



กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

อุดมลักษณ์ ดวงลกคก

คู่มือนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์

สำนักบริหารและพัฒนาระบบราชการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2553

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้



ใบรับรองคุณวุฒิพนธ์
สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์

ชื่อเรื่อง

กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

โดย

อุดมลักษณ์ ดวงลกตก

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ)

วันที่ 19 เดือน ๗๐ พ.ศ. ๕๓

กรรมการที่ปรึกษา

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรารธนา ยุคสุข)

วันที่ 21 เดือน ๗๑ พ.ศ. ๕๓

กรรมการที่ปรึกษา

.....
(อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์)

วันที่ 20 เดือน ๗๑ พ.ศ. ๕๓

กรรมการที่ปรึกษา

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนภรณ์ อวัพพันธ์)

วันที่ 20 เดือน ๗๐ พ.ศ. ๕๓

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี)

วันที่ 21 เดือน ๗๐ พ.ศ. ๕๓

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

วันที่ 2๙ เดือน ๗๑ พ.ศ. ๕๕๓

ชื่อเรื่อง	กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
ชื่อผู้เขียน	นางอุดมลักษณ์ ดวงลกคก
ชื่อปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง “กระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” มีวัตถุประสงค์เพื่อ สร้างและพัฒนาระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร และวิเคราะห์หาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา โดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีวิทยาวิจัย มีทีมวิจัยหลัก 7 คน ทีมวิจัยร่วม 15 คน และเยาวชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่สาร 13 หมู่บ้าน ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย จำนวน 63 คน

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ 1) การเรียนรู้บริบทของชุมชนและบริบทเยาวชนในแต่ละหมู่บ้าน 2) การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสร้างทีมวิจัย 3) การตั้งโจทย์วิจัย 4) การเตรียมทีมวิจัยหลัก 5) การค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ 6) การประเมินศักยภาพเยาวชนก่อนเข้าร่วมกระบวนการ 7) การวิเคราะห์ และเลือกวิธีการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสม 8) การจัดค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน 9) การฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน 10) การจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความต่อเนื่อง และ 11) การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน จากการประเมินศักยภาพของเยาวชนที่ผ่านกระบวนการ จำนวน 51 คน พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่มีระดับศักยภาพด้านการแสวงหาความรู้ ศักยภาพด้านการคิดและตัดสินใจ และศักยภาพด้านความเป็นผู้นำเพิ่มขึ้นเป็นระดับดี นอกจากนี้เยาวชนจำนวน 43 คน มีศักยภาพด้านการจัดการ และด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพิ่มขึ้นเป็นระดับดีมาก ในขณะที่เยาวชน จำนวน 26 คน มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นเป็นระดับดีมาก

สำหรับปัจจัยที่สำคัญส่งผลต่อการพัฒนาระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ได้แก่ ปัจจัยภายใน กล่าวคือ อายุ ทักษะคิดต่อกิจกรรมค่าย ประสบการณ์เดิมในการเข้าค่าย ความประทับใจต่อค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน และทีมวิจัย ธรรมชาติของวัยรุ่น สภาพร่างกายและสติปัญญา ความสนใจ/ความถนัด ความตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพ และการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้ กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพ งบประมาณสนับสนุนกิจกรรม ความตระหนักถึงความสำคัญ

(4)

ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนของผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน คนในชุมชน และการรวมกลุ่มของ
เยาวชน

Title	Developing Process of Youths' Potential for the Mae San River Conservation
Author	Mrs. Udomluck Duanglokdok
Degree of	Doctor of Philosophy in Administrative Science
Advisory Committee Chairperson	Associate Professor Dr. Avorn Opatpatanakit

ABSTRACT

The objectives of the research entitled “Developing Process of Youths’ Potential for the Mae San River Conservation” were to 1) construct and develop the process to develop youth’s potential in conserving Mae San river, and 2) identify factors contributing to developing process of youth’s potential. Participatory action research was applied as a research methodology by which seven research core team, 15 research members and 63 youngsters from 13 villages were participated.

It was found that the process that could develop youths’ potential had 11 steps, including: 1) learning on each community and youth contexts, 2) stakeholder analysis and research team formulation, 3) developing of research question, 4) fine tuning of research core-team, 5) searching for youths who were willing to participate in the research project, 6) evaluation of youth’s potential before participation, 7) analysis of appropriate methods for developing youths’ potential and select the most appropriate ones, 8) organizing youths’ potential camps, 9) organizing “youth activity” in each village, 10) organizing youth activity to create continuity, and 11) analyzing factors contribute to developing process of youths’ potential. After the process, it was found that youths’ potentials on searching for knowledge, thinking as well as decision making, leadership have changed to the “good” level. The potential on management and teamwork of 43 youngster have changed to the “best” level. Interestingly, the potential on environment consciousness of 26 youngsters was at the “best” level.

The important factors contributing to developing process of youths’ potential were found to be internal factors, including their age, attitude towards youth camp and research team, past experience on youth camp, impression on youth camp and staff youth nature, youths’ physical and intelligent, interest / expertise, awareness on the importance of potential

development, respect from others. External factors were learning process facilitators, activities that were utilized, financial support for organizing activities, parents' awareness on the importance of children's potential development, community leaders, and organization of youth group.

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้บรรลุปเป้าหมายด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.อวาร์ณ โอภาสพัฒนกิจ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรารธนา ยศสุข อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนภรณ์ อววิพันธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำ และให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์เพื่อความสำเร็จของงานวิจัย ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งมาโดยตลอด

นอกจากนี้ความสำเร็จของคุษฎีนิพนธ์นี้ยังเกิดจากความอนุเคราะห์และความร่วมมือจากคณะบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่

พระมหานิเวศน์ กิตติเชษฐโฐ เจ้าอาวาสวัดแม่สารป่าขาม ที่ให้คำแนะนำ ปรีกษา และช่วยเหลือและผลักดันให้กระบวนการศึกษาวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองเยาวชน และชาวบ้าน ทั้ง 13 หมู่ ได้แก่ ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ตลอดจนอนุญาตให้บุตรหลานเข้ามาเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัยในชุมชน

ทีมวิจัยทุกคนที่ร่วมกันการวางแผน ปฏิบัติงานในพื้นที่ ตลอดจนการสรุปทเรียนร่วมกันด้วยความ ตั้งใจ มุ่งมั่น และอดทน ร่วมกันมาโดยตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ให้โอกาสและสนับสนุนงบประมาณในการทำ คุษฎีนิพนธ์ ตลอดจนสนับสนุนที่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานวิจัย เพื่อเอื้ออำนวยให้การวิจัย บรรลุปเป้าหมาย ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นสาขาบริหารศาสตร์ รุ่น 1 ทุกคนที่เป็นกัลยาณมิตร

ผู้วิจัยขอขอบคุณบุคคลต่าง ๆ ช่างต้น ณ ที่นี้ ขออุทิศคุณความดีแห่งการศึกษานี้ แต่ผู้ที่มีความตั้งใจจริงในการพัฒนาเยาวชน ทั้งในอดีต ปัจจุบันและในอนาคต เพื่อให้เยาวชนมีศักยภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง ขอขอบคุณ

อุดมลักษณ์ ดวงटक

มกราคม 2553

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(12)
สารบัญแผนภูมิ	(14)
สารบัญตารางผนวก	(15)
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	3
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	7
ขอบเขตการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
นิยามเชิงปฏิบัติการ	9
บทที่ 2 การตรวจสอบเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	12
แนวคิดเกี่ยวกับสัถยภาพ	13
แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา	17
ลักษณะเยาวชน และการพัฒนาสัถยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	22
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชน	28
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	47
แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	52
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	76
กรอบแนวคิดในการวิจัย	82
บทที่ 3 วิธีวิทยาวิจัย	87
ขั้นเตรียมการ	88
ขั้นดำเนินการ	96
ขั้นประเมินผลของกระบวนการพัฒนาสัถยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	100
การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล	101

	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล	103
ระยะเวลาในการวิจัย	103
บทที่ 4 การพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	105
ตอนที่ 1 บริบทลำน้ำแม่สาร และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร	107
ตอนที่ 2 การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีตและปัจจุบัน	119
ตอนที่ 3 การพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	126
บทที่ 5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	216
ปัจจัยภายในตัวเยาวชน	220
ปัจจัยภายนอกตัวเยาวชน	227
เงื่อนไขและข้อจำกัดบางประการของการวิจัย	243
บทที่ 6 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	245
สรุปผลการวิจัย	245
การอภิปรายผลการวิจัย	249
ข้อเสนอแนะ	273
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	276
บรรณานุกรม	278
ภาคผนวก	288
ภาคผนวก ก รายชื่อเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ	289
ภาคผนวก ข แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	293
ภาคผนวก ค ชุดกิจกรรมค่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	296
ภาคผนวก ง รายละเอียดผลการประเมินศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนและหลังผ่านกระบวนการพัฒนา	365
ภาคผนวก จ รายละเอียดผลการฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมในหมู่บ้านตามปฏิทินปฏิบัติงาน	381
ภาคผนวก ฉ ประวัติผู้วิจัย	419

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย	94
2	รายละเอียดงานและระยะเวลาในการวิจัย กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	104
3	กิจกรรมที่เยาวชนปฏิบัติในหมู่บ้านต่าง ๆ 13 หมู่บ้าน	130
4	ปฏิทินปฏิบัติงานการค้นหาเยาวชนเข้าร่วมโครงการวิจัย	136
5	ข้อคิดเห็นของทีมวิจัย และเยาวชนในพื้นที่ในประเด็นต่าง ๆ	140
6	จำนวนเยาวชนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัยจำแนกตามตำบล และหมู่บ้าน	144
7	วิธีการค้นหาเยาวชนด้วยวิธีการต่าง ๆ	146
8	ตัวชี้วัดพฤติกรรมที่แสดงถึงศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร 6 ด้าน	153
9	ทักษะและความต้องการของผู้ปกครองต่อการพัฒนาเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของลูกหลาน	173
10	สรุปผลการฝึกปฏิบัติกิจกรรมของเยาวชนหมู่บ้านต่าง ๆ ตามปฏิทินปฏิบัติการ	177
11	ปัจจัยภายในและภายนอกตัวเยาวชนที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	218
12	ความถี่ของข้อความที่แสดงความคิดเห็นของเยาวชนต่อกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	221
13	การรวมกลุ่มของเยาวชนที่ส่งผลต่อการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในชุมชน	238
14	การรวมกลุ่มของเยาวชนก่อน โครงการวิจัยและต่อเบื้องหลังจบ โครงการ	241
15	จำนวนเยาวชนตามระดับศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนและหลังการพัฒนา	247
16	ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	247
17	เปรียบเทียบขั้นตอนในการพัฒนาของงานวิจัยในพื้นที่ตำบลป่าสัก	253

สารบัญญภาพ

ภาพ	หน้า
1 การสร้างถนน และทำสะพานรูกกล้าเข้าไปในลำน้ำแม่สาร	110
2 (ก) การสร้างฝายคอนกรีตขนาดเล็ก ขวางกั้นลำน้ำแม่สาร (ข) ผักตบชวา และไมยราบยักษ์ พืชที่พบจำนวนมากในลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน	110
3 ต้นไคร้ <i>Salix tetrasperma</i> Roxb. ไม้พุ่มที่พบบริเวณลำน้ำแม่สารในอดีต	115
4 วิธีการกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น และความคิดเห็นของ เยาวชน	150
5 องค์ประกอบชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน ตามโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร”	159
6 การระดมความคิดเห็นของเยาวชนเพื่อจัดทำแผนปฏิทินปฏิบัติการ ตำบลศรีบัวบาน (ก) ตำบลป่าสัก และ (ข) เวียงยอง	175
7 (ก) ร่วมกิจกรรมทำบุญเลี้ยงผีฝาย และบวชป่า (ข) การแสดงละครวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำสาร งานเปิดศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชน บ้านจำจิมด	185
8 (ก) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเยาวชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ (ข) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเยาวชนขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	186
9 (ก) ระดมความคิดเห็นหาแนวทางร่วมกันในการทำกิจกรรมต่อยอด (ข) ระดมความคิดเห็นจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน	187
10 (ก) จัดกิจกรรมเส้นทางการเรียนรู้สู่การเป็น นักจัดกิจกรรมรุ่นเยาว์ (ข) จัดการอบรมทักษะการละครเบื้องต้นสำหรับเยาวชนที่สนใจการทำ ละคร	187
11 (ก) การจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ประจำตัวของเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร (ข) การเปิดศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านจำจิมด	188
12 (ก) อบรมการตรวจสอบคุณภาพอากาศโดยใช้ไลเคนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ข) และมอบรางวัล และยกย่องชมเชยเยาวชนที่ชนะการประกวดเรียงความค่าย	189

ภาพ	หน้า
13 (ก) ทีมวิจัยจัดกิจกรรมสำหรับเยาวชนในเขตบริการของนิคมอุตสาหกรรม (ข) เยาวชนลุ่มน้ำแม่สานแสดงละครสะท้อนชุมชนในงานแรลลี่ครอบครัวสัมพันธ์ ของ อบต.ป่าสัก	197
14 (ก) นายนายพลวัตร อินตะพา ประธานเยาวชนบ้านจำขี้มด กล่าวรายงานต่อ ประธานในพิธีเปิดงานเปิดศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านจำขี้มด (ข) นายปิยนัฐ กันดี และนางสาวจุฑาทิพย์ อุปเวียง ได้รับเชิญเป็นวิทยากรการ ตรวจสอบคุณภาพน้ำ ตามโครงการรักษ์แม่..รักษ์แม่กวง ของนิคมอุตสาหกรรม ลำพูน	197
15 นางสาวหฤทัย ไชยวงศ์ เข้ารับพระราชทานรางวัลเยาวชนดีเด่นสาขาทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อมจากพระบรมโอรสาชสยามมกุฎราชกุมาร	198
16 ความร่วมมือของกลุ่มเยาวชนในการสร้างวังปลาคืนสู่ลำน้ำแม่สารในพื้นที่ บ้านจำขี้มด ตำบลศรีบัวบาน	199

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ		หน้า
1	องค์ประกอบของธรรมชาติของผู้เรียน	35
2	วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ Kurt Lewin	61
3	กรอบแนวคิดในการวิจัย	86
4	แผนที่ลำน้ำแม่สาร	108
5	องค์ประกอบของกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	127
6	ระดับศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนก่อนการพัฒนาศักยภาพ	162
7	ขั้นตอนการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	171
8	ร้อยละของระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนและหลังการพัฒนาแต่ละระยะ	202
9	ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ ลำน้ำแม่สาร	217
10	กระบวนการสร้างและการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	250
11	กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	252
12	วงจรการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารรายบุคคล	257
13	องค์ประกอบของวิธีการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการ	258

สารบัญตารางผนวก

ตารางผนวก		หน้า
1	ข้อมูลเยาวชนรุ่นที่ 1 ตำบลศรีบัวบานที่เข้าร่วมโครงการวิจัย	290
2	ข้อมูลเยาวชนรุ่นที่ 2 ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงยอง ที่เข้าร่วมโครงการวิจัย	291
3	แบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	294
4	ระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนาของเยาวชนตำบลศรีบัวบาน	366
5	ระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนาของเยาวชนตำบลป่าสักและเวียงยอง	368
6	ระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังการพัฒนาโดยใช้กิจกรรมค่ายของเยาวชนตำบลศรีบัวบาน	370
7	ระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังการพัฒนาโดยใช้กิจกรรมค่ายของเยาวชนตำบลป่าสักและเวียงยอง	372
8	รายชื่อเยาวชนตามกลุ่มระดับศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา	374
9	รายชื่อเยาวชนตามกลุ่มระดับศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังการพัฒนาโดยใช้กิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพ	376
10	ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อน และหลังการพัฒนาของเยาวชนกลุ่มที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก	377
11	ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อน และหลังการพัฒนาของเยาวชนกลุ่มที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดี	378
12	ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อน และหลังการพัฒนาของเยาวชนกลุ่มที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง	379
13	ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อน และหลังการพัฒนาของเยาวชนกลุ่มที่เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาไม่ต่อเนื่อง	380
14	เปรียบเทียบระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรม และระดับศักยภาพหลังการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือ	383

ตารางผนวก

หน้า

15	ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านทุ่งยาวใต้	387
16	ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านจำบอน	391
17	ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านคอนแก้ว	394
18	ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านจำขี้มด	397
19	ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร	401
20	ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านสันคะยอมและบ้านหลุก	404
21	ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านสันป่าสักน้ำบ่อเหลือง	408
22	ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง แม่สารป่าขาม และแม่สารป่าแดด	411
23	ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง และแม่สารป่าขาม	416

บทที่ 1

บทนำ

แนวคิดของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติในอดีต (ฉบับที่ 7 พ.ศ.2535-2539 ถึงฉบับที่ 8, พ.ศ. 2540-2544) ให้ความสำคัญกับการเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การพัฒนาได้มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและการผลิต เพื่อการส่งออก โดยอาศัยความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์ มาใช้ขยายฐานทางการผลิตเพื่อสร้างรายได้ และการมีงานทำเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายไปในช่วง 40 ปี ปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 33 ของพื้นที่ประเทศ ก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง และภัยธรรมชาติรุนแรง คุณภาพสิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมทำให้เกิดปัญหามลพิษเพิ่มขึ้น โดยคุณภาพอากาศและน้ำอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่ามาตรฐาน ปริมาณขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายมีมากขึ้น เกินศักยภาพในการกำจัดได้ทัน นอกจากนี้การพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงต้นทุนและการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งมองข้ามการพัฒนาคุณค่าของความเป็นคนละเลยภูมิปัญญา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทยจึงทำให้ วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่ดีงาม ความเรียบง่ายของสังคมไทยเริ่มเปลี่ยนไปพร้อมกับความไม่มั่นคงของครอบครัว ชุมชน และสังคม (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552: ออนไลน์)

การพัฒนาที่สำคัญต่อการอยู่รอดของระบบเศรษฐกิจ และความมั่นคงของสังคมไทยในอนาคต คือ การพัฒนาคน ดังเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) และฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ระบุไว้ชัดเจนที่ให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการบริหารและพัฒนาให้คนไทยทุกคนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข สามารถก้าวทันโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ตลอดจนพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อความเข้มแข็งทางปัญญา วัฒนธรรม และสังคม รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้เกิดเครือข่ายเชื่อมโยงของชุมชน ซึ่งจะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน สังคม และประเทศชาติในอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: ออนไลน์)

เยาวชนนับว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นวัยที่เต็มไปด้วยพลังทางกาย ความคิด และสติปัญญา มีพลังในการสร้างสรรค์ที่จะเข้ามารับใช้สังคมส่วนรวม ในฐานะที่เยาวชนเป็นคนรุ่นใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและวัฒนธรรมมีผลกระทบโดยตรงกับวิถีการดำรงชีวิตของเยาวชนทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต จึงควรได้รับ

การพัฒนาอย่างเร่งด่วน (สุชา จันทน์เอม, 2542: 59) นอกจากนี้เยาวชนเป็นวัยที่มีพัฒนาการความสามารถทางสติปัญญาถึงขีดสูงสุด รู้จักคิดในทุกรูปแบบของความคิด รู้จักรับผิดชอบต่อชีวิตตนเอง และต่อความเป็นไปในสังคม และมีการพัฒนาทางด้านจิตใจมาก สามารถตัดสินใจเลือกค่านิยมเพื่อใช้เป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิต ดังนั้นเยาวชนจึงเป็นวัยที่เหมาะสมในการอบรมสั่งสอน และพัฒนาศักยภาพ (ถวิล ธาราโกชน์, 2532: 109)

การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา โดยกระบวนการพัฒนาคนในอดีต วัด โรงเรียน บ้าน หรือครอบครัว เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ความชำนาญ ของคนกลุ่มหนึ่ง ไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง หรืออีกรุ่นหนึ่ง ทำให้คนรุ่นใหม่มีความรู้เบื้องต้นทั้งด้านอาชีพ วิชาการ และการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย จัดกระบวนการเรียนรู้ และเนื้อหาทั้งหมดแก่นุทรหลานของตน ทำให้มีรูปแบบหลากหลาย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน จนกระทั่งรัฐเข้ามาควบคุมการศึกษาโดยกำหนดในแผนการศึกษาแห่งชาติต่าง ๆ เช่นแผนการศึกษาแห่งชาติ 2503 ที่เพิ่มการศึกษาในระดับประถมศึกษาจากเดิม 4 ชั้น เป็น 7 ชั้น และเพิ่มการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปีเป็น 7 ปี ในแผนการศึกษาแห่งชาติ 2520 เด็กและเยาวชนจึงมีวิถีชีวิตอยู่ในระบบของโรงเรียนมากขึ้น ประกอบกับนโยบายของรัฐต้องการผลิตกำลังคน ให้มีเทคนิค ความรู้ตามสาขาต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในเวลานั้น คือการสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว จึงทำให้การศึกษาไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้เยาวชนไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญา ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น มีความคิดว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ล้าหลัง (ปิยะพร ชุ่มจันทร์, 2546: 68-72)

กระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นปัญหาและความสำคัญของความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้มีการปรับปรุงหลักสูตรมาโดยตลอด เช่นปี 2533 ได้ปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษา และมีธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ต่อมาได้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดให้มีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 โดยยึดหลักความมีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติโดยมีหลักสูตรแกนกลางที่มีโครงสร้างยืดหยุ่น ให้สถานศึกษาจัดทำสาระในรายละเอียดสอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น (กรมวิชาการ, 2544: 39) และนับตั้งแต่มีการปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา มีสถานศึกษาจำนวนหนึ่งตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และเริ่มงานตามศักยภาพของสถานศึกษาของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ในสถานศึกษายังไม่เปิดโอกาสให้ทุกส่วนมีส่วนร่วมในการศึกษาอย่าง

แท้จริง ครูยังใช้กระบวนการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วมน้อย ครูผู้สอนมุ่งเน้นนำองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วถ่ายทอดสู่ผู้เรียน แม้ว่านักพัฒนาหลักสูตรจะชี้แนะแนวทางการจัดสาระหลักขององค์ความรู้ไว้อย่างเป็นระบบ แต่ในการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ดังรายงานการประเมินผลการปฏิรูปการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543: 52-53) ที่กล่าวว่า ครูผู้สอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วประเทศ มีครูที่ปฏิบัติการสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอยู่ในระดับดีและดีมากร้อยละ 30.5 ระดับปานกลางและระดับต่ำร้อยละ 30.5 และพบว่าสาเหตุสำคัญที่ครูไม่สามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้ เนื่องจากขาดทักษะในการออกแบบการสอนที่เหมาะสมขาดความหลากหลายของกิจกรรมที่เอื้อต่อการส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน การปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมาจึงไม่ประสบผลสำเร็จ ดังจะเห็นได้จากศักยภาพรวมของการศึกษาของไทยลดต่ำลง คือปี พ.ศ. 2549 อยู่ในลำดับที่ 29 ปี พ.ศ. 2550 อยู่ในลำดับที่ 33 (จรวยพร ธรณินทร์, 2552: 9) นอกจากนี้ปัญหาเยาวชนที่ก่อคดีรุนแรงยิ่งเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับจาก ปี พ.ศ. 2547 จำนวน 3,000 คดี ปี พ.ศ. 2550 จำนวน 50,000 คดี (ชินภัทร ภูมิรัตน, 2552: 25) ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเร่งด่วนในการพัฒนาทรัพยากรคน จึงทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษารอบใหม่ (พ.ศ. 2552-2561) โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพของครูและนักเรียน เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และให้โอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมกัน เพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาเยาวชนอย่างเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นจึงควรเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการพัฒนาเยาวชนอย่างกว้างขวาง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ ภาคประชาคม ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา และพัฒนาศักยภาพของเยาวชนที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน (ทิสนา แคมมณี, 2544: 7-15)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ลำน้ำแม่สารเป็นลำน้ำที่ไหลผ่านเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีชุมชนที่ตั้งอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่สาร ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ตำบล ครอบคลุมพื้นที่ 13 หมู่บ้าน คือ ตำบลศรีบัวบาน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านจำจิมด บ้านจำบอน บ้านข้าวแคร่ บ้านทุ่งยาวใต้ บ้านดอนแก้ว และบ้านทุ่งยาวเหนือ ตำบลป่าสัก 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสันคะยอม บ้านป่าตึง บ้านแม่สารบ้านหลุก และบ้านใหม่จตุจักร ตำบลเวียงยอง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแม่สารป่าแดด บ้านแม่สารบ้านตอง และบ้านแม่สารป่าขาม ชาวบ้านในชุมชนเหล่านี้ส่วนใหญ่อาศัยลำน้ำแม่สารหล่อเลี้ยงชีวิตมาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นการอุปโภค บริโภคของคน และสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย หรือการทำเกษตร เช่น ทำนา ปลุกผักสวนครัว และจับสัตว์น้ำมาบริโภค ในอดีตตลอดแนวลำน้ำแม่สารมีวังปลาอยู่หลายแห่งซึ่ง

เป็นแหล่งที่มีสัตว์น้ำและปลามากมายเป็นปลาหลากหลายชนิด การจับปลาของชาวบ้านในชุมชนมีหลากหลายวิธี เช่น การทำ “ร้วปลา” ซึ่งกลับกลายเป็นสิ่งที่หาได้ยาก ในปัจจุบัน ในฤดูน้ำหลาก น้ำในลำน้ำจะไหลเชี่ยวมากทำให้ฝายกั้นน้ำ ซึ่งเป็นฝายไม้พัง และลอยไปตามน้ำ พอถึงฤดูแล้งน้ำแม่สารจะแห้งไม่มีน้ำไหลผ่าน แต่สามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น หาเก็บผักที่ขึ้นบริเวณพื้นที่ทรายและเขียดมารับประทาน ขุดบ่อทราย และนำน้ำจากบ่อทรายซึ่งใสเย็น และไม่มีการปนเปื้อนมาใช้อุปโภค และบริโภค ลำน้ำแม่สารจึงเปรียบเสมือนน้ำประปาของหมู่บ้านของคนในชุมชนนี้ในอดีต นอกจากนี้จะมีการขุด และตัดทรายเพื่อขายและสร้างบ้านเรือน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549: ภาคผนวก 7)

สำหรับเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สาร ในอดีตมักช่วยพ่อแม่ทำนารคนน้ำผักสวนครัวและเล่นน้ำในลำน้ำแม่สาร พอถึงเดือน 3 เหนือ (พฤศจิกายน) มีประเพณีลอยกระทง พระสงฆ์จะเป็นผู้นำคนในชุมชน ทั้งเยาวชนซึ่งอยู่วัยหนุ่มสาว และผู้ใหญ่ไปลอยกระทงเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของลำน้ำแม่สาร พอถึงฤดูแล้งน้ำแม่สารจะแห้งขอด เยาวชนมักช่วยพ่อแม่ขุด บ่อทราย เก็บผัก และเขียด เพื่อนำมาประกอบอาหาร บางครั้งถือโอกาสเล่นก่อกองทราย และใช้ผ้าปูบนทรายนอนเล่น ตอนเย็นตักน้ำจากบ่อทรายที่ขุดมาไว้ใช้สำหรับใช้อุปโภค และบริโภค ดังนั้นบริเวณลำน้ำแม่สารจึงเป็นเสมือนที่ชุมนุมนัดพบของเยาวชนสองฝั่งน้ำแม่สารจะเห็นได้ว่าเยาวชนในอดีตมีวิถีชีวิตที่ได้สัมผัสกับลำน้ำแม่สาร โดยตรงผ่านการช่วยพ่อแม่ทำงาน จึงทำให้พ่อแม่สามารถ ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมตลอดจนอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้กับสมาชิกใหม่ จึงทำให้เยาวชนมีความรู้ ค่านิยมที่ดำเนินตามพ่อแม่ส่งผลให้เยาวชนเกิดความผูกพันกับลำน้ำแห่งนี้ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549: ภาคผนวก 1-4)

ในปัจจุบัน ชุมชนลำน้ำแม่สารกำลังเผชิญกับปัญหา อันเป็นผลมาจากการพัฒนาด้านวัตถุ เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ คือ มีไฟฟ้า น้ำประปา ถนนคอนกรีต มีการสร้างฝายคอนกรีตกั้นลำน้ำแม่สารเป็นระยะ ๆ เพื่อกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง มีหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้น มีฟาร์มเลี้ยงหมูขนาดใหญ่ และปล่อยน้ำเสียลงในลำน้ำแม่สาร ซึ่งส่งผลให้ฝักคอบชวาเกิดขึ้นมากมาย ลำน้ำแม่สารตื้นเขิน และแคบลง จึงต้องมีการขุดลอกลำน้ำแม่สารทุก ๆ ปี ส่งผลให้วังปลาหายไป สัตว์น้ำและปลาลดจำนวนลง คนในชุมชนซึ่งเดิมมีอาชีพเกษตรกรรม และหาปลาในลำน้ำสารมาใช้บริโภค จึงเริ่มหันมาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ก่อสร้าง รับจ้างทั่วไปนอกชุมชน ชาวบ้านที่เป็นสตรี ซึ่งเดิมอยู่กับบ้าน ทำงานบ้าน เลี้ยงลูก ก็ต้องออกมาทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว จึงไม่มีเวลาที่จะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ตลอดจนอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้กับลูก หลานเนื่องมาจากการแข่งขันด้านเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตนั่นเอง

จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาจึงทำให้สถาบันครอบครัวในชุมชนน้ำแม่สาร ไม่มีเวลามากพอ ที่จะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ตลอดจนอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้กับสมาชิกใหม่ จึงทำให้เยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบันใช้เวลาไปกับกิจกรรมหลากหลายในชีวิตตามสภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจและสังคมในยุคข่าวสาร ไร้พรมแดน ซึ่งสามารถส่งผ่านข้อมูลได้รอบด้าน ทำให้เยาวชนได้รับอิทธิพลจากการรับรู้ทั้งข้อมูลที่ต้องการและข้อมูลที่บิดเบือนไปทั้งสิ่งที่ดี และสิ่งที่ไม่ดี (สุมาลี จันทร์ชโล, 2540: 25) ตลอดถึงใช้เวลาอยู่ในสถานศึกษาที่ให้ความรู้จากมุมมองด้านวิทยาศาสตร์เพียงด้านเดียว ซึ่งแยกธรรมชาติออกมากศึกษาเป็นส่วน ๆ โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมเชิงกายภาพ ไม่สนใจธรรมชาติในมิติของจิตใจ สังคมและวัฒนธรรม จึงทำให้เยาวชนไม่สนใจและยอมรับกฎเกณฑ์ภายในระบบสังคมย่อย ๆ ที่มีชีวิตอยู่ด้วยการพึ่งพาอาศัยและผูกติดอยู่กับธรรมชาติจึงมองไม่เห็นความสำคัญของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการดูแล จัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ลำน้ำแม่สาร ซึ่งเป็นลำน้ำในท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังเห็นได้จากรายงานประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้นำหมู่บ้าน นักวิชาการจากสถาบันในเวที “ตกลงอุ้งกัน สร้างสัมพันธ์ความสามัคคี” ของการพัฒนาโครงการวิจัย “พัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นโครงการที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้ระบุถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งคือ เยาวชนในพื้นที่ลำน้ำแม่สาร ให้ความสนใจและดูแลปกป้องลำน้ำแม่สารน้อย ทั้งที่ลำน้ำแม่สารเป็นลำน้ำที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

จากประเด็นปัญหาที่เยาวชนลำน้ำแม่สารไม่สนใจไม่ดูแลปกป้องลำน้ำแม่สารดังกล่าว ได้ถูกทบทวนมาจากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ และเอกสารท้องถิ่น ร่วมกับประสบการณ์ของผู้วิจัย ซึ่งเป็นครูซึ่งอยู่ในระบบการศึกษา และทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษามาเป็นเวลานาน โดยนำเยาวชนในชุมชนมูโลกสี่เขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร เข้าร่วมกิจกรรมเวทีชุมชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงของเป็นเวลา 6 เดือน จำนวน 12 ครั้ง ซึ่งผลจากการถอดบทเรียนจากกลุ่มเยาวชนที่ได้ทดลองเข้าร่วมโครงการ ทำให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นว่าเยาวชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ใกล้บริเวณลำน้ำแม่สารได้รับผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต ทำให้เกิดค่านิยมใช้โทรศัพท์มือถือในการติดต่อสื่อสาร ชอบเล่นเกมและติดต่อกันทาง อินเทอร์เน็ต เวลาส่วนใหญ่อยู่ในระบบสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระหว่างการปฏิรูปการศึกษาที่กำลังพัฒนา โดยส่วนใหญ่ยังคงประเมิณผล

ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักเรียนจากการท่องจำ หรือการอ่านเขียนเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพอที่จะสามารถบูรณาการความรู้และศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับตนเองและชุมชนได้ หลักสูตรที่ใช้ในการพัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพต้องครอบคลุมทุกด้าน คือ ด้านร่างกาย อันได้แก่ ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ตลอดจนการส่งเสริมสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม ด้านจิตใจ ได้แก่ จิตวิญญาณแห่งการเป็นมนุษย์ จึงจะทำให้เยาวชนสามารถพัฒนาตนเองให้มีความฉลาดทางอารมณ์ ทักษะชีวิตภาวะผู้นำ และมีจิตสำนึกสาธารณะ (บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์, 2548: 61-67)

จากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่พบในกลุ่มเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สาร ที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดที่จะค้นหากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นผู้เอื้อกระบวนการ ให้ทุกฝ่ายทั้งนักวิชาการและคนในชุมชนตลอดจนเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางในการสร้างกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของเยาวชนในชุมชน ซึ่งจะทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเกิดการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ ดูแล และเอาใจใส่ต่อแม่น้ำแม่สาร นอกจากนี้ ยังเล็งเห็นความสำคัญที่จะต้องศึกษาปัจจัยที่จะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ในด้านการจัดการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยมีความคาดหวังว่า เมื่อเยาวชนผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่ร่วมกันสร้างและพัฒนา เยาวชนเหล่านั้นจะมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเพิ่มขึ้น สามารถสร้างความร่วมมือกับผู้ใหญ่ในชุมชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารซึ่งเป็นลำน้ำในท้องถิ่นอย่างเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ซึ่งในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารให้เหมาะสมกับบริบทจึงเป็นที่มาของคำถามวิจัยดังต่อไปนี้

1. กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรเป็นอย่างไร และจะสร้างได้อย่างไร โดยมีคำถามย่อยดังนี้

1.1 การค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรเป็นอย่างไร

1.2 ศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารมีอะไรบ้าง

1.3 กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรเป็นอย่างไร

1.4 ศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่ผ่านกระบวนการพัฒนาเป็นอย่างไร

2. ปัจจัยใดบ้างที่จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์
ลำน้ำแม่สาร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีวิทยาวิจัยเพื่อ
สร้างกระบวนการ การพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในชุมชนบริเวณลำน้ำ
แม่สาร โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อสร้างและพัฒนาระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์
ลำน้ำแม่สาร

1.1 เพื่อพัฒนาวิธีการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการ
อนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

1.2 เพื่อศึกษารูปแบบในการค้นหาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
ก่อนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนา ศักยภาพ

1.3 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์
ลำน้ำแม่สาร

1.4 เพื่อประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่ผ่านกระบวนการ
พัฒนา

2. เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์
ลำน้ำแม่สาร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาศักยภาพของเยาวชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่สาร
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งครอบคลุม 3 ตำบล 13 หมู่บ้าน ที่สมัครเข้าร่วมโครงการ โดย
ประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) ซึ่งทีมวิจัยได้
กำหนดขอบเขตของการวิจัยมีดังนี้

1. ขอบเขตวิจัยด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งวิจัยเฉพาะเยาวชนในพื้นที่สองฝั่ง
ลำน้ำแม่สารซึ่งครอบคลุม 3 ตำบล 13 หมู่บ้านดังนี้

1.1 ตำบลศรีบัวบาน 6 หมู่บ้าน คือ บ้านจำขี้มด บ้านจำบอน บ้านข้าวแคร่ บ้านทุ่งยาวใต้ บ้านดอนแก้ว และบ้านทุ่งยาวเหนือ

1.2 ตำบลป่าสัก 4 หมู่บ้านคือ บ้านสันคะยอม บ้านป่าดิ่ง บ้านแม่สาร บ้านหลุก และบ้านใหม่จตุจักร

1.3 ตำบลเวียงของจำนวน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านแม่สารป่าแดง บ้านแม่สาร บ้านตองและบ้านแม่สารป่าขาม

2. **ขอบเขตวิจัยด้านเนื้อหา** การวิจัยนี้ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยมีขอบเขตครอบคลุมตั้งแต่กระบวนการค้นหาเยาวชนเพื่อเข้าร่วมกระบวนการ กระบวนการศึกษาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนา วิเคราะห์กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร และกระบวนการในการประเมินศักยภาพเยาวชนหลังจากผ่านกระบวนการพัฒนา ซึ่งในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารไว้ดังนี้ ได้แก่ ความสามารถในการแสวงหาความรู้ ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ ความสามารถในการจัดการ ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ความสามารถในการเป็นผู้นำ และมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การวิจัยครั้งนี้ยังมีการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เพื่อให้ได้กระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่มีความเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น

3. **ขอบเขตวิจัยด้านระยะเวลา** เนื่องจากงานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนากระบวนการที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งต้องประเมินผลจากการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของเยาวชน โดยมีบริบทของชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ชุมชน สถานศึกษา เป็นต้น ดังนั้นระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยจึงเริ่มตั้งแต่การสำรวจพื้นที่ และวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับชุมชน ตั้งแต่ กุมภาพันธ์ 2549 เพื่อพัฒนาโครงร่างงานวิจัย และสิ้นสุดโครงการ ในเดือน เมษายน 2552

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนลำน้ำแม่สาร ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของเยาวชนในพื้นที่วิจัย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล คือ ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงของได้นำไปพัฒนากลุ่มเยาวชนและเครือข่ายเยาวชนในหมู่บ้านอื่น ๆ ต่อไป

2. ชุมชนลำน้ำแม่สารและแคววงการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัย และเงื่อนไข ที่จะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับชุมชนในการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพเยาวชนและเครือข่ายเยาวชนในหมู่บ้านอื่น ๆ ต่อไป

3. เยาวชนที่ผ่านกระบวนการพัฒนามีศักยภาพในการสร้างกิจกรรมและโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่ในชุมชนและองค์กรอื่นในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านอื่น ๆ

4. ชุมชนอื่น ๆ และผู้สนใจได้แนวทางในการจัดกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ศักยภาพ หมายถึงความสามารถ หรือคุณลักษณะของเยาวชนที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะทักษะและคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร 3 องค์ประกอบหลัก รวม 6 ด้านดังนี้

1. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต ได้แก่ ความสามารถในการแสวงหาความรู้ และความสามารถในการคิดและตัดสินใจ

2. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน ได้แก่ ความสามารถในการจัดการการทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเป็นผู้นำ

3. ลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ การมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม

กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน (developing process of youth's potential) หมายถึง วิธีการและขั้นตอนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเยาวชนให้มีคุณลักษณะและความสามารถด้านต่าง ๆ ได้แก่ การแสวงหาความรู้ การคิดและตัดสินใจ การจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเป็นผู้นำ และมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลให้เยาวชนนำความสามารถไปใช้ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

การอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร (Mae San river conservation) หมายถึง การแสดงออกที่มีความสนใจแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับลำน้ำแม่สาร มีความกระตือรือร้นเข้าร่วมกิจกรรมทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สาร มีการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์โดยการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ จัดทำเป็นโครงการหรือ

กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์ ปกป้อง ดูแลรักษา ฟื้นฟูลำน้ำแม่สารให้คงสภาพเดิม รวมถึงกิจกรรม หรือโครงการอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อลำน้ำแม่สาร ได้แก่ โครงการเกี่ยวกับมลพิษต่าง ๆ การปลูกต้นไม้และอื่น ๆ

เยาวชน (youth) หมายถึง บุคคล ทั้งชายและหญิง ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับช่วงชั้น ที่ 3 (มัธยมศึกษาปีที่ 1-มัธยมศึกษาปีที่ 3) และระดับช่วงชั้นที่ 4 (มัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6) หรือเทียบเท่า ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีบัวบาน (บ้านจำขี้มด บ้านจำบอน บ้านทุ่งยาวเหนือ บ้านทุ่งยาวใต้ บ้านขัวแคร่ บ้านป่าสัก) ตำบลป่าสัก (บ้านป่าดิ่ง บ้านสันคะยอม บ้านหลุก บ้านใหม่จตุจักร) ตำบลเวียงยอง (บ้านแม่สารป่าขาม บ้านแม่สารป่าแดดและ บ้านวังตอง)

การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเยาวชน เยาวชน ผู้นำชุมชน ผู้รู้ในชุมชน เยาวชนอาสาสมัคร ร่วมมือกันสร้างกระบวนการในการพัฒนา ศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยมีส่วนร่วม ตั้งแต่ร่วมคิดและร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมประเมินผล

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) เป็นกระบวนการวิจัยที่มีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายโดยทีมวิจัย ผู้ร่วมวิจัย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ผู้มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกันสำรวจหาปัญหาของเยาวชนในชุมชน วางแผนพัฒนาศักยภาพเยาวชน และร่วมกับเยาวชนในเขตพื้นที่วิจัยที่สมัครเข้าร่วมโครงการ องค์กรบริหารส่วนตำบล ศรีบัวบาน ป่าสัก และเวียงยองในการ วิเคราะห์ปัญหา และแก้ปัญหาเกี่ยวกับเยาวชนอย่างเป็นระบบ และเป็นกระบวนการโดยมีเจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินการและสนับสนุนทุนวิจัยในการดำเนินงาน โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ในการติดตามประเมินผลระหว่างปฏิบัติการ และประเมินผลการปฏิบัติงานเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย ตลอดจนช่วยหาวิธีในการปรับแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตลอดกระบวนการวิจัย

ปัจจัย หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ประกอบด้วยปัจจัยภายใน ได้แก่ ธรรมชาติของปัจเจกบุคคล เช่น สภาพร่างกาย สติปัญญา ประสบการณ์เดิม และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ผู้ปกครอง ศักยภาพของทีมวิจัย ผู้จัดเงื่อนไข การเรียนรู้ ความตระหนักของผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และองค์กรในชุมชน ถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร แหล่งทุนสนับสนุน ตลอดจนกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพ

ศักยภาพก่อนการพัฒนา หมายถึง ความสามารถหรือคุณลักษณะในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในด้านการแสวงหาความรู้ การคิดและตัดสินใจ การจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น

การเป็นผู้นำ และมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมของเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ ก่อนที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ

ศักยภาพหลังการพัฒนา หมายถึง ความสามารถหรือคุณลักษณะ ในการอนุรักษ์
ลำน้ำแม่สารในด้านการแสวงหาความรู้ การคิดและตัดสินใจ การจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น
การเป็นผู้นำ และมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมของเยาวชน ที่ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ
ตามโครงการ

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเป็นการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหากระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะอธิบายถึงกระบวนการที่จะใช้ในการพัฒนาศักยภาพ หรือความสามารถแฝงของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร รวมถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์แม่สาร เพื่อที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาเยาวชนที่สร้างขึ้นมีความสมบูรณ์ จึงได้ตรวจเอกสาร และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเอาแนวคิด ทฤษฎี และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องมาสังเคราะห์ และกำหนดเป็นกรอบความคิดวิจัยซึ่งประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพ
 - 1.1 ความหมายของศักยภาพ
 - 1.2 หลักการประเมินเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชน
 - 1.3 หลักการและแนวทางวัดศักยภาพ
2. แนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษา
 - 2.1 เป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา
 - 2.2 แนวทางปฏิบัติสิ่งแวดล้อมศึกษา
3. ลักษณะเยาวชนและการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 - 3.1 ความหมาย และลักษณะของเยาวชน
 - 3.2 การพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเยาวชน
4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชน
 - 4.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้
 - 4.2 แนวคิดพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม
 - 4.3 ขั้นตอนและกระบวนการของการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม
 - 4.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังอำนาจ
5. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 - 5.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 5.2 ลักษณะของการมีส่วนร่วม
 - 5.3 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

- 5.4 รูปแบบการมีส่วนร่วม
- 5.5 ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม
6. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 6.1 ความหมายของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 6.2 ปรัชญา และแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 6.3 ลักษณะเด่นของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 6.4 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 6.5 ผู้เอื้อกระบวนการ (facilitator)
 - 6.6 เทคนิคและวิธีการที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 6.7 เทคนิคการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
 - 6.8 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับหลักการบริหาร
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพ

ความหมายของศักยภาพ (potential)

ศักยภาพ (potential) หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจหรือคุณสมบัติแฝงที่มีอยู่ในเรื่องต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2539: 980) และหมายถึงขีดความสามารถในการพัฒนา เช่น ระดับบุคคล ศักยภาพของแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกัน สามารถดึงเอาพลังคุณลักษณะอันซ่อนเร้นดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนของตนได้ จึงสามารถสรุปได้ว่าเป็น ความสามารถในด้านต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลที่ได้แสดงออกมาตามความเป็นจริง ศักยภาพสามารถปลุกฝังพัฒนาให้เกิดขึ้นตามขีดความสามารถของแต่ละบุคคลได้ ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ (สมนึก ปัญญาสิงห์, 2536: 62-65) นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของศักยภาพว่า ความสามารถหรือพลังอำนาจที่มีอยู่ ซึ่งมีผลต่อการกำหนดวิธีการหรือแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ (จินตนา แยกแก้ว, 2545: 29) ซึ่งสามารถนำออกมาใช้เพื่อการกระทำใด ๆ ก็ตามเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย

นำมาใช้กำหนดวิธีการ วางแผน สร้างแนวทางในการปรับปรุง แก้ไข เปลี่ยนแปลงที่ยึดการพัฒนา
 อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

จากความหมายของศักยภาพที่ได้กล่าวมา โครงการวิจัยนี้กำหนดนิยามคำว่า
 ศักยภาพไว้ว่า คุณลักษณะ และความสามารถด้านต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในแต่ละบุคคล สามารถพัฒนา
 และนำมาใช้กำหนดวิธีการวางแผนสร้างแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อ
 การพัฒนางานด้านต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการประเมินเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชน

การประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การแสวงหาแนวทางตัดสินใจต่อการ
 ดำเนินงานโครงการว่าจะดำเนินโครงการหรือไม่ และศึกษาว่าระหว่างดำเนินการมีปัญหา
 อุปสรรคซึ่งควรปรับปรุงอย่างไร เมื่อสิ้นสุดโครงการแล้วเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ
 มากน้อยเพียงใด ผู้เกี่ยวข้องได้เรียนรู้สิ่งใดบ้างและ เกิดผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้องหรือสิ่งแวดล้อม
 หรือไม่อย่างไร ดังนั้นการประเมินโครงการจำเป็นต้องมีขั้นตอนและวิธีการที่ค่อนข้างเป็น
 วิทยาศาสตร์ อาศัยเกณฑ์การตัดสินใจทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ แนวคิดการประเมินโครงการ

1. ประเภทการประเมินโครงการ (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548: 13)

การประเมินโครงการ จำแนกออกเป็น 4 ประเภท คือ

1.1 การประเมินโครงการก่อนดำเนินการ (preliminary evaluation) เป็น
 การศึกษาความเป็นไปได้ (feasibility study)

1.2 การประเมินผลระหว่างดำเนินโครงการ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นช่วง
 เริ่มต้นโครงการ ระหว่างดำเนินโครงการ ผลที่ได้จากการประเมินสามารถนำไปปรับปรุงและ
 พัฒนาให้เป็นที่ไปตามความเหมาะสมมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

1.3 การประเมินผลสรุปรวม (summative evaluation) เป็นการประเมินหลัง
 สิ้นสุดโครงการใหม่ ๆ เพื่อค้นหาประสิทธิผลของการดำเนินโครงการว่าบรรลุตามเป้าหมายหรือไม่
 อย่างไร

1.4 การประเมินผลกระทบของโครงการ เป็นการตรวจสอบผลกระทบที่เกิดขึ้น
 จากการดำเนินงานในแต่ละโครงการและภาพรวมของผลกระทบหลายด้านเช่น ด้านเศรษฐกิจ
 ด้านสังคม เป็นต้น

การวิจัยในครั้งนี้ได้นำการประเมินระหว่างดำเนินโครงการมาประยุกต์ใช้ และ
 นำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาตามความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีการนำ

การประเมินผลสรุปรวมหลังเสร็จสิ้นโครงการว่าบรรลุผลตามเป้าหมายของโครงการมากน้อยเพียงใด

2. รูปแบบการประเมินโครงการ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2547: 109-110)

นักทฤษฎีการประเมินส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การประเมินควรเป็นผลที่ได้จากการใช้วิธีการที่น่าเชื่อถือ และมีหลักฐานอ้างอิงได้ แต่รายละเอียดของวิธีการเข้าถึงคุณค่า ยังมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับผู้ประเมินมีปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับการเข้าถึงคุณค่า และเกณฑ์การตัดสินคุณค่าอย่างไร และได้จำแนกแนวคิดของวิธีการประเมิน เป็น 2 วิธีดังนี้

2.1 วิธีเชิงระบบ (systematic approach) เป็นวิธีประเมินที่ยึดวิธีการ การเข้าถึงคุณค่า และเกณฑ์ตัดสินคุณค่าตามแนวคิดปรัชญาปรนัยนิยม (objectivism) จะมีความเชื่อว่าวิธีเชิงระบบเป็นวิธีที่เหมาะสมในการประเมิน นักประเมินกลุ่มนี้จึงพยายามหาโมเดล หรือรูปแบบการประเมินที่แสดงถึงการวางแผนการดำเนินงาน และวิธีดำเนินงานอย่างชัดเจน รัดกุม และเป็นระบบ สนับสนุนการใช้เครื่องมือที่ได้มาตรฐานในการเก็บรวบรวม พยายามควบคุมสถานการณ์ และตัวแปรแทรกซ้อนต่าง ๆ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามแผนการที่กำหนด

2.2 วิธีเชิงธรรมชาติ (naturalistic approach) เป็นวิธีประเมินที่ยึดวิธีการการเข้าถึงคุณค่า และเกณฑ์ตัดสินคุณค่าตามแนวคิดปรัชญาอัตนัยนิยม (subjectivism) จะมีความเชื่อว่าวิธีเชิงธรรมชาติเป็นวิธีที่เหมาะสมในการประเมิน นักประเมินในกลุ่มนี้จะพยายามเสนอโมเดล หรือรูปแบบการประเมินที่มีลักษณะยืดหยุ่น สนับสนุนการเก็บรวบรวมข้อมูลในสภาพธรรมชาติ โดยเน้นการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง พยายามวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยหลักการเชื่อมโยงเหตุผล การสังเกต และการวิเคราะห์เบื้องต้นจะนำไปสู่การสังเกต และวิเคราะห์ในขั้นลึกต่อไป จนได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งที่ประเมิน โดยอาศัยความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์เป็นเกณฑ์สำคัญในการสรุปผล

จากการทบทวนเกี่ยวกับหลักของการประเมินพบว่า การประเมินเป็นกระบวนการศึกษาสิ่งต่าง ๆ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย และเป็นการตรวจสอบการบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเสนอสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ และเป็นการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน ซึ่งผลจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของการประเมินทำให้ความหมายและหลักของการประเมินมีความชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม มิติและวิธีประเมินนั้นจะขึ้นอยู่กับผู้ประเมินที่มีความเชื่อเกี่ยวกับวิธีการเข้าถึงคุณค่า และเกณฑ์ตัดสินคุณค่าตามแนวคิดปรัชญาปรนัยนิยม หรืออัตนัยนิยม สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากการสังเกตพฤติกรรม การสอบถาม และการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยอาศัย

หลักการเชื่อมโยงเหตุผล ดังนั้นผู้วิจัยจึงประยุกต์ใช้หลักการประเมินระหว่างดำเนินโครงการโดยการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการ เพื่อนำผลการสรุปบทเรียนมาปรับปรุงแผนการจัดกิจกรรมในขั้นตอนต่อไป นอกจากนี้หลังจากเสร็จสิ้นโครงการ ผู้วิจัยได้ใช้หลักการประเมินแบบการประเมินผลสรุปรวม เพื่อประเมินว่าโครงการสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

หลักการและแนวทางวัดศักยภาพ

ศักยภาพมีลักษณะที่เป็นนามธรรม มีความซับซ้อน ไม่สามารถมองเห็นหรือสังเกตได้โดยตรง จึงต้องอาศัยแนวทางในการวัดศักยภาพหรือความสามารถของผู้เรียน โดยทั่วไปมี 2 แนวทาง คือ หลักการวัดคุณลักษณะภายใน (psychometric measurement) และ การวัดจากการปฏิบัติจริง (authentic performance measurement)

- การวัดคุณลักษณะภายใน เป็นการศึกษาโครงสร้างทางสมองของบุคคลด้วยความเชื่อว่ามีลักษณะเป็นองค์ประกอบและมีระดับความสามารถที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถวัดได้โดยการใช้แบบวัดมาตรฐานซึ่งมีผู้สร้างไว้หรือแบบวัดที่ผู้วัดสร้างขึ้นใช้เอง

- การวัดจากการปฏิบัติจริง เป็นกระบวนการตัดสินความรู้ ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ ในสภาพที่สอดคล้องกับชีวิตจริง โดยวัดจากกระบวนการทำงานและผลงาน ซึ่งสามารถวัดได้โดยการสังเกตสภาพงานที่ปฏิบัติ หรือการแก้ปัญหาในสถานการณ์จริงหรือการรวบรวมงานในแฟ้มสะสมงานเพื่อที่สะท้อนภาพเพื่อลงข้อสรุปถึงความรู้ความสามารถนั้น (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2547: 13) นอกจากนี้การประเมินตามสภาพจริงการประเมินตามสภาพที่แท้จริง เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนโดยมุ่งพิจารณาจากพฤติกรรมการปฏิบัติและผลงาน วิธีการหลักที่นำมาใช้คือการสังเกต สัมภาษณ์ และตรวจสอบผลงาน ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ในสภาพจริงที่เป็นปกติ ส่วนใหญ่มักเก็บรวบรวมไว้เป็นแฟ้มสะสมงาน ภาระงานสำคัญของผู้เรียนในการประเมินตามสภาพที่แท้จริง คือ การที่ต้องจัดระบบสังเคราะห์ อธิบาย ตีความข้อมูลที่ซับซ้อน ต้องหาทางเลือกและแก้ปัญหา มีโอกาสนำความรู้ความเข้าใจมาใช้แก้ปัญหาที่เชื่อมโยงกับโลกที่เป็นจริงนอกห้องเรียน

ในการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารครั้งนี้ ทีมวิจัยได้เลือกใช้แนวการวัดจากการปฏิบัติจริง ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับกระบวนการที่ใช้ในการวิจัย คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับศักยภาพเยาวชน และการอนุรักษ์น้ำตลอดจนแนวคิดและหลักการของสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งได้กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบและนำมาระบุพฤติกรรมที่เฉพาะเจาะจงเป็นรูปธรรมเพื่อนำมาเป็นกรอบของแบบ

สังเกตพฤติกรรมและแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการวัด
2. กำหนดกรอบหรือโครงสร้างของการวัดและนิยามเชิงปฏิบัติการ
3. เขียนประเด็นข้อคำถามเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ หรือสังเกต หรือสอบถาม
4. จัดทำแบบสังเกตพฤติกรรมและแบบสัมภาษณ์

จากความหมายของศักยภาพตลอดจนหลักการและแนวทางการวัดศักยภาพที่ได้มีการทบทวนเอกสารและรวบรวมมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าศักยภาพ (potential) เป็นศัพท์ในเชิงปรัชญา ดังนั้นในการจะศึกษาและพัฒนาศักยภาพเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะต้องมีการกำหนดองค์ประกอบของศักยภาพตามวัตถุประสงค์หรือองค์ประกอบของเรื่องนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย (กรมวิชาการ, 2543: 10) ศักยภาพจะพิจารณาจากทักษะด้านต่าง ๆ ของเด็กที่ผ่านกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ต้องการให้เด็กที่ผ่านกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ต้องการให้เด็กไทยมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในอนาคต

แนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษา

เป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

จากรายงานของ UNESCO-UNEP ปี ค.ศ. 1978 ได้กำหนดเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาค่านิยมและการกระทำ รวมทั้งการสนับสนุนการปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมให้ทุกคนได้รับโอกาสได้รับความรู้ ค่านิยม เจตคติ และทักษะที่จำเป็นต่อการป้องกันและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมตลอดจนเกิดความตระหนักและรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดพฤติกรรมใหม่ ความหวังใยสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน ระดับชาติและระดับโลก

สมาคมพัฒนาประชากร ชุมชนและสำนักงานความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแห่งประเทศเดนมาร์ก (สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, 2544: ฉ) กล่าวว่า เป้าหมายสูงสุดของสิ่งแวดล้อมศึกษา คือ การเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อให้มีความเอื้ออาทรดูแลเอาใจใส่ต่อสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ทั้งนี้มนุษย์จะต้องตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มีความเข้าใจถึงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและมีทักษะในการตัดสินใจลงมือดำเนินการใด ๆ

แนวทางปฏิบัติสิ่งแวดล้อมศึกษา

แนวทางการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา มีนักการศึกษาฯ ชาติ ได้ร่วมกันวางหลักการเพื่อเป็นแนวทางในทางปฏิบัติ ประกอบด้วยสามองค์ประกอบหลักคือการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (learning about the environment) การเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อม (learning in the environment) และการเรียนรู้เพื่อสิ่งแวดล้อม (learning for the environment)

การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คือการให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการทำงานของระบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนผลกระทบจากกิจกรรมของคนทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และของโลก

การเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมคือการให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองในธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมโดยตรงซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะที่สำคัญในเรื่องการฝึกการตัดสินใจและการแก้ปัญหา

การเรียนรู้เพื่อสิ่งแวดล้อมคือการนำสิ่งที่เรียนรู้ทั้งหมดสู่การตั้งใจจริงในการปฏิบัติที่เป็นคุณค่าต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติในวิถีชีวิตจริง (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2544: 7)

นอกจากนี้เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ต้องการสร้างกระบวนการ พัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำแม่สาร งานวิจัยนี้ได้้นำแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำ ซึ่ง หมายถึง การป้องกันปัญหาที่เพิ่งจะเกิดขึ้นกับน้ำ และการใช้น้ำเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ตลอดจนการแก้ปัญหามลพิษการสูญเสียวินิจฉัยการอนุรักษ์น้ำ ซึ่งมีวิธีการดังนี้ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2544: 11)

1. การปลูกป่า โดยเฉพาะการปลูกป่าบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ หรือบริเวณพื้นที่ภูเขา เพื่อให้ต้นไม้มันเป็นตัวกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ ทั้งบนดินและใต้ดิน แล้วปลดปล่อยออกมาอย่างต่อเนื่องตลอดปี สามารถป้องกันปัญหาอื่น ๆ ได้ เช่น ปัญหามลพิษทางฟองของดิน ปัญหามลพิษทางดิน น้ำ และการเกิดน้ำท่วม

2. การพัฒนาแหล่งน้ำ เนื่องจากปัจจุบันแหล่งน้ำธรรมชาติต่าง ๆ เกิดสภาพตื้นเขินเป็นส่วนใหญ่ทำให้ปริมาณน้ำที่จะกักเก็บไว้มีปริมาณลดลง การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อให้มีน้ำเพียงพอจึงจำเป็นต้องทำการขุดลอกแหล่งน้ำให้กว้าง และลึกใกล้เคียงกับสภาพเดิม ไม่ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในแหล่งน้ำ ตลอดจนการตรวจวัดคุณภาพของน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ

3. การสงวนน้ำไว้ใช้ เป็นการวางแผนการใช้น้ำเพื่อให้มีน้ำที่มีคุณภาพมาใช้ตลอดฤดูกาล ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การหาภาชนะขนาดใหญ่เพื่อเก็บกักน้ำฝน รวมทั้งการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า

4. การใช้น้ำอย่างประหยัด เป็นการนำน้ำมาใช้ประโยชน์หลายอย่าง และเกิดประโยชน์สูงสุด

5. การป้องกันการเกิดมลพิษของน้ำ ซึ่งจะต้องอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือ และเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำอย่างเคร่งครัด สำหรับประชาชนทั่วไป สามารถช่วยป้องกันการเกิดน้ำเสียได้โดยการไม่ทิ้งขยะหรือสิ่งปฏิกูล หรือสารพิษลงใน แหล่งน้ำ

6. การนำน้ำที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เนื่องจากน้ำที่ใช้แล้วบางครั้งยังมีสภาพที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ได้ เช่น น้ำจากการล้างภาชนะอาหารสามารถใช้ในการรดน้ำต้นไม้ น้ำจากการซักผ้าสามารถนำไปใช้ถูบ้าน สำหรับโรงงานอุตสาหกรรม น้ำน้ำที่เกิดจากกระบวนการผลิตซึ่งมีอุณหภูมิสูง เมื่อปล่อยทิ้งไว้ให้เย็นสามารถนำไปใหม่ได้ แม้แต่น้ำเสียเมื่อผ่านระบบบำบัดสามารถนำไปใช้ในกิจกรรมบางอย่างของโรงงานได้ เช่น การทำความสะอาดโรงงาน อุปกรณ์และเครื่องมือบางอย่าง

การอนุรักษ์น้ำจะประสบความสำเร็จได้ หากได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งในส่วนของภาครัฐและประชาชนทั่วไป อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนยังขาดจิตสำนึกและความตระหนักในคุณค่าของน้ำ ทำให้กิจกรรมหรือโครงการในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ได้รับความสนใจและความร่วมมือค่อนข้างน้อย

จากการศึกษาแนวคิดด้านการอนุรักษ์ เป้าหมาย และแนวทางปฏิบัติสิ่งแวดล้อมศึกษา สรุปว่าเป้าหมายสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นแนวทางของความต้องการให้เกิดขึ้นในกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมซึ่งจะส่งผลให้บุคคล และกลุ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และพฤติกรรมให้เกื้อกูลปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อมอันเป็นแนวทางหลักที่จะนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องของกระบวนการที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงควรเป็นกระบวนการที่ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนร่วมกับทีมวิจัย และเพื่อให้เกิดความครบถ้วนและความครอบคลุมในทุกองค์ประกอบของศักยภาพเยาวชนด้านการอนุรักษ์น้ำ ทีมวิจัยได้นำการศึกษาศักยภาพของเด็กไทยร่วมกับองค์ประกอบหลักของสิ่งแวดล้อมศึกษา คือการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้เพื่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ เจตคติ ทักษะการมีส่วนร่วม และรู้จักคิดตัดสินใจ ตลอดจนหลักการที่ใช้ในการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาของศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาจังหวัดตรังคือร่วมคิดร่วมทำ และร่วมรับผล มาเป็นตัวกำหนดกรอบของการศึกษาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์น้ำ แม้สารประกอบด้วย 6 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ความสามารถในการแสวงหาความรู้ คือ สามารถค้นหาความรู้ด้วยวิธีการและแหล่งข้อมูลที่มีความหลากหลาย มีความเข้าใจและสามารถรวบรวมข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ และเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โดยความสามารถในด้านนี้ สามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมของเยาวชนดังต่อไปนี้

1.1 การเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่มีความเหมาะสม ตัวอย่างเช่น การฟัง การตั้งคำถาม การซักถาม การจดบันทึก การอ่าน ฯลฯ เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับลำน้ำแม่สาร

1.2 ความกระตือรือร้นในการเรียน และ เข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่มีความเกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สารอย่างสม่ำเสมอ

1.3 ความสนใจ และกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ เข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากโครงการเกี่ยวกับลำน้ำแม่สาร เช่น ค่ายสิ่งแวดล้อม การอบรมเกี่ยวกับภาวะโลกร้อน เป็นต้น

1.4 การเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับลำน้ำแม่สารในรูปแบบต่าง ๆ แก่บุคคลทั่วไป เช่น บทความ ละคร บทเพลง โครงการวิทยาศาสตร์ นวัตกรรม และสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ

2. ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ คือ มีความสามารถในการนำความรู้และประสบการณ์มาเปรียบเทียบ ประเมิน สร้างองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ตลอดจนสามารถริเริ่มที่จะสร้างผลงานหรือสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งจะทำได้แนวทางในการอนุรักษ์และแก้ปัญหาเกี่ยวกับลำน้ำแม่สาร ซึ่งความสามารถในการคิดของเยาวชน สามารถประเมินได้จากประเด็น ดังต่อไปนี้

2.1 การพิจารณาข้อมูลรอบด้านอย่างละเอียด มีการตรวจสอบความถูกต้องของแหล่งที่ให้ข้อมูล ตลอดจนมีการทบทวนข้อมูลทั้งในประเด็นของประโยชน์และโทษ แล้วจึงหาข้อสรุปก่อนนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

2.2 การ ริเริ่มผลงานหรือวิธีการใหม่ ๆ เช่นวิธีการ และรูปแบบที่ใช้ในการนำเสนอผลงานของเยาวชน ผลงานเกี่ยวกับลำน้ำแม่สารที่เยาวชนสร้าง ขึ้น เช่น ละคร เพลง กลอน โครงการวิทยาศาสตร์ โครงการ สิ่งประดิษฐ์ เป็นต้น

3. ความสามารถในการจัดการ หมายถึง สามารถดำเนินกิจกรรมหรือโครงการเพื่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมหรือโครงการ โดยมีขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติงาน การประเมินผลงาน และการสรุปผลงาน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรม ดังต่อไปนี้

3.1 การพูดคุย และเสนอแนะแนวทางในการทำกิจกรรม/โครงการในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

3.2 การวางแผน และกำหนดขั้นตอนในการทำกิจกรรมหรือโครงการในการ
อนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

3.3 การประสานงาน และทำงานตามแผนงาน และขั้นตอนที่กำหนดไว้

3.4 การติดตาม และประเมินผลการดำเนินกิจกรรม/โครงการอย่างต่อเนื่องและ
สม่ำเสมอ

3.5 การปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม/โครงการใน
การอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

4. ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น หมายถึง สามารถทำกิจกรรมเกี่ยวกับ
การอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารร่วมกับกลุ่มบุคคล องค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ โดยอาศัยใช้กระบวนการ
กลุ่ม ซึ่งส่งผลทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ ซึ่งความสามารถในด้านนี้สามารถสังเกตได้
จากพฤติกรรม ดังนี้

4.1 การให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการ
อนุรักษ์ลำน้ำแม่สารทั้งในขั้นตอนของการวางแผน การปฏิบัติงาน การประเมิน และการแก้ไขด้วยความ
เต็มใจ

4.2 การยอมรับฟังความคิดเห็น และความสามารถของผู้อื่นในระหว่างการทำ
กิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

4.3 การให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานอย่างสม่ำเสมอ

4.4 การควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เกิด
ข้อขัดแย้ง หรือข้อพิพาทระหว่างการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพ เยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำ
แม่สาร

5. ความสามารถในการเป็นผู้นำ หมายถึง ความสามารถในการชักนำ และเป็น
แบบอย่างให้บุคคลอื่นในการดูแล เอาใจใส่ และปกป้องลำน้ำแม่สาร ตัวอย่างเช่น การไม่ทิ้งขยะลง
ในลำน้ำแม่สาร ตลอดจนเป็นผู้ริเริ่มการรณรงค์ และชักชวนผู้อื่น ให้เข้าร่วมโครงการ หรือกิจกรรม
เกี่ยวกับอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารซึ่งความสามารถในด้านนี้สามารถสังเกตได้จากพฤติกรรม ดังนี้

5.1 การชักชวน โน้มน้าวให้เยาวชนอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการพัฒนา
ศักยภาพเพิ่มขึ้น

5.2 เป็นที่ชื่นชอบ และประทับใจของผู้อื่นและทำให้ผู้อื่นคล้อยตาม

5.3 กล้าแสดงออก เช่น แสดงความคิดเห็น เป็นผู้นำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรม
นันทนาการ และการนำเสนอของของกลุ่ม

5.4 สามารถไกล่เกลี่ยสมาชิกในกลุ่มเมื่อมีปัญหาข้อขัดแย้ง

6. มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง ใช้ทรัพยากรน้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า ปกป้อง ดูแลลำน้ำแม่สารโดยถือว่าลำน้ำนี้เป็นของส่วนรวมไม่ใช่ประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งสามารถ สังเกต และประเมินจากพฤติกรรม ดังต่อไปนี้

6.1 การใช้ทรัพยากรน้ำอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย

6.2 การรณรงค์ และชักชวนให้ผู้อื่นใช้น้ำอย่างประหยัด

6.3 ความสนใจปัญหา และการเปลี่ยนแปลงลำน้ำแม่สาร ตลอดจนสนใจที่จะ เข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการปกป้อง ดูแลลำน้ำแม่สารสังเกตได้จากจำนวนครั้งของการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม และการรับรู้ข่าวสารการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่มีผล ต่อลำน้ำแม่สาร

6.4 การริเริ่มโครงการใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับการดูแล ปกป้อง และพัฒนาลำน้ำแม่สาร

ลักษณะเยาวชน และการพัฒนาศักยภาพเยาวชน

ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความหมายและลักษณะของเยาวชน

เยาวชน ตามความหมายของกรมพัฒนาชุมชนและสำนักงานกรรมการเยาวชนแห่งชาติ หมายถึง ผู้มีอายุระหว่าง 15-25 ปี (สิริพันธุ์ อมรพันธุ์บดีกุล, 2544: 45) นอกจากนี้ พระราชบัญญัติส่งเสริม และประสานงานเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2521 ได้ให้ความหมาย ของเยาวชนไว้ว่า เยาวชน หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 14-25 ปี หรือหมายถึง บุคคลอายุเกินสิบสี่ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง สิบแปดปีบริบูรณ์ (สิริพันธุ์ อมรพันธุ์บดีกุล, 2544: 45) และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ได้ให้ความหมายเยาวชนไว้ว่า บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 14 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปจนถึง มีอายุไม่เกิน 18ปีบริบูรณ์ ทั้งนี้ไม่นับรวมบุคคลที่ทำการสมรสแล้ว (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2539: 450) ซึ่งใกล้เคียงกับ สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2548: 14) ได้กล่าวถึงเยาวชนตาม พัฒนาการว่าเยาวชนหมายถึงผู้มีอายุช่วง 12-18 ปี หรือเรียกว่าวัยรุ่น

การวิจัยครั้งนี้ประยุกต์ใช้ความหมายของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว, 2534: 19) และเพื่อเหมาะสมกับพัฒนาการ ของเยาวชนตลอดจน ให้สอดคล้องกับระบบการศึกษาในพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยสรุป

ความหมายของเยาวชนไว้ดังนี้ เยาวชน หมายถึง บุคคลทั้งชายและหญิงที่มีอายุระหว่าง 12-18 ปี บริบูรณ์หรือกำลังศึกษาอยู่ในระดับช่วงชั้นที่ 3 (มัธยมศึกษาปีที่ 1 – มัธยมศึกษาปีที่ 3) และระดับช่วงชั้นที่ 4 (มัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6) หรือเทียบเท่า ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีบัวบาน (บ้านจำซิมด บ้านจำบอน บ้านทุ่งยาวเหนือ บ้านทุ่งยาวใต้ บ้านข้าวแครง บ้านป่าสักงาม) ตำบลป่าสัก (บ้านป่าดิ่ง บ้านสันคะยอม บ้านหลุก บ้านใหม่จตุจักร) ตำบลเวียงยอง (บ้านแม่สารป่าขาม บ้านแม่สารป่าแดด และบ้านวังตอง)

จากความหมายของเยาวชนดังกล่าวข้างต้น ผู้ที่อยู่ในช่วงที่เรียกว่าเยาวชน จะมีลักษณะเฉพาะของวัย จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ จิตวิทยาเยาวชนและลักษณะของเยาวชนสามารถสรุปได้ว่าเยาวชนเป็นวัยที่มีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นวัยที่มีความเป็นตัวของตัวเอง การพ้นจากพันธะผูกพัน ตัดสินใจเลือกบทบาทของตนเอง (ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2540: 26)

2. เป็นวัยที่มีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (แสงเดือน ทวีสิน, 2545: 15) คือ

- พัฒนาความคิดรวบยอด และทักษะในการแก้ปัญหา
- สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดี และเหมาะสมกับเพื่อนรุ่นเดียวกัน ทั้งเพศเดียวกันและต่างเพศได้

- พยายามปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย และอารมณ์

- มีการเลือกและเตรียมตัวเพื่ออาชีพในอนาคต

- สามารถตัดสินใจเลือกค่านิยม เพื่อใช้เป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิต

3. เป็นวัยที่จัดเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ในวัยนี้ วัยรุ่นมีการพัฒนาด้านความต้องการที่เด่นมาก ได้แก่ ความต้องการทางด้านอิสระ การยอมรับ และการได้รับยกย่องเห็นความสำคัญกลุ่มเพื่อน มีการแสวงหาและอยากรู้ตัวเอง ดังนั้นพ่อ แม่ ครู อาจารย์ ควรได้ส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม โดยแสดงบทบาทเป็นผู้นำและผู้ตาม อาจใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการสำรวจคุณลักษณะ ความสามารถ และความสนใจของตนเอง (ถวิล ธาราโกชน, 2543: 14)

4. เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาหลายอย่าง โดยทั่วไปส่วนใหญ่จะคบเพื่อนที่มีรสนิยมคล้ายคลึงกันหรือคนที่ถูกใจกัน เริ่มรู้จักปรับปรุงบุคลิกภาพเลียนแบบผู้ที่ตนยกย่อง ชอบทำสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จะเป็นเด็กไวต่อความรู้สึก มีความกระวนกระวายใจต่อคำพูดที่กล่าวออกไป จนกระทั่งเข้าสู่การมีวุฒิภาวะอย่างสมบูรณ์ ซึ่งในหมายถึงการพัฒนาทางด้านจิตใจมากกว่าทางร่างกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเกี่ยวกับความคิด และปรัชญาชีวิต วัยรุ่นตอนนี้ มักพยายามปรับปรุงร่างกายของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

มากยิ่งขึ้นโดยพยายามหัดตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง นอกจากนี้ สุชา จันท์ธอม (2542: 30-32) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของวัยรุ่นไว้ดังนี้

5. เป็นวัยแห่งการเสริมสร้าง (period of reconstruction) กล่าวคือ ในวัยนี้ความเจริญเติบโตทางร่างกายจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและค่อยช้าลงในตอนปลาย

6. เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง (period of transformation) ในวัยนี้เป็นวัยที่มีความเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นกับชีวิตของวัยรุ่นมากมาย ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และความรู้สึกนึกคิด

7. เป็นวัยที่มีความคิดอยากเป็นอิสระ (period of independence) โดยเริ่มคิดพึ่งพาตนเอง อยากเรียนรู้ความผิดพลาดด้วยตัวเองมากกว่าที่จะเรียนรู้จากคำสั่งสอน ชอบโต้เถียงถ้าได้รับการขัดขวางอย่างรุนแรง มักมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ และหาทางออกในทางผิด ๆ เช่นหนีออกจากบ้าน

8. เป็นวัยที่ต้องเผชิญปัญหา (period of problems) โดยวัยนี้เป็นวัยหัวเลี้ยว หัวต่อของชีวิตซึ่งเรียกว่า วัยวิกฤต ปัญหาต่าง ๆ ในการปรับตัวมักเกิดขึ้นเสมอ มีการตัดสินใจอย่างรวดเร็ว วุ่วม แสดงออกทางด้านอารมณ์อย่างรุนแรงและรวดเร็ว อาจเรียกอีกอย่างว่า เป็นวัยพายุบุกแถมและความเครียด (storm and stress)

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2548: 16-20) ได้กล่าวถึง พัฒนาการเยาวชนช่วงอายุ 12-18 ปี หรือเรียกว่าวัยรุ่นดังนี้ คือ

พัฒนาการทางเชาวน์ปัญญา เด็กวัยนี้สามารถที่จะคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ จึงสนใจในปรัชญาชีวิต ศาสนา สามารถที่จะใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจสามารถคิดหาเหตุผลได้ทั้งอุปมานและอนุมาน และจะมีหลักการ เหตุผลของตนเองเกี่ยวกับความยุติธรรม ความเสมอภาคและมนุษยธรรม ดังนั้นกระบวนการในการพัฒนาเด็กวัยนี้ควรจะทำให้รู้จักคิด

พัฒนาการทางบุคลิกภาพ เด็กวัยนี้เป็นวัยที่สนใจตนเอง อยากรู้ว่าตนเองคือใคร ซึ่งเป็นคำถามที่ตอบได้ยากเด็กวัยนี้ต้องมีความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย และยอมรับตลอดจนต้องมีความเข้าใจในบทบาทของตนเองในสังคม และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหากเด็กวัยนี้สามารถรู้จักตนเองก็จะไม่มีปัญหาในการปรับตัวจะมีความคิดเป็นของตนเอง และไม่ตามเพื่อนในทางที่ผิดแต่หากเด็กไม่รู้จักตนเองจะเผชิญกับปัญหาที่ เด็กจะสับสนในบทบาทของตนเองในสังคม มีปัญหาในการปรับตัวกับเพื่อน ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่มีเป้าหมายของชีวิต ซึ่ง Erikson (1950 อ้างใน สุรางค์ โคว์ตระกูล, 2548: 16) ที่กล่าวว่าสังคมปัจจุบันมีความโน้มเอียงที่จะส่งเสริมให้เด็กวัยรุ่นมีปัญหาที่จะค้นพบตนเอง เพราะมีบทบาทต่าง ๆ ในสังคมที่เด็กวัยรุ่นจะไปสำรวจเรื่อย ๆ โดยไม่มีการเลือกว่าตนเองจะเลือกบทบาทใดในสังคม ซึ่งในปัจจุบันนี้ผู้ใหญ่เช่นครู หรือผู้ปกครองที่มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้เด็กวัยรุ่นได้มากคือไม่ตั้งความคาดหวังว่าวัยรุ่นจะมี

พฤติกรรมที่ผิดแปลก หรือไม่อยู่ในบังคับบัญชาของผู้ใหญ่และจากข้อสังเกตของบันดูราที่ว่า “ถ้า สังคมประทับตราเยาวชนว่า Teenage และคาดหวังว่าเป็นวัยที่ชอบทำผิดกฎเกณฑ์ มีพฤติกรรม แปลก ๆ ไม่สม่ำเสมอจึงอาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วัยรุ่นแสดงออกหรือมีพฤติกรรมเป็นไปตาม ความคาดหวังของผู้ใหญ่ที่ตั้งไว้” ดังนั้นผู้ใหญ่ควรพยายามใช้เหตุผล เป็นผู้รับฟังที่ดียอมรับฟัง เหตุผลของเด็ก ไม่บังคับเด็กวัยนี้จนเกินไป เปลี่ยนความคิดทางลบที่มีต่อเยาวชนวัยรุ่น และเป็น แบบอย่างที่ดีทั้งด้านความประพฤติ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม

พัฒนาการด้านอารมณ์ และสังคม อารมณ์ของเยาวชนในวัยนี้ค่อนข้างรุนแรงและ เปลี่ยนแปลงง่าย ความตึงเครียดของอารมณ์บางครั้งมาจากการปรับตัวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของ ร่างกาย พัฒนาการทางอารมณ์ของวัยนี้จะมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางด้านร่างกายถ้ามี วุฒิภาวะ เกี่ยวกับพัฒนาการทางร่างกายเร็วจะช่วยให้พัฒนาการด้านอารมณ์ และสังคมเร็วขึ้นด้วย (Kagan J. et al., 1964: 89)

Sullivan (1953 อ้างใน สุรางค์ ไคว่ตระกูล, 2548: 20-23) กล่าวว่าเด็กวัยนี้มีความ ต้องการที่จะมีใกล้ชิดความผูกพัน (intimacy) กับเพื่อนวัยเดียวกันและมีความสัมพันธ์อย่างสนิท สนมเพื่อที่จะระบายความรู้สึก และความคิดต่าง ๆ อย่างเปิดเผย นอกจากนี้ยังอ้างถึง Fasteau (1975: 39) ที่กล่าวว่าเพื่อนร่วมวัยมีความสำคัญกับวัยรุ่นมาก และมักคบเพื่อนที่มีความสนใจและมีค่านิยม ร่วมกัน การคบเพื่อนของวัยรุ่นหญิงมักจะจริงจังและมีเพื่อนสนิทที่จะปรับทุกข์สุขกัน ได้ส่วนวัยรุ่น ชายอาจเป็นเพื่อนที่ร่วมสนุกแต่ก็ไม่สนิทสนมเหมือนผู้หญิง

จากแนวคิดดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า เยาวชน หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปี บริบูรณ์ขึ้นไป จนถึงมีอายุไม่เกิน 18 ปีบริบูรณ์ เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ อย่างรวดเร็ว เป็นวัยแห่งการเสริมสร้าง วัยแห่งการเปลี่ยนแปลง วัยที่มีความคิดอย่างเป็นอิสระ และเป็นวัยที่เผชิญปัญหา นอกจากนี้ยังเป็นวัยที่มีความสามารถทางสติปัญญา ขึ้นถึงขีดสูงสุด สามารถเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ ได้ด้วยดี รู้จักคิดในทุกรูปแบบของความคิด รู้จักรับผิดชอบต่อชีวิต ของตนเอง และต่อความเป็นไปในสังคม รู้จักแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เป็นวัยที่เริ่มเข้าสู่วุฒิภาวะ อย่างสมบูรณ์แบบ โดยในระบายนี้อีกมีการพัฒนาทางด้านจิตใจมากกว่าทางด้านร่างกาย โดยเฉพาะ อย่างยิ่งทางด้านเกี่ยวกับ ความนึกคิดและปรัชญาชีวิต เป็นวัยที่สามารถตัดสินใจเลือกค่านิยมเพื่อ ใช้เป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิต เป็นวัยที่พ่อแม่ ครู อาจารย์ ควรได้ส่งเสริมให้เด็ก มีโอกาส เข้าร่วมกิจกรรม โดยแสดงบทบาทเป็นผู้นำ ผู้ตามให้ใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการสำรวจ คุณลักษณะความสามารถ และความสนใจของตนเอง ดังนั้น เยาวชนจึงเป็นวัยที่เหมาะสมในการ เข้ารับการ อบรมสัมมนาและพัฒนาศักยภาพเป็นอย่างยิ่งดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะพัฒนาศักยภาพ เยาวชนและเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้เยาวชนในการวิจัยนี้ก็คือผู้ที่

เป็นเพศชาย หรือเพศหญิงซึ่งที่กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้น ม.1 – ม.6 หรือเทียบเท่าเช่น ปวช. หรือ การศึกษานอกโรงเรียน และไม่ได้สมรสทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่วิจัยเยาวชนส่วนใหญ่อยู่ในระบบ โรงเรียนซึ่งเยาวชนต้องอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ 3 ตำบล 13 หมู่บ้านที่มีลำน้ำแม่สารไหลผ่าน และ จากลักษณะของเยาวชนในวัยนี้ทั้งชาย และหญิงมีความต้องการที่จะทำอะไรทุกอย่างเหมือนเพื่อน ร่วมวัย ตั้งแต่การแต่งตัว ความประพฤติ การใช้ภาษา รวมทั้งความเชื่อ และค่านิยม ดังนั้นการพัฒนา เยาวชนในด้านการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารจึง ใช้แนวทางการพัฒนาโดยการส่งเสริม และเปิดโอกาส ให้เยาวชนได้ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารซึ่งเป็นลำน้ำในท้องถิ่นร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันตลอดจนสร้างองค์ความรู้และเรียนรู้บทบาทด้าน การอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเมื่อจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

การพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเยาวชน

เยาวชนนับเป็นวัยที่มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต โดยมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการเมือง ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพเยาวชน จะทำให้เกิดและพลังอย่างมหาศาลที่จะทำประโยชน์ ให้กับประเทศเพราะอำนาจการตัดสินใจของเยาวชน มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะต่อการอนุรักษ์ หรือพิทักษ์สิ่งแวดล้อม (พัฒนา สุขประเสริฐ, 2542: 25-28) ดังจะเห็นได้จากการมีส่วนร่วมของ เยาวชนในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตัวอย่างเช่นเป็นอาสาสมัครเยาวชนที่ เข้ามาดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมีกลุ่มเยาวชนจำนวนมากทั่วโลก ที่ทำหน้าที่เป็น ตัวแทนของเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีความตระหนัก ห่วงใยในสิ่งแวดล้อม และรวมตัวกันดำเนิน กิจกรรมจัดการสิ่งแวดล้อม (สิริพันธ์ อมรพันธุ์ปิติกุล, 2544: 145) ความเคลื่อนไหวเพื่อดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อสังคมของเยาวชนกลุ่มต่าง ๆ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อจัดการ สิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น การสร้างกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากการประชาสัมพันธ์ใน ระดับท้องถิ่น ชุมชน และเผยแพร่ไปภายนอกชุมชน เพื่อหาแนวร่วมทางสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วม ในการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกับองค์กร สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของเยาวชนที่มีความ สามารถในการแสดงออกถึงบทบาทอย่างสร้างสรรค์ และเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ทั้งในระดับชุมชน และระดับโลก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการยอมรับของบุคคลในชุมชน องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ที่สร้างความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าของการดำเนิน กิจกรรมดังกล่าว อันเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อมโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคต แต่อย่างไรก็ตามยังมี เยาวชนอีกจำนวนมากในประเทศไทย ที่ไม่ได้ให้ความสนใจและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้

เนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น ไม่ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปตามแนวทางการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาคือการให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการทำงานของระบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนผลกระทบจากกิจกรรมของคนทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และของโลก โดยการให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองในธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมโดยตรงซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะที่สำคัญในเรื่องการฝึกการตัดสินใจ และการแก้ปัญหา และนำสิ่งที่เรียนรู้ทั้งหมดสู่การปฏิบัติที่เป็นคุณค่าต่อสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติในวิถีชีวิตจริงอย่างเหมาะสม (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2544: 7) ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนำไปสู่การปฏิบัติจริงในระบบสถานศึกษาได้ค่อนข้างยาก หรือน้อยมาก เช่นเดียวกับเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารที่เยาวชนส่วนใหญ่อยู่ในระบบโรงเรียน ซึ่งมีโรงเรียนส่วนน้อยที่ทำหลักสูตรสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในระดับประถมศึกษา แต่โรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาซึ่งมีจำนวนนักเรียนจำนวนมาก ไม่สามารถดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางสิ่งแวดล้อมศึกษาได้ มีเพียงสอดแทรกอยู่ในสาระ การเรียนรู้ในวิชาต่าง ๆ เช่น สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น ประกอบกับผู้ปกครองมีค่านิยมที่ส่งบุตรหลานเข้าไปเรียน โรงเรียนที่มีชื่อเสียงในตัวเมืองจึงทำให้การพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่ประสบผลสำเร็จ

จากแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของเยาวชน และการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โครงการวิจัยนี้ได้้นำแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของเยาวชนที่เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญาและอารมณ์ ซึ่งธรรมชาติของวัยนี้ง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงตามกระแสที่เกิดขึ้นรอบตัว จึงเป็นวัยที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ที่จะส่งผลถึงพัฒนาการในการเป็นผู้ใหญ่ที่มองเห็นความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมในอนาคต มาประกอบกับปัญหาของกระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันของประเทศไทยที่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งมีปัจจัยหลากหลายในแต่ละชุมชนที่ไม่เหมือนกัน ดังเช่น ชุมชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารที่ประสบปัญหาเยาวชนไม่ให้ความสนใจและเห็นคุณค่าของลำน้ำแม่สารซึ่งเป็นลำน้ำในท้องถิ่น โดยทีมวิจัยนำแนวคิดการพัฒนาศักยภาพเยาวชนประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาร่วมกับคนในชุมชน ที่มีความเห็นร่วมกันว่าเยาวชนในชุมชนมีความสำคัญ และมีศักยภาพในการที่จะอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารได้ ทั้งนี้หากเยาวชนได้รับการพัฒนาศักยภาพโดยใช้กระบวนการที่มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ซึ่งจะส่งผลถึงอนาคตเมื่อเยาวชนพัฒนาการไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ก็จะสามารถใช้ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารพัฒนา และดูแลลำน้ำแม่สารได้อย่างมีคุณภาพ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้

ทฤษฎีหรือหลักการเกี่ยวกับการเรียนรู้มีขอบข่ายกว้างขวางและมีข้อจำกัด เพราะแต่ละทฤษฎีมักจะทำให้คำอธิบายในแง่มุมมองที่ทฤษฎีนั้นสนใจเท่านั้น ไม่มีทฤษฎีใดสามารถอธิบายปรากฏการณ์การเรียนรู้ได้อย่างครอบคลุมทุกด้าน ดังนั้นการอ้างอิงทฤษฎีหรือหลักการเกี่ยวกับการเรียนรู้จึงควรศึกษาทฤษฎีหลาย ๆ ทฤษฎี เพื่อผสมผสาน และประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพการณ์ ดังนั้นการสร้างกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนเพื่อให้ได้ผลดีจึงมีความจำเป็นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และจัดอย่างไรจึงจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ดีได้ ดังจะได้กล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ และรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน

ความหมายของการเรียนรู้

นักการศึกษา และนักสังคมวิทยา ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ (learning) ไว้ ดังนี้ การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรซึ่งเกิดมาจากประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางอวัยวะ ทางสติปัญญา ทางสังคม หรือทางอารมณ์ มนุษย์อาจเรียนรู้จากครอบครัว สื่อมวลชน เพื่อน บุคคลทั่วไป หรือเหตุการณ์ในสังคม (กันยา สุวรรณแสง, 2540: 153)

การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรเกิดจากประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางอวัยวะ ทางสติปัญญา ทางสังคม หรือทางอารมณ์ ก็ได้ ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งกว่า การสั่งสอน บอกเล่าให้เข้าใจ และจำได้ ไม่ใช่เรื่องของการทำตามแบบ ไม่ได้มีความหมายแต่เพียงการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ เท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการสังเกตพิจารณา ไตร่ตรอง แก้ปัญหาทั้งปวง และไม่ชี้ชัดว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปในทางที่สังคมยอมรับเท่านั้น การเรียนรู้คือ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นการเรียนรู้ต้องเนื่องมาจากประสบการณ์ หรือการฝึกหัด และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นควรจะต้องมีความคงทนถาวรเหมาะสมแก่เหตุ (permanent change) เมื่อมีพฤติกรรมดั้งเดิม (pre-learned behavior) เปลี่ยนไปสู่พฤติกรรมที่มุ่งหวัง (expected behavior) ก็แสดงว่าเกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้ว นอกจากนี้การเรียนรู้ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนิสัย ความรู้ และเจตคติ ซึ่งจะทำให้บุคคลสามารถปรับปรุงตนเอง และสังคมได้

โดยการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงของบุคคลอันเนื่องมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการและทำให้บุคคลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2526: 123) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากฝึกหัดหรือประสบการณ์ของแต่ละบุคคล หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากการที่ผู้เรียนปรับตนเองเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้ครอบคลุมถึงระบบการทำงานต่าง ๆ ของร่างกายรวมถึงด้านอารมณ์ ทักษะ การปรับตัวด้านสังคม

สุชา จันทน์เอม (2542: 12) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้ว่าเป็นขบวนการเจริญงอกงามของอินทรีย์ หรือพัฒนาการของอินทรีย์ทำให้อินทรีย์สามารถแก้ไขปัญหาคือได้ดีขึ้นหรือปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ผลดี

เนาวรัตน์ พลายน้อย (2546: 1 อ้างใน กัญญา สุวรรณแสง, 2540: 154) กล่าวว่า การเรียนรู้มีความหมายลึกซึ้งมาก เพราะมิได้หมายความเพียงการรับรู้ (reception) เอาจากข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายหรือมีความหมายเพียงความเข้าใจ (comprehension) ที่คนมองเห็นความหมายและความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของสิ่งต่าง ๆ ที่รับรู้มาจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในระดับที่สามารถอธิบายเชิงเหตุผลได้เท่านั้น การเรียนรู้แท้จริงหมายถึง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (transformation) วิธีคิดและระบบคุณค่าตามที่โครงการมุ่งหวัง ซึ่งหมายความว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงต้องสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลอันได้แก่การเปลี่ยนแปลงด้านวิธีคิด (conceptualization) การเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า (values) และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (behavior) ในสิ่งที่รับรู้และมีความเข้าใจแล้วเป็นอย่างดีอันเป็นผลมาจากการดำเนินโครงการพัฒนา

Gagne (1970: 3-4) ให้ความหมาย และอธิบายลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงสมรรถภาพ หรือความสามารถของบุคคลอันเนื่องจากสถานการณ์ที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นย่อมจะคงอยู่หรือปรากฏให้เห็นได้นานพอสมควร และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการเรียนรู้ นั้นมีลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากขบวนการวิหังพัฒนาการและความเจริญงอกงาม การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีการฝึกหัด หรือมีการกำหนดสถานการณ์ขึ้น เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ผลของการเรียนรู้เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมจะปรากฏให้เห็นเป็นระยะเวลาอันยาวนานหรือมีความคงทนพอสมควร และสามารถจำแนกออกเป็นส่วน ๆ ได้หลายด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านทักษะหรือ ความสามารถด้าน ทักษะหรือความรู้สึกและด้านความรู้ความเข้าใจ นอกจากนี้ผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้น หมายถึงการเพิ่มพูนหรือการเปลี่ยนแปลงสมรรถภาพของบุคคล อันเนื่องมาจากการฝึกหัดหรือจาก

สถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จึงแตกต่างไปจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพราะการพัฒนาการหรือสภาวะทางด้านร่างกาย ซึ่งไม่ใช่ผลการเรียนรู้

จากความหมาย และลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการเรียนรู้มีความหมายลึกซึ้งมากมิได้หมายความว่าเพียงการรับรู้ ความเข้าใจ และเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของสิ่งที่รับรู้กระทั่งสามารถอธิบายเชิงเหตุผลได้เท่านั้น การเรียนรู้ที่แท้จริงหมายถึงรวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม วิธีคิดและระบบคุณค่า ซึ่งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนี้มีผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ที่ได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อม การเรียนอาจเกิดขึ้นเองจากขบวนการทำงานของสมองมนุษย์เมื่อได้รับประสบการณ์ แต่มิใช่เกิดจากสัญชาตญาณ หรือวุฒิภาวะ หรือการเปลี่ยนแปลงตามระยะพัฒนาการของมนุษย์ทั้งทางร่างกาย ปัญญา อารมณ์และสังคมเพียงอย่างเดียว ดังนั้นในการวิจัยนี้ เป็นการพัฒนาระบวนการที่จะทำให้เยาวชนมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งจะส่งผลให้เยาวชนการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม วิธีคิดและระบบคุณค่า และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ดูแลปกป้องลำน้ำแม่สาร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงลักษณะทั่วไปของการเรียนรู้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ เพื่อนำมาประยุกต์ในการสร้างกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทเยาวชนในพื้นที่สองฝั่งลำน้ำแม่สาร

ลักษณะของการเรียนรู้ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้

การเรียนรู้ มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ (มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2541: 136)

1. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางบวก หรือทางลบ คือ ในด้านดีหรือด้านไม่ดีก็ได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลจากการเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ ความคิด และความเข้าใจ ด้านจิตใจและด้านการกระทำ
2. การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความคิดและความเข้าใจ (cognitive) คือ การเปลี่ยนแปลงทางปัญญา คือมีความรู้ความเข้าใจดีขึ้น มีความรู้กว้างขึ้น
3. การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ (affective) เป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเจตคติ ความเชื่อค่านิยม การจงใจ แนวความคิด เป็นต้น
4. การเปลี่ยนแปลงด้านการกระทำ (psychomotor) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางทักษะ หรือความชำนาญ

Lewin (1935: 240) กล่าวว่า เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ไม่ใช่จากตัวบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งจากคำกล่าวนี้ การเรียนรู้เกิดได้ดังต่อไปนี้

- การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้โดยได้ร่วมกระทำโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือได้ลงมือกระทำสิ่งที่เรียนรู้นั้นจริง
- การเรียนรู้ที่แท้จริงจะมีได้เมื่อผู้เรียนได้บรรลุจุดประสงค์ หรือได้รับสิ่งที่ตนต้องการ ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าการเรียนรู้จะเริ่มเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนมีความสนใจ หรือมีความต้องการในบางสิ่งบางอย่าง ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมอย่างตั้งอกตั้งใจ เพราะมีความสนใจในสิ่งนั้นหรือได้รับสิ่งที่ตนต้องการ
- การเรียนรู้เก่าหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วจะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้นโดยเฉพาะกับประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่สมปรารถนาและน่า ตื่นเต้น การเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่สะสมขึ้นเนื่องจากประสบการณ์ก่อน ๆ หรือที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ก่อน ๆ นี้ เป็นหลักสำคัญของการเรียนรู้ทุกชนิด
- การเรียนรู้ทักษะและทัศนคติใหม่ ๆ เป็นเรื่องของบุคคลแต่ละคนจะต้องเรียนรู้เอง
- คนเราอาจเรียนรู้เป็นหมู่เป็นกลุ่มได้ แต่การเรียนรู้และการเปลี่ยนพฤติกรรม
- ความคิดเห็นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล
- การสอนเป็นการแนะแนวที่จะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักช่วยตัวเอง เป็นการแนะแนวทางให้การเรียนดำเนินไปด้วยดี

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ (variables influencing learning) (กันยา สุวรรณแสง, 2542: 187-190) สามารถจำแนกได้เป็น ปัจจัยที่ภายในและปัจจัยภายนอก ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัจจัยภายใน

1.1 ตัวผู้เรียน (learner) หรือตัวแปรที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียน (individual variables) ตัวผู้เรียน หมายถึงตัวผู้อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะนักเรียน นักศึกษาในสถาบันการศึกษาเท่านั้น เพราะแท้จริงแล้วกระบวนการเรียนรู้มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในสถาบันศึกษา ในลักษณะเป็นระเบียบแบบแผนเท่านั้น หากแต่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสิ่งแวดล้อมตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ตัวแปรที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียนหรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียน มีดังนี้

1.2 วุฒิภาวะและความพร้อม (maturation and readiness) วุฒิภาวะ หมายถึงกระบวนการเจริญเติบโตตามลำดับขั้น คือ การเจริญเติบโตโดยธรรมชาติเป็นระดับความเจริญ

สูงสุดในด้านใดด้านหนึ่ง ที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ในระยะหนึ่ง ความสามารถที่จะทำอะไรได้เองตามธรรมชาติอันเหมาะสมกับวัยของตน ไม่ใช่ความสามารถที่เกิดจากการเรียนรู้หรือฝึกฝน ตัวอย่างเช่น วุฒิภาวะทางเพศ วุฒิภาวะทางอารมณ์ วุฒิภาวะทางสังคม วุฒิภาวะทางร่างกาย

1.3 อายุ (age) นักจิตวิทยาพบว่า บุคคลที่พ้นจากวัยผู้ใหญ่ไปแล้ว ยิ่งอายุมากขึ้น ความสามารถในการเรียนจะยิ่งลดลง ความจำไม่ดีเท่าวัยรุ่น แต่จะมีประสบการณ์ การใช้เหตุผล การควบคุมอารมณ์ดีขึ้น โดยทั่วไปความสามารถในการเรียนรู้ตั้งแต่ยังเป็นเด็กถึงวัยรุ่นจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากวัยรุ่นถึงวัยผู้ใหญ่จะคงที่จากวัยผู้ใหญ่ถึงวัยชราจะลดลง

1.4 เพศ (sex) ความแตกต่างเรื่องเพศเป็นสาเหตุให้มนุษย์แตกต่างกันในเรื่องการเรียนรู้ ทักษะ เจตคติ ความสนใจ การแสดงพฤติกรรม ฯลฯ จากการค้นคว้าปรากฏว่า เพศชายหรือเพศหญิงก็สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ทัดเทียมกัน แต่การที่ชายและหญิงมีเจตคติหรือความสนใจในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกันนั้น เป็นเพราะขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม

1.5 ประสบการณ์เดิม (experience) มีความสำคัญอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ การถ่ายโอนการเรียนรู้ (transfer of learning) เป็นกระบวนการที่ผลของการเรียนรู้หนึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนบทเรียนใหม่ มีทั้งการถ่ายโอนที่ทำให้การเรียนรู้สิ่งใหม่ดีขึ้นเร็วขึ้น ที่เรียกกันว่า Positive Transfer และการถ่ายโอนที่ทำให้การเรียนรู้สิ่งใหม่ช้าลง ที่เรียกกันว่า Negative Transfer ซึ่งการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ล้วนต้องอาศัยประสบการณ์

1.6 สมรรถวิสัย (capacity) คือ ขีดจำกัดสูงสุดของความสามารถของแต่ละบุคคล ผู้มีสมรรถวิสัยสูงผลการเรียนก็น่าจะดีกว่าผู้ที่มีสมรรถวิสัยต่ำ

1.7 ความบกพร่องทางร่างกายบางประการ (physical handicaps) โดยเฉพาะ หู ตา ประสาท สัมผัสกล้ามเนื้อ ทุกส่วนล้วนมีผลต่อการเรียนรู้ ยิ่งมีความบกพร่องมากเท่าใด ความสามารถในการรับรู้และเรียนรู้ก็ยิ่งน้อยลงเท่านั้น

1.8 สติปัญญา (intelligence) จากการศึกษากันของ วูด โรว์ (Woodrow, 1946 อ้างใน กัญญา สุวรรณแสง, 2542: 188) พบว่า คน IQ สูงจะเรียนรู้ได้เร็วกว่าคน IQ ต่ำ ถึงแม้ว่าคน IQ สูง ไม่จำเป็นต้องเรียนดีทุกคน แต่คนเรียนดีทุกคนก็จำเป็นต้องอาศัยสติปัญญาที่สูงด้วย

1.9 อารมณ์และการปราศจากความวิตกกังวล (anxiety) เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ที่ดี จากการทดลองของสไปเอลเบอร์เกอร์ (Spielberger, 1962 อ้างใน กัญญา สุวรรณแสง, 2542: 188) พบว่า เด็กที่มีความวิตกกังวลน้อยย่อมเรียนได้ดีกว่าเด็กที่มีความวิตกกังวลมาก

2. ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย

การจูงใจ (motivation) เป็นตัวกระตุ้น ให้เกิดพฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมายแน่นอน การจูงใจเกิดจากเครื่องล่อใจต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เกิดความปรารถนาที่จะเรียน (desire to learn) รากฐานทางเจตคติต่อสิ่งที่จะเรียนรู้ก่อให้เกิดความสนใจอยากเรียน ความต้องการ ความสนใจ การใฝ่เรียน (intention to learn) เป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่ง

นอกจากนี้ สุพัตรา ชาดิบัญญัติชาชัย (ม.ป.ป.: 60-65) กล่าวว่าปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้มีหลายประการได้แก่

1. สิ่งที่มาเร้า คือสิ่งที่สามารถมากระตุ้นให้เกิดความสนใจและเกิดความต้องการ ที่จะเรียนรู้ สิ่งใดที่สามารถทำให้รู้ถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการได้รับความรู้ได้มากก็เป็นสิ่งเร้าที่แรง ความสนใจที่จะเรียนรู้ก็จะมากตาม สิ่งใดที่จะเร้าได้มากได้น้อยขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์ของผู้เรียน โดยนำความรู้และประสบการณ์ที่ผ่านมาประกอบเร้าที่มีความแรงมากจะก่อให้เกิดการรับรู้ได้มากและสิ่งเร้าต่างชนิดกันก็ส่งผลต่อการรับรู้ต่างกัน

2. ภูมิหลังหรือศักยภาพของผู้เรียน (ปัจเจก) ได้แก่ประสบการณ์ ความพร้อม และพื้นฐานของผู้เรียนแต่ละบุคคลที่มีมากน้อยต่างกัน ผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรมองเห็นความแตกต่างดังกล่าว ก่อนดำเนินกิจกรรมและต้องพิจารณาวางแผนก่อนการดำเนินกิจกรรมทุกครั้ง ตลอดจนสังเกตและประเมินไปด้วยทุก ๆ ครั้งหลังดำเนินกิจกรรม ซึ่งความแตกต่างในปัจเจกบุคคลนี้ทำให้เกิดการรับรู้ที่แตกต่างกันซึ่งนำไปสู่การนึกคิดที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ลักษณะของบุคคลซึ่งประกอบด้วยตัวแปรมากมายที่ทำให้เกิดความแตกต่างในการรับรู้ที่นอกเหนือจากคุณสมบัติทางสรีระของร่างกาย

3. ศักยภาพของผู้ถ่ายทอด กล่าวคือ ผู้นำกิจกรรมต้องมีความเข้าใจในประเด็นของกิจกรรมอย่างแจ่มชัด มีความตั้งใจจริงที่จะทำให้ผู้เรียนได้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งความสำเร็จที่แท้จริงคือผู้เรียนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ และสามารถตอบคำถามที่เกิดขึ้นได้ แม้ว่าการปฏิบัติจะไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีเงื่อนไขบางประการ ผู้นำกิจกรรมจะต้องร่วมกับผู้เรียนวางแผนเพื่อให้เกิดความสำเร็จเป็นขั้นตอนจากง่ายไปสู่ความซับซ้อนมากขึ้น

Gagne and Briggs (อ้างใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2543: 88-94) ได้แบ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้เป็น 2 ประเภทคือ

1. ปัจจัยภายนอก (external factors) เป็นปัจจัยเดิมของการเรียนรู้ได้แก่
 - การทำต่อเนื่อง (contiguity) การให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยการให้สิ่งเร้าพร้อมกับให้ผู้เรียนตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ
 - การทำซ้ำ (repetition) คือการให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยใช้สิ่งเร้าแล้วตอบสนองหลาย ๆ ครั้งจนเรียนรู้ได้

- การให้การเสริมแรง (reinforcement) คือการเสริมกำลังใจให้เกิดความพอใจในการเรียนรู้

2. ปัจจัยภายใน (internal factors) เป็นสิ่งที่มีอยู่ภายในผู้เรียนต้องมีเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้แก่

- ข้อเท็จจริง (factual information) เป็นข้อเท็จจริงในขณะนั้นหรือระลึกจากที่เคยเรียนมาแล้ว

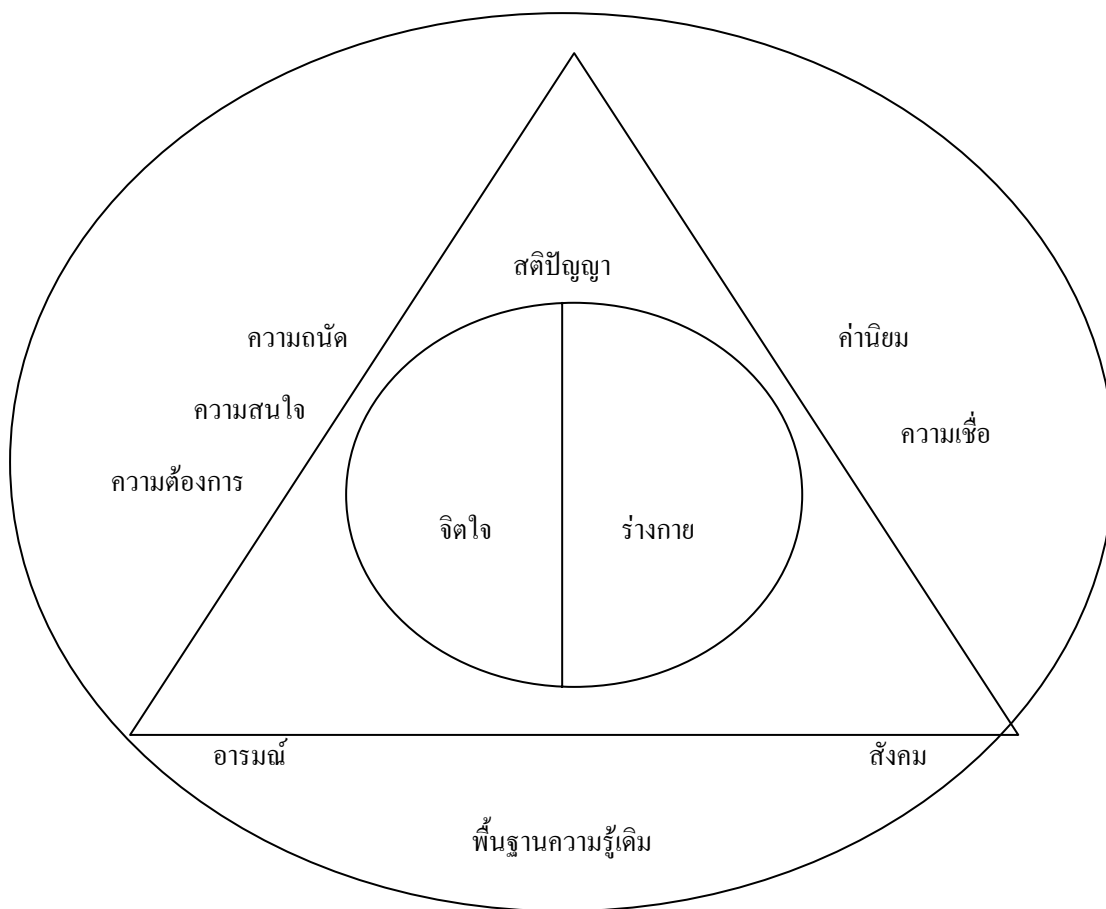
- ทักษะทางปัญญา (intellectual skills) หมายถึงความสามารถในการใช้สมองเพื่อการเรียนรู้โดยระลึกจากประสบการณ์ที่เรียนรู้ผ่านมา

- ยุทธศาสตร์ (strategies) หมายถึงสมรรถภาพที่ควบคุมการเรียนรู้ ความตั้งใจ การจำและพฤติกรรมความคิดของมนุษย์ เป็นกระบวนการทำงานภายในสมองของมนุษย์ ผู้เรียนอาจได้รับแนวทางในขณะเรียนหรือกระตุ้นตนเองจากที่เคยฝึกมาก่อน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 43) กล่าวว่า สิ่งสำคัญที่ทำให้บรรยากาศและสถานการณ์ที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างพึงพอใจและเหมาะสมกับผู้เรียนจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ

- ธรรมชาติของผู้เรียน ผู้เรียนจะมีองค์ประกอบที่มีความแตกต่างกันไป หากมองเชิงปรัชญาผู้เรียนจะแตกต่างกันไปตามสภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา วิธีคิดและค่านิยมหากมองในแง่จิตวิทยาและพัฒนาการในแต่ละช่วงอายุของการเรียนรู้ของผู้เรียนก็จะมี ความแตกต่างกันรวมทั้งสังคมผู้เรียนจะแตกต่างกันด้วย ดังแผนภาพ 2

- ประสบการณ์และพื้นฐานความรู้เดิม แต่ละคนจะมีความรู้หรือประสบการณ์ที่ผ่านมามีไม่เหมือนกัน แม้จะผ่านกระบวนการในสถานการณ์เดียวกันทั้งนี้เพราะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว มีธรรมชาติและศักยภาพในการเรียนรู้ที่แตกต่างกันเป็นพื้นฐานซึ่งจะส่งผลต่อการเรียนรู้ใหม่



แผนภูมิ 1 องค์ประกอบของธรรมชาติของผู้เรียน

ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 49)

จากการทบทวนเอกสารข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ที่นอกเหนือไปจากสภาพร่างกาย คือ สิ่งเร้าที่มากกระตุ้น ลักษณะของบุคคล ประสบการณ์เดิมของแต่ละคน สติปัญญาและยุทธวิธีในการเรียนรู้ของคน ซึ่งก็คือธรรมชาติของคน ซึ่งจะมีองค์ประกอบที่มีความแตกต่างกันไป หากมองเชิงปรัชญาผู้เรียนจะแตกต่างกันไปตามสภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา วิธีคิดและค่านิยมหากมองในแง่จิตวิทยาและพัฒนาการในแต่ละช่วงอายุของการเรียนรู้ของผู้เรียนก็จะมี ความแตกต่างกันรวมทั้งสังคมผู้เรียนจะแตกต่างกันด้วย ดังนั้นการจะให้กระบวนการพัฒนาความสามารถหรือคุณลักษณะของคนซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้คือเยาวชน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับวัยและกลุ่มของเยาวชนจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์เยาวชนออกเป็นกลุ่มหรือรายบุคคลก่อนที่จะดำเนินการพัฒนาดังนั้นเพื่อให้การวิเคราะห์ธรรมชาติของผู้เรียนครอบคลุมทั้งด้านปรัชญาและจิตวิทยาพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา

อารมณ์และสังคมจะต้องพิจารณาให้ครบทุกด้าน นอกจากพิจารณาถึงธรรมชาติของเยาวชนแล้วยังต้องพิจารณาถึงวิธีการเรียนรู้ของเยาวชนเพื่อจะทำให้กระบวนการพัฒนาศักยภาพเหมาะสมกับกลุ่มเยาวชนยิ่งขึ้น เมื่อวิเคราะห์เป็นรายกลุ่ม

การวิจัยครั้งนี้ ได้วิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อกระบวนการ พัฒนาโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ คือ ปัจจัยภายในคือธรรมชาติของปัจเจกบุคคล ได้แก่ สภาพร่างกาย ลักษณะของบุคคล ประสบการณ์เดิม สติปัญญา ยุทธวิธีในการเรียนรู้ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งเร้าที่มากกระตุ้น ศักยภาพของผู้เอื้อกระบวนการ การทำซ้ำ การกระทำอย่างต่อเนื่อง และสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับการพัฒนาเยาวชนอีกประการหนึ่งก็คือ คือกระบวนการที่จะใช้ในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนซึ่งจะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีหลายรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับความสามารถและคุณลักษณะของ ปัจเจกบุคคล ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ ตลอดจนรูปแบบการเรียนรู้เพื่อที่จะได้แนวทางในการสร้างกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนให้เหมาะสมกับธรรมชาติและวิธีการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนที่ได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์เป็นรายกลุ่มและรายบุคคลไว้แล้ว

ทฤษฎีการเรียนรู้ (theory of learning)

ทฤษฎีการเรียนรู้ (learning theory) หมายถึง ข้อความที่พรรณนา อธิบาย ทำนาย ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ ซึ่งได้รับการพิสูจน์ ทดสอบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และได้รับการยอมรับว่าเชื่อถือได้ และสามารถนำไปเป็นหลักหรือกฎการเรียนรู้ย่อย ๆ หรือนำไปใช้เป็นหลักในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้ ทฤษฎีโดยทั่วไปมักประกอบด้วย หลักการย่อย ๆ หลายหลักการ ทฤษฎีการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายการเรียนรู้ในปัจจุบันแยกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (behaviorism) ทฤษฎีความรู้ความเข้าใจหรือทฤษฎีปัญญา (cognitive theories) ทฤษฎีมนุษยนิยม (humanism) และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning) โดย Merriam and Caffarella (1991: 123-139)

ในทางปฏิบัตินักจิตวิทยาการศึกษาที่พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ที่เป็นการผสมผสานความคิด และผสมผสานทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ ทฤษฎี ปัญญาสังคม (social cognitive theory) ของซิมเมอร์แมน บันดูรา และ มาร์ตินเนซ แพนส์ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมมาเป็นแนวทางในการค้นหากิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับทีมวิจัย และเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning theory) Bandura เชื่อว่าพฤติกรรมปฏิบัติเป็นผลเนื่องมาจากผลสืบเนื่องที่บุคคลคาดหวังว่าจะเกิดขึ้นหลังจากปฏิบัติพฤติกรรมนั้น ๆ แต่

บุคคลจะต้องแปลความหมาย และเข้าใจผลสืบเนื่องนั้น ๆ ปัจจัยสำคัญได้แก่ ศรัทธา การเสริมพลัง การส่งข้อมูลป้อนกลับ และรางวัล แนวคิดหลักเชื่อว่าพฤติกรรมเป็นสิ่งที่บุคคลเรียนรู้ได้จากการเลียนแบบของตัวแบบ โดยการได้เห็น การควบคุมกำกับตน และการฝึกทักษะ

ปัจจุบัน Bandura นักจิตวิทยาชาวแคนาดา ได้พัฒนาแนวคิดพื้นฐานว่าพฤติกรรมของคนนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่จะต้องมีปัจจัยส่วนบุคคล เช่นสติปัญญา สภาพร่างกาย และสิ่งภายในอื่น ๆ ร่วมด้วย และการร่วมของปัจจัยส่วนบุคคลเหล่านั้นจะต้องร่วมกันในลักษณะที่กำหนดซึ่งกันและกันกับปัจจัยทางด้านพฤติกรรมและสภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การที่ปัจจัยทั้ง 3 ด้านทำหน้าที่กำหนดซึ่งกันและกันนั้น ไม่ได้หมายความว่าทั้งสามปัจจัยจะมีอิทธิพลในการกำหนดซึ่งกันและกันอย่างเท่าเทียมกัน บางปัจจัยอาจจะมีอิทธิพลมากกว่าอีกบางปัจจัยและอิทธิพลของปัจจัยทั้ง 3 นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน หากแต่ต้องอาศัยเวลาในการที่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งจะมีผลต่อการกำหนดปัจจัยอื่น ๆ (นพมาศ ธีรเวคิน, 2546: 338-389)

Bandura มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเรานั้นเกิดจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งจะแตกต่างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ต้องอาศัยการลงมือทดลอง เพราะนอกจากจะสูญเสียเวลาแล้วยังอาจมีอันตรายได้ในบางพฤติกรรม ในการเรียนรู้โดยการผ่านตัวแบบนั้น ตัวแบบเพียงคนเดียวสามารถที่ถ่ายทอดทั้งความคิด และการแสดงออกได้พร้อม ๆ กันและเนื่องจากคนเรานั้นใช้ชีวิตในแต่ละวันในสภาพแวดล้อมที่แคบ ๆ ดังนั้นการรับรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมจึงผ่านมาจากประสบการณ์ตรงมาเกี่ยวข้อง คนส่วนมากรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของสังคมโดยการผ่านทางสื่อแทบทั้งสิ้น

สำหรับหน้าที่ของตัวแบบสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ทำหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ ในกรณีนี้เป็นผู้สังเกตตัวแบบนั้นยังไม่เคยได้เรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาก่อนเลยในอดีต เช่น พฤติกรรมการพูดของเด็ก หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับทักษะในการช่วยตนเอง เป็นต้น

2. ทำหน้าที่เสริมแรงพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น เป็นกรณีที่ผู้สังเกตตัวแบบเคยเรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาบ้างแล้วในอดีต ตัวแบบจะทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่เคยเรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวพยายามพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น เช่น การดูนักเทนนิสมือหนึ่งของโลกแข่งขัน อาจจะเป็แรงจูงใจให้อยากทำให้ดีเหมือนกับนักเทนนิสมือหนึ่งของโลกบ้าง จึงทำการจดจำวิธีการตีของนักเทนนิสคนนี้ แล้วนำมาพัฒนาทักษะการตีเทนนิสของตนให้ดียิ่งขึ้น

3. ทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดพฤติกรรม ในกรณีที่ผู้สังเกตมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หรือยังไม่เคยมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มาก่อน ตัวแบบนั้นจะช่วยทำให้พฤติกรรมที่ไม่พึง

ประสงคื้นลดลงหรือไม่เกิดขึ้น เช่น การเห็นคนข้ามถนนบริเวณที่ไม่ใช่ทางม้าลาย หรือ สะพานลอย แล้วถูกรถชนตายก็จะทำให้เกิดการยับยั้งไม่ให้บุคคลที่สังเกตพฤติกรรมดังกล่าวทำตาม เป็นต้น

โดยตัวแบบนั้นแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ตัวแบบที่เป็นบุคคล (live model) คือ ตัวแบบที่เป็นบุคคลได้มีโอกาสสังเกตและ ปฏิสัมพันธ์โดยตรง

2. ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic model) เป็นตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน เป็นต้น (นพมาศ ชีรวะกิน, 2546: 390-391)

จากแนวคิดพื้นฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้ปัญญาสังคม เสนอ โดย Bandura ซึ่งเน้นแนวคิดใน 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ แนวคิดการเรียนรู้โดยการสังเกต (observational learning) แนวคิดของการกำกับตนเอง (self-regulation) และแนวคิดการรับรู้ความสามารถของตนเอง (self-efficacy) กระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการวิจัยนี้ มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ปัญญาสังคม ที่เชื่อว่าการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเรานั้นเกิดจากการสังเกตจากตัวแบบซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ดังนั้นกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งต้องการให้เยาวชนเกิดพฤติกรรมการดูแล รักษาและปกป้องทรัพยากรน้ำ จึงเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีปฏิสัมพันธ์กับตัวแบบที่เป็นบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่หรือเยาวชนที่ประสบความสำเร็จและ มุ่งมั่นพัฒนาสิ่งแวดล้อมในหรือนอกท้องถิ่นหรืออาจเป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีความหมายในเชิงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์น้ำ ดังนั้นใน การวิจัยนี้จึงนำเยาวชนที่อยู่ในชุมชนโลกสีเขียวซึ่งมีประสบการณ์ด้านการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาโรงเรียนจักรคำคณาทร ตลอดจนผู้ใหญ่ในท้องถิ่นที่มีประสบการณ์และมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งแวดล้อมเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกระบวนการพัฒนา เพื่อให้เยาวชนหรือผู้ใหญ่เหล่านั้นทำหน้าที่เสมือนตัวแบบ เพื่อให้เยาวชนคนอื่น ๆ ที่เข้าร่วมโครงการ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนเกิดความพึงพอใจและอยากปฏิบัติตาม นอกจากนี้ในกระบวนการพัฒนาจำเป็นจะต้องมีการจูงใจ เพื่อให้เยาวชนที่ต้องการพัฒนาศักยภาพแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบนั้น เมื่อเยาวชนแสดงความสามารถหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของการพัฒนาศักยภาพแล้วจะต้องมีการเสริมสร้างความสามารถและเพิ่มพูนศักยภาพให้สามารถปฏิบัติงาน กิจกรรมหรือโครงการให้ลุล่วงตาม เป้าหมายของงาน

การนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ส่วนใหญ่เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่อยู่ในกลุ่มมนุษยนิยม (humanism) (ทิสนา แคมมณี, 2544: 68-78) ดังเช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ของ โรเจอร์ส (Rogers) เสนอว่า การที่มนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้ดี

หากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการเรียนรู้ (supportive atmosphere) และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (student-centered teaching) โดยใช้วิธีการจัดกิจกรรมแบบไม่กำกับควบคุม (non-directive) และทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (facilitator) และการเรียนรู้จะเน้นกระบวนการ (process learning) เป็นสำคัญ จึงสามารถที่ทำให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ให้อบอุ่น ไม่น่ากลัว จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี ซึ่งผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพ และแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองอยู่แล้ว ดังนั้นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงไม่ควรจัดการเรียนรู้แบบกำกับควบคุม (non-directive) แต่ให้ผู้เรียนเป็นผู้นำทางในการเรียนรู้ของตน (self-directed learning) และคอยช่วยเหลือผู้เรียนให้เรียนอย่างสะดวกจนบรรลุผล ควรเน้นการเรียนรู้กระบวนการ (process learning) เป็นสำคัญ เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่บุคคลใช้ในการดำรงชีวิต และแสวงหาความรู้

นอกจากนี้แนวคิดการเรียนรู้ของ โนลส์ (Knowles, 1980: 249) ที่ว่าผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีหากมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ของมนุษย์เป็นกระบวนการภายในอยู่ในความควบคุมของผู้เรียนแต่ละคน ผู้เรียนจะนำประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ และค่านิยมต่าง ๆ เข้ามาสู่การเรียนรู้ของตน และจะเรียนรู้ได้ดีหากมีอิสระที่จะเรียนในสิ่งที่ตนต้องการและด้วยวิธีการที่ตนพอใจ คนทุกคนมีลักษณะเฉพาะตน ความเป็นเอกลักษณ์เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามนุษย์ควรได้รับการส่งเสริมในการพัฒนาความเป็นเอกลักษณ์ของตน มนุษย์เป็นผู้มีความสามารถและเสรีภาพที่จะตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนพอใจ และรับผิดชอบในผลของการกระทำนั้น

ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร จึงได้นำแนวคิดและทฤษฎีมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เยาวชนได้มีส่วนร่วม ดังนี้คือ เยาวชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรม ร่วมรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมในกระบวนการพัฒนาศักยภาพ โดยที่มวิจยจะเป็นผู้จัดบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ และอำนวยความสะดวกให้กับเยาวชนไม่มีการกำกับควบคุม เน้นกระบวนการเป็นสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ได้ดี นอกจากนี้ในกระบวนการพัฒนาศักยภาพยังเปิดโอกาส และส่งเสริมให้เยาวชนนำประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ เจตคติและค่านิยมต่าง ๆ ของตน เข้ามาใช้ในการทำความเข้าใจสิ่งใหม่ ประสบการณ์ใหม่ และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เลือกสิ่งที่ยากพัฒนา และวิธีการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพด้วยตนเอง นอกจากนี้ที่มวิจยยังส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเปิดโอกาสและส่งเสริมให้เยาวชนได้พัฒนาคุณสมบัติเฉพาะตน ไม่ควรปิดกั้นเมื่อเขาไม่เหมือนคนอื่น ส่งเสริมให้เยาวชนตัดสินใจด้วยตัวเอง ลงมือกระทำและยอมรับผลของการตัดสินใจ

แนวคิดพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

อลิสรา ชูชาติ (2545: 148-150) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. ผู้เรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ

ครูต้องตระหนักตลอดเวลาว่า ผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นระดับใด หรือมีภูมิหลังอย่างไร ต่างก็ไม่ใช่ภาชนะที่ว่างเปล่า แท้ที่จริงแล้วผู้เรียนทุกคนมีพื้นความรู้และประสบการณ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะตน ผู้เรียนแต่ละคนมีความหลากหลายทั้งในเรื่องของความรู้ ประสบการณ์ แนวคิด การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันจะช่วยขยายแนวคิด ประสบการณ์และความรู้ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

2. ทุกคนเป็นผู้สอน ทุกคนเป็นผู้เรียน

สืบเนื่องจากแนวคิดในข้อแรก นอกจากผู้เรียนแต่ละคนจะมีความรู้และประสบการณ์แล้ว ผู้เรียนแต่ละคนยังมีศักยภาพในการคิด มีความสามารถในการเรียนรู้ มีแนวคิด ค่านิยมและความเชื่อที่เป็นของตนเอง การเรียนรู้ซึ่งกันและกันจะช่วยขยายโลกทัศน์ของทุกคนได้เป็นอย่างดี ครูอาจไม่ใช่ผู้ที่มีความสำคัญที่สุดและมีบทบาทมากที่สุด ครูต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ดี มีการสื่อสารที่แท้จริง มีความเคารพ นับถือ และศรัทธาต่อกัน โดยยอมรับความรู้สึก และความคิดเห็นซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความรัก ความอาทร และความหวังดี

3. การมีส่วนร่วมและการเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการเรียนรู้

ผู้เรียนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ตามที่ครูกำหนดให้เท่านั้น แต่ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วย เริ่มจากร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ ครูต้องส่งเสริมและสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการแสดงออกของผู้เรียน โดยพยายามลด หลีกเลี่ยงการครอบงำหรือเปิดโอกาสให้มีบุคคลใดครอบครองการพูด หรือการแสดงออกมากกว่าคนอื่น ๆ

4. การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงและเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนทุกระดับ

ครูจะต้องพยายามจัดการเรียนการสอนและประสบการณ์การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิต โดยการให้ผู้เรียนค้นหาความต้องการ ความสนใจความคิดของตนเอง และการเรียนรู้เริ่มจากแนวคิดปัญหาที่สนใจหรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตนเอง จากนั้นครูจึงช่วยในการเชื่อมโยงประสบการณ์ของบุคคลกับสภาพการณ์ และสถานการณ์ต่างๆ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งการกำหนดบทบาทของตนเองในการแก้ปัญหาเหล่านั้น

5. การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ

เนื่องจากการฟัง การอ่าน การอภิปราย ไม่สามารถให้ประสบการณ์การเรียนรู้เท่ากับการลงมือกระทำด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นไปในลักษณะกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ภายใต้บรรยากาศที่ส่งเสริมให้ทุกคนได้ร่วมกิจกรรมทุกรูปแบบทุกขั้นตอน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ประทับใจ

6. การเรียนรู้ร่วมกัน

การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และการเรียนรู้จากผู้อื่นจะช่วยก่อให้เกิดความเข้าใจ สภาพการณ์ที่เป็นจริง การนำแนวคิด ความรู้ ประสบการณ์ของทุกฝ่ายมาประสานผนึกกำลังเพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมายแนวทางในการแก้ปัญหา ร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการร่วมกันผู้เรียนจะรู้สึกได้ถึงพลังที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ ความสามัคคีและกำลังใจและความมั่นใจกันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน

7. การพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์

สิ่งที่สำคัญของการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมประการหนึ่งคือ การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ปกติบุคคลมักจะยอมรับและทำตามสิ่งต่าง ๆ ง่ายเกินไปแทนที่จะพิจารณาเหตุผลก่อน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนี้จะส่งเสริมให้ผู้เรียนวิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นจริง รวมทั้งตระหนักในความสัมพันธ์ของปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์จากระดับบุคคลสู่ระดับสังคม ประเทศชาติและโลก ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

ขั้นตอนและกระบวนการของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีความเชื่อในเรื่องของการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคลและเป็นการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุด กระบวนการที่ควรจะให้กับผู้เรียนนั้น อลิศรา ชูชาติ (2545: 150-151) ได้เสนอขั้นตอนไว้ดังนี้

1. ขั้นการได้รับประสบการณ์ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชื่อว่าประสบการณ์ของบุคคลเป็นหัวใจของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ขั้นตอนนี้ต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดไตร่ตรอง ตรวจสอบ พิจารณาประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีต และประสบการณ์ในสถานการณ์จำลองที่จัดให้คำว่า “ประสบการณ์” นี้หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ผู้เรียนได้รับ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำ หรือได้เห็น หรือได้ยิน ประสบการณ์นี้อาจเป็นประสบการณ์จริงหรือประสบการณ์จำลองก็ได้ เช่น การใช้บทบาทสมมติจากภาพยนตร์ หรือจากกิจกรรมที่

กำหนดให้เมื่อผู้เรียนนำประสบการณ์ดังกล่าวมาแลกเปลี่ยนกันก็จะส่งผลต่อการเสริมประสบการณ์ในชีวิตมากยิ่งขึ้น

2. ขั้นการพิจารณาประสบการณ์ เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนได้พิจารณาประสบการณ์ว่าเกิดอะไรขึ้น บุคคลได้ทำอะไรทำอะไร คิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร ต่อประสบการณ์ รู้สึกอย่างไร ต่อบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์คนอื่น ทำอะไร อย่างไร รู้สึกอย่างไร และเหตุการณ์นี้มีความสำคัญอย่างไร มีอะไรบ้างที่ยังไม่เข้าใจในเหตุการณ์นั้น การอธิบายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จะช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

3. ขั้นการวิเคราะห์ประสบการณ์ เป็นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนพยายามทำความเข้าใจกับประสบการณ์ นั้นอย่างลึกซึ้งเพื่อให้เกิดความหยั่งรู้และเข้าสถานการณ์อย่างแท้จริง

4. ขั้นสรุปบทเรียน เป็นการประมวลประสบการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วเปรียบเทียบกับประสบการณ์อื่นและสรุปเป็นบทเรียนที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง

5. ขั้นวางแผน เป็นขั้นที่นำบทเรียนที่ได้จากขั้นที่ 4 มาประยุกต์ใช้ในการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน

6. ขั้นลงมือปฏิบัติ เป็นการนำแผนที่กำหนดให้ไปปฏิบัติจริง รวมทั้งการติดตามผลของการปฏิบัติซึ่งเป็นประสบการณ์ใหม่ที่ผู้เรียนจะได้รับ เป็นจุดเริ่มต้นของวงจรของการเรียนรู้ในขั้นต่อไปที่สะท้อนถึงการไม่สิ้นสุดของกระบวนการเรียนรู้

การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดการศึกษามีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อมุ่งพัฒนาศักยภาพภายในตนเองเกิดความตระหนักในตนเองตลอดจนบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนในสังคม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสำนึก เคารพตนเองเท่ากับเคารพผู้อื่นทำหน้าที่พัฒนาสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่อย่างเต็มที่ เป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่เตรียมสมาชิกของสังคมและบุคคลรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนสังคมประเทศชาติ

กระบวนการที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มคือพลวัตกลุ่มหรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งเป็นคนแรกที่ใช้คำว่า group dynamic คือ Lewin และได้ทดลองเพื่อหาวิธีการฝึกทักษะส่วนบุคคลและทักษะในการรวมกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ โดยนำเอาวิธีการฝึกที่เรียกว่า Training Group (T- Group) ซึ่งเป็นการฝึกทักษะมนุษย์สัมพันธ์ ความเป็นผู้นำ และกระบวนการของกลุ่มในการอบรมผู้นำ (กาญจนา ไชยพันธ์, 2549: 2)

นอกจากนี้กระบวนการกลุ่ม จึงเป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ในการปรับสภาพกลุ่มคน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกันภายใต้อิทธิพลของกลุ่ม ที่ส่งผลต่อพฤติกรรม เพื่อให้กลุ่มแสดง

ศักยภาพ ออกมาในทิศทางเดียวกันและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ที่ต้องการได้ ในระยะ เวลาสั้น โดยได้ทั้งความสนิทสนม ความสนุกสนาน ความพร้อมที่จะ ร่วมมือกันในการทำงาน ต่อไป

ขั้นตอนของกระบวนการกลุ่มมีดังนี้

1. Ice Breaking - สลายพฤติกรรม ปกติมนุษย์เมื่อเข้าสู่สังคมใหม่จะมีความรู้สึกไม่คุ้นเคย ไม่ปลอดภัย ระวัง รู้สึกเหมือนถูกจับตามองจากคนที่ไม่รู้จัก จึงเกิดพฤติกรรมที่ปิดกั้นตัวเอง ไม่กล้าพูดคุยกับใคร เหมือนกับมีกรอบน้ำแข็งล้อมรอบตัวเองอยู่ เพราะฉะนั้นขั้นแรกจึงเป็นการละลายน้ำแข็งเพื่อให้รู้สึกว่าทุกๆคนก็เหมือนกัน

2. Humanication – การสร้างมนุษย์สัมพันธ์เพื่อเกิดการปฏิสัมพันธ์ให้ทุกคนในกลุ่มมีความรู้สึกที่ทุกคนเป็นพวกเดียวกันทำให้ไม่ รู้สึกเขินอาย กล้าแสดงออก และเป็นกันเอง

3. Creation – การสร้างสรรค์ ก่อเกิดความคิดริเริ่ม ขั้นตอนนี้ เป็นการจัดเงื่อนไขเพื่อให้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม กล้าแสดงออกต่อเพื่อน ๆ ในกลุ่ม และสาธารณชนมากขึ้น กล้าแสดงความคิดเห็นให้เพื่อน ๆ รับฟัง ทั้งนี้อาจจะช้าหรือเร็วไม่เท่ากัน กิจกรรมจะเป็นรูปแบบ การกระตุ้นให้คิดภายในกลุ่ม

4. Brain Storming การระดมความคิด ปลุกฝังการทำงานร่วมกันในกลุ่ม ให้รู้จักคิด พูดและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เปิดใจให้กว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันอาจมีการเชื่อมความคิดของกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม นำเสนอความคิดกลุ่มตนต่อกลุ่มอื่น ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจ (empowerment)

ความหมายของการเสริมพลัง

การเสริมพลัง เป็นการเสริมสร้างความสามารถ เพิ่มพูนศักยภาพของบุคคล ทำให้บุคคลสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย สามารถควบคุมและจัดการกับวิถีชีวิตของตนเอง มีอิสระในการตัดสินใจ โดยการให้โอกาสและให้การสนับสนุนในทุกด้าน รวมถึงสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาประสิทธิภาพของบุคคล ทำให้บุคคลเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า รู้สึกพอใจ และยึดมั่นกับงาน พยายามพัฒนางานให้ดีขึ้น (รัตนา ลือวานิช, 2539: 39-20) นอกจากนี้ การเสริมสร้างพลังอำนาจ ยังถูกมองว่าเป็นได้ทั้งกระบวนการ ผลลัพธ์จากกระบวนการ หรือผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการทำงาน และยังเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือความต้องการ ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกต่อองค์กรในทางบวก (ประวัติ เอรารวรรณ์, 2539: 39-89)

จากความหมายข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า การเสริมสร้างพลังเป็นกระบวนการในการพัฒนาและเสริมสร้างความสามารถของบุคคล ในการควบคุม การดำเนินชีวิตของตนมีความเป็นอิสระ และ รู้สึกมีคุณค่า สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบของการเสริมพลัง

ตามแนวคิดของ Kanter (1977: 223) องค์ประกอบที่จำเป็นต่อการเสริมพลังมี 3 ประการ คือ

1. โครงสร้างอำนาจในองค์กร ประกอบด้วย
 - การได้รับการช่วยเหลือสนับสนุน
 - การได้รับข้อมูลข่าวสาร
 - การได้รับทรัพยากรประกอบด้วยเงินทุน ขอบเขต วัสดุ อุปกรณ์และเวลา
2. โครงสร้างโอกาสในองค์กร ประกอบด้วย
 - การได้รับความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน
 - การได้รับการพัฒนาความสามารถและทักษะในการปฏิบัติงาน
 - การได้รับรางวัลและการยกย่อง ชมเชย ในการทำงาน
3. โครงสร้างสัดส่วนทางสังคม

วิธีการหรือแนวทางในการพัฒนาไปสู่การเสริมสร้างพลัง

Bisihopetal (1988) และ Arnold & Burke (1983: 169) ได้กล่าวถึงการศึกษาเพื่อการเสริมพลังว่ามีหลักการสำคัญ ได้แก่

1. การเรียนการสอนที่เน้นการสร้างพลังให้แก่บุคคล โดยการสนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของตนเอง ชุมชน และสังคมได้
2. การเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากประสบการณ์ แล้วให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์โดยใช้วิจารณญาณเพื่อโยงปัญหาต่าง ๆ ของบุคคลเข้ากับปัจจัยทางสังคมที่เป็นสาเหตุ การเกิดความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมที่บุคคลกระทำอยู่หรือที่จะกระทำในอนาคตให้ไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม
3. การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกประเด็นในการเรียนรู้ที่เป็นที่สนใจและมีความสำคัญต่อ

ผู้เรียนการวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการสนทนาและจัดกิจกรรมการเรียนรู้การประเมินผล
โครงการ

4. การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม (collective learning) คือ การที่ทุกคนสอน ทุกคนเรียน โดยครูเปลี่ยนบทบาทหน้าที่มาเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้หรือผู้ประสานงาน แทนการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ตามบทบาทเดิม การที่ผู้เรียนรู้ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ นอกจากจะทำให้แต่ละคน ได้เกิดความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงแล้วยังช่วยให้รู้สึกการเป็นกลุ่มมีการคิดและการกระทำร่วมกันซึ่งการรวมกลุ่มกันนี้จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่ามีพลังสนับสนุนมากพอที่จะกระทำการแก้ไขปัญหาหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ต้องการ

5. การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะคิด ความรู้สึก และทักษะซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันทีหรือมีการเปลี่ยนแปลงภายหลัง เมื่อได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้จะนำไปสู่การกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลงโดยจะมีการสนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีการวางแผนร่วมกันสำหรับการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลง

6. การเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง โดยจะมีการปรับเนื้อหาวิธีการ และสื่อการเรียน ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและกลุ่ม รวมทั้งการเรียนรู้จะไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียน เนื่องจากผู้เรียนสามารถรู้สิ่งต่าง ๆ จากประสบการณ์จริง และจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองได้ตลอดเวลา

7. การเรียนการสอนที่ความสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ แต่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนโดยนำหลักการเรียนรู้จากการกระทำ (learning by doing หรือ interactive learning through action) คือ เปิดโอกาสให้คน ได้มีประสบการณ์ตรงในกระบวนการคิด วิเคราะห์ ฝึกทักษะ ในกระบวนการแก้ไข้ปัญหา (นิตย ทัศนियม, 2544: 6)

จะเห็นได้ว่าแนวทางในการเสริมพลังในระดับบุคคลนั้น จะต้องประกอบไปด้วยการสนับสนุนให้เห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสภาพแวดล้อม และเชื่อว่าตนเองนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ อีกทั้งยังต้องยอมรับที่จะเปลี่ยนบทบาทมาเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งการปรับเปลี่ยนบทบาทดังกล่าว รวมไปถึงทักษะต่อกระบวนการเรียนรู้ หรือทักษะต่อการทำงาน ซึ่งต้องการความยืดหยุ่นและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้หรือการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ดังนั้นกระบวนการที่จะทำให้เยาวชนเกิดการพัฒนาศักยภาพหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้อนุรักษ์ลำน้ำ ซึ่งต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้นั้นยังต้องมีการนำวิธีการหรือแนวทางในการพัฒนาไปสู่การเสริมพลังเพื่อเพิ่มความสามารถเพิ่มพูนศักยภาพของเยาวชนซึ่งจะส่งผลให้เยาวชนสามารถปฏิบัติกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารได้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายของโครงการ

ตลอดจน สามารถควบคุมและจัดการกับวิถีชีวิตของตนเอง มีอิสระในการตัดสินใจโดยที่ทุกฝ่ายอาจให้โอกาสและให้การสนับสนุนในทุกด้าน รวมถึงสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาศักยภาพ เพื่อให้เยาวชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า รู้สึกพอใจ ดังนั้นกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารจึงจำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายจะต้องหันมาร่วมมือกันโดยการมีส่วนร่วมตั้งแต่ดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหา ตลอดจน ร่วมติดตามการปฏิบัติงานดังนั้นแนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

สำหรับงานวิจัยนี้ได้นำหลักการและแนวคิดของการเสริมพลังมาใช้ในกระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างความสามารถของเยาวชน สร้างแรงจูงใจในการพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อให้เยาวชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า รู้สึกพอใจ และพยายามพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารให้ดีขึ้นตามลำดับ และอาศัยหลักการเรียนรู้จากการกระทำ (learning by doing หรือ interactive learning through action) คือ ต้องเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีประสบการณ์ตรงในกระบวนการคิด วิเคราะห์ ฝึกทักษะ ในกระบวนการแก้ไขปัญหาจริงในชุมชนของตนเอง ดังเช่นให้เยาวชนแต่ละหมู่บ้านฝึกทักษะคิดวิเคราะห์ปัญหาจริงในหมู่บ้านของตนเอง และร่วมกันวางแผนการ ปฏิบัติกิจกรรมตามแผน ตลอดจนร่วมกันสรุปบทเรียนที่ได้จากการจัดกิจกรรม นอกจากนี้เมื่อมีการจัดกิจกรรมที่ใช้เวลาติดต่อกันหลายวัน เช่นกิจกรรมค่ายเพื่อระดมเยาวชนเข้าร่วมโครงการก็จะมอบเกียรติบัตรให้กับเยาวชนเพื่อสร้างความภาคภูมิใจ และเสริมสร้างความมั่นใจให้กับเยาวชน นอกจากนี้ยังมีการยกย่องชมเชยเยาวชนแกนนำ และเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชน และสังคม เมื่อเยาวชนต้องการความช่วยเหลือก็จะสนับสนุนตามความต้องการของเยาวชน และตามความเหมาะสม เช่นต้องการวิทยากรผู้ให้ความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองเป็นต้น มีการประสานงานองค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการตามที่เยาวชนคิดริเริ่มสร้างสรรค์ขึ้นมา นอกจากนี้ยังเปิดเวทีเยาวชนเพื่อเปิด โอกาสให้เยาวชนได้แสดงผลงานที่เกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ขึ้นมา และมีการประกวด ยกย่องชมเชยเยาวชนทุกกลุ่มที่มีผลงานมานำเสนอ เพื่อให้เยาวชนมีความรู้สึกภาคภูมิใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ได้มีการคัดเลือกกลุ่มเยาวชนที่มีผลงานอยู่ในเกณฑ์ดีเข้าร่วมเผยแพร่ในงานต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เช่นกิจกรรมงานสัปดาห์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ งานวันสิ่งแวดล้อม งานวันเยาวชน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานของเยาวชนให้เป็นที่ประจักษ์และยังสร้างโอกาสให้เยาวชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเยาวชนกลุ่มอื่น ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ปัจจุบันการมีส่วนร่วมเป็นคำกล่าวที่แพร่หลายมากในงานพัฒนา แต่ความหมายของการมีส่วนร่วมมักถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือ โครงการ ที่เจ้าหน้าที่กำหนดไว้มากกว่าการมีส่วนร่วมตามความหมายที่แท้จริง

ความหมายของการมีส่วนร่วม

Erwin (1975: 138 อ้างใน กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพ และพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ, ม.ป.ป.) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงกับประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

Franklyn (1985: 16 อ้างใน กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และ ผู้สูงอายุ, ม.ป.ป.) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของการเชื่อใจและการยอมรับตนเอง เพื่อที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากระดับความพึงพอใจ ระดับความไว้วางใจ และต้องครอบคลุมทัศนคติ ความคาดหวัง และกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน

ในทรรศนะของ Turton (1987: 10 อ้างใน กองส่งเสริม และพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพ และพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และ ผู้สูงอายุ, ม.ป.ป.) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการรวมความสนใจของแต่ละคน ซึ่งมีความเกี่ยวพันกัน ทางด้านความรู้สึกในกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะของความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมกำลัง จนกระทั่งเกิดการรวมกันเป็นกลุ่มขึ้น

นอกจากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นแล้ว ภูมิธรรม เวชยชัย (2527: 34) ได้ให้ ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่า หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน จัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคมและได้พัฒนา การรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจ

กำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง และได้นำเสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อจะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2531: 6-10) ได้ให้คำนิยามของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา หมายถึง การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดและร่วมมือในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยเริ่มตั้งแต่ การรู้ถึงสภาพปัญหา ความต้องการ เสนอแนวทางการแก้ปัญหา และลงมือแก้ปัญหาของชุมชนในส่วนที่สามารถกระทำได้

ทงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2534: 76) มีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในลักษณะการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล เป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับ โอกาส และใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิดแก้ไขปัญหาความต้องการของตน โดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

ดังนั้น ความหมายของการมีส่วนร่วมหมายถึง การที่บุคคลได้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมหรือโครงการทุกขั้นตอน โดยเข้าไปร่วมค้นหาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ระดมทรัพยากร บริหารจัดการ ร่วมติดตามประเมินผล รวมถึงการร่วมรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมโครงการนั้น Hirsch (1990: 185-186 อ้างถึง ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, 2542: 16-17) ได้อ้างถึงจุดเด่นของการมีส่วนร่วมไว้ 3 ด้าน คือ

1. ด้านบริบท (context) การมีส่วนร่วมนำบุคคลในสังคมนั้นที่เป็นที่รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมทั่วไปอย่างแท้จริงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทำให้สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพ

2. ด้านการปฏิบัติ (practical) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้บุคคลในสังคมมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาและมีโอกาสใช้ความสามารถของตนเองร่วมทำงาน ใช้ความคิด การตัดสินใจและการกระทำอย่างเต็มที่ รวมทั้งมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน และต้องการร่วมแก้ไขปัญหามากกว่าการนำโครงการที่กำหนดทุกอย่างจากภายนอกเรียบร้อยแล้วมาใช้ในชุมชนซึ่งจะทำให้คนในชุมชนปฏิเสธและหลีกเลี่ยงให้ความร่วมมือ

3. ด้านจิตใจ (moral) การมีส่วนร่วมทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีสิทธิในการตัดสินใจในส่วนที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อชีวิตตนเอง จุดเด่นทั้ง 3 ด้านนั้นทำให้การตัดสินใจของบุคคลที่มีส่วนร่วมนั้นมีความถูกต้องมีประสิทธิภาพเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาความสามารถที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตน

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ในวรรณกรรมของ Bagnall (1989: 23-28 อ้างใน กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และ ผู้สูงอายุ, ม.ป.ป.) การมีส่วนร่วมมีลักษณะที่แตกต่างกัน 3 ประการ คือ

1. การปรากฏตัว (presence) หมายถึงการเข้าร่วมในโครงการที่องค์การสถาบัน หรือหน่วยงานจัดให้ การมีส่วนร่วมจึงมีความหมายเพียงการปรากฏตัวหรือเข้าร่วมในโครงการ นั้นๆ ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับแรงจูงใจ และองค์ประกอบทางสังคมและอื่น ๆ

2. การเกี่ยวข้อง (involvement) หมายถึง การมีส่วนร่วมในโครงการอย่างแข็งขัน ของผู้เข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสมกับตน และการนำไปใช้ โดยเน้นที่ตัวผู้เข้าร่วม ไม่เน้นสถาบัน องค์การ

3. การควบคุม (control) หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มผู้เข้าร่วมเป็นผู้กำหนด หรือ ควบคุมกระบวนการศึกษาเอง เช่น ควบคุมองค์ประกอบ (เนื้อหา เป้าหมาย ผลที่ต้องการ) และ ควบคุมกระบวนการเรียนรู้ (จะเรียนอย่างไร)

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2549: 13) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในโครงการต่าง ๆ ไว้ดังนี้คือ การมีส่วนร่วมประชุม การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ การมีส่วน ร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ การมีส่วนร่วมเป็น ผู้ริเริ่มการมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค การมีส่วนร่วมออกเงิน

งานวิจัยนี้ทีมวิจัย เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ผู้นำชุมชน และคนในชุมชนที่เห็น ความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ผู้ปกครองของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการจะมีส่วนร่วม ในการประชุมเสนอความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดกิจกรรมในการพัฒนา เป้าหมาย และผลของ การพัฒนา ตลอดจนประเมินผลการพัฒนาทั้งโครงการและประเมินศักยภาพของเยาวชน นอกจากนี้ ยังมีส่วนร่วมในการสัมภาษณ์ มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการจัดกิจกรรมในการพัฒนาต่าง ๆ ตาม ศักยภาพของชุมชนแต่ละชุมชน เช่น สนับสนุนงบประมาณ สนับสนุนสถานที่ในการจัดกิจกรรม สนับสนุนอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม เป็นต้น

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้การพัฒนา ก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ได้มากที่สุดเพราะการมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องทำให้

การติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพผลที่ตามมาจึงเป็นสิ่งที่น่าพอใจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (Russell & Rus, 1991: 17) ได้มีผู้ที่กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

บัตเลอร์ อ่อนคำ (อ้างใน วันเพ็ญ วอกลาง, 2534: 35) ได้สรุปประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

- การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้ความสำคัญแก่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านคุณภาพ

- การมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้ได้รับรู้ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นจากประชาชนในระดับท้องถิ่นโดยตรงซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนา

สำหรับประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในแง่ของการพัฒนา ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531: 24-30 อ้างใน กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ, ม.ป.ป.) ได้ให้ทรรศนะดังนี้

- ช่วยให้ประชาชนยอมรับ โครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็น โครงการที่ตรงกับปัญหา และความต้องการของประชาชน

- ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น

- การดำเนินโครงการจะราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น

- โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้นและมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น

- ช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

นอกจากนี้ นริศว์ ปรารมภ์ (2548: 21) การมีส่วนร่วมมีประโยชน์ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของบุคคลเป็นการสนับสนุนให้บุคคลมีความอิสระในการตัดสินใจ

2. เป็นส่วนที่สะท้อนให้เห็นความต้องการของบุคคลที่แท้จริง

3. เป็นการสร้างสรรค์มิตรร่วมกันของกลุ่มบุคคลก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็นการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันภายในกลุ่ม

4. เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลเพราะในการมีส่วนร่วมนั้นมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และข้อคิดเห็นระหว่างกันจึงเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้

5. การมีส่วนร่วมทำให้เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของจึงดูแลสิ่งที่ทำขึ้นมาจากการมีส่วนร่วม

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง โดยเริ่มตั้งแต่ การรับรู้ถึง

สภาพปัญหา การร่วมคิด ร่วมวางแผนเสนอแนวทางการแก้ปัญหา ร่วมปฏิบัติการแก้ปัญหาของชุมชน ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามประเมินผล ซึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับแรงจูงใจและองค์ประกอบทางสังคมอื่น ๆ ส่วนประโยชน์ของการมีส่วนร่วมเป็นการเสริมสร้างความผูกพัน ความสามัคคี ทำให้ประชาชนรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของโครงการและให้ความร่วมมือมากขึ้น การวิจัยนี้ ได้นำหลักการและแนวคิดของการมีส่วนร่วมมาใช้โดยให้บุคคลหลายฝ่ายในชุมชนในพื้นที่การวิจัย ตัวอย่างเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ผู้ปกครอง และเยาวชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ร่วมเป็นทีมวิจัย ซึ่งในท้ายที่สุดหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ คนในชุมชนเช่นเยาวชนและผู้ปกครองจะเป็นผู้รับผลประโยชน์ตลอดจนมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลโครงการวิจัยด้วย

รูปแบบการมีส่วนร่วม

เฉลียว บุรีภักดี และนิสารัตน์ ศิลปเดช (2545: 115) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (marginal participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่ามีอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือความรู้ดีกว่า เป็นต้น
2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (partial participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยรัฐไม่รู้จักความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมเป็นเพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น
3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (full participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย

ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541: 113-114) ได้นำเสนอยุทธศาสตร์ของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ (learning process) มีหลายวิธีดังนี้
 - 1.1 จัดเวที สถานการณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

1.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชน

1.3 ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะ

1.4 ลงมือปฏิบัติ

1.5 ถอดประสบการณ์ และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

2. การพัฒนาผู้นำเครือข่าย

เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้ความสามารถที่มีอยู่จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหาหรือกิจกรรมพัฒนาให้สามารถทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

1.1 แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

1.2 สนับสนุนให้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสนับสนุนข้อมูลอย่างต่อเนื่องแลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกับเครือข่าย

งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือทีมวิจัย ชุมชน ผู้นำชุมชน เยาวชน ทีมวิจัย และผู้ปกครองเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ จะมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยทุกฝ่ายจะมีความเท่าเทียมกัน โดยใช้วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างหลากหลาย เช่นจัดการสนทนากลุ่มย่อยสำหรับผู้ปกครองเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ การเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ใหญ่และเยาวชนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการกิจกรรมทุกครั้งเพื่อนำไปพัฒนากระบวนการอย่างเหมาะสม จัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะต่าง ๆ ตามความสนใจและความต้องการของเยาวชนในแต่ละกลุ่ม ตลอดจนจัดให้มีการศึกษาดูงานชุมชนอื่นที่ประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาที่คล้ายคลึงกันเพื่อที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์ถูกนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายทางสังคม และการพัฒนาในหลายประเทศ แต่การค้นคว้าหาความรู้ต่าง ๆ ดังกล่าวดำเนินการโดยบรรดานักวิชาการผู้เชี่ยวชาญหรือสถาบัน ทางวิชาการ ความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้นดังกล่าวจึงมุ่งเพื่อรักษาสถานภาพเดิมในสังคมให้คงเดิม หรือไม่เปิดโอกาสให้ผู้เสียเปรียบ หรือด้อยโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตและเผยแพร่องค์ความรู้ ต่อมาได้เริ่มการพัฒนาแนวคิด หลักการในเรื่องการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระยะต่อมา รวมทั้งในช่วงที่ผ่านมา นักวิชาการและนักพัฒนาในหลายพื้นที่ได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบ ประสบการณ์จากการดำเนินการดังกล่าวได้พัฒนาขึ้นเป็นทฤษฎีและหลักการของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนาม ระดับของการมีส่วนร่วมในการวิจัยอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประการโดยเรียงจากน้อยไปหามากได้ดังนี้

ระดับต่ำที่สุดเรียกว่า participant observation จะมีลักษณะสำคัญ 3 ประการดังนี้

- เน้นการศึกษาชุมชน โดยมองคนในฐานะสมาชิกของชุมชน และพฤติกรรมของคนจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง

- เน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง นักวิจัยมีโอกาสซักถาม และตรวจสอบข้อมูลที่ได้อีกด้วยการเปลี่ยนคำถามและ/หรือ ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ

- เน้นการใช้เวลาที่ยาวนานในการเก็บข้อมูลเพื่อให้สามารถแน่ใจว่า นักวิจัยและชาวบ้านเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน ชาวบ้านมีโอกาสให้คำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี และพฤติกรรมที่ปฏิบัติกันจริงๆ รวมทั้งแน่ใจว่าชาวบ้านไม่ได้พยายามเอาใจนักวิจัยโดยให้ข้อมูลที่คาดว่าผู้วิจัยอยากได้

ระดับสูงขึ้นมาเรียกว่า participatory research จะมีลักษณะต่อไปนี้เพิ่มขึ้นมา ได้แก่ เน้นการให้ความสำคัญกับข้อมูลและความคิดของชาวบ้าน การเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารเป็นแบบการสนทนาโต้ตอบ และการสัมภาษณ์อยู่ในลักษณะพูดคุยแลกเปลี่ยนในลักษณะของการเสวนากัน นักวิจัยและชาวบ้านศึกษาสภาพชุมชนร่วมกัน ชาวบ้านมีความรับผิดชอบในการวิจัยมากขึ้น

ระดับ Participatory Action Research ซึ่งเป็นระดับสูงสุดจะเพิ่มลักษณะต่อไปนี้เพิ่มขึ้นอีก 3 ประการคือ

- เน้นการหาแนวทางแก้ไขปัญหาโดยประชาชนมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและศึกษาว่าทรัพยากรท้องถิ่นมีอะไรบ้างที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

- เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ

- เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหและสามารถทำต่อไปได้

หลังจากนักวิจัยออกมาจากพื้นที่แล้ว

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เลิศศักดิ์ ชุมนุม (2540) ได้ให้ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไว้ว่า คือ การวิจัยที่มุ่งเน้นให้มีการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาในขณะปฏิบัติการ จะมีการค้นหาความจำเป็น ความต้องการ วิธีการ และการยอมรับในกระบวนการแก้ปัญหาจากทุกคนที่มีส่วนได้เสีย

พันธ์ทิพย์ รามสูตร (2545: 31) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง ที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและการลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตนเอง ดังนั้นจึงเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนเคยเป็นผู้ถูกวิจัยเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ร่วมการวิจัยโดยการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย

สุภางค์ จันทวานิช (2545: 67-73) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินการ การติดตามผล จนกระทั่งถึงขั้นการประเมินผลและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา หรือส่งเสริมกิจกรรม

รัตนะ บัวสนธ์ (2541: 19) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานของหน่วยงาน องค์กรและชุมชนตามแนวทางที่บุคคลหลายฝ่าย ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วมในกิจกรรมการวิจัยทุกขั้นตอน นับตั้งแต่ขั้นตอนแรกเริ่ม จนกระทั่งสิ้นสุดการดำเนินการวิจัย

สมบัติ ท้ายเรือนคำ (2547: 43) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรหรือหน่วยงานหรือเป็นการพัฒนาศักยภาพที่มีในตัวบุคคล แต่ละคน โดยให้บุคคลเหล่านั้นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดปัญหาจนสิ้นสุดกระบวนการวิจัย

ชอบ เข้มกลัด และ โกวิท พวงงาม (2547: 3-4) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่รวมการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) เข้าด้วยกันและเป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้วิจัย ชุมชน และแกนนำชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนการดำเนินงานและติดตามประเมินผล เพื่อให้ผลของการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในการพัฒนา

สรุปความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่มุ่งแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาเป็นผู้กำหนดโจทย์วิจัย โดยเน้นการ วิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนการดำเนินงานตามแผน และติดตาม ประเมินผล ทั้งนี้ในการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอนผู้วิจัยชุมชน ชาวบ้าน ประชาชนหรือสมาชิกของ ชุมชนนั้น ๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชน

ปรัชญาและแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ความเชื่อเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (กมล สูดประเสริฐ, 2540: 8-9)

1. เป็นกระบวนการที่เอนเอียงไปทางประชาธิปไตยเพราะ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน ต้องอาศัยการสืบสวน ค้นหาปัญหาและ ข้อโต้แย้งกันเป็นกลุ่ม วิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหา และปฏิบัติงานเป็นกลุ่มในการแก้ปัญหานั้น ๆ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

2. คนต้องพัฒนาตนเอง และ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เกิดจาก ประชาชนต้องการแสวงหาความรู้ในการแก้ปัญหาของตนเอง เป็นเครื่องมือหนึ่งในการช่วย คนยากจนและด้อยโอกาสด้วยการวางพื้นฐานร่วมกันระหว่างหน่วยงานพัฒนาทั้งหลายกับชุมชน ซึ่งเป็นการเอื้ออำนวยต่อกระบวนการที่ปลดปล่อยให้ประชาชนแก้ปัญหาดตนเองได้

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์เพราะ PAR อาศัยการยอมรับของประชาชนได้สืบทอดต่อเนื่องเป็นประสบการณ์อย่างหลากหลาย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538: 11-12) กล่าวว่า แนวคิดสำคัญของการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนที่เป็นสมาชิกของชุมชนกับผู้วิจัย ผู้ปฏิบัติการ ได้มี การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ประเมินปัญหา ความต้องการของชุมชน สมาชิกของชุมชนได้ เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ตลอดกระบวนการ ดังนั้นผู้วิจัยควรมีแนวคิดพื้นฐาน ดังนี้ (ชอบ เข้มกลัด และ โกวิทย์ พวงงาม, 2547: 23-26)

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต และมีชีวิต ไม่หยุดนิ่งกับที่ โดยเริ่มจากสภาพการณ์ที่เป็นจริงและมุ่งสู่จุดที่ควรจะเป็นไปได้ในอนาคต ซึ่งไม่ สามารถทำนายได้ กระบวนการวิจัยของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงมีลักษณะยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนได้ ไม่สามารถกำหนดเวลาที่แน่นอนได้ ไม่มีการกำหนดกิจกรรมล่วงหน้า

2. ผู้วิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะทำงานสำเร็จได้ ต้องมีความเชื่อ ดังนี้ คือ

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญเช่นเดียวกับภูมิปัญญาของผู้วิจัย นักวิชาการ และนักพัฒนา
- ทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชนทั้งเรื่องความรู้ ความชำนาญ ทรัพยากรที่มีอยู่และที่หา มาได้ในอนาคตจะต้องได้รับการจัดสรรอย่างเท่าเทียมกัน
- การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะต้องเริ่มจากความรู้สึกร่วมกันที่มีต่อ ปัญหาหรือความต้องการของชุมชน จากนั้นนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจและการกระทำที่ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทั้งในตนเองและชุมชน ทั้งในด้านมิติของปัญญา จิตใจและกายภาพ
- กระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ดำเนิน ต่อเนื่อง และไม่สิ้นสุดในวงจร ซึ่งในวงจรประกอบด้วย การแสวงหาความรู้ การกระทำและดำเนิน อยู่ต่อไป หากประชาชน ชาวบ้านและสมาชิกของชุมชนยังรวมตัวกันได้
- ศักยภาพของมนุษย์สามารถนำออกมาใช้ได้ หากได้รับการพัฒนา ซึ่งการ พัฒนานี้ไม่ได้มาจากการได้รับการศึกษาที่เป็นทางการแต่เป็นการศึกษาที่เกิดจากการเรียนรู้ในการ ลงมือปฏิบัติการวิจัยร่วมกันให้โอกาสในการคิด วางแผน และตัดสินใจ เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาก็จะเป็นผู้มีศักยภาพและนำความรู้เหล่านั้น ออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์
- มนุษย์สามารถช่วยเหลือตนเองได้ จึงต้องการสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนา ตนเอง โดยเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาของตนเอง ช่วยเหลือตนเอง มากขึ้น
- การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญเพราะ PAR จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทั้งชาวบ้าน นักวิจัย และชุมชน การมีส่วนร่วมมีความสำคัญมาก ในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การศึกษาชุมชน วิเคราะห์ปัญหา วางแผน ปฏิบัติ ติดตาม และประเมินผล ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไข ดำเนินการทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคทุก กระบวนการ
- ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม PAR ส่งเสริมความเท่าเทียมกันในชุมชน โดยการที่ให้ชาวบ้านมีบทบาทกลายเป็นนักวิจัย ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ถูกวิจัยเพียงฝ่ายเดียวดังที่ผ่านมา ส่งผลให้ชาวบ้านรู้สึกถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ในตนเอง ได้ปลดปล่อยทางความคิด ไม่ถูกกดขี่ เป็นคนขายขอบหรือผู้ด้อยโอกาสมีพลังในการพัฒนาตนเอง

ลักษณะเด่นของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ลักษณะเด่นของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Tandon, 1988 อ้างใน กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 75-77) ได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

1. เป็นการสร้างความรู้ (produce knowledge) โดยการผสมผสานระหว่างความรู้จากนักวิชาการกับความรู้พื้นบ้าน อุปมาดั่งเช่น แม่น้ำ 2 สาย ไหลมาบรรจบกันเป็นสายเดี่ยวตรงที่บรรจบกันจะเกิดฟองซึ่งเป็นเหมือนความรู้ใหม่ เป็นการเรียนรู้ร่วม (co-generative learning) ซึ่งค่อย ๆ ขยับขยายจากการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน จนเป็นการมีส่วนร่วมเต็มรูปแบบระหว่างชาวบ้านกับนักวิจัย และสร้างความรู้ร่วมกัน ผสมผสานทฤษฎีกับการปฏิบัติให้เกิดความรู้ใหม่

2. รูปแบบของความรู้ที่ได้จาก PAR เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ (interactive) และสหวิทยาการ (interdisciplinary) ซึ่งเป็นวิถีชีวิต ที่รวมเอาความอยากรู้อยากเห็นเข้ากับการเปิดใจกว้าง เพื่อการค้นพบสิ่งใหม่ เป็นความต้องการที่จะเสริมความรู้แก่ตนเอง โดยวิธีการใหม่ ซึ่งการค้นพบสิ่งใหม่ หมายถึงหนทางใหม่ ที่เป็นสหวิทยาการ (interdisciplinary) ไม่ใช่จากการเรียนแต่จากการปฏิบัติ เป็นผลของการฝึกอย่างต่อเนื่อง และทำงานอย่างเป็นระบบที่นำไปสู่รูปแบบความคิดที่ ยืดหยุ่นมากขึ้น ดังนั้นสหวิทยาการ จึงเป็นการฝึกปฏิบัติทั้งส่วนบุคคล และร่วมกับผู้อื่น เป็นวิธีการที่ ฝึกฝนให้เกิดทักษะที่จะพัฒนาจิต มากกว่าจดจำทฤษฎี นอกจากนี้ PAR ยังเป็นการเรียนรู้ข้ามสาขาวิชา

3. PAR เป็นการลงมือกระทำเพื่อปรับเปลี่ยนสถานการณ์ หรือเพื่อแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรม เป็นความจริง (act to transform reality) ดังนั้น กระบวนการของ PAR จึงเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการสะท้อนความคิด ลงมือปฏิบัติ (reflection-action-reflection action) จึงเท่ากับเป็นการทบทวนความคิด หรือสะท้อนความคิดของตนเอง แล้วนำไปลงมือปฏิบัติ (direct act)

4. การลงมือปฏิบัติความรู้หรือใช้ความรู้ลงสู่การปฏิบัติ (practical) เป็นลักษณะเด่นของ PAR อีกประการหนึ่งที่เน้นการชูประเด็นปัญหาที่สำคัญ และเป็นจริงของท้องถิ่น ซึ่งเท่ากับเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนในท้องถิ่น โดยวิธีการเรียนที่ไม่เน้นความรู้ทางทฤษฎี และเน้นการวิเคราะห์วิจารณ์ ซึ่งเป็นลักษณะที่แบ่งแยกคน แยกความแตกต่างของเพศ เช่น ที่กล่าวกันว่า การเรียนรู้ทางทฤษฎีหรือการวิเคราะห์เห็นบทบาทของเพศชาย ในขณะที่ลักษณะบทบาท เพศหญิง จะเน้นสัญชาตญาณ (intuitive) มากกว่าความรู้ทางทฤษฎีหรือวิทยาศาสตร์และจะมีลักษณะของการคิดค้น และลงมือปฏิบัติ ได้จริงกว่า ซึ่งเกี่ยวกับความคิดนี้ Wignaraja (1991) ได้ชี้ให้เห็นว่าขณะที่สถาบันที่เป็นทางการเริ่มอ่อนแอ และลดความสำคัญลง และโครงสร้างของคน

ชั้นสูง ได้สูญเสียหรือตัดขาดความเกี่ยวข้องกับคนยากจนส่วนใหญ่ไปนั้น PAR จะเป็นองค์กรชั้นพื้นฐานระดับรากหญ้า (grassroot) ที่ให้โอกาสแก่คนชายขอบของกระบวนการพัฒนาได้สามารถดำรงอยู่ และพัฒนาบทบาทของตนเองได้

5. PAR เป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จ (inclusive) ที่ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยการนำความรู้จากวิธีการและความรู้ที่มีอยู่ โดยไม่พยายามแยกหรือจำกัดขอบเขตสิ่งใดทุกความคิดเห็นจะได้รับการรับฟังและยอมรับเป็นการให้โอกาสทุกคนได้เรียนรู้ (learning for all) ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของ PAR

6. กระบวนการทาง PAR เป็น กระบวนการต่อเนื่องที่ไม่มีเวลาจำกัด เป็นรูปแบบเปิดที่ไม่สามารถกำหนดแผนการล่วงหน้าไม่สามารถทำนายผลล่วงหน้าได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาตามกระแสที่นักวิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน และเคลื่อนไหวไปตามความขึ้นลงของสถานการณ์ โดยไม่มีทฤษฎีตายตัว ไม่มีกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ หรืออุดมการณ์เป็นกรอบกำหนด ซึ่งทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เกิดความสำนึกของความรักท้องถิ่น รักชาติ ความร่วมมือ และการรวมกลุ่มที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดูแลเกื้อกูล และเอื้อเฟื้อจุนเจือกัน

7. PAR เป็นการนำเสนอเปลี่ยนจุดเน้นจากข้อสรุป และผลของการวิจัยมาเป็นการเน้นกระบวนการ และบริบทแทน นักวิจัยภายนอกจำเป็นต้องมีความรู้และมีความผูกพันต่อกลุ่มชาวบ้าน รวมทั้งความสนใจของเขา มิฉะนั้นจะไม่สามารถสร้างความเชื่อถือไว้วางใจให้เกิดขึ้นได้ ใน PAR นักวิจัยภายนอกจึงเป็นแค่ผู้บริการ ผู้เอื้อกระบวนการ (facilitator) มากกว่าเป็นผู้ควบคุมหรือผู้กำหนดโครงการวิจัย

8. สร้างความตระหนักในตนเอง (self-awareness) หมายถึง การเข้าใจตนเอง การยอมรับตนเองทั้งข้อดี และ ข้อด้อย ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Fals Borda, 1991) กระบวนการ PAR จะช่วยให้คนได้สะท้อนความคิด ประเมินตนเอง ทำให้เกิดความตระหนักในตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง แม้คนที่ยากจนก็สามารถมีสิทธิมีเสียงได้

9. ใช้การวิเคราะห์วิจารณ์ (critical function) PAR ใช้การวิเคราะห์การปฏิบัติอย่างลึกซึ้ง จากการสังเกต และบันทึกข้อมูล และนำมาลงความเห็นร่วมกันนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเพื่อการปรับปรุงแผนการปฏิบัติ (ยาใจ พงษ์บริบูรณ์, 2547: 11)

10. สังคมนิเวศ (ecological society) ชุมชน (community) เป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดที่บุคคลจะสามารถโยงอดีตปัจจุบันและอนาคตเข้าไว้ด้วยกันในการวางแผนที่จะควบคุมเป้าหมายชีวิตของตน โดย PAR จะช่วยสร้างสังคมนิเวศ (ecological society) ที่คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัย

ซึ่งกันและกัน สร้างความผสมผสานกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ ให้เกิดขึ้น ซึ่งต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกสังคม ในลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยที่เท่าเทียมกันเท่านั้น

11. PAR เป็นการมองอนาคต (future oriented) ดังนั้น นักวิจัย PAR จะต้องรู้วิธีการสร้างการเรียนรู้ในชุมชน การจัดการในลักษณะที่ไม่มีมีการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูปล่วงหน้า ทำให้เกิดการช่วยตนเองของชุมชน การสร้างแนวทางการปฏิบัติที่ไม่เคยมีอยู่ก่อน การทบทวนการปรับเปลี่ยนระบบที่เขาเป็นสมาชิก การพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถของบุคคลซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนา เพื่อให้คนสามารถใช้ศักยภาพในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง

ดังนั้นการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จึงเป็นกระบวนการการค้นหาความรู้ อย่างเป็นระบบโดยผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การวิเคราะห์วิจารณ์ผลการปฏิบัติการจากการใช้วงจรตามขั้นตอนคือ การวางแผน การลงมือปฏิบัติจริง การสังเกตและสะท้อนผลการปฏิบัติ ดำเนินการอย่างต่อเนื่องไปจนกว่าได้ข้อสรุปที่สามารถแก้ปัญหาได้จริง หรือพัฒนาสิ่งที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2545: 72-73) ได้เสนอขั้นตอนกระบวนการของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. เตรียมชุมชน เพื่อให้จะทำให้ชุมชนมีความพร้อมในการเข้ามีส่วนร่วมในการวิจัยระดับที่ เสมอภาคในทุกขั้นตอนจึงต้องมีการเตรียมชุมชนก่อน โครงการวิจัยจะเริ่มในแง่ต่าง ๆ เช่น การสร้างการบูรณาการของชุมชน การส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชนในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา หรือ ในการเลือกผู้แทน ผู้ร่วมโครงการ เป็นต้น

2. อบรมนักวิจัยร่วมจากชุมชนในฐานะเป็นนักวิจัยจากท้องถิ่นให้มีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ในท้องถิ่น บทบาทของผู้ทำหน้าที่เป็นนักวิจัยท้องถิ่น การจัดองค์กรชุมชนรูปแบบของผู้นำ การสนับสนุน และมนุษยสัมพันธ์

3. กำหนดรูปแบบการวิจัย ทีมนักวิจัยท้องถิ่นจะร่วมกันกำหนดรูปแบบการวิจัย เช่นการแตกปัญหาทั่วไปที่ชุมชนเลือกแล้ว ลงเป็นปัญหาย่อย ๆ ที่สามารถจะทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาได้ทีละส่วนต่อไปก็กำหนดวิธีการที่จะรวบรวมข้อมูลที่ต้องการเครื่องมือที่จะใช้ ผู้ที่จะให้คำตอบหรือให้ข้อมูล รวมทั้งขนาดของตัวอย่าง การสร้างเครื่องมือการกำหนดรูปแบบคำถามและวิธีถาม

4. ลงมือเก็บข้อมูลโดยผู้ที่ได้รับการอบรมวิธีการเก็บข้อมูลมาแล้ว

5. ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยท้องถิ่นจะร่วมกันทำการประมวลผลและสรุปข้อมูล ให้ข้อสังเกตหรือข้อวิจารณ์สิ่งที่พบวิเคราะห์ว่าเหตุใดจึงได้ข้อมูลเช่นนั้นเขียนสรุปสิ่งที่พบอย่างกว้าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะประกอบ

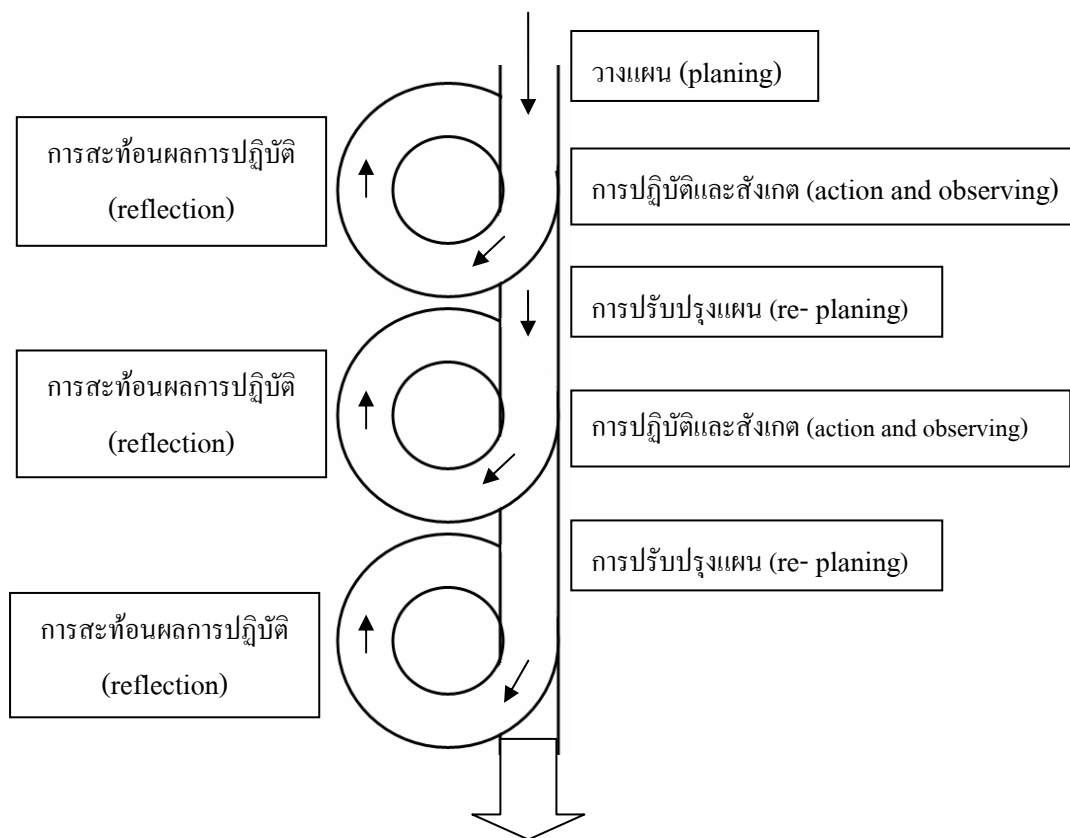
6. การหาหรือผลการค้นพบกับชุมชน มีจุดมุ่งหมายที่จะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเสนอกลับคืนต่อชุมชนให้มีโอกาสตรวจสอบและแก้ไขความถูกต้อง ตลอดจนทำการวิเคราะห์สรุปประเด็นหรือชี้แนะแก่ทีมวิจัย กระบวนการหาหรือนี้อาจทำในรูปของการแสดงบทบาทสมมติ การประชุมกลุ่มหรือวิธีการอื่น ๆ เช่น จัดแสดงข้อมูลในรูปภาพหรือกราฟแบบต่าง ๆ ในที่สาธารณะหรือที่ชุมนุมของชุมชนแล้วกระตุ้นให้มีการออกความคิดเห็น การแสดงออกถึงความรู้สึกของชาวบ้าน การประเมินท่าทีและปฏิกิริยาต่อข้อมูลของชุมชนที่รวบรวมได้จากกระบวนการวิจัย ตลอดจนการตัดสินใจร่วมกันในเรื่องเหล่านี้

7. วางแผนชุมชน ดำเนินการอบรมทีมวางแผนให้สามารถเขียนโครงการได้รวมทั้งความสามารถในการจัดองค์กรชุมชนด้วย โครงการที่ทีมวางแผนเขียนนี้จะต้องนำมาปรึกษาหารือกับชุมชนให้ชุมชนตรวจสอบแก้ไขและรับรองก่อนนำไปเสนอเพื่อขอทุนสนับสนุนต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง

8. นำแผนไปปฏิบัติโดยการระดมทรัพยากรทั้งบุคคลและชุมพลังตลอดจนองค์กรประชาชนต่าง ๆ ในชุมชนมาร่วมในการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้จากข้อมูลที่เป็นผลจากการศึกษา ร่วมกันโดยทีมนักวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

9. ติดตามกำกับและประเมินผลในชุมชน โดยทีมวิจัยและชุมชนร่วมกัน การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นการสร้างความรู้ของบุคคลในสังคมนั้น เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมที่เขาอยู่ให้มีการพัฒนามากขึ้นโดยอาศัยการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่พัฒนามาจากขั้นตอนของ การวิจัยปฏิบัติการ (action research) ที่เสนอโดย Kemmis & McTaggart (1991) ที่มีขั้นตอนดังแผนภูมิ 2 คือ การวางแผน (planing) การปฏิบัติ (action) สังเกตการณ์ (observing) สะท้อนผลการปฏิบัติ (re- planing)



แผนภูมิ 2 วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ Kurt Lewin

ที่มา: Stephen Kemmis and Robin McTaggart (1991)

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยได้ประยุกต์ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของของ Kurt Lewin และ พรรณทิพย์ รามสูตร เป็นแนวทางในการพัฒนาขั้นตอนของกระบวนการ

ผู้เอื้อกระบวนการ (facilitator)

“facilitator” เป็นภาษาอังกฤษโดยรากศัพท์มาจากภาษาละติน *facilis* แปลว่าง่าย หรือคำว่า *Facilitate* แปลว่า ความง่าย ความสะดวก การทำให้ง่าย การทำให้สะดวกถ้าแปลตามคำศัพท์แล้ว น่าจะแปลว่า ผู้ที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก หรือผู้ที่ทำให้สิ่งที่ยาก เป็นสิ่งที่ง่ายขึ้น ได้มีผู้กำหนดคำแปลไว้อย่างหลากหลายเช่น ผู้เอื้ออำนวยความสะดวก ผู้เอื้อกระบวนการ และวิทยากรกระบวนการ ในการวิจัยนี้ใช้ผู้เอื้อกระบวนการ

ประเวศ วะสี (2545: 39) กล่าวว่าผู้เอื้อกระบวนการ หมายถึง กระบวนการร่วมตัวร่วมคิด ร่วมทำ

ทวีศักดิ์ นพเกษตร (2541: 25) กล่าวว่าผู้เอื้อกระบวนการ คือ คนกลางที่ช่วยจัดและดำเนินงานการพบปะประชุมอบรมให้เกิดการคิดที่เป็นระบบ มีอิสระทางความคิดและสามารถสื่อสารทำความเข้าใจกันอย่างตรงไปตรงมา ด้วยการใช้เทคนิคและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญ นอกจากนี้ผู้เอื้อกระบวนการยังช่วยสร้างเสริมบรรยากาศแห่งมิตรภาพ ความร่วมมือที่จริงใจจริงจังและขจัดอุปสรรคทางวัฒนธรรมที่ทำให้การคิดและการสื่อสารขาดประสิทธิภาพ วิทยาการกระบวนการช่วยให้สมาชิกในกลุ่มแลกเปลี่ยนและสะท้อนประสบการณ์หรือปัญหา รวมทั้งแนวทางแก้ไข ช่วยกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มรับฟังซึ่งกันและกัน ช่วยตั้งประเด็นให้กลุ่มคิดเป็นระบบ แลกเปลี่ยนประสบการณ์จนเข้าใจปัญหาที่แท้จริงอย่างถ่องแท้ ร่วมกันวางแผนและดำเนินงานตามแผนบนพื้นฐานประโยชน์ร่วมกัน ผู้เอื้อกระบวนการเปรียบเสมือนทั้งผู้จัดการ ผู้ประสานงาน ผู้สังเกต ผู้กระตุ้น ผู้สร้างบรรยากาศ ผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการสื่อสารแนวราบ เป็นผู้ร่วมเรียนรู้ไปกับสมาชิกในกลุ่ม และโค้ชการเรียนรู้ หรือการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

วราภา ชัยเลิศวิชกุล (2535: 20) เรียกผู้ทำหน้าที่ facilitator ว่า “ผู้อำนวยกลุ่ม” มีหน้าที่รับผิดชอบในอันที่จะทำให้มีหลักประกันได้ว่าสมาชิกกลุ่มได้ใช้วิธีการทำงานที่ก่อให้เกิดประสิทธิผล โดยใช้เวลาที่สั้น หรือน้อยที่สุดในการทำงาน

ทางพฤติกรรมศาสตร์ ผู้เอื้อกระบวนการ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ และให้ข้อมูลย้อนกลับถึงสิ่งที่ได้สังเกต ไม่ว่าจะเป็นในด้านเนื้อหา วิธีการทำงาน ซึ่งรวมทั้งขั้นตอนในการตัดสินใจ การสื่อความหมายในกลุ่ม และพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่ม ปฏิกริยาของสมาชิก และวิธีการแก้ปัญหาของกลุ่ม โดยผู้อำนวยกลุ่มจะทำหน้าที่รวมถึงการเป็นผู้กระตุ้นให้กลุ่มได้พิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อให้งานของกลุ่มบรรลุ เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

กรมการพัฒนาชุมชน ให้ความหมาย ผู้เอื้อกระบวนการ facilitator คือ ผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ เป็นผู้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นผู้จัดสถานการณ์ แห่งการเรียนรู้

ศูนย์พัฒนาชุมชน ให้ความหมายของผู้เอื้อกระบวนการ คือผู้ช่วยกลุ่มคน ให้ทำงานบางอย่างร่วมกันอย่างได้ผล เช่น ให้เรียนรู้ร่วมกัน ให้บรรลุผลร่วมกัน ให้ประชุมร่วมกันเพื่อทำความเข้าใจ หรือตกลงบางอย่างร่วมกัน ช่วยให้กลุ่มคนได้ดำเนินการบางอย่างร่วมกัน ทั้งนี้โดยทำหน้าที่เพียง ผู้เอื้อกระบวนการ ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ชี้นำ หรือเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเห็นได้ว่าผู้เอื้อกระบวนการ (facilitator) คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือและสนับสนุนให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้ และสามารถคิดหรือตัดสินใจได้อย่างดีที่สุด และมี ประสิทธิภาพ ซึ่งผู้เอื้อกระบวนการจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มเกิดการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ต้องสร้างความเข้าใจระหว่างสมาชิก

กลุ่ม และช่วยให้กลุ่มสามารถค้นหาวิธีการ แก้ไขปัญหาที่ครอบคลุม และสร้างพันธะสัญญาในระหว่างมวลหมู่สมาชิก โดยจะต้องทำตนเป็นกลาง ไม่แสดงความคิดเห็นในเรื่องที่กลุ่มอภิปรายหรือศึกษากันอยู่และได้สรุปบทบาทของผู้เอื้อกระบวนการไว้ ดังนี้

1. เป็นผู้ฝึก (coach) ตั้งคำถาม/สะท้อนความคิดพร้อมให้คำแนะนำ
2. เป็นผู้จัดกระบวนการให้เกิดความรู้ เน้นการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้
3. เป็นกลาง – ไม่อคติ
4. เป็นอิสระ – ไม่ขึ้นต่อแรงกดดันของอำนาจใด ๆ
5. เป็นผู้นำกองคาราวาน ต้องรับผิดชอบดูแลทิศทางของกระบวนการ และผู้เข้าร่วม
6. เป็นผู้ให้กำลังใจในการเปลี่ยนแปลง มนุษย์มักมีข้อผิดพลาด ข้อด้อย ปุ่มหลั่งที่ไม่ถูกต้อง
7. เป็นกระจกสะท้อนให้ผู้เข้าสัมมนา ได้เห็นตัวตน และศักยภาพของตน และเพื่อน เห็นหนทางการพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้เอื้อกระบวนการไว้ดังนี้

- เป็นบุคคลที่พยายามเปลี่ยนแปลง ฝึกฝน พัฒนาตนเองและบุคคลในทีมให้เป็นผู้รอบรู้ มีโลกทัศน์ที่ถูกต้อง (personal mastery)
- ให้ความเอาใจใส่กับกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีม (team learning)
- มีความเป็นกลาง อิสระ เป็นธรรมชาติ ไม่โอ้อวด หรืออคติ
- มีจิตใจรักมนุษย์ มีความสุขกับการเห็นมนุษย์เกิดการยกระดับทางจิตวิญญาณ และภูมิปัญญา และมีความเชื่อมั่นในพลังทวีคูณ (synergy) ระหว่างมนุษย์ ไม่ดูถูกมนุษย์
- มีจิตใจประชาธิปไตย ใจกว้าง ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม และยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ไม่เป็นเผด็จการ เพื่อให้เกิดการปรับวิสัยทัศน์ร่วมกัน (shared vision)
- มีวิธีคิดแบบองค์รวม (holistic thinking) ไม่แยกส่วน
- มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่ติดกรอบ พร้อมทั้งจะขยาย ปรับ หรือเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางความคิด (mental model) กล้าคิด กล้าทำ กล้าจินตนาการ กล้าเปลี่ยนแปลง (creativity) คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ออกนอกกรอบเดิม ๆ)
- สามารถใช้สมองสองซีก ซ้าย – ขวาอย่างเชื่อมโยง มีทั้งศาสตร์และศิลปะ มีประสาทสัมผัสที่ดี นอกเหนือจากตาหู ฟัง ต้องมีความรู้ความเห็น (ญาณทัศนะ) ที่แจ่มชัด เป็นนักสังเกตการณ์ มีความละเอียดอ่อน (sensitivity) สามารถรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของคนได้ง่าย

- มีอารมณ์ที่ดี สมาธิดี ใจเย็น ไม่ตื่นตระหนกง่าย ไม่ฉุนเฉียว ไม่เอาแต่ใจตัวเอง มีความฉลาดทางอารมณ์ (EQ)

- มีความสนุก ตื่นเต้นตลอดเวลากับการปฏิสัมพันธ์ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของมนุษย์ ให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และสังคม โดยเฉพาะการสื่อสาร 2 ทาง (two-way communication)

- กล้าตัดสินใจ และมีความรับผิดชอบสูง

จากการศึกษาบทบาทของของผู้เอื้อกระบวนการสรุปได้ว่าผู้เอื้อกระบวนการเป็นผู้ทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยกระตุ้นให้สมาชิกได้มีการแสดงออก สร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเมื่อก่อเกิดปัญหาข้อโต้แย้ง ก็จะช่วยให้สมาชิกได้รับความกระจ่างถึงสภาวะที่เกิดขึ้นในกลุ่ม แต่ไม่ได้ทำหน้าที่ตัดสินใจแทนกลุ่มเปรียบเสมือนผู้จัดการ ผู้ประสานงาน ผู้สังเกต ผู้กระตุ้น ผู้สร้างบรรยากาศ ผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการสื่อสารแนวราบ เป็นผู้ร่วมเรียนไปกับสมาชิกกลุ่ม โค้ชการเรียนรู้ จึงควรหลีกเลี่ยงความไม่เป็นกลางการตีกรอบความคิดกลุ่มการกำหนดทางเลือกกลุ่มเป็นต้น จะเห็นได้ว่าผู้เอื้อกระบวนการมีส่วนสำคัญในการขยายขอบเขตการเรียนรู้ แต่ต้องไม่เสนอหรือบอกแนวทางให้กลุ่ม นั่นคือทำหน้าที่เหมือนกระจกเงา เพื่อสะท้อนให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้ด้วยการใช้ เทคนิค การกระตุ้นกลุ่มให้คิด และแสดงความคิดเห็นสนับสนุนกลุ่มโดยดูแลให้ สมาชิกทุกคนได้รับเวลาที่พอเพียงพิจารณาถึงพฤติกรรมการทำงาน สัมพันธภาพภายในกลุ่มสามารถจัดการกับความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝันสามารถมีอารมณ์ร่วมไปกับคนในเวที และพร้อมรับฟังความคิดเห็นรวมทั้งความรู้ สึกของผู้อื่น ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้เอื้อกระบวนการ ตั้งแต่การจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนในชุมนุมโลกสีเขียวและเยาวชนที่เข้าร่วม โครงการทั้ง 13 หมู่บ้าน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ทีมวิจัยที่เป็นเยาวชนในชุมนุมโลกสีเขียวและเยาวชนที่มาจากชุมชน ทั้งนี้ก่อนดำเนินการผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงและทำความเข้าใจกับทีมวิจัยทุกคนได้ทราบถึงหน้าที่และบทบาทการเป็นผู้เอื้อกระบวนการ เพื่อที่จะให้เยาวชนที่ผ่านกระบวนการพัฒนาสามารถที่จะพัฒนาตนเองเป็นผู้เอื้อกระบวนการที่จะสานต่อโครงการต่อไป

เทคนิคและวิธีการที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เกลียว บุรีภักดี และคณะ (2545: 130-134) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นนั้น ต้องอาศัยการจัดกิจกรรมที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของบุคคลนั้นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ การ

พัฒนาผู้นำเครือข่ายเพื่อทำให้การมีส่วนร่วมของบุคคลดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพแล้วยังต้องอาศัยเทคนิคการมีส่วนร่วมต่างๆ จึงขอเสนอวิธีการมีส่วนร่วม ดังนี้

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation)

การสังเกต คือ การใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ศึกษาให้ทราบถึงพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยการสังเกตที่ใช้สำหรับการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ อาจแบ่งได้หลายประเภท เช่นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non participant observation) แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนิยมใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งการสังเกตวิธีนี้ผู้สังเกตจะเข้าไปร่วมอยู่ด้วยในกลุ่มผู้ถูกสังเกตและทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมอาจเข้าไปในลักษณะของการเข้าร่วมแบบสมบูรณ์ (complete participant) ก็ได้ นอกจากนี้ ชอบ เข้มก๊ัด และ โกวิทย์ พวงงาม (2547: 53) ได้กล่าวถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมกับผู้ถูกสังเกตไว้ดังนี้

- การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยสมบูรณ์ ผู้สังเกตจะเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของกลุ่ม ร่วมกิจกรรมทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ เข้าถึงทุกเหตุการณ์หรือทุกสถานการณ์ ผู้ถูกสังเกตจะไม่รู้ตัวเลยว่าถูกสังเกต

- การเข้าไปร่วมไม่สมบูรณ์ ผู้สังเกตจะเข้าร่วม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมบ้างตามที่เห็นสมควรเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สังเกตกับผู้ถูกสังเกตให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกัน ผู้ถูกสังเกตจะรู้ตัวว่ากำลังถูกสังเกต แต่อย่างไรก็ตามการสังเกตแบบมีส่วนร่วมต้องประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก นอกเหนือจากการเฝ้าดูแล้ว นักวิจัยจะซักถามบางสิ่งบางอย่างที่ไม่เข้าใจจากการสังเกต โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความหมายหรือสัญลักษณ์ ซึ่งการซักถามนี้ก็คือการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนั่นเอง หลังจากนั้นจึงทำการจดบันทึกข้อมูล

การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการศึกษาหาข้อมูลที่ต้องการ แต่ต้องมีการเตรียมการ และวางแผนอย่างเหมาะสม หัวข้อสนทนากลุ่มต้องเป็นเรื่องที่กลุ่มให้ความสนใจ ปกติจะให้มีการนั่งสนทนากันระหว่างกลุ่มประมาณ 6 – 12 คนแต่อาจมีข้อยกเว้น 4 – 5 คน ระหว่างการสนทนาจะมีผู้ตั้งประเด็นการสนทนาเรียกว่าผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) เป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็นร่วมกัน รวมทั้งสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองภายในกลุ่มด้วย การสนทนากลุ่มจึงเป็นวิธีการของการสนทนาข้อมูลจากกลุ่มโดยที่ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 105-106) กล่าวถึงองค์ประกอบในการจัดสนทนากลุ่มดังนี้

1. บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.1 ผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) จะต้องเป็นผู้ที่พูดภาษาท้องถิ่นได้ เป็นผู้มีความคิดดี สุภาพ อ่อนน้อม และมีมนุษยสัมพันธ์ดี

1.2 ผู้จดบันทึกการสนทนา (note taker) จะต้องรู้วิธีว่าทำอะไรจึงจะจดบันทึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากจะต้องจดบันทึกบรรยากาศที่เกิดขึ้นระหว่างการสนทนาด้วย

1.3 ผู้ช่วย (assistant) ผู้ช่วยจะเป็นผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือทั่วไปในขั้นเตรียมการจัดสนทนากลุ่ม เช่น เตรียมสถานที่ จัดสถานที่ บันทึกเสียง เป็นต้น

1.4 ผู้เข้าร่วมสนทนาเพื่อให้ข้อมูลประมาณ 6 – 12 คน

- แนวทางในการสนทนากลุ่ม ควรต้องจัดแนวทางในการสนทนากลุ่มและจัดลำดับหัวข้อในการสนทนา ในทางปฏิบัติอาจยืดหยุ่นได้จากบรรยากาศในการสนทนาที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้ดำเนินการสนทนาอาจจะได้ประเด็นที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อนจากผู้เข้าร่วมสนทนา ผู้ดำเนินการสามารถซักถามต่อได้

- อุปกรณ์สนาม อุปกรณ์ที่ควรเตรียมได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง ดับเบิลเพลย์ ถ่านวิทยุ สมุดบันทึก และดินสอ

- เสริมสร้างบรรยากาศ สิ่งที่สามารถเสริมสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองระหว่างวงสนทนาได้แก่ เครื่องดื่ม ขนมคบเคี้ยว

- ของสมนาคุณแก่ผู้เข้าร่วมสนทนา เพื่อเป็นการตอบแทนผู้เข้าร่วมสนทนา แม้จะเป็นสิ่งของเล็กน้อย แต่ทางจิตวิทยาแล้วเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการแสดงออกซึ่งน้ำใจของผู้ที่ทำการสนทนา

- สถานที่และระยะเวลา สถานที่ อาจเป็นบ้าน ศาลาวัด ใต้ร่มไม้ที่มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก ห่างไกลความพลุกพล่าน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนาได้มีสมาธิในเรื่องราวต่าง ๆ ที่กำลังสนทนา ส่วนระยะเวลาในการสนทนาโดยทั่วไปไม่ควรเกิน 2 ชั่วโมงต่อ 1 กลุ่ม

- หัวข้อและประเด็นสนทนากลุ่ม เพื่อเป็นประเด็นที่จะให้ผู้เข้าร่วมสนทนาได้พูดคุย เสนอความคิดเห็น ซึ่งจะต้องเตรียมไว้ล่วงหน้าและสอดคล้องกับความสนใจของผู้เข้าร่วมสนทนา

การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) (พันธุ์ทิพย์ รามสูตร, 2545: 47-54) เป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการแต่ต้องการข้อมูลละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์เองและต้องตั้งแนวคำถามอย่างกว้าง ๆ เตรียมไว้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดย

ผู้สัมภาษณ์ต้องมีจุดสนใจอยู่แล้ว และพยายามหันความสนใจของผู้ให้สัมภาษณ์เข้ามาสู่จุดที่ตั้งไว้ ซึ่งผู้วิจัยจะรู้ก่อนว่า ต้องการข้อมูลอะไร ชนิดใดจึงพยายามโยนเข้าหาประเด็นที่ตนต้องการใน ลักษณะที่จะล้วง (probe) เอาข้อเท็จจริงออกมาเฉพาะจุดนั้น ๆ อาจจะต้องใช้วิธีรุกผู้ตอบด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงปฏิกิริยาตอบออกมาแต่ต้องไม่ก้าวร้าวเกินไป ในการสัมภาษณ์แบบนี้ต้องกำหนดตัวผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ไว้เป็นการเจาะจงก่อนผู้วิจัยต้องรู้ว่าใคร คือ ผู้ที่ตนเองควรไปสัมภาษณ์เพราะรู้เรื่องที่ตนเองต้องการดีกว่าผู้อื่น เทคนิคที่สำคัญ คือ ศิลปะการฟังของผู้วิจัย ซึ่งต้องหัดฟังและจับใจความอย่างจดทน และถูกต้องเพราะคำตอบจากการสัมภาษณ์แบบลึกจะไม่ใช่คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามในการวิจัยเชิงปริมาณและผู้สัมภาษณ์ต้องรู้และเข้าใจภาษาของผู้ให้สัมภาษณ์ดีพอจะสนทนากันได้ลึกซึ้ง นอกจากนี้ควรเพิ่มความตรงและความเชื่อถือได้ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ถามด้วยคำถามหลาย ๆ อย่าง สัมภาษณ์ซ้ำในสถานการณ์อื่น ๆ กับผู้ให้สัมภาษณ์คนเดียวกัน

เทคนิค และเครื่องมือที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายถึง เครื่องมือ และวิธีการของผู้วิจัย และทีมวิจัยที่จะนำมาใช้ในการทำงานกับชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นความพยายามที่จะทำให้ชาวบ้าน แคนนำชุมชน นักวิจัยได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด วางแผน แก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน (ชอบ เข้มกลัดและ โกวิทย์ พวงงาม, 2547: 51)

การสรุปทบทวนหลังกิจกรรม (After action review) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า AAR เป็นวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการทำงานเทคนิคนี้ออกแบบมาเพื่อช่วยทีมงานสำหรับการเรียนรู้ หลังเสร็จภารกิจย่อย ๆ ของโครงการทั้งหมดซึ่งเป็นการเรียนรู้ระหว่างการทำงาน ได้มีการนำ AAR มาประยุกต์ใช้ในลักษณะของกลไกเพื่อการเรียนรู้ ปรับตัวในโครงการพัฒนา เมื่อโครงการดำเนินการไปแล้วระยะหนึ่งนั่นก็คือเป็นการเรียนรู้ระหว่างทำงานเพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้น

เนาวรัตน์ พลายน้อย (2546ก: 5-8) กล่าวว่า AAR เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการถอดบทเรียนท่ามกลางเครื่องมือที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เป้าหมายที่แท้จริงอยู่ที่การเรียนรู้ปรับเปลี่ยนอันเนื่องมาจากการปฏิบัติในโครงการพัฒนา การนำมาใช้ในสังคมไทยจำเป็นจะต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของคนไทยด้วย ซึ่งการประยุกต์ใช้จะได้ผลต้องมีเงื่อนไข องค์ประกอบที่ครบ และต้องพิจารณาในเชิงวิธีคิดไม่ใช่เทคนิค นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงความเชื่อพื้นฐานในเรื่องการเรียนรู้ของเครื่องมือการวิเคราะห์หลังปฏิบัติไว้ดังนี้

ในการดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม วิธีคิดและระบบคุณค่านั้นหากถึงแม้ว่าจะวางแผนขั้นตอนในการทำงานดีแต่ต้องมีการจัดการในขั้นตอนการดำเนินการในลักษณะของกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ (effective process) ไปโดยตลอดโดยที่

เงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไปเสมอ องค์ความรู้ วิธีคิดในการทำงานจะต้องมีพลวัตร ปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ องค์ความรู้ทุกด้าน โดยเฉพาะองค์ความรู้ในการบริหารจัดการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายนั้นมีพลวัตรอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงจึงต้องอาศัยวิธีคิดที่หลากหลาย มีพลัง ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของบุคคลและองค์กรและยังระบุว่า AAR น่าจะมีความเชื่อพื้นฐานในกระบวนการเรียนรู้ (learning process) ดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับความรู้ ความรู้เกิดจากการใคร่ครวญครุ่นคิดและจัดระบบจากการปฏิบัติการจริงอย่างทันเวลา (learning by doing and reflectioning)

2. ความเชื่อเกี่ยวกับผู้รู้ ผู้รู้มีใช่ปัจเจกบุคคลที่กำหนดแนวปฏิบัติให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม แต่ผู้รู้คือเครือข่ายของบุคคล และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางความรู้ของผู้ที่มีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติการจริงมาด้วยกัน ผู้ปฏิบัติกรอย่างหลากหลายคือแหล่งความรู้ (source of knowledge) ของ AAR

3. ความเชื่อเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ AAR สร้างความรู้ผ่านการกระทำ หรือการปฏิบัติจริงของกลุ่มอย่างกระตือรือร้น ทั้งนี้ความรู้จะผ่านการสังเคราะห์โดยความช่วยเหลือของผู้เอื้อกระบวนการ (facilitator) นำไปใช้สร้างความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ ดังศาสตร์พัฒนาหลักสูตรเรียกว่า “Spiral Learning” หรือ “Spiral Curriculum”

4. ความเชื่อเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ AAR เชื่อในการถ่ายทอดความรู้ในเชิงปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มผู้ปฏิบัติการด้วยกัน (community practices) และเชื่อว่าจะต้องมีกระบวนการให้ความรู้ใหม่เชิงปฏิบัติการที่สร้างขึ้นได้นั้นถ่ายทอดเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้และเรียนรู้ในองค์กรให้ทั่วถึงโดยเร็วที่สุด โดยมีเงื่อนไขและสถานการณ์แวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมสนับสนุน

5. ความเชื่อเกี่ยวกับการนำความรู้ไปใช้ ความรู้ที่ได้จาก AAR เป็นความรู้ที่ได้จากความเห็นพ้องร่วมกันจะถูกนำไปใช้เพื่อปฏิบัติการครั้งต่อไปอย่างทันทีและมีความเชื่อในเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่จะบรรลุได้ด้วยการจัดการความรู้ที่ผ่านการเห็นพ้องอย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้และศักยภาพของบุคคลและกลุ่มบุคคล ในการนำความรู้ที่มีอยู่แล้วมาใช้เพื่อปฏิบัติการให้ได้ผล

6. ความเชื่อที่ว่าความรู้มีการสะสม ในการทำ AAR แต่ละครั้งจะมีการทำเอกสารสรุปบทวนโดยกลุ่มจนเป็นความเห็นรวมของทุกคน การสะสมความรู้โดยการบันทึกผ่านการปฏิบัติการแต่ละครั้งและนำความรู้มาเผยแพร่นำไปสู่การค้นพบปฏิบัติการที่ดีและเป็นแบบอย่างได้ (best practice) AAR จะบูรณาการเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ขององค์กรที่ดำเนินการเป็นวงจรสะสมความรู้ไปโดยต่อเนื่อง

7. ความเชื่อในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ใน AAR ใช้ฐานปฏิบัติการจริง วิธีเข้าสู่ความรู้ใช้แนวทางการมีส่วนร่วม มีปฏิสัมพันธ์ในทางราบ และพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างมีบูรณาการ ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากสำหรับวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่กล่าวมา คือ ผู้เอื้อกระบวนการที่จะทำให้เกิดกลุ่มการเรียนรู้ และความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้ใน AAR

8. ความเชื่อในระบบคุณค่าที่มุ่งพัฒนา การพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนระบบคุณค่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในการใช้ AAR เป็นเครื่องมือซึ่งระบบคุณค่าที่มุ่งพัฒนาที่สำคัญได้แก่

- คุณค่าของความร่วมมือในกลุ่ม
- คุณค่าของการยอมรับที่สนะที่แตกต่าง
- คุณค่าของการสื่อสารให้บุคคลยอมรับคุณค่าระหว่างกันจะก่อให้เกิดศักยภาพทางสังคม ได้เป็นอย่างดี

- คุณค่าที่โลกปัจจุบันต้องเรียนรู้ปรับเปลี่ยน โดยนำปฏิบัติการและปัญหาที่เผชิญอยู่จริงมาก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

- คุณค่าที่ว่าเราไม่สามารถปฏิบัติการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปเรื่อย ๆ โดยขาดการสังเคราะห์บททวนและยกระดับองค์ความรู้เพื่อปฏิบัติการ

- คุณค่าที่ว่าแม้ทัศนคติจะเปลี่ยนแปลงได้ยาก แต่สามารถจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมให้คนเรียนรู้ด้วยกัน คนก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีระบบคุณค่าร่วมกันได้

- คุณค่าแหล่งเรียนรู้มีมากมาย ซึ่งแหล่งเรียนรู้จากเพื่อนร่วมงานนับเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

- คุณค่าที่ว่าเมื่อสิ่งต่าง ๆ ไม่อยู่นิ่ง หากแต่มีพลวัต ความคิดในแนวทางหลักที่พยายามตรึง แนวปฏิบัติอยู่กับที่จึงควรทบทวน มีการตีความปรากฏการณ์ใหม่ การสังเคราะห์ความรู้เป็นระยะ ๆ ให้เหมาะสมกับการใช้งานในบริบทใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นและทางเลือกที่เหมาะสมนั้นสามารถร่วมกันออกแบบได้

- คุณค่าที่ว่าสิ่งดี ๆ ที่อยากให้เกิดขึ้นคงไม่สามารถบังเกิดขึ้นเองได้ หากแต่จะต้องสร้างเงื่อนไขปัจจัยให้พร้อมและจัดการให้สิ่งดี ๆ เกิดขึ้น

จะเห็นได้ว่าเทคนิคต่าง ๆ มีประโยชน์ต่อการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมทั้งสิ้น ตั้งแต่การเริ่มเข้าสู่ชุมชนผู้วิจัยต้องสร้างความสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องกับชุมชน โดยทำความรู้จักกับผู้นำชุมชน และเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและเยาวชนในชุมชนโดยผู้วิจัยใช้เทคนิคการระดมความคิด การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปร่วมอยู่ด้วยในกลุ่มผู้ที่เราสังเกต และทำกิจกรรมร่วมกับเยาวชนและชุมชน ซึ่งจะส่งผลทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับคนในชุมชนอย่างใกล้ชิดมากขึ้น ตลอดจน

สามารถซักถาม สังเกต และเก็บรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริง ได้ดีและสามารถเข้าใจถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้ทราบว่านอกเหนือจากกระบวนการ และเทคนิคที่ใช้ในการวิจัยแล้ว ผู้เอื้อกระบวนการนับเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการบรรลุตามเป้าประสงค์ของโครงการวิจัย

นอกจากเทคนิคและวิธีการที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้วในการวิจัยครั้งนี้ใช้ ค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ซึ่งผู้ดำเนินกิจกรรมจำเป็นต้องมีประสบการณ์และเทคนิคในการจัดกิจกรรมค่าย ดังรายละเอียดของวิธีการจัดกิจกรรมค่ายดังนี้

เทคนิคการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

งานวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ค่ายเป็นเครื่องมือในการศึกษาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา และใช้พัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยใช้ชื่อค่ายระดมเยาวชนตามโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” ดังนั้นจึงนำแนวทางการจัดกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมมาพัฒนาใช้เป็นกิจกรรมในค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษามีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ตลอดจนสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ดังสมาคมสิ่งแวดล้อมไทย (2548: 9-15) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมเป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งที่หลายหน่วยงานต่างนำมาเป็นแนวทางการเสริมสร้างการกระตุ้นและความประทับใจให้กับกลุ่มเป้าหมายกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นกระบวนการเรียนรู้ทักษะทางด้านวิชาการ ทักษะการคิด และทักษะทางสังคม ที่มีกระบวนการสร้างสรรค์ของฐานกิจกรรม ซึ่งสามารถช่วยให้บุคคล และกลุ่มให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การแก้ปัญหา ปกป้อง และรักษาสิ่งแวดล้อมได้ การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมในห้องเรียนแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างจิตสำนึกของเยาวชนให้ไปถึงในระดับของการเฝ้าระวัง รักษา ฟื้นฟู ดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้ ในขณะที่การจัดค่ายสิ่งแวดล้อม นำเยาวชนมาอยู่ในห้องเรียนธรรมชาติ ที่กระตุ้นให้นักเรียนร่วมคิด ร่วมทำ และค้นหาคำตอบด้วยตนเอง โดยมีบรรยากาศการเรียนรู้ที่อิสระ สนุกสนาน เพลิดเพลิน และสามารถไปถึงเป้าหมายแห่งการสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างแท้จริง และค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษามีประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. ช่วยสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้สิ่งแวดลอมทำให้ลดความซ้ำซากจำเจของการเรียนในโรงเรียนที่ยึดติดกับตำราและห้องเรียน

2. ทำให้เกิดความตื่นตัวต่อการศึกษาสิ่งแวดลอม สามารถแสวงหาความรู้ตั้งคำถาม และค้นหาคำตอบอย่างสนุกสนานและเพลิดเพลิน และเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3. เป็นการฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม ฝึกภาวะผู้นำผู้ตาม และสร้างความสามัคคี

4. เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ระหว่างชาวค่ายกับชาวบ้าน และเป็นการเรียนรู้สองทางที่ทำให้ทุกฝ่ายมีการเรียนรู้ตลอดเวลา

5. เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวมที่เชื่อมโยงได้กับทุกสาขาวิชา และนำไปสู่เป้าหมายแห่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอม

6. สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอม

7. เกิดแนวความคิดและวิธีการสอนสิ่งแวดลอมโดยการใช้สื่อธรรมชาติ

8. ผู้รู้ในท้องถิ่น และคนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความรู้กับนักเรียน

9. สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชน ในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติในท้องถิ่น

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการถ่ายทอดไปสู่เยาวชนที่มาเข้าค่ายสิ่งแวดลอมได้รับการอนุรักษ์และดูแลรักษามากขึ้น

11. สิ่งแวดลอมที่เสื่อมโทรมได้รับการฟื้นฟูให้มีสภาพที่ดีขึ้นจากกิจกรรมของค่าย จากประโยชน์ของการจัดค่ายสิ่งแวดลอมศึกษาจะเห็นได้ว่า น่าจะเป็นการจุดประกายให้กับเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายเกิดความสนใจและรู้คุณค่าของสิ่งแวดลอม ทีมวิจัยจึงได้ร่วมกันดำเนินการพัฒนากิจกรรมในค่ายระดมเยาวชนตามโครงการ “กระบวนการ พัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” และประชุมตกลงเพื่อเลือกสถานที่ในชุมชนที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมตามแนวทางต่อไปนี้

การเลือกสถานที่ ในการจัดค่ายระดมเยาวชนตามโครงการ“กระบวนการ พัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร”

การเลือกสถานที่ในการจัดค่าย ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับประเด็นหรือวัตถุประสงค์ของการจัดแต่มีข้อควรพิจารณาโดยทั่วไปดังนี้

1. ควรเลือกสถานที่หรือชุมชนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดลอม อาจเป็นชุมชนที่มีจิตสำนึกหรือมีกิจกรรมในการอนุรักษ์อยู่แล้ว หรือกำลังเริ่มก่อตัว โดยมีบุคคลในท้องถิ่นซึ่งเป็นแหล่งส่งสมภูมิปัญญาให้นักเรียนได้เรียนรู้

2. อาจเป็นพื้นที่ที่กำลังมีปัญหาด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้นักเรียนได้สัมผัสกับสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น รวมทั้งอาจสร้างสรรค์กิจกรรมที่ช่วยเหลือท้องถิ่นได้
3. เป็นพื้นที่ที่มีสภาพสิ่งแวดล้อมหลากหลาย เช่น ป่าไม้ ภูเขา สัตว์ป่า แหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อเป็นสื่อธรรมชาติให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ระบบนิเวศอย่างครบวงจร
4. ควรเป็นสถานที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือมีหน่วยงานราชการดูแลอยู่ด้วย เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชาวบ้าน ในกรณีที่มีเหตุการณ์ฉุกเฉิน
5. อาจเป็นสถานที่ที่เตรียมไว้สำหรับจัดค่ายโดยเฉพาะ ซึ่งมีอุปกรณ์ต่าง ๆ และที่พักไว้พร้อม
6. ไม่ควรเป็นพื้นที่ที่มีอันตรายเกินไป

ลักษณะเฉพาะของการจัดค่ายสิ่งแวดล้อม

การจัดค่ายสิ่งแวดล้อมมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่ต้องการเรียนรู้จากค่าย แต่โดยส่วนใหญ่ค่ายสิ่งแวดล้อมจะมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญได้แก่เป็นการเรียนรู้และศึกษาการอยู่ร่วมกันของธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน และสร้างความร่วมมือระหว่างชาวบ้านและชาวบ้านในพื้นที่ ให้ร่วมคิด ร่วมฝัน และร่วมทำมาด้วยกันตั้งแต่ต้น รวมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ผล ติดตามผลกันไปตลอด

1. นักเรียนไปเข้าค่ายนี้ด้วยความสมัครใจ ผู้ปกครองเต็มใจอนุญาต โดยครูจะไม่บังคับหรือขอร้องให้ไป
2. เป็นค่ายที่มีชมรมและสมาชิกเป็นผู้ดำเนินการอยู่แล้ว โดยดำเนินการด้วยใจรัก และอยากเป็นผู้พิทักษ์ปกป้อง ฟื้นฟูดูแลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. นักเรียนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมด้วยตัวเอง โดยมีจิตสำนึกที่จะควบคุมวินัยของตัวเองในระหว่างที่อยู่ในค่าย สามารถปรับเปลี่ยนกติกาไปตามสภาพปัญหาและความเป็นจริง ไม่ใช่การสั่งการ โดยครูหรือผู้นำค่ายตั้งแต่ต้นจนจบ
4. ชาวค่ายมีการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชาวบ้านตามวิถีที่ชาวบ้านอยู่กันจริง ๆ ซึ่งจะช่วยสร้างประสบการณ์ที่ท้าทาย แม้ว่าจะลำบากอยู่บ้างแต่ก็เป็นความประทับใจที่อยู่ในความทรงจำของชาวค่ายทุกคน

รูปแบบและกิจกรรมในค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

1. การจัดค่าย ใช้เวลาอยู่ร่วมกันไม่ต่ำกว่า 2 วัน ดังนั้น ในระหว่างที่ชาวค่ายใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ผู้จัดค่ายควรมีเทคนิค และกระบวนการที่ดึงดูดความสนใจและสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชาวค่าย ได้แก่มีกิจกรรมละลายพฤติกรรมของชาวค่าย เช่น เกมต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้ชาวค่ายสนุกสนานร่วมกัน เนื่องจากบางค่ายมีชาวค่ายมาจากต่างโรงเรียน และต่างถิ่นฐานกัน ดังนั้นการทำให้ทุกคนมีความรู้สึกคุ้นเคยและสบายใจที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ควรมีกิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ เช่น เกม เพลง ในระหว่างอยู่ในค่าย เพื่อสร้างความสนุกสนาน กำหนดกติกาที่จะใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างสามัคคีและสมานฉันท์ เช่น เวลาตื่นนอน เวลารับประทานอาหาร และเวลาที่จะทำกิจกรรมส่วนตัว แต่กติกาเหล่านี้ควรกำหนดให้ยืดหยุ่นได้ ไม่เคร่งครัดมากนัก เพื่อมิให้ชาวค่ายรู้สึกอึดอัดเหมือนอยู่ในห้องเรียน

2. กิจกรรมสร้างการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและชุมชน เช่น การจัดฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้แก่ ฐานคุกกี้ ฐานพลังงาน ฐานปลูกป่า ฐานสำรวจลำน้ำ ฐานสำรวจต้นไม้ ฐานสำรวจวิถีชีวิตชุมชน เป็นต้น

3. กิจกรรมเสริมทักษะ เช่น การวาดรูป หรือการทำสิ่งประดิษฐ์ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เพื่อให้ชาวค่ายได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เช่น การปลูกต้นไม้ การเก็บขยะ และให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่เด็กในชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ชาวค่ายได้ใช้ความรู้ที่เรียนมาจากในโรงเรียนและจากแหล่งต่าง ๆ มาสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งของสถานที่จัดค่าย

5. การกระตุ้นและจูงใจให้ชาวค่ายบันทึกสิ่งที่ได้รับจากการเข้าค่ายสิ่งแวดล้อม เพื่อแลกเปลี่ยนและเล่าสู่กันฟังระหว่างชาวค่าย รวมทั้งนำไปสู่การติดตาม และประเมินผลจากการจัดค่าย ทั้งในระหว่างอยู่ในค่ายและหลังจากออกจากค่ายไปแล้ว

6. ของที่ระลึกจากค่าย หากมีงบประมาณเพียงพอ ทางผู้จัดค่ายอาจเตรียมของที่ระลึกที่มีสัญลักษณ์สื่อความหมายให้แก่ชาวค่าย เช่น หมวก เสื้อ สมุดบันทึก ที่พิมพ์ลายชื่อค่าย วัน เวลา สถานที่ เพื่อเป็นสิ่งเตือนใจและสร้างความประทับใจให้ชาวค่ายระลึกถึงการอยู่ร่วมกันในช่วงเวลาสั้น ๆ ในค่ายแห่งนี้

7. มีการวางแผนกิจกรรมต่อเนื่องที่เป็นรูปธรรม หลังจากจบค่ายไปแล้ว

ข้อเสนอแนะก่อนการจัดค่าย

การจัดค่ายสิ่งแวดล้อม ผู้จัดต้องเรียนรู้สภาพสภาพแวดล้อมความเป็นไปของท้องถิ่น ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและประเพณีรวมทั้งสถานการณ์ในขณะนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่

อาจเกิดขึ้นอันจะเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ดังนั้นผู้จัดค่ายควรไปสำรวจสถานที่ และวางแผนกระบวนการของค่าย เพื่อเตรียมเนื้อหาที่จะสื่อสารกับผู้เข้าค่ายเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเข้าค่าย นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องหมั่นค้นคว้าหาแนวทางและเทคนิคต่างๆ ในการจัดค่ายเพิ่มเติมตลอดเวลา เพื่อสามารถเชื่อมโยงความรู้และเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ไปสู่ปรากฏการณ์ทั้งทางธรรมชาติและสังคมได้ รวมทั้งเพื่อป้องกันมิให้หลักการต่าง ๆ ในค่ายไร้ทิศทางจนไม่สามารถควบคุมสาระได้ การสั่งสมความรู้และประสบการณ์จากหลาย ๆ ค่ายจะช่วยทำให้ค่ายสิ่งแวดล้อมเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนความรู้ที่หลากหลายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ข้อปฏิบัติระหว่างอยู่ในค่าย

1. ควรระวังปัญหาเรื่องการลักขโมยทรัพย์สินระหว่างชาวค่ายด้วยกันเอง และจากบุคคลภายนอก
2. หากชาวค่ายเป็นเด็กนักเรียนวัยรุ่น ควรระวังป้องกันมิให้เกิดปัญหาเรื่องชู้สาว
3. หลังจากจบกิจกรรมของค่ายในแต่ละวัน ควรมีการประชุมเพื่อพูดคุยปัญหาของวันนั้น เพื่อหาทางแก้ไข และป้องกันมิให้เกิดขึ้นในวันอื่น ๆ
4. การเข้าไปเรียนรู้กับชุมชนท้องถิ่น อาจต้องเผชิญหน้ากับกลุ่มผลประโยชน์หลายกลุ่มในท้องถิ่น ต้องอาศัยศิลปะในการ
5. หลีกเลี่ยงการปะทะกับกลุ่มต่าง ๆ และค้นหาแนวทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายไปได้

ข้อปฏิบัติหลังจากกิจกรรมค่าย ควรมีกิจกรรมติดตามผลประเมินผลหลังการจัดค่าย เช่น การส่งเรื่องเล่าชาวค่าย หรือนัดพบเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสาร รวมถึงการส่งจดหมายข่าวเพื่อแจ้งข่าวกิจกรรมต่างๆ ของชมรมต่อไป หากมีกิจกรรมต่อเนื่องได้จะทำให้ผู้เข้าค่ายได้พัฒนาตนเองได้ตามลำดับ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับหลักการบริหาร

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่มีรูปแบบล่างขึ้นบน (bottom-up) ทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีความเท่าเทียมกันทั้งในการแสดงความคิดเห็น และการปฏิบัติจึงมีความเป็นประชาธิปไตยสูง ต่างฝ่ายต่างแสดงบทบาทในการเป็นผู้กระทำหรือเป็นผู้นำ (active/leader) เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ทฤษฎีด้านการบริหารเปรียบได้กับการใช้ทฤษฎีการบริหารแบบ ทฤษฎี Y

ของเม็คเกเกอร์ที่ผู้บริหารให้อิสระต่อพนักงาน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น (วิทยา ด้านธำรงกุล, 2546: 59)

วิโรจน์ สารัตนะ (2548: 40 ; 20) กล่าวว่าไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นเทคนิคการวิจัยที่เปลี่ยนรูปแบบการบริหารไปจากแบบบนลงล่าง (top-down) เป็นแบบล่างขึ้นบน (bottom-up) ผู้ถูกวิจัยเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกกระทำ เป็นผู้กระทำหรือผู้ร่วมกระทำ เปลี่ยนวิธีวิจัยโดยผู้ถูกวิจัยมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน เป็นทั้งผู้ตัดสินใจ ผู้ปฏิบัติ ผู้ได้รับผลจากการปฏิบัติ ส่วนผู้วิจัยจะเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก เป็นผู้ร่วมวิจัยที่เสมอภาคกัน นอกจากนี้การวิจัยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อทำความเข้าใจ หรือเพื่อความรู้ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นอยู่เท่านั้น แต่ต้องมีการปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ และคาดหวังว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนอันเนื่องมาจากความมีพันธะผูกพันรัฐในสิ่งที่ทำจากบทบาทการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ในทางปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นทั้งการทำวิจัย การบริหาร การพัฒนาและการทำงานเพื่อการแก้ปัญหาในเวลาเดียวกัน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์ที่ต้องการเปลี่ยนแปลง จากนั้นกำหนดแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงไป สู่สภาพที่พึงประสงค์ มีการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์นั้น แล้วนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ในช่วงการปฏิบัติงานตามแผนก็มีการติดตามและตรวจสอบผลการดำเนินงานเพื่อการปรับปรุงแก้ไข และเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามแผน ก็มีการประเมินผลสรุปโดยภาพรวมแล้วมีข้อมูลย้อนกลับ โดยในขั้นตอนต่าง ๆ อาศัยเทคนิควิธีการหลากหลายวิธี (triangulation) ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบการตัดสินใจ ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพ เช่นการใช้แบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การบันทึกภาพ การบันทึกประจำวัน เป็นต้น

จากลักษณะดังกล่าวกระบวนการวิจัยมีความคล้ายคลึงกับกระบวนการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอน 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการวางแผน (planning) การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ (implementation) การติดตามการตรวจสอบการดำเนินงานตามแผน (monitoring/evaluation) และการมีข้อมูลย้อนกลับ (feedback) เพื่อไปสู่วงจรการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ อีก ในลักษณะวงจรแบบเกลียวสว่าน (spiral cycle)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนลำน้ำว่า จังหวัดน่าน มีองค์ประกอบสำคัญของศักยภาพ 4 ด้านที่มีความเกี่ยวข้องกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนท้องถิ่นได้แก่

1. ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
2. ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม
3. ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
4. ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการจัดสรรผลประโยชน์และรายได้

คมสัน วาฤทธิ (2545: 139) พบว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นกุศโลบายที่สำคัญอย่างยิ่งในการฟื้นฟูศักยภาพชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนที่เข้มแข็งนำไปสู่ความเป็นประชาคมในที่สุด นอกจากนี้ อารักษ์ กัปนาทวร (2545: ง) ศึกษาศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชนบ้านแม่ยางล้าน พบว่าศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชนแม่ยางล้าน คือ ความสามารถ ความรู้ และทักษะด้านต่อไปนี้

1. การถ่ายทอดและการเรียนรู้ของชุมชน
2. การวิเคราะห์ปัญหา
3. การแก้ไขปัญหา
4. การวางแผน
5. การใช้ประโยชน์

และยังพบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพชุมชนแม่ยางล้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรม ภาวะผู้นำ กลุ่มองค์กรภายในชุมชน การมีส่วนร่วม และปัจจัยเอื้อจากภายนอกชุมชน และสิริพันธุ์อมรพันธุ์ดิกุล (2544: 140-143) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรวมตัวของเยาวชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เนื่องจากอิทธิพลของปัจจัยต่อไปนี้ คือ 1) การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงาน ภาครัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีอยู่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน 2) การเปิดโอกาสโดยจัดเวทีกิจกรรมแก่เยาวชน 3) การเสริมสร้างการเรียนรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม 4) มีแบบอย่างการดำเนินกิจกรรมแก่เยาวชนด้วยกันในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การร่วมกิจกรรม การพบปะพูดคุย 5) ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม โดยครอบครัวจะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างจิตสำนึก

และความตระหนักในการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของเยาวชนได้ นำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งประกอบด้วยกระบวนการค้นหาปัญหาและสาเหตุ กระบวนการวางแผนดำเนินการเพื่อวางกรอบการทำงานของกลุ่ม การลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามแผน และการติดตามประเมินผลการทำงานโดยมีรูปแบบการดำเนินงานจากการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การดำเนินกิจกรรมกับองค์กรต่าง ๆ และการเป็นอาสาสมัครเยาวชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่นเดียวกับ อภัย วิภาตะโยธิน (2543: 5) ศึกษาพบว่าการพัฒนาความรู้ และทักษะในเรื่องการร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน ร่วมในผลประโยชน์ และร่วมในการประเมินผลและการวางแผนจะมีผลต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนโดยการทำยุทธวิธีการนำเปลี่ยน (strategies of change) มาวางแผนดำเนินงานโดยการโน้มน้าวจิตใจ ความคิดของประชาชนบ้านศิลาแลง ทำให้การพัฒนาการมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น

จากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนดังนี้ กิตติศักดิ์ ปวนปิ่นคำ (2551: 119-128) ศึกษาพบว่าแนวทางในการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชน ในตำบลป่าสัก จังหวัดลำพูนมีดังนี้ 1) การทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชน 2) เชิญชวนเยาวชนเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย 3) พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับเยาวชน และเตรียมทีมวิจัยเยาวชน 4) เก็บข้อมูลการทำนา 5) สรุปสิ่งที่เรียนรู้ ปัญหา อุปสรรคในกระบวนการเก็บข้อมูล 6) การสรุปประสบการณ์และตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล 7) การฝึกทักษะในการใช้โปรแกรมท้องถิ่นไทย 8) การบันทึกข้อมูลการทำนาลงในโปรแกรม 9) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเยาวชน 10) การประชาสัมพันธ์ฐานข้อมูลการทำนาของตำบลป่าสัก ซึ่งสอดคล้องกับ ฌ์ฐุฒิชันนัญชัย (2551: 132-152) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สารที่พบว่ากระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สารประกอบด้วย 1) ศึกษาบริบทและค้นหานักวิจัยหลัก 2) ทำความเข้าใจกับนักวิจัยหลักและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3) ประมวลข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับลำน้ำแม่สารที่มีอยู่เดิม 4) ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับลำน้ำแม่สารที่เยาวชนสนใจเพิ่มเติม 5) ออกแบบสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล 6) วิเคราะห์ข้อมูล 7) อบรมการใช้โปรแกรมท้องถิ่นไทย 8) พัฒนาโปรแกรมฐานข้อมูลใหม่ 9) นำเข้าข้อมูล 10) สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สารด้านเนื้อหาและกระบวนการ 11) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของเยาวชน

นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ดังนี้คือ ทศนันท์ บุญสวน (2550: ง) ที่พบว่ากระบวนการสร้างการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชน ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน มีขั้นตอนหนึ่งคือการฝึกฝนการจัด

ประชุมสัญจรในแต่ละหมู่บ้าน โดยมีการพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกษตร จากนั้นเยาวชนร่วมกันสรุปและประมวลข้อมูล ซึ่งเช่นเดียวกับทีมงานเครือข่ายความรู้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2546) ที่กล่าวถึง โครงการวิจัยเรื่องโครงการเห็ดป่าดงมะไฟกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนคำเม็กหนองนางฟ้า อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนด้านการสังเกต การกำหนดปัญหา การตั้งสมมติฐาน การเขียนสื่อความหมาย การนำเสนอข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การคิดวิเคราะห์ และทักษะการทำงานเป็นกลุ่มพบว่าลักษณะหลักสูตรที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เด็กจะถูกบรรจุวิชาเรียนตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์โดยแต่ละวิชาจะใช้เวลาเรียนในแต่ละวิชาในแต่ละวันวิชาละ 1-2 ชั่วโมง ซึ่งหากกระบวนการที่ครูใช้ในการสอน ไม่สามารถกระตุ้นให้เด็กพัฒนาการในด้านความคิดได้แล้วเด็กก็จะหมดความสนใจ จากการวิจัยพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรนั้นต้องอาศัยความต่อเนื่อง อาศัยเวลา และใช้การทำงานเป็นทีม กิจกรรมต้องมีความหลากหลาย เพราะปัญหาที่ผ่านมามีคือเด็กขาดความคิดสร้างสรรค์ เด็กขาดจินตนาการนอกจากนี้ ยังพบว่าการจัดการเรียนการสอนจะต้องหากิจกรรมที่หลากหลายมาบูรณาการเข้ากับเนื้อหาที่เป็นวิชาการต้องสอดแทรกกิจกรรมให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้และกระตุ้นให้เด็ก ๆ มีจินตนาการอย่างต่อเนื่อง ถ้าจะได้ผลดีต้องใช้เวลาในวันเสาร์ – อาทิตย์หรือช่วงปิดเทอมเพื่อจัดทำกิจกรรมเชิงบูรณาการอย่างเต็มที่ ถึงแม้ว่าจะมีการพูดถึงการเรียนรู้แบบบูรณาการกันอย่างมากแต่ในทางปฏิบัติ หลักสูตรยังแยกส่วน ทำให้การบูรณาการในห้องเรียนในเวลาปกติทำได้ยาก เช่นเดียวกับ ซอบ เข้มกลัด และ โกวิท พงงาม (2547: 113-120) กล่าวถึงศูนย์บำบัดรักษา ยาเสพติด แม่ฮ่องสอนและโรงพยาบาลรัฐญารักษ์ที่จัดทำโครงการ “ชุมชนเข้มแข็ง ร่วมมือร่วมใจ ด้านภัยยาเสพติด ตำบลมะกรูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” โดยใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยแกนนำชุมชนแต่ละหมู่บ้านค้นหากลุ่มเยาวชนเป้าหมายที่ไม่ใช่ยาเสพติดในชุมชนมะกรูด แล้วให้รับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การสังเกต การฝึกทักษะ การวาดภาพ การระดมความคิดเห็นทำให้ได้คณะทีมงานแกนนำเยาวชนที่มีความกล้าแสดงความคิดเห็น มีความสามัคคี มีทักษะการทำงาน รวมทั้งมีวิสัยทัศน์ของแกนนำที่ไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยแกนนำเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญในการอบรมแกนนำรุ่นต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ยังได้พัฒนาศักยภาพกลุ่มบิฑามารดา และผู้ปกครอง โดยการอบรมแบบมีส่วนร่วมทำให้บิฑามารดามีความเข้าใจในการแก้ปัญหา ยาเสพติดและเกิดเครือข่ายการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและส่งผลดีต่อเยาวชนคือเกิดชมรมฝึกอาชีพ เยาวชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และทำให้บิฑามารดาหรือผู้ปกครองมีการพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่อบอุ่นขึ้นทำให้เยาวชนสามารถเลิกยาเสพติดได้

นอกจากนี้กรมวิชาการ (2543: 3-4) ทำการวิจัยศักยภาพของเด็กไทยเพื่อหาแนวทางการพัฒนามาตรฐานการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้สูงสุดโดยการใช้แบบวัดทักษะและคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ 3 ด้านเป็นตัวบ่งชี้ลักษณะขององค์ประกอบแต่ละด้าน รวม 9 ประเด็นย่อยต่อไปนี้

1. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคตคือทักษะการเรียนรู้ ทักษะการสื่อสาร
2. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการการทำงาน คือทักษะการจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่นและมีคุณลักษณะในการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คุณลักษณะขยัน อดทนประหยัด และ อดออม
3. ลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมคือ ความรับผิดชอบ การมีวินัย ในตนเอง การควบคุมตนเองได้ การช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละมุ่งมั่นพัฒนา ผลการศึกษาศักยภาพพบว่าในระดับมัธยมศึกษาที่มีศักยภาพสูงสุดในองค์ประกอบของลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม รองลงมาคือทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงานและทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคตตามลำดับและยังพบว่าศักยภาพในด้านทักษะการจัดการและทักษะการสื่อสารค่อนข้างต่ำ ส่วนระดับประถมศึกษาที่มีศักยภาพในด้านทักษะการคิดต่ำที่สุด

สุธีระ ประเสริฐสรรพ (2544: 9) ได้อ้างถึง ปาฐกถาเรื่อง “การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย” ที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกได้แสดง โดยให้ความหมายของคำว่า วิจัย ว่ามีความหมายเช่นเดียวกับ ปัญญา ซึ่งโดยความจริงแล้วเป็นลักษณะหนึ่งของการใช้ปัญญา พร้อมทำให้เกิดปัญญาหรือทำให้ปัญญาพัฒนาขึ้นด้วย นอกจากนี้ ยังได้เสนอว่าตามรูปศัพท์แล้ว “วิจัย” แปลว่า “เฟ้น” คือ การค้นหา สืบค้น ตรวจสอบ พิสูจน์ ซึ่งมี 4 ระดับ คือ การค้นหาความจริง ค้นหาสิ่งที่ดี สิ่งที่ต้องการ สิ่งที่เป็นประโยชน์ ค้นหาทางที่จะทำให้ดี และค้นหาวิธีที่จะทำให้สำเร็จ แนวคิดการพัฒนาระบบการเรียนรู้ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้การวิจัยและพัฒนาเป็นฐานคิด คือ การสร้างความตระหนักแก่คนในชุมชน “มุ่งมั่นด้วยศรัทธา” ที่จะมีส่วนร่วมในการวิจัย ตั้งแต่กระบวนการในการตั้งประเด็นในการสร้างกรอบแนวคิดและการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหาความรู้และแก้ปัญหาที่มีความสำคัญทางสังคม ซึ่งเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับกระบวนการวิจัยและพัฒนาที่ส่งผลให้คนในชุมชนได้พัฒนาระบบการเรียนรู้ และรักที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของนักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษาพบว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของนักเรียน นักศึกษา คือ ด้านการมีส่วน

ร่วมของนักเรียนในการเรียนการสอนนั้น บัญญัติ คุ่มภัย (2542: 49) พบว่า พฤติกรรมการสอนของครู เปิดโอกาส ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนน้อย และสอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่าครูส่วนใหญ่ยังจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางนักเรียนยังทำกิจกรรมตามที่ครูบอกโดยมีกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย (ธรรมเกียรติ กันอริ, 2543: 102-103 ; วิไลวรรณ เหมือนชาติ, 2540: 1 ; วิทยากร เชียงกุล, 2544: 9-10) จากการศึกษาพบว่านักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อยมากทำให้นักเรียนขาดความสนใจในการเรียนการสอน (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2545: 37-38) เป็นผลทำให้นักเรียนขาดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนขาดแรงจูงใจในการเรียนการสอน จึงส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเยาวชนต่อการจัดกิจกรรมนักศึกษาในกิจกรรมการออกค่ายพัฒนาชนบทพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม คือ ค่านิยมต่อการออกค่ายพัฒนาความคาดหวังผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม และความต้องการด้วยการทำตนให้เป็นประโยชน์ (วชิรสาร ศรีอรุณ, 2542: 115-116)

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของเยาวชนต่อกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนของศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิกศูนย์เยาวชน จำนวน 400 คน พบว่า เยาวชนที่มีเพศต่างกัน วุฒิการศึกษาต่างกันมีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งพบว่าการเป็นสมาชิกศูนย์เยาวชนที่แตกต่างกันทำให้มีส่วนร่วมไม่เท่ากัน โดยพบว่าเยาวชนมีระยะเวลาเป็นสมาชิกมากกว่า 4-6 ปี และ 6 ปีขึ้นไป และมีส่วนร่วมในกิจกรรมพลศึกษามากกว่ากลุ่มอื่น (วราภรณ์ อยู่วัฒนา, 2544: ค) และได้มีการศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนักศึกษา ระดับปริญญาตรี สถาบันราชภัฏจันทรเกษม พบว่านักศึกษาที่มีเพศต่างกัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมนักศึกษาไม่แตกต่างกัน แต่นักศึกษาชั้นปีต่างกันมีส่วนร่วมในกิจกรรมนักศึกษาต่างจากปีอื่น (ยุพิน จงเจริญทรัพย์, 2546: ค) ส่วนพิมพ์พร จันทรดี (2545: 105-106) ได้ศึกษาการใช้การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระดับความสามารถทางภาษาของนักศึกษาระดับปริญญาโท คณะบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ พบว่านักศึกษาที่เลือกบทความสำหรับศึกษาเองน่าจะช่วยให้ศึกษามีส่วนร่วมในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษอย่างกระตือรือร้น ซึ่งการเรียนการสอนวิธีนี้จะช่วยเพิ่มระดับความรู้ความสามารถทางภาษาอังกฤษของนักศึกษาได้ ดังที่ บังอร ภาณุสี (2544: ค) พบว่า การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยเป็นผู้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สรุปผลการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง กล้าแสดงออกมีความมั่นใจในตนเอง มีการแก้ปัญหา ทำให้นักเรียนมีความสนใจและสนุกกับการเรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และวิลาสินี วิเชียรรัตน์ (2545: 23-24) ได้ศึกษาการสอนแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

พบว่าการพัฒนาตนเองของครูร่วมกับผู้เรียนคือ มีการร่วมคิดวางแผน ร่วมปฏิบัติตามแผนร่วม ตรวจสอบร่วมปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่อง มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทำให้สามารถร่วมวิเคราะห์ เจาะลึกเกิดผลึกแห่งการเรียนรู้

จากงานวิจัยที่ศึกษาการมีส่วนร่วมพบว่า เขาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือ ไม่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ความคาดหวัง ผลประโยชน์ ความต้องการทำตนให้เป็นประโยชน์ ระยะเวลาการเป็นสมาชิกของสถานที่หรือองค์กรนั้น ส่วนประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในกิจกรรม คือ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทำให้นักศึกษาอาชีพเกษตรพัฒนาตนเองด้านพฤติกรรมกระตือรือร้น เห็นใจผู้อื่น ภาควิชาใจในตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม มีการสร้างสัมพันธภาพ มีการสื่อสาร และการจัดการกับอารมณ์ (บรรชกร กล้าหาญ, 2544: ค) และนักศึกษาได้พัฒนาตนเอง ด้านความสามารถ การจัดการด้านอารมณ์ การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างมีวุฒิภาวะในการพัฒนาเป้าหมาย การพัฒนาบุรุษภาพ (ยุพิน จงเจริญทรัพย์, 2546: ค) ส่วนวิลาสินี วิเชียรรัตน์ (2545: 23-24) ได้ศึกษาพบว่าทำให้นักเรียนมีความมั่นใจ ทุกคนมีโอกาสได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ ได้ปฏิบัติจริงได้อย่างมีความสุข รู้คุณค่าและสำนึกในความเป็นไทยและท้องถิ่น นอกจากนี้มีการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการที่ใช้เพื่อกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมมีส่วนร่วม เช่น เทคนิคการทบทวน ความรู้ ได้แก่ การสืบค้นข้อมูล การนำเสนอความรู้ ด้วยผังกราฟฟิก การทำ สติ๊กเกอร์ (จารุวรรณ พุฒะเนียด, 2542: ง) การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์และการเรียนรู้ โดยการรับใช้สังคม (สุริน คล้ายรามัญ, 2543: 103) และสุดท้าย คือ PRA, AIC การจัดกลุ่มสนทนาและการเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิด (บรรชกร กล้าหาญและคณะ, 2548: 147)

นอกจากนี้ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาจังหวัดตรังได้ศึกษาแนวทางการเรียนรู้ปัญหา สิ่งแวดล้อมทั้งระบบ และพบว่าการรับรู้จากครูและตำราในห้องเรียนเพียงอย่างเดียวไม่อาจสร้าง จิตสำนึกให้ถึงเป้าหมายคือการเฝ้าระวังรักษาและฟื้นฟู คุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นห้องเรียนเพื่อสร้างจิตสำนึกจึงเป็นสถานที่ธรรมดาของวงสนทนาอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีครู ไม่มีนักเรียน ไม่มีคติดกับตำรา หลักสูตรที่ตายตัว มีแต่ผู้ที่ร่วมกันตั้งคำถามสงสัยและค้นหา คำตอบร่วมกัน ทั้งปรากฏการณ์ธรรมชาติ และสังคมซึ่งเรียกการเรียนรู้ที่ว่า “การเรียนรู้ที่ธรรมชาติ เป็นครู” ภายใต้อาคารที่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล ซึ่งสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรู้สึกคิด และค้นหาคำตอบเองได้ สามารถสร้างจิตสำนึกสิ่งแวดล้อมให้เจริญงอกงามเป็นจริงกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียนทั่ว ๆ ไป โดยเสนอหลักการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล ดังนี้

- ร่วมคิด คือการคิดร่วมกัน ทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของความคิด ซึ่งตรงกันข้ามกับการคิดให้ผู้อื่นทำให้ผู้อื่นเชื่อ ขั้นตอนนี้เหมาะสำหรับกระบวนการกลุ่ม หากกลุ่มไม่พร้อมที่

แสดงออกครูต้องทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้สงสัย และตั้งคำถามและร่วมกันค้นหาคำตอบ ทำทฤษฎีความคิดเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่เป็นความรู้ และแปลไปสู่การปฏิบัติในขั้นตอนร่วมทำ

- ร่วมทำ เป็นขั้นตอนที่แปลความคิดมาสู่การกระทำที่เหมาะสมที่จะใช้กับกิจกรรมเพื่อกำหนดแผน ขั้นตอน วิธีการ ให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

- ร่วมรับผล เป็นขั้นตอนการเรียนรู้ ประเมินผลร่วมกันว่ากิจกรรมดังกล่าวมีส่วนดีอย่างไรหรือมีข้อบกพร่องอย่างไร เป็นการรับผิดชอบร่วมกัน (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม 2544: 46)

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพชุมชนในด้านต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าองค์ประกอบที่สำคัญของศักยภาพชุมชน ได้แก่ ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการจัดสรรผลประโยชน์และรายได้ สำหรับกระบวนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนหรือสถานศึกษานั้นนักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดกิจกรรมน้อยมาก ครูจะเป็นผู้ดำเนินการเอง ทำให้นักเรียนขาดความสนใจในการเรียนจึงส่งผลต่อการพัฒนาของนักเรียน แต่หากนักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมทำให้มีการพัฒนาด้านพฤติกรรม การตระหนักรู้ตนเอง เห็นใจผู้อื่น ภาควิชาใจในตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม มีการสร้างสัมพันธภาพ มีการสื่อสารและการจัดการกับอารมณ์ที่ดี สำหรับเงื่อนไขที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาศักยภาพประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ความต่อเนื่องของกระบวนการหรือกิจกรรม ความหลากหลายของกระบวนการที่ใช้ และการบูรณาการกับเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรการเรียนการสอนและยังพบว่าเยาวชนในระดับมัธยมศึกษามีทักษะด้านการจัดการและทักษะการสื่อสารค่อนข้างต่ำจึงน่าจะส่งผลต่อการทำงานเป็นทีม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพเยาวชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งการพัฒนาคนในอดีตนั้น วัด บ้านและโรงเรียนทำหน้าที่เป็นสถาบันถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ตลอดจนความชำนาญต่าง ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ส่งผลให้คนรุ่นใหม่มีความรู้เบื้องต้นด้านอาชีพ ด้านวิชาการ และการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเยาวชนในสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ใช้การพัฒนาโดยผ่านระบบการศึกษาของรัฐมุ่งผลิตคนเพื่อสนองตอบต่อความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ จึงได้มีการนำระบบการศึกษาในประเทศตะวันตกมาใช้ เยาวชนและชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

เช่นเดียวกับอดีต ที่วัด บ้านและโรงเรียนมีส่วนร่วมกันพัฒนาบุตรหลานของคนในท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครูในปัจจุบัน ครูจะเป็นผู้ออกแบบกิจกรรมเองโดยนักเรียนมีส่วนร่วม น้อยมาก ทำให้ไม่สอดคล้องกับความสนใจของนักเรียนและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผลจากการพัฒนาที่ขาดสมดุลดังกล่าว ส่งผลให้เกิดความเจริญทางวัตถุเพียงด้านเดียว ร่วมกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และความไม่มั่นคงของสถาบันครอบครัว ชาวชนส่วนใหญ่ ถูกกระแสวัตถุนิยมครอบงำ ไม่สนใจและเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น เช่นเดียวกับเยาวชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สารที่ไม่ให้ความสนใจ และเห็นความสำคัญของลำน้ำแม่สารซึ่งเป็นลำน้ำในท้องถิ่น

ทีมวิจัยและผู้นำชุมชนที่ได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นจึงได้เริ่มดำเนินการตามโครงการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน โดยเป็นกระบวนการร่วมกันระหว่างเยาวชน ผู้นำชุมชนและทีมวิจัยในการระบุปัญหาและหาแนวทางแก้ไข เพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ผลจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนพบว่า กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารจะเกิดขึ้นได้ จะต้องอาศัยการพัฒนาศักยภาพที่ครอบคลุมทุกด้านคือด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา

ด้านร่างกาย ได้แก่ทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารดังนี้

1. ความสามารถในการแสวงหาความรู้ คือ สามารถค้นหาความรู้ด้วยวิธีการและแหล่งข้อมูลที่มีความหลากหลาย มีความเข้าใจและสามารถรวบรวมข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ และเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้
2. ความสามารถในการจัดการ หมายถึง สามารถดำเนินกิจกรรม หรือโครงการเพื่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมหรือโครงการ โดยมีขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติงาน การประเมินผลงานและการสรุปผลงาน
3. ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น หมายถึง สามารถทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารร่วมกับกลุ่มบุคคล องค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ โดยอาศัยใช้กระบวนการกลุ่ม ซึ่งส่งผลทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ
4. ความสามารถในการเป็นผู้นำ หมายถึง สามารถชักนำและเป็นแบบอย่างให้บุคคลอื่นในการดูแล เอาใจใส่ และปกป้องลำน้ำแม่สาร ตัวอย่างเช่น การไม่ทิ้งขยะลงในลำน้ำแม่สาร ตลอดจนเป็นผู้ริเริ่มการณรงค์ และชักชวนผู้อื่น ให้เข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ด้านจิตใจ ได้แก่ การให้เยาวชนได้เผชิญกับสถานการณ์จริงจากการทำงานเกี่ยวกับปัญหาของเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยทีมวิจัยใช้กระบวนการเสริมพลังเพื่อให้เยาวชนเกิดความมุ่งมั่น อดทน ไม่ทอดทิ้งต่อการทำกิจกรรมพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เยาวชนเกิดคุณลักษณะที่สำคัญ คือมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือรู้คุณค่าของลำน้ำแม่สาร ปกป้อง ดูแลลำน้ำแม่สาร โดยถือว่าลำน้ำนี้เป็นของส่วนรวมไม่ใช่ประโยชน์ส่วนตัว

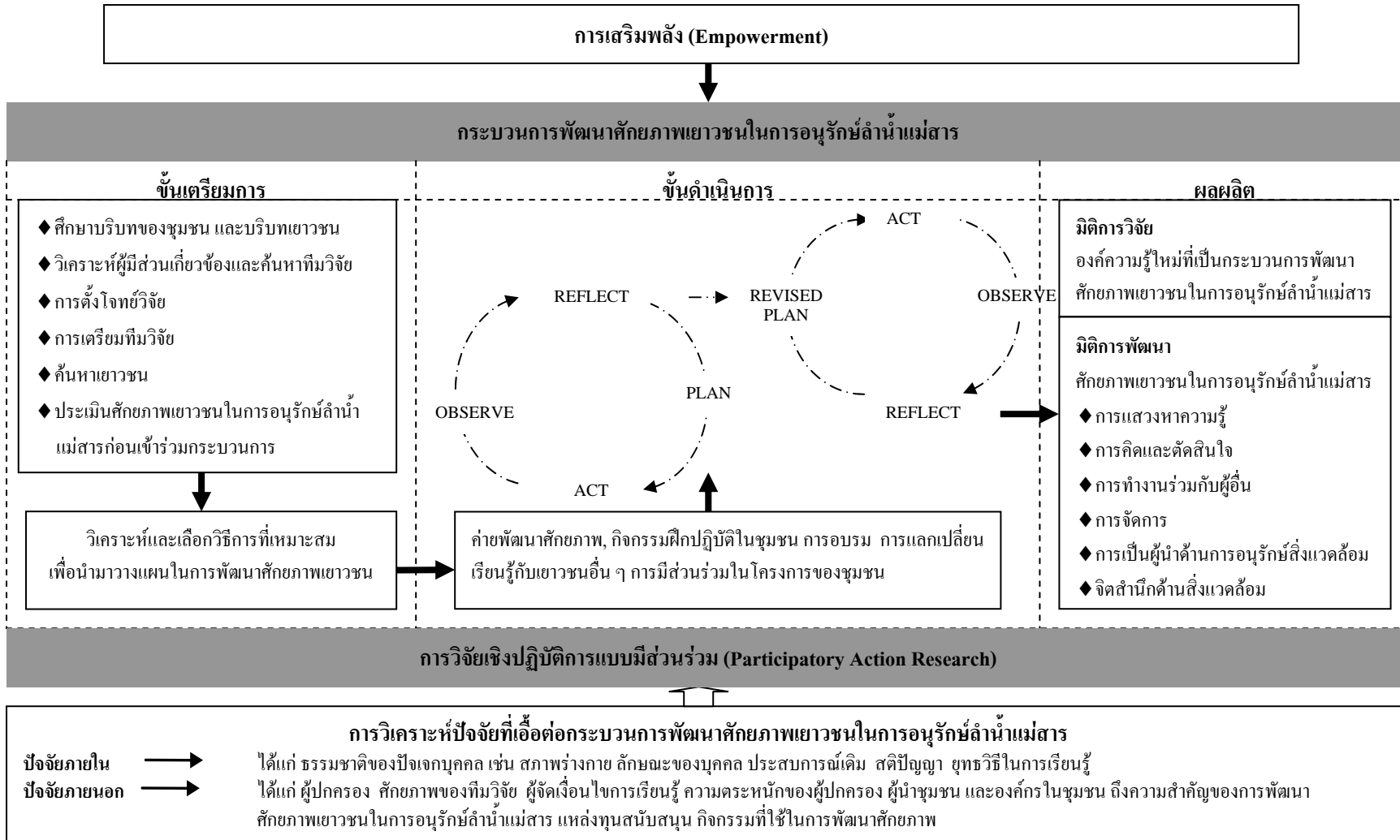
ด้านปัญญา ได้แก่ มีความสามารถในการคิดพิจารณา ไตร่ตรอง และตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล นำไปสู่การแก้ไขปัญหามาตรฐานของลำน้ำแม่สาร

ดังนั้นกระบวนการที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารจึงต้องอาศัยความความร่วมมือจากหลายฝ่าย ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการดำเนินการวิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่เหมาะสมกับบริบทของเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สาร ดังนั้นก่อนกระบวนการการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนก่อนเข้าร่วมกระบวนการ โดยใช้ค่ายสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ มาเป็นแนวทางในการหารูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ และความประทับใจระหว่างกลุ่มเยาวชนที่ทีมวิจัยในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่มีความเหมาะสมกับลักษณะของกลุ่มเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ

ในการวิจัยนี้ ได้ใช้รูปแบบของการเรียนรู้อย่างหลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับการพัฒนาศักยภาพในแต่ละด้านของกลุ่มเยาวชน นอกจากนี้ภายหลังการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งจะมีการสรุปทบทวนหลังกิจกรรม (after action review) ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมงานเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น ตลอดจนเพื่อเป็นการวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เช่น การประชุมกลุ่มย่อยของเยาวชนและผู้ปกครอง การจัดเวทีสัญจรเยาวชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ และการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้าร่วมโครงการ และจัดทำกิจกรรมตามความสนใจ และตามศักยภาพของแต่ละกลุ่ม เป็นต้น และเพื่อส่งเสริมความสามารถ และเพิ่มพูนศักยภาพของเยาวชนเพื่อให้เยาวชนสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย ทีมวิจัยได้ใช้หลักการเสริมพลัง (empowerment) โดยการสนับสนุนด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ สนับสนุน และส่งเสริมในการเข้ารับการพัฒนาความสามารถ ให้โอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการประกวดความสามารถด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัด หรือระดับประเทศ ตลอดจนการยกย่องชมเชยในโอกาสต่าง ๆ ตาม

ความเหมาะสม เพื่อที่จะให้เยาวชนค่อย ๆ สะสมการเรียนรู้ระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม
อย่างต่อเนื่อง เพื่อสะสมคุณค่าของตนเอง และอยากที่จะนำศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ในการแก้ปัญหา
ของลำน้ำแม่สารด้วยตนเอง

จากกรอบแนวคิดในการวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปเป็นรูปแบบได้ดัง แผนภูมิ 3



แผนภูมิ 3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีวิทยาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาโดยมีเป้าหมายของการวิจัย คือ สร้างกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) โดยให้ผู้มีส่วนร่วมนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน ทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการการตัดสินใจ โดยใช้วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น มีส่วนร่วมในการประชุมเสนอความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อกำหนดเป้าหมาย กิจกรรมในการพัฒนา และผลของการพัฒนา ตลอดจนประเมินผลการพัฒนาทั้ง โครงการและประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ส่วนที่วิจัยเป็นเพียงผู้กระตุ้นเป็นพี่เลี้ยงและเป็นผู้เรียบเรียงข้อมูล

ในการประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการวิจัยนี้เริ่มจากการศึกษาบริบทชุมชนและเยาวชนโดยการลงพื้นที่ร่วมกับทีมวิจัยโครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สาร” ตลอดจนศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานการวิจัยในชุมชน งานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว. และงานวิจัยท้องถิ่นอื่น ๆ เอกสารในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและค้นหาทีมวิจัยในพื้นที่ ตลอดจนค้นหาประเด็นปัญหาที่มาจากชุมชนเพื่อตั้งเป็นโจทย์วิจัย เตรียมความพร้อมทีมวิจัยที่จะร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหาพร้อมกับคนชุมชน จากนั้นใช้การสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) ระดมพลังสมอง เยาวชน ผู้ปกครองและผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลมาเป็นแนวทางในการสร้างกระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร และพัฒนากระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยให้ทีมวิจัยเยาวชน เยาวชน ผู้นำชุมชน และผู้ปกครองเยาวชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยกำหนดกรอบแนวคิดจากทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วจึงนำไปศึกษาเยาวชนในพื้นที่ด้วยตนเอง และทีมวิจัยที่เป็นเยาวชนซึ่งผ่านการประชุมชี้แจงให้ทราบถึงบทบาทในการเป็นทีมวิจัย และเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนเป็นระยะ ๆ ต่อเนื่องกัน จนกระทั่งได้ข้อมูลครบตามประเด็นที่ศึกษาวิจัยตามกรอบที่วางไว้

หลังจากกำหนดกรอบการวิจัย ทีมวิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการ ประกอบด้วย
 - 1.1 การศึกษาบริบทของชุมชนและบริบทเยาวชน
 - 1.2 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและค้นหาทีมวิจัย

- 1.3 การตั้งโจทย์วิจัย
- 1.4 การเตรียมทีมวิจัย
- 1.5 การค้นหาเยาวชน
- 1.6 การประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา
- 1.7 การวิเคราะห์ และเลือกวิธีการพัฒนาที่เหมาะสม
2. **ขั้นตอนการ ประกอบด้วย**
 - 2.1 การพัฒนากระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
 3. **ขั้นประเมินผลของกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร**
 4. การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล
 5. การวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis)
 6. ระยะเวลาในการวิจัย

ขั้นเตรียมการ

การเตรียมการก่อนการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

การศึกษาบริบทของชุมชนและบริบทเยาวชน

โดยการสรุปบทเรียนจากการดำเนินงานในโครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร” ซึ่งผู้วิจัยมีโอกาสเข้าร่วมเป็นคณะทำงานของโครงการ จึงนำเยาวชนอาสาสมัคร จำนวน 5 คน ที่เป็นนักเรียนในชุมชนโลกสีเขียวโรงเรียนจักรคำคณาทรที่ผู้วิจัยเป็นครูที่ปรึกษาชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม เยาวชนกลุ่มนี้มีประสบการณ์และความสนใจด้านสิ่งแวดล้อม ผลจากการเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร” ทำให้ผู้วิจัยและเยาวชนอาสาสมัครมีความคุ้นเคยกับผู้นำชุมชนเยาวชน และบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน และได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เป็นบริบทของลำน้ำแม่สารบริบทชุมชนและเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในรูปของการสอบถามจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนและ

เอกสารรายงานการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนแผนพับประชาสัมพันธ์กิจกรรมของเยาวชน ขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่วิจัย เพื่อให้ทราบความเคลื่อนไหว และบทบาทของเยาวชน ในพื้นที่ศึกษา

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและค้นหาทีมวิจัย

จากความสัมพันธ์ที่คุ้นเคยกับผู้นำชุมชน เยาวชน ผู้ปกครองเยาวชน และ คนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง เช่นเครือข่ายเยาวชนจังหวัดลำพูน เยาวชน จากชุมนุมโลกสีเขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร เนื่องจากทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วม ในการปฏิบัติกิจกรรม ในพื้นที่ช่วงเรียนรู้อบรมของชุมชนและเยาวชนทำให้ คนในชุมชน และนอกชุมชน บางกลุ่มเห็น ความสำคัญของการพัฒนาเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ให้การสนับสนุน และเข้าร่วมเป็น ทีมวิจัย ดังนั้นผลจากการศึกษาบริบทชุมชน และเยาวชนทำให้เกิดทีมวิจัยที่มาจากเยาวชนในพื้นที่ เยาวชนจากชุมนุมโลกสีเขียว ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง เยาวชน ตลอดจนที่ปรึกษางานวิจัย นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการวิจัยจำนวน 200,000 บาท (สองแสนบาทถ้วน) และพี่เลี้ยงงานวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค อีกด้วย

การตั้งโจทย์วิจัย

ช่วงระยะเวลา 6 เดือน ที่เข้าร่วมโครงการ“การพัฒนากระบวนการฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร” ทำให้ทราบถึงปรากฏการณ์หนึ่งที่เป็นปัญหาของชุมชนสองฝั่ง ลำน้ำแม่สาร คือเยาวชนในพื้นที่วิจัยของโครงการไม่สนใจลำน้ำแม่สาร ซึ่งเป็นลำน้ำที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาตั้งแต่อดีต จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทีมวิจัยจึงสนใจ ศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อร่วมกับคนในชุมชนในการแก้ปัญหาจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและ ได้ทดลองจัดกิจกรรมค่ายระดมเยาวชนตามโครงการฟื้นฟูธรรมชาติลำน้ำแม่สารให้กับเยาวชน ชุมชน ได้รับการตอบรับจากเยาวชนในชุมชนเป็นอย่างดี จากนั้นนำเยาวชนในชุมชนที่ผ่าน กิจกรรมค่ายร่วมทำกิจกรรมกับผู้ใหญ่ในชุมชนมาโดยตลอด แต่พบว่าเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม เริ่มลดจำนวนลงตามลำดับ จากการสรุปบทเรียนจากการทำงานร่วมกันพบว่ากิจกรรมที่ผ่านมา ไม่เหมาะสมกับกลุ่มเยาวชน ไม่น่าสนใจ ทำให้เยาวชนเกิดความเบื่อหน่าย และไม่มาเข้าร่วม กิจกรรมในที่สุด จึงทำให้เกิดโจทย์วิจัยที่ว่า “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ ลำน้ำแม่สารเป็นอย่างไร” และทีมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดผู้ร่วมวิจัยและกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ร่วมวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีผู้ร่วมวิจัยทั้งสิ้น 28 คน เป็นทีมวิจัยหลักจำนวน 8 คน ทีมวิจัยร่วมที่เป็นเยาวชนจำนวน 15 คน ผู้นำชุมชนจำนวน 3 คน ผู้ปกครอง 2 คน จากพื้นที่ 3 ตำบล ของพื้นที่วิจัย

2. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้ ประกอบด้วยเยาวชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านที่ นำน้ำแม่สารไหลผ่านจำนวน 3 ตำบล 13 หมู่บ้าน จำนวน 63 คน ได้แก่

2.1 ตำบลศรีบัวบาน

หมู่ที่ 2 บ้านจำจิมด

หมู่ที่ 3 บ้านจำบอน

หมู่ที่ 4 บ้านข้าวแคร่

หมู่ที่ 7 บ้านทุ่งยาวใต้

หมู่ที่ 11 บ้านคอนแก้ว

หมู่ที่ 12 บ้านทุ่งยาวเหนือ

2.2 ตำบลป่าสัก

หมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม

หมู่ที่ 3 บ้านป่าดิ่ง

หมู่ที่ 4 บ้านแม่สารบ้านหลุก

หมู่ที่ 18 บ้านใหม่จตุจักร

2.3 ตำบลเวียงยอง

หมู่ที่ 2 บ้านแม่สารป่าแดด

หมู่ที่ 4 บ้านแม่สารบ้านตอง

หมู่ที่ 5 บ้านแม่สารป่าขาม

3. พื้นที่ในการดำเนินการวิจัย

หมู่บ้านที่นำน้ำแม่สารไหลผ่านจำนวน 3 ตำบล 13 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบล ศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การเตรียมทีมวิจัย

การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย เป็นขั้นตอนที่จำเป็นและมีความสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือ (researcher credibility) ของทีมวิจัยเนื่องจาก ทีมวิจัยมีทั้งผู้ใหญ่ เยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทีมวิจัยเยาวชนที่มีจำนวนมาก ดังนั้นเพื่อให้ทีมวิจัย

มีความเข้าใจในบทบาทของการเป็นทีมวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย ตลอดจนเป้าหมายของการวิจัยร่วมกัน จึงดำเนินการเตรียมทีมวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. เตรียมทีมวิจัยด้านความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพเยาวชน เยาวชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนทีมวิจัยได้ฝึกปฏิบัติจริงเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนที่เป็นสมาชิกชุมชนโลกสีเขียวโรงเรียนจักรคำคณาทรเป็นระยะเวลา 3 วัน 2 คืน

2. ผู้วิจัยเตรียมความรู้ด้านระเบียบวิธีการวิจัย โดยการศึกษาปรัชญา เป้าหมาย จรรยาบรรณของนักวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น จากตำรา วารสาร การบรรยายจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ สรุปแล้วนำมาถ่ายทอดกับทีมวิจัยเพื่อจะนำไปสู่การศึกษาที่ถูกต้องและครอบคลุมปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

3. ผู้วิจัยเตรียมพร้อมด้านเทคนิคการรวบรวมข้อมูล เช่น การสังเกตพฤติกรรม การบันทึกภาคสนาม และการสร้างแนวคำถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาจากเอกสาร และปรึกษาผู้มีประสบการณ์ในด้านเทคนิคการสังเกต การสัมภาษณ์ การจดบันทึกภาคสนาม และฝึกปฏิบัติจริงจากการเป็นผู้ช่วยวิจัยในโครงการอื่น จากนั้นนำมาถ่ายทอดให้กับทีมวิจัยเยาวชน

การค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

1. ทีมวิจัยเยาวชนค้นหาเยาวชนเพื่อเข้าร่วมโครงการ ตามแนวทางที่ได้จากการประชุม คือประชาสัมพันธ์รับสมัครเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการในพื้นที่สองฝั่งลำน้ำแม่สาร 3 ตำบล 13 หมู่บ้านด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1.1 ผู้วิจัยประสานผู้นำชุมชนในพื้นที่วิจัยด้วยตนเอง

1.2 ทีมวิจัยเยาวชนนำหนังสือประสานผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

1.3 ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ประชาสัมพันธ์ตามโรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่วิจัย

1.4 ทีมวิจัยเยาวชนลงพื้นที่ทุกหมู่บ้านเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ โดยทีมวิจัยเยาวชนเรียกวิธีการนี้ว่า “เคาะประตูบ้าน”

2. ประชุมชี้แจงเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 63 คน เพื่อรับทราบถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการ และสนทนากลุ่มย่อย (focus groups discussion) โดยแบ่งเยาวชนออกเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มละ 10-11 คน เรื่องการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำ

แม่สารในอดีต ในปัจจุบัน และความคาดหวังของเยาวชนต่อการพัฒนาศักยภาพที่ต้องการในอนาคต

3. ประชุมชี้แจงชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองและเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการเพื่อรับทราบ และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ตลอดจนความตั้งใจของทีมวิจัยที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของเยาวชนซึ่งเป็นบุตรหลานของคนในพื้นที่ ซึ่งจะนำมาซึ่งความร่วมมือของชุมชนด้วยความเต็มใจ ตลอดจนพูดคุยและสอบถามผู้ปกครองที่มาเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในอดีต ปัจจุบัน และความต้องการของผู้ปกครองในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในอนาคต และได้ผู้ปกครองจำนวน 2 คน ผู้นำชุมชน 2 คนที่มีความสนใจเข้าร่วมการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นสรุปจำนวนผู้เข้าร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจำนวน 90 คน เป็นทีมวิจัยหลักจำนวน 8 คน ทีมวิจัยร่วมจำนวน 23 คน และเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ จำนวน 63 คน

การประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา

ก่อนเริ่มต้นกระบวนการค้นหาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนาจำเป็นต้อง มีเตรียมชุมชน ผู้ปกครอง รวมทั้งเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ ตลอดจนสร้าง และพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการค้นหาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ประชุมชี้แจงโครงการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการเพื่อรับทราบ และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ตลอดจนความตั้งใจของทีมวิจัยที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของเยาวชนซึ่งเป็นบุตรหลานของคนในพื้นที่ ซึ่งจะนำมาซึ่งความร่วมมือของชุมชนด้วยความเต็มใจ พร้อมทั้งระดมความคิดเห็น และความต้องการของผู้ปกครองเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในชุมชนต่อไป

2. ประชุมชี้แจงเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ
3. ปรับวิธีการกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น
4. สร้างแบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
5. พัฒนาแบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
6. พัฒนาเกณฑ์การประเมินระดับพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

7. การสร้างและพัฒนาชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนตามโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร”
8. ประชุมเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน
9. จัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนตาม โครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการ อนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ”
10. ประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา

การวิเคราะห์ และเลือกวิธีการพัฒนาที่เหมาะสม

หลังจากดำเนินการตั้งแต่ศึกษาบริบทของชุมชน และบริบทเยาวชน วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและได้ทีมวิจัยที่มาร่วมกันตั้งโจทย์วิจัย จากนั้นการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย เพื่อดำเนินการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมาร่วมกันวิเคราะห์ และเลือกวิธีการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยออกแบบวิธีการ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ตลอดจนออกแบบงานวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

จากการวิเคราะห์ และเลือกวิธีการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ของผู้เกี่ยวข้องทำให้ได้วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ดังตาราง 1

ตาราง 1 วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

วิธีการ	เครื่องมือ	ข้อมูล
1. ถอดบทเรียนจากการเข้าร่วม การดำเนินงานในโครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร	- ผู้วิจัย, ทีมวิจัย และ เยาวชนที่เข้าร่วม กิจกรรมอย่าง ต่อเนื่องในโครงการ - กล้องถ่ายภาพ - เครื่องบันทึกเทป	ผู้นำชุมชน เยาวชน และบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สาร ตลอดจนข้อมูลพื้นฐานที่เป็นบริบทของลำน้ำแม่สารบริบทชุมชนและเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารทั้งในอดีตและปัจจุบัน
2. ประชุมเพื่อเตรียมทีมวิจัย	- ผู้วิจัยและทีมวิจัย - กล้องถ่ายภาพ - เครื่องบันทึกเทป	ข้อมูลรายชื่อทีมผู้วิจัย วิธีการใช้เครื่องมือวิจัยต่าง ๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เทคนิคการสังเกต การสัมภาษณ์ การจดบันทึกภาคสนาม ตลอดจนแนวคำถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนปัจจัย ที่ทำให้เยาวชนสมัคร เข้าร่วมเป็นทีมวิจัย
3. สนทนากลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดในการวางแผนการค้นหาเยาวชน	- ทีมวิจัยเยาวชน - กล้องถ่ายภาพ - เครื่องบันทึกเทป	ได้แผนปฏิบัติการการประชาสัมพันธ์และวิธีการค้นหาเยาวชนตลอดจนผู้รับผิดชอบในแต่ละตำบล
4. ค้นหาเยาวชนเข้าร่วมโครงการ	- ทีมวิจัยเยาวชน	ได้ข้อมูลจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการชื่อที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้เพื่อดำเนินการในขั้นตอนต่อไป
5. สนทนากลุ่ม ระดมสมอง และสร้างความเข้าใจกับเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ	- ผู้วิจัย และทีมวิจัย - กล้องถ่ายภาพ	ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกำหนดการ ระยะเวลาที่เหมาะสมกับเยาวชนในการจัดกิจกรรม ตลอดจนสภาพอดีต สภาพปัจจุบัน และสภาพที่มุ่งหวังของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ตาราง 1 (ต่อ)

วิธีการ	เครื่องมือ	ข้อมูล
6. สนทนากลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดวางแผนและสร้างแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	- ผู้วิจัย และทีมวิจัย - กล้องถ่ายภาพ - เครื่องบันทึกเทป	ข้อมูลที่ได้จากรูปภาพ การสนทนา และการระดมความคิด การสังเกตพฤติกรรมของเยาวชนที่เกี่ยวกับปัญหาและสาเหตุที่ทำให้เยาวชนไม่สนใจลำน้ำแม่สาร และแลกเปลี่ยนข้อมูลมุมมอง ความคิดเห็นและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ตลอดจนวางแผนร่วมกันเพื่อหาแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยกำหนดวิธีการ โครงการ หรือกิจกรรม ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ตลอดจนนำมากำหนดเป็นปฏิทินปฏิบัติงาน
7. ปฏิบัติกิจกรรมตามแผน	- แบบสังเกตพฤติกรรม - แบบบันทึกภาคสนาม - กล้องถ่ายภาพ - เครื่องบันทึกเทป	ข้อมูลที่ได้จาก รูปภาพ การสนทนาซักถาม และสังเกตพฤติกรรม ของเยาวชนที่เกี่ยวกับการดำเนินการจัดกิจกรรมตามปฏิทินปฏิบัติงานซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ตลอดจนปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นปัญหาต่อการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน
8. ทบทวนหลังการปฏิบัติ	- แบบบันทึกภาคสนาม - กล้องถ่ายภาพ - เครื่องบันทึกเทป	ข้อมูลที่ได้จาก รูปภาพ ความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมทุกกิจกรรม เพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้น
9. ประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารโดยการประเมินตนเองและทีมวิจัยประเมิน	- แบบสังเกตพฤติกรรม - กล้องถ่ายภาพ - เครื่องบันทึกเทป	ได้ข้อมูลจากตัวเยาวชนเองและจากทีมวิจัยที่สามารถสะท้อนถึงศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังจากผ่านกระบวนการพัฒนา
10. สนทนากลุ่มย่อยผู้ปกครองและชุมชน	- กล้องถ่ายภาพ - เครื่องบันทึกเทป - ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย	ข้อมูลที่เป็นข้อคิดเห็นของผู้ปกครองที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในด้านการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการ
11. สัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วม	- กล้องถ่ายภาพ - เครื่องบันทึกเทป	ข้อมูลที่เป็นข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง กับ โครงการการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่ได้ดำเนินการมา

ในการวิจัยครั้งนี้ทีมวิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินศักยภาพเยาวชนก่อนเข้าร่วมโครงการ คือ แบบสังเกตพฤติกรรม เพื่อประเมินศักยภาพเยาวชนในด้านการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารซึ่งมีวิธีการสร้างดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสังเกต
2. นำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสังเกตให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ
3. นำเครื่องมือไปทดลองถามเยาวชน และผู้ปกครอง จำนวน 5 คน เพื่อทดสอบว่าข้อคำถามสามารถสื่อความหมายได้ตรงตามที่ต้องการ

ขั้นตอนการ

ทีมวิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ในการวิจัยในขั้นเตรียมการและดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่ได้ร่วมกันออกแบบในภาพ 6 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การพัฒนากระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

1. การวางแผน โดยผู้ร่วมวิจัย และเยาวชนเป็นผู้ร่วมกันกำหนดโดยการใช้วิธีการสนทนากลุ่ม ระดมพลังสมอง และอภิปรายกลุ่ม เพื่อพัฒนากระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยการสร้างความเข้าใจ ยอมรับข้อเท็จจริง และเห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารตลอดจน เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนข้อมูลแล้วสร้างแนวทางในการพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เพื่อให้ได้ปฏิทินปฏิบัติการในการค้นหาเยาวชนมาเข้าร่วม โครงการ ตลอดจนการจัดกิจกรรมค่ายเพื่อศึกษาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนและหลังการจัดกิจกรรมค่าย โดยเริ่มจากการสำรวจความต้องการของเยาวชน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน เพื่อนำมาวางแผนการจัดกิจกรรมค่าย โดยเริ่มจากการกำหนดจุดประสงค์ การกำหนดกิจกรรม วิธีการจัดกิจกรรม เครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม ตลอดจนวิธีการประเมินศักยภาพเยาวชน และนำแผนการจัดกิจกรรมที่ร่วมกันสร้างขึ้นไปใช้จัดกิจกรรมตามปฏิทินปฏิบัติการที่ร่วมกันกำหนดขึ้น
2. สรุบบทเรียนหลังปฏิบัติการกิจกรรม ทีมวิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสรุบบทเรียนหลังปฏิบัติการกิจกรรมการค้นหาเยาวชน และการจัดกิจกรรมค่าย ในทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผนการ

ดำเนินกิจกรรมและการประเมินผลการจัดกิจกรรมตลอดจนใช้เครื่องมือในการประเมินศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

3. การปรับปรุงแผน เริ่มเข้าสู่วงจรที่ 2 ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันวางแผนแก้ปัญหาจากการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมค้นหาเยาวชน และกิจกรรมค่ายระดมเยาวชน ตามโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” โดยการประชุมสรุปผลการดำเนินกิจกรรมค่ายเกี่ยวกับ ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม กิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ และมีการวางแผนการจัดกิจกรรมฝึกฝนเวทีสัญจรตามหมู่บ้านเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมค่ายที่เยาวชนได้เสนอไว้คือ เวลาในการจัดกิจกรรมค่ายมีน้อยจึงไม่เพียงพอต่อการฝึกฝนเพื่อพัฒนาศักยภาพตนเอง จึงอยากให้มีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องอีก และอยากนำกิจกรรมไปเผยแพร่ให้เยาวชนในหมู่บ้านได้รับรู้

4. การปฏิบัติ และการสังเกต ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมดำเนินการวางแผนการจัดกิจกรรมใหม่โดยให้เยาวชนฝึกฝนจัดกิจกรรมสัญจรตามหมู่บ้าน ทำการประเมินผลการจัดกิจกรรม และประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เพื่อพัฒนากระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอีกครั้ง

5. สรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม ผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปบทเรียนจากการฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมในชุมชน ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทำการประเมินผลการจัดกิจกรรม ประเมินศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารรายบุคคล ทั้งนี้เพื่อนำปัญหาที่พบไปแก้ไขและพัฒนากระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในวงจรที่ 3

6. การปรับปรุงแผน เพื่อเข้าสู่วงจรที่ 3 ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันวางแผนแก้ปัญหาที่ได้จากแนวทางการแก้ปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์จากผลการฝึกฝนการจัดกิจกรรมสัญจรตามหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม ระดมพลังสมอง และอภิปราย เพื่อให้ได้แนวทางการแก้ปัญหาแล้วนำมาวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาต่อไป

7. การปฏิบัติ และการสังเกต ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรมใหม่โดยการจัดกิจกรรมเสริมพลังตามความสนใจ และศักยภาพของเยาวชนในแต่ละกลุ่ม เริ่มตั้งแต่การวางแผนการจัดกิจกรรม การดำเนินกิจกรรม การประเมินผล เพื่อพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

8. สรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม ผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม เพื่อสะท้อนปัญหาที่พบจากการจัดกิจกรรม และพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการ

อนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่ผ่านมาจนกระทั่งได้กระบวนการเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่เหมาะสมกับกลุ่มเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สาร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปทำความเข้าใจกับชุมชน และเยาวชนในพื้นที่วิจัย 3 ตำบล 13 หมู่บ้าน โดยเข้าไปในฐานะของผู้ช่วยวิจัยในโครงการ “โครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม” จึงสามารถเก็บข้อมูลโดยทั่วไปจากการเข้าร่วมเวทีสัญจรตามหมู่บ้านต่าง ๆ และนำนักเรียนในชุมชน โลกสีเขียวไปจัดกิจกรรมสำรวจคุณภาพของลำน้ำแม่สารให้กับกลุ่มเยาวชน และได้ดำเนินการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. ช่วงเตรียมการ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-ธันวาคม พ.ศ. 2549 ในช่วงนี้ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่เรียนรู้บริบทชุมชน และเยาวชน การเตรียมทีมวิจัย การค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ เป็นช่วงการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบททั่วไปของลำน้ำแม่สารและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร วิถีชีวิตของคนสองฝั่งลำน้ำแม่สารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทีมวิจัยทั้งที่เป็นเยาวชนในชุมชน และเยาวชนในชุมชน โลกสีเขียว คนในชุมชนและผู้นำชุมชน ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ตลอดจนข้อมูลเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการของแต่ละตำบล ข้อมูลปัญหา อุปสรรค ปัจจัย ที่ส่งผลต่อการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ โดยการสังเกต สนทนากับผู้รู้ในชุมชน ผู้นำชุมชน จากเวทีสนทนาที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และจากการถอดบทเรียนร่วมกับทีมวิจัยของโครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม” ตลอดจน การสนทนากลุ่มย่อยของเยาวชนในชุมชน โลกสีเขียวที่ร่วมกันจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนในพื้นที่ การสนทนากลุ่มย่อยทีมวิจัยในการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ตลอดจนการตรวจสอบเอกสารรายงานความก้าวหน้าของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัยเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

2. ช่วงวิเคราะห์ และหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่เหมาะสม ระหว่างเดือน มกราคม-เมษายน 2551 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้ปกครองเยาวชน ผู้นำชุมชน ตลอดจนเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน โดยการ สนทนากับผู้นำชุมชน ผู้ปกครองเยาวชนในการประชุมเพื่อชี้แจง และสร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ การสนทนากลุ่มย่อยผู้ปกครองเยาวชนและทีมวิจัยเพื่อหาแนวทางในการจัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

3. ช่วงการปฏิบัติการตามแนวทางพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารช่วงระหว่างเดือน เมษายน 2550 – ตุลาคม 2551 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติการภาคสนาม (fieldwork) เกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารตามปฏิทินปฏิบัติการ เช่นการจัดกิจกรรมค่ายระดมเยาวชนตามโครงการ “กระบวนการ พัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” การฝึกจัดกิจกรรมสัญจร และกิจกรรมเสริมสร้างพลัง เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงลึกด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่การสังเกตพฤติกรรม การแสดงออกของเยาวชน บันทึกข้อมูลในแบบสังเกตพฤติกรรมที่ทีมวิจัยร่วมกันสร้างขึ้น ตลอดจน สันทนาการกลุ่มย่อยผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับพัฒนาการของศักยภาพเยาวชน ตลอดจนสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเยาวชนที่มีการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเด่นชัด และเยาวชนที่มีการพัฒนาน้อยหรือไม่มีการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อหาสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการพูดคุย สอบถาม และสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ปกครอง เยาวชน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ครู ทั้งนี้เพื่อให้คนในชุมชนได้เข้าใจถึงความตั้งใจของผู้วิจัยในการที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของเยาวชนซึ่งเป็นบุตรหลานของคนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการให้ข้อมูลด้วยความเต็มใจ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การสนทนากลุ่มเป็นวิธีการหนึ่งในการเก็บข้อมูลที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการนี้ร่วมกับการสังเกต โดยการแบ่งกลุ่มเยาวชนและทีมวิจัยและผู้ร่วมวิจัยออกเป็นกลุ่มกลุ่มละ 8-10 คน แต่ละกลุ่มเลือกผู้ทำหน้าที่ต่าง ๆ เช่นประธาน เลขานุการและผู้จัดบันทึกการสนทนา จากนั้นดำเนินการสนทนาในหัวข้อวิธีการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในอดีต ปัจจุบัน และวิธีการพัฒนาที่ต้องการในอนาคต โดยผู้วิจัยทำหน้าที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการดำเนินการสนทนา เช่นสร้างความคุ้นเคยกับทุกคน สร้างบรรยากาศให้มีความเป็นกันเองระหว่างผู้ร่วมกิจกรรม กระตุ้นผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมในการสนทนาให้เกิดการสนทนาร่วมกัน เป็นต้น

2. การสังเกต (observation) ผู้วิจัย และทีมวิจัย ใช้วิธีการสังเกตโดยตรง (observation) โดยเข้าไปสังเกตการณ์จากกิจกรรมต่าง ๆ ทุกขั้นตอน เพื่อศึกษาเหตุการณ์และ

พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงกิจกรรมเพื่อศึกษากระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารขณะที่ทำกิจกรรมอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ เช่น คุบบทบาทของการเป็นผู้นำ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การจัดการงานที่ได้รับมอบหมาย การเสนอความคิดเห็น และจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชน ทีมวิจัย ผู้นำชุมชนและผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังสังเกต คำพูด ภาษา สีหน้า ภาษากาย สังเกตความผูกพันระหว่างเยาวชน ทีมวิจัย และผู้ร่วมวิจัย โดยมีการบันทึกทันทีเมื่อเห็นเหตุการณ์ พร้อมทั้งสังเกตบรรยากาศของเหตุการณ์

3. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งต้องการข้อมูลละเอียดเกี่ยวกับพัฒนาการของศักยภาพของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการในกลุ่มที่มีพัฒนาการของศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก และกลุ่มที่มีพัฒนาการอยู่ในระดับต่ำ ตลอดจนความพึงพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงของเยาวชน โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ โดยการตั้งแนวคำถามกว้าง ๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญคือ ผู้ปกครอง เยาวชน ผู้นำชุมชน

4. การบันทึกภาคสนาม ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยทำการบันทึกข้อมูลรวมกับการสัมภาษณ์โดยใช้วิธีการจดบันทึก และบันทึกเสียง ตลอดจนทีมวิจัยบันทึกภาพ โดยผู้วิจัยจะบันทึกสรุปสั้น ๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้น ประเด็นการบันทึกประกอบด้วยใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไรก็ตามการสื่อสารที่ไม่เป็นคำพูด เช่น กิริยาท่าทาง สีหน้า ลักษณะคำพูด หรือน้ำเสียงของผู้ให้ข้อมูลในขณะที่ให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริงโดยไม่มีการตีความ โดยทำการบันทึกทันทีเมื่อมีการซักถามหรือสังเกตเห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและสถานการณ์ในขณะที่กำลังทำการเก็บข้อมูล ขึ้นต่อมาจะทำการถอดเทปบันทึกเสียงเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงร่วมกับบันทึกย่อเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดชัดเจนและสมบูรณ์มากที่สุด

5. ผู้วิจัยทำการบันทึกเทปเสียงสนทนา การตอบคำถามในการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลทุกราย เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งนี้ก่อนการบันทึกผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อนการบันทึกข้อมูล

ขั้นประเมินผลของกระบวนการพัฒนาศักยภาพ ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

การวิจัยครั้งนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) ดังนั้นในทุกกิจกรรมจะมีการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการกิจกรรมทุกกิจกรรมทั้งนี้เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่

เหมาะสมกับบริบทของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อให้เห็นผลการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนที่ชัดเจนที่มิวิจัยจึงแยกประเด็นการประเมินเป็น 2 ประเด็น คือ

1. การประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยประเมินศักยภาพของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการทุกคน ก่อนใช้กระบวนการพัฒนาที่ได้ออกแบบไว้ และประเมินหลังจากการพัฒนาในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนา โดยบันทึกข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สอบถาม และสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบกับการใช้แบบสังเกตพฤติกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่ใช้เกณฑ์ 5 ระดับดังนี้

0.00 - 0.49 หมายถึง ไม่สามารถประเมินได้

0.50 - 1.49 หมายถึง ระดับศักยภาพต่ำ

1.50 - 2.49 หมายถึง ระดับศักยภาพปานกลาง

2.50 - 3.49 หมายถึง ระดับศักยภาพดี

3.50 - 4.00 หมายถึง ระดับศักยภาพดีมาก

(ประยุกต์จาก วิเชียร เกตุสิงห์, 2552: ออนไลน์)

นำข้อมูลทั้งสองทางร่วมกันประเมิน ลงความเห็นระดับศักยภาพรายบุคคลและนำมาเปรียบเทียบศักยภาพก่อนและหลังการพัฒนาในแต่ละระยะ เนื่องจากข้อมูลบางส่วนเป็นข้อมูลเชิงลึกรายบุคคล จึงใช้ข้อสมมุติในการเสนอข้อมูล

2. การประเมินภาพรวมของโครงการ เป็นการประเมินความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกส่วน ทั้งนี้จะมีการประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ เพื่อนำมาปรับปรุง และพัฒนาให้โครงการสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการประเมินหลังจาโครงการเสร็จสิ้น

การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลโดยการพูดคุย สอบถาม สังเกตพฤติกรรม สัมภาษณ์ เชิงลึก จดบันทึกและการบันทึกเทป ดังนั้นข้อมูลที่ได้ที่มิวิจัยหลักต้องนำมาวิเคราะห์ร่วมกันแล้วนำข้อมูลที่ได้นำมารวมกันออกแบบ

เมื่อเสร็จสิ้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนแล้วผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบดังรายละเอียดดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูล (testing of data)

การวิจัยครั้งนี้เป็นลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลโดยการพูดคุย สอบถาม ตั้งคำถาม พฤติกรรม สัมภาษณ์ เชิงลึก จดบันทึกและการบันทึกเทป ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงเป็น ข้อมูลที่ต้องอาศัยความเข้าใจและตีความ เพื่อตรวจสอบความพอเพียงของข้อมูลที่ได้ว่าสามารถ ตอบปัญหาการวิจัยได้ และข้อมูลมีความถูกต้อง มีความตรง และเชื่อถือได้ เพื่อเป็นการป้องกัน ความลำเอียงที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการตีความของข้อมูล ผู้วิจัยได้ประยุกต์การตรวจสอบข้อมูล ด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) (Dennis, 1970 อ้างใน นริศว์ ปรารมภ์, 2548: 71-72) มีวิธีการตรวจสอบดังนี้

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) เป็นการจะเหมือนกัน หรือไม่ แหล่งข้อมูลด้านสถานที่ โดยการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้เรื่องเดียวกันแต่ต่างสถานที่ เหมือนกันหรือไม่ และด้านบุคคล โดยการตรวจว่าบุคคลที่ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิม หรือไม่

3. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) เมื่อผู้วิจัยไม่มั่นใจ ข้อมูลที่ได้รับ ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูล โดยเปลี่ยนผู้สังเกตและตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้เหมือนกัน หรือไม่ นอกจากนี้ยังให้ทีมวิจัยหลาย ๆ คน เป็นผู้สังเกตแล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบร่วมกัน

4. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับด้วยวิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีที่แตกต่างกัน ได้แก่ การเก็บข้อมูลจาก สัมภาษณ์ การสังเกต และการวิเคราะห์จากเอกสาร

นอกจากนี้เมื่อสิ้นสุดการเก็บข้อมูลทีมวิจัยร่วมกับเจ้าหน้าที่จาก สกว. ได้จัดเวทีสรุป งานเยาวชน ทั้งนี้ทีมวิจัยได้นำข้อมูลนำเสนอต่อชุมชนที่เชิญเข้าร่วมกิจกรรม ตลอดจนผู้สนใจใน ชุมชน ดังนี้ คือเจ้าหน้าที่จาก อบต. เจ้าหน้าที่จากมูลนิธิรักษ์เด็ก ตัวแทนสภาเยาวชนจังหวัด ผู้นำ ชุมชนตัวแทนจากพัฒนาสังคมจังหวัดลำพูน ผู้บริหาร โรงเรียนในชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีต่อการจัดกิจกรรมของเยาวชน การเสนอแนะเพื่อหนุนเสริมกิจกรรม ของเยาวชน ตลอดจนเป็นการคืนข้อมูลให้กับชุมชน และเป็นการตรวจสอบข้อมูลได้อีกทางหนึ่งว่า ข้อมูลที่ได้ผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยมีความเข้าใจตรงกับในข้อมูลที่ได้รับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย จึงไม่สามารถแยกออกจากกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช, 2546: 130-141) การวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับการวิจัยนี้ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (descriptive analysis) สร้างข้อสรุปของข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่เก็บรวบรวมได้ตลอดเวลาขณะที่ปฏิบัติงานภาคสนาม โดยได้ดำเนินการดังนี้

1. นำข้อมูลจากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมทุกกิจกรรมมาใช้ในการตัดสินใจเลือกแนวทางในการที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนตามความสนใจ และศักยภาพของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ตลอดจนนำมาใช้ในการปรับปรุงแผนการปฏิบัติกิจกรรม และออกแบบกิจกรรมที่จะส่งผลต่อเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการให้มีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และความคิด เพื่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

2. จัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้ขณะปฏิบัติงานภาคสนาม อาทิเช่น กิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน การฝึกฝนการจัดกิจกรรมสัจจรตามหมู่บ้าน กิจกรรมเสริมพลัง การสนทนากลุ่ม ตลอดจนสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม และสภาพสังคมในแต่ละขั้นของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำมาเชื่อมโยงกับแนวความคิด และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาสร้างข้อสรุปเป็นกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ตลอดจนเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่ออธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

3. รายงานผลข้อค้นพบในการวิจัย ในการรายงานผลการวิจัยครั้งนี้ได้รายงานเป็นความเรียงเชิงบรรยาย ประกอบกับข้อความสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต

ระยะเวลาในการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนากระบวนการที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งต้องประเมินผลจากการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของเยาวชน ซึ่งมีบริบทของชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ชุมชน สถานศึกษา เป็นต้น เพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอน กิจกรรม และระยะเวลาในการวิจัยทั้งสิ้น 3 ปี 8 เดือน โดยเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2549 ถึงเดือนตุลาคม 2552

ตาราง 2 รายละเอียดงานและระยะเวลาในการวิจัย กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

รายละเอียดงาน	ระยะเวลาดำเนินการ
1. หาพื้นที่เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาการวิจัยร่วมกับชุมชน	กุมภาพันธ์ 2549 – กรกฎาคม 2549
2. ตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาบริบทชุมชนและเยาวชน	สิงหาคม 2549 – กุมภาพันธ์ 2550
3. เขียนและพัฒนาโครงร่างวิทยานิพนธ์	มีนาคม – พฤษภาคม 2550
4. เตรียมทีมวิจัย พัฒนาเครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูลการวิจัย	มีนาคม – พฤษภาคม 2550
5. ปฏิบัติการภาคสนาม	เมษายน 2550 – ธันวาคม 2551
6. วิเคราะห์ข้อมูล สรุป แปลความหมายและเขียนรายงาน	มกราคม 2552 – ตุลาคม 2552

บทที่ 4

การพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

การวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ ประการที่ 1 เพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ตลอดจนวิเคราะห์และประเมินพัฒนาการของศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร และประการที่สอง คือ เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และการประชุมกลุ่ม ในระหว่างการจัดกิจกรรมค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพเยาวชนสัญจร และเวทีสนทนา ตลอดจนคำบอกเล่าของคนในชุมชนสองฝั่งลำน้ำแม่สาร ทำการวิเคราะห์ และแปลความหมายตามแนวคิด ทฤษฎี ทั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยเป็นสองส่วน ในบทที่ 4 เป็นการนำเสนอข้อค้นพบจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง และบทที่ 5 เป็นการนำเสนอข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ซึ่งในบทที่ 4 ได้นำเสนอข้อค้นพบเป็น 6 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทลำน้ำแม่สาร และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร

1. บริบททั่วไปลำน้ำแม่สารในอดีตและปัจจุบัน
 - 1.1 ลักษณะของลำน้ำแม่สารในอดีต
 - 1.2 ลักษณะลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน
2. วิถีชีวิตของคนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีตและปัจจุบัน
 - 2.1 วิถีชีวิตของคนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีต
 - 2.2 วิถีชีวิตของคนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน
3. การจัดสรรน้ำในลำน้ำแม่สารในอดีตและปัจจุบัน
 - 3.1 การจัดสรรน้ำในอดีต
 - 3.2 การจัดสรรน้ำในปัจจุบัน
4. บริบทการอนุรักษ์ทรัพยากรลำน้ำแม่สารในอดีตและปัจจุบัน
 - 4.1 บริบททรัพยากรลำน้ำแม่สารในอดีต
 - 4.2 บริบททรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน
 - 4.3 บริบทการอนุรักษ์ทรัพยากรลำน้ำแม่สารในอดีต
 - 4.4 บริบทการอนุรักษ์ทรัพยากรลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน

ตอนที่ 2 การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีต และ
ปัจจุบัน

1. การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีต
2. การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารใน

ปัจจุบัน

ตอนที่ 3 การพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

1. ขั้นเตรียมการ
 - 1.1 เรียนรู้บริบทของชุมชน และบริบทเยาวชนแต่ละหมู่บ้าน
 - 1.2 วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและค้นหาทีมวิจัย
 - 1.3 การตั้งโจทย์วิจัย
 - 1.4 การเตรียมทีมวิจัย
 - 1.5 การค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วม โครงการ
 - 1.6 การประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
 - 1.7 การวิเคราะห์ และเลือกวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมนำมาวางแผน

กิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

2. ปฏิบัติการตามแนวทางพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์
ลำน้ำแม่สาร

2.1 การจัดกิจกรรมตามปฏิทินปฏิบัติงานการฝึกปฏิบัติการกิจกรรมใน
ชุมชนภายใต้โครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์น้ำแม่สาร”

- 2.2 การจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความต่อเนื่อง
- 2.3 การกระตุ้นและการเสริมแรง

3. การวิเคราะห์ และประเมินผลกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการ
อนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

3.1 วิธีการประเมินกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการ
อนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

3.2 ผลการประเมินกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนใน
การอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

3.2.1 ผลการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
หลังเสร็จสิ้นกระบวนการพัฒนา

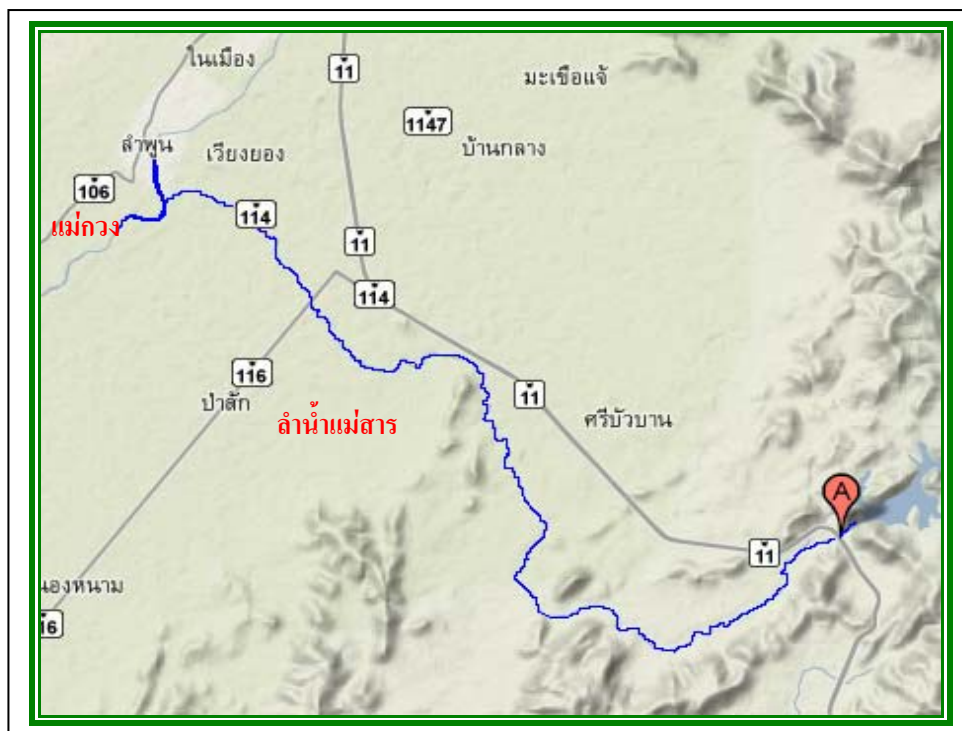
3.2.2 การประเมินภาพรวมของโครงการ

ตอนที่ 1 บริบทลำน้ำแม่สาร และการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร

จากการทบทวนเอกสาร และการถอดบทเรียนร่วมกับทีมวิจัยโครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร ซึ่งเป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยรอบบริเวณลำน้ำแม่สาร โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัย ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บริบททั่วไปลำน้ำแม่สารในอดีตและปัจจุบัน

ลำน้ำแม่สารไหลผ่าน ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงของโดยผ่านพื้นที่ 13 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านจำขี้มด บ้านจำบอน บ้านดอนแก้ว บ้านข้าวแครง บ้านทุ่งยาวเหนือ บ้านทุ่งยาวใต้ บ้านป่าตึง บ้านสันคะยอม บ้านแม่สารบ้านหลุก บ้านใหม่จตุจักร บ้านแม่สารป่าขาม บ้านแม่สารป่าแดด และไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำกวางที่บ้านแม่สารบ้านตอง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “สบสาร” รวมระยะทางจากอ่างเก็บน้ำแม่สารถึงสบสาร 28.03 กิโลเมตร (นิเวศน์ กิตติเชษฐโฐ, 2549: 6) ดังแผนภูมิ 4



แผนภูมิ 4 แผนที่ลำน้ำแม่สาร
หมายเหตุ (A) อ่างเก็บน้ำแม่สาร

ลักษณะของลำน้ำแม่สารในอดีต

ลักษณะลำน้ำแม่สารในอดีต มีความกว้างกว่าในปัจจุบันมาก เช่นบริเวณ แม่สาร บ้านหลุก หรือที่เรียกว่าบ้านท่าหลุก มีความกว้างประมาณ 10 เมตร ลึกประมาณ 5 เมตร (ในฤดูน้ำหลาก) ลักษณะสองฝั่งลำน้ำแม่สารค่อย ๆ ลาดเอียงลงไปสู่ลำน้ำ มีน้ำไหลตลอดปี และมี ไร่นา ไร่สวน ไร่ข้าว ชาวบ้าน เรียกว่า “หลุก” ซึ่งทำมาจากไม้ ดังนั้นจึงเรียกว่า แม่สารบ้านหลุก ปริมาณน้ำมีเพียงพอต่อความต้องการของชุมชนที่ใช้ในการดำรงชีวิต ตลอดระยะทางของลำน้ำแม่สาร มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์คือ มีพืชพรรณไม้ต่าง ๆ อยู่สองฝั่งริมแม่สาร ได้แก่ ต้นไคร้ ต้นขี้เหล็ก ฝั่แอ้ ฝั่สีสุก เป็นต้น ใต้พื้นน้ำจะเป็นทราย บางช่วงของลำน้ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณลำน้ำแม่สารในเขตตำบลป่าสัก น้ำลึก มีโขดหินและก้อนหินจำนวนมาก สองฝั่งริมแม่น้ำจึงเหมาะเป็นที่อาศัย ของปลา ทำให้มีปลาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านเรียกว่าวังปลา เช่น วังกอม่วง วังสีเสียด วังหอหน้า วังแดง วังผาหิน นอกจากนี้บางช่วงของลำน้ำ ชาวบ้านจะร่วมกันใช้แรงงานสร้างฝายที่ทำจากไม้ ซึ่งใช้ไม้ในการทำหลักขวางกั้นลำน้ำ แล้วนำทรายมาเททับ เพื่อชะลอและกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งจำนวน 6 ฝาย คือ

1. ฝ่ายแม่สารใน ปัจจุบันคือบริเวณอ่างเก็บน้ำแม่สาร ตั้งในเขตหมู่บ้านจำขี้มด
2. ฝ่ายทุ่งยาว เป็นฝ่ายที่ตั้งอยู่ในเขตป่าจำ บ้านทุ่งยาว
3. ฝ่ายป่าสักกลาง ตั้งอยู่ที่บ้านข้าวแคร่
4. ฝ่ายมหาโชค ตั้งอยู่ที่บ้านป่าดิงงาม
5. ฝ่ายป่าสักสามัคคี ตั้งอยู่ที่บ้านแม่สารบ้านหลุก
6. ฝ่ายป่าขาม ตั้งอยู่ที่บ้านแม่สารป่าขาม ในปัจจุบันไม่สามารถใช้น้ำจากระบบเหมืองฝายนี้ได้

น้ำในลำน้ำแม่สารไหลแรงมากในฤดูฝน ทำให้ฝายชำรุด ชาวบ้านจึงมีการร่วมแรงร่วมใจกันซ่อมแซมฝายอยู่เสมอ นอกจากนี้ก่อนถึงฤดูฝนชาวบ้านยังต้องมีการร่วมมือกันขุดลอกลำเหมืองอีกด้วย (นิเวศน์ กิตติเชษฐา, 2549: 35)

ลักษณะลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน

ในปัจจุบันลำน้ำแม่สารแคบลงจากอดีตมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณปลายน้ำซึ่งอยู่ในเขต อบต. เวียงยอง เช่น บริเวณแม่สารบ้านตองปัจจุบัน มีความกว้างประมาณ 2 เมตร มีการสร้างฝายคอนกรีตแทนฝายไม้ไผ่ ตลอดเส้นทางตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ตลอดจนมีฝายคอนกรีตขนาดเล็กเกิดขึ้นจำนวนมาก ลักษณะสองฝั่งลำน้ำแม่สารมีลักษณะชัน คลองส่งน้ำบางส่วนถูกฉาบด้วยคอนกรีต การสร้างฝายกั้นน้ำจำนวนมากทำให้ขวางทางไหลของน้ำ น้ำไหลช้าลง เกิดการตกตะกอนของดินทรายทำให้ลำน้ำแม่สารแคบ และตื้นกว่าเดิมมาก ได้พื้นที่ที่เคยเป็นพื้นที่กรวดและทรายกลับกลายเป็นดินโคลน เช่น ช่วงบริเวณเขตตำบลเวียงยอง ส่วนในเขตตำบลป่าสักที่เคยมีน้ำลึก มีโขดหิน ก้อนหินจำนวนมาก สองฝั่งร่มรื่น ที่เคยเป็นวังปลาหายไป บางช่วงมีการบุกรุกลำน้ำ สร้างถนน และทำสะพาน ทำให้ทางน้ำแคบและเปลี่ยนทิศทาง บางช่วง มีการสร้างที่อยู่อาศัย หอพักและปล่อยน้ำทิ้งลงในลำน้ำแม่สาร ดังภาพ 1



ภาพ 1 การสร้างถนน และทำสะพานรูกกล้าเข้าไปในลำน้ำแม่สาร

ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของลำน้ำแม่สารที่กล่าวมาส่งผลให้ปริมาณน้ำน้อย น้ำเน่าเสีย น้ำไหลช้าและบางช่วงน้ำไม่ไหล เช่น บริเวณปลายน้ำในเขตตำบลเวียงของ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง น้ำมีปริมาณน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนที่ใช้ในการเกษตร เช่น การทำนา และให้น้ำในสวนลำไย นอกจากนี้ยังส่งผลให้รหัสวิดน้ำเข้านา ที่ชาวบ้านเรียกว่า หลุก หายไปจากหมู่บ้านแม่สารบ้านหลุก นอกจากนั้นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในลำน้ำแม่สารมีปริมาณและชนิดลดลง พืชพรรณไม้ต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่สองฝั่งริมลำน้ำแม่สารบางชนิดหายไป ได้แก่ ต้นไคร้ สำหรับไผ่แฉ่และไผ่สีสุก ยังพอมีให้เห็นบ้าง พืชที่พบในลำน้ำแม่สารจำนวนมากในปัจจุบัน คือ ผักตบชวา ส่วนบริเวณริมฝั่งสามารถพบเห็นไมยราบยักษ์อยู่ทั่วไป ดังภาพ 2



(ก)



(ข)

ภาพ 2 (ก) การสร้างฝายคอนกรีตขนาดเล็ก ขวางกั้นลำน้ำแม่สาร

(ข) ผักตบชวา และไมยราบยักษ์ พืชที่พบจำนวนมากในลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน

วิถีชีวิตของคนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีตและปัจจุบัน

วิถีชีวิตของคนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีต

ในอดีตวิถีชีวิตของคนสองฝั่งลำน้ำแม่สารมีความเกี่ยวโยงและผูกพันกับป่าต้นน้ำ และลำน้ำแม่สารเป็นอย่างมาก ตั้งแต่เช้ามีคจนถึงค่ำคืน ซึ่งความเกี่ยวโยงดังกล่าวสะท้อนได้จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าในหมู่บ้าน

“...บ้านข้าวแคร่ “ข้าว” ในภาคเหนือ แปลว่า “สะพาน” ในอดีตชาวบ้านจะเข้าไปในเมืองต้องเดินทางแต่เช้าตรู่ ซึ่งเป็นเวลาที่ฟ้ายังมีคมืด แต่ละคนต้องถือไม้ ส่องนำทาง เมื่อถึงสะพานไม้ไผ่ซึ่งเป็นสะพานข้ามลำน้ำแม่สารก็สว่างพอดี ชาวบ้านจะเอาไม้จุ่มน้ำดับไฟก่อน แล้วจึงขึ้นรถเข้าในเมือง จึงเรียกชื่อบ้านข้าวแคร่...” (นิเวศน์ กิตติเชฎฐโฐ, 2549: 31)

นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้น้ำจากลำน้ำแม่สารและป่าต้นน้ำเพื่อการบริโภค ใช้อาบ ใช้น้ำซักผ้า ใช้น้ำเลี้ยงสัตว์ หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ โดยขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละหมู่บ้าน หมู่บ้านที่อยู่บริเวณป่าต้นน้ำจะทำอาชีพเผาถ่าน หาของป่า เช่น บ้านจำขี้มด และบ้านทุ่งยาว นอกจากนี้พบรายงานว่าพื้นที่ป่าทุ่งยาว ในอดีตใช้เป็นที่เลี้ยงช้างของเจ้านายฝ่ายเหนือ เนื่องจากพื้นที่ป่ามีสายน้ำแม่สารไหลผ่าน จากพื้นดินอันอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านจะขุดลำเหมืองเพื่อนำน้ำมาใช้ในการทำนา ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม คือ การทำนาข้าว และจะมีการปลูกผักเลี้ยงสัตว์ หาปลา สัตว์น้ำ อื่น ๆ ตลอดจนถึงเก็บพืชผักบริเวณริมฝั่งลำน้ำแม่สารมาเป็นอาหาร และยังใช้ทำเป็นยาสมุนไพรรักษาโรค แต่ในอดีตจะทำเพื่อยังชีพไม่ได้ทำเพื่อการค้า (นิเวศน์ กิตติเชฎฐโฐ, 2549: 35)

วิถีชีวิตของคนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน

ปัจจุบันพื้นที่บริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่สาร แปรเปลี่ยนจากชนบทมาสู่ความเป็นชุมชนเมือง มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ แคร่ (คนไฟใช้สำหรับจุดไฟให้สว่าง) ที่คนเคยใช้ประโยชน์ในอดีตหายไป และบางพื้นที่ในเขตตำบลป่าสักเปลี่ยนเป็นเขตโรงงานอุตสาหกรรม เกิดธุรกิจบ้านจัดสรร และหอพักเกิดขึ้น ทำให้ผู้คนที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สารน้อยมาก อย่างไรก็ตามยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่ง คือ ผู้ที่ยังยึดอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำสวน ลำไย ปลูกผักสวนครัว และการหาปลา ที่ยังคงมีวิถีชีวิต ที่ต้องอาศัยลำน้ำแม่สารในการเลี้ยงชีพ เพื่อความอยู่รอดของชีวิต ใช้ประโยชน์จากผลผลิตธรรมชาติของกลุ่มน้ำแม่สารโดยตรง ซึ่งส่วนมากเป็นหมู่บ้านริมฝั่งลำน้ำแม่สาร ดังนั้นคนกลุ่มนี้จึงยังมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้อง และผูกพันกับลำน้ำสายนี้มาโดยตลอด

นอกจากนี้การมีรากฐานจากสังคม และวัฒนธรรมเดิมที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติในลำน้ำแม่สาร ตลอดจนการที่คนในชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ก่อให้เกิดกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนเพื่อการพัฒนาอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เช่น ประเพณีเลี้ยงผีฝาย มีการนำพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่อง มัจฉาพญาปลาช่อน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่คติโบราณถือว่าใช้เทศน์ให้เกิดฝนตกต้องตามฤดูกาล วัตถุประสงค์เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของลำน้ำแม่สารให้คงอยู่และเชื่อมโยงความผูกพันของคนริมฝั่งลำน้ำแม่สารได้ เช่น ประเพณีลอยกระทงเพื่อระลึกถึงคุณและขอภัยที่ได้ล่วงเกินต่อแม่น้ำ เป็นต้น แต่กระแสของการส่งเสริมการเกษตรแบบผลิตเพื่อขาย และการเข้ามาของเทคโนโลยี ระบบการศึกษาที่ผลิตคนรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ทำให้ค่านิยมของคนสองฝั่งลำน้ำแม่สารเปลี่ยนไป เช่น ความนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในสถานศึกษาที่อยู่ในเมืองและการเรียนพิเศษในวันหยุด ทำให้เยาวชนมีโอกาสน้อยที่จะการเรียนรู้ในความเป็นท้องถิ่นของตนเอง จากพ่อ แม่ และผู้ใหญ่ในชุมชน จึงทำให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เช่น พิธีกรรมการเลี้ยงผีฝาย การฟังธรรมเทศนา มัจฉาพญาปลาช่อน เริ่มสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

การจัดสรรน้ำในลำน้ำแม่สารในอดีตและปัจจุบัน

การจัดสรรน้ำในอดีต

ในอดีต ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านมีการใช้ระบบเหมืองฝายร่วมกัน มีแก้มือ่ง แก้มฝาย คอยดูแลรับผิดชอบการดำเนินการระบบเหมืองฝายทั้งระบบอย่างเรียบร้อย ตั้งแต่กำหนดการประชุมสมาชิกผู้ใช้น้ำทั้งหมด ควบคุมดูแลการตีฝาย ซ่อมแซมฝาย การขุดลอกลำเหมือง การดูแลรักษา การจัดสรรน้ำ ให้มีความเท่าเทียมกัน และเป็นธรรม การตัดสินกรณีพิพาท และการปรับไหมตามข้อตกลง ทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งเรื่องของการใช้น้ำ เกิดความร่วมมือของผู้คนที่ใช้น้ำร่วมกัน และเกิดความสัมพันธ์เสมือนเป็นเครือญาติเดียวกัน ตั้งแต่ปี 2527 เริ่มมีการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สารขึ้นและเสร็จสิ้นในปี 2528 โดยกรมชลประทานทำหน้าที่คอยดูแลเรื่องการจัดสรรน้ำ จึงเกิดการซ้อนทับกันของระบบการจัดการแบบเหมืองฝายเดิมกับระบบชลประทาน และเนื่องด้วยการจัดสรรตามกลไกของเจ้าหน้าที่ชลประทานไม่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน (สุวารี วงศ์ทองแก้ว, 2540: 36) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการประชุมเวทีช่วงน้ำสารเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2549 ที่พบว่า สาเหตุเนื่องมาจากการจัดการน้ำนั้น แต่เดิมชาวบ้านมีการประชุมพูดคุยกันเกี่ยวกับการจัดสรรน้ำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้เกิดความเข้าใจอันดีถึงปัญหาต่าง ๆ มีการแก้ปัญหาร่วมกัน จึงก่อให้เกิดการจัดสรรน้ำอย่างยุติธรรม แต่ในการจัดสรรน้ำตามกลไกของเจ้าหน้าที่ชลประทานกลับไม่มีการพูดคุยกันถึงปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ในช่วงหน้าแล้งจึงมักเกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับคนในชุมชนและคนในชุมชนด้วยกันเอง

การจัดสรรน้ำในปัจจุบัน

ในปัจจุบันบางหมู่บ้านยังคงรักษาให้มีระบบเหมืองฝายเดิมอยู่ เช่น บ้านสันคะยอม บ้านหลุก และป่าสัก เป็นต้น โดยชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างระบบเหมืองฝาย เพื่อกักกั้น ชะลอบังคับน้ำ ตลอดจนจัดสรรน้ำให้ไหลเข้าสู่ไร่นาและสวนได้ตามความต้องการของคนในแต่ละชุมชน แต่ฝายบางแห่งสูญหายไป เนื่องจากขาดคนดูแล วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไปเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม บางฝายมีการพัฒนาต่อเพราะยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อจากบรรพบุรุษ การจัดสรรน้ำในแต่ละหมู่บ้านต้องจัดสรรน้ำกันเอง หมู่บ้านใดมีความเข้มแข็งในการจัดสรรน้ำจะมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ หมู่บ้านใดขาดความเข้มแข็งมักมีการแอบขโมยน้ำเข้าสู่เรือสวนไร่นาของตน เกิดปัญหาขัดแย้งเรื่องการแบ่งปันน้ำ มีการกระทบกระทั่งกันบ้างแต่ไม่รุนแรง เนื่องจากความสัมพันธ์ของคนในลำน้ำแม่สารยังมีความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจกัน และมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน จึงเข้าใจในสภาพภูมิศาสตร์ และเห็นอกเห็นใจกันในฐานะคนลุ่มน้ำแม่สารด้วยกัน

ทำให้ยังคงเกิดความร่วมมือกันแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เช่น การขุดลอกคูคลอง จึงเป็นกิจกรรมหนึ่ง ที่ร่วมกันพัฒนาในลำน้ำแม่สารเนื่องในโอกาสวาระวันสำคัญต่าง ๆ นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีคน ในชุมชนกลุ่มหนึ่งกำลังพยายามขับเคลื่อน เพื่อพูดคุยและแก้ปัญหาเรื่องการจัดการน้ำ โดยกลุ่มคน เหล่านี้มีความคิดที่ต้องการพัฒนาการจัดการน้ำในระบบเหมืองฝายให้เกิดความยุติธรรมสำหรับทุก ฝ่าย แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่เห็นความสำคัญของลำน้ำแม่สาร และยังไม่ยอมให้ ความร่วมมือ เช่น กลุ่มชุมชนในหมู่บ้านจัดสรร และกลุ่มที่มีอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย และรับจ้างใน นิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น

บริบทการอนุรักษ์ทรัพยากรลำน้ำแม่สารในอดีตและปัจจุบัน

บริบททรัพยากรลำน้ำแม่สารในอดีต

ทรัพยากรธรรมชาติของลำน้ำแม่สารในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพื้นที่ป่าต้น น้ำ และทรัพยากรในลำน้ำ ตลอดจนทรัพยากรบริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่สารอย่างเพียงพอสำหรับคน ในชุมชนสองฝั่งลำน้ำ ซึ่งในอดีตมีจำนวนไม่มากนัก รายละเอียดดังนี้

1. ทรัพยากรพื้นที่ป่าต้นน้ำของลำน้ำแม่สาร

จากรายงานความก้าวหน้าของโครงการการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากร ลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม พบว่า มีพื้นที่ป่าต้นน้ำที่เป็นป่าดิบ เป็นพื้นที่สาธารณะจำนวนมาก ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลศรีบัวบาน ได้แก่ บริเวณหมู่บ้านจำจิมด และหมู่บ้านทุ่งยาว จึงส่งผล ให้บริเวณโดยรอบหมู่บ้าน จำจิมดจำมีตาน้ำ (น้ำจืด) ฝุดออกมาตลอดเวลา และบริเวณน้ำจืดเหล่านี้ มักพบต้นผักจิมดในบริเวณนั้นด้วย จึงได้ชื่อว่า “จำจิมด” เช่นเดียวกับป่าทุ่งยาว ภายในป่ามีตาน้ำ ฝุดขึ้นมาผิวดินตลอดปี จึงส่งผลให้บ้านจำบอน และคอนแก้ว (ซึ่งในอดีตเป็นหมู่บ้านเดียวกัน) ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำมีบึงน้ำซึ่งมีต้นบอนเป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่า บ้านจำบอน ซึ่งเป็นสิ่ง สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าต้นน้ำของลำน้ำแม่สารในอดีตได้เป็นอย่างดี

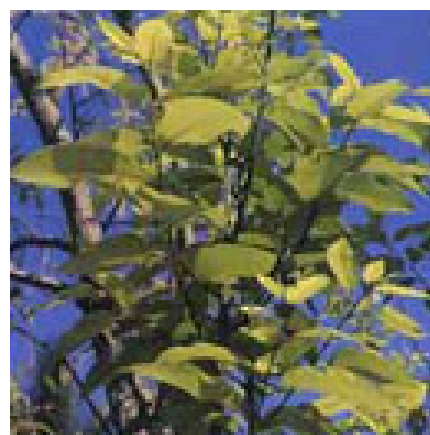
2. ทรัพยากรธรรมชาติในลำน้ำแม่สาร

ในอดีตทรัพยากรธรรมชาติในลำน้ำแม่สารมีความอุดมสมบูรณ์มากทั้งที่เป็น สิ่งมีชีวิต เช่น สิ่งมีที่อาศัยอยู่ในน้ำ สาหร่าย พืชพรรณไม้ที่อยู่สองริมฝั่งลำน้ำ ตลอดจนทรัพยากรที่ เป็นสิ่งไม่มีชีวิต เช่น หิน กรวด และทรายที่อยู่ในบริเวณลำน้ำแม่สาร

2.1 ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ น้ำในลำน้ำแม่สารซึ่งอดีตมีความใส และมีน้ำไหลตลอดปี ปริมาณน้ำมีเพียงพอต่อความต้องการของชุมชนที่ใช้ในการดำรงชีวิต เช่น ใช้อาบ ใช้ซักผ้า ใช้ในการทำนา ทำสวน ไร่รดพืชผัก ให้อ้ว ควบยคิมกิน และในช่วงหน้าแล้ง

ชาวบ้านยังสามารถนำน้ำในลำน้ำแม่สารมาดื่มกินได้ โดยการขุดบ่อทรายบริเวณลำน้ำแล้วใช้ส่วนหินกรวดและทราย ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของทรัพยากรธรรมชาติของลำน้ำแม่สาร ในอดีตได้พื้นน้ำส่วนใหญ่มักเป็นทราย และมีกรวดปนบ้าง ส่วนบริเวณไหนที่เป็นวังปลา มักมีโขดหินจำนวนมาก ซึ่งเป็นที่อาศัยของปลาต่าง ๆ ในช่วงหน้าแล้งสามารถเห็นพื้นทรายเป็นบริเวณกว้าง ชาวบ้านก็จะตัดทรายและกรวดในลำน้ำแม่สารมาใช้ในการก่อสร้าง เช่น บ้าน วัด และใช้แรงงานคนและสัตว์ในการตัดและขนกรวดและทรายเหล่านั้น

2.2 ทรัพยากรที่เป็นสิ่งมีชีวิตในลำน้ำ และริมฝั่งลำน้ำแม่สาร เนื่องจากสภาพทางกายภาพของลำน้ำแม่สารเหมาะสำหรับการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในลำน้ำ เช่น มีโขดหินก้อนหินให้เป็นที่หลบซ่อนของปลา มีต้นไม้ให้ความร่มรื่น จึงทำให้มีปลาหลากหลายชนิดอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ปลาช่อน ปลาดุก ปลาหมอ ปลานิล ปลาขาว ปลาชิว ปลาจอน ปลาตะเพียน ปลาไหล นอกจากนี้ยังมีสัตว์น้ำอื่น ๆ เช่น กุ้งฝอย ปู ตัวอ่อนแมลงปอ (ภาษาพื้นเมืองเรียกว่าแมงอีนัว) นอกจากนี้ยังมีสาหร่ายสีเขียว (ที่ชาวบ้านเรียกว่า เต่า) ที่สามารถนำมาทำเป็นอาหารได้ ส่วนในหน้าแล้งจะมีกบ เขียดอยู่บริเวณพื้นทราย ชาวบ้านก็สามารถนำมาทำอาหารได้เช่นกัน ส่วนริมฝั่งมีพืชพรรณไม้ต่าง ๆ นานาหลายชนิด เช่น ป่าไม้ไผ่สีสุก ไผ่รวก ไผ่บง ไผ่ขาง ต้นไคร้ ไม้แฉะ ไม้ป้อ ไม้เต็ง บริเวณกลางลำน้ำที่เป็นพื้นที่ดินเลนมักมีกอต้นไคร้ขึ้นอยู่ ซึ่งชาวบ้านสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้นานับประการ เช่น นำไม้ไผ่สีสุกมาทำเครื่องมือและอุปกรณ์หาปลาต่าง ๆ เช่น ไซ ซ้อ ส้อ แหลม หน้าไม้ สุ่ม ข้อง นอกจากนี้ยังมีผักกูดและหน่อของไม้ไผ่บงและไผ่ขางที่สามารถนำมาทำเป็นอาหารได้อีกด้วย พืชพรรณไม้บางชนิดชาวบ้านสามารถเป็นสมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ เช่น หญ้าคดหมา (ตูดหมูตูดหมา)



ภาพ 3 ต้นไคร้ *Salix tetrasperma* Roxb. ไม้พุ่มที่พบบริเวณลำน้ำแม่สารในอดีต

บริบททรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน

ปัจจุบันความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้วิถีชีวิตในชุมชนเปลี่ยนแปลง มีการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างไม่รู้คุณค่า เช่น การทิ้ง ขยะ น้ำเสียจากบ้านเรือน หรือจากร้านอาหารลงในลำน้ำตลอดจนถมดินรูก้าลงไป ในเขตลำน้ำแม่สาร ส่งผลให้แม่น้ำเกิดความตื้นเขิน น้ำไหลช้า และบางช่วงน้ำเน่าเสีย ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติจึงลดลงอย่างน่าเสียดาย

1. ทรัพยากรพื้นที่ป่าต้นน้ำของลำน้ำแม่สาร

ปัจจุบันพื้นที่ป่าต้นน้ำของลำน้ำแม่สาร ยังมีสภาพแวดล้อมด้วยภูมิทัศน์ที่มีธรรมชาติรองรับที่ตั้งของลำน้ำแม่สาร มีภูเขาที่เป็นแหล่งต้นน้ำ และห้วยต่าง ๆ หลายแห่งที่ยังคงมีป่า และห้วยที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น เห็ด ผักหวาน เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวที่ชุมชนนี้ได้ร่วมกันอนุรักษ์ผืนป่านี้เป็นแหล่งอาหารอันสมบูรณ์ยิ่งของชุมชน มีการจัดการป่าชุมชนไว้อย่างเหนียวแน่น แต่อย่างไรก็ตามความอุดมสมบูรณ์ของป่ายังไม่เทียบเท่ากับในอดีต ซึ่งเป็นป่าที่บิมีตาน้ำผุดตลอดเวลา ปัจจุบันยังคงมีพื้นที่อยู่แต่ปริมาณน้ำผุดลดลงกว่าในอดีต เนื่องจากมีการบุกรุกพื้นที่ป่า โดยคนทั้งในและนอกชุมชนเพื่อนำเอาต้นไม้ป่าออกไปขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนนอกชุมชนที่ไม่สนใจกับกฎเกณฑ์ของป่าชุมชน นอกจากนี้เครือข่ายป่าชุมชนของแต่ละแห่ง ยังไม่มีการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาของป่าชุมชนร่วมกัน

2. ทรัพยากรธรรมชาติในลำน้ำแม่สาร

2.1 ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ น้ำในลำน้ำแม่สารในปัจจุบันช่วงต้นน้ำคือตำบลศรีบัวบานยังมีลักษณะใสแต่ไม่เท่าในอดีต มีกลิ่นคาวของสารอินทรีย์เล็กน้อย ชาวบ้านไม่สามารถนำมาอาบ ซักผ้าใช้ประโยชน์ได้เช่นในอดีต แต่ในตำบลศรีบัวบานยังสามารถให้วัวควายกินได้ ช่วงฤดูแล้งปริมาณน้ำน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน ในการทำนาและสวนลำไย มีการสร้างฝายกั้นน้ำคอนกรีตเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ ทำให้น้ำไม่ไหล มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตเพื่อขาย ทำให้น้ำไหลลงสู่ลำน้ำแม่สาร ประกอบกับประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการสร้างนิคมอุตสาหกรรม มีการทิ้งของเสีย และน้ำเสียลงในลำน้ำแม่สาร ทำลำน้ำแม่สารตื้นเขิน มีผักตบชวาเกิดขึ้นในลำน้ำสารมากมายหลายจุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณฝาย บริเวณปลายน้ำ คือตำบลเวียงของเกิดภาวะน้ำเน่าเสีย ส่วนหิน กรวด และทรายซึ่งพบมากในบริเวณลำน้ำแม่สารในอดีตที่ชาวบ้านสามารถนำมาทำประโยชน์ได้ ปัจจุบันหายไปเป็นจำนวนมากเนื่องจากช่วง ปี พ.ศ. 2516 สร้างถนนได้มีการใช้รถขุดทรายบริเวณลำน้ำแม่สาร ไปสร้างถนน จึงทำให้หิน กรวด และทรายหายไปเป็นจำนวนมาก ทำให้พื้นน้ำบางช่วงของลำน้ำแม่สารกลายเป็นดินโคลน

2.2 ทรัพยากรที่เป็นสิ่งมีชีวิตในลำน้ำ สิ่งมีชีวิตที่อยู่ในน้ำในปัจจุบันมีจำนวนลดลงมาก เนื่องจากผลกระทบจากการใช้เครื่องจักรเข้าไปขุดทรายทำให้ระบบนิเวศที่เหมาะสมของสิ่งมีชีวิตในน้ำถูกทำลาย จึงทำให้สิ่งมีชีวิตในน้ำ (เช่น สาหร่ายสีเขียว พืชรพรรณริมน้ำ ผักกูด และปลาหลากหลายชนิดที่เคยมีในอดีตที่ชาวบ้านใช้ในการทำอาหาร) หายไป ส่วนพืชรพรรณ รวมถึงไม้ใหญ่ ที่อยู่บริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่สารก็หายไปจำนวนมาก ยังเหลือให้เห็นบ้างแต่ไม่มากนัก เช่น ฝัดสีสุก ฝัดบง ปัจจุบันสองฝั่งจึงพบไมยราบจำนวนมากขึ้นมาทดแทน บางช่วงของลำน้ำขาดการดูแลรักษาทำให้บางบริเวณไม่สามารถเข้าไปได้ถึง และตื้นเขิน มีผักตบชวาขึ้นเป็นจำนวนมาก

บริบทการอนุรักษ์ทรัพยากรลำน้ำแม่สารในอดีต

ในอดีต พื้นที่ป่าของชุมชนบริเวณโดยรอบลำน้ำแม่สารถูกทำลายไปอย่างมาก ตัวอย่างเช่นในปี พ.ศ. 2512 พื้นที่หมู่บ้านจำขี้มด ชาวบ้านประกอบอาชีพเผาถ่านขาย พื้นที่ป่าทุ่งยาวแปรเปลี่ยนเป็นที่นาตามแนวเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อภาครัฐมีการส่งเสริมการเกษตรเชิงพาณิชย์เข้ามาในหมู่บ้านทำให้พื้นที่ป่ามากมายกลายเป็นพื้นที่การเกษตรกรรม เมื่อพื้นที่ป่าลดลงเรื่อยๆ ทำให้น้ำในลำน้ำแม่สารไม่เพียงพอ จึงส่งผลให้ที่นาหลายผืนต้องถูกปล่อยทิ้งร้าง เพราะขาดน้ำในการทำนา ชาวบ้านจึงหันไปประกอบอาชีพเผาถ่านขาย เก็บหิน และตัดทรายในลำน้ำแม่สารขายให้กับช่างรับเหมาก่อสร้าง ทำให้ตลิ่งสองข้างลำน้ำแม่สารพังทลาย ประกอบกับมีบริษัททำอุตสาหกรรมป่าไม้ของชาวต่างชาติเข้ามาสัมปทานไม้ในเขตป่าทุ่งยาว ต้นไม้ในป่าทุ่งยาวลดจำนวนลงอย่างมากจนเข้าสู่ภาวะวิกฤต ปริมาณน้ำในลำน้ำแม่สารในหน้าแล้งขาด ชาวบ้านมีน้ำใช้ไม่พอเพียงสำหรับการใช้ดื่ม ใช้อาบ ตลอดจนทำให้วัว ควาย ได้ดื่มน้ำ ทำให้บางหมู่บ้าน เช่นบ้านป่าดิงงาม อพยพย้ายไปอยู่ที่อื่น ทรัพยากรธรรมชาติในลำน้ำแม่สาร เช่น ปลา พืชรพรรณ ไม้ที่นำมาใช้ประกอบอาหารลดลงจำนวนลงเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านทุ่งยาวจึงเริ่มพูดคุยถึงปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหา จึงเริ่มเกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชนไว้ ร่วมกันสร้างกฎกติกาในการจัดการป่าให้มีความยั่งยืน ซึ่งไม่ได้อิงหลักของตัวบทกฎหมายของรัฐ หากแต่ใช้วิถีชุมชนเป็นตัวควบคุมบังคับซึ่งได้ผลที่ดี ชาวบ้านเริ่มมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม้รายได้ของชาวบ้านจะไม่ได้เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดแต่ชาวบ้านมีอาหาร และได้รับปัจจัย ในการดำรงชีวิตจากป่า มีประเพณีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรหลายอย่าง เช่น การบวงสรวงเจ้าพ่ออู่คำที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นที่รักษาป่าน้ำจืดและป่าทุ่งยาว การเลี้ยงผีผาย ผีเหมือง และเพื่อแสดงถึงความเคารพต่อทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้หมู่บ้านอื่น ๆ เริ่มเกิดแนวคิดด้านการอนุรักษ์ป่าตามมา เช่น หมู่บ้านจำขี้มด และอยากให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนมีจิตสำนึกรักและช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

บริบทการอนุรักษ์ทรัพยากรลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน

ปัจจุบันบางชุมชนสามารถรักษาผืนป่าได้ เช่น ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว ป่าชุมชนบ้านห้วยม้าโค้ง ป่าชุมชนบ้านจำจืด แต่การฟื้นตัวของป่าก็ยังไม่เทียบเท่ากับอดีต ทั้งนี้เนื่องมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ มีการเปลี่ยนแปลงการแบ่งเขตปกครอง เกิดการแย่งชิงความเป็นเจ้าของป่าชุมชน เช่น ชุมชนบ้านทุ่งยาวเหนือและทุ่งยาวใต้ที่เคยอยู่ในเขตปกครองเดียวกัน ร่วมกันรักษาป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวร่วมกัน เมื่อแยกเขตการปกครองกันจึงมีความขัดแย้งกัน ถึงแม้จะไม่รุนแรงเนื่องจากยังคงมีระบบเครือญาติในชุมชนอยู่ แต่ก็ทำให้ขาดความร่วมมือกันเท่าที่ควร ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และสังคมของคนในชุมชนสองฝั่งลำน้ำแม่สาร โดยเฉพาะช่วง ปีพ.ศ. 2530-2535 มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมลำพูน มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย เช่น มีการสร้างทางหลวงและชุดทรายครั้งใหญ่จากลำน้ำแม่สารมาใช้สร้างทาง ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในลำน้ำและบริเวณสองฝั่งลำน้ำเกิดการเปลี่ยนแปลง มีการสร้างฝายน้ำล้นในอดีต ซึ่งในอดีตเป็นฝายทำด้วยไม้ไผ่เปลี่ยนมาเป็นฝายปูน จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนสองฝั่งลำน้ำ วิถีชีวิตคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปจากวิถีชีวิตเกษตรกรรมมาอยู่ในภาคอุตสาหกรรม

การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้ลำน้ำแม่สารที่ชาวบ้านได้ร่วมกันดูแลรักษามานานพบกับปัญหาการทิ้งขยะลงแม่น้ำจากผู้คนในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงได้ตั้งกฎเกณฑ์เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมดเนื่องจากมีกลุ่มคนบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่อาศัยในหมู่บ้านจัดสรรที่ไม่ให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหา และเกิดปัญหาการแย่งชิงน้ำระหว่างคนต้นน้ำกับคนปลายน้ำ แต่ไม่มีความรุนแรงมากนัก แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันได้มีคนในชุมชนกลุ่มหนึ่ง ได้พยายามที่นำปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มาพูดคุยกัน เพื่อพยายามแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนโดยมีกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้การสนับสนุนงบประมาณ และพี่เลี้ยงดูแลโครงการวิจัยต่าง ๆ เช่น โครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม” โครงการ “การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสักและ ตำบลเวียงของ” เป็นต้น

ตอนที่ 2 การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สาร ในอดีตและปัจจุบัน

จากการศึกษาการศึกษาเอกสาร งานวิจัย “รายงานความก้าวหน้าของโครงการ
กระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม” โดยมีพระมหานิเวศน์
กิตติเชษฐ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมช่วง 6 เดือนแรก ตลอดจนการ
จัดประชุมผู้ร่วมกันระหว่าง ทีมวิจัย เยาวชนที่สมัครเข้าร่วม โครงการผู้ปกครองเยาวชนที่เข้าร่วม
โครงการ เพื่อศึกษากระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารใน
อดีต ในปัจจุบัน และกระบวนการที่คาดหวังเพื่อใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์
ลำน้ำแม่สารในอนาคต เพื่อให้เกิดการยอมรับ รายละเอียดดังนี้

การพัฒนาศักยภาพเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีต

ในอดีตสภาพของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
ประกอบด้วย สถาบันหลัก 3 สถาบัน คือสถาบันครอบครัว หรือบ้าน วัด และโรงเรียน ที่มีบทบาท
ในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนร่วมกัน เยาวชนในอดีตมีวิถีชีวิตที่ได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมที่เป็น
วิถีชีวิตของคนในชุมชนเอง ทุก ๆ วันเยาวชนจะสัมผัสกับคนในครอบครัว ครูและพระสงฆ์ ตลอด
ถึงคนที่อยู่ในชุมชน ดังนั้นวิธบริษของเยาวชนก็คือ พ่อ แม่ พระสงฆ์ ครู ผู้ใหญ่ในชุมชนที่เป็น
ตัวอย่างที่ดี ผู้นำในชุมชน ชาวบ้านที่ชุมชนยอมรับนับถือและมีความสามารถในด้านต่าง ๆ ใน
ชุมชน ดังนั้นเยาวชนจึงได้รับการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม อาชีพ และการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นใน
สังคม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยบ้าน วัดและโรงเรียน จะร่วมมือกันในการ
กำหนดเป้าหมาย จัดกระบวนการเรียนรู้ และเนื้อหาทั้งหมดแก่บุตรหลานของตน ทำให้มีรูปแบบ
หลากหลาย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน จึงส่งผลให้เยาวชนเกิดความผูกพันกับ
ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนและท้องถิ่นของตน จะเห็นได้ว่า ทั้ง 3 สถาบัน ร่วมมือกันในการ
ถ่ายทอดทั้งความรู้ ค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ดังรายละเอียดดังนี้

1. บ้านหรือครอบครัวเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ความ
ชำนาญให้กับลูกหลาน ซึ่งในบริบทของทั้ง 13 หมู่บ้านนั้น คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร
ดังนั้นเมื่อถึงฤดูทำนาพ่อแม่ก็จะพา ลูก ๆ ออกไปทุ่งนา เก็บผักหาปลาในลำน้ำสารด้วยกัน
นอกจากนี้ยังปลูกพืช ผักสวนครัวบริเวณใกล้ลำน้ำแม่สาร โดยเยาวชน จะช่วยรดน้ำผักสวนครัว
ในขณะที่ลำน้ำแม่สารแห้งขอด เยาวชนมักช่วยพ่อแม่ ขุดบ่อทราย เก็บผัก หากบ่อบริเวณนี้เพื่อนำมา

ประกอบอาหาร นอกจากนี้ยังถือโอกาสเล่นก่อกองทราย ใช้ผ้าปูบนทรายนอนเล่น ตอนเย็นดักน้ำจาก บ่อทรายที่ขุดขึ้นมาไว้ใช้สำหรับใช้อุปโลก บริโภค ดังนั้นบริเวณลำน้ำแม่สาร จึงเป็นเสมือนที่ชุมนุมนัดพบของเยาวชนสองฝั่งน้ำแม่สาร ดังผู้นำชุมชนท่านหนึ่งได้ให้ทัศนะว่า

“... สมัยเมื่อผมเป็นเด็ก พ่อแม่ไปทำไร่ทำนา หาผัก หาปลา พ่อแม่ก็จะพาไปด้วยทำให้เราเรียนรู้วิธีการหาเลี้ยงชีพ และสามารถที่จะทำมาหากินเช่นเดียวกับพ่อแม่ได้ ...”

(ทมยันตี สีสันคะยอม, สนทนากลุ่มย่อย)

ดังนั้นเยาวชนในอดีตจึงมีความรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการเกษตรของครอบครัว มีความรู้เรื่องเหมืองฝาย และทักษะในการทำนา วิธีการหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติจากลำน้ำแม่สารตลอดจนจากป่าในบริเวณใกล้เคียงเช่นเห็ด หน่อไม้ ผักจากป่าเป็นต้น ซึ่งจากการสนทนากลุ่มของผู้ร่วมวิจัย ผู้ปกครองของเยาวชนท่านหนึ่งได้เล่าถึงการเปลี่ยนแปลง

“...เมื่อก่อนทุกคนในบ้านจะรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน ระหว่างนี้พ่อแม่จะมีโอกาส ถ่ายทอดความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความรับผิดชอบให้กับเยาวชนซึ่งเป็นลูกหลานของตน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัวไม่เหมือนปัจจุบันที่รับประทานอาหารเย็นไม่พร้อมกัน...”

(นที ณ.ป่าสัก, สนทนากลุ่มย่อย)

2. วัด นับเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในอดีต โดยผ่านระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กผู้ชายซึ่งมีโอกาสเรียนหนังสือมากกว่าเด็กผู้หญิง กล่าวคือ เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พ่อแม่จะให้มาเป็นเด็กวัดก่อน จากนั้นก็จะบวชเป็นสามเณร และศึกษาต่อทางด้านศาสนา (นักธรรม) ที่วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ซึ่งก็คือโรงเรียนเมธีวุฒิกรในปัจจุบัน โดยพระสงฆ์จะทำหน้าที่เป็นผู้สอน ส่วนเด็กผู้หญิงจะได้เรียนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น และออกมาช่วยพ่อแม่ทำงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานด้านการเกษตร (ทัศนัท บุญสวน, 2550: 48) นอกจากนี้ จากการร่วมวงสนทนากับผู้ปกครองเยาวชนได้ทราบว่าวัดและพระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากสำหรับชุมชนในอดีต ตัวอย่างเช่น ในประเพณีลอยกระทง พระสงฆ์จะเป็นผู้นำคนในชุมชน ทั้งเยาวชน และผู้ใหญ่ไปลอยกระทง เพื่อเป็นการตอบแทน

บุญคุณของลำน้ำแม่สาร ในประเพณีสงกรานต์ พ่อแม่ก็จะพาเยาวชน ขนทรายจากลำน้ำแม่สารมา ก่อเป็นเจดีย์ทรายไว้ที่วัด ตั้งผู้เฒ่า และผู้ปกครองเยาวชนได้กล่าวในวงสนทนา ดังนี้

“...เดือนสามน้ำจะพอดี หมู่บ้านของพวกเราจะมีพิธี
กรรมการลอยกระทงเมื่อก่อนไม่มีการไปลอยกระทงในเมือง บ้านผม
จะเอาต้นกล้วยมาตัดเป็นท่อน เสียบเป็นต้นเหมือนเราจะทำผ้าป่า
โดยพระจะเป็นผู้นำพวกเรานำกระทงไปลอยที่ลำน้ำ แม่สาร เพื่อ
เป็นการตอบแทนคุณ และขอขมาต่อลำน้ำแม่สาร ...”

(ฮักน้ำ แม่สาร, สนทนากลุ่มย่อย)

“... เมื่อก่อนประเพณีช่วงสงกรานต์ พ่อ และแม่จะพา
ลูกหลานไปทำบุญตักบาตรตอนเช้า ที่วัดพระก็จะเทศนาสั่งสอน
เกี่ยวกับการกตัญญูรู้คุณของแม่น้ำ ส่วนตอนเย็นก็จะพาไปขนทราย
จาก ลำน้ำ แม่สาร เข้าวัด...”

(รินนที ศรีบ้านหลุก, สนทนากลุ่มย่อย)

กล่าวโดยสรุปในอดีตวัดเป็นสถาบันหนึ่งที่พัฒนาคนร่วมกับครอบครัว และ
โรงเรียนโดยพระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนโดยผ่านการเรียนการสอนด้านศาสนาซึ่ง
พัฒนาด้านจิตใจให้ผู้คนรู้จักแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว เห็นประโยชน์ส่วนร่วมเป็นสำคัญ ซึ่งสิ่งเหล่านี้
ส่งผลให้ผู้คนเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นของส่วนรวม
นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นผู้ดำเนินการจัดพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้คนรู้จักคุณค่า
ของทรัพยากรธรรมชาติ และรู้จักตอบแทนบุญคุณของธรรมชาติ เช่นประเพณีลอยกระทง ประเพณี
เลี้ยงผีฝาย เป็นต้น

3. โรงเรียน เป็นสถาบันที่มีหน้าที่ในการพัฒนาคนจากในอดีตจนถึงปัจจุบัน
โรงเรียนระดับประถมศึกษาในอดีตเกิดจากความร่วมมือของครู พระสงฆ์ และคนในชุมชน จะเห็น
ได้จากโรงเรียนอยู่ในบริเวณวัด ใช้ศาลาวัดเป็นห้องเรียน อาคารเรียนที่สร้างขึ้นส่วนใหญ่มาจากเงิน
บริจาคผ่านการทำบุญผ้าป่าที่พระสงฆ์เป็นผู้นำสำคัญ ส่วนแรงงานจะอาศัยของคนในชุมชนที่
ร่วมกันสร้างขึ้นมา ส่วนทางราชการจะกำหนดให้ใช้หนังสือเรียนเท่านั้น ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้
พัฒนาเด็กและเยาวชนนอกเหนือจากตำราเรียนจะสอดคล้องวิถีชีวิตของชุมชนเช่นวันพระก็พาเด็ก
ฟังเทศน์ร่วมกับชาวบ้าน วัดมีงานบุญ และพิธีกรรมต่าง ๆ ครูก็จะพาเด็กนักเรียนเข้าไปช่วยทุกครั้ง

เช่น งานกฐิน ผ้าป่า วันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ นอกจากนี้ในช่วงดึกหรือเก็บเกี่ยวข้าว โรงเรียนก็จะหยุดให้เยาวชนได้ไปช่วยพ่อแม่ทำนา จึงทำให้เยาวชนมีโอกาสได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองจากการได้เห็นและปฏิบัติจริงซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น เมื่อจบจากโรงเรียนก็ออกมาช่วยพ่อแม่ทำงานตามอาชีพหลักของครอบครัวซึ่งก็คือเกษตรกรรมนั่นเอง เมื่อเยาวชนกลุ่มนี้ซึ่งจบจากโรงเรียนในภาคบังคับ ป. 4 มาช่วยงานพ่อแม่ได้ระยะหนึ่ง ในช่วงว่างจากการเกษตรเยาวชนจะมีรวมตัวกันของเยาวชนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มหนุ่มสาวซึ่งเป็นการรวมตัวกันโดยไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว การปฏิบัติของสมาชิกจะเป็นไปตามข้อตกลงในที่ประชุมพูดคุยเป็นครั้งเป็นคราว บทบาทสำคัญของกลุ่มหนุ่มสาวคือสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนทั้งในเรื่องของการเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมของส่วนรวมที่เรียกว่า “หน้าหมู่” ตลอดจนเป็นกำลังสำคัญในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานทำบุญฉลองปลูกสร้างใหม่ในวัดที่เรียกว่า “ปอยหลวง” ทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ประเพณีขนทรายเข้าวัด รดน้ำดำหัวพระสงฆ์ ในช่วงประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มหนุ่มสาวจะมาร่วมประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อหาแนวทางในการปฏิบัติในการจัดงาน มีการแบ่งหน้าที่กันทำตามที่ประชุมลงความเห็น โดยพระสงฆ์จะเป็นประธานในการประชุม ส่วนผู้ใหญ่ก็จะเป็นที่ปรึกษาและคอยดูแลให้ข้อเสนอแนะเมื่อเกิดปัญหา

การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในปัจจุบัน

1. บ้าน หรือสถาบันครอบครัว ซึ่งเคยเป็นสถาบันสำคัญในการพัฒนาเยาวชนร่วมกับโรงเรียนและวัดในอดีตนั้น ปัจจุบันไม่สามารถจะดูแลเยาวชนได้อย่างใกล้ชิด เนื่องจากประมาณปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา กระแสความเจริญด้านวัตถุเข้ามาในชุมชน ส่งผลทำให้สมาชิกในชุมชน เริ่มทำการผลิตผลทางการเกษตรเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดภายนอกมากขึ้น จากตลาดที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนเปลี่ยนเป็นการซื้อขายด้วยเงินสด มีการเปลี่ยนแปลงแรงงานจากภาคเกษตรมาสู่แรงงานในภาคอุตสาหกรรมของคนในชุมชน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมลำพูนขึ้นในตำบลบ้านกลางซึ่งห่างจากตำบลศรีบัวบาน 10 กิโลเมตร ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงยอง 6 กิโลเมตร และ 2 กิโลเมตร ตามลำดับ ชาวบ้านวัยแรงงานในชุมชนจึงเริ่มเข้าไปเป็นแรงงานทั้งในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน และบริษัทในเครือสหพัฒน์ซึ่งอยู่ในเขตตำบลป่าสัก (ทัศนันท์ บุญสวน, 2550: 49) ในบางครั้งพ่อแม่ต้องทำงานในวันหยุด และนอกเวลา เพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวและระหว่างเครือญาติลดความสำคัญลงไป ประเพณีที่เคยมีแต่เดิมเช่น การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน การทำบุญเลี้ยงผีฝาย ผีเหมือง และการไหว้เจ้าพ่ออู่คำ ของชาวบ้านทุ่งยาวที่เชื่อกันว่ามีหน้าที่รักษา

ป่าน้ำจืดและป่าทุ่งยาว ก็มีจำนวนคนเข้าร่วมกิจกรรมลดลง โดยเฉพาะจำนวนเยาวชนซึ่งไม่สามารถมาร่วมประเพณีดังกล่าวได้ด้วยตนเอง และพ่อแม่ก็ไม่สามารถพาเยาวชนมาร่วมกิจกรรมได้ จึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างครอบครัว และช่องว่างดังกล่าวดูเหมือนจะกว้างออกไปเรื่อย ๆ จากการที่ผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลบุตรหลานของตนเอง จึงส่งเยาวชนเข้าเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงในตัวเมือง ด้วยความเชื่อที่ว่าสถาบันการศึกษาขนาดใหญ่จะสามารถให้ความรู้ และสั่งสอนบุตรหลานของตนให้สอบเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยได้ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนได้จากคำพูดของผู้ปกครองท่านหนึ่งที่ทำให้ทรงสนะว่า

“...ในวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์ ก็ให้ไปเรียนพิเศษ เพราะลูกบอกว่าอยากสอบ เรียนต่อในโรงเรียนจักรคำเพราะเป็นโรงเรียนที่เด็ก ๆ อยากจะเข้าไปเรียน แต่เขาเรียนไม่เก่งจะสอบได้ ไม่ได้ไม่รู้แต่ก็อยากให้ลูกได้เรียนในโรงเรียนดี ๆ เพื่อจะสอบติดมหาวิทยาลัย อีกอย่าง คือวันหยุดก็ต้องไปทำโอ (overtime) ไม่ทำก็ไม่ได้รายจ่ายมาก จึงไม่มีเวลาดูแลเขาแล้วว่าไปคบเพื่อนไม่ดีพากันเที่ยว ไปเล่นเกม และที่น่ากลัวที่สุดคือ ดิฉัน เด็กสมัยนี้ จะต้องอยู่ในสายตาตลอดเวลาที่เลยส่งไปเรียนพิเศษ...”

(รินนที ศรีบ้านหลุก, สนทนากลุ่มย่อย)

2. วัด ปัจจุบันสถานที่ตั้งของวัดและโรงเรียนจะอยู่ห่างจากกันมากขึ้น ทำให้ความใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนและวัดเริ่มลดลง ทำให้เยาวชนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัดน้อยลง เช่น งานบุญต่าง ๆ ผ้าป่า กล้า งานปอย รดน้ำดำหัวพระสงฆ์เพราะเวลาส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน พิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นประเพณีลอยกระทงซึ่งมีลักษณะเป็นงานรื่นเริงทำให้เยาวชนนิยมเข้าไปร่วมกิจกรรมในเมืองมากกว่า ไม่ได้ทำเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของน้ำแม่สารดังเช่นในอดีต ทำให้บทบาทของพระสงฆ์เกี่ยวกับประเพณีลอยกระทงในปัจจุบันลดน้อยลงไป เฉกเช่นเดียวกับประเพณีสงกรานต์ซึ่งในปัจจุบันจะเป็นการรวบรวมเงินบริจาค แล้วให้รถบรรทุกขนทรายมากองไว้ที่วัดเป็นพิธีเท่านั้น ดังนั้นเยาวชนส่วนใหญ่ จึงไม่เข้าใจถึงความหมายของพิธีกรรมที่ทำขึ้น เยาวชนส่วนใหญ่รับรู้เพียงว่าประเพณีสงกรานต์ คือ ช่วงเวลาของการเล่นสาดน้ำอย่างสนุกสนาน ไม่เข้าใจความหมายของกิจกรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาแต่อดีต ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ตายไปแล้ว การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย การเทศนาธรรมพญาปลาช่อน หรือพิธีกรรมอื่น ๆ ที่แฝงเร้นไปด้วยกุศโลบาย

ของการสร้างความผูกพันระหว่างชุมชนกับลำน้ำแม่สาร แม้ว่าทางโรงเรียนจะนิมนต์พระสงฆ์ มาแสดงธรรมสั่งสอนเยาวชนด้านการดำรงชีวิต การตอบแทนบุญคุณท้องถิ่นของตนเอง ช่วยกัน ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ ตลอดจนโบราณสถานที่มีอยู่ใน ท้องถิ่นซึ่งเป็นของส่วนรวม ให้นักเรียนรู้จักบุญคุณของน้ำใช้น้ำอย่างประหยัด แต่เยาวชนยังไม่เห็น ถึงความสำคัญ และรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ตลอดจนมองว่า เป็นสิ่งที่น่าเบื่อ และเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ แต่ทางตรงข้ามสื่อต่าง ๆ ทั้ง โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และ สื่อโฆษณาต่าง ๆ กลับสามารถเข้าถึงเยาวชนได้เป็นอย่างดี ทำให้เยาวชนยอมรับ เชื่อถือและทำตาม ตัวแบบที่พวกเขาเห็นจากสื่อ อย่างไรก็ตามปัจจุบันวัดและโรงเรียนบางส่วน ได้เล็งเห็นปัญหาและ ความสำคัญ จึงร่วมมือกันสร้างโครงการต่าง ๆ ในช่วงปิดภาคเรียน เช่น โครงการบวชป่า โครงการ ปลูกต้นไม้ ซึ่งได้ประกาศเชิญชวนให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมผ่านทางโรงเรียนและเสียงตามสาย ต่าง ๆ แต่ไม่สามารถจะดึงดูดความสนใจของเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมได้มากเท่าที่ควร ซึ่ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันว่าปัจจุบันบทบาทของวัดในการพัฒนาศึกษาภาพ เยาวชนลดลงอย่างชัดเจน

3. โรงเรียน เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่พัฒนาคนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบัน บทบาทดังกล่าวเพิ่มขึ้นจากอดีตมาก เนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป พ่อแม่หรือ ผู้ปกครองไม่มีเวลาเพียงพอที่จะอบรม ดูแลและถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน จึงพยายามส่งเสริม และผลักดันให้ลูกหลานได้เข้าเรียนในสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงในตัวเมือง โดยไม่นิยมให้เรียน โรงเรียนในชุมชน ยกเว้นในกรณีของบางครอบครัวที่ไม่สามารถหาเงินเพื่อส่งลูกหลานไปเรียนใน โรงเรียนขนาดใหญ่ในตัวเมืองได้ ด้วยเหตุนี้โรงเรียนขนาดเล็กในหมู่บ้านจึงมีจำนวนนักเรียน ลดลงทุกปี โรงเรียนบางโรงเรียนต้องยุบรวมกับหมู่บ้านอื่นที่มีจำนวนนักเรียนมากกว่า เช่น โรงเรียนจำขี้มด ซึ่งถูกยุบและนักเรียนต้องส่งไปเรียนร่วมกับโรงเรียนจำบอนและบ้านคอนแก้ว อย่างไรก็ตาม ยังมีโรงเรียนในบางหมู่บ้านที่ยังคงดำเนินการอยู่ คือ โรงเรียนจัวแคร่ และโรงเรียน หุ่งยาว การเรียนการสอนในโรงเรียนปัจจุบัน ครูผู้สอนส่วนใหญ่มุ่งเน้นนำองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้ว ในตำรามาถ่ายทอดสู่ผู้เรียน ถึงแม้ว่านักพัฒนาหลักสูตรจะให้แนวทางการจัดสาระหลักขององค์ ความรู้ไว้อย่างเป็นระบบ ตามแนวการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบันก็ตาม จึงทำให้เยาวชนไม่ได้ เรียนรู้ในสิ่งที่ป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง ทำให้ไม่เห็นความสำคัญและรู้คุณค่า

แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีบางโรงเรียนและบางชุมชนที่เล็งเห็นความสำคัญขององค์ ความรู้ในท้องถิ่นจึงมีการสร้างหลักสูตรและปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาศึกษาเยาวชนให้เข้า กับสภาพชุมชน ดังเช่น โรงเรียนบ้านหุ่งยาว โรงเรียนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน ที่ได้สร้าง

หลักสูตรป่าชุมชนสำหรับให้นักเรียนได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับป่าในชุมชน โดยเชิญผู้รู้ในหมู่บ้านมาเป็นวิทยากร และนำนักเรียนไปศึกษาจากสภาพป่าชุมชน นอกจากนี้ยังมีชุมชนบ้านสันคะยอม ตำบลป่าสัก ที่พยายามจัดตั้งโรงเรียนทำนาขึ้นเพื่อร่วมมือกับโรงเรียนป่าสักในการให้นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องอาชีพการทำนา ซึ่งเกี่ยวโยงไปถึงความสำคัญของน้ำแม่สารที่มีต่อการทำนา ตลอดจนระบบเหมืองฝายในการจัดการน้ำเข้านา ความพยายามในการเชื่อมต่อขององค์ความรู้ของผู้ใหญ่ในท้องถิ่น ส่งผลทำให้กลุ่มเยาวชนที่เป็นกำลังสำคัญ มีความสนใจและเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และอาชีพในการทำนา ตลอดจนการเห็นความสำคัญของน้ำแม่สารต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีอาชีพทำนาได้ในระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามหลังจากที่เรียนจบในระดับประถมศึกษา เยาวชนส่วนใหญ่ไปศึกษาต่อในตัวเมือง จึงทำให้ความใกล้ชิดระหว่างป่าชุมชน อาชีพทำนา และลำน้ำแม่สาร ของเยาวชนในพื้นที่เริ่มลดลง เยาวชนเริ่มหันไปให้ความสนใจไปกับกิจกรรมอื่น ๆ แทนเช่นกิจกรรมทูบีนัมเบอร์วัน เรียนพิเศษตามสถานกวดวิชาต่าง ๆ เป็นต้น ประกอบกับในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ไม่เปิดหลักสูตรที่สอนสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยตรง มีเพียงแต่เป็นการสอดแทรกในเนื้อหาในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษาเท่านั้น จึงทำให้การพัฒนาศักยภาพเยาวชนในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่ได้ผล จึงทำให้เยาวชนขาดความสนใจที่จะเรียนรู้จากสิ่งต่าง ๆ ใกล้ตัว สะท้อนได้จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการพูดคุยกับเยาวชนคนหนึ่งที่ว่า

“... ดวงดาวต่าง ๆ บนฟากฟ้าที่อยู่ไกลแสนไกลหนูรู้จักและตอบคำถามได้ แต่พอครูถามว่ารู้จักน้ำสารหรือไม่หนูตอบว่ารู้จัก เพราะอยู่หลังบ้านหนูแต่ถามว่าต้นกำเนิดน้ำสารมาจากไหน ไหลผ่านอะไร มีความสำคัญอย่างไรหนูกลับตอบไม่ได้...”

(ข้าวฟ่าง ชอบน้ำใจ, สนทนากลุ่มย่อย)

นอกจากนี้ จากการศึกษาที่ปัจจุบันมีการแข่งขันในระบบของการศึกษา ทำให้มีธุรกิจกวดวิชาเกิดขึ้นอย่างมากมาย เยาวชนต่างต้องแข่งขันกันเพื่อเข้าสู่โรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงสำหรับโรงเรียนขนาดใหญ่ซึ่งต้องดูแลนักเรียนจำนวนมาก ครูอาจไม่สามารถดูแลนักเรียนได้อย่างทั่วถึง และใกล้ชิด ส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียนลดน้อยลง เด็กและเยาวชนหันเข้าหาสื่อต่าง ๆ ทั้งทาง โทรทัศน์ ดิจิตอลสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต เล่นเกมคอมพิวเตอร์ บางกลุ่มพากันเที่ยวสถานบันเทิงเรีงรมย์ ห้างสรรพสินค้า ที่เกิดขึ้นมากมายพร้อมกับนิคมอุตสาหกรรมลำพูน การปรากฏตัวของวีรบุรุษตามโทรทัศน์ ซีดีภาพยนตร์สามารถทำซ้ำแล้วซ้ำอีกเนื่องจาก

รายการเหล่านี้มีอำนาจซื้อเวลาออกอากาศได้เกือบทั้ง หมดจึงสามารถถ่ายทอดสู่สายตาของผู้ชมได้ตลอดทั้งปี จึงส่งผลให้เด็กและเยาวชนลอกเรียนแบบพฤติกรรมที่ผิด ๆ และก่อปัญหาต่าง ๆ ตามมา ดังคำกล่าวของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการคนหนึ่งที่ว่า

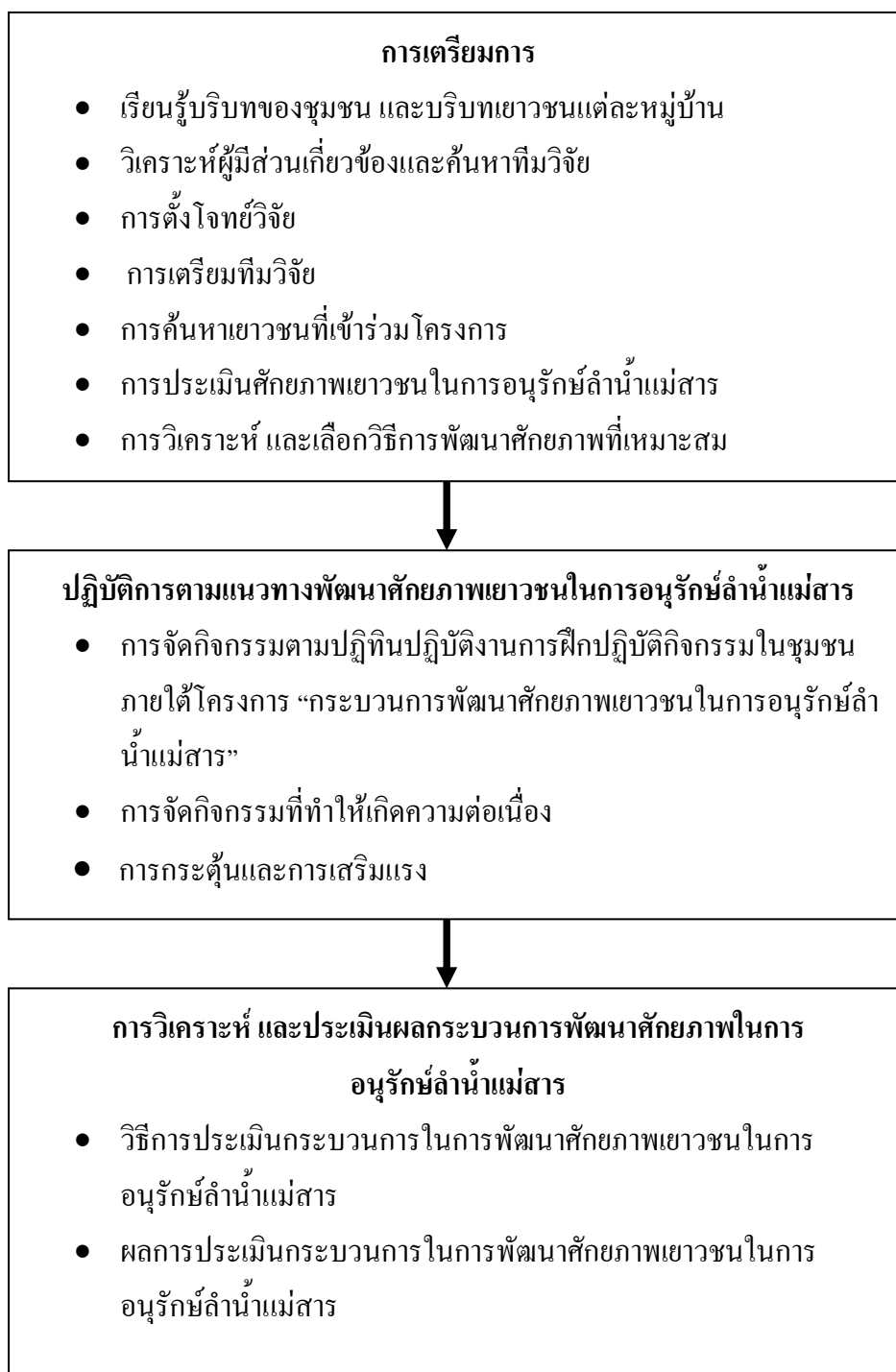
“...สิ่งช่วยตามสื่อต่าง ๆ ทีวี อินเทอร์เน็ต เบนความสนใจของเราให้ไปสนใจกับ ดารา นักร้อง ทำให้มีความคิดว่าเรื่องการอนุรักษ์ และดูแลสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ ไม่ใช่เรื่องของเด็ก จึงไม่สนใจ และมองไม่เห็นเลยว่าจะเกี่ยวข้องกับเราอย่างไรเพราะในชีวิตประจำวันของเราก็ไม่ได้สัมผัสกับน้ำแม่สารเลย มีแต่น้ำประปาและน้ำดื่มที่เป็นขวด จึงมองไม่เห็นความสำคัญของน้ำแม่สารทั้ง ๆ ที่ขับรถผ่านแทบทุกวัน...”

(ข้าวฟ่าง ขอบน้ำใจ, สนทนากลุ่มย่อย)

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเยาวชนในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตบ้าน วัด โรงเรียนร่วมมือกันในการพัฒนาเยาวชน แต่ปัจจุบันจะให้โรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาเยาวชนเป็นส่วนใหญ่ การร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนลดลง จึงทำให้การพัฒนาไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และความสนใจของเยาวชน

ตอนที่ 3 การพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

การวิจัย เรื่อง “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” เน้นให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนและชุมชนในกระบวนการและวิธีการของการพัฒนาศักยภาพเยาวชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการวิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบของกระบวนการพัฒนาศักยภาพ รวมทั้งสามารถอธิบายถึงพัฒนาการของศักยภาพเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการ ในตอนนี้ ที่มิวิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง กระบวนการเตรียมการก่อนดำเนินการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ส่วนที่สองเป็นกระบวนการดำเนินการพัฒนาศักยภาพเยาวชน และส่วนที่สามกระบวนการประเมินผลของกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ดังแสดงไว้ในแผนภูมิ 5



แผนภูมิ 5 องค์ประกอบของกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

การเตรียมการ

เป็นขั้นตอนของหัวหน้าโครงการเข้าไป ประสานงาน ทำความรู้จักชุมชน และทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อให้ชุมชน มีความพร้อมก่อนงานวิจัยจะเริ่มขึ้นกระบวนการเตรียมการประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

เรียนรู้บริบทของชุมชน และบริบทเยาวชนแต่ละหมู่บ้าน

1. การเรียนรู้บริบทของชุมชน ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลด้านบริบทชุมชน และเยาวชน ระยะเวลา 6 เดือน โดยได้เข้าร่วมเป็นผู้ช่วยวิจัยในโครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นโครงการอีกโครงการหนึ่ง ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งมีพระมหานิเวศน์ กิตติเชฎฐโฐ เป็นหัวหน้าโครงการ เพื่อเรียนรู้บริบทของชุมชน และเยาวชน โดยเวทีพูดคุย - แลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชน ผู้นำชุมชน และตัวแทนจากองค์กรต่าง ๆ ที่เชิญเข้าร่วมวงเสวนา ตลอดจนกลุ่มเด็ก - เยาวชนครบ 13 หมู่บ้าน ทำให้ทราบถึงบริบทของชุมชนและเยาวชน ตลอดจนปัญหาที่ชุมชนต้องการจะแก้ไขในประเด็นที่เกี่ยวกับลำน้ำแม่สาร และประเด็นอื่น ๆ ที่มีความน่าสนใจ ดังต่อไปนี้

บริบทชุมชน ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่วิจัยประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนาข้าวและทำสวนลำไย บางส่วนมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ปลา วัว นอกจากนั้นประกอบอาชีพรับจ้างทำงานในโรงงานต่าง ๆ ในนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน การทำนา ทำสวนลำไย เลี้ยงสัตว์ได้อาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ ลำน้ำแม่สาร ซึ่งบริเวณต้นน้ำได้มีการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สารเมื่อปี พ.ศ. 2527 โดยกรมชลประทาน รวมทั้งเริ่มมีการสร้างฝายคอนกรีตแทนฝายไม้ไผ่รวก การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เริ่มเกิดขึ้นกับลำน้ำแม่สาร ทั้งด้านความสัมพันธ์ของผู้คนที่เคยอาศัยริมลำน้ำแม่สารความเป็นเครือญาติเริ่มหายไป เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านระบบนิเวศทางธรรมชาติความอุดมสมบูรณ์ของพืชน้ำสัตว์น้ำเริ่มหายไป หลังปี 2527 ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ในปี พ.ศ. 2539 เกิดสถานการณ์ความขัดแย้งเรื่องการแบ่งปันน้ำ ลำน้ำต้นเงินมากมีการขุดลอกลำน้ำแล้วนำหิน ดิน ทราไปขาย เพื่อสร้างถนนทำให้ระบบนิเวศในลำน้ำแม่สารเปลี่ยนแปลงไป พันธุ์ปลาต่าง ๆ เริ่มหายไป สังคมมีการเปลี่ยนแปลงเช่น ค่านิยมในการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในสถานศึกษาที่อยู่ในเมือง ทำให้ความเป็นท้องถิ่นหายไป เยาวชนจึงไม่ได้รับการสืบทอดความรู้ที่เป็นท้องถิ่นของตนเอง (นิเวศน์ กิตติเชฎฐโฐ, 2549: 49) อย่างไรก็ตามปัจจุบันยังมีคนในชุมชนส่วนหนึ่งที่ยังให้ความสำคัญของลำน้ำสายนี้ เช่น ชุมชนบ้านทุ่งยาวที่ยังคงอนุรักษ์ฝั้นป่าต้นน้ำของลำน้ำแม่สารให้เป็นป่าชุมชนของหมู่บ้านที่เป็นแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์ มีการจัดการป่าชุมชนไว้อย่างเหนียวแน่น บางระยะของลำน้ำแม่สารถูกตัดผ่านด้วยถนนสายเชิงใหม่ –

ลำปางทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจากเขตชนบทมาสู่ความเป็นชุมชนเมือง ในบางพื้นที่ เช่น ในเขต ตำบลป่าสัก ได้กลายเป็นเขตโรงงานอุตสาหกรรมลำพูน มีการการเข้ามาของธุรกิจ บ้านจัดสรร และ ตลาดจตุจักร ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนลำน้ำแม่สาร และรวมทั้งผู้คนใน ภาคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังคงใช้ประโยชน์โดยตรงจากลำน้ำนี้เพื่อการ เกษตรกรรม มีวิถีชีวิตอาศัยลำน้ำแม่สารในการเลี้ยงชีพ เพื่อความอยู่รอด ดังนั้นจึงมีความผูกพันกับ ลำน้ำสายนี้มาโดยตลอด และได้ช่วยกันทำกิจกรรมพัฒนา และอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดระบบเหมืองฝายใช้ร่วมกัน เพื่อกักเก็บ ชะลอ และบังคับทิศทางน้ำ ตลอดจนจัดสรรน้ำ ให้ไหลเข้าสู่ไร่นาและสวนได้ตามความต้องการ มีการรักษาวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อที่มี มาแต่อดีต เช่น ประเพณีเลี้ยงผีฝาย พิธีกรรมเทศนาเมืองเหนือที่เรียกว่า “ธรรมปลาอ่อน” ซึ่งเป็น พิธีกรรมที่คติโบราณว่าใช้เทศน์เพื่อให้เกิดฝนตกตามฤดูกาล ประเพณีบวชป่า ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความ อุดมสมบูรณ์ของลำน้ำแม่สาร และเชื่อมโยงความผูกพันของคนริมฝั่งลำน้ำแม่สาร แต่ความเจริญ ด้านวัตถุที่เกินพอดี รุกล้ำเข้าสู่ชุมชน ทำให้น้ำในลำน้ำแม่สารตื่นเงินบางช่วงน้ำเสีย มีขยะในลำน้ำ

ผลจากการตรวจคุณภาพน้ำในลำแม่สารโดยใช้สัตว์เล็กน้ำจืดเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพน้ำ ของเยาวชนในช่วงเดือนเมษายน 2549 พบว่าคุณภาพของน้ำมีความแตกต่างกันระหว่างบริเวณต้น น้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ พันธุ์พืชริมน้ำเริ่มหายไป ขยะเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้น้ำเน่าเสียเพิ่มขึ้นอย่าง ต่อเนื่อง ระบบเหมืองฝาย บางแห่งหายไปเพราะขาดคนดูแล เนื่องจากคนในชุมชนได้เปลี่ยนวิถี ชีวิตไปเป็นลูกจ้างใน โรงงานอุตสาหกรรม บางฝายมีการพัฒนาต่อเพราะประกอบอาชีพ เกษตรกรรมต่อจากบรรพบุรุษ บางช่วงลำน้ำแม่สารจะมีถนน และสะพานตัดผ่าน มีการสร้างบ้าน ขวางทางน้ำไหล ทำให้ทางน้ำถูกกระทบกระเทือน มีการขโมยน้ำเข้าสู่สวนไร่นาของตน ทำให้น้ำ ไม่พอใช้ เกิดภาวะการกัดเซาะดินบนบริเวณปลายน้ำแม่สาร ทำให้เกิดความขัดแย้งกันบ้างแต่ไม่ รุนแรง ทั้งนี้เนื่องมาจากความสัมพันธ์ของคนในลำน้ำแม่สารยังมีความเข้าใจสภาพภูมิศาสตร์ มีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันจึงมีความเห็นอกเห็นใจกัน จากปัญหาดังกล่าวจึงเกิดโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้น เป็นระยะ ๆ เพื่อปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนเกษตรถึงอุตสาหกรรมหรือฟื้นความสัมพันธ์ของคน ลุ่มน้ำแม่สาร ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงหนึ่งในจำนวน โครงการนี้คือ โครงการพัฒนา กระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมโดยการนำของ พระมหานิเวศน์ กิตติเชฎฐ์ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยร่วมกับทีมวิจัยที่เป็นคนในชุมชน ประสานความร่วมมือกับ องค์กรอื่น ทั้งภาครัฐ เอกชนและองค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งกลุ่มเด็ก - เยาวชนในแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. การเรียนรู้บริบทของเยาวชน เยาวชนที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่สาร ปัจจุบันพบว่าเยาวชนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่วิจัยอยู่ในระบบการศึกษาตาม

ตาราง 3 (ต่อ)

กิจกรรมที่เยาวชน ปฏิบัติ	ตำบลศรีบัวบาน			ตำบลป่าสัก			ตำบลเวียงของ						
	จำมด	จำบอน	ดอนแก้ว	ทุ่งยาวเหนือ	ทุ่งยาวใต้	ข้าวแคร์	สันคะยอม	บ้านใหม่จตุจักร	บ้านหลุก	ป่าดงงาม	แม่สารป้าม	แม่สารป่าแดด	แม่สารบ้านดอง
อยู่บ้านดู โทรทัศน์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
มั่วสุม/นั่งเลง	✓	✓	✓				✓						
บุหรี่ยาเสพติด	✓	✓	✓	✓									
พ่อแม่ไม่ให้คบ กับใคร					✓								

จากตาราง 3 จะเห็นได้ว่า กิจกรรมที่เยาวชนทำในเวลาว่าง ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน อีกทั้งยังมีความเสี่ยงกับเด็กและเยาวชน เช่น เที่ยวเตร่ตามสถานที่ต่าง ๆ เล่นเกมตามร้านอินเทอร์เน็ต ดังเยาวชนได้กล่าวว่า

“ ...ส่วนใหญ่แถวบ้านหนูหลังเลิกเรียนตอนเย็นถึงบ้าน เขาก็จะชวนกันขี่มอเตอร์ไซด์ออกนอกบ้านกัน บางคนก็ไปตามถนนคนเดินบ้าง ตลาดนัดบ้าง บางคนยังไม่ถึงบ้านก็แวะร้านเน็ตก่อน ส่วนเสาร์ อาทิตย์ก็อ้างพ่อแม่ว่าไปทำงานบ้านเพื่อนบ้างแต่จริง ๆ แล้วก็ไปเที่ยวที่นั่นแหละคะ หรือไม่ก็ไปคุยกันที่บ้านเพื่อนที่มีอินเทอร์เน็ต เข้าไปดูข่าวดาราบ้างเรื่องนักร้องบ้าง สุดท้ายติดต่อกันทาง เอ็ม เอส เอ็น (MSN) หนักก็ หาแฟน โดยเฉพาะผู้หญิง ส่วนผู้ชายมักจะเล่นเกมในร้านอินเทอร์เน็ตมากกว่า...”

(สุชาวี รักธรรมชาติ, สันทนากลุ่มย่อย)

“...ส่วนใหญ่เรียนพิเศษกัน เพราะทำให้เกรดดีขึ้น การเรียนพิเศษต้องการแนวข้อสอบข้อสอบมักจะออกแนวนั้นเลย ทำให้เด็กส่วนใหญ่เรียนพิเศษกันมาก ไม่ต้องดูหนังสือมากก็สอบได้คะแนนดี พ่อแม่จะชื่นชมถ้าเราได้เกรดดีเยี่ยม ได้รางวัลอีกเขาจึงไม่อยากทำกิจกรรมโครงการกัน...”

(สุนันท์ รักษาสาร, สันทนาการกลุ่มย่อย)

ข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ ในพื้นที่ตำบลป่าสักจากทุกหมู่บ้านมีเยาวชนที่จัดกิจกรรมและเข้าร่วมกิจกรรม โครงการต่าง ๆ มากกว่าในตำบลอื่น ทั้งนี้เนื่องมาจากตำบลป่าสักเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ทำให้หมู่บ้านต่าง ๆ มีโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการข้าว โครงการท่องเที่ยวไทย โครงการกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในตำบลป่าสัก ดังนั้นจึงทำให้เยาวชนในตำบลป่าสักทำกิจกรรมค่อนข้างมากกว่าตำบลอื่น และเป็นที่น่าสนใจว่ามีหมู่บ้าน 3 หมู่บ้าน ที่เยาวชนมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์น้อย โดยมีเยาวชนส่วนหนึ่งที่รวมตัวกันเล่นกีฬาตั้งเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ กล่าวว่

“...ในหมู่บ้านผมเวลาว่างส่วนใหญ่จะไปมั่วสุมกันที่สนามกีฬาของหมู่บ้าน บางส่วนเล่นกีฬา แต่บางส่วนจะพูดคุยกัน สูบบุหรี่ สุดท้ายหลังเลิกเล่นกีฬาแล้วก็อึดย้าบ้าครับ...”

(เมืองใหม่ ณ จำบอน, สันทนาการกลุ่มย่อย)

ผลจากการศึกษาบริบทของชุมชน และเยาวชนโดยการเข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน ทำให้ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มคนในชุมชน และทีมวิจัยโครงการอื่นในชุมชน ตลอดจนเยาวชนจำนวนหนึ่งที่อาสาช่วยกันค้นหาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและทีมวิจัย

วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและค้นหาทีมวิจัย

จากวงสนทนาในกลุ่มผู้ปกครองในชุมชน ผู้นำชุมชน เยาวชนและตัวแทนจากองค์กรต่าง ๆ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2549 ณ วัดแม่สารป่าขาม ในเขตพิศุคยแลกเปลี่ยนในครั้งนี้ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างทีมวิจัยสองโครงการ คือโครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สาร” และ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” และยังทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างเยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชน โดยได้มีจัดตั้งทีมวิจัยตลอดจนที่

ปริญญางานวิจัยกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารชั้นชุดแรกซึ่งประกอบด้วย

ทีมวิจัย จำนวน 8 คน

นางอุดมลักษณ์	ดวงลกตก	หัวหน้าโครงการวิจัย
นางสาวกรวิกา	ใจกล้า	ผู้ช่วยวิจัย
นางสาวชลดา	จียศกาบ	ทีมวิจัยเยาวชนจากชุมชนมูมโลกสี่เขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร
นางสาวรวมพร	ตี๋ตึง	ทีมวิจัยเยาวชนจากตำบลเวียงของ
นายพงศพัฒน์	อบอุ่นเชย	ทีมวิจัยเยาวชนจากตำบลเวียงของ
นาย ณัฐพล	มูลธิ	ทีมวิจัยเยาวชนจากตำบลศรีบัวบาน
เด็กหญิงหฤทัย	ไชยวงศ์	ทีมวิจัยเยาวชนจากตำบลป่าสัก
นางเทพี	จาวาวิจิตร	เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหาร ส่วนตำบลป่าสัก

ที่ปรึกษาโครงการ

รศ. ดร.อวารณ์	โอกาสพัฒนกิจ	หัวหน้าโครงการวิจัยคณะ เกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พระมหานิเวศน์	กิตติเชฏโฐ	วัดแม่สารป่าขาม

การตั้งโจทย์วิจัย

จากการศึกษาบริบทของชุมชนและเยาวชนในพื้นที่วิจัยโดยผ่านเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนในกลุ่มผู้ปกครองในชุมชน ผู้นำชุมชน เยาวชนและตัวแทนจาก องค์กรต่าง ๆ เช่น นักวิจัยจากศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขต จตุจักร กรุงเทพฯ เจ้าหน้าที่จากชลประทานจังหวัดลำพูน ผู้ประสานงานจากศูนย์ประสานงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่เชิญเข้าร่วมวงเสวนาตลอดจนกลุ่มเด็ก – เยาวชนจากทั้ง 13 หมู่บ้าน เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2549 ณ วัดแม่สารป่าขาม ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงประเด็นปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ไขดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการบุกรุกลำน้ำแม่สารจากตัวของชาวบ้านผู้อาศัยทั้ง 2 ฝั่งริมน้ำ
2. ปัญหาวัชพืชปกคลุมอย่างหนาแน่น เช่น ผักตบชวา หญ้า เป็นต้น ที่ขาดการดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง/ต่อเนื่องจากชาวบ้าน/ชุมชน
3. ปัญหาขยะทุกประเภทจากครัวเรือน/ชุมชนทั้ง 2 ฝั่งริมน้ำ

4. ปัญหาน้ำเน่าเสียอันเกิดจากการสะสม หรือย่อยสลายของใบไม้/กิ่งไม้ที่ขาดการดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง/ต่อเนื่องจากชาวบ้าน/ชุมชน

5. ปัญหาเยาวชนในพื้นที่ไม่สนใจสิ่งแวดล้อมที่มีความเป็นท้องถิ่นของตนเอง ขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ของลูกที่ดี เช่น ไม่ช่วยเหลืองานในอาชีพของผู้ปกครอง ตั้งกลุ่มเที่ยว และคุยกันในเรื่องไม่มีสาระ บางกลุ่มคิดเกมคอมพิวเตอร์ บางกลุ่มติดยาเสพติด

นอกจากนี้ยังมีข้อค้นพบเพิ่มเติมที่น่าสนใจเกี่ยวกับพื้นที่วิจัย ดังต่อไปนี้

- เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมในระบบโรงเรียนทำได้ง่าย และไม่มีปัญหายุ่งยาก
- จำนวนเยาวชนในชุมชนสนใจเข้าร่วมกิจกรรมน้อยและไม่เป็นไปตามเป้าหมาย
- วิธีการค้นหาเยาวชนในช่วงการศึกษาระดับของเยาวชนไม่หลากหลายและไม่เหมาะสม มีเวลาประชาสัมพันธ์น้อย

- ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรม และไม่อนุญาตให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม
- เยาวชนส่วนใหญ่มาจากโรงเรียนทุ่งยาว และ โรงเรียนป่าสัก และหมู่บ้านแม่สาร ป่าขามเนื่องจากในหมู่บ้านนั้นเป็นหมู่บ้านที่มีหัวหน้าโครงการ และทีมวิจัยอาศัยอยู่

- ผู้นำหมู่บ้านบางหมู่บ้านไม่จริงจังและติดตามผลการประชาสัมพันธ์ จึงทำให้ในหมู่บ้านนั้นไม่มีเยาวชนเข้าร่วมโครงการ

- การจัดกิจกรรมค่ายระยะคมเยาวชนตาม โครงการกระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ผู้นำแม่สารทำให้เยาวชนหันมาสนใจทำกิจกรรมมากขึ้น และทำให้เยาวชนที่ผ่านกิจกรรมนี้ได้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยเยาวชนในหลายโครงการ เช่น โครงการกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาฐานข้อมูลตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

- ค่ายนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่เยาวชนในการทำงานร่วมกันแล้ว ยังเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ ผู้นำแม่สารก่อนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนา และยังเป็นเครื่องมือที่ใช้พัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารได้อีกทางหนึ่งด้วย

- กิจกรรมเวทีสัญจรตามหมู่บ้านต่าง ๆ ของผู้ใหญ่เป็นกิจกรรมที่ใช้รูปแบบของการสนทนากันตลอดกิจกรรม ซึ่งรูปแบบดังกล่าวไม่เหมาะสมกับกลุ่มเยาวชนทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชนลดลงตามลำดับ

การเตรียมทีมวิจัย

เมื่อได้ทีมวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการประชุมชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตลอดจนแนวปฏิบัติในการเป็นทีมวิจัย พร้อมทั้งหารือ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในทิศทางเดียวกันกับ วัตถุประสงค์ของการทำวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งผลจากการประชุม พบว่าสมาชิกมีความเข้าใจใน โครงการวิจัยและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยสังเกตจากข้อมูลจากการประชุมพูดคุย ปรัชญาหารือ โดยได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกันตลอดระยะเวลา 6 เดือน มาพัฒนาและวางแผนร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร จาก การประชุมครั้งนี้ทีมวิจัยเยาวชนได้เสนอแนะว่า เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ ทีมวิจัยที่เป็น เยาวชนเยาวชนควรมาจาก 2 กลุ่ม คือ เยาวชนที่มาจากชุมชนนุญ โลกสี่เขียวเนื่องจากมีประสบการณ์ใน การทำกิจกรรมค่ายและกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และเยาวชนที่มาจากเยาวชนในพื้นที่วิจัยเพื่อสะดวก ในการประสานงานในชุมชน นอกจากนี้จำนวนทีมวิจัยเยาวชนจะต้องมีจำนวนมากขึ้น เพื่อที่จะได้ สังเกตพฤติกรรมของเยาวชนในพื้นที่วิจัยที่เข้าร่วม โครงการอย่างใกล้ชิด รวมทั้งเป็นผู้จัดกิจกรรม ต่าง ๆ ในค่าย เช่น กิจกรรมฐานสิ่งแวดล้อม กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ได้แก่ เกมต่าง ๆ ตลอดจน กิจกรรมสร้างความศรัทธาและความประทับใจ เช่นกิจกรรมพิธีเทียน และกวางน้อย จาก การประชุมครั้งนี้ ทำให้ได้คุณสมบัติของทีมวิจัยเยาวชนทั้งสองกลุ่ม ไว้ดังนี้ คือ

1. คุณสมบัติของทีมวิจัยเยาวชนที่มาจากชุมชนนุญ โลกสี่เขียว มีดังนี้

1.1 เป็นสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 3 ปี และผ่านเกณฑ์ประเมินของ ชุมชนนุญใน แต่ละปีดังนี้

- สมาชิกปีที่ 1 เยาวชนกลุ่มนี้สมัครเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนนุญ โลกสี่เขียว โดย ผ่านการประเมิน คือ เข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 80 ของเวลาเรียนและผ่านการเข้าค่ายของชุมชนนุญ โลก สี่เขียวโรงเรียนจักรคำคณาทร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

- สมาชิกปีที่ 2 เป็นสมาชิกที่ผ่านเกณฑ์ประเมินของชุมชนนุญในปีที่ 1 และ สมัครเป็นสมาชิกชุมชนนุญในปีที่ 2 จะเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมให้สมาชิกใหม่คือสมาชิกในปีที่ 1 รวมถึงเป็นที่กลุ่มในการจัดกิจกรรมค่ายของชุมชนนุญ

- สมาชิกปีที่ 3 เป็นสมาชิกที่สนใจกิจกรรมชุมชนนุญอย่างต่อเนื่องและสมัคร เข้าร่วมกิจกรรมชุมชนนุญ โลกสี่เขียวในปีที่ 3 โดยจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างเกณฑ์การประเมิน และประเมินการจัดกิจกรรมของสมาชิกปีที่สองรวมถึงการประชุมวางแผนการจัดกิจกรรมค่ายของ ชุมชนนุญ ตลอดจนเป็นคณะกรรมการดำเนินการจัดกิจกรรมค่ายของชุมชนนุญ ตลอดจนฝึกประสบการณ์ ในการจัดกิจกรรมค่ายให้กับสมาชิกในปีที่ 2

1.2 สามารถเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการในวันเสาร์ – อาทิตย์ได้อย่างสม่ำเสมอ

2. คุณสมบัติทีมวิจัยเยาวชนเยาวชนในชุมชนมีดังนี้

2.1 เป็นเยาวชนในพื้นที่วิจัย ที่ผ่านการเข้าค่ายระดมเยาวชนตามโครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งโครงการนี้มีพระมหานិเวศน์ กิตติเชฎฐโฐ เป็นหัวหน้าโครงการ และนางอุดมลักษณ์ ดวงลกตก เป็นผู้ช่วยวิจัย ซึ่งดำเนินการจัดกิจกรรมค่ายดังกล่าว ทั้งนี้ได้นำเยาวชนจากชุมชนโลกสีเขียวโรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูนที่ผ่านการประเมินกิจกรรมของชุมชน 3 ปีช่วยจัดกิจกรรม

2.2 เยาวชนในพื้นที่ที่ผ่านค่ายแล้ว ยังคงทำกิจกรรมร่วมกับผู้วิจัยมาโดยตลอด ในช่วงที่ศึกษาบริบทของชุมชนเป็นระยะเวลา 6 เดือน

2.3 สามารถที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการในวันเสาร์ – อาทิตย์ได้อย่างสม่ำเสมอ

จากการประชุมปรึกษาหารือทีมวิจัยเยาวชนชุดแรก ได้มีการเชิญชวนเยาวชนที่มีคุณสมบัติตามที่ระบุข้างต้น เข้าร่วมเป็นทีมวิจัย ทำให้ได้เยาวชนที่สนใจจำนวนมาก แต่มีข้อจำกัดด้านเวลาในการเข้าร่วมโครงการ จึงได้มีการประชุมปรึกษาหารือทีมวิจัยอีกครั้งเพื่อทบทวนวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตลอดจนแนวปฏิบัติในการเป็นทีมวิจัย พร้อมทั้งหารือ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในทิศทางเดียวกันกับทีมวิจัยที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกใหม่ ผลการประชุม และปรึกษาหารือของทีมวิจัยทั้งหมดทำให้ได้ แผนปฏิบัติการค้นหาเยาวชนเข้าร่วมโครงการ และกำหนดวันจัดกิจกรรมค่าย ดังตาราง 4

ตาราง 4 ปฏิทินปฏิบัติงานการค้นหาเยาวชนเข้าร่วมโครงการวิจัย

ลำดับ	วัน เดือน ปี	กิจกรรม
1	15 ธ.ค. 2549	ประชุม วางแผนทีมวิจัยเพื่อค้นหาเยาวชนเข้าร่วมโครงการ
2	16 ธ.ค. – 30 มี.ค. 2550	ดำเนินกิจกรรมตามแผนเพื่อค้นหาเยาวชนตามพื้นที่วิจัย
3	10 เม.ย. 2550	ประชุมชี้แจงเยาวชนที่จะเข้าค่าย และสังเกตพฤติกรรมเยาวชนก่อนการเข้าค่าย

ตาราง 4 (ต่อ)

ลำดับ	วัน เดือน ปี	กิจกรรม
4	12 เม.ย. 2550	ประชุมผู้ปกครองเยาวชนเพื่อชี้แจงโครงการ รับทราบความคิดเห็น และความต้องการของผู้ปกครองเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพเยาวชน
5	16 เม.ย. 2550	ประชุมทีมวิจัยเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจ กิจกรรม และหาวิธีการในการศึกษาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
6	17-19 เม.ย. 2550	ดำเนินกิจกรรมค่าย “ระดมเยาวชนตามโครงการ กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” ครั้งที่ 1 ตำบลศรีบัวบาน
7	26-28 เม.ย. 2550	ดำเนินกิจกรรมค่ายระดมเยาวชนตามโครงการ กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ครั้งที่ 2 ตำบลป่าสักและตำบลเวียงของ

นอกจากนี้ทีมวิจัยได้สร้างข้อตกลงร่วมกันดังนี้ คือ

1. แผนการทำงานแบ่งเป็น 4 ระยะคือ ระยะเตรียมการ ระยะการปฏิบัติการตามแนวทางพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ระยะสร้างความต่อเนื่อง และระยะประเมินโครงการ
2. ทีมวิจัย ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ทีมวิจัยหลัก และทีมวิจัยร่วมทีมวิจัยหลัก มีทั้งหมด จำนวน 7 คน ซึ่งสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตลอดโครงการ
 - 2.1 นางอุดมลักษณ์ ดวงลกดก หัวหน้าโครงการวิจัย
 - 2.2 นางสาวกรวิภา ใจกล้า ผู้ช่วยวิจัย
3. นางสาวชลดา จียศกาบ ทีมวิจัยเยาวชนจากชุมชนมูโลกสี่เขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร
4. นางสาวรวมพร ตีบตั้ง ทีมวิจัยเยาวชนตำบลเวียงของ
5. นายพงศพัฒน์ อบอุ่นเซย ทีมวิจัยเยาวชนตำบลเวียงของ
6. นายณัฐพล มุลธิ ทีมวิจัยเยาวชนตำบลศรีบัวบาน
7. เด็กหญิงหฤทัย ไชยวงศ์ ทีมวิจัยเยาวชนตำบลป่าสัก

ส่วนทีมวิจัย มีจำนวน 15 คนร่วม เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ใช้กิจกรรมค่ายเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ใช้ในการศึกษาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา และใช้การสังเกตพฤติกรรมของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ทีมวิจัยที่มีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมค่ายเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อสามารถทำกิจกรรมและบันทึกพฤติกรรมของเยาวชนได้ครบทุกคน จากการสำรวจต้นทุนเดิมของเยาวชนที่สมัครเป็นทีมวิจัยพบว่า เป็นทีมวิจัยที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ทุกครั้ง และตลอดโครงการ เนื่องจากเป็นนักเรียนที่อยู่ในระดับชั้น ม.6 จะต้องไปศึกษาต่อในสถาบันอื่น แต่สามารถเข้าร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมค่าย และร่วมกันประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารร่วมกับทีมวิจัยได้ทุกครั้ง จึงได้กำหนดไว้เป็นทีมวิจัยร่วม

จากการดำเนินการจนกระทั่งได้ทีมวิจัยที่มีความเข้าใจในโครงการ และพร้อมจะเริ่มดำเนินการในขั้นตอนการค้นหาเยาวชน สามารถสรุปขั้นตอนของการสรรหาและเตรียมทีมวิจัย ดังนี้คือขั้นตอนที่หนึ่งผู้วิจัยนำนักเรียนอาสาสมัครในชุมชนมูมโลกลีเขียวสร้างความคุ้นเคยกับชุมชนและเยาวชนในพื้นที่วิจัย ขั้นตอนที่สองชักชวนคนในชุมชนที่สนใจ เยาวชนในชุมชนมูมโลกลีเขียว และเยาวชนในพื้นที่ร่วมเป็นทีมวิจัย ขั้นที่สามผู้วิจัยประชุมชี้แจงทีมวิจัยเพื่อให้เข้าใจถึงโครงการและบทบาทของ

การค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

จากการสรุปผลการดำเนินกิจกรรมค่าย “พัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนลำน้ำแม่สาร” ณ สถานีส่งเสริมและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชิงคอยสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 24-25-26 เมษายน พ.ศ. 2549 ซึ่งกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมหนึ่งตามโครงการการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูธรรมชาติลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยของโครงการในขณะนั้น จากการสรุปผลการดำเนินกิจกรรมมีปัญหาหนึ่งที่พบคือ มีจำนวนเยาวชนที่ให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการน้อย ดังนั้นหัวหน้าโครงการวิจัยคือพระมหาวิเวศน์ กิตติเชฎฐโฐ จึงได้ระดมเยาวชนจากหมู่บ้านแม่สารป่าขาม ดังนั้นการจัดกิจกรรมค่ายในครั้งนั้นจึงมีเยาวชนจากบ้านแม่สารป่าขามจำนวนมากหมู่บ้านอื่น ๆ จากการวิเคราะห์ถึงปัญหาจากการดำเนินการค้นหาเยาวชนมาเข้าร่วมโครงการ พบว่า ผู้ปกครองไม่อนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรมค่าย เนื่องจากเกรงว่าจะมีอันตราย ผู้ใหญ่ดูแลไม่ทั่วถึง ตลอดจนวิธีการการประชาสัมพันธ์และรับสมัครผ่านทางผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้านส่วนใหญ่จะประกาศเสียงตามสายแต่ไม่มีการติดตามจึงทำให้เยาวชนไม่สมัครเข้าร่วมโครงการ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาหาวิธีการค้นหาเยาวชนที่เหมาะสมกับบริบทของเยาวชนในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อที่จะได้เยาวชนตามเป้าหมายที่ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน 13 หมู่บ้านบริเวณสองฝั่ง ลำน้ำ

แม่สาร ทีมวิจัยได้ร่วมกับเยาวชนที่เคยผ่านกิจกรรมค่ายในช่วงศึกษาบริบทของชุมชนและเยาวชน
สรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2549 ณ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลป่าสัก
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อหา โดยใช้ประเด็นในการสรุปบทเรียนดังนี้คือ

1. วัตถุประสงค์ของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการครั้งแรกคืออะไร
 2. ระยะเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมค่าย และความพร้อมของทีมวิจัยในการทำโครงการวิจัย
 3. ความรู้สึกรหรือพฤติกรรมของผู้ปกครองต่อเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเป็นอย่างไร
 4. เยาวชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกันอย่างไร
 5. ปัญหา ข้อจำกัดที่เกิดขึ้นเมื่อมาเข้าร่วมโครงการตลอด
- ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมในประเด็นต่าง ๆ ดังตาราง 5 ดังนี้คือ

ตาราง 5 ข้อคิดเห็นของทีมวิจัย และเยาวชนในพื้นที่ในประเด็นต่าง ๆ

ประเด็นคำถาม	ข้อคิดเห็นจากการระดมสมอง
1. วัตถุประสงค์ที่เข้าโครงการครั้งแรก	พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่เข้าร่วมโครงการตามกลุ่มเพื่อน และจาก การชักชวนของเพื่อนและพี่ ๆ นอกจากนี้ส่วนใหญ่อยากเข้าร่วมกิจกรรมค่าย เพราะได้มีคนที่ผ่านมา กิจกรรมค่ายพูดคุยถึงความประทับใจในค่าย สำหรับ เยาวชนบางส่วนที่ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมหรือ โครงการอื่น ๆ มา มาก เข้าร่วมโครงการในครั้งนี้เพื่อ ต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเอง เพื่อที่จะสามารถ ดำเนินการจัดกิจกรรมต่อยอดให้กับรุ่นน้องต่อไป ก่อนที่จะต้องไปศึกษาต่อที่อื่น
2. ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการทำกิจกรรมค่าย	คือในช่วงปิดภาคเรียน หรือช่วงที่มีวันหยุดยาว และ ต้องห่างจากกำหนดการสอบกลางภาคหรือปลายภาค ทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนเกือบทุกคนอยู่ในระบบการศึกษา ในโรงเรียน เมื่อใกล้สอบผู้ปกครองจะไม่อนุญาตให้เข้า ร่วมกิจกรรมค่าย สำหรับความพร้อมของทีมวิจัยในการ จัดกิจกรรมค่ายในขั้นตอนนี้ มีความพร้อมด้านกิจกรรม ในค่าย และตัวบุคคล เนื่องจากทีมวิจัยทุกคนเคยผ่าน การจัดกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมในชุมชนโลกสีเขียว มาแล้ว และได้นำปัญหาต่าง ๆ ที่เคยจัดกิจกรรมมา ปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของ โครงการวิจัย
3. ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการ เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ	ผู้ปกครองบางส่วน ไม่ต้องการให้เยาวชนเข้าร่วม โครงการ เพราะเกรงว่าจะเกิดอันตรายกับบุตรหลาน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่จะต้องมีการค้างคืน เกรงว่า ผู้วิจัยจะไม่สามารถดูแลเยาวชนได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะเรื่องชู้สาว เพราะกำลังอยู่ในช่วงวัยรุ่น ตลอดจนถึงวลกับการทำกิจกรรมต่อเนื่องในวันหยุด ซึ่ง อาจทำให้เยาวชนไม่ได้เรียนกวดวิชาเช่นเดียวกับ เยาวชนอื่น ๆ ซึ่งอาจทำให้เรียนไม่ทันเพื่อนและมีผล การเรียนลดลงในที่สุด สำหรับผู้ปกครองของเยาวชนที่ เป็นทีมวิจัยที่ได้ร่วมทำกิจกรรมมานานได้เล่าให้ฟังว่า

ตาราง 5 (ต่อ)

ประเด็นคำถาม	ข้อคิดเห็นจากการระดมสมอง
3. ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ	<p>“...ในช่วงแรกของการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้ปกครองไม่เห็นด้วยเกรงว่าอาจจะเรียนไม่ทันเพื่อน โดยเฉพาะเมื่ออยู่ ม.ปลายจะสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ แต่เราก็รับเร้าจนพ่อแม่เบื่อกัน จึงยอมให้มาเป็นครั้งคราว เกิดเป็นความเคยชิน ตอนหลังพอเขาเห็นผลงานเรา เกรดก็ไม่ลด มีความรับผิดชอบงานบ้านช่วยท่านได้ คิดเลิกไปแข่งขัน หรือเข้าร่วมโครงการในมหาวิทยาลัยบ้าง ได้เกียรติบัตรมาเพียบ เขาก็เริ่มสนับสนุน และไม่คัดค้านการเข้าร่วมโครงการอีกเลย...”</p> <p>(ดาหลา รักการเรียน, สนทนากลุ่มย่อย)</p>
4. เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการและไม่เข้าร่วมโครงการแตกต่างกันอย่างไร	<p>ได้ข้อสรุป คือ เยาวชนที่ไม่เข้าร่วมโครงการ หากไม่เรียนกวดวิชา มักใช้เวลาไปโดยเปล่าประโยชน์โดยไม่รู้ตัว เวลาส่วนใหญ่อยู่กับการคุยกับเพื่อนทางอินเทอร์เน็ต เยาวชนผู้ชายมักจะเล่นเกมในคอมพิวเตอร์ บางครั้งก็ชักชวนกันไปรวมกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยซิ่งรถมอเตอร์ไซด์ไปเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ในตัวเมือง ส่วนกลุ่มที่เรียนกวดวิชา บางคนก็เรียน บางคนใช้เป็นข้ออ้างที่จะได้ออกจากบ้านไปพบเพื่อน และพูดคุยกัน หลังจากเลิกเรียน สำหรับเยาวชนที่ทำโครงการ เมื่อผ่านกิจกรรมค่ายแล้ว จะเกิดความคุ้นเคยกันมาก เนื่องจากกิจกรรมในค่ายทำให้ทุกคนได้รู้จักกัน ได้เรียนรู้ถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้อง ดังสะท้อนได้จากการแสดงความรู้สึกของเยาวชนที่กล่าวว่า “...ค่ายที่มีโอกาสได้มาร่วมกิจกรรมให้ความรู้สึกประทับใจพี่ ๆ เพื่อน ๆ ฝึกการทำงานร่วมกันใช้ชีวิต ร่วมกันถึงแม้จะช่วงสั้น ๆ แต่ได้อะไรมากมาย ได้เรียนรู้ตัวเองมากขึ้นหนูอยากเรียกว่าเป็นมันต์ขลังของค่าย...”</p> <p>(มารา รักวิจัย, สนทนากลุ่มย่อย)</p>

ตาราง 5 (ต่อ)

ประเด็นคำถาม	ข้อคิดเห็นจากการระดมสมอง
5. ปัญหาและข้อจำกัดที่สำคัญในการเข้าร่วมโครงการ	คือ ผู้ปกครองไม่สนับสนุนให้เข้าร่วมโครงการ เนื่องจากไม่มั่นใจในความปลอดภัยของบุตรหลาน ในช่วงเข้าร่วมกิจกรรมค่าย และกังวลเรื่องการเรียนของเยาวชน นอกจากนี้ ยังพบว่าช่วงเวลาในการประชาสัมพันธ์ค่อนข้างสั้นและไม่ทั่วถึง ตลอดจนวิธีการประชาสัมพันธ์ยังไม่หลากหลาย

จากปัญหาและข้อค้นพบจากการสรุปบทเรียนในการค้นหาเยาวชนในตาราง 5 และจากการดำเนินกิจกรรมค่าย ได้นำข้อค้นพบมานำเสนอร่วมกันในวงสนทนาระหว่างทีมวิจัย กลุ่มผู้นำชุมชน และทีมวิจัยของโครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2549 ทำให้เกิดความร่วมมือกันในการกำหนดแผนปฏิบัติงานในการค้นหาเยาวชน และจัดกิจกรรมค่าย “พัฒนาศักยภาพเยาวชน ตามโครงการกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 และระดมความคิด ทำให้ได้มาซึ่งวิธีค้นหาเยาวชน ดังแนวทาง ต่อไปนี้ คือ

1. เยาวชนเป้าหมาย คือ เยาวชนใน 3 ตำบล 13 หมู่บ้าน
2. ทีมวิจัยผู้ใหญ่จากโครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สาร” ซึ่งมี พระมหานิเวศน์ กิตติเชฎฐโฐ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย ทำหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ และติดต่อผู้นำแต่ละหมู่บ้านด้วยวาจาและจะช่วยประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของหมู่บ้าน
3. ทีมวิจัยร่วม นำหนังสือจากหัวหน้าโครงการวิจัยไปประสานงานไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 ตำบลและผู้นำหมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่วิจัยให้ประชาสัมพันธ์ และรับสมัครเยาวชน
4. ทีมวิจัยเยาวชน ประชุมแบ่งหน้าที่ในการลงพื้นที่เพื่อค้นหาเยาวชน โดยมีทีมวิจัยเยาวชนที่มาจากพื้นที่วิจัยนำทางสู่ชุมชนแต่ละหมู่บ้านเพื่อรับสมัครด้วยตนเอง
5. หัวหน้าโครงการวิจัย จัดทำหนังสือประสานงานไปยังโรงเรียนมัธยมที่คาดว่าจะมีเยาวชนในพื้นที่วิจัยสมัครเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการ
6. ทีมวิจัยร่วมรวบรวมใบสมัครแล้วนำมาแยกออกเป็น 3 กลุ่มตามตำบล

ผลการดำเนินงานในการค้นหาเยาวชนตามแผนช่วงที่ 1 พบว่าได้จำนวนเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการมีจำนวนน้อย และไม่ครอบคลุมพื้นที่วิจัยทั้ง 13 หมู่บ้าน ดังนั้นทีมวิจัยได้ประชุมหารือ และลงความเห็นให้จัดกิจกรรมค่ายครั้งที่ 1 กับเยาวชนตำบลศรีบัวบานก่อน ทั้งนี้ได้เสนอความคิดเห็นสรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมค่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารนั้นจะต้องสังเกตและบันทึกพฤติกรรมของเยาวชนทุกคนขณะทำกิจกรรมดังนั้นเยาวชนมีจำนวนน้อยน่าจะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับการสรุปบทเรียนหลังกิจกรรมค่าย “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม” เมื่อวันที่ 24-26 เมษายน พ.ศ. 2549 ที่พบว่าการจัดกิจกรรมค่าย มีจำนวนเยาวชนที่ทำหน้าที่ในการดำเนินการจัดกิจกรรมในค่าย ทั้งหมดจำนวนน้อยเกินไปเพียง 8 คน ทำให้ดูแลเยาวชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมค่ายจำนวน 51 คนไม่ทั่วถึง ทำให้ไม่สามารถที่จะสังเกตและบันทึกพฤติกรรมของน้องได้ครบทุกคน ต้องทำหน้าที่ทั้งผู้ดำเนินกิจกรรม และพี่กลุ่มส่งผลให้เวลาในการจัดกิจกรรมไม่กระชับ ดังที่ผู้จัดการกิจกรรมค่ายได้สะท้อนผลการดำเนินกิจกรรมดังนี้

“...หนูจำน้องในกลุ่มยังไม่ครบทุกคนเลย ปล่อยให้คนอื่นดูแลน้องเพราะต้องพะวงกับการเตรียมกิจกรรมในฐานะให้น้อง เหนื่อยมากวิ่งไปวิ่งมา การจัดค่ายครั้งต่อไปควรจะแยกหน้าที่ระหว่างพี่ที่จัดกิจกรรมกับพี่กลุ่มออกจากกันคะ...”

(ดาหลา รักการเรียน, สนทนากลุ่มย่อย)

“...หนูว่าพี่กลุ่มควรมีอย่างน้อย 2 คน และน้องไม่ควรเกิน 10 คนจะได้ช่วยกันดูแลน้องและสังเกตพฤติกรรมน้องได้อย่างทั่วถึง...”

(ปุยฝ้าย รักดี, สนทนากลุ่มย่อย)

ดังนั้นหลังจากจัดกิจกรรมค่ายสำหรับเยาวชนตำบลศรีบัวบานเสร็จสิ้น ทีมวิจัยเยาวชนจึงได้ค้นหาเยาวชนในระยะที่ 2 โดยเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2550 ทำให้ได้จำนวนเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการเพิ่มเติม และส่งผลให้ต้องเปลี่ยนแปลงกำหนดการการจัดกิจกรรมค่ายครั้งที่ 2 ซึ่งผลการค้นหาเยาวชนระยะที่ 1 และระยะที่ 2 ดังแสดงในตาราง 6

ตาราง 6 จำนวนเยาวชนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัยจำแนกตามตำบล และหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ตำบลศรีบัวบาน		หมู่บ้าน	ตำบลป่าสัก		หมู่บ้าน	ตำบลเวียงยอง	
	จำนวน (คน)			จำนวน (คน)			จำนวน (คน)	
	ระยะ 1	ระยะ 2		ระยะ 1	ระยะ 2		ระยะ 1	ระยะ 2
จำขี้มด	7		สันคะยอม	2	2	แม่สาร	-	3
						ป่าขาม		
จำบอน	2		บ้านหลุก	-	2	แม่สาร	1	-
						ป่าแดด		1
คอนแก้ว	2		ป่าสัก	2	2	แม่สาร	-	3
						บ้านตอง		
ข้าวแคร่	-	-	ใหม่จตุจักร	3				
ทุ่งยาวเหนือ	14		น้ำพุ **		8			
ทุ่งยาวใต้	7		น้ำบ่อ	-	2			
			เหล็ก **					
รวม	32	-		7	16		1	7
รวมทั้งสิ้น				63 คน				

** เยาวชนนอกชุมชนพื้นที่วิจัย

จากตาราง 6 พบว่า ผลการค้นหาเยาวชนเข้าร่วมโครงการวิจัยระยะที่ 1 จำนวน 40 คน ส่วนใหญ่ เป็นเยาวชนจากตำบลศรีบัวบาน (32 คน) รองลงมาคือตำบลป่าสัก 7 คนตามลำดับ ส่วนตำบลเวียงยองไม่มีเยาวชนสมัครเข้าร่วมโครงการ ซึ่งจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายครบทุกหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่าหมู่บ้านในตำบล ศรีบัวบานบางหมู่บ้านมีเยาวชนสมัครเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก คือ บ้านทุ่งยาวเหนือ ทุ่งยาวใต้ และบ้านจำขี้มด ในขณะที่บางหมู่บ้านไม่มีเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมเลย คือ บ้านข้าวแคร่ ทั้งที่พื้นที่นี้มีผู้นำชุมชนเข้าร่วมโครงการการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ในขณะที่ตำบลป่าสัก และเวียงยองมีเยาวชนสมัครเข้าร่วมโครงการน้อยเช่นกัน ทั้ง ๆ ที่บางพื้นที่ เช่นแม่สารป่าขามเคยมีเยาวชนเข้าร่วมโครงการในช่วงศึกษาบริบทชุมชนจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเยาวชนในพื้นที่บ้านแม่สารป่าขามที่เข้าร่วมโครงการพบว่า เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม และมีการประชุมบ่อยครั้งจนเกินไปทั้งเสาร์-อาทิตย์ รวมถึงตอนเย็นที่วัด ทำให้ผู้ปกครองเห็นว่าไม่เหมาะสม

และเยาวชนเสียเวลามากจนเกินไปจึงไม่อนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ทีมวิจัยเยาวชนในพื้นที่ตำบลเวียงของกล่าวว่

“...การที่เยาวชนในพื้นที่บ้านแม่สารป่าขามที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากแล้วหายไปมีสาเหตุ มาจากกิจกรรมเวทีสัจจรของผู้ใหญ่ที่ผ่านมาไม่น่าสนใจ และไม่เหมาะสมกับกลุ่มเยาวชนเมื่อลงพื้นที่ไปชักชวนรุ่นใหม่เขาจึงไม่ให้ความสนใจ และคิดว่าเป็นโครงการเดียวกัน...”

(อาร์มชิน รักงาม, สันทนาการกลุ่มย่อย)

ทีมวิจัยได้ประชมสรุปผลการค้นหาเยาวชนระยะที่ 1 และระยะที่ 2 ดังแสดงในตาราง 6 แล้วนั้น ซึ่งพบว่ากระบวนการที่ใช้ในการค้นหาเยาวชน คือการประสานผู้นำชุมชน ทำหนังสือประสาน โรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ และเกาะประตูบ้าน ตลอดจนเยาวชนในตำบลศรีบัวบานที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการระยะหนึ่งอาสาเป็นทีมในการประชาสัมพันธ์ เพื่อนที่อยู่ในโรงเรียนเดียวกันที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลป่าสัก และเวียงของ จึงทำให้ได้เยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการเกินจำนวนในบางหมู่บ้าน แต่บางหมู่บ้านได้น้อย และบางหมู่บ้านเยาวชนไม่ให้ความสนใจเลย เช่น บ้านแม่สารป่าแดด

วิธีการค้นหาเยาวชนที่ประสบผลสำเร็จมากที่สุด คือ การที่ทีมวิจัยเยาวชนลงพื้นที่ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งเยาวชนเรียกวิธีการนี้ว่า “เกาะประตูบ้าน” ทั้งนี้ทางโครงการจะต้องมีการประสานผู้นำชุมชนให้ประชาสัมพันธ์ก่อนล่วงหน้า และทีมวิจัยซึ่งเป็นเยาวชนในพื้นที่จะเป็นผู้ประสานงาน และนำทีมลงพื้นที่ จากนั้นมีการติดผลอีกครั้งหนึ่ง ร่องลงมา คือ รับสมัครส่งใบสมัครไปตามสถานศึกษาต่าง ๆ ในพื้นที่วิจัย การค้นหาเยาวชนเข้าร่วมโครงการจะต้องทำไปที่ละหนึ่งหรือสองหมู่บ้านหรือสองหมู่บ้านโดยเริ่มต้นจากหมู่บ้านที่มีการรวมกลุ่มเยาวชนอยู่ก่อนแล้วค่อยขยายผลไปยังไปยังหมู่บ้านอื่น ดังตาราง 7

ตาราง 7 วิธีการค้นหาเยาวชนด้วยวิธีการต่าง ๆ

วิธีการค้นหาเยาวชน	ศรีบัวบาน(คน)	ป่าสัก(คน)	เวียงยอง(คน)	รวม (คน)
ประสานผู้นำชุมชน	10	3	-	13
ทำหนังสือประสาน โรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่	3	6	-	9
เคาะประตูบ้าน	20	9	7	36
อื่น ๆ ผู้สนใจนอกพื้นที่ ขอเข้าร่วมโครงการ	-	5		5
รวม	33	23	7	63

จากตาราง 7 พบว่าวิธีการในการค้นหาเยาวชนที่ได้จำนวนเยาวชนสมัครเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คือ การที่ทีมวิจัยเยาวชนลงพื้นที่ค้นหาเยาวชนด้วยตนเองตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทำให้ได้ผู้สนใจเข้าร่วมโครงการเพิ่มถึง 36 คน โดยมีทีมวิจัยเยาวชนในพื้นที่เป็นคนนำทาง รองลงมา คือ การประสานผู้นำชุมชน ทำหนังสือประสานกับทางโรงเรียน ซึ่งส่งผลทำให้มีเยาวชนผู้สนใจเข้าร่วมโครงการเพิ่มขึ้นอีก เป็นจำนวน 13 และ 9 คน ตามลำดับ สำหรับเยาวชน 5 คนเป็นเยาวชนในโรงเรียนบ้านน้ำพุ ซึ่งใช้เป็นสถานที่ในการจัดค่ายของตำบลเวียงยองและป่าสัก โดยผู้อำนวยการโรงเรียนได้แจ้งความจำนงที่จะให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม จากกระบวนการค้นหาเยาวชนดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบว่า การประสานผ่านผู้นำชุมชนนั้น หากหมู่บ้านใดผู้นำชุมชนที่มีความจริงจังและทุ่มเทก็จะทำให้มีเยาวชนสมัครจำนวนมาก แต่จากการสอบถามเยาวชนในพื้นที่พบว่า ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ที่ได้รับการประสานจากโครงการจะประกาศเสียงตามสายภายในหมู่บ้าน และไม่ได้ติดตามผล จึงทำให้เยาวชนไม่มาสมัครเข้าร่วมโครงการ สำหรับวิธีทำหนังสือประสานโรงเรียนสังเกตพบว่าเป็นวิธีการที่น่าสนใจอีกวิธีการหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อเด็กเข้าร่วมกิจกรรมจะมีคุณครูเข้ามาสังเกตการณ์นักเรียนที่ส่งเข้าร่วมโครงการและจำนวนเยาวชนที่ส่งมาเข้าร่วมกิจกรรมจะมีความแน่นอนกว่า อย่างไรก็ตามจุดอ่อนของวิธีการนี้ก็คือบางโรงเรียนที่ไม่เห็นความสำคัญของโครงการ จะไม่มีการประชาสัมพันธ์หรือตอบรับโครงการ และเป็นที่น่าสังเกตว่าโรงเรียนเอกชนให้ความสนใจมากกว่าโรงเรียนรัฐบาล

อย่างไรก็ตาม การที่ได้จำนวนเยาวชนเข้าร่วมโครงการเกินเป้าหมายหรือตามเป้าหมายที่คาดไว้ ยังไม่สามารถใช้เป็นข้อสรุปได้ว่าเยาวชนทั้งหมดที่แจ้งความประสงค์เข้าร่วมโครงการ จะเข้าร่วมโครงการครบทั้งหมด ทั้งนี้ ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมโครงการ

เช่น สถานที่ในการเข้าค่าย ตัวอย่างเช่นในการเข้าค่ายครั้งที่ 2 ทีมวิจัยได้สำรวจสถานที่ และลงความเห็นว่าใช้บริเวณ โรงเรียนบ้านน้ำพุ ตำบลป่าสัก ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่ดีทั้งความสะดวก และเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมค่าย แต่ผลปรากฏว่าเยาวชนที่สมัครไว้ไม่มาร่วมกิจกรรมค่ายเป็นจำนวนมาก ซึ่งสาเหตุหนึ่ง คือ วัฒนธรรมความเชื่อของเยาวชนที่กลัวในเรื่องของผี และวิญญาณที่มีการเล่าสืบต่อกันมาของบริเวณที่ใช้ทำกิจกรรมค่าย อีกปัจจัยหนึ่ง คือ ระยะเวลาที่เหมาะสมในการทำกิจกรรมค่าย ซึ่งตรงกับงานเทศกาลลำไยของจังหวัดลำพูน จึงทำให้เยาวชนไม่มาร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มเพื่อนในหมู่บ้าน เมื่อเพื่อนที่สมัครด้วยกัน ไม่มาร่วมกิจกรรม เยาวชนที่เหลือก็จะไม่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งกลุ่ม

ดังนั้นจากผลการค้นหาเยาวชนของทีมวิจัยจึงมีเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมค่าย “ระดมเยาวชนตามโครงการกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” จำนวน 2 รุ่น โดยรุ่นที่ 1 เป็นเยาวชนมาจากตำบลศรีบัวบาน รุ่นที่ 2 เป็นเยาวชนจากตำบลป่าสักและเวียงของดงภาคผนวก ก

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ขอค้นพบเพิ่มเติม จากกระบวนการค้นหาเยาวชนเข้าร่วมโครงการ ดังนี้

1. ระยะเวลาในการดำเนินการช่วงค้นหาเยาวชนและช่วงดำเนินกิจกรรมค่ายไม่ควรห่างกันมากจนเกินไป ทำให้เยาวชนที่มีความสนใจในช่วงแรก ๆ เกิดเปลี่ยนใจไม่เข้าร่วมกิจกรรม

2. การกำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมค่ายควรคำนึงถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับเยาวชน เช่น กิจกรรมกีฬา กิจกรรมรื่นเริงต่าง ๆ ในหมู่บ้านหรือในตัวจังหวัด ซึ่งส่งผลกระทบต่อตัดสินใจของเยาวชนที่จะมาเข้าร่วมโครงการวิจัย

จากการดำเนินการค้นหาเยาวชนในพื้นที่วิจัยที่เข้าร่วมโครงการ สามารถสรุปขั้นตอนการค้นหาเยาวชนได้ดังนี้คือ ขั้นแรกทีมวิจัยนำข้อค้นพบจากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการกิจกรรมในการค้นหาเยาวชนจากโครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม” มาร่วมกันวางแผน และจัดทำปฏิทินปฏิบัติการในการค้นหาเยาวชนที่มาเข้าร่วมโครงการ ขั้นที่สองดำเนินการค้นหาเยาวชนในพื้นที่ตามปฏิทินปฏิบัติการ และขั้นที่สามสรุปผลการค้นหาเยาวชนและวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการค้นหาเยาวชน

การประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

กระบวนการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร แบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการก่อนการประเมินศักยภาพเยาวชน และขั้นการประเมินศักยภาพเยาวชน

1. ขั้นเตรียมการก่อนประเมินศักยภาพเยาวชน

ก่อนจะเริ่มต้นกระบวนการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ก่อนการพัฒนาจะต้องมีการเตรียมชุมชน ผู้ปกครองรวมทั้งเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการวิจัยตลอดจนสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา จึงได้ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการที่ทีมวิจัยได้วางไว้ดังนี้

1.1 ประชุมชี้แจงโครงการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการเพื่อรับทราบ และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ตลอดจนความตั้งใจของทีมวิจัยที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ซึ่งเป็นบุตรหลานของคนในพื้นที่ ซึ่งจะนำมาซึ่งความร่วมมือของชุมชนด้วยความเต็มใจ พร้อมทั้งระดมความคิดเห็น และความต้องการของผู้ปกครองเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ซึ่งเป็นบุตรหลานของชุมชนต่อไป จากผลการประชุมชี้แจงชุมชน และผู้ปกครองเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการในตำบลศรีบัวบานเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2550 ณ บ้านผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12 ตำบลศรีบัวบาน พบว่ามีผู้ปกครองเยาวชนเข้าร่วมประชุมเพียง 12 คนเท่านั้น และเป็นที่น่าสังเกตว่าส่วนใหญ่ผู้ปกครองที่เข้าร่วมประชุมจะไม่ใช่พ่อ แม่ แต่จะเป็นปู่ ย่า หรือลุง จากการพูดคุยผู้ปกครองให้ความร่วมมือ และอนุญาตให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม แต่มีปัญหว่าผู้ปกครองจะไม่มีเวลาในการเข้าร่วมประชุมตรงกันเพราะมีหลากหลายอาชีพ เช่นทำสวน ทำนา ค้าขาย รับจ้างทั่วไป ก่อสร้าง แรงงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน เป็นต้น ส่วนความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ลูกหลานคนในชุมชนนั้นพบว่าผู้ปกครองยังไม่กล้าพูด และเสนอความคิดเห็นเท่าที่ควร โดยสรุปคืออยากให้เยาวชนเป็นคนดี ดังนั้นทีมวิจัยจึงได้ประชุมหารือ และได้ข้อตกลงว่าจะต้องนัดหมายพูดคุย พบปะกับผู้ปกครองเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อได้ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเยาวชนตลอดจนสอบถาม และพูดคุยในวงสนทนา เพื่อจะได้ข้อมูลที่สะท้อนถึงพฤติกรรมของเยาวชนก่อนการพัฒนา นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความคุ้นเคย และความไว้วางใจของผู้ปกครองที่มีต่อทีมวิจัยมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการประชุมชี้แจงชุมชนและระดมความคิดเห็นของผู้ปกครองเยาวชนที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมของตำบลป่าสัก และเวียงยองจึงปรับเปลี่ยนไปโดยการจัดสนทนาเป็นกลุ่มย่อย และหลายครั้งโดยทีมวิจัยจะนัดหมายเป็นครั้งคราวเพื่อที่จะชี้แจงผู้ปกครองให้ทราบถึงวัตถุประสงค์เป้าหมายของโครงการและความต้องการของชุมชนที่จะพัฒนาลูกหลานของตนเองซึ่งทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมากขึ้น อย่างไรก็ตามจำนวนผู้ปกครองที่เข้าร่วมสนทนาส่วนใหญ่เป็นปู่ ย่า ตา ยายมากกว่าพ่อแม่ ซึ่งบางครั้งไม่ได้อยู่ด้วยกันกับเยาวชนแต่อยู่ใกล้กัน

1.2 ประชุมชี้แจงเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ ทีมวิจัยได้จัดกิจกรรมประชุมเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการของตำบลศรีบัวบาน เมื่อ วันที่ ณ บ้านผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12 ตำบล

ศรีบัวบาน เพื่อชี้แจง วัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการ และระดม ความคิดเห็นของเยาวชนใน 4 ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ 1 เยาวชนที่จะมาอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีลักษณะอย่างไร

ประเด็นที่ 2 จะทราบได้อย่างไรว่าเยาวชนคนใดมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

ประเด็นที่ 3 ผู้นำด้านการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีลักษณะอย่างไร

ประเด็นที่ 4 จากคำกล่าวที่ว่า “นักอนุรักษ์ที่ดี ต้องมีความสามารถในการจัดการที่ดี” ท่านเห็นด้วยหรือไม่ และคิดว่าผู้ที่ มีการจัดการที่ดีมีลักษณะอย่างไร

1.3 การปรับวิธีการกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น

จากการประชุมระดมความคิดเห็นตำบลศรีบัวบานปรากฏว่า ได้ข้อเสนอแนะจากเยาวชนน้อยมาก เนื่องจากเยาวชนไม่กล้าแสดงความคิดเห็นและหลบสายตา ไม่ตอบคำถามเมื่อทีมวิจัยถาม เมื่อให้แบ่งกลุ่มคลุกกันหลายหมู่บ้าน ยิ่งทำให้ไม่ยอมพูดในกลุ่มจะคอยดูที่ท่าว่าใครจะเริ่มต้นก่อน แต่ก็ไม่มีใครเริ่มต้น ถึงแม้ว่าทีมวิจัยที่ทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงกลุ่มจะพยายามกระตุ้นแต่เยาวชนไม่ตอบสนอง ทีมวิจัยจึงเปลี่ยนวิธีการ โดยให้เสนอความคิดจากโดยการเขียนในกระดาษ แต่ก็ยังได้ข้อความสั้น ๆ จึงได้ข้อมูลไม่มากอย่างที่วางแผนไว้ ดังนั้นทีมวิจัยจึงใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ กับเยาวชนทำให้เกิดความสนุกสนาน คือเกมพัฒนาการของมนุษย์ และมานประเพณีทำให้บรรยากาศในการสรุปกิจกรรมดีขึ้น ผลจากการจัดการประชุมระดมความคิดเห็นในครั้งนี้ทำให้ได้ข้อค้นพบอย่างหนึ่งคือก่อนที่จะทำกิจกรรมใด ๆ สำหรับกลุ่มเยาวชน ควรจะต้องทำกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ให้เยาวชนมีความคุ้นเคย และความสนิทสนมกันก่อน จึงทำกิจกรรมอื่นต่อไป ซึ่งทีมวิจัยได้นำไปปรับปรุงใช้ในการประชุมระดมความคิดเห็นของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยระยะที่ 2 ของตำบลป่าสัก และเวียงของเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2550 ที่โรงเรียนป่าสัก ซึ่งทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการกล้าเสนอความคิดเห็นมากขึ้น ซึ่งจากการประชุม และระดมความคิดเห็นของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ตามวิธีการกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นฯ รายละเอียดปรากฏภาพ 4

วิธีการกระตุ้นการมีส่วนร่วม

1. แนะนำตัวทีมวิจัยตาม แบบฉบับค่าย และให้กลุ่มเยาวชนเลียนแบบตามจนครบทุกคน
2. หัวหน้าโครงการวิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการวิจัย
3. กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ เช่น เกมพัฒนาการคน ม่านประเพณี ทีมวิจัยเยาวชนแบ่งกลุ่มเยาวชนแบบคละ และระดมความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ 4 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น
4. สมาชิกทุกกลุ่มจะเวียนฐานกันจนครบทุกประเด็นด้วยการเขียนคำตอบลงในแผ่นกระดาษ และติดไว้ตามประเด็นต่าง ๆ กันจนครบทุกประเด็น
5. ให้แต่ละกลุ่มสรุปประเด็นที่ได้รับมอบหมายนำเสนอ พร้อมทั้งเสนอแนะเพิ่มเติม

ผลประเด็นที่ 1 เยาวชนที่จะมาอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีลักษณะอย่างไร

- เสียสละเวลาเพื่อมาทำกิจกรรมเกี่ยวกับน้ำแม่สาร เช่น ทำให้บริเวณน้ำแม่สารสะอาด
- ไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำสาร ดักเตือนผู้อื่นเมื่อทิ้งขยะลงลำน้ำ
- ชักชวนผู้อื่นให้มาร่วมกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ลำน้ำแม่สารให้มีมากขึ้น
- คอยดูแลความเปลี่ยนแปลงของลำน้ำอย่างสม่ำเสมอ

ผลประเด็นที่ 2 จะทราบได้อย่างไรว่าเยาวชนคนใดมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

- เมื่อได้รับการชักชวนให้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับลำน้ำมักจะไม่ปฏิเสธ
- ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะอย่างยิ่งของที่เป็นส่วนรวม เช่น แม่น้ำ ถนนหนทาง ป่าไม้ สวนสาธารณะ เป็นต้น
- เข้าร่วมกิจกรรม โครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทุกอย่างเมื่อมีโอกาส เช่น ร่วมรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ขอบปลูกและดูแลต้นไม้ ไม่ทิ้งขยะในที่ห้ามทิ้ง และเก็บขยะที่ผู้อื่นทิ้งไว้ในที่ห้ามทิ้ง แยกขยะที่บ้าน
- ติดตามข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม และศึกษาหาความรู้ถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อมเป็นพิษแล้วหาทางแก้ไขร่วมกัน

ผลประเด็นที่ 3 ผู้นำด้านการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีลักษณะอย่างไร

- เป็นผู้เริ่มกิจกรรมหรือ โครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทุกชนิด
- กล้าแสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมใหญ่เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม
- สามารถนำกิจกรรมในค่ายสิ่งแวดล้อมได้
- เป็นแบบอย่างที่ดีของน้อง ๆ เป็นที่ปรึกษาของน้อง ๆ ในการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมได้ดี
- มีมนุษยสัมพันธ์ดี ร่าเริง สนุกสนานทำให้ อยากปรึกษา และพูดคุยด้วย

ผลประเด็นที่ 4 จากคำกล่าวที่ว่า “นักอนุรักษ์ที่ดี ต้องมีความสามารถในการจัดการที่ดี” ท่านเห็นหรือไม่ ทุกกลุ่มเห็นด้วยโดยสรุปได้ดังนี้

เยาวชนทุกกลุ่มเห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่า เมื่อจะทำงานใดก็ตาม โดยเฉพาะงานด้านสิ่งแวดล้อมจะทำเพียงคนเดียวย่อมไม่สำเร็จ จำเป็นต้องอาศัยคนช่วยกันจำนวนมาก ดังนั้นนักอนุรักษ์ที่ดีจะต้องมีการจัดการที่ดี เช่น ต้องมีการวางแผนประชุมร่วมกัน แบ่งงานกันทำตามความเหมาะสมของแต่ละคนและทำอย่างไรถึงจะให้คนมารวมตัวกันเป็นหนึ่งเดียวได้ และสามารถทำให้งานร่วมกันได้อย่างมีความสุข และงานเป็นไปอย่างเรียบร้อย และบรรลุตามความคาดหวังที่ทุกคนตั้งไว้

ภาพ 4 วิธีการกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น และความคิดเห็นของเยาวชน

1.4 การสร้างแบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ในช่วงระยะเวลาในการศึกษาบริบทของเยาวชน ซึ่งทีมวิจัยได้เข้าร่วมเป็นผู้ช่วยวิจัยร่วมกับ โครงการการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งโครงการนี้มีพระมหานิเวศน์ กิตติเชฎฐ์ เป็นหัวหน้าโครงการ ทีมวิจัยได้รับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 24-26 เมษายน 2549 ณ สถานีส่งเสริมและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชิงดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จากการจัดกิจกรรมค่ายในครั้งนี้ ทีมวิจัยเป็นผู้สังเกตพฤติกรรมของเยาวชนที่มาเข้าค่าย และร่วมกันสรุปผลการจัดกิจกรรมค่ายได้พบปัญหาคือ ไม่สามารถที่จะบันทึกพฤติกรรมของเยาวชนในการทำกิจกรรมได้อย่างทั่วถึง และครบทุกประเด็นที่อยากศึกษา ทั้งนี้เนื่องจาก จำนวนคณะทำงานในการจัดกิจกรรมค่ายน้อย มีเพียง 6 คน ไม่สามารถที่จะดูแลเยาวชนจำนวน 67 คนได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ผู้ที่สังเกตพฤติกรรมของเยาวชนจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำดำเนินกิจกรรมอีกด้วย จึงทำให้ไม่มีเวลาใน

การบันทึกพฤติกรรม ดังนั้นทีมวิจัยจึงได้สร้างเครื่องมือในการบันทึกพฤติกรรมของเยาวชนขึ้น เรียกว่า แบบสังเกตพฤติกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1.4.1 ผู้วิจัยศึกษาเอกสารแนวคิด เป้าหมาย และแนวทางปฏิบัติสิ่งแวดล้อมศึกษาตลอดจนการศึกษาศักยภาพของเด็กไทยในการดำรงชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่ระบุว่า ศักยภาพของเด็กไทยในอนาคต ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ที่สอดคล้องกับความมุ่งหวังของสังคม ประกอบด้วย ทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต คือ ทักษะการเรียนรู้ ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน ประกอบด้วยทักษะการจัดการ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น และลักษณะที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกัน ในสังคม ประกอบด้วย ความรับผิดชอบ เสียสละ มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นพัฒนา (กรมวิชาการ, 2542: 53) มาเป็นตัวกำหนดกรอบของการศึกษาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ผลจากการทบทวนเอกสาร และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทำให้ได้แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร 6 ด้าน ดังนี้ คือ

ด้านที่ 1 ความสามารถในการแสวงหาความรู้

ด้านที่ 2 ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ

ด้านที่ 3 ความสามารถในการจัดการ

ด้านที่ 4 ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ด้านที่ 5 ความสามารถความสามารถในการเป็นผู้นำ

ด้านที่ 6 มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม

1.4.2 ทีมวิจัยจัดประชุมกลุ่มย่อยทีมวิจัย จำนวน 26 คน เพื่อร่วมมือกันสร้าง แบบสังเกตพฤติกรรม เพื่อใช้ในการสังเกตเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา โดยให้ผู้วิจัยได้ดำเนินการแบ่งทีมงานเป็น 6 กลุ่ม และให้ระดมความคิดแต่ละกลุ่มในประเด็นดังนี้

- เยาวชนที่จะเป็นนักอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีความสามารถในการแสวงหาความรู้หรือไม่ และทราบได้อย่างไรว่าบุคคลนั้นแสวงหาความรู้ได้ดี

- เยาวชนที่จะเป็นนักอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีความสามารถในการคิดและตัดสินใจหรือไม่และทราบได้อย่างไรว่าบุคคลนั้นมีการตัดสินใจที่ดี

- เยาวชนที่จะเป็นนักอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีความสามารถในการจัดการ หรือไม่และทราบได้อย่างไรว่าบุคคลนั้นมีการจัดการที่ดี

- เยาวชนที่จะเป็นนักอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นหรือไม่ และทราบได้อย่างไรว่าคุณคนนั้นทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี

- เยาวชนที่จะเป็นนักอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีความสามารถในการเป็นผู้นำหรือไม่และทราบได้อย่างไรว่าคุณคนนั้นมีความเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารได้ดี

- เยาวชนที่จะเป็นนักอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมหรือไม่ และจะทราบได้อย่างไรว่าคุณคนนั้นมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

สมาชิกทุกกลุ่ม นำเสนอผลจากการระดมสมองในประเด็นที่รับผิดชอบ โดยให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมผลจากการระดมสมองเพื่อนำมาเป็นแนวทางสร้างเป็นแบบสังเกตพฤติกรรม ดังตาราง 8

ตาราง 8 ตัวชี้วัดพฤติกรรมที่แสดงถึงศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร 6 ด้าน

ศักยภาพ 6 ด้าน	ตัวชี้วัดพฤติกรรม
ด้านที่ 1 ความสามารถในการแสวงหาความรู้	<ul style="list-style-type: none"> - ฟังอย่างตั้งใจเมื่อมีการอธิบายกิจกรรมหรือให้ความรู้ - มีการบันทึกการทำกิจกรรมและองค์ความรู้ต่าง ๆ ในสมุด บันทึก - ซักถามข้อสงสัย - สังเกต และอ่านเอกสาร ป้ายโปสเตอร์ที่พบเห็น - อาสาเป็นตัวแทนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ - สนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเมื่อมีโอกาส - กระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมีความสุข - ตรงต่อเวลา
ด้านที่ 2 ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	<ul style="list-style-type: none"> - มีการพิจารณาข้อมูลรอบด้านอย่างละเอียด มีการตรวจสอบ ความถูกต้องก่อนการ ตัดสินใจ - ริเริ่มผลงานหรือวิธีการใหม่ ๆ - คิดรูปแบบที่ใช้ในการนำเสนอผลงานแปลกไม่ซ้ำกลุ่มอื่น เช่น ละคร เพลง กลอน โครงการวิทยาศาสตร์ สิ่งประดิษฐ์

ตาราง 8 (ต่อ)

ศักยภาพ 6 ด้าน	ตัวชี้วัดพฤติกรรม
ด้านที่ 3 ความสามารถในการจัดการ	<ul style="list-style-type: none"> - พุศุคยและเสนอแนะแนวทางในการทำกิจกรรม/โครงการ ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร - มีการวางแผนและกำหนดขั้นตอนในการทำกิจกรรมหรือโครงการในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร - มีการประสานงานและทำงานตามแผนงานและขั้นตอนที่กำหนดไว้ - มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินกิจกรรม - มีการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม/โครงการที่ทำ
ด้านที่ 4 ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกขั้นตอน เช่น ขั้นตอนของการวางแผนการปฏิบัติงานการประเมินและการปรับปรุงแก้ไขด้วยความเต็มใจ - ยอมรับฟังความคิดเห็นและความสามารถของผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานอย่างสม่ำเสมอ - ไม่แสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมในกรณีที่เกิดข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทระหว่างการทำกิจกรรม
ด้านที่ 5 ความสามารถความสามารถในการเป็นผู้นำ	<ul style="list-style-type: none"> - พุศุคชักชวน โน้มน้าวให้เยาวชนคนอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการเพิ่มมากขึ้น - เป็นที่ชื่นชอบและประทับใจของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นคล้อยตาม - กล้าแสดงออก เช่น ร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นผู้นำกิจกรรมต่าง ๆ อาทิกิจกรรมนันทนาการ และการนำเสนอ งานของกลุ่ม - สามารถไกล่เกลี่ยสมาชิกในกลุ่มเมื่อมีปัญหาข้อขัดแย้ง

ตาราง 8 (ต่อ)

ศักยภาพ 6 ด้าน	ตัวชี้วัดพฤติกรรม
ด้านที่ 6 มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ทรัพยากรน้ำอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย - กระตุ้น ชักชวน หรือรณรงค์ ให้ผู้อื่นใช้น้ำอย่างคุ้มค่า - สนใจปัญหาและการเปลี่ยนแปลงลำน้ำแม่สารและเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการ เกี่ยวกับการปกป้อง ดูแลลำน้ำแม่สาร โดยดูจากจำนวนครั้งของการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและการรับรู้ข่าวสารการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อลำน้ำแม่สาร - เป็นผู้เริ่มต้นในการทำโครงการใหม่ ๆ ที่ส่งผลต่อการดูแล ปกป้องและพัฒนา ลำน้ำแม่สาร

1.4.3 นำข้อมูลที่ได้ร่วมกันสร้างแบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

1.5 การพัฒนาแบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

จากการนำแบบสังเกตพฤติกรรมที่สร้างขึ้นไปใช้ในการศึกษาพฤติกรรมของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนาในค่ายระดมเยาวชนตามโครงการกระบวนการ พัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 17-19 เมษายน 2550 ณ ศาลาป่าชุมชนห้วยน้ำจำ ต.ศรีบัวบาน ทีมวิจัยพบปัญหาในการใช้แบบสังเกต และเสนอแนะดังนี้คือ

- กิจกรรมในค่ายบางกิจกรรมยังไม่สอดคล้องกับ แบบสังเกตพฤติกรรมทำให้จะสังเกตได้ไม่ชัดเจน

- ควรปรับกิจกรรมที่ใช้ในค่ายน่าจะดีกว่า เพราะทีมวิจัยมีกิจกรรมจำนวนมากที่นำมาเลือกและปรับใช้ได้

- ควรมีการพัฒนากิจกรรมค่ายบางกิจกรรมเช่นกิจกรรมปลดหนี้ เพราะเน้นความสนุกสนานและบทสรุป

- ควรเพิ่มกิจกรรมระหว่างการเดินทางแต่ละฐานเพื่อที่จะสังเกตพฤติกรรมว่าเยาวชนมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่

จากปัญหาดังกล่าวทีมวิจัยได้นำมาพัฒนาแบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ดังภาคผนวก ข และนำมาใช้ประเมินพฤติกรรมของเยาวชนในช่วงการฝึกปฏิบัติการในชุมชน พบว่าเยาวชนบางคนมีการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้นแต่ไม่สามารถประเมินให้อยู่ในระดับสูงกว่านี้ได้

1.6 การพัฒนาเกณฑ์การประเมินระดับพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ทีมวิจัยนำแบบสังเกตพฤติกรรมที่พัฒนาแล้ว ไปใช้ในการสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนตามโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” เพื่อศึกษาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา และหลังการพัฒนา พบปัญหาจากการใช้แบบสังเกตพฤติกรรม คือทีมวิจัยแต่ละคนประเมินระดับศักยภาพของ เยาวชนแตกต่างกัน เนื่องจากไม่ได้ระบุเกณฑ์ที่ชัดเจนในการให้ระดับศักยภาพไว้ ระบุไว้แต่ ระดับต่ำ (ระดับ1) ระดับปานกลาง (ระดับ 2) และระดับดี (ระดับ 3) เท่านั้น ดังนั้นทีมวิจัยจึงร่วมกันแสดงความคิดเห็นและระบุเกณฑ์ทั้ง 3 จากนั้นนำไปใช้ในการสังเกตพฤติกรรมของเยาวชนในการฝึกปฏิบัติการในชุมชน แต่ยังพบปัญหาที่เกิดขึ้นคือมีเยาวชนที่ไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่สามารถระบุระดับศักยภาพระดับศักยภาพได้ นอกจากนี้ยังมีเยาวชนที่มีการพัฒนาศักยภาพโดดเด่น แต่ไม่สามารถระบุระดับศักยภาพที่เพิ่มขึ้นจากเดิมได้เนื่องจากเป็นระดับระดับสูงสุดแล้ว (3) ดังนั้นทีมวิจัยลงความเห็นร่วมกันว่าควรกำหนดเกณฑ์เพิ่มเติมคือระดับ 0 ซึ่ง หมายถึงไม่สามารถประเมินได้เนื่องจากไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และระดับ 4 มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก และได้ร่วมกันพัฒนาเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินศักยภาพ ซึ่งมีระดับศักยภาพ 5 ระดับดังต่อไปนี้

ระดับ 4 หมายถึงมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับดีมากมีลักษณะดังนี้คือคือปฏิบัติการด้วยความตั้งใจ กระตือรือร้น มีความมั่นใจในการปฏิบัติการมหาโอกาสด้วยตนเองทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาตนเองเมื่อมีโอกาสดังในชุมชน และสถาบันการศึกษา

ระดับ 3 หมายถึง มีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับดี มีลักษณะดังนี้คือปฏิบัติการด้วยความตั้งใจ กระตือรือร้น มีความมั่นใจในการปฏิบัติการไม่อาย และมีความสามารถในการนำกิจกรรมหรือนำเสนองานเพียงลำพังคนเดียว ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งหรือตั้งแต่ร้อยละ 80

ระดับ 2 หมายถึงมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับปานกลาง มีลักษณะดังนี้คือ ปฏิบัติกิจกรรมด้วยความตั้งใจ แต่เชื่องช้า ไม่มีความมั่นใจในการปฏิบัติ

อายุ ไม่กล้า นำกิจกรรมหรือนำเสนองานเพียงลำพังคนเดียว และเข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่ร้อยละ 60-79 ขึ้นไป

ระดับ 1 หมายถึง มีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับต่ำ มีลักษณะดังนี้คือ ไม่ตั้งใจปฏิบัติกิจกรรม อายุ ไม่กล้าแสดงออก เมื่อสมาชิกกลุ่มออกมา นำกิจกรรมหรือนำเสนองานจะหลบอยู่ด้านหลังเพื่อน เข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าร้อยละ 50

ระดับ 0 หมายถึง ไม่สามารถประเมินได้เนื่องจากไม่มาเข้าร่วมกิจกรรม

1.7 การสร้าง และพัฒนาชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนตาม โครงการ กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ทีมวิจัยดำเนินการสร้างและพัฒนาชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน โดยดำเนินการดังนี้

1.7.1 ศึกษาปัญหาของการจัดกิจกรรมค่ายของโครงการ” การพัฒนา กระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สาร” โดยร่วมมือกันวิเคราะห์หาข้อบกพร่องของกิจกรรมที่ ควรพัฒนา ซึ่งจากการวิเคราะห์ปัญหาพบจุดบกพร่องของกิจกรรมดังนี้

1) กิจกรรมเน้นด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากเกินไปกิจกรรม สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในค่ายน้อยทำให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มยังมีความสนิทสนมกัน น้อย

2) กิจกรรมไม่ได้ระบุเป้าหมายในการจัดกิจกรรมทำให้ไม่สามารถ ประเมินได้ว่ากิจกรรมบรรลุผลสำเร็จหรือไม่

3) กิจกรรมบางกิจกรรมสมาชิกไม่ได้ปฏิบัติทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ทำให้ไม่สามารถประเมินศักยภาพของสมาชิกในกลุ่มทุกคน

1.7.2 วางแผนจัดทำชุดกิจกรรมค่าย

1) ประชุมทีมวิจัยโดยนำปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์การจัดกิจกรรม ค่ายที่ผ่านมา เป็นข้อมูลเบื้องต้นเพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมายของการพัฒนากิจกรรมค่าย วิธีการจัด กิจกรรมค่าย ตลอดจนกิจกรรมในค่ายที่สอดคล้องกับเป้าหมายในการจัดกิจกรรม และแบบสังเกต พฤติกรรมที่ร่วมกันพัฒนา

2) ประชุมเชิงปฏิบัติการทีมวิจัยเพื่อจัดทำชุดกิจกรรมค่ายพัฒนา ศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยการแบ่งกลุ่มทีมวิจัยเป็นกลุ่มจำนวน 4 กลุ่มตาม ความสมัครใจและความถนัด ของทีมวิจัยที่เหมาะสมกับลักษณะกิจกรรมดังนี้คือ 1) กิจกรรมกลุ่ม สัมพันธ์ 2) ทักษะการทำงานเป็นทีมและการทำงานร่วมกัน 3) กิจกรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำ

กิจกรรมสร้าง 4) เจตคติเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อเสนอความคิดเห็นและจัดทำชุดกิจกรรม

3) แต่ละกลุ่มนำเสนอผลการจัดทำชุดกิจกรรม และสมาชิกอื่นเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมหลังจากวางแผนจัดทำชุดกิจกรรมทำให้ทราบเป้าหมายของการจัดกิจกรรมค่ายคือ ใ้เยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการรู้จักคุ้นเคยกัน เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันเป็นทีม และเพื่อค้นหาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนกระบวนการพัฒนาโดยสังเกตพฤติกรรมขณะทำกิจกรรมในค่ายที่สามารถสะท้อนถึงเยาวชนมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

1.7.3 ปฏิบัติกิจกรรมค่าย โดยการนำชุดกิจกรรมจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนตำบลศรีบัวบาน โดยทีมวิจัยสังเกตผลการดำเนินกิจกรรมค่าย ทีมวิจัยร่วมกันนำสะท้อนผลการจัดกิจกรรมค่ายโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตประกอบการสะท้อนการปฏิบัติกิจกรรมค่ายเพื่อวางแผนในการจัดกิจกรรมค่ายของเยาวชนตำบลป่าสักและเวียงยอง

1.7.4 ทีมวิจัยร่วมกันนำสะท้อนผลการจัดกิจกรรมค่ายโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตประกอบการสะท้อนการปฏิบัติกิจกรรมค่ายเพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมและวางแผนในการจัดกิจกรรมค่ายของเยาวชนตำบลป่าสักและเวียงยอง ซึ่งชุดกิจกรรมนี้มีลักษณะเป็นค่าย 3 วัน 2 คืน จำนวน 30 ชั่วโมง ประกอบด้วยกิจกรรมดังภาพ 5 และรายละเอียดกิจกรรม ดังภาคผนวก ค

ชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน

กิจกรรมประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักคุ้นเคยกันเกิดความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพในการทำงานร่วมกันเป็นทีมจำนวน 5 ชั่วโมง

1.1 กิจกรรมปรบมือ	30	นาที
1.2 กิจกรรมเป่ายางลบ	30	นาที
1.3 กิจกรรมโป้ง..ไอ้หยา	30	นาที
1.4 กิจกรรมลมเพ..ลมพัด	30	นาที
1.5 กิจกรรมฝั่งแตกริง	30	นาที
1.6 กิจกรรมม่านประเพณี	30	นาที
1.7 กิจกรรมเพื่อนใหม่	30	นาที
1.8 กิจกรรมปั่นไฟ	30	นาที
1.9 กิจกรรมวิวัฒนาการ	30	นาที
1.10 กิจกรรมปีศาจรั้วของบรรยากาศ	30	นาที

2. กิจกรรมทักษะการทำงานเป็นทีมและการทำงานร่วมกัน 3 ชั่วโมง

2.1 กิจกรรมเจ็อนมนุษย์	30	นาที
2.2 ตามหาความหวัง	30	นาที
2.3 นกสร้างรัง	60	นาที

3. กิจกรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำ 5 ชั่วโมง		
3.1	ละครสะท้อนความคิดพิชิตปัญหาสิ่งแวดล้อม	2 ชั่วโมง
3.2	กิจกรรมสร้างโครงการและกิจกรรมสิ่งแวดล้อม	3 ชั่วโมง
4. กิจกรรมสร้างเจตคติเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม 12 ชั่วโมง		
4.1	ข้อคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	1 ชั่วโมง
4.2	ตรวจวัดคุณภาพน้ำสารด้วยสัตว์เล็กน้ำจืด	4 ชั่วโมง
4.3	walk Rally สิ่งแวดล้อม 7 ชั่วโมง	7 ชั่วโมง

หมายเหตุ ในกิจกรรมระหว่างฐานมีกิจกรรมทดสอบความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมดังนี้ คือ ทีมงานแอบทิ้งขยะถุงขนม และจุดไฟเผาขยะ ไว้ระหว่างทางเดินฐาน walk rally สิ่งแวดล้อม และแอบซ่อนว่ามีเยาวชนแสดงพฤติกรรมใดบ้าง รายละเอียดของกิจกรรมในค่ายปรากฏในภาคผนวก

ภาพ 5 องค์ประกอบชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน ตามโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร”

ชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่ ออกแบบให้เยาวชนได้ลงมือปฏิบัติจริงในสถานที่ที่เป็นธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเอง เช่นสำรวจคุณภาพน้ำในลำน้ำแม่สาร และสำรวจคุณภาพอากาศบริเวณป่าหลังโรงเรียนบ้านน้ำพุ เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดของกิจกรรม ดังภาคผนวก ก

1.8 การประชุมเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน ซึ่งประกอบด้วยการประชุมความพร้อมด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.8.1 ด้านสถานที่ในการจัดค่าย ทีมวิจัยเสนอความคิดและให้เหตุผลในการเลือกสถานที่ในการจัดกิจกรรมค่ายว่าควรเป็นสถานที่ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นซึ่งจะส่งผลทำให้เยาวชนในพื้นที่ได้สัมผัสกับทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น เพื่อชุมชนในท้องถิ่นได้ทราบถึงกิจกรรมของโครงการ มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและยังแก้ปัญหาผู้ประกอบการที่ไม่มั่นใจในความปลอดภัยของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ เมื่อจัดในพื้นที่ที่สามารถเข้ามาเยี่ยมชมได้ ดังนั้นทีมวิจัยจึงลงสำรวจแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นและลงความเห็นใช้ ป่าชุมชนห้วยน้ำจ๋า ในการจัดกิจกรรมค่ายของเยาวชนตำบลศรีบัวบาน เนื่องจากสถานที่ติดกับบริเวณลำน้ำแม่สาร สามารถดำเนิน

กิจกรรมตรวจคุณภาพน้ำในลำน้ำแม่สารได้ สำหรับสถานที่ในการจัดค่ายของตำบลป่าสักและ
เวียงของใช้ โรงเรียนน้ำพุบริเวณหลังโรงเรียนจะมีป่าที่สามารถทำกิจกรรมได้ดี

1.8.2 ด้านผู้ดำเนินการจัดกิจกรรม ในการดำเนินการจัดกิจกรรมค่าย ได้มี
การกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของทีมวิจัยซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่หนึ่งทีมวิจัยที่ทำหน้าที่เป็น พี่กลุ่ม พี่กลุ่มมีบทบาทคือผู้อื้อ
กระบวนการ (facilitator) โดยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกต่าง ๆ กับสมาชิกในการทำ
กิจกรรมต่าง ๆ สังเกตพฤติกรรมของสมาชิกทุกคนในกลุ่มอย่างละเอียด เช่น ปฏิบัติของสมาชิก
วิธีการแก้ปัญหาของกลุ่ม และเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกกลุ่ม จะทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในกลุ่ม
ทุกกิจกรรม จึงเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ไปกับสมาชิก กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแสดงความคิด
เห็น และสร้างบรรยากาศแห่งมิตรภาพให้กลุ่มเพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
นอกจากนี้พี่กลุ่มต้องทำหน้าที่ให้ข้อมูลย้อนกลับถึงสิ่งที่ได้สังเกตมา ตลอดจนมีส่วนร่วมในการ
ประเมินศักยภาพของเยาวชนตามเกณฑ์ที่ทีมวิจัยร่วมกันสร้างขึ้นมา

กลุ่มที่สองทีมวิจัยที่ทำหน้าที่เป็น พี่ดำเนินการกิจกรรมหรือพี่ฐานมี
บทบาทในการเตรียมความพร้อมต่าง ๆ เช่น สถานที่ อุปกรณ์ และดำเนินกิจกรรมตลอดการอยู่ค่าย
โดยแบ่งหน้าที่ รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมาย ตลอดจนสังเกต สังเกต
พฤติกรรมของสมาชิกทุกคนในค่ายที่ผ่านเข้ามาทำกิจกรรมในฐานที่ตนเองรับผิดชอบ ตลอดจน
กิจกรรมสนทนาต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีส่วนร่วมในการประเมินศักยภาพของเยาวชนร่วมกับ
พี่กลุ่มตามเกณฑ์ที่ทีมวิจัยร่วมกันสร้างขึ้นมา โดยกิจกรรมค่ายในรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 ได้แบ่งเยาวชน
ออกเป็น 5 กลุ่มและกำหนดความรับผิดชอบของทีมวิจัยที่เป็นพี่เลี้ยงประจำกลุ่ม

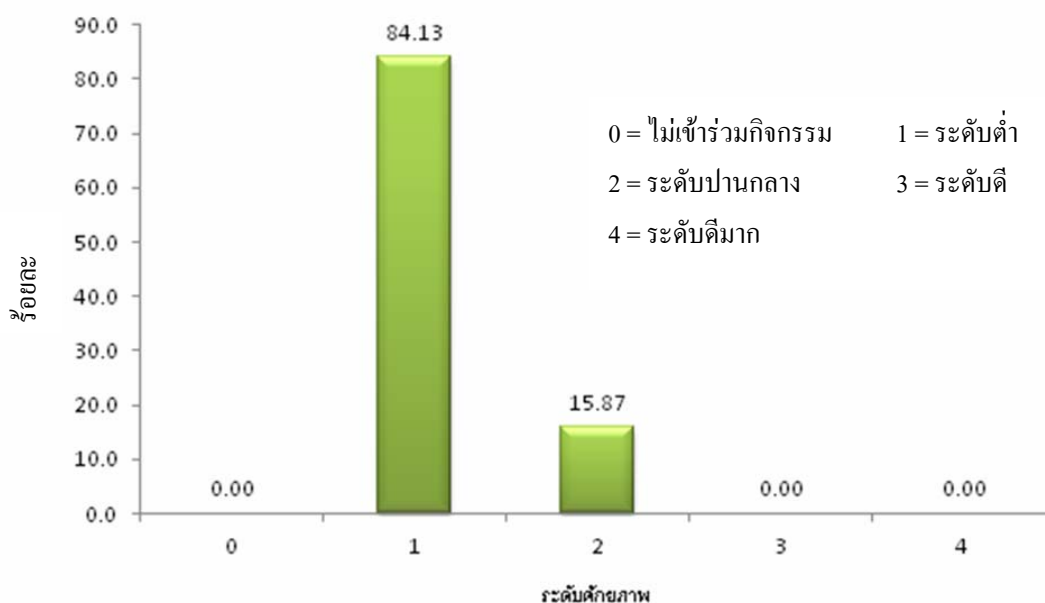
2. ดำเนินการประเมินศักยภาพเยาวชน

จากการถอดบทเรียนช่วงศึกษาบริบทของชุมชน และเยาวชนในพื้นที่วิจัยโดย
ผ่านเวทีพูดคุย-แลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชน ผู้นำชุมชน และตัวแทนจากองค์กรต่าง ๆ
ที่เชิญเข้าร่วมวงเสวนาตลอดจนกลุ่มเด็ก-เยาวชนครบ 13 หมู่บ้าน ทีมวิจัยได้วิเคราะห์ และเลือก
วิธีการพัฒนากระบวนการศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ทำให้เกิดองค์ความรู้ เพื่อ
ใช้ในการพัฒนากระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร และ
องค์ความรู้หนึ่ง คือ ค่ายนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่เยาวชนในการ
ทำงานร่วมกันต่อไปแล้ว ยังเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ศึกษาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำ
แม่สารก่อนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนา และเป็นเครื่องมือที่ใช้พัฒนาศักยภาพเยาวชนในการ
อนุรักษ์ลำน้ำแม่สารได้ในระดับหนึ่งด้วย ดังนั้นทีมวิจัยจึงดำเนินการดังต่อไปนี้

2.1 จัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนตามโครงการ “กระบวนการพัฒนา ศักยภาพเยาวชนในการ อนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ” ซึ่งใช้กิจกรรมในวันแรกของค่าย กิจกรรมค่ายจัดขึ้น จำนวน 2 ครั้ง โดยแบ่งตามพื้นที่ทำการวิจัย กล่าวคือ ครั้งที่ 1 เยาวชนตำบลศรีบัวบานจำนวน 33 คน และครั้งที่ 2 เยาวชนตำบลป่าสัก เวียงยอง จำนวน 30 คน โดยทีมวิจัยนำแบบแบบสังเกต พฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่ร่วมกันสร้างขึ้นมาใช้ในการสังเกตพฤติกรรมของ เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

2.1.1 สรุปบทเรียนหลังกิจกรรมค่าย และประเมินศักยภาพเยาวชนในการ อนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยแบ่งการประเมินเป็น 2 ช่วงคือ

1) การประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการ พัฒนาโดยทีมวิจัยทุกคนประชุมร่วมกันพร้อมแสดงความคิดเห็น ประเมินศักยภาพเยาวชนทุกคน โดยอาศัยแนวทางและเกณฑ์ในการประเมินที่ร่วมกันพัฒนา จากนั้นลงความเห็นสรุปเป็นระดับ ศักยภาพของเยาวชนทุกคนที่เข้าร่วมโครงการ ในคืนวันที่ 1 ของกิจกรรม แผนภูมิ 6 และผลการ ประเมินศักยภาพรายบุคคลในตารางผนวก 4



แผนภูมิ 6 ระดับศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนก่อนการพัฒนาศักยภาพ

จากแผนภูมิ 6 พบว่าเยาวชนทั้งหมด 63 คน ที่เข้าร่วมโครงการมี ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับต่ำจำนวนมากถึงร้อยละ 84.13 และระดับปานกลาง ร้อยละ 15.87 ไม่พบเยาวชนที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดี และระดับดีมาก ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวมีความ

สอดคล้องกับผลที่ได้ จากการสังเกตของทีมวิจัยเยาวชน โดยมีความเห็นตรงกันว่าเยาวชนทั้ง 3 ตำบลมีพฤติกรรมที่แสดงถึงศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่ความแตกต่างกันอย่างชัดเจนอยู่ 2 กลุ่มคือกลุ่มที่มีศักยภาพอยู่ในระดับต่ำจำนวนมาก และกลุ่มที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลางเล็กน้อยซึ่งส่วนใหญ่เยาวชนกลุ่มนี้ มาจากกลุ่มเยาวชนบ้านจำจิมัด ทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนบ้านจำจิมัด มีการรวมกลุ่มกันมาก่อนในลักษณะกลุ่มหนุ่มสาวและพัฒนามาเป็นกลุ่มเยาวชน ซึ่งมีบทบาทในการทำกิจกรรมในหมู่บ้าน เช่นงานประเพณี งานรื่นเริงต่าง ๆ

นอกจากนี้เยาวชนส่วนใหญ่ไม่กล้าแสดงออก โดยเฉพาะการจัดค่ายครั้งที่ 1 ของเยาวชนตำบลศรีบัวบาน ดังจะเห็นได้จากการที่ทีมวิจัยเยาวชนให้แสดงท่าทางในช่วงกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์จะไม่ปฏิบัติตาม ในทางตรงกันข้ามจะขี้นเฉย ไม่ตอบสนองเมื่อทีมวิจัยซักถาม หรือให้แสดงความคิดเห็น บางส่วนไม่ให้ความสนใจกิจกรรมเท่าที่ควร สังเกตได้จากการใช้โทรศัพท์มือถือโทรถึงเพื่อนบ่อย ๆ มักจะเกาะกลุ่มกับเพื่อนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน เมื่อทีมวิจัยให้สัญญาณรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมจะเชื่องช้าและไม่ตรงต่อเวลาทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเยาวชนมาจากหลายหมู่บ้าน มีประสบการณ์ต่างกัน โดยเฉพาะประสบการณ์ในกิจกรรมค่าย และไม่คุ้นเคยระแวง เหมือนถูกจับตามองจากคนที่ไม่รู้จัก ทำให้ไม่กล้าพูดกับใคร ซึ่งแตกต่างจากการจัดค่ายครั้งที่ 2 ของเยาวชนตำบลป่าสักและเวียงยอง พบว่าในวันแรกของการทำกิจกรรมในช่วงลงทะเบียนนั้น จะมีเยาวชนกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเสียงดัง และมาเป็นกลุ่ม กล้าพูด และกล้าแสดงออก และสนิทสนมกัน ทั้ง ๆ ที่อยู่ต่างหมู่บ้าน และเป็นเยาวชนที่มาจากตำบลป่าสัก ซึ่งทั้งนี้อาจเนื่องมาจากในตำบลป่าสักมีโครงการวิจัยต่าง ๆ ที่มีเยาวชนมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมอยู่จึงทำให้เยาวชนสนิทสนมคุ้นเคยกันมาก่อน แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่ยังไม่กล้าแสดงออกโดยเฉพาะเมื่อให้แสดงความคิดเห็น ยังไม่มีการโต้ตอบเมื่อทีมวิจัยซักถาม เมื่อทำกิจกรรมกลุ่มการสำรวจคุณภาพอากาศด้วยไลเคน ซึ่งมีการแบ่งกลุ่มในการทำกิจกรรมโดยจัดแบ่งกลุ่มละเยาวชนต่างหมู่บ้านซึ่งไม่รู้จักกัน เยาวชนในกลุ่มจะลังเล ไม่มีใครกล้าลงมือก่อน ดังนั้นทีมวิจัยที่เป็นพี่กลุ่มต้องคอยกระตุ้นเพื่อให้เยาวชนในกลุ่มรู้จักและสนิทสนมกันเพื่อให้เยาวชนมีความรู้สึกที่ทุกคนเป็นพวกเดียวกันเพื่อก่อให้เกิดการปรับสภาพกลุ่มให้สามารถทำงานร่วมกันได้และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

2) การประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังการพัฒนาโดยใช้เครื่องมือค่าย ซึ่งทีมวิจัย ร่วมกันแสดงความคิดเห็น ประเมินศักยภาพเยาวชนทุกคน และลงความเห็นสรุปเป็นระดับศักยภาพของเยาวชนทุกคนที่เข้าร่วมโครงการ หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมค่ายผลการประเมินศักยภาพรายบุคคลดังตารางผนวก 6 และ 7

หลังจากการจัดกิจกรรมค่ายระดมเยาวชนตามโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” ทีมวิจัยได้สรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการ จากการสรุปผลการประเมินศักยภาพของเยาวชนร่วมกันของทีมวิจัย พบว่าต้นทุนศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนมีจำนวน 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีศักยภาพในระดับต่ำ และกลุ่มที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง และไม่พบเยาวชนที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดีและดีมาก แต่หลังจากผ่านการพัฒนาด้วยกิจกรรมค่ายแล้วพบว่าเยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเพิ่มขึ้น ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มตามลักษณะของศักยภาพที่เปลี่ยนแปลงไป ดังตารางผนวก 8 และรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับต่ำมาเป็นระดับดี

เยาวชนกลุ่มนี้มีการพัฒนาศักยภาพจากระดับต่ำมาเป็นระดับดีซึ่งกลุ่มนี้มีจำนวน 19 คน พบว่าเยาวชนกลุ่มนี้มีการเปลี่ยนแปลงที่โดดเด่น จากการสัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มนี้แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์พบว่าเยาวชนมีการพัฒนาได้โดดเด่นมีลักษณะแตกต่างกัน 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มเด็กเรียน เป็นกลุ่มเยาวชนที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมค่ายที่มีลักษณะของการจัดกิจกรรมเช่นเดียวกับค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารมาก่อน มีจำนวน 8 คน ซึ่งการดำเนินชีวิตประจำวันของเยาวชนกลุ่มนี้อยู่กับการเรียนในระบบโรงเรียน เรียนพิเศษ อ่านหนังสือเรียน ผู้ปกครองเอาใจใส่คอยดูแลอย่างใกล้ชิดไม่มีโอกาสที่จะประพฤตินทางไม่ดี มีความรับผิดชอบสูง เยาวชนกลุ่มนี้ไม่กล้าแสดงออก มักจะเงียบแต่มีความตั้งใจฟังและจดบันทึกความรู้ทุกอย่างที่ผู้ดำเนินกิจกรรมนำเสนอ ตั้งใจปฏิบัติตามกิจกรรม แต่ไม่กล้าพูดและเสนอความเห็นจะลงมือทำด้วยตนเองเมื่อในกลุ่มไม่มีใครทำ แต่หากมีคนทำก็จะนั่งดูเฉย ๆ เมื่อพี่กลุ่มเข้าไปกระตุ้นจึงกล้าที่จะลงมือทำ ดังพี่เลี้ยงกลุ่มได้กล่าวว่

“... พี่ทรายขาว เป็นคนเงียบมาก ๆ เหมือนหุ่นยนต์ มาเด็กเรียนก็อย่างนี้แหละ แต่เวลาพูดอะไรที่เขาจะตั้งใจฟังมากเลย และจดทุกอย่างทั้ง ๆ ที่เขาเป็นรุ่นพี่หนู แต่พี่เขาไม่กล้าเสนอความเห็นหรือเริ่มทำอะไรก่อนเลยเวลาทำงานกลุ่ม หนูต้องคอยกระตุ้นให้พี่เขาทำ พอทำพี่เขามีความคิดดี ๆ เสียคายที่ไม่กล้าพูดและกล้าแสดงออก พอวันสุดท้ายพี่แกกล้ามาก งานในกลุ่มหากไม่มีพี่แกไม่ออกมาอย่างนี้หรอกคะ...”

(นำหนึ่ง ชนะวาริ, สันทนาการกลุ่มย่อย)

“...ผมว่า พี่ตุ้ย ต้องได้รับเลือกเป็นผู้ประสานงานในค่ายนี้แน่นอนเลยครับ ไม่น่าเชื่อเลย วันแรกดูเขาไม่มีความสุข และไม่พูดกับใครเลยนอกจากพี่โต้ง เพื่อนที่มาด้วยกัน แต่ผ่านไปวันที่ 2 สุขยอดเลยกลายเป็นขวัญใจของน้อง ๆ ดูเขาร่าเริง มีความคิดดี กล้าแสดงออก ผิดกับวันแรกที่เข้ามา แอบถามพี่โต้งบอกว่าพ่อแม่รวย และหวงมาก ผมเลยไม่กล้าเข้าไปใกล้เลย กลัวรัศมีความเป็นคุณหนู ไม่น่าเชื่อว่าเขาจะมาเข้าค่ายเรา...”

(นที ปิตีสาร, สนทนากลุ่มย่อย)

นอกจากนี้ตัวเยาวชนที่ได้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของตนเองดังนี้

“...ไม่เคยเข้าค่ายแบบนี้มาก่อนเลย เคยมีความคิดว่าค่ายคืออะไรที่น่าเบื่อและเสียเวลา จึงไม่เปิดโอกาสให้ตนเองเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเลย แต่หลังจากผ่านค่ายมาแล้ว ทำให้ตนเองเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนพฤติกรรมตนเองคือกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น กล้านำเสนองานหน้ากลุ่มคนจำนวนมาก เข้าคนได้ง่าย จากที่เป็นคนที่เงียบ ไม่ค่อยพูดกับใครนอกจากเพื่อนสนิทไม่กี่คน แม้แต่พ่อแม่ ก็ยังไม่คุยสนิทสนม เป็นผู้ฟังที่ดีเพียงอย่างเดียว...”

(แพนเล็ก มีความสุข, สนทนากลุ่มย่อย)

2. กลุ่มเยาวชนขาดโอกาส มีจำนวน 6 คน เยาวชนกลุ่มนี้ผู้ปกครองฐานะทางบ้านไม่ค่อยดี จึงไม่มีโอกาสเรียนพิเศษ จะต้องช่วยเหลืองานบ้าน บางคนพ่อแม่หย่าร้างอาศัยอยู่กับมารดาที่มีรายได้น้อยจากการรับจ้างทั่วไป นอกจากนี้เยาวชน บางคนมารดาไม่เข้าใจในกิจกรรมค่าย โดยมีความคิดว่ากิจกรรมค่ายเป็นกิจกรรมสนุกสนานเท่านั้น และมีความคิดว่าไม่อยากจะให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายเข้าร่วมกิจกรรมที่มีการค้างคืน ทำให้ไม่มีโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมอื่นเลยนอกจากการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียน ในเวลาว่างหลังจากทำงานบ้านเสร็จสิ้นจะดูโทรทัศน์และคุยโทรศัพท์เป็นส่วนใหญ่ เยาวชนคนหนึ่งในกลุ่มสะท้อนกับทีมวิจัยว่า

“...ไม่ค่อยได้ออกไปไหน ก็ใช้โทรศัพท์คุยกับเพื่อน เวลาคุยกับแม่ก็คุยกันคนละเรื่อง ส่วนใหญ่จะบ่นเรามากกว่า...”

“...ไม่ได้เรียนพิเศษ เพราะเรียนไม่เก่ง จึงเรียนเทคนิค ล่าพุน มีเวลาว่างมากก็นอนดู ที วี เคยโกหกกว่าจะไปทำรายงาน บ้านเพื่อนแต่แอบหนีเที่ยวพี่ชายจับได้ ถูกลงโทษหนักมาก แม่ และพี่ชายรุมตบก็เลยไม่กล้าอีกเลย...”

(น้ำอ้อย ฅป่าสัก, สันทนาการกลุ่มย่อย)

และจากการสัมภาษณ์มารดาของเยาวชนคนหนึ่งในกลุ่มที่กล่าวว่า

“...แม่ไม่เคยให้ไปเข้าค่ายค้างคืนที่ไหนเลย กลัวว่าจะไปชอบผู้ชาย เด็กผู้ชายบ้านจะเอาไปนิทา เรียนก็ไม่จบ มีสามีเสียก่อน และคิดว่ามันไม่มีประโยชน์อะไรมีแต่สนุกสนานกันเท่านั้น แต่ครั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านบอกว่าเป็นอาจารย์โรงเรียนจักรคำมาจัดก็เลยให้ไป...”

(แม่น้ำ แห่งเวียงขาม, สันทนาการกลุ่มย่อย)

จากสภาพครอบครัวไม่เอื้อต่อการดูแลเยาวชนได้ เนื่องจากจะต้องไปทำงานเพื่อเลี้ยงครอบครัว จึงทำให้เยาวชนกลุ่มนี้เมื่อมาเข้าค่ายได้รับการดูแลจากทีมวิจัยเป็นอย่างดี ทำให้เยาวชนกลุ่มนี้เกิดความประทับใจ ทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองโดยมีทีมวิจัยที่ตนเองประทับใจเป็นแบบอย่าง สังเกตพบว่ามีถึงกิจกรรมกวางน้อยเยาวชนกลุ่มนี้จะร้องให้ ดังนั้นกิจกรรมกวางน้อยนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่ให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกรักป่า แล้วยังทำทีมวิจัยทราบถึงปัญหาความอบอุ่นในครอบครัวอีกด้วย

3. กลุ่มที่มีโอกาสทำกิจกรรมนอกเหนือจากโครงการมีจำนวน 6 คน ซึ่ง เยาวชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนตำบลป่าสักทั้งนี้เนื่องจากในตำบลป่าสักมีโครงการต่าง ๆ เข้าไปในพื้นที่วิจัยในระยะเดียวกัน หลายโครงการจึงทำให้เยาวชนมีโอกาสดำเนินการเองจากการทำกิจกรรมในโครงการอื่นด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเป็นผู้นำการจัดการและการทำงานร่วมกับผู้อื่น จึงทำให้เยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพที่โดดเด่น

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับต่ำพัฒนามาเป็นระดับปานกลาง

เยาวชนกลุ่มนี้ มีจำนวนถึง 34 คน จากการสอบถามผู้ปกครอง และเยาวชน พบว่าเยาวชนกลุ่มนี้พบว่าไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมค่ายในลักษณะนี้มาก่อน ส่วนใหญ่จะเคยผ่านแต่กิจกรรมค่ายตามหลักสูตรของโรงเรียน เช่น ค่ายลูกเสือ เนตรนารี และค่ายคุณธรรม เวลาว่างส่วนใหญ่ของเยาวชนกลุ่มนี้จะเที่ยวเตร่ตามบ้านเพื่อน เล่นเกม ดูโทรทัศน์ บางคน ตกปลา และเล่นน้ำแม่สาร ทีมวิจัยสังเกตพบว่าเด็กกลุ่มนี้ จะให้ความสนใจกับกิจกรรมที่สนุกสนาน กิจกรรมที่ได้เคลื่อนไหว เช่นกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ต่าง ๆ เมื่อทีมวิจัยนำกิจกรรมจะหัวเราะ ยิ้มอย่างมีความสุข แต่หากให้ออกมาทำกิจกรรมต่อหน้าผู้อื่นเพียงลำพังจะไม่ยอมทำ ในกลุ่มนี้พบเยาวชนคนหนึ่ง ช่วงแรก ไม่ยอมพูดกับคนที่ไม่คุ้นเคย ไม่ยอมลุกจากที่นั่ง เมื่อให้ทำกิจกรรมเป็นกลุ่มจะหลบอยู่หลังผู้อื่น สำหรับกลุ่มนี้ที่เป็นเพศหญิง แอบคุยโทรศัพท์ และคุยกับเพื่อนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกันเกือบตลอดเวลา หากเป็นกิจกรรมที่ให้แบ่งกลุ่ม และช่วยกันแสดงความคิดเห็น และปฏิบัติตาม ไม่ให้ความสนใจเลย ที่กลุ่มต้องคอยเตือนและกระตุ้นบ่อย ๆ แต่เยาวชนกลุ่มนี้ให้การยอมรับและเกรงใจ และเชื่อฟังทีมวิจัย ถึงแม้ว่าทีมวิจัยเยาวชนจะมีอายุเท่ากันก็ตาม แต่เนื่องด้วยไม่มีประสบการณ์จึงทำให้ไม่กล้าแสดงออก ที่กลุ่มจึงต้องคอยกระตุ้นบ่อย ๆ ดังนั้นเมื่อกิจกรรมในค่ายที่จัดขึ้น ซึ่งเป็นกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ที่ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงออกมีความสุขสนุกสนาน มีบทสรุปสั้นๆ ให้เยาวชนนำไปคิดและปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น กิจกรรมผึ่งแดดรัง ม่านประเพณี เป็นต้น ทำให้เยาวชนสนิทสนมคุ้นเคยกันทุกคน เมื่อเกิดความสนิทสนมกันจึงทำให้กล้าแสดงออกมากขึ้น นอกจากนี้รูปแบบกิจกรรมในค่าย เยาวชนยังได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมจากธรรมชาติจริง ๆ เช่นการลงไปสำรวจน้ำ สำรวจไลเคน สำรวจสิ่งมีชีวิต ซึ่งการจัดกิจกรรมเช่นนี้ เยาวชนกลุ่มนี้ไม่เคยทำมาก่อน จึงเกิดความตื่นเต้น และอยากเรียนรู้ มีความสุขกับการ

รู้จักเพื่อนใหม่และทำกิจกรรมร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามระยะเวลาในการทำกิจกรรมเพียง 3 วัน 2 คืน เป็นเพียงการสร้างความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจ และเป็นการฝึกทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการเป็นผู้นำ ทักษะการแสวงหาความรู้ เริ่มต้นเท่านั้น ประกอบกับมีต้นทุนศักยภาพอยู่ในระดับต่ำ มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมน้อย จึงทำให้ทำให้เยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป ทีมวิจัยพบว่ากิจกรรมค่ายที่พัฒนามา เหมาะสมกับเยาวชนกลุ่มนี้มากที่สุด เนื่องจากกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัตินอกสถานที่ในธรรมชาติ ดังทีมวิจัยเยาวชนสะท้อนว่า

“... งานกลุ่มที่ให้ช่วยกันแสดงความคิดเห็นในกลุ่ม นื่อง
ในค่ายส่วนใหญ่ไม่ยอมแสดงความคิดเห็นเลย ให้นำเสนองานก็

เถียงกัน ทำอะไรก็ไม่ค่อยกล้าทำ ไม่ค่อยพูด ผมพยายามที่จะเข้าไปคุยด้วยก็ไม่ค่อยคุย จะอยู่เฉพาะเพื่อนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน ผมว่าเราจะต้องเพิ่มกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์มากกว่านี้ ตั้งแต่น้องชอบกิจกรรมสนุกสนาน เพื่อจะทำให้มีการปรึกษาหารือกันในงานกลุ่มมากขึ้น...”

(ดินดำ น้ำใจงาม, สันทนาการกลุ่มย่อย)

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลางพัฒนาเป็นระดับดี

เยาวชนกลุ่มนี้มีจำนวน 8 คน (หมายเลข 1 – 8) เยาวชนกลุ่มนี้ที่มีต้นทุนศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง จากการสอบถามพบว่าเยาวชนกลุ่มนี้มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน และในหมู่บ้าน เช่นเคยผ่านค่ายแกนนำต่อต้านยาเสพติดมา กิจกรรมอบรมด้านสิ่งแวดล้อมของเทศบาลเมืองลำพูน อบรมแกนนำนักเรียนด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น ด้านความเป็นผู้นำ ด้านวินัย ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทำให้กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าแสดงออกบ้าง มักจะถูกเสนอชื่อจากกลุ่มให้เป็นตัวแทนนำเสนอของงานของกลุ่มแต่อย่างไรก็ตามเยาวชนกลุ่มนี้ยังไม่มีความมั่นใจในตนเอง ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม จะถามทีมวิจัยที่เป็นที่เล็งกลุ่มเสมอ ไม่กล้าตัดสินใจ แต่ให้การยอมรับที่กลุ่มถึงแม้ว่าจะเป็นรุ่นเดียวกันหรือรุ่นน้อง เยาวชนกลุ่มนี้ให้ความสนใจกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหว เช่นให้ลงสำรวจคุณภาพน้ำ กิจกรรมตรวจสอบคุณภาพอากาศด้วยไลเคน กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ต่าง ๆ เช่นเดียวกับกลุ่มที่มีศักยภาพระดับต่ำมาเป็นระดับปานกลาง แต่จะมีความอดทน และพยายามทำกิจกรรมทุกกิจกรรม ดังนั้นเยาวชนในกลุ่มนี้จึงได้ฝึกทักษะด้านต่าง ๆ มากกว่ากลุ่มอื่น จึงทำให้มีศักยภาพเพิ่มขึ้นตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามเยาวชนกลุ่มนี้ยังไม่สามารถกระตุ้นให้เพื่อนในกลุ่มทำงานร่วมกันได้ มักจะทำงานกับสมาชิกกลุ่มที่มีความตั้งใจทำงาน เช่นเดียวกันเท่านั้น

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลาง และยังคงอยู่ในระดับปานกลาง

เยาวชนกลุ่มนี้มีจำนวน 2 คน จากการประเมินศักยภาพเยาวชนพบว่าหนึ่งในจำนวนนี้มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายที่มีลักษณะการดำเนินกิจกรรมเช่นเดียวกันกับกิจกรรมในค่ายนี้ในระดับอุดมศึกษา เช่นกิจกรรมค่ายของชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ค่ายเครือข่ายเยาวชนจังหวัดลำพูน เป็นต้น ทำให้ไม่สนใจเท่าที่ควร ทีมวิจัยจึงลงความเห็นให้ศักยภาพในการแสวงหาความรู้ยังอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประสบการณ์ที่มีผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นรุ่นพี่ที่อยู่ในระดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง ซึ่งเยาวชนใฝ่ฝันที่จะเข้าไปศึกษาต่ออยู่แล้ว จึงส่งผลให้เยาวชนยอมรับ

สำหรับทีมวิจัยเยาวชนที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมค่ายในครั้งนี้บางคนมีอายุน้อยกว่า จึงทำให้ไม่ยอมรับ ขาดความเชื่อถือ และไม่มีความเกรงใจ แต่เมื่อให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ จะกล้าแสดงออกมาก เมื่อทำกิจกรรมในกลุ่มจะแสดงความคิดเห็น แต่ไม่รับฟังความคิดเห็นของสมาชิกคนอื่น ส่งผลให้สมาชิกคนอื่นไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ผลงานของกลุ่มจึงไม่ดีเท่าที่ควร ทีมวิจัยลงความเห็นให้การทำงานร่วมกับผู้อื่นอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นจึงมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย แต่ยังคงอยู่ในระดับเดิม สำหรับเยาวชนอีกคน มีลักษณะขี้อาย ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีเนื่องจากจะทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเยาวชนจำใจมัด จึงมีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมเช่นกัน แต่มีผู้ตามมากกว่า มีความสามารถพิเศษคือตีกลอง หากทำกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ที่ใช้เพลง หรือจังหวะประกอบ จะรับอาสาตีกลองให้กับทีมวิจัยทำให้มีโอกาสได้ทำกิจกรรมน้อย เมื่อให้แสดงความคิดเห็น ไม่กล้าพูด และไม่กล้าแสดงออก หากอยู่ในกลุ่มของเยาวชนบ้านจำใจมัดที่เคยร่วมงานกันจะพูดมากขึ้น ส่งผลให้ทีมวิจัยลงความเห็นว่ายังคงมีระดับศักยภาพอยู่ในระดับปานกลางคงเดิม ดังทีมวิจัยเยาวชนที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงกลุ่มแสดงความคิดเห็นว่า

“ ...น้องกวางดาว ที่มาจากโรงเรียนสวนบุญคะ เวลาทำงานกลุ่มชอบแสดงความคิดเห็นจนคนอื่นไม่กล้าออกความเห็นเลยส่วนใหญ่ก็จะเป็นความคิดของกวางคนเดียว เขาพูดให้หนูฟังบ่อย ๆ ว่าเคยไปเข้าค่ายมาเยอะแยะไปหมด ดูแล้วเขาไม่ค่อยจะเชื่อหนูเท่าไร หนูเหมือนว่าเราจะทำกิจกรรมอะไรเขาจะรู้ไปหมดแต่พอถึงตอนสำรวจคุณภาพลำนํ้า เขาทำไม่ถูกเพราะช่วงที่พี่หนึ่งอธิบายเขาไม่ค่อยสนใจเท่าไร แต่เขาจะกล้ามากเลยคะ หรือว่าเขาอายุมากกว่าหนู เขาถึงไม่เชื่อถือหนู...”

(อาร์มชิน รักงาม, สันทนากลุ่มย่อย)

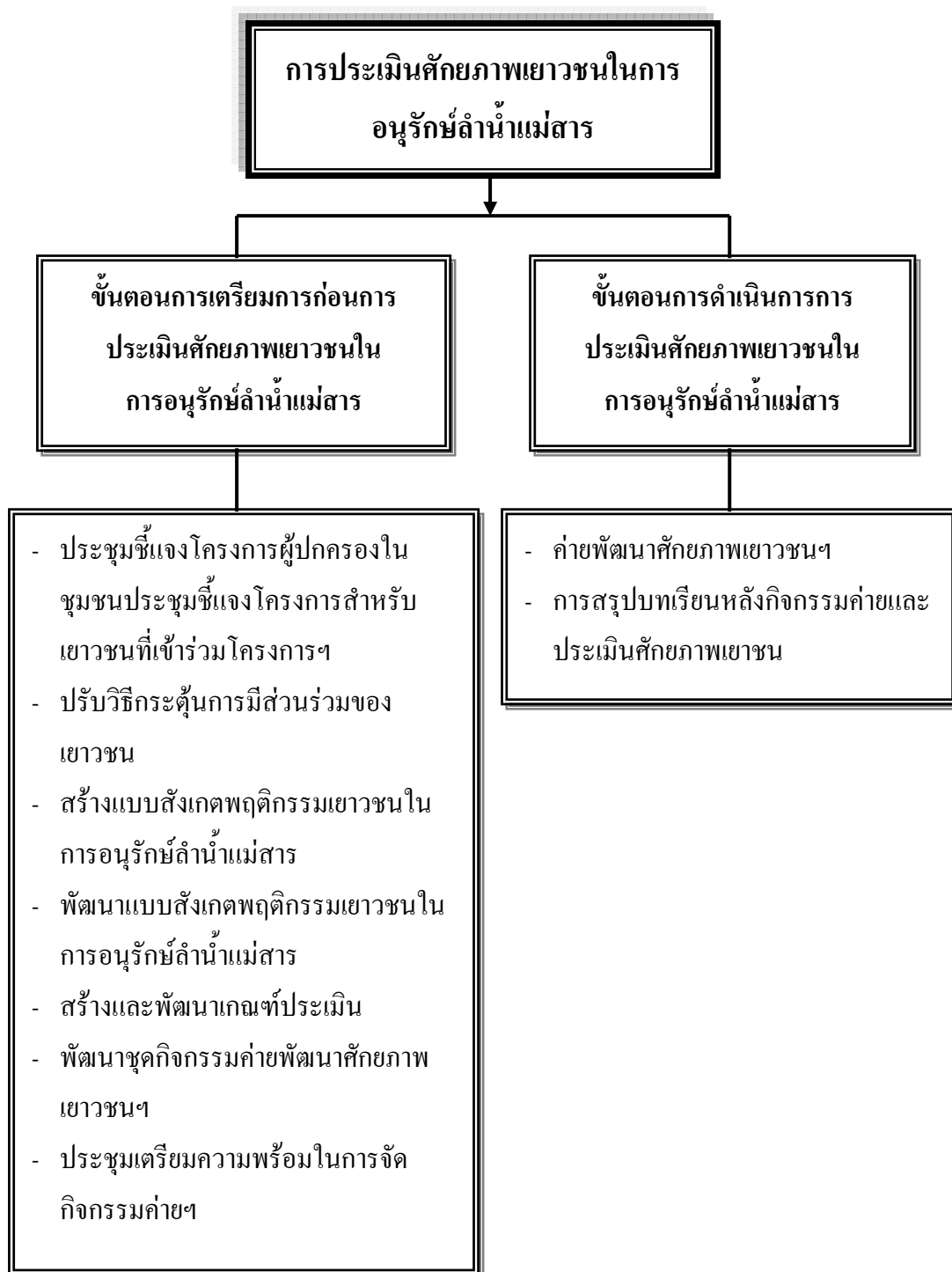
แต่อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดในแต่ละประเด็นของศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำนํ้าแม่สารก็พบว่าเยาวชนในกลุ่มนี้ก็ยังมีการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากผ่านกิจกรรมสร้างความประทับใจทำให้เยาวชนกลุ่มนี้เปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อผู้ดำเนินกิจกรรมที่เป็นรุ่นน้อง มีการพูดคุยและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องกิจกรรมกันมากขึ้น ดังทีมวิจัยได้สะท้อนดังนี้

“...พี่ที่มาจากจำจิ้มด เขาทำงานเก่งมาก ให้ทำกิจกรรมอะไรจะจัดการได้ดี แต่ชอบทำงานเฉพาะกลุ่มของเขา เวลาแยกกลุ่มเขาไม่ค่อยแสดงออกมักจะอยู่เฉย ๆ ไม่ค่อยพูด โดยเฉพาะที่นั่น แต่ที่เขาติกลงเก่งมาก แต่ตอนหลัง ๆ พอหนูเข้าไปสนิทสนมด้วย ในคืนสุดท้ายหลังจากพิธีเทียนเสร็จพี่เขาก็ดีใจมากเลย...”
(น้ำหนึ่ง ชนะวาริ, สนนทากลุ่มย่อย)

จากการดำเนินกิจกรรมช่วงการค้นหาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนดำเนินการพัฒนาและหลังการพัฒนาโดยใช้กิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนสามารถสรุปข้อค้นพบได้ดังนี้คือ

1. การค้นหาศักยภาพเยาวชนทำให้ทราบถึงต้นทุนศักยภาพที่มีอยู่ในเยาวชนเพื่อที่จะนำไปเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการออกป็นกิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเยาวชน
2. การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่มีศักยภาพในระดับต่ำควรที่จะพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไปนั่นคือจากกิจกรรมที่ง่าย ๆ สนุกสนานและเพิ่มความซับซ้อนของกิจกรรมเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยกิจกรรมแทรกความรู้ และสาระด้านสิ่งแวดล้อม ให้เยาวชนได้ลงมือปฏิบัตินอกสถานที่ ซึ่งพบว่ากิจกรรมที่ใช้พัฒนาศักยภาพเยาวชนในระดับต่ำที่เหมาะสมคือกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ เช่นกิจกรรมผึ่งแดดรัง ม่านประเพณี และกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติ เช่นกิจกรรมสำรวจคุณภาพลำน้ำแม่สาร กิจกรรมฐานสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
3. กิจกรรมกวางน้อยเป็นกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกรักป่าซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ป่า และเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ยังทำให้ทราบถึงปัญหาความอบอุ่นในครอบครัวของเยาวชนอีกด้วย
4. ปัจจัยที่ส่งผลให้การค้นหาศักยภาพเยาวชนประสบความสำเร็จเนื่องมาจากทีมวิจัยทุกคนมีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมค่ายมาก่อนมีการวางแผนและการเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรมรู้บทบาทในการเป็นทีมวิจัย เป็นแบบอย่างที่ดี เช่น ทุ่มเทและเสียดสะอดทน และมีจำนวนเพียงพอที่จะดูแลและสังเกตพฤติกรรมเยาวชนได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ยังมีงบประมาณสนับสนุนจาก สกว. ที่ทำให้กิจกรรมประสบผลสำเร็จ
5. ขั้นตอนการค้นหาศักยภาพเยาวชนประกอบด้วยขั้นตอน ต่าง ๆ

ผังแผนภูมิ 7



แผนภูมิ 7 ขั้นตอนการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

6. เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินศักยภาพเยาวชนก่อนการพัฒนาที่เหมาะสมกับเยาวชนในพื้นที่วิจัยคือ ชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน และแบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร และยังนำไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในช่วงแรกของการพัฒนาได้ดี

7. แบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเป็นเครื่องมือที่ดี ในการฝึกทีมวิจัยเยาวชนให้มีความรู้ความสามารถในการประเมินศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชน ตั้งแต่การสร้างแบบสังเกต การสร้างและพัฒนาเกณฑ์ที่ใช้ประเมิน การใช้แบบประเมินในการบันทึก และสรุปลงความเห็นร่วมกันเพื่อประเมินศักยภาพเยาวชนแต่ละคน นอกจากนี้ทีมวิจัยเยาวชนยังร่วมกันใช้ประเมินตนเองเพื่อให้รู้ว่าตนเองมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับใด และจากการเรียนรู้ร่วมกันของทีมวิจัยในการประเมินศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่เข้าร่วมโครงการ ทำให้การสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการทุกครั้งทีมวิจัยจะเปิดโอกาสให้ทีมวิจัยแต่ละคนแสดงความคิดเห็นถึงศักยภาพของทีมวิจัยแต่ละคนเกี่ยวกับจุดเด่น และจุดด้อยของแต่ละคนเพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพของตนเองต่อไป ซึ่งส่งผลให้ทีมวิจัยมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

การวิเคราะห์ และเลือกวิธีการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสม

หลังจากค้นหาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการแล้วทีมวิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การประมวลแนวทางการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารตามศักยภาพของเยาวชน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมสนทนากลุ่มย่อยผู้ปกครองของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการในตำบลศรีบัวบานจำนวน 3 ครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปกครองมีภารกิจมาก จึงมาเข้าร่วมกิจกรรมไม่พร้อมเพรียงกัน ผู้วิจัยจึงแบ่งการสนทนากลุ่มย่อยออกเป็น 3 ครั้ง ซึ่งประเด็นสำคัญในการสนทนากลุ่มย่อยครั้งนี้คือ

- ผู้ปกครองคาดหวังอะไรจากโครงการกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
- ผู้ปกครองอยากให้เยาวชนที่เป็นลูกหลานของท่านพัฒนาตนเองอย่างไร นอกเหนือจากด้านการเรียน
- จากการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชนมีการพูดคุยอะไรให้ผู้ปกครองฟังบ้างและตัวเยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
- เยาวชนที่เป็นลูกหลานชอบทำอะไรบ้างนอกเหนือจากไปโรงเรียน

ผลจากการทำกิจกรรมสนทนากลุ่มย่อยทำให้ทราบถึงทัศนคติและความต้องการของผู้ปกครองในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่เป็นลูกหลานของตนเองเพิ่มขึ้น ทีมวิจัยนำมาสรุปตามประเด็นของศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารได้ดังตาราง 9

ตาราง 9 ทัศนคติและความต้องการของผู้ปกครองต่อการพัฒนาเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของลูกหลาน

ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	ทัศนคติและความต้องการของผู้ปกครอง
1. ความสามารถในการแสวงหาความรู้	1.1 อยากให้เป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียน
2. ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	2.1 อยากให้สามารถคิดและตัดสินใจเองได้ ไม่ต้องทำตามเพื่อนทุกอย่าง 2.2 แยกแยะสิ่งไหนดีสิ่งไหนไม่ดี และเลือกคบเพื่อนที่เป็นคนดี ไม่มั่วสุมเป็นนักเลง ไม่ยุ่งกับยาเสพติด
3. ความสามารถในการจัดการ	3.1 สามารถจัดการเรื่องเวลาของตนเองได้ โดยพ่อแม่ไม่ต้องเตือนบ่อย ๆ เช่นนอนตื่นสายไปโรงเรียนไม่ทัน
4. ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	4.1 ไม่ปรากฏทัศนคติและความต้องการ
5. ความสามารถความสามารถในการเป็นผู้นำ	5.1 มีความรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย ไม่ผัดผ่อนทำงานล่าช้า 5.2 กล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้อง เช่น เมื่อผู้ใหญ่วานให้ไปติดต่อกับใครที่ไม่รู้จัก เยาวชนจะไม่ยอมไปเพราะไม่กล้า 5.3 อยากเห็นลูกหลานแสดงความสามารถเพราะหลังจากเข้าค่ายมาแล้ว ทราบข่าวว่าลูกตนเองกล้าแสดงออกจึงอยากเห็นการแสดงของบุตร หลานตนเอง 5.4 อยากให้ควบคุมอารมณ์ตนเองได้เมื่อพ่อแม่ว่ากล่าวตักเตือนไม่แสดงอาการก้าวร้าว ขุนเคียว

ตาราง 9 (ต่อ)

ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	ทักษะและความต้องการของผู้ปกครอง
6. มีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม	6.1 อยากให้เยาวชนร่วมมือกันพัฒนาชุมชนบริเวณริมลำน้ำแม่สารหน้าวัดทุ่งยาว 6.2 สละเวลาเพื่อส่วนรวมในหมู่บ้าน เช่น เมื่อมีการขอความร่วมมือพัฒนาหมู่บ้านพ่อแม่ต้องเกี่ยวข้องเชิญให้ไปช่วย อยากให้เด็กอยากทำด้วยตนเอง 6.3 อยากให้ช่วยกันประหยัดน้ำ ประหยัดไฟ เช่น ชอบเปิด โทรทัศน์ เปิดไฟฟ้าทิ้งไว้

นอกจากนี้จากการสนทนากลุ่มย่อยผู้ปกครอง เยาวชนยังได้พบทักษะของผู้ปกครองเพิ่มเติมคือเด็กในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ชอบพูดหรือคุยให้กับผู้ปกครองฟังแต่คุยกันในกลุ่มเพื่อนเท่านั้น ทำให้ไม่ทราบว่าลูกหลานเป็นอย่างไร ส่วนใหญ่จะรับทราบจากบุคคลอื่น บางครั้งต้องแอบฟัง

2. วางแผนจัดทำปฏิทินปฏิบัติการเพื่อฝึกปฏิบัติจัดกิจกรรมในชุมชน

หลังจากเยาวชนได้ผ่านการพัฒนาจากกระบวนการค่ายแล้ว พบว่าเยาวชน มีการพัฒนาศักยภาพขึ้นในระดับหนึ่งเท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการพัฒนาทางกาย เช่น ทักษะต่าง ๆ ดังนี้ การจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเป็นผู้นำ สำหรับทักษะการคิดตัดสินใจ ส่วนจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมยังมีการพัฒนาน้อยแต่เกิดแรงบันดาลใจอยากทำกิจกรรม ดังนั้นทีมวิจัย และเยาวชนได้ดำเนินการร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรม โดยการนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ และเลือกวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารจากการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ปกครองมาประกอบการวางแผนกิจกรรม และปฏิทินปฏิบัติงานการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน โดยการระดมความคิดของเยาวชน ดังแสดงใน ภาพ 6 เป้าหมายในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้ฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารจากสภาพจริงในชุมชนของตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารมากยิ่งขึ้นตามความสนใจและความต้องการของผู้ปกครองและเยาวชน โดยเยาวชนแต่ละหมู่บ้านจะใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับการทำโครงการอย่างง่ายจากการเข้าค่ายมาร่วมกันคิดและเขียนกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ในหมู่บ้านของตนเองทั้งนี้จะมีทีมวิจัยคอยเป็นที่ปรึกษา และให้ความช่วยเหลือ แล้วนำเสนอต่อที่ประชุม เพื่อให้ทุกคนรับทราบ ชักถามประเด็นที่ไม่เข้าใจ

เสนอแนะข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเพื่อให้กิจกรรมมีความสมบูรณ์ มากขึ้น ผลจากการระดมความคิดในการวางแผนกิจกรรมทำให้ได้ข้อตกลงร่วมกันดังนี้คือ เยาวชนแต่ละหมู่บ้านต้องวางแผนและลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหมู่บ้านละ 1 กิจกรรม โดยทางโครงการจะสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมหมู่บ้านละ 500 บาท และจัดทำปฏิทินปฏิบัติงานการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนร่วมกัน



(ก)



(ข)

ภาพ 6 การระดมความคิดของเยาวชนเพื่อจัดทำแผนปฏิทินปฏิบัติการตำบลศรีบัวบาน
(ก) ตำบลป่าสัก และ (ข) เวียงยอง

การปฏิบัติการตามแนวทางพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ในขั้นตอนของการดำเนินการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร แบ่งตามระยะเวลาในการจัดกิจกรรม ดังนี้คือ ช่วงแรกของการพัฒนาที่มิวิจัยใช้ค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนตามโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” เพื่อศึกษาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังการใช้ชุดกิจกรรมค่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ช่วงที่ 2 ของการพัฒนาเป็นการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ซึ่งเยาวชนแต่ละกลุ่มจะดำเนินการจัดกิจกรรมตามปฏิทินกิจกรรมและปฏิบัติงานการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ดังนี้

การจัดกิจกรรมตามปฏิทินปฏิบัติงานการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ภายใต้โครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร”

การฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชนในแต่ละหมู่บ้าน ได้แสดงศักยภาพของตนเองตามศักยภาพที่มีอยู่อย่างอิสระ โดยร่วมกันคิดวางแผน ออกแบบกิจกรรม ลงมือ ปฏิบัติกิจกรรมและสรุปบทเรียนร่วมกัน โดยกิจกรรมที่สร้างขึ้น ต้องเป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในหมู่บ้านของตนเอง เยาวชนหมู่บ้านใดไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมได้ สามารถรวมกลุ่มกับหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งผลการปฏิบัติกิจกรรมแต่ละหมู่บ้านตามประเด็นดังนี้คือ การออกแบบกิจกรรม การวางแผนและการดำเนินกิจกรรม การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชน ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม สรุปได้ดังตาราง 10 และรายละเอียดในภาคผนวก ง

ตาราง 10 สรุปผลการฝึกปฏิบัติกิจกรรมของเยาวชนหมู่บ้านต่าง ๆ ตามปฏิทินปฏิบัติการ

ลำดับ	ชื่อกิจกรรม-หมู่บ้าน	การออกแบบกิจกรรม	การวางแผนและการดำเนินกิจกรรม	การเปลี่ยนแปลงศักยภาพฯ
1	Rally เก็บขยะริมน้ำสาร (เยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือ)	- ฐานกิจกรรม 4 ฐาน - แข่งขันเก็บขยะและแยกขยะ	- ฐานกิจกรรมมีการประยุกต์มาจาก ค่าย และคิดขึ้นมาใหม่เพิ่มเติม - ดำเนินกิจกรรมยังไม่ราบรื่น เนื่องจากยังไม่เคยมีประสบการณ์ - การจัดการ การประสานงาน และ เตรียมอุปกรณ์ สถานที่ดีมาก	- ระดับดีเป็นดีมาก 4 คน - ระดับปานกลางเป็นระดับดี 1 คน - ระดับปานกลางคงเดิม 8 คน - ไม่รวมกิจกรรม 1 คน
2	ปลูกต้นไม้ประจำตัว (เยาวชนบ้านทุ่งยาวใต้)	- ฐานกิจกรรม - ปลูกต้นไม้คนละต้น	- วางแผนจัดกิจกรรมดี แต่ผู้นำ กิจกรรมไม่ดำเนินการตาม แผน - ฐานกิจกรรมนำมาจากกิจกรรมค่ายที่ ผ่านมาโดยไม่มี การประยุกต์ แต่ เปลี่ยนชื่อฐาน - ดำเนินกิจกรรมไม่ราบรื่นและไม่ เป็นไปตามแผน - การประสานงาน การจัดการ ด้าน สถานที่ และเตรียมอุปกรณ์	- ระดับดีเป็นดีมาก 1 คน - ระดับปานกลางคงเดิม 6 คน

ตาราง 10 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อกิจกรรม-หมู่บ้าน	การออกแบบกิจกรรม	การวางแผนและการดำเนินกิจกรรม	การเปลี่ยนแปลงศักยภาพฯ
3	- แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (เยาวชนบ้านจำบอน)	กิจกรรมเพลงสลับเกมที่มีบทสรุป เพื่อให้เกิดความสนุกสนานและได้ ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม	- วางแผนกิจกรรมและจัดกิจกรรมได้ดี - ชักชวนเยาวชนในกลุ่มอื่นเข้าร่วม - ดำเนินกิจกรรมตามแผน และจัด กิจกรรมได้น่าสนใจ	- ระดับดีเป็นดีมาก 2 คน
4	- ปลูกจิตสำนึกผักพื้นบ้าน (เยาวชนบ้านดอนแก้ว)	- แข่งขันเกมวิบาก - สำรวจพืชสมุนไพร	- การวางแผนกิจกรรมน้อย - กิจกรรมไม่สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรม ผู้นำกิจกรรมไม่สามารถดำเนิน กิจกรรมเองได้	- ระดับปานกลางคงเดิม 1 คน - ไม่รวมกิจกรรม 1 คน
5	ถ่ายพัฒนาศักยภาพเด็กและ เยาวชนเฉลิมพระเกียรติ (เยาวชนบ้านจำขี้มด)	- ถ่าย 2 วัน 1 คืน - กิจกรรมสร้างความสามัคคีและ ระเบียบวินัย - ระลึกถึงพระคุณของแม่ - กิจกรรมคุณค่าน้ำสาร	- วางแผนและจัดกิจกรรมได้ดีมาก เกินเป้าหมายที่กำหนดไว้ - ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านมาร่วม กิจกรรมจำนวนมาก - การเตรียมงานและการจัดการทั่วไปดี และเยาวชนทำงานร่วมกันได้ดี	- ระดับดีเป็นดีมาก 5 คน - ระดับดีเป็นระดับดี 2 คน

ตาราง 10 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อกิจกรรม-หมู่บ้าน	การออกแบบกิจกรรม	การวางแผนและการดำเนินกิจกรรม	การเปลี่ยนแปลงศักยภาพฯ
6	ระดมพลคนบ้านใหม่ (เยาวชนบ้านใหม่จตุจักร)	- แรลลี่แข่งขันหาข้อความรณรงค์ รักษาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน - เลือกตั้งแกนนำเยาวชนหมู่บ้าน	- วางแผนกิจกรรมและดำเนิน กิจกรรมได้ดี - ผู้นำกิจกรรมไม่มีประสบการณ์แต่ ฝึกจัดกิจกรรมมาล่วงหน้า - การจัดการ ประสานงาน และ เตรียมงานดี	- ระดับดีเป็นดีมาก 1 คน - ระดับปานกลางเป็นระดับดี 1 คน - ไม่รวมกิจกรรม 1 คน
7	จีรถถีบเต่าขึ้นคอย (เยาวชนบ้านสันคะยอม)	- เชิญผู้ใหญ่ในหมู่บ้านพูดคุย และ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน เช่นป่า ชุมชน น้ำแม่สาร และการกำจัดขยะ - ปั่นจักรยานไปตามแหล่งเรียนรู้ ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน และมีฐาน กิจกรรม	- วางแผนกิจกรรมและดำเนิน กิจกรรมได้ดี - ผู้นำกิจกรรมทำงานร่วมกันได้ดี และมีประสบการณ์แต่ยังสามารถ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ การจัดการ ประสานงาน และ เตรียมงานดี	- ระดับดีเป็นดีมาก 3 คน - ระดับปานกลางเป็นดีมาก 3 คน

ตาราง 10 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อกิจกรรม-หมู่บ้าน	การออกแบบกิจกรรม	การวางแผนและดำเนินกิจกรรม	การเปลี่ยนแปลงศักยภาพฯ
8	น้ำสารปลอดขยะ เยาวชนบ้านป่าสัก และ น้ำบ่อเหลือง	- ฐานกิจกรรม 4 ฐานเกี่ยวกับการ กำจัดขยะ การรีไซเคิลขยะ การแยก ขยะ และแข่งขันการเก็บขยะบริเวณ ลำเหมืองที่แยกมาจากลำน้ำแม่สาร	- การวางแผนกิจกรรมน้อย	- ระดับดีเป็นดีมาก 1 คน - ระดับปานกลางเป็นระดับดี 2 คน - ระดับดีคงเดิม 1 คน - ไม่รวมกิจกรรม 1 คน
9	จักรยาน Rally EM จัด Problem น้ำสาร (เยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง)	- ให้ความรู้และสาธิตการทำน้ำหมัก ชีวภาพแข่งขันตอบปัญหาชิงรางวัล - ปั่นจักรยานนำน้ำหมักชีวภาพเทลง ในน้ำสารบริเวณฝายคอนกรีตใน หมู่บ้าน	- วางแผนกิจกรรม และดำเนิน กิจกรรมได้ดี - ผู้นำกิจกรรมแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ได้ดี - การจัดการ ประสานงาน และ เตรียมงานดี	ระดับดีเป็นดีมาก 3 คน ระดับปานกลางเป็นระดับดี 2 คน ไม่รวมกิจกรรม 2 คน
10	เด็กรักต้นไม้ (เยาวชนบ้านน้ำพุ)	- ให้ความรู้เกี่ยวกับภาวะโลกร้อน - แบ่งกลุ่มแสดงความคิดเห็นถึงสาเหตุ การเกิดภาวะโลกร้อนและนำเสนอ งานกลุ่ม - กิจกรรมฐานสิ่งแวดล้อม - ปลูกต้นไม้คนละต้น	- วางแผนกิจกรรม และดำเนิน กิจกรรมได้ดี - ผู้นำกิจกรรมที่มีบทบาทมากมี 1 คน การแบ่งงานยังไม่ชัดเจน - การจัดการ ประสานงาน และ เตรียมงานดี	ระดับดีเป็นดีมาก 1 คน ระดับปานกลางเป็นดี 2 คน ระดับปานกลางคงเดิม 3 คน ไม่รวมกิจกรรม 2 คน

จากการสะท้อนผลการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนแต่ละหมู่บ้านตามปฏิบัติกิจกรรมพบว่าเยาวชนในหมู่บ้านต่าง ๆ มีการพัฒนาศักยภาพใน 6 ประเด็นของการพัฒนา ดังต่อไปนี้

1. ด้านความสามารถในการแสวงหาความรู้

ความสามารถในการแสวงหาความรู้ได้จาก เยาวชนมีความกระตือรือร้นในการเตรียมงานเพื่อทำกิจกรรม เช่นมีการประชุม วางแผนการจัดกิจกรรมหลายครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งเยาวชนจะตรงต่อเวลาเมื่อเข้าร่วมประชุมตลอดจนร่วมกันจัดกิจกรรมอย่างมีความสุข มีการบันทึกกำหนดการ ค่าใช้จ่ายเป็นลายลักษณ์อักษร โดยที่เลี้ยงไม่ได้สั่งให้ปฏิบัติ ซึ่งก่อนหน้านี้เยาวชนจะไม่มีกรจดบันทึกในสิ่งที่ได้ปฏิบัติหากไม่ถูกกำชับจากผู้จัดกิจกรรม นอกจากนี้ยังปรึกษาทีมวิจัยเยาวชน หรือเพื่อนในหมู่บ้านอื่น ที่ผ่านการจัดกิจกรรมมาก่อนเพื่อนำมาพัฒนาการปฏิบัติกิจกรรมในหมู่บ้านของตนเอง

2. ความสามารถในการคิด และตัดสินใจ

เยาวชนมีความสามารถในการตัดสินใจมากขึ้น แต่หากเกิดปัญหาระหว่างการค้าเนินกิจกรรมจะยังแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไม่ได้ ยังทำตามกำหนดการที่วางไว้ แต่อย่างไรก็ตาม เยาวชนยังขาดการนำข้อมูลมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล จะสังเกตได้จากเยาวชนที่มีอายุน้อยจะทำตามสมาชิกในกลุ่มที่มีอายุมากกว่าบอกกล่าว นอกจากนี้รูปแบบที่ใช้ในการจัดกิจกรรมส่วนใหญ่ยังเป็นการลอกเลียนแบบมาจากการจัดกิจกรรมค่าย มีการคิดขึ้นเองหรือดัดแปลงน้อยมาก ยกเว้นเยาวชนในหมู่บ้าน จำจืด บ้านใหม่จตุจักร และแม่สารบ้านดอง

3. ความสามารถในการจัดการ

เยาวชนมีการพัฒนาด้านทักษะการจัดการเด่นชัดมาก เช่นมีการวางแผนและกำหนดขั้นตอนในการทำกิจกรรมที่ทำ มีการประสานงานและทำงานตามแผนงานและขั้นตอนที่กำหนดไว้ และประเมินผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน จะเห็นได้จาก การประสานงานกับผู้ใหญ่ใจดีในหมู่บ้าน ขอความร่วมมือในการเป็นวิทยากร เป็นประธานเปิดกิจกรรม ยืมอุปกรณ์ และขอใช้สถานที่เป็นต้น ดังนั้นทุกหมู่บ้านมีการเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ที่ใช้ทำกิจกรรมไว้ล่วงหน้าอย่างพร้อมเพียง ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่วางไว้ แต่การจัดการด้านเวลายังไม่เหมาะสม เช่นบางหมู่บ้านกิจกรรมมากเกินไปทำให้กินเวลามาก

4. ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

จากการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนทำให้เยาวชนมีการพัฒนาทักษะด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ดีจะเห็นได้จากเยาวชนให้ความร่วมมือทุกขั้นตอนด้วยความเต็มใจ เพื่อจัดกิจกรรมของกลุ่มทั้งขั้นตอนการประชุมวางแผน การประสานงาน การเตรียมการ การจัด

กิจกรรมและการประเมินผลการจัดกิจกรรม ไม่มีความขัดแย้งในสมาชิกกลุ่ม มีความสุขกับการทำกิจกรรมซึ่งสังเกตได้จาก รอยยิ้ม และการพูดคุยของเยาวชนขณะปฏิบัติกิจกรรม ถึงแม้ว่าบางครั้งจะมีปัญหาเกิดขึ้นก็พยายามช่วยเหลืองานซึ่งกันและกันเพื่อให้งานผ่านไปให้ดีที่สุด

5. ความสามารถความสามารถ ในการเป็นผู้นำ

เยาวชนมีการพัฒนาด้านความสามารถในการชักชวนให้เยาวชนมาเข้าร่วมกิจกรรมได้จำนวนมาก หลังจากจัดกิจกรรมจะเป็นที่ชื่นชอบของน้อง ๆ เยาวชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรม กล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น แต่พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่ยังขาดทักษะของการเป็นผู้นำกิจกรรม การสื่อสารเพื่อให้เยาวชนปฏิบัติกิจกรรมยังไม่ชัดเจน ทำให้การจัดกิจกรรมไม่ราบรื่นเท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตามจะมีเยาวชนที่มีความสามารถโดดเด่นในด้านการเป็นผู้นำกิจกรรมของแต่ละหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ดำเนินกิจกรรม ยกเว้นหมู่บ้านป่าสัก บ้านคอนแก้ว แต่เยาวชนในสองหมู่บ้านนี้ก็สามารถประสานงานขอความร่วมมือจากเยาวชนในหมู่บ้านอื่นมาช่วยดำเนินการ ทำให้กิจกรรมลุล่วงไปด้วยดี

6. มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม

พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของเยาวชนด้านมีจิตสำนึกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม พบว่าเยาวชนจะเสียสละเวลาเพื่อมาทำกิจกรรมพัฒนาด้านน้ำแม่สารร่วมกับผู้ใหญ่ด้วยความเต็มใจและสนุกสนาน ซึ่งแต่ก่อนพ่อแม่จะต้องบังคับให้มาช่วยกัน เช่น ช่วยขนหินเพื่อทำวังปลาของเยาวชนบ้านจำเริญด ปลุกต้นไม้ริมบริเวณลำน้ำแม่สารของเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร เก็บขยะ คูแลชุมชนบริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่สารของเยาวชนบ้านทุ่งยาวใต้ ชักชวนเยาวชนที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ลำน้ำแม่สารมากขึ้น เป็นต้น เยาวชนบางหมู่บ้านดังเช่นเยาวชนบ้านสันคะยอม มีการจัดค่ายถ่ายทอดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เยาวชนรุ่นน้อง นอกจากนี้สังเกตพบว่าในช่วงจัดกิจกรรมเยาวชนใช้น้ำอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย มีการเตือนเพื่อที่ใช้น้ำแล้วเปิดทิ้งไว้ ตลอดจนช่วยกันเก็บกวาดทำความสะอาดบริเวณที่จัดกิจกรรม และทิ้งขยะในถังขยะ

ผลจากการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในหมู่บ้านพบว่าเยาวชนทุกคนมีพัฒนาการด้านทักษะการจัดการและการทำงานร่วมกับผู้อื่นมากที่สุด รองลงมาคือคุณลักษณะมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ให้เยาวชนคิดกิจกรรมเอง ตามความสนใจและความถนัดของเยาวชนเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ดังนั้นการที่เยาวชนได้คิดวางแผนร่วมกัน ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เยาวชนทำงานอย่างมีขั้นตอนตามแผนที่วางไว้ และทุกคนมีส่วนร่วม จึงทำให้เยาวชนมีทักษะการจัดการและทำงานร่วมกับผู้อื่นมากกว่าทักษะอื่น

นอกจากนี้จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมแต่ละกิจกรรมได้ข้อค้นพบต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. อายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน
2. การสรุปทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมนอกจากให้เยาวชนทำให้ทราบข้อดี และจุดบกพร่องของการจัดกิจกรรม และทำให้ทีมวิจัย กระตุ้นให้กำลังใจ เสนอแนะ และสะท้อนความสามารถของเยาวชนผู้ดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาต่อไป
3. การได้รับการยอมรับจากผู้อื่นทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และมั่นใจในตัวเองมากขึ้น และอยากทำกิจกรรมต่อไป
4. เยาวชนที่มีอยู่ระหว่างการคบเพื่อนต่างเพศ ทำให้ไม่อยากทำกิจกรรม
5. การสนับสนุนของผู้ใหญ่ในหมู่บ้านมีผลต่อการจัดกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน
6. พี่เลี้ยงในหมู่บ้านมีความสำคัญต่อกลุ่มเยาวชนในการจัดกิจกรรม
7. สภาพแวดล้อมรอบหมู่บ้านติดกับศูนย์การค้า ใกล้แหล่งบันเทิงส่งผลต่อการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรม
8. ประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมทำให้บรรยากาศการดำเนินกิจกรรมดี และน่าสนใจ
9. สภาพร่างกาย และกลุ่มเพื่อน ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชน
10. ความสนิทสนมคุ้นเคยส่งผลต่อการจัดกิจกรรม
11. ที่อยู่อาศัยห่างกัน เช่นอยู่คนละหมู่บ้าน มีผลกระทบต่อการวางแผนการจัดกิจกรรม และการจัดกิจกรรม
12. กิจกรรมที่ใช้จัดกับเด็กเล็กไม่ควรให้เนื้อหาวิชาการ โดยการบรรยายและสาธิต

การจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความต่อเนื่อง

ในระหว่างดำเนินกิจกรรม การฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนในหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมเป็นเวลานานเกือบ 3 เดือน เนื่องจากทีมวิจัยจะต้องเป็นผู้สังเกตและประเมินศักยภาพเยาวชนที่ทำการจัดกิจกรรมทุกกิจกรรมจำนวน 11 หมู่บ้าน และเยาวชนซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งระดับศักยภาพ ความสนใจ ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน เวลาในการทำกิจกรรมนี้ใช้ระยะเวลาอย่างมาก ทำให้เยาวชนบางกลุ่มหายไป เช่น เยาวชนบ้านคอนแก้ว เยาวชนบ้านแม่สารป่าขาม บางกลุ่มยังคงทำกิจกรรมต่อเนื่อง เช่น เยาวชนบ้านจำขี้มด เยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือ เยาวชนบ้านใหม่จตุจักร เยาวชนบ้านสันคะยอม และบางกลุ่มติดตามทีมวิจัยเข้าร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านอื่น ๆ เช่น เยาวชนบ้านจำบอน เยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง จากปัญหาดังกล่าว ทีมวิจัย และเยาวชนได้ร่วมกันประชุม และหาแนวทางแก้ไข ทำให้ได้ข้อตกลง คือ ต้องหากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความต่อเนื่องให้กับเยาวชนในแต่ละกลุ่ม ตามความต้องการ และตามศักยภาพของเยาวชน และตามบริบทในแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาความสามารถของตนเอง โดยส่งเสริมเยาวชนทั้งรายรายบุคคล และรายกลุ่ม ซึ่งได้ดำเนินการโดยการสนับสนุนส่งเสริม เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนหรือกลุ่มเยาวชนได้ทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องตามศักยภาพของเยาวชนแต่ละกลุ่มหรือแต่ละบุคคล เช่น ส่งทีมวิจัยเข้าไปร่วมงาน ให้กำลังใจ ชื่นชมการปฏิบัติการกิจกรรมการเปิดศูนย์พัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนบ้านจำขี้มด และการจัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ บ้านจำขี้มด นอกจากนี้ยังส่งเยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือ ทุ่งยาวใต้ เข้าร่วมกิจกรรมการทำบุญเลี้ยงผีฝ่าย และการบวชป่า ณ บริเวณอ่างเก็บน้ำแม่สาร เป็นต้น โดยทีมวิจัยใช้วิธีการเสริมแรง และสนับสนุน เพื่อให้เยาวชนอยากทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สนับสนุนให้เยาวชนมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนเองสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ โดยนำเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เช่น เข้าร่วมกิจกรรมการทำบุญเลี้ยงผีฝ่ายโดยมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เช่น ช่วยบริการน้ำและอาหารผู้ที่มาร่วมงาน พร้อมทั้งให้เยาวชนฝึกหัดการสัมภาษณ์คนในชุมชน เพื่อได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีเลี้ยงผีฝ่าย นอกจากนี้ยังเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าต้นน้ำ การบวชป่า การนำนิทรรศการผลงานของเยาวชนไปแสดงในงานเปิดศูนย์แสดงสินค้าขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสักการแสดงละครวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำสาร งานเปิดศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านจำขี้มด การทำกิจกรรมทำให้เยาวชนเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน เป็นได้รับความชื่นชมทำให้เยาวชนเกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง คน ในชุมชนมองเห็นความสามารถของเยาวชนดังภาพ 7



(ก)



(ข)

ภาพ 7 (ก) ร่วมกิจกรรมทำบุญเลี้ยงผีฝ่าย และบวชป่า

(ข) การแสดงละครวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำสาร งานเปิดศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านจำขี้มด

2. สนับสนุนให้มีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเยาวชนกลุ่มเดียวกัน และกลุ่มอื่นที่ทำกิจกรรมทำนองเดียวกัน เช่น เยาวชนองค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เยาวชนบ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนที่ประสบผลสำเร็จในการ ทำกิจกรรมที่สามารถขับเคลื่อนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนของตนเองได้ ซึ่งทำให้เยาวชนแต่ละคนเกิดองค์ความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน ส่งผลให้เยาวชนเกิดความมั่นใจ มีพลัง และมีความรู้สึว่ากลุ่มเยาวชนมีความสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง ชุมชน หรือสามารถแก้ไขปัญหาได้ ดังภาพ 8



(ก)



(ข)

- ภาพ 8 (ก) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชาวบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน
จังหวัดเชียงใหม่
- (ข) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเยาวชนขององค์การบริหารส่วนตำบลคอนแก้ว อำเภอ
แมริมจังหวัดเชียงใหม่

3. สนับสนุนให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยการให้เยาวชนได้มีส่วนร่วม
ในทุก ๆ ขั้นตอน ได้แก่ การเลือกประเด็นในการเรียนรู้ที่สนใจ และมีความสำคัญต่อเยาวชน การ
วางแผนกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพ การมีส่วนร่วมในการสนทนา และจัดกิจกรรมการเรียนรู้
ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการตลอดจนประเมินศักยภาพของตนเอง เช่น มีการ
ระดมความคิด หาแนวทางร่วมกันในการทำกิจกรรมต่อยอด ระดมความคิดจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน
ในชุมชน เป็นต้น ดังภาพ 9



(ก)



(ข)

ภาพ 9 (ก) ระดมความคิดเห็นแนวทางร่วมกันในการทำกิจกรรมต่อยอด

(ข) ระดมความคิดจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน

4. สนับสนุนให้เกิดกระบวนการที่ต่อเนื่อง และมีความยืดหยุ่น ทั้งเนื้อหา กิจกรรม วิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของเยาวชน สอดแทรกความสนุกสนานไม่น่าเบื่อ และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เช่น จัดกิจกรรมเส้นทางการเรียนรู้สู่การเป็น นักจัดกิจกรรมรุ่นเยาว์สำหรับเยาวชนที่มีความสนใจพัฒนาตนเอง เป็นผู้จัดการกิจกรรมในชุมชน และจัดการอบรมทักษะการละคร เบื้องต้นสำหรับเยาวชนที่สนใจการทำละคร ดังภาพ 10



(ก)



(ข)

ภาพ 10 (ก) จัดกิจกรรมเส้นทางการเรียนรู้สู่การเป็น นักจัดกิจกรรมรุ่นเยาว์

(ข) จัดการอบรมทักษะการละครเบื้องต้นสำหรับเยาวชนที่สนใจการทำละคร

5. สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และลงมือปฏิบัติด้วยตนเองได้ตลอดเวลาโดยการกระตุ้น และส่งเสริมการทำกิจกรรมของเยาวชนแต่ละกลุ่มที่สามารถขับเคลื่อนและดำเนินกิจกรรมได้เองในหมู่บ้าน เช่น การจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ประจำตัวของเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร การเปิดศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านจำเริญมด ดังภาพ 11



(ก)



(ข)

ภาพ 11 (ก) การจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ประจำตัวของเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร
(ข) การเปิดศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านจำเริญมด

การกระตุ้นและการเสริมแรง

วิธีการกระตุ้นและเสริมแรงในการวิจัยครั้งนี้ทำเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. การกระตุ้นและการเสริมแรงเยาวชนรายบุคคล

ผู้วิจัยได้เพิ่มพูนศักยภาพของเยาวชนที่มีความสามารถโดดเด่นเพื่อสร้างความมั่นใจ และความเชื่อมั่นในตนเองโดยส่งเยาวชนผู้ที่ทีมวิจัยเยาวชนร่วมกันคัดเลือก เพื่อให้เข้าร่วมกิจกรรมพร้อมกับทีมวิจัยโครงการ “เรียนรู้อย่างเท่าทัน สานฝันงานวิจัย บ้านป่าไผ่ ดอยสะเก็ด เชียงใหม่ และ คัดเลือกเยาวชนที่มีความสามารถโดดเด่นในด้านการเป็นผู้นำเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามสถาบันต่าง ๆ เช่น อบรมการตรวจสอบคุณภาพอากาศโดยใช้ไลเคน ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จากนั้นให้นำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดให้กับกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน นำผลงานที่ได้ทำไปแสดงนิทรรศการในสัปดาห์วิทยาศาสตร์ของมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ และให้กับชุมชนได้รับทราบ นอกจากนี้ยังเสริมสร้างขวัญ และกำลังใจในการทำกิจกรรมโดยการมอบเกียรติบัตรการผ่านกิจกรรมค่าย และมอบรางวัล และยกย่องชมเชยเยาวชนที่ชนะการประกวดเรียงความ ค่ายในความรู้สึกลองมัน ดังภาพ 12



(ก)



(ข)

ภาพ 12 (ก) อบรมการตรวจสอบคุณภาพอากาศโดยใช้ไลเคนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(ข) และมอบรางวัล และยกย่องชมเชยเยาวชนที่ชนะการประกวดเรียงความค่าย

2. การกระตุ้นและการเสริมแรงกลุ่มเยาวชน

เพื่อให้กลุ่มเยาวชนในแต่ละหมู่บ้านมีความเข้มแข็งตามศักยภาพของแต่ละหมู่บ้าน ผู้วิจัยทำการกระตุ้นและเสริมแรงกลุ่มเยาวชนดังนี้คือ ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งสนับสนุนกิจกรรมเยาวชนต่าง ๆ ประสานงานนำโครงการที่เยาวชนเขียนเสนอขอรับทุนสนับสนุนเป็นที่ปรึกษาของโครงการที่กลุ่มเยาวชนได้เขียนเสนอตามแหล่งทุนต่าง ๆ นำเยาวชนเข้าร่วม

กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน และองค์กรในท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น รวมพิธีบวชป่า บริเวณอ่างเก็บน้ำแม่สาร การทำบุญเลี้ยงผีผาย การเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์ลดภาวะโลกร้อน นอกจากนี้เมื่อเยาวชน จัดกิจกรรมต่อเนื่องในหมู่บ้านผู้วิจัย และทีมวิจัยจะเข้าไปเยี่ยมชม เช่น กิจกรรมต้นไม้ประจำตัว ของเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร กิจกรรมค่ายเยาวชนห่างไกลยาเสพติด กิจกรรมวันเด็กของกลุ่มเยาวชนบ้านจำจิมัด ตำบลศรีบัวบานเป็นต้น เพื่อให้กำลังใจ และชื่นชมการทำงานของกลุ่มเยาวชนทุกครั้งทำให้กลุ่มเยาวชนเกิดความภาคภูมิใจ

ผลการกระตุ้นและเสริมแรง

จากการที่ทีมวิจัยได้กระตุ้น และส่งเสริมให้เยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรม หรือเข้าร่วมเป็นผู้จัดกิจกรรมในชุมชน และองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล วัด โรงเรียน หรือมหาวิทยาลัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามความสามารถ และความต้องการของเยาวชน และเยาวชนจะได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากประสบการณ์จริงและลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องทำให้เยาวชนค่อย ๆ สะสมการเรียนรู้ระหว่างปฏิบัติกิจกรรมที่ทำมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เยาวชนเกิดความมั่นใจในตัวเอง และรู้คุณค่าของตนเองว่าสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเยาวชนในชุมชนให้หันมาให้ความสนใจลำน้ำแม่สาร ซึ่งเป็นลำน้ำในท้องถิ่นของตนเองได้ เมื่อผลการดำเนินกิจกรรมได้รับการยอมรับจากน้อง ๆ ในชุมชน และผู้ใหญ่เห็นความสำคัญยิ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ส่งผลให้อยากลงมือกระทำด้วยตนเอง เมื่อลงมือทำด้วยตนเองหลายครั้งจะทำให้มีการคิดพิจารณา ไตร่ตรอง และสามารถตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลซึ่งนำไปสู่ภาวะของการแก้ปัญหาด้วยตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงส่งผลให้ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับดีเป็นจำนวนมาก และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนคือทำให้เกิดกลุ่มเยาวชนซึ่งสามารถแบ่งได้ 3 กลุ่มดังนี้คือ

1. กลุ่มเยาวชนที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดกิจกรรมในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง มีดังนี้

1.1 กลุ่มเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร ตำบลป่าสัก มีแกนนำเยาวชนที่เป็นทีมวิจัยของโครงการ ซึ่งเป็นเยาวชนในพื้นที่ซึ่งเข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่ช่วงเรียนรู้บริบทของชุมชน และเยาวชนร่วมกับโครงการพระมหานิเวศ เมื่อรู้จักกับพื้นที่ชุมชนนุญโลกสีเขียวที่มาจัดกิจกรรมให้น้อง ๆ เยาวชนในพื้นที่จึงได้รับการชักชวนจากพี่ ๆ และสมัครเข้าชุมชนนุญโลกสีเขียวในเวลาต่อมา ปัจจุบันเป็นประธานชุมชนนุญโลกสีเขียวระดับ ม. ต้น และทำกิจกรรมมาโดยตลอดทั้งในระบบโรงเรียน คือชุมชนนุญโลกสีเขียว และกิจกรรมในพื้นที่และได้สมัครเข้าเป็นทีมวิจัย โครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” จากประสบการณ์ในการเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย และทำกิจกรรมในชุมชนนุญโลก สีเขียว จึงเป็นที่ยอมรับของเยาวชนในหมู่บ้าน ดังนั้นเยาวชนที่อยู่ในบ้าน

ใหม่จตุจักร ที่เข้าร่วมโครงการมีจำนวน 3 คน จึงมีที่เลี้ยงที่ให้การปรึกษาในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับของชุมชน ซึ่งขณะนี้เยาวชนรวมกลุ่มกัน มีสมาชิกถึงจำนวน 13 คน ทำให้ได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มเยาวชน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นที่ปรึกษา ให้การสนับสนุนกลุ่มเยาวชนเป็นอย่างดี ซึ่งก่อนหน้านี้ เคยมีกลุ่มเยาวชนเยาวชนในหมู่บ้านมาก่อนแต่เป็นการรวมกลุ่มกันเมื่อมีการแข่งขันกีฬา ต่อมาแกนนำไปเรียนต่อที่เชียงใหม่จึงทำให้เยาวชนในหมู่บ้าน ไม่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม แต่อย่างไรก็ตามเยาวชนส่วนหนึ่งของบ้านใหม่จตุจักรที่เป็นหมู่บ้านจัดสรรยังไม่สามารถที่จะชักชวนเข้าร่วมกิจกรรมได้เลย ทั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านบ้านใหม่จตุจักร กล่าวว่า

“...หมู่บ้านใกล้ใจกลางเมืองมากร้านเกมมาเปิดเยาวชน ส่วนใหญ่จะอยู่ตามร้านเกม และจับจีวรจักรยานยนต์เที่ยวในเมือง พ่อแม่เป็นห่วงแต่ห้ามไม่ฟัง พอดีโครงการวิจัยเข้ามาทำกิจกรรมมากับกลุ่มเยาวชนจึงทำให้เกิดการรวมตัวกันของเยาวชนขึ้นมาอีกครั้ง และทำกิจกรรมต่อเนื่องมาโดยตลอด ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านก็เห็นด้วยพยายามหาทุนให้เขาทำ กิจกรรมอยู่ เช่น ดอกผลของกองทุนหมู่บ้านจนทุกวันนี้งานศพกลุ่มเยาวชนก็เข้าไปช่วยงาน จนบางครั้งเจ้าภาพงานเขามีเงิน เขาก็ให้เงินมาสมทบทุนกลุ่มเยาวชนพวกเยาวชนเขาก็เก็บไว้เป็นเงินกองกลางในการจัดกิจกรรมของเขา งานกลุ่มแม่บ้าน เยาวชนก็เข้าไปช่วย เวลาเยาวชนมีกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านก็จะเข้าไปช่วยทำอาหารเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน...”

(อุปการะ ณ จตุจักร, สัมภาษณ์)

1.2 กลุ่มเยาวชนบ้านจำจิมัด ตำบลศรีบัวบาน เยาวชนกลุ่มนี้มีการรวมตัวกันมาก่อนในรูปของกลุ่มหนุ่มสาว โดยมีแกนนำคือแดง ซึ่งเป็นลูกสาวกำนันบ้านจำจิมัด ดังนั้นการพูดคุย ประชุม ปรึกษาหารือจึงเป็นบ้านของแดง เยาวชนส่วนใหญ่ในกลุ่มจึงเป็นเยาวชนที่มีอายุช่วงมัธยมปลายหรืออาชีวศึกษา บางคนทำงานแล้ว ดังนั้นจึงมีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดี และเยาวชนกลุ่มนี้ยังมีประสบการณ์ ทำกิจกรรมกับเครือข่ายเยาวชนจังหวัดลำพูนซึ่งสถาบันวิจัยหรือศูนย์ เยาวชนกลุ่มนี้จึงมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ด้าน เช่นด้านกีฬา ศิลปวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกิจกรรมในชุมชนต่าง ๆ เช่นผ้าป่า ลอยกระทง สงกรานต์จึงทำให้เยาวชนมีความสามารถในการจัดการ ได้ดีเนื่องจากได้ลงมือปฏิบัติจริง แต่ยังมีปัญหาด้านการ

ทำงานกันบ้างทำให้มีความขัดแย้งในการทำงานกันเป็นบางครั้ง แต่การจัดกิจกรรมยังคงมีอย่างต่อเนื่องเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนเยาวชนมาก แกนนำเยาวชนพยายามที่จะรวมกลุ่มเยาวชนอยู่หลายครั้งแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากยังมีเยาวชนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ให้ความสนใจ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้ใหญ่ใจดีให้การสนับสนุนกลุ่มเยาวชน เมื่อโครงการของผู้วิจัยเข้าไปจึงทำให้ทีมวิจัยช่วยขับเคลื่อนเยาวชนที่มาร่วมโครงการ ทำให้เยาวชนมีพลังในการทำกิจกรรมมากขึ้น จึงเกิดกิจกรรมอย่างมากมาย เช่นการทำฝายแม้ว การปลูกป่า การทำวังปลาคืนสู่ลำน้ำแม่สาร การจัดตั้งศูนย์พัฒนาศักยภาพเยาวชนบ้านจำจิมัด

1.3 กลุ่มเยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือหมู่ 12 ตำบลศรีบัวบาน มีแกนนำเป็นเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมกับผู้วิจัยตั้งแต่ช่วงโครงการการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติ ลำน้ำแม่สาร ซึ่งเป็นช่วงศึกษาบริบทของชุมชนและเยาวชน และสนใจเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยเยาวชนของโครงการ จากนั้นรับหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเยาวชนให้กับทุกโครงการที่เข้ามาในหมู่บ้านของตนเอง ทำให้เป็นแกนนำเยาวชนที่ทำกิจกรรมร่วมกันในหมู่บ้านทุกกิจกรรม เช่นค่ายคุณธรรม และทำซุ้มข้างลำน้ำแม่สาร จึงมีลักษณะประสานงานได้ดี และได้รับการยอมรับจากเยาวชน ทั้งหมู่บ้านทุ่งยาวเหนือหมู่ 12 และทุ่งยาวใต้หมู่ 7 เนื่องด้วยพื้นที่ของหมู่บ้านทุ่งยาวเหนือ และทุ่งยาวใต้อยู่ใกล้กันมาก จึงส่งผลทำให้เยาวชนทั้ง 2 หมู่บ้านช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บางครั้งเยาวชนจะร่วมกันทำกิจกรรม โดยมีแกนนำเยาวชนคนเดียวกันคอยเป็นที่เลี้ยง นอกจากนี้มีผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12 ให้การสนับสนุนสถานที่ และให้คำปรึกษา จึงทำให้มีพลังในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น ขอบทุนสนับสนุนจากโครงการเยาวชนพันธ์ทางมาทำกิจกรรม แต่ข้อจำกัดของเยาวชนคือโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุนเช่น โครงการเยาวชนพันธ์ทางมีเงื่อนไขคือต้องให้แกนนำไปอบรมที่กรุงเทพฯ ผู้ปกครองไม่อนุญาตให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมจึงทำให้การทำโครงการไม่ต่อเนื่องแต่เยาวชนอยากที่จะทำกิจกรรมในหมู่บ้านของตนเอง

1.4 กลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม เยาวชนกลุ่มนี้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในหมู่บ้านมาก่อนหลายกิจกรรมเนื่องจากมีโครงการวิจัยต่าง ๆ เข้าไปในพื้นที่มากมาย ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านการเกษตรเช่น โครงการแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกร ตำบลป่าสัก กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนป่าสัก การพัฒนาฐานข้อมูลโปรแกรมท่องเที่ยวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการเข้าสู่พื้นที่ในเวลาเดียวกันทำให้เกิดปัญหาด้านการจัดการด้านเวลากับเด็กในกลุ่ม เวลาในการทำกิจกรรมทับซ้อนกัน จึงทำให้เด็กทำกิจกรรมหลายโครงการ ในเวลาเดียวกันด้วยความไม่รู้ ประกอบกับเยาวชนกลุ่มนี้ขาดพี่เลี้ยงที่ให้คำปรึกษา ประกอบกับทำกิจกรรมการพัฒนาฐานข้อมูลโปรแกรมท่องเที่ยวไทย แต่อย่างไรก็ตามหากมีกิจกรรมที่เวลาไม่ซ้อนทับกับโครงการที่ทำอยู่เยาวชนกลุ่มนี้ก็จะมาเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง

2. กลุ่มเยาวชนที่ยังไม่สามารถดำเนินงานต่อเองด้วยตนเอง

2.1 กลุ่มเยาวชนบ้านตองมีเพียง 2 คน ดังนั้นในการจัดกิจกรรมฝึกฝนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน จึงรวมกับเยาวชนบ้านแม่สารป่าขามและแม่สารป่าแคด ตำบลเวียงของเป็นตำบลที่ช่วงการค้นหาเยาวชนทีมวิจัยเยาวชนได้ลงพื้นที่และค้นหาเยาวชนถึง 2 รอบแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นผู้วิจัยซึ่งเป็นครูที่ปรึกษาเยาวชน 2 คนในระบบโรงเรียน จึงชักชวนเข้าร่วมโครงการโดยการไปเยี่ยมบ้านนักเรียนและได้พบผู้ปกครอง จึงทำให้ทั้งสองคนเข้าร่วมโครงการ ทั้งสองมีความสามารถจัดกิจกรรมสำหรับน้อง ๆ ได้และมีการพัฒนามาโดยตลอด มีใจอยากจะทำงานแต่ไม่สามารถที่จะรวมทีมเยาวชนในรุ่นเดียวกันได้ทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนในหมู่บ้านจะเป็นเยาวชนที่เรียนพิเศษในวันเสาร์ และอาทิตย์ และอีกกลุ่มหนึ่งพยายามชักชวนแล้วไม่เป็นผล ผู้นำชุมชนมีการกิจกรรมมากไม่มีเวลาให้คำปรึกษากับเยาวชน แต่หากเยาวชนจะดำเนินการอย่างไรก็จะช่วยประกาศให้ตามเสียงตามสาย โครงการที่คิดขึ้นมาในช่วงฝึกฝนเป็นโครงการที่ทำให้เด็กเล็กในหมู่บ้านสนใจ และอยากให้เกิดขึ้นอีกจึงทำให้กลุ่มเยาวชนมีใจที่อยากจะทำกิจกรรมต่อเนื่องได้ปรึกษาผู้วิจัยและเขียนโครงการส่งไปของบสนับสนุนแต่ไม่ได้รับการตอบรับ จึงทำให้ไม่มีโครงการต่อยอดในหมู่บ้านของตนเอง แต่มักจะไปช่วยกลุ่มเยาวชนบ้านอื่นโดยตลอดจึงทำให้มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมากทั้ง 2 คน แต่ในการรวมกลุ่มยังไม่เกิดขึ้นเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมา ทราบดีว่ากล่าวกับผู้วิจัยว่า

“... ตอนแรกสุดหนูกับเพื่อน ไม่อยากเข้าร่วมโครงการเลยแต่เกรงใจอาจารย์ กลัวว่าอาจารย์จะโกรธ จะทำให้มีผลต่อการเรียน ตอนนั้นไม่ได้สนิทสนมกับอาจารย์แบบนี้ แต่พอหนูมาเข้าค่ายทำให้หนูเปลี่ยนความคิดและอยากทำกิจกรรมต่อไปเรื่อย ๆ กิจกรรมทำให้หนูกล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าถาม และได้อะไรมากกว่าในห้องเรียนด้วยซ้ำ ซึ่งแต่ก่อนหนูจะไม่กล้าถามนั่งฟังครูอย่างเดียว”

(เอมี กลิ่นมาลา, สันทนาการกลุ่มย่อย)

2.2 กลุ่มเยาวชนบ้านจำบอน มีเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเพียง 2 คนเช่นเดียวกับเยาวชนบ้านตอง แต่หนึ่งในจำนวนนี้มีประสบการณ์และมีทักษะในการนำกิจกรรมมาก่อน เนื่องจากเข้าร่วมกิจกรรมกับสภาเยาวชนตำบลศรีบัวบาน จึงทำให้เป็นผู้นำกิจกรรมเองโดยตลอด โดยมีเยาวชนอีกคนคอยเป็นผู้ช่วย ในการเตรียมความพร้อมด้านอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากยังไม่กล้าแสดงออก ทำให้ทั้งสองคนทำงานร่วมกันได้ดี แต่ยังไม่สามารถที่จะชักชวน

เพื่อน ๆ ในรุ่นเดียวกันมาเข้าร่วมกิจกรรมได้ แต่สามารถชักชวนให้เด็กเล็ก ๆ มาเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก ชาวชนทั้งสอง เล่าถึงผลการฝึกการจัดกิจกรรมในหมู่บ้านตนเองอย่างภาคภูมิใจดังนี้

“...น้อง ๆ ที่มาเข้าร่วมกิจกรรม ให้ความสนใจมากเมื่อเจอหน้าก็จะถามบ่อย ๆ ว่าเมื่อไหร่ จะจัดกิจกรรมอีก ทำให้รู้สึก ว่าสงสารน้อง ๆ อยากทำกิจกรรมอีก แต่ไม่มีทุนสนับสนุน เคยเขียนโครงการ เสนอต่อ อบต. แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนทาง โดย บอกว่า มีโครงการในปีนี้อยู่แล้วจะต้องรอไปในปีต่อไป...”

(เมืองใหม่ แห่งจำบอน, สนทนากลุ่มย่อย)

ดังนั้นชาวชนในหมู่บ้านจำบอนจึงไม่มีกิจกรรมต่อเนื่องในหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มชาวชนบ้านจำบอนจะร่วมทำกิจกรรมกับหมู่บ้านอื่น ๆ เช่นบ้านทุ่งยาวเหนือ ทุ่งยาวใต้ และบ้านดอนแก้ว นอกจากนี้ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านนี้ยังไม่ให้การสนับสนุนเท่าที่ควร จึงทำให้กลุ่มชาวชนไม่สามารถดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้านของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

2.3 กลุ่มชาวชนบ้านดอนแก้ว มีชาวชนที่เข้าร่วมโครงการเพียง 2 ชาวชนทั้งสองคนได้รับการชักชวนจากเพื่อนร่วม โรงเรียน ซึ่งเป็นชาวชนบ้านจำบอน จึงสมัครมาเข้าร่วมโครงการ ในช่วงฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมในหมู่บ้านดอนแก้ว ชาวชนคนหนึ่งไม่มาร่วมกิจกรรม ดังนั้นจึงขอความช่วยเหลือจากชาวชนบ้านจำบอนมาช่วยจัดกิจกรรม หลังจากนั้นก็ไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมอีกเลย จากการสอบถามชาวชนบ้านใกล้เคียงและเพื่อนที่สนิทสนมกันพบว่า แต่งงานมีครอบครัวไปแล้ว จากการที่กลุ่มชาวชนมีสมาชิกน้อย และสมาชิกหายไป ทำให้ชาวชนไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง

2.4 กลุ่มชาวชนบ้านแม่สารป่าแดด เป็นชาวชนอีกหมู่บ้านหนึ่งที่มีชาวชนมาเข้าร่วมกิจกรรมเพียงคนเดียว เนื่องจากมีความสนิทสนมกับทีมวิจัยคนหนึ่งของตำบลเวียงยอง จึงสมัครเข้าร่วมกิจกรรม จากศึกษาข้อมูลเชิงลึกโดยการให้ทีมวิจัยชาวชนไปสอบถามชาวชนภายในหมู่บ้าน พบว่าผู้ปกครองไม่อนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีความเข้าใจว่าเป็นโครงการเดียวกับโครงการ “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สาร” และผู้ปกครองมีความเข้าใจคลาดเคลื่อน โดยคิดว่าทางโครงการต้องการสำรวจข้อมูลเพื่อจะเอาที่ดินซึ่งเป็นแนวของลำน้ำแม่สารคืน เนื่องจากชาวบ้านมีการบุกรุกลำน้ำ จึงต่อต้านไม่ให้ชาวชนเข้าร่วมกิจกรรม แต่ด้วยความ

สนใจ จึงเข้ามาร่วมทำกิจกรรมกับหมู่บ้านแม่สารบ้านตองและทีมวิจัยบ่อยครั้ง จึงทำให้มีการพัฒนาศักยภาพอย่างรวดเร็วกว่าเยาวชนคนอื่น ๆ

3. กลุ่มเยาวชนที่ไม่เข้าร่วมเข้าร่วมกิจกรรม

หมู่บ้านที่ไม่มีเยาวชนเข้าร่วมโครงการเลยได้แก่ บ้านข้าวแครง ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ค้นหาเยาวชนเยาวชนในหมู่บ้านนี้หลายครั้งด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ทำให้ไม่มีเยาวชนมาเข้าร่วมกิจกรรมเลย เนื่องจากผู้ปกครองไม่อนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรม จากการลงศึกษาข้อมูลเชิงลึกโดยการให้ทีมวิจัยเยาวชนไปสอบถามภายในหมู่บ้านพบว่า เป็นลักษณะของชุมชน ในช่วงของการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ เกิดปัญหาการนินทาจากเพื่อนบ้าน เนื่องจากได้มีกรณีชู้สาวเกิดขึ้นกับเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียนของหมู่บ้านทำให้ต้องออกจากโรงเรียน จึงส่งผลทำให้ผู้ปกครองไม่อนุญาตให้เยาวชนมาร่วมโครงการ ดังทีมวิจัยคนหนึ่งกล่าวว่า

“...ไปชักชวนเด็ก เขาอยากมากพอไปขออนุญาตพ่อแม่เขาไม่ให้มา ทั้ง ๆ ที่เด็กอยากมาก ผมจึงไปสืบเลยว่าช่วงที่ผ่านมามีเรื่องเล่าดังมากในหมู่บ้านว่ามีเยาวชนต้องออกจากโรงเรียนเพราะท้อง จึงทำให้ชาวบ้านไม่อนุญาตให้มาเข้าร่วมกิจกรรม...”

(ทรงพลัง ปานช้างสาร, สันทนากลุ่มย่อย)

จากการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวทางพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารพบว่า สิ่งที่ทำให้เยาวชนสามารถดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในหมู่บ้านของตนเองได้ และส่งผลให้เยาวชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้นมีดังนี้คือ

1. มีพี่เลี้ยงอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นทีมวิจัยเยาวชน หรือเยาวชนที่มีประสบการณ์ในการทำงานเชิงพัฒนา ซึ่งเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านนั้น ๆ
2. ได้รับการสนับสนุนของหัวหน้าชุมชนและผู้ใหญ่ชุมชนตลอดจนผู้ปกครองของเยาวชน
3. เยาวชนมีการรวมตัวและมีความสนิทสนมกันมาก่อนส่งผลให้การทำงานร่วมกันได้ดี และสามารถที่จะเป็นกระจกสะท้อนซึ่งกันและกันได้ดีส่งผลให้เกิดการพัฒนาตนเองได้ดีขึ้น
4. โครงการที่เข้าไปในหมู่บ้านในระยะเดียวกัน และเวลาในการจัดกิจกรรมที่บั่นช้อนกันจะส่งผลให้เยาวชนพัฒนาตนเองได้ไม่เท่าที่ควร

การเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลจากโครงการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการรวมตัวของเยาวชนในการทำกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ในหมู่บ้าน ตลอดจนเยาวชนได้รับการยกย่องจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ดังรายละเอียดผลของโครงการวิจัยดังนี้

1. ผลผลิต (out put)

1.1 ทำให้ได้องค์ความรู้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่ประกอบไปด้วย 11 ขั้นตอนดังกล่าวไปแล้วข้างต้น

1.2 เยาวชนเกิดการเปลี่ยนแปลงศักยภาพใน 6 มิติของการพัฒนาดังจะเห็นได้จากผลการประเมินศักยภาพของเยาวชนที่พบว่าเยาวชนทั้งหมดที่เข้าร่วมโครงการ 63 คน พบว่าผ่านกระบวนการพัฒนา จำนวน 51 คน เยาวชนส่วนใหญ่มีระดับศักยภาพด้านการแสวงหาความรู้ ศักยภาพด้านการคิดและตัดสินใจ และศักยภาพด้านความเป็นผู้นำเพิ่มขึ้นเป็นระดับดี นอกจากนี้เยาวชนจำนวน 43 คน มีศักยภาพด้านการจัดการ และด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพิ่มขึ้นเป็นระดับดีมาก ในขณะที่เยาวชน จำนวน 26 คน มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นเป็นระดับดีมาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่นมีกระตือรือร้นอยากเรียนรู้ อยากทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม และด้านอื่นๆ ทั้งในชุมชน และในสถาบันการศึกษา

1.3 เกิดกลไกอย่างไม่เป็นทางการของเครือข่ายเยาวชนในบางหมู่บ้านที่มีการสานต่อกิจกรรมร่วมกัน เช่นบ้านทุ่งยาวเหนือ ทุ่งยาวใต้ บ้านใหม่จตุจักร บ้านจำบอน และบ้านสันคะยอม

2. ผลลัพธ์ (out come)

ในระหว่างการดำเนินการตามโครงการวิจัยทำให้เกิดผลลัพธ์จากการวิจัย ที่ไม่ได้คาดหวังจากงานวิจัยดังต่อไปนี้คือ

2.1 เยาวชนซึ่งมีจำนวน 20 คน ได้รับการยอมรับจากชุมชน สถาบันศึกษา ตลอดจนองค์กรอื่น ๆ เช่นได้รับเชิญจากนิคมอุตสาหกรรมลำพูนให้จัดกิจกรรมการตรวจคุณภาพลำน้ำกวัง สำหรับเยาวชนในเขตบริการของนิคมอุตสาหกรรม ได้รับเชิญจาก อบต.ป่าสัก แสดงละครในงานแรลลี่ครอบครัวของ ณ ถานวัดสันคะยอมดังภาพ 13 และภาพ 14



(ก)



(ข)

- ภาพ 13** (ก) ทีมวิจัยจัดกิจกรรมสำหรับเยาวชนในเขตบริการของนิคมอุตสาหกรรม
 (ข) เยาวชนลุ่มน้ำแม่ตานแสดงละครสะท้อนชุมชนในงานแรลลี่ครอบครัวสัมพันธ์ของ อบต.ป่าสัก



(ก)



(ข)

- ภาพ 14** (ก) นายนายพลวัตร อินตะพา ประธานเยาวชนบ้านจำจี้มด กล่าวรายงานต่อประธาน ในพิธีเปิดงานเปิดศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านจำจี้มด
 (ข) นายปิยนัฐ กันดี และนางสาวจุฑาทิพย์ อุปเวียงได้รับเชิญเป็นวิทยากรการ ตรวจสอบคุณภาพน้ำ ตามโครงการรักษ์แม่..รักษ์แม่กวง ของนิคมอุตสาหกรรม ลำพูน

2.2 นี้ที่มวิจัยเยาวชน และเยาวชนที่มีพัฒนาการได้อย่างรวดเร็ว ได้รับการคัดเลือกให้เป็นแกนนำต่าง ๆ ของชุมชน และของสถาบันศึกษา เป็นตัวแทนระดับประเทศไปนำเสนอผลงานน้ำโลก และได้รับการคัดเลือกให้เป็นเยาวชนดีเด่น สาขาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังภาพ 15



ภาพ 15 นางสาวหฤทัย ไชยวงศ์ เข้ารับพระราชทานรางวัลเยาวชนดีเด่นสาขาทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมจากพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร

3. ผลกระทบ (impact)

หลังจากเสร็จสิ้น โครงการวิจัยแล้วพบว่ามิกกลุ่มเยาวชนบางหมู่บ้านทำโครงการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร เช่น การสร้างวังปลาหินสู่ลำน้ำแม่สารในเขตพื้นที่หมู่บ้านจำขี้มด โดยเกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่มเยาวชนหลายกลุ่มในจังหวัดลำพูน เช่นกลุ่มที่นี้ลำพูน กลุ่มหริภุญชัยคลับ ชุมนุมโลกสีเขียวโรงเรียนจักรคำคณาทร และกลุ่มผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ดังภาพ 17 ทำให้สื่อสร้างสรรค์ต่าง ๆ เริ่มให้ความสนใจขอสัมภาษณ์เพื่อทำรายการออกอากาศทั้งสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ ดังแสดงในภาพ 17 ทำให้ อบต. เริ่มเห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยให้การสนับสนุนกิจกรรมของเยาวชนในพื้นที่มากยิ่งขึ้น เช่น อบต.ป่าสักที่เริ่มดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในสภาเด็กและเยาวชนของตำบลป่าสัก โดยการสนับสนุนของ สกว. ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการเป็นที่เลี้ยงในการทำวิจัย ดังภาพ 16



ภาพ 16 ความร่วมมือของกลุ่มเยาวชนในการสร้างวังปลาหินสู่ลำน้ำแม่สารในพื้นที่บ้านจำจี้มด ตำบลศรีบัวบาน

การวิเคราะห์ และประเมินผลกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เป็นงานวิจัยที่ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการทำงานของกลุ่มปรึกษาหารือกัน ร่วมมือกันทำงาน มีการสะท้อนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงการฝึกปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมาย ดังนั้นจึงมีการประเมินตลอดทุกขั้นตอน ของกระบวนการ เพื่อนำผลการประเมินมาใช้ในการพัฒนากระบวนการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทีมวิจัยได้ดำเนินการประเมินผลการดำเนินการตามโครงการ โดยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของการประเมินแบบเสริมพลัง (empowerment evaluation) ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมตามโครงการมีส่วนในการประเมิน ทั้งนี้จะนำผลการประเมินมาพัฒนาในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่เหมาะสมกับกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งจะส่งผลให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารสูงขึ้น ตัวอย่างเช่น พัฒนาชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ตลอดจนนำผลการประเมินมาประกอบออกแบบกิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารแต่ละคน ตลอดจนประเมินภาพรวมของโครงการ จึงได้นำเสนอผลการประเมินเป็น 2 ส่วนคือ การประเมินศักยภาพของเยาวชน และการประเมินผลภาพรวมของโครงการ เพื่อวิเคราะห์ผลการใช้กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

วิธีการประเมินกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ในการประเมินกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของการประเมินแบบเสริมพลัง (empowerment evaluation) โดยจะมีการประเมินหลังปฏิบัติกิจกรรมทุกกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อช่วยให้เยาวชนนำผลการประเมินใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพตนเอง และพัฒนาชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการประเมิน เช่น ทีมวิจัย เยาวชน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน เป็นต้น โดยข้อมูลที่นำมาใช้ประกอบในการประเมินเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากประสบการณ์ที่ได้เข้าร่วมโครงการจริง โดยอาศัยหลักประชาธิปไตย และความร่วมมือกัน ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมด โดยอาศัยการประเมินตนเอง และการสะท้อนกลับของผลการประเมินตนเองเพื่อยกระดับศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการให้บรรลุเป้าหมาย และมีการวิเคราะห์ผลการประเมิน ในแต่ละระยะร่วมกัน ดังนั้นการประเมินทุกกิจกรรมตามโครงการ ผู้เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมจะต้องมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนดังมีรายละเอียดคือ

1. ร่วมกันกำหนดแผนในการประเมินกิจกรรม ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันระดมสมอง ผ่านกระบวนการกลุ่ม ในลักษณะของการประชุมสร้างข้อตกลงร่วมกัน การสนทนากลุ่ม เพื่อให้ทุกคนเห็นภาพรวม ของกิจกรรมแต่ละหมู่บ้านชัดเจน เพื่อนำมากำหนดเป็นแผนในการปฏิบัติกิจกรรมตลอดจนแผนการประเมินร่วมกัน ตลอดจนเปิดโอกาสให้เยาวชนนำเสนอข้อคิดเห็นต่อการกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

2. ดำเนินการ ผู้รับผิดชอบแต่ละกิจกรรมดำเนินการจัดกิจกรรมตามแผนที่ได้ร่วมกันวางไว้ตลอดจนมีการประเมินระหว่างการค้าเนินกิจกรรม เพื่อที่จะปรับปรุงให้การดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เยาวชนที่รับผิดชอบกิจกรรมแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการตามแผนในการทำกิจกรรมที่วางไว้

3. ทบทวนหลังการจัดกิจกรรม เยาวชนผู้ดำเนินกิจกรรมและผู้เกี่ยวข้องในการทำกิจกรรม แต่ละกิจกรรมร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อประเมินผลของการจัดกิจกรรม โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่ได้กำหนดร่วมกันซึ่งเป็นการประเมินตนเองของกลุ่มที่ร่วมทำกิจกรรมโดยพิจารณา จากกิจกรรมหรือเป้าหมายของกิจกรรมที่ได้กำหนดร่วมกัน ตลอดจนเปิดโอกาสให้เยาวชนได้สะท้อนตนเองว่ามีการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างไรบ้างหลังจากเสร็จสิ้นการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยทีมวิจัยมีบทบาทในการอำนวยความสะดวก นำประสบการณ์ของตนเองมาแลกเปลี่ยน กระตุ้นและให้กำลังใจเยาวชนที่ทำกิจกรรมเพื่อให้มีพลังในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องต่อไป ตลอดจนบันทึกข้อมูลตลอดช่วงการจัดกิจกรรมและการทบทวนหลังจัดกิจกรรม โดยประเมินด้วยวิธีการหลากหลายดังต่อไปนี้

3.1 สังเกตพฤติกรรมของเยาวชนผู้ดำเนินกิจกรรม โดยบันทึกเป็น ระดับคะแนนในแบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำสาร

3.1 สังเกตกริยา ท่าทาง คำพูดของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

3.3 เสียงสะท้อนจากผู้ปกครอง และคนในชุมชน

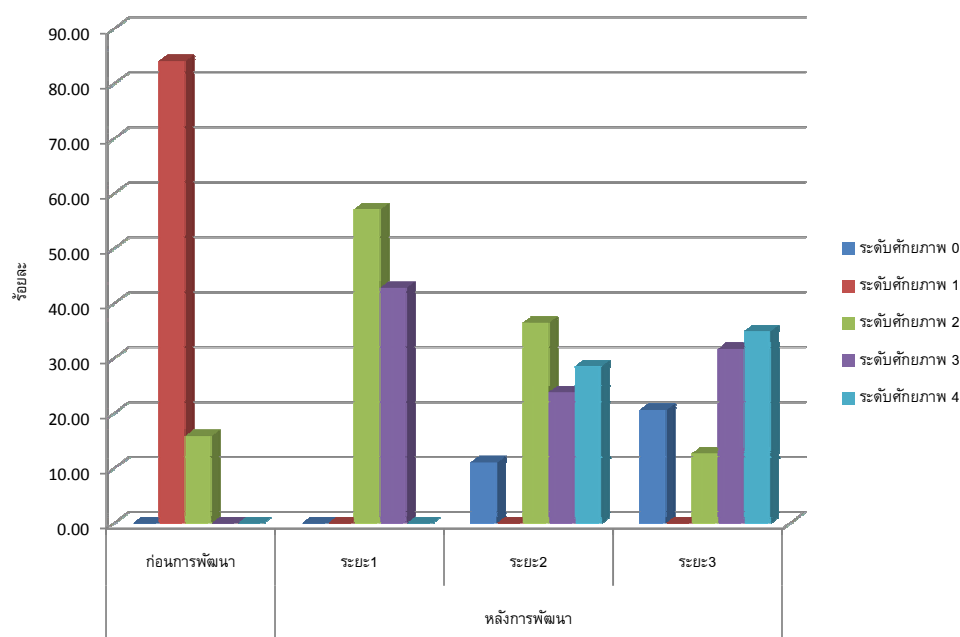
3.4 เสียงสะท้อนจากผู้นำชุมชน

4. ปรับปรุงพัฒนาการประเมิน โดยทีมวิจัย และเยาวชนร่วมกันนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงวิธีการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร และการประเมินผลการจัดกิจกรรมเพื่อนำข้อมูลมาร่วมกันวางแผนสำหรับการประเมินศักยภาพเยาวชนและการประเมินกิจกรรมในครั้งต่อไปของโครงการ

ผลการประเมินกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร นอกเหนือจากการประเมินเพื่อพัฒนากระบวนการแล้วที่มวิจัยยังได้ประเมินผลของการใช้กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยประเมินจากศักยภาพเยาวชนก่อนและหลังกระบวนการพัฒนาดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผลการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังเสร็จสิ้นกระบวนการพัฒนา

จากการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ก่อนการพัฒนา และหลังการพัฒนา 3 ระยะ คือระยะที่ 1 หลังการเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน ระยะที่ 2 หลังจากฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมในชุมชน ระยะที่ 3 หลังการจัดกิจกรรมเผยแพร่และนำเสนอผลการดำเนินโครงการแก่ชุมชนผลปรากฏดังแผนภูมิ 8



แผนภูมิ 8 ร้อยละของระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนและหลังการพัฒนาแต่ละระยะ

จากแผนภูมิ 8 พบว่า ศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนาของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมีอยู่ 2 ระดับ คือระดับต่ำ 1) และอยู่ในระดับปานกลาง 2) ร้อยละ 84.1 และร้อยละ 15.9 ตามลำดับ สำหรับศักยภาพเยาวชนหลังสิ้นสุดกระบวนการพัฒนาศักยภาพ

เยาวชนพบว่า เยาวชนมีศักยภาพอยู่ในระดับดีมากร้อยละ 34.9 อยู่ในระดับดีร้อยละ 33.3 อยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 12.7 และพบว่าไม่มีเยาวชนร้อยละ 19.1 ที่ไม่สามารถประเมินศักยภาพได้ เนื่องจากไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมครบกระบวนการพัฒนา

เมื่อวิเคราะห์ศักยภาพรายบุคคลหลังจากสิ้นสุดกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารพบเยาวชนกลุ่มที่มีการพัฒนาศักยภาพมาอยู่ในระดับดีมากจำนวน 22 คน ระดับดีและระดับปานกลาง จำนวน 21 คน และ 8 คน ตามลำดับ และยังพบว่าไม่มีเยาวชนจำนวน 12 คนที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมจนเสร็จสิ้นโครงการจำนวน 12 คน รายละเอียดของการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในแต่ละกลุ่มมีดังนี้

เยาวชนที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก

หลังจากสิ้นสุดกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารพบว่าเยาวชนกลุ่มที่มีการพัฒนาศักยภาพมาอยู่ในระดับดีมากจำนวนถึง 22 คนปรากฏผลดังตารางผนวก 8 ในภาคผนวก ก เยาวชนในกลุ่มนี้จะทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากปัญหาจริงของหมู่บ้านเอง ดังนั้นจากประสบการณ์ที่ได้ลงมือปฏิบัติจากสภาพปัญหาจริงจึงเกิดการเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในโครงการกับกลุ่มเยาวชน และให้การสนับสนุน จึงทำให้เยาวชนมีศักยภาพที่โดดเด่นดังดังนี้

กลุ่มเยาวชนบ้านจำขี้มดจำนวน 6 คน จากการสัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มนี้พบว่า แต่เดิมก็มีการรวมกลุ่มกันมาก่อนเรียกว่า กลุ่มหนุ่มสาว ซึ่งช่วยกิจกรรมงานวัด และงานของหมู่บ้านอยู่แล้ว โดยมีแดง (ซึ่งเป็นลูกสาวกำนันไพฑูรย์ หล้าโสด) เป็นพี่เลี้ยงของเยาวชนกลุ่มนี้ คอยให้คำแนะนำ และช่วยเหลือ จึงมีประสบการณ์ในการทำงานเพื่อชุมชนของตนเองมาก่อน ต่อมาเมื่อมีโครงการต่าง ๆ จากทางราชการเข้ามาในหมู่บ้าน เช่น กระจายของเครือข่ายเยาวชนจังหวัดลำพูน โครงการของหน่วยงานป้องกันปราบยาเสพติด (ปปส.) ก็ได้ส่งตัวแทนเข้ารับการอบรม แล้วก็นำเอาความรู้ที่ได้มาปฏิบัติจริงในหมู่บ้าน โดยมีผู้นำชุมชน คือ กำนันไพฑูรย์ หล้าโสด และชาวบ้านกลุ่มหนึ่งให้การสนับสนุนและส่งเสริม แต่ส่วนใหญ่เป็นโครงการเยาวชนไม่ได้คิดขึ้นมาเอง เมื่อโครงการวิจัยเข้าไป เยาวชนกลุ่มนี้สามารถเขียนโครงการ คิดกิจกรรมเอง ได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมจริงในหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาของหมู่บ้านและยังมีการถ่ายทอดกิจกรรมสู่เยาวชนรุ่นใหม่ จึงทำให้เยาวชนกลุ่มนี้มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมากแทบทุกคน ดังที่กลุ่มเยาวชนบ้านจำขี้มดและผู้นำชุมชนได้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ทุกวันนี้พวกเราทำงานกันอย่างพื่ออย่างน้องเหมือนครอบครัวเดียวกัน มีพี่แดงเป็นพี่ใหญ่ที่คอยไกล่เกลี่ยเมื่อพวกเรามีปัญหา การทำงานทุกอย่างจะทำให้เราเก่งขึ้น ทำให้เรารู้จักการแก้ปัญหา เพราะการทำงานทุกอย่างมักจะมีปัญหามากมาย เมื่อทำมากเราก็พัฒนาตัวเองได้มากขึ้นตามลำดับ...”

(เพลินใจ รักน้ำจ๋า, สนนทากลุ่มย่อย)

กลุ่มเยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือจำนวน 4 คน มีการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับดีมาก เนื่องจากเยาวชนมีการรวมกลุ่มกันมาก่อน โดยทำกิจกรรมด้านส่งเสริมคุณธรรมโดยพ่อหลวงสิงห์ทองหมู่ กั้นพิน (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12) ทำให้ เยาวชนมีความสนิสนมคุ้นเคยกัน นอกจากนี้ยังมีทีมวิจัยเยาวชนของโครงการในหมู่บ้าน ดังนั้นในการนัดประชุม การทำกิจกรรมจึงมีทั้งผู้ใหญ่บ้านและมีทีมวิจัยคอยเป็นที่เลี่ยอย่างใกล้ชิด ทำให้เยาวชนมีความตื่นตัวและจัดหางบทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เยาวชนกลุ่มนี้มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก

กลุ่มเยาวชนจากหมู่บ้านใกล้เคียงจำนวน 4 คน ได้แก่เยาวชนจากบ้านทุ่งยาวใต้ และจำบอน ที่ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมเองในหมู่บ้านเนื่องจากไม่มีผู้ใหญ่เห็นความสำคัญ แต่มีใจอยากทำกิจกรรมจึงเข้าร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนทุ่งยาวเหนือ จึงทำให้มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก ดังเสียงสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของหนึ่งในเยาวชนเมื่อผ่านกระบวนการการพัฒนา ดังนี้

“...แต่ก่อนไม่เคยรู้จักตนเองเลยว่าเป็นอย่างไร ส่วนใหญ่จะมองแต่คนอื่นว่าเพื่อนคนนั้นเป็นอย่างนี้ เพื่อนคนนี้เป็นอย่างนั้น พอได้มาเข้าโครงการนี้ทำให้รู้จักตัวเองมากขึ้นทำให้เราสามารถพัฒนาตนเองได้ดีขึ้น...”

(อายะ ณทุ่งยาว, สนนทากลุ่มย่อย)

กลุ่มเยาวชนตำบลป่าสัก ได้แก่เยาวชนบ้านสันคะยอม บ้านหลุก จำนวน 3 คน เยาวชนกลุ่มนี้จะทำโครงการวิจัยโครงการอื่นต่อเนื่องไปอีก ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่ตำบลป่าสักมีโครงการวิจัยจากสถาบันกองทุนส่งเสริมสนับสนุนการวิจัย เข้าไปในพื้นที่หลายโครงการ ซึ่งโครงการเหล่านี้มีพี่เลี้ยงที่เข้าใจกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริงคอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดทำให้เยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก

นอกจากนี้ยังมีเยาวชนอีกกลุ่มหนึ่งจากตำบลเวียงของที่มีการพัฒนาศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก จำนวน 5 คน เยาวชนกลุ่มนี้ศึกษาอยู่ในโรงเรียนจักรคำคณาทร และส่วนบุญโญปถัมภ์ ดังนั้นจึงมีพี่เลี้ยงที่คอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด คือ ผู้วิจัยเอง จึงทำให้เยาวชนกลุ่มนี้เขียนโครงการของบสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยที่มีผู้วิจัยเป็นที่ปรึกษาโครงการ จึงทำให้เกิดโครงการทั้งในโรงเรียน และในชุมชนของตนเองอย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ และมีพี่เลี้ยงที่คอยดูแลอย่างใกล้ชิดเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลทำให้กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้สิ่งสำคัญ คือ ผู้ใหญ่ หรือหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนจะต้องเข้าใจกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริง โดยให้เยาวชนได้เรียนรู้กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนจึงจะส่งผลให้เยาวชน เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองได้

เยาวชนที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดี

จากการประเมินศักยภาพโดยทีมวิจัยและเยาวชนตลอดจนผู้ปกครองที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของเยาวชนพบว่าหลังจากสิ้นสุดกระบวนการมีเยาวชนที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดีจำนวน 21 คน ดังตารางผนวก 11 ในภาคผนวก ง จากการสังเกตและสรุปบทเรียนหลังกิจกรรมพบว่าเยาวชนในกลุ่มนี้มีลักษณะแตกต่างกันคือ กลุ่มแรกจะมีความสนใจด้านเครื่องดนตรีกลไกจำนวน 2 คน สนใจงานด้านศิลปะ เช่น การวาดภาพ จำนวน 2 คน การตีกลอง 2 คน สนใจกีฬาจำนวน 5 คน การฟ้อนรำ และการแสดงจำนวน 6 คน คนตรี 4 คน เนื่องด้วยความสนใจที่หลากหลาย ทีมวิจัยไม่สามารถที่จะตอบสนองความสนใจของเยาวชนได้ทั้งหมดที่ ทำให้เยาวชนกลุ่มนี้เบนความสนใจไปตามกระแสต่าง ๆ ที่เข้ามาในวิถีชีวิต จึงทำให้เยาวชนในกลุ่มนี้ไม่ได้ทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง ประกอบกับบางพื้นที่และบางหมู่บ้านจะมีโครงการหรือกิจกรรมจากหน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปทำให้เยาวชนหันไปทำกิจกรรมตามกระแส เช่น กีฬาของ อบต. นอกจากนี้กิจกรรมทางโรงเรียนที่เยาวชนศึกษา เช่น กีฬาสี บางคนเป็นเชียร์หรือดีดเดอร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามโครงการต่าง ๆ ที่หน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาจัดขึ้นเป็นสิ่งที่ดีในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่เนื่องจากหน่วยงานต่าง ๆ ยังไม่เข้าใจกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริง ซึ่งจะส่งผลให้เยาวชนเป็นผู้ถูกใส่กระบวนการไม่ได้เป็นผู้คิดกระบวนการในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ได้แก้ไขปัญหาชุมชนด้วยตนเอง ทำให้ไม่เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง จึงส่งผลให้เยาวชนกลุ่มนี้มีการพัฒนาศักยภาพอยู่ในระดับดี

เยาวชนที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง

จากการประเมินศักยภาพเยาวชนหลังการพัฒนาเสร็จสิ้นพบว่าเยาวชนที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 8 คน ดังตารางผนวก 12 ในภาคผนวก ง คนที่หนึ่งมีโรคประจำตัว

คือ ลมชักต้องรับประทานยาเป็นประจำ ทำให้ผู้ปกครองเป็นห่วงไม่อนุญาตให้ทำกิจกรรมนอกหมู่บ้านที่มีระยะทางไกล แต่หากเป็นกิจกรรมในหมู่บ้านจะให้ร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ทั้งนี้มารดาบอกกับทีมวิจัยว่า รักชอบเข้าร่วมกิจกรรมมาก คนที่สอง เป็นเด็กที่มีพัฒนาการช้ากว่าเด็กปกติทั่วไป จะคิดจะเขียนหรือทำกิจกรรมจะช้ากว่าคนอื่นเมื่อทำกิจกรรมจะแอบอยู่หลังเพื่อนตลอดเวลา จากการสอบถามผู้ปกครองพบว่า เป็นเด็กที่มีพัฒนาการช้ากว่าเด็กทั่วไปมาตั้งแต่กำเนิด เช่น จะเริ่มคลานตั้งไข่ หรือเริ่มหัดพูดจะช้ากว่าเด็กที่มีอายุรุ่นเดียวกัน เมื่อเริ่มเข้าเรียนครูก็จะบอกผู้ปกครองเช่นกัน ว่ารับรู้ได้ช้ากว่านักเรียนคนอื่นในชั้นเรียน สำหรับคนที่ สามและคนที่สี่เริ่มขาดหายไปในช่วงกิจกรรมเสริมสร้างความต่อเนื่องทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนทั้งสอง ไม่สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมเองได้ เมื่อไม่มีกิจกรรมในหมู่บ้านให้ทำ จึงรอการประสานงานจากเยาวชนคนอื่น ทำให้เบนความสนใจทำกิจกรรมอย่างอื่นคือ ตกปลา เล่นกีฬา ซี่จักรยานเล่น ส่วนเยาวชนที่เหลือเป็นเยาวชนหญิงจำนวน 1 คน เข้าร่วมโครงการเพราะเพื่อนสนิท ชักชวนมา คิดว่าสนุกสนาน และหาโอกาส จะออกบ้าน เนื่องจากมีเพื่อนชาย ดังนั้นจึงไม่มีความตั้งใจในการพัฒนาตนเอง นอกจากนี้ยังมีเยาวชนที่อยู่นอกพื้นที่วิจัยจำนวน 3 คนมีการพัฒนาศักยภาพช้ากว่าเยาวชนคนอื่น เนื่องจากพื้นที่อยู่ห่างจากสถานที่ดำเนินกิจกรรมจึงทำไม่เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง

เยาวชนที่ไม่สามารถประเมินศักยภาพได้

หลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร พบว่าเยาวชนจำนวน 12 คน ที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่ครบกระบวนการ จึงทำให้ทีมวิจัยไม่สามารถประเมินศักยภาพได้ ดังตารางผนวก ภาคผนวก จ เยาวชนกลุ่มนี้ไม่มาเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นทีมวิจัยจึงติดตามผล ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามบริบทของเยาวชนแต่ละคน ตัวอย่างเช่น สอบถามเยาวชนที่มีความสนิทสนมกับเยาวชนที่ไม่มาเข้าร่วมกิจกรรม เข้าไปเยี่ยมเยียนเพื่อสัมภาษณ์ตัวเยาวชนและผู้ปกครอง สอบถามจากคนในชุมชนที่อาศัยอยู่บ้านใกล้เคียงในกรณีที่เยาวชนหลบ หน้าผู้คน และทีมวิจัย จึงต้องอาศัยการสอบถามคนในชุมชนที่อยู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งพบว่าเยาวชนแต่ละคนมีสภาพชีวิตที่แตกต่างกัน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เยาวชนไม่สามารถมาเข้าร่วมกิจกรรมได้ดังต่อไปนี้

คนที่ 1 เป็นเยาวชนบ้านดอนแก้ว ตำบลศรีบัวบาน มาจากครอบครัวที่พ่อแม่ต้องดิ้นรนทำมาหากิน พ่อเลี้ยงหมู ส่วนแม่ขายเหล้าขาดคง ครอบครัวจะต้องดิ้นรนเพื่อที่จะส่งลูกเข้าไปเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำพูน พ่อและแม่สนับสนุนอยากให้เข้าร่วมกิจกรรมเพราะอยากให้ลูกเป็นคนดี แต่ด้วยภาระที่ต้องดิ้นรนเลี้ยงชีพทำให้ไม่ค่อยมีเวลาที่จะดูแลลูกเท่าที่ควร ทำให้แบ่งเริ่มมีเพื่อนชาย และมักจะอ้างไปเข้าร่วมกิจกรรม ช่วงหลังพ่อแม่ทราบความจริงจึงไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรม แบ่งมีเพื่อนสนิทที่ชักชวนกันเข้ามาร่วมกิจกรรมค่ายด้วยกัน

คนที่ 2 เป็นเยาวชนที่มาจากบ้านทุ่งยาวหมู่ 7 เข้ามาศึกษาต่อในสถาบันมีชื่อเสียงในตัวจังหวัดทำให้ได้รับโอกาส เข้าร่วมกิจกรรมค่ายในระดับอุดมศึกษามากมาย จึงทำให้มีประสบการณ์มากมายเกี่ยวกับค่าย จึงทำให้จะไม่ยอมรับและเชื่อถือในทีมวิจัยเยาวชนที่เป็นผู้จัดกิจกรรม ดังนั้นจึงไม่ให้ความสนใจกับโครงการเท่าที่ควร แต่จะแสวงหาโอกาสสำหรับตัวเองในการร่วมกิจกรรมที่แปลกใหม่ เช่น ค่ายต่าง ๆ กิจกรรมอื่น ๆ ในสถานศึกษา จึงขาดการเข้าร่วมกิจกรรมบ่อยครั้งและขาดหายไปที่สุดในที่สุด

คนที่ 3 เป็นเยาวชนบ้านทุ่งยาว หมู่ 7 หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนแล้ว ยังติดตามทีมวิจัยไปสังเกตการณ์การฝึกปฏิบัติกิจกรรมของเยาวชนในหมู่บ้านทุ่งยาวหมู่ 12 มีความสนใจและตั้งใจที่จะเก็บข้อบกพร่องจากการทำกิจกรรมของหมู่บ้านอื่นเพื่อนำมาจัดกิจกรรมในหมู่บ้านตนเอง และเข้าร่วมกิจกรรมฝึกปฏิบัติกิจกรรมในหมู่บ้านตนเอง ภายหลังจากประสบอุบัติเหตุจากการขับจักรยานยนต์ และเข้าพักรักษาตัวในโรงพยาบาลเป็นเวลานานหลายเดือนจึงไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมจนสิ้นสุดโครงการ

คนที่ 4 เป็นเยาวชนจากบ้านทุ่งยาวหมู่ 12 มีความมุ่งมั่นและสนใจในกิจกรรมค่ายมาก แต่หลังจากผ่านกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน ได้ย้ายติดตามผู้ปกครองไปอยู่ต่างจังหวัด จึงไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมจนสิ้นสุดโครงการ

คนที่ 5 เป็นเยาวชนบ้านดอนแก้ว ตำบลศรีบัวบาน ครอบครัวไม่สมบูรณ์ พ่อแม่หย่าร้าง พ่อมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ประสบอุบัติเหตุถูกรถชน ทำให้ไม่สามารถทำงานหนักได้ และ คัมหมัดเป็นประจำ อาศัยอยู่กับพ่อและย่า ซึ่งมีอาชีพรับจ้างทั่วไปเช่นกัน มีน้อง 2 คน ดังนั้น เวลาว่างจึงต้องทำงานบ้าน และไปรับจ้างเพื่อช่วยเหลือครอบครัว ดังนั้นจึงไม่สามารถมาเข้าร่วมกิจกรรมได้

คนที่ 6 และ 7 เป็นเยาวชนบ้านป่าสัก เข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการโดยทางโรงเรียนส่งมาตามที่โครงการขอความอนุเคราะห์ ลักษณะของเยาวชนทั้ง 2 คน เป็นคนเรียบร้อย ไม่กล้าแสดงออก เวลาพูดจะเสียงเบามาก หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเสร็จสิ้น จนถึงการจัดกิจกรรมสัญจรในหมู่บ้านป่าสัก เพื่อนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เนื่องจากไปต่างจังหวัดกับครอบครัวทั้ง ๆ ที่ได้ร่วมกันวางแผนไว้แล้ว ทำให้ตนเองซึ่งเป็นเพื่อนสนิทไม่กล้ามาร่วมจัดกิจกรรม ทำให้สมาชิกในกลุ่มตำหนิ ไม่มีความรับผิดชอบ หลังจากนั้นจึงไม่เข้าร่วมกิจกรรมอีก แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมีกิจกรรมโครงการอื่นเข้ามาทำให้เยาวชนทั้งสองคนเปิดโอกาสในการพัฒนาตนเอง โดยขณะนี้ได้เข้าร่วมกิจกรรมวิถุชุมชน

คนที่ 8 เป็นเยาวชนบ้านใหม่ตุจจักร บิดามีอาชีพรับจ้างทั่วไป แต่มารดาขายของที่ตลาดตุจจักร ด้วยฐานะทางครอบครัวที่จะต้องช่วยเหลือกัน ในตอนเย็นและวันหยุดจะไปช่วยแม่ขายของที่ตลาด จึงไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมต่อเนื่อง โดยมารดาให้เหตุผลว่าอยากให้ลูกเรียน

สูง ๆ กลัวลำบากเหมือนกับพ่อแม่ ตอนนี้ก็หาเงินเพื่อขึ้น ม.ปลายจะต้องใช้เงินมากในการเรียนพิเศษ

คนที่ 9 และ 10 เป็นเยาวชนนอกพื้นที่วิจัยแต่อยู่ในเขตตำบลป่าสัก กำลังศึกษาที่โรงเรียนวัดน้ำพุ ตำบลป่าสัก อ. เมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งโครงการใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมค่ายของเยาวชนตำบล ป่าสักและเวียงยอง ทางโรงเรียนขอความอนุเคราะห์ให้เด็กในโรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมค่ายด้วยจำนวน 5 คน หลังจากกิจกรรมค่ายแล้ว ทั้งสองคนไม่สามารถมาเข้าร่วมกิจกรรมได้เนื่องจาก ระยะเวลาห่างจากหมู่บ้านอื่น ไม่มีพาหนะในการเดินทางและผู้ปกครองไม่สามารถมาส่งเข้าร่วมกิจกรรม แต่หากกิจกรรมอยู่ใกล้หมู่บ้านก็จะมาเข้าร่วมกิจกรรม จึงส่งผลให้การเข้าร่วมกิจกรรมไม่ต่อเนื่องและไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมในที่สุด

คนที่ 11 เป็นเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ บ้านแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงยองเป็นบุตรชายคนเดียวของครอบครัวมีพี่สาว 1 คน กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครอบครัวเป็นคนมีฐานะดีมาก บิดาประกอบธุรกิจ มารดาเป็นแม่บ้านที่ดูแลลูกอย่างดี พ่อแม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพลูกด้านวิชาการเพียงอย่างเดียว ต้องการให้ลูกสอบเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงให้เรียนพิเศษในวันหยุดตลอด สาเหตุที่มาสมัครเข้าร่วมโครงการเนื่องจากเพื่อนสนิท (คนที่ 12) ซึ่งเป็นเยาวชนที่มาจาก อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูนซึ่งอาศัยอยู่กับน้ำชายที่บ้านแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงยอง แต่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการเป็นผู้ชักชวนเข้าร่วมโครงการ ครั้งแรกผู้ปกครองไม่อนุญาตเนื่องจากห่วงความปลอดภัย และลำบาก จึงได้ปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาที่ปรึกษาที่ปรึกษาหัวหน้าโครงการวิจัย จึงอนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรม หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเสร็จสิ้น ด้วยความที่เป็นเยาวชนที่มีความรับผิดชอบจึงรวมตัวกับเยาวชนแม่สารบ้านดองในการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน แต่จากการสอบถามพบว่าไม่สามารถมาร่วมประชุมวางแผน ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปกครองให้เรียนกวดวิชา นอกจากนี้การทำกิจกรรมในพื้นที่บางครั้งผู้ปกครองไม่สามารถมารับและส่ง และไม่อนุญาตให้ใช้จักรยานยนต์ จึงส่งผลให้เพื่อนสนิท (คนที่ 12) ไม่เข้าร่วมกิจกรรมเช่นกัน

2. การประเมินภาพรวมของโครงการ

การประเมินภาพรวมของโครงการ ในการประเมินภาพรวมของโครงการนั้น ทีมวิจัยได้ดำเนินการประเมินโดยการสอบถามผู้ปกครอง คนในชุมชน ผู้นำชุมชน ตลอดจนเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรมในช่วงต่าง ๆ ของการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร นอกจากนี้เมื่อเสร็จสิ้นโครงการ ทีมวิจัยได้จัดกิจกรรม“เยาวชนรักษ์น้ำสาร” ณ ลานหน้าวัดแม่สารบ้านหลุก ตำบลป่าสัก เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2551 เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนแต่ละหมู่บ้านได้แสดงผลงาน นิทรรศการ ที่ได้ทำมาในช่วงเข้าร่วมโครงการ ตลอดจนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมที่ทำมาถึงผลสำเร็จ อุปสรรค และปัจจัยที่จะทำให้

โครงการประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ยังต้องการให้ชุมชนได้เห็นถึงศักยภาพของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการอีกด้วย ในช่วงระหว่างดำเนินกิจกรรมได้ดำเนินการดังนี้

1. สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเยาวชน ผู้ปกครอง คนในชุมชนที่มาร่วมงาน “เยาวชนรักษ์น้ำสาร”
2. เปิดเวที “อุ้งจาปะสาละอ่อน” เพื่อให้เยาวชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ผ่านมาในการทำกิจกรรมตามโครงการ แล้วบันทึกข้อมูลจากเวทีสนทนา
3. สอบถามผู้ปกครองละคนในชุมชนที่มาร่วมงานการแสดงผลงานของเยาวชน
4. สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชนจำนวน 3 คน
นายอุทัย พิงคะสัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก
นายไพฑูรย์ หล้าโสด กำนันตำบลศรีบัวบาน
พระมหานិเวศน์ กิตติเชฎฐโฐ วัดแม่สารป่าขาม

จากการประเมินภาพรวมของโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” โดยการสอบถามเยาวชน คนในชุมชน และนอกชุมชนที่มีโอกาสร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดการดำเนินงานตามโครงการ ตลอดจนการนำเสนอผลงานนิทรรศการของเยาวชนก่อนสิ้นสุดโครงการคือ “เยาวชนรักษ์น้ำสาร” ได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ
 - 1.1 โครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” เป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็นให้ผู้ใหญ่ในชุมชนได้รับทราบและเข้าใจในกิจกรรมที่เยาวชนได้ปฏิบัติมามากยิ่งขึ้นเพื่อก่อให้เกิดการสนับสนุน และส่งเสริมการทำกิจกรรมของเยาวชนมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชุมชนทำให้มีศักยภาพเพิ่มขึ้น
 - 1.2 การทำกิจกรรมในโครงการทำให้เป็นที่รู้จักของน้อง ๆ และเพื่อน ๆ และผู้ใหญ่ในชุมชน ทำให้เกิดความ ภาคภูมิใจ และยังทำให้ผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีต่อการทำกิจกรรมของโครงการมากขึ้น ส่งผลให้ผู้ปกครองอนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
 - 1.3 กิจกรรมของโครงการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้พัฒนาตนเองตามความสนใจ และมีอิสระในความคิดซึ่งแตกต่างจากระบบโรงเรียน จึงทำให้บรรยากาศการทำกิจกรรมสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ แต่ได้ความรู้และประสบการณ์ในการแก้ปัญหาจริง

1.4 อยากให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องอีกต่อไปในชุมชน และอยากให้ขยายเครือข่ายเยาวชนในการทำกิจกรรมในลักษณะการพัฒนาศักยภาพเยาวชนมากยิ่งขึ้นในพื้นที่ เพื่อให้เยาวชนได้ใช้เวลาทำกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์เพื่อชุมชนของตนเอง

1.5 อยากให้ผู้ใหญ่เข้าใจธรรมชาติของเยาวชนมากกว่านี้ เช่นขณะทำงาน จะมีการพูดคุย สนุกสนานเฮฮาบ้าง ผู้ใหญ่บางกลุ่มตำหนิว่าเป็นการมั่วสุมกัน ทำให้ไม่มีกำลังใจอยากทำงาน

2. สรุปความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของกลุ่มเยาวชนในเวที “อู้อ้าประสาละอ่อน” เกี่ยวกับการทำโครงการเพื่อพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งในเวทีสนทนาในครั้งนี้ประกอบด้วยตัวแทนเยาวชนที่ประสบผลสำเร็จในการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่วิจัย ผู้ดำเนินรายการ ตัวแทนกลุ่มเยาวชนตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ นาตัวแทนเยาวชนตำบลศรีบัวบาน และตัวแทนเยาวชนตำบลป่าสัก สรุปข้อคิดเห็นของตัวแทนเยาวชนแต่ละคนได้ดังนี้ดังนี้

ตัวแทนกลุ่มเยาวชนตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันเป็นที่เลี้ยงของเยาวชนตำบลคอนแก้ว งานในหน้าที่ คือ พนักงานดับเพลิงของ อบต.คอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งแรกของการเข้ามาทำงานด้านนี้ คือ ปลัด อบต. ทาบตามให้เข้าร่วมอบรมแกนนำเยาวชน เกิดความสนใจและรู้สึกชอบ เมื่อมีงานเกี่ยวกับเยาวชนจะเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งจึงได้รับความไว้วางใจให้ดูแล และทำงานเครือข่ายเยาวชนตั้งแต่นั้นมาสภาพได้กล่าวถึงการทำงานของกลุ่มเยาวชนตำบลคอนแก้วสรุปได้ว่า การทำงานของกลุ่มเยาวชนคอนแก้ว ที่ผ่านมาก็มีปัญหาเช่นเดียวกันกับกลุ่มเยาวชนลุ่มน้ำแม่สารคือผู้ปกครองไม่เข้าใจการทำงาน of เยาวชน คำพูดที่บอกเล่าของเยาวชน ผู้ปกครองไม่เชื่อถือ แต่กลุ่มเยาวชนของเราเข้มแข็งได้ทุกวันนี้เนื่องจากผู้ใหญ่ในอบต. คอนแก้วเห็นความสำคัญของเยาวชน โดยการให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณ และพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่ดูแล และเป็นพี่ที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิด เปิดโอกาสให้พี่เลี้ยงเยาวชนได้รายงานความก้าวหน้างานด้านเยาวชนในการประชุมผู้นำท้องถิ่น จึงส่งผลทำให้ในหมู่บ้านอื่นเริ่มเห็นความสำคัญทำให้สามารถขยายเครือข่ายได้จำนวนมากทั้งรุ่นใหญ่ในระดับอุดมศึกษา ระดับมัธยม และระดับประถม และจะมีการสืบทอดความรู้จากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง สิ่งสำคัญคือพี่เลี้ยงที่จะมาทำงานกับเยาวชนต้องทุ่มเทและรักที่จะทำงานเกี่ยวกับเยาวชนเข้าใจธรรมชาติของเยาวชน รับฟังความคิดเห็นของเยาวชนลดช่องว่างระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ขับเคลื่อนให้เกิดกลุ่มเยาวชนหลายกลุ่มหลายรุ่น และให้เยาวชนรุ่นพี่ถ่ายทอดประสบการณ์ไปสู่รุ่นน้อง

ตัวแทนเยาวชนตำบลป่าสัก ปัจจุบันกำลังศึกษาที่โรงเรียนจ๊กคำคณาทร จังหวัดลำพูน เป็นเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร ตำบลป่าสัก ซึ่งอยู่พื้นที่วิจัยถูกชักชวนจากรุ่นพี่ให้มาเข้าร่วม

กิจกรรมค่าย จึงเกิดความสนใจและทำกิจกรรมมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีโอกาสเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยเยาวชนของโครงการ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” โดยกล่าวถึงประสบการณ์ในการเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย ซึ่งทำให้พัฒนาตัวเองมาตามลำดับ จากเด็กที่ไม่เคยสนใจเรื่องน้ำสารที่อยู่หลังบ้านตนเอง คิดว่าเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ จนขณะชักชวนกลุ่มเยาวชนทำกิจกรรมในหมู่บ้านจนเป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้านและได้รับรางวัลเยาวชนดีเด่นสาขาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมประจำปี 2551 ได้รับพระราชทานรางวัลจากพระบรมโอรสาธิราช ทำให้เกิดความภาคภูมิใจของครอบครัวและคนในชุมชน ทำให้ผู้ใหญ่ในชุมชนให้ความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารมากขึ้น จากประสบการณ์ในการทำงานเป็นทีมวิจัยและขับเคลื่อนกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน พบว่าการพัฒนาศักยภาพเยาวชนประสบผลสำเร็จได้หลายฝ่ายจะต้องร่วมมือกัน ทั้งผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่ในชุมชน ตลอดจนองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน สำหรับบ้านใหม่จตุจักรขณะนี้ ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน แต่สิ่งที่ยังเป็นปัญหาสำหรับบ้านใหม่จตุจักรคือไม่มีที่เลี้ยงที่เข้าใจกระบวนการที่แท้จริงในการพัฒนาเยาวชนคอยแก้ปัญหาเมื่อมีความขัดแย้งด้านความคิด ซึ่งตนเองไม่สามารถจะทำได้เนื่องจากอยู่ในวัยเดียวกันและกลุ่มเยาวชนบางคนมีอายุมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามจะพยายามผลักดันให้เกิดเยาวชนในรุ่นน้อง ๆ ต่อไป

ตัวแทนเยาวชนตำบลศรีบัวบาน แสดงเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มเยาวชนบ้านจำจิมคคฤคาลัยกับงานพัฒนาชุมชนมามากเนื่องจากการทำงานของพ่อ ซึ่งเป็นกำนันตำบลศรีบัวบาน โดยได้กล่าวถึงการทำงานของเยาวชนในบ้านจำจิมคสรูปได้ว่าผู้ปกครองเยาวชนเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานของเยาวชน ทั้งนี้หากผู้ปกครองไม่เข้าใจเยาวชนและไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ไม่นุญาตให้เยาวชนมาร่วมกิจกรรม พ่อกำนันมีส่วนช่วยในเรื่องนี้แต่ก็ได้ผลเพียงบางส่วน แต่สิ่งที่ทำให้เยาวชนจำจิมคยังคงดำเนินกิจกรรมมาอย่างต่อเนื่อง เพราะเรามีเครือข่ายการทำงานของเยาวชนหลายกลุ่ม เช่นเครือข่ายเยาวชนจังหวัดลำพูน สถาบันวิจัยหรือศูนย์ กลุ่มที่นี้ลำพูน เครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำสาร ทำให้มีกิจกรรมทำอย่างต่อเนื่อง กลุ่มใดมีกิจกรรมก็ช่วยกันทำตลอดจนกิจกรรมพัฒนาชุมชนของกำนันในหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชนก็ให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่ส่งผลให้มีการพัฒนาตัวเองจากประสบการณ์การทำงานจริงในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง สิ่งสำคัญที่จุดประกายให้ทำงานด้านนี้คือพ่อเป็นตัวอย่างที่ดี แต่ก็ยอมรับว่าทำงานด้านพัฒนาเป็นงานที่เหนื่อย แต่มีความสุขเมื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงของเยาวชนที่รักท้องถิ่นตัวเองมากขึ้นและเกิดประโยชน์กับหมู่บ้านของตนเอง

3. สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ปกครองเยาวชนที่ เข้าร่วมโครงการ ผู้ปกครองและคนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการสรุปได้ดังนี้

3.1 เป็นโครงการที่ดี ทำให้เยาวชนกล้าแสดงออก เช่นการแสดงละครของเยาวชนที่สะท้อนปัญหาในการทำงานของเขา ซึ่งเราเป็นผู้ใหญ่ไม่เคยเข้าใจ

3.2 ทำให้เปลี่ยนความคิดตนเองเมื่อได้เห็นความสามารถของลูก ที่ผ่านมามีไม่ค่อยจะสนับสนุนให้เขาทำกิจกรรมเท่าที่ควร คิดว่าเด็กยังไม่มีความคิดไว้ใจไม่ได้ ต้องคอยกำกับอยู่เสมอ

3.3 เสียหายที่เยาวชนหลายคนไม่ได้มาทำกิจกรรมแบบนี้ ส่วนใหญ่ก็ไปเรียนพิเศษ

3.4 เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมีความเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น มีความรับผิดชอบมากขึ้น

3.5 เยาวชนมีเหตุผลมากขึ้น ไม่แสดงอารมณ์ไม่พอใจเมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการ แต่จะใช้วิธีการพูดและให้เหตุผลบางครั้งผู้ใหญ่ต้องยอมทำตาม

3.6 ภูมิใจมากที่เห็นผลงานของลูก ไม่คิดว่าลูกจะทำได้ แต่ก่อนได้แต่รับฟังจากผู้อื่นเท่านั้น

3.7 เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการสามารถคิดงานประชุม วางแผนการจัดกิจกรรมในชุมชนด้วยตนเองได้ บางอย่างสามารถทำได้ดีกว่าผู้ใหญ่

3.8 โครงการทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างกิจกรรมของผู้ใหญ่และกิจกรรมของเยาวชน

4. สรุปข้อคิดเห็นจากผู้นำชุมชนที่มีต่อโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนจำนวน 3 คน ได้แก่กำนันตำบลศรีบัวบาน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก หมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อดีตผู้ใหญ่บ้านสันคะยอม ผู้ใหญ่บ้านบ้านใหม่จตุจักร และ เจ้าอาวาสวัดแม่สารป่าขาม ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการในประเด็นต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

4.1 เป็นโครงการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเช่นพ่อ แม่ ผู้ปกครองเยาวชน ผู้นำชุมชน เยาวชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเยาวชนที่เป็นลูกหลานของคนในหมู่บ้าน ตลอดจนตัวเยาวชนเอง ก็มีส่วนร่วม ในการพัฒนาตนเองตั้งแต่ การระดมความเห็น เกิดเป็นแผนการพัฒนาร่วมกัน ร่วมกันแก้ปัญหาโดยตลอด เพื่อให้เยาวชนเกิดการพัฒนา

4.2 กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ทำในหมู่บ้านของตนเองทำให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและได้เห็นความเคลื่อนไหวของการทำงาน of เยาวชน ถึงแม้ว่าทุกคนในชุมชนจะไม่ได้ให้ความสนใจ และให้ความร่วมมือทุกคนก็ตาม

4.3 การเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนทำให้มีความรู้สึกที่เราเป็นเจ้าของโครงการอยากเห็นความสำเร็จของโครงการ

4.4 กระบวนการพัฒนาเยาวชนของโครงการนี้คล้ายกับการพัฒนาเยาวชนในสมัยก่อนคือ พ่อ แม่ ครู แม้กระทั่งพระสงฆ์ ทุกคนช่วยกันอบรมสั่งสอนเยาวชนในหมู่บ้านจึงทำให้เยาวชนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และรักท้องถิ่นมากขึ้น

4.5 อยากให้ทางโรงเรียนมาร่วมมือกับชุมชนให้มากกว่านี้ นำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนเข้าไปให้เยาวชนรู้จัก ตัวเอง รู้จักความเป็นท้องถิ่นของตนเอง

ผู้นำชุมชนมีความคิดเห็นเช่นเดียวกันว่าการมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร การที่จะทำให้เยาวชนรู้จักคุณค่าของลำน้ำท้องถิ่น ครูจะต้องนำนักเรียนมาเรียนรู้จากคนในท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ผู้นำชุมชนต้องเอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน ดังหนึ่งในมีผู้นำชุมชนได้สะท้อนถึงของการมีส่วนร่วมของคนผู้ปกครองและคนในชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนไว้ดังนี้

“...แต่ก่อนพ่อแม่มีส่วนในการอบรมสั่งสอนลูกร่วมกับครู และพระสงฆ์ พาไปทำนาทำให้รู้จักลำเหมืองที่น้ำนำมาเข้านาว่ามาจากน้ำสาร แล้วน้ำสารไหลมาจากไหน บริเวณไหนของลำน้ำแม่สาร ที่มีปลามาก บริเวณไหนน้ำใสมีเท้าน้ำเอามาทำเป็นอาหาร พ่อแม่จะพาไป ทำให้รู้จัก ทำมาหากิน และรู้คุณค่าของลำน้ำแม่สารว่ามีประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของเรา เทศกาลงานบุญก็จะพาถูกไปเข้าวัด แต่ปัจจุบันพ่อแม่ ไม่มีเวลามีเวลาสอนลูกหลาน เดี่ยวนี้ฝากลูกไว้กับครูอย่างเดียว โรงเรียนในปัจจุบันมีครู ที่มีความเข้าใจ และสนใจทางนี้น้อยมาก ไม่เคยนำเด็กมาดูลำน้ำมาดูพ่อแม่ทำไร ทำนา เด็กก็เลยไม่รู้จักริถีชีวิตตัวเอง ไปเอาวิถีชีวิตของคนในเมืองมาใช้กันหมด แล้วอีกหน่อยวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ ไม่เหลือให้เห็นอีก ...”

(นายผู้ใหญ่ ใจดี, สัมภาษณ์)

จากการวิเคราะห์ผลการประเมินศักยภาพเยาวชนและการประเมินในภาพรวมของโครงการวิจัยมา ตลอดระยะเวลาเกือบ 3 ปีที่ได้ดำเนินโครงการมาตั้งแต่ศึกษาบริบทของเยาวชนและชุมชนร่วมกับ “โครงการการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม” ซึ่งมีพระมหานิเวศน์ กิตติเชฎฐโส เป็นหัวหน้าโครงการ จนกระทั่งถึง “โครงการ

กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” พบว่าเยาวชนมีการเปลี่ยนแปลง ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารใน 6 มิติของการพัฒนา ดังนี้

1. เยาวชนมีลักษณะกระตือรือร้นเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชน

2. กล้าแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม สามารถเป็นผู้นำกิจกรรม และจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนรุ่นน้องได้

3. มีทักษะการทำงานร่วมกันโดยการรวมกลุ่มวางแผนการจัดทำโครงการ โดยใช้ทักษะความสามารถที่มีในแต่คนมาร่วมกันจัดทำโครงการ เริ่มตั้งแต่ตั้งแต่แสวงหาแหล่งทุน ทั้งในและนอกชุมชน เขียนโครงการเพื่อขอสนับสนุนการจัดทำโครงการ และร่วมกันวางแผน ดำเนินการและจัดกิจกรรมร่วมกันทั้งในหมู่บ้านตนเอง และต่างหมู่บ้าน

4. ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมส่วนรวม ของหมู่บ้านด้วยความเต็มใจ ในฐานะผู้ร่วมวางแผน และดำเนินการมากกว่าการเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพียงอย่างเดียว เยาวชนจะคิดหรือทำสิ่งใดจะเข้ามาปรึกษาผู้ใหญ่มากขึ้น

5. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดโครงการต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดการดูแล ปกป้อง และรักษาทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร เช่น โครงการคืนวังปลาสู่ลำน้ำแม่สารของเยาวชนหมู่บ้านจำจิมัด โครงการปลูกต้นไม้ประจำตัวริมฝั่งน้ำแม่สารของเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร โครงการ อี เอ็ม ขจัดปัญหาน้ำสารของเยาวชนบ้านตอง เยาวชนร่วมใจรักษาศักยภาพลำน้ำแม่สารที่เกิดจากความร่วมมือของเยาวชนป่าสัก

6. เยาวชนมีความรู้สึกรักและผูกพันกับหมู่บ้านตัวเองมากขึ้น จะเห็นได้จากเมื่อมีกิจกรรมรณรงค์พัฒนาหมู่บ้านในวันสำคัญต่าง ๆ เยาวชนจะเข้ามาให้ความร่วมมือ มีความสามัคคีและรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากขึ้น

7. มีความเป็นผู้นำมากขึ้น สังเกตได้จากการสามารถชักชวนเยาวชนรุ่นน้องให้มาเข้าร่วมกิจกรรมได้จำนวนมาก กล้าแสดงออก มีกระบวนการในการทำงานเช่นมีการวางแผน แบ่งหน้าที่กัน มีความสามัคคีทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างมีความสุข

นอกจากนี้ยังพบว่าการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ส่งผลทำให้เกิดการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในหมู่บ้านต่าง ๆ ตามศักยภาพของเยาวชนในหมู่บ้านและปัจจัยเอื้อต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

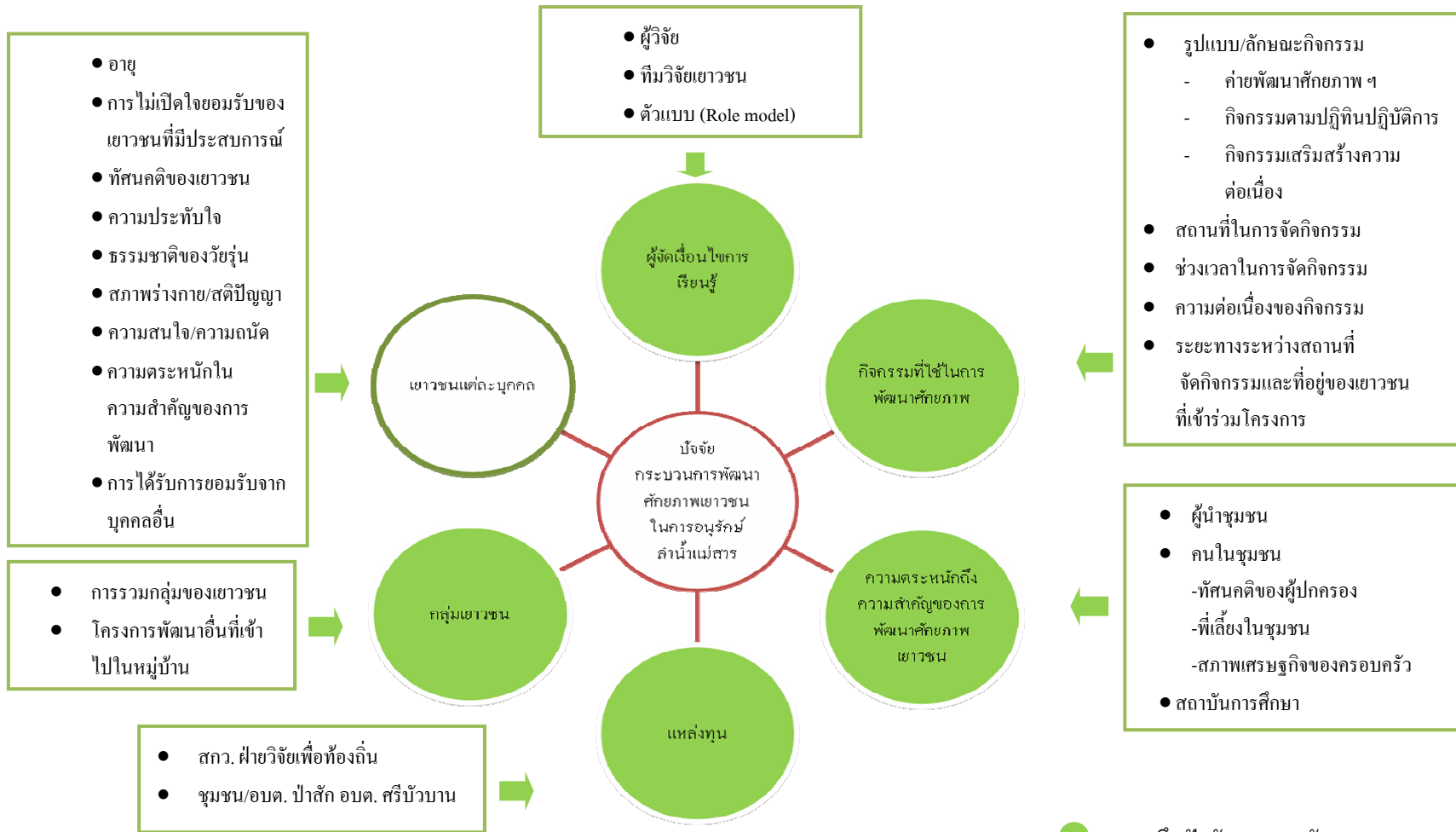
1. ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มเยาวชนทำกิจกรรมด้านอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอีกครั้งหลังจากได้หายไป หลายปี เช่นบ้านใหม่จตุจักรที่ทำกิจกรรมต้นไม้ประจำตัวรอบรั้วน้ำสาร บ้านสันคะยอมทำโครงการพิศอนน้อง เป็นต้น

2. เกิดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน และคนในหมู่บ้าน หลังจากโครงการเริ่มเข้ามา มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเยาวชนจะมีความตื่นตัวในการทำกิจกรรม และพยายามจะขยายเครือข่ายของกลุ่มตนเอง ทั้งที่เป็นกิจกรรมโครงการอื่นที่เข้ามาในหมู่บ้าน และกิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนคิดขึ้นมาเอง
3. เกิดการทำงานร่วมกัน และช่วยเหลือซึ่งกัน และกันระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชน
4. เกิดโครงการต่อเนื่องที่เกิดจากความคิดของเยาวชน ที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ได้แก่ คั้นวังปลาให้ลำน้ำสาร ของเยาวชนบ้านจำจี้มด
5. คนในชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาเยาวชน โดยให้การสนับสนุนให้บุตรหลานมาเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น
6. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเริ่มให้ความสนใจกิจกรรมของเยาวชน และเริ่มให้การสนับสนุนมากยิ่งขึ้น เช่น อบต. ป่าสักที่ให้การสนับสนุน โดยให้เยาวชนที่ผ่านโครงการเป็นแกนนำขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาสภาเด็กและเยาวชนของตำบลป่าสัก

บทที่ 5

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

การวิเคราะห์หาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ประกอบด้วย 2 ทาง คือ 1) ข้อมูลที่ได้จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” ของทีมวิจัยเยาวชน ตัวแทนเยาวชนในหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ และ 2) ข้อมูลจากการดำเนินโครงการทุกขั้นตอนของกระบวนการตั้งแต่การศึกษาบริบทของชุมชนและเยาวชน การเตรียมทีมวิจัย การค้นหาเยาวชน การจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน การฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมกิจกรรมในชุมชน กิจกรรมเสริมสร้างความต่อเนื่อง ตลอดจนกิจกรรมสรุปผลโครงการ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารพบว่า ข้อมูลที่ได้ทั้งสองทางมีความสอดคล้องกัน ต่างกันแต่เพียงข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ปัจจัยจากผลการดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนแต่ละระยะมีปัจจัยที่หลากหลายมากกว่า ได้แก่ปัจจัยต่อไปนี้เป็นระยะเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม ความต่อเนื่องของการทำกิจกรรม บทบาทที่เล็งเห็นในชุมชน และความตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชน และลักษณะของโครงการที่เข้าไปในชุมชน ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนสรุปได้ ดังแผนภูมิ 9



แผนภูมิ 9 ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

● แสดงถึง ปัจจัยภายนอกตัวเยาวชน
○ แสดงถึง ปัจจัยภายในตัวเยาวชน

จากแผนภูมิ 9 ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ประกอบด้วย ปัจจัยภายในตัวเยาวชน ได้แก่ ทักษะคติของเยาวชนที่มีต่อกิจกรรมค่าย ธรรมชาติของเยาวชน ความตระหนักของเยาวชนถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร การไม่เปิดใจยอมรับของเยาวชนที่มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมมาก่อน ความประทับใจ อายุ สภาพร่างกายและสติปัญญา ความถนัดและความสนใจของเยาวชนตลอดจน การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ส่วนปัจจัยภายนอกตัวเยาวชน ได้แก่ บทบาท และประสบการณ์ ผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้ (หัวหน้าโครงการวิจัย ทีมวิจัย และตัวแบบ) 2) กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนา ได้แก่ รูปแบบและลักษณะกิจกรรมที่ใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรม ช่วงเวลาในการจัดกิจกรรม ความต่อเนื่องของกิจกรรม ระยะทางระหว่างสถานที่จัดกิจกรรมและที่อยู่ของเยาวชนที่เข้าร่วม โครงการ 3) ความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ได้แก่ ความตระหนักของผู้นำชุมชน คนในชุมชนและสถาบันการศึกษา 4) แหล่งทุน/งบประมาณสนับสนุน ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุมชน/อบต. ป่าสัก อบต. ศรีบัวบาน 5) กลุ่มเยาวชน ได้แก่ การรวมกลุ่มของเยาวชน และโครงการพัฒนาอื่นที่เข้าไปในชุมชน

นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารส่วนใหญ่จะส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาในแต่ละระยะคล้ายคลึงกัน แต่ส่งผลมากน้อยต่างกัน ตัวอย่างเช่น บทบาทของทีมวิจัยซึ่งมีบทบาทมากในระยะตั้งแต่ก่อนดำเนินโครงการ และเริ่มลดลงตามลำดับจนถึงสิ้นสุดโครงการ ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลในแต่ละระยะของการพัฒนา ดังตาราง 11

ตาราง 11 ปัจจัยภายในและภายนอกตัวเยาวชนที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร			
ประเภทปัจจัย	เตรียมการ	ระหว่างดำเนินโครงการวิจัย	หลังจากสิ้นสุดโครงการ
ภายในตัวเยาวชน	- ทักษะคติต่อกิจกรรมค่าย - ธรรมชาติของวัยรุ่น - ความตระหนักของเยาวชนถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	- การมาเปิดใจของเยาวชนที่มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรม - ธรรมชาติของวัยรุ่น - ความประทับใจ - อายุ - สภาพร่างกาย สติปัญญา	- ธรรมชาติของเยาวชน - ความตระหนักของเยาวชนถึงความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร - การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น

ตาราง 11 (ต่อ)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร			
ประเภทปัจจัย	เตรียมการ	ระหว่างดำเนินโครงการวิจัย	หลังจากสิ้นสุดโครงการ
		<ul style="list-style-type: none"> - ความตระหนักของเยาวชนถึงความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร - การได้รับการยอมรับ - ความสนใจ/ความถนัดจากบุคคลอื่น 	
ภายนอกตัวเยาวชน	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้ เช่นหัวหน้าโครงการ ทีมวิจัยเยาวชน และตัวแบบ - แหล่งทุนสนับสนุน - การสนับสนุนของผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และองค์กร ในชุมชน - สถานที่ในการจัดกิจกรรม - ช่วงเวลาในการจัดกิจกรรม - การรวมกลุ่มกันของเยาวชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนา - ตัวแบบ (Role model) - แหล่งทุนสนับสนุน - การสนับสนุนของผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนและองค์กรในชุมชน - ช่วงเวลาในการจัดกิจกรรม - การรวมกลุ่มกันของเยาวชน - ความต่อเนื่องของกิจกรรม - สถานที่จัดกิจกรรม - การยอมรับจากผู้อื่น - ทัศนคติของผู้ปกครองต่อกิจกรรม - พี่เลี้ยงในชุมชน - โครงการพัฒนาอื่นที่เข้าไปในหมู่บ้าน - สภาพครอบครัว - ระยะทางของหมู่บ้านที่จัดกิจกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - พี่เลี้ยงในชุมชน - การสนับสนุนของผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และองค์กรในชุมชน - การยอมรับจากผู้อื่น - การรวมกลุ่มกันของเยาวชน - ความต่อเนื่องของกิจกรรม - แหล่งทุนสนับสนุน - โครงการพัฒนาอื่นที่เข้าไปในหมู่บ้าน - สภาพครอบครัว - บทบาททีมวิจัย

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนทั้งปัจจัยภายในตัวเยาวชนและปัจจัยภายนอกของแต่ละปัจจัยมีดังนี้

ปัจจัยภายในตัวเยาวชน

1. ทักษะของเยาวชนที่มีต่อกิจกรรมค่าย

เยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารในปัจจุบันส่วนมากอยู่ในระบบการศึกษา ดังนั้นเยาวชนจะต้องผ่านกิจกรรมค่ายซึ่งเป็นกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตร เช่น ค่ายลูกเสือ ค่ายเนตรนารี บางสถานศึกษามีค่ายคุณธรรมและจริยธรรม นอกจากนี้บางหมู่บ้านจะมีค่ายป้องกันยาเสพติด จากการสำรวจความคิดเห็นเยาวชนที่มาเข้าร่วมโครงการพบว่า เยาวชนร้อยละ 84.2 มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อกิจกรรมค่าย โดยมีความคิดว่าค่ายเป็นสิ่งที่ไม่สนุก น่าเบื่อ เข้มงวด เสียเวลา และร้อยละ 15.8 มีทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมค่าย โดยให้ความเห็นว่า ค่ายให้ทั้งความรู้ ความสนุกสนานและกล้าแสดงออก จะเห็นว่าประสบการณ์เดิมที่ผ่านค่ายที่ไม่ก่อให้เกิดความประทับใจ ส่งผลให้เยาวชนเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อค่าย ทำให้มีเยาวชนสมัครเข้าร่วมกิจกรรมโครงการน้อย ดังนั้นเพื่อให้เยาวชนมีทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมค่าย จำเป็นจะต้องมีสิ่งเร้ามากระตุ้นให้เยาวชนเกิดความสนใจ และเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้กิจกรรมจากค่าย ทั้งนี้เนื่องจากสิ่งเร้าใดสามารถทำให้รู้ถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการได้รับความรู้ได้มากจะเป็นสิ่งเร้าที่ทำให้เกิดความสนใจมากตามมา ดังนั้นสิ่งเร้าต่าง ๆ เช่น กิจกรรมในค่าย ทิมวิจัยเยาวชนที่เป็นผู้จัดกิจกรรมในค่าย ทำให้เยาวชนมีทัศนคติที่ดีต่อค่าย ซึ่งเห็นได้จากความถี่ของข้อความที่เยาวชนเขียนในการสรุปและประเมินผลค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนของตำบลป่าสักและเวียงยอง ดังตาราง 12

ตาราง 12 ความถี่ของข้อความที่แสดงความคิดเห็นของเยาวชนต่อกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพ
เยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ข้อความ	ความถี่
กิจกรรมสนุก ไม่น่าเบื่อ	30
พี่ทุกคนใจดีและเป็นกันเอง	25
ได้ความรู้นอกเหนือจากตำรา	20
ได้เพื่อนใหม่มากมาย	13
พี่ดูแลดีมาก	27
ได้มิตรภาพจากพี่และเพื่อน	26
ได้รู้จักตนเองมากขึ้น	5
ได้เรียนรู้ธรรมชาติ	23
ได้ทำในสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อน	3
ได้พัฒนาตัวเอง	15
ประทับใจทุกอย่างที่เป็นค่ายนี้	19
อยากให้มียุทธศาสตร์ค่ายอื่น	15

นอกจากนี้ยังมีเยาวชนบางคนที่ยื่นเรียงความแสดงความรู้สึกที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม
ค่าย ดังนี้

“...ในความคิดของฉันการเข้าค่ายคืออะไรที่น่าเบื่อที่สุด แต่
ค่ายนี้ทำให้ความคิดของฉันเปลี่ยนไป ค่ายให้อะไรมากมายความ
ปรองดอง มิตรภาพจากพี่ ๆ ความสนุกสนาน ได้ทำในสิ่งที่ไม่เคยทำ
ทำให้ฉันกล้าแสดงออกมากขึ้น...”

(ทรายขาว มาลา, สันทนาการกลุ่มย่อย)

หลังจากผ่านกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนพบว่าเยาวชนมีทัศนคติที่ดีต่อ
ค่ายส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในระยะต่อมา จะเห็นได้จาก เยาวชนมีการพูดคุยถึงความ
ประทับใจจากค่ายให้เพื่อนรับฟัง มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม ติดต่อกับสอบถาม
ถึงกิจกรรมที่จะดำเนินการต่อไป นอกจากนี้เยาวชนบางหมู่บ้าน แจ้งความประสงค์อยากจัด

กิจกรรมค่ายให้กับเยาวชนในหมู่บ้านของตนเอง เช่น เยาวชนบ้านสันคะยอม บ้านจำจี้มุด และบ้านใหม่จตุจักร ดังนั้นทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมค่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน

2. ธรรมชาติของวัยรุ่น

ธรรมชาติของวัยรุ่น หมายถึงลักษณะทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา วิธีคิด และค่านิยมของเยาวชน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล สำหรับธรรมชาติของวัยรุ่นที่มีช่วงอายุระหว่าง 12-20 ซึ่งเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งร่างกาย อารมณ์ ความสนใจ มีความต้องการใกล้ชิดความผูกพัน กับเพื่อนวัยเดียวกัน และมีความสัมพันธ์อย่างสนิทสนม เพื่อระบายความรู้สึกและความคิดต่าง ๆ อย่างเปิดเผย เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมาจากหลากหลายหมู่บ้าน และหลายกลุ่มจึงมีลักษณะความถนัด ความสนใจ ความต้องการ ค่านิยม พื้นฐานเดิม ตลอดจน อารมณ์ และสังคมที่แตกต่างกัน ในช่วงแรกที่เข้าร่วมกิจกรรมเยาวชนจะแยกเป็นกลุ่มย่อย จำนวนหลากหลายกลุ่ม เช่นกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน กลุ่มโรงเรียนเดียวกัน กลุ่มเพื่อนสนิทกัน ทำให้การจัดกิจกรรมไม่เป็นไปตามเป้าหมาย เนื่องจากเยาวชนไม่ยอม พูด และแสดงความคิดเห็นหากอยู่กับเพื่อนที่ไม่ใช่กลุ่มเดียวกัน ทีมวิจัยใช้กิจกรรมเกมกลุ่มสัมพันธ์กระตุ้นให้เยาวชนรู้จักสนิทสนม ส่งผลให้เยาวชนมีความรู้สึกเป็นเพื่อนกลุ่มเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากเพื่อนร่วมวัยมีความสำคัญกับวัยรุ่นมาก ทำให้วัยรุ่นคบเพื่อนที่มีความสนใจและมีค่านิยมเช่นเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าธรรมชาติของวัยรุ่นเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ดังนั้นจึงควรเรียนรู้ ความถนัด ความสนใจ ความต้องการ ค่านิยม พื้นฐานเดิมของเยาวชน เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนมีความสนใจ และเตรียมพร้อมให้การสนับสนุนส่งเสริมให้เยาวชนได้แสดงศักยภาพตามความต้องการ มิฉะนั้นเยาวชนจะเบนความสนใจไปตามกระแสสิ่งแวดล้อมใหม่ทันที เนื่องจากเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และความสนใจอย่างรวดเร็ว

3. ความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชน

สภาพปัจจุบันเยาวชนสองฝั่งลำน้ำแม่สารส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร แต่ให้ความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพด้านการเรียนเนื้อหาวิชาที่สามารถนำไปใช้ในการสอบแข่งขันเพื่อเข้าเรียนใน โรงเรียนที่มีชื่อเสียงหรือมหาวิทยาลัย จะเห็นได้จากเยาวชนทุกหมู่บ้านใน 13 หมู่บ้านสองฝั่งลำน้ำแม่สารมีเยาวชนเรียนกวดวิชาทุกหมู่บ้าน จึงส่งผลให้ เยาวชนให้ความสนใจ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังพบว่าการค้นหาเยาวชนเพื่อเข้าร่วมโครงการ ใช้เวลาในการดำเนินการมากและหลากหลายวิธีเพื่อทำให้

เยาวชนสนใจ สมัครเข้าร่วมโครงการ สาเหตุที่เยาวชนไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร อาจเนื่องมาจากในชีวิตประจำวันเยาวชนไม่มีโอกาสเกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สารเช่นในอดีต ที่ต้องใช้น้ำรดผักสวนครัว ตักน้ำใส่ภาชนะใช้อาบ ใช้ล้างถ้วยชาม ตลอดจนซักเสื้อผ้า หรือลงเล่นน้ำ ทำให้ความผูกพันของเยาวชนกับลำน้ำแม่สารลดลง ซึ่งสภาพปัจจุบันใช้น้ำประปา ใช้น้ำบาดาลทดแทน รวมทั้งเยาวชนมีความคิดว่าการดูแลรักษาลำน้ำแม่สารเป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะมีผู้ใหญ่ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่ในการขุดลอกแม่น้ำและ กำจัดผักตบชวา เป็นต้น จึงส่งผลให้เยาวชนแสดงพฤติกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารน้อย ไม่เห็นความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ทำให้ไม่สมัครเข้าร่วมโครงการ แต่หลังจากเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ตามกระบวนการพัฒนาทำให้เยาวชนเกิดการเปลี่ยนแปลง จะเห็นได้จากเยาวชนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการเข้าร่วมทำกิจกรรมเกี่ยวกับลำน้ำแม่สารมากขึ้น เช่นเมื่อทราบข้อมูล หรือข่าวสารขอความร่วมมือในการพัฒนาลำน้ำแม่สาร หรืองานประเพณีเลี้ยงผีผาย เยาวชนจะชักชวนกันมาร่วมกิจกรรม บางหมู่บ้านเยาวชนรวมตัวกันคิดกิจกรรมและหาแหล่งทุน จัดกิจกรรมสร้างความตระหนักให้กับเยาวชนรุ่นน้องในหมู่บ้านให้เห็นความสำคัญของลำน้ำแม่สาร เยาวชนจะเปิดโอกาสให้ตนเอง โดยการเข้ามาทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองร่วมกับเยาวชนคนอื่น ๆ ทำให้ได้ฝึกฝนด้วยตนเองด้วยการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค้นหาคำความรู้ร่วมกัน จึงทำให้เยาวชนเกิดการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้นตามลำดับ จึงอาจกล่าวได้ว่าความตระหนักถึงความสำคัญของกาพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ทำให้เยาวชนเปิดใจยอมรับและเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง

4. การไม่เปิดใจของเยาวชนที่มีประสบการณ์เดิมในการทำกิจกรรม

มีเยาวชนบางคนมีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมาจากหน่วยงานอื่น เช่น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เช่น เข้าร่วมโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน และหน่วยงานที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม เช่น มูลนิธิโลกสีเขียว YMCA ทำให้เยาวชนเหล่านี้กล้าแสดงออกมาก จึงส่งผลให้มีบทบาทต่อการทำกิจกรรมในกลุ่ม เช่น เป็นผู้เอื้อกระบวนการของกลุ่มที่ดี ทำให้เยาวชนในกลุ่มคล้อยตาม อย่างไรก็ตาม อย่งไรก็ตามความโดดเด่นของเยาวชนเหล่านี้มีส่วนทำให้เยาวชนอื่น ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นของตนเอง นอกจากนี้เยาวชนที่ไม่เปิดใจจะไม่ให้ความเชื่อมั่นกับทีมวิจัยเยาวชนที่เป็น

พี่เลี้ยงกลุ่ม ทำให้เป็นการปิดกั้นโอกาสตนเองในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมวิจัยเยาวชน ส่งผลให้เยาวชนเหล่านี้มีการพัฒนาศักยภาพช้า นอกจากนี้หากมีกิจกรรมจากหน่วยงานอื่น เยาวชนเหล่านี้จะอาสาเข้าร่วมกิจกรรม แต่หากเป็นกิจกรรมในชุมชนของตนเองเยาวชนจะไม่สนใจ อาจกล่าวได้ว่าหากมีประสบการณ์มาก่อนและเปิดใจยอมรับทีมวิจัยเยาวชน จะทำให้เยาวชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกัน และส่งผลให้มีการพัฒนาศักยภาพได้เร็วกว่าเยาวชนที่ไม่มีประสบการณ์มาก่อน แต่อย่างไรก็ตามในโครงการนี้มีจำนวนเยาวชนที่มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมาก่อน แต่ไม่เปิดใจตนเองจำนวนน้อยเพียงร้อยละ 17.5 ดังนั้นการไม่เปิดใจเรียนรู้ของเยาวชนที่มีประสบการณ์เดิมในการทำกิจกรรมทำให้เสียโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ

5. ความประทับใจต่อค่ายพัฒนาศักยภาพ และทีมวิจัย

ความประทับใจเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นแรงจูงใจภายในให้เยาวชนอยากเข้าร่วมกิจกรรม ในการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนมีกิจกรรมสร้างความประทับใจ ที่ทำให้เยาวชนเกิดความประทับใจหลายกิจกรรม เช่น กิจกรรมกางน้้อย กิจกรรมการตรวจสอบคุณภาพน้ำแม่สาร ความประทับใจที่เกิดขึ้นเป็นแรงกระตุ้นให้เยาวชนอยากกลับมาทำกิจกรรมร่วมกันอีก ข้อค้นพบหลังจากการจัดกิจกรรมค่าย คือ เยาวชนมีความประทับใจในทีมวิจัยที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ เช่น เป็นพี่กลุ่ม เป็นผู้ดำเนินกิจกรรม เยาวชนบางคนประทับใจลักษณะกิจกรรม เช่น กิจกรรม พิธีเทียน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทุกคนในค่ายมารวมตัวกันภายใต้แสงเทียน และบรรยากาศของความเป็นพี่น้อง และให้คำมั่นสัญญาจะเป็นนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกัน และจากการสอบถามผู้ปกครองพบว่า หลังจากผ่านกิจกรรมค่ายของโครงการ เยาวชนจะรวมตัวกันพูดคุยกันอย่างมีความสุข เรื่องที่พูดคุยกันมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับค่าย และพี่ที่รู้จักในค่าย ซึ่งแตกต่างจากก่อนเข้าร่วมกิจกรรม ที่เยาวชนพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องดารานักแสดง นักร้อง หากเป็นเด็กผู้ชายจะเป็นเรื่องราวของเทนนิส นักฟุตบอล เป็นต้น ซึ่งสื่อต่าง ๆ จะนำเสนออย่างต่อเนื่องจนเกิดการยอมรับและประทับใจ ทำให้ให้เยาวชนชื่นชมและนำมาเป็นแบบอย่างของตนเอง ดังนั้นวีรบุรุษของเด็กและเยาวชนจึงเป็นนักฟุตบอล นักเทนนิส นักร้อง นักแสดง นางแบบเสนอขายสินค้าต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นความประทับใจ ต่อพี่เลี้ยงกลุ่ม ทีมวิจัยเยาวชน และกิจกรรม จึงน่าจะเป็นแรงบันดาลใจให้เยาวชนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทำตามแบบ และทำกิจกรรมเช่นเดียวกัน กับกลุ่มคนที่ตนเองประทับใจ เช่น ทีมวิจัยเยาวชน นักศึกษาที่ทำโครงการเกี่ยวกับเยาวชนและสิ่งแวดล้อม หรือแกนนำกลุ่มเยาวชนที่ทำกิจกรรมซึ่งสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนในจังหวัดลำพูน ตลอดจนผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่มีความรู้ด้านป่าชุมชน หรือเหมืองฝายในหมู่บ้าน เป็นต้น

6. อายุ

อายุของเยาวชนที่เข้าร่วม โครงการเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลทางอ้อมต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยเป็นทั้งปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ตัวอย่างเช่น เยาวชนที่มีอายุน้อยกว่า (ซึ่งมีจำนวนร้อยละ 63.5) เมื่อทำกิจกรรมกลุ่มจะไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในกลุ่มที่มีรุ่นพี่ (จำนวนร้อยละ 36.5) ซึ่งกระจายอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ แต่จะได้รับการแนะนำจากรุ่นพี่ในกลุ่ม สังเกตได้ว่า เมื่อมีการจัดกลุ่มชั่วคราวในบางกิจกรรม โดยให้เยาวชนอายุใกล้เคียงกันอยู่ในกลุ่มเดียวกัน พบว่ามีพัฒนาการด้านการแสดงความคิดเห็นในกลุ่มดีขึ้น มีความสามารถในการเรียนรู้ได้เร็ว มีทักษะในการปฏิบัติกิจกรรมไม่แตกต่างจากพี่ที่มีอายุมากกว่า ยกเว้นการแสดงความคิดเห็นซึ่งยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในกลุ่มที่มีพี่ร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นอายุของเยาวชนที่ยังอยู่ในช่วงวัยรุ่นที่เป็นวัยใกล้เคียงกันจึงไม่ส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพ ทั้งนี้ นักจิตวิทยากล่าวไว้ว่า ความสามารถในการเรียนรู้ของคน โดยทั่วไปจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่น จากวัยรุ่นถึงวัยผู้ใหญ่จะคงที่ และจะลดลงเรื่อย ๆ จากวัยผู้ใหญ่ถึงวัยชรา (กันยา สุวรรณแสง, 2542: 187-190) แต่อย่างไรก็ตามอายุมีผลทางอ้อมต่อการพัฒนาเนื่องจากผู้ปกครองต้องมารับและส่ง ในกรณีที่สถานที่จัดกิจกรรมอยู่ห่างไกลนอกหมู่บ้าน บางครั้งผู้ปกครองไม่สามารถรับและส่งได้ ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งได้ ทำให้มีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติกิจกรรมได้น้อยครั้ง ทำให้การพัฒนาศักยภาพช้ากว่าเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง แต่เยาวชนที่มีอายุมากขึ้น (15 ปีขึ้นไป) สามารถเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตนเองได้จึงเข้าร่วมกิจกรรมได้ทุกครั้งทำให้มีโอกาสฝึกฝนปฏิบัติกิจกรรมมากกว่าทำให้มีการพัฒนาศักยภาพได้มากกว่า

7. สภาพร่างกาย และสติปัญญา

อีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร คือ สภาพร่างกายและสภาพสติปัญญา เยาวชนในกลุ่มนี้มีจำนวนร้อยละ 7.9 ที่มีสภาพร่างกายและสติปัญญาไม่สมบูรณ์ ดังเช่น เยาวชนบางคนสุขภาพไม่ดี มีรูปร่างอ้วน ช่วงทำกิจกรรมจะมีการเคลื่อนไหวร่างกายช้า บางคนพัฒนาการด้านความคิดช้า เมื่อทำกิจกรรมที่แสดงความคิดเห็นมักใช้เวลาคิดนานมาก ไม่พูด ไม่ว่าจะกับเพื่อนในหมู่บ้านเดียวกัน เมื่อทีมวิจัยให้ทำกิจกรรมตามฐานและเดินป่า จะเชื่องช้ามาก ทีมวิจัยที่เป็นพี่กลุ่มต้องคอยดูแลตลอดกิจกรรมฐานกวางน้อย ไม่เดินไปตามเชือกที่วางไว้ ทำให้ ทีมวิจัยจึงต้องกระตุ้น โดยนำมานั่งข้างเส้นทางเดินเชือก และพูดคุย แต่เยาวชนไม่ยอมพูด หลังจากนั้นทีมวิจัยคนหนึ่งที่มีความสามารถพูดโน้มน้าวจิตใจได้ดี สามารถทำให้ตอบคำถาม ยิ้มและหัวเราะได้ จากการสอบถามเพื่อนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน ตลอดจนผู้ปกครองทำให้ทราบว่า เป็นโรคลมชัก ไม่ค่อยพูดกับใคร ทำอะไรจะช้ากว่าคนอื่น เช่นเคลื่อนไหว

ร่างกายซ้ำ ทำให้ผู้ปกครองเป็นห่วง ไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรมที่อยู่ห่างไกลหมู่บ้าน ส่วนเยาวชนอีกคน ได้รับอุบัติเหตุ รถชน ขาหักต้องรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลเป็นเวลานานจึงไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อีก นอกจากนี้มีเยาวชนคนหนึ่งมีลักษณะลิ้นไก่สั้น พูดไม่ชัด พูดแล้วมักมีเพื่อนหัวเราะ ทำให้เกิดปมด้อยจึงไม่กล้าแสดงออกต่อหน้าคนจำนวนมาก ไม่เสนอความเห็น แต่จะมีทักษะในการปฏิบัติกิจกรรมได้ดี มีความสนใจและตั้งใจสูง แต่ไม่นำเสนองาน

นอกจากนี้ยังมีเยาวชนบางคนมีลักษณะสมาธิสั้น ไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม เช่น ให้เขียนแสดงความคิดเห็นในกระดาษจะส่งกระดาษเปล่า หากเป็นกิจกรรมกลุ่ม สัมพันธ์ ให้ประมือจะประมือคร่อมจังหวะกับคนอื่น ให้แสดงท่าทางก็ไม่ปฏิบัติตาม เมื่อทีมวิจัยสอบถามจะไม่ตอบ ทำให้ทีมวิจัยคิดว่าเป็นเด็กก้าวร้าวและมีปัญหา ดังนั้นทีมวิจัยทำการสอบถามเพื่อน และผู้ปกครองทำให้ทราบว่า เป็นเด็กที่มีพัฒนาการช้าตั้งแต่เล็ก ๆ เริ่มตั้งแต่ตั้งไข่ คลาน หรือเริ่มเดินจะช้ากว่าเด็กทั่วไป พอเข้าในโรงเรียน ครูก็ให้ความเห็นเช่นเดียวกัน คือ มีพัฒนาการช้ากว่านักเรียนทุกคนในห้อง จะเห็นได้ว่าความบกพร่องบางประการของร่างกายจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ ยังมีความบกพร่องมากเท่าใดความสามารถในการเรียนรู้จะลดลง เช่นเดียวกับความบกพร่องด้านสติปัญญาที่ Wilson (1992 อ้างในกันยา สุวรรณแสง, 2542: 188) กล่าวว่าคนที่มีสติปัญญาสูง จะเรียนรู้ได้เร็วกว่าคนที่มึระดับสติปัญญาต่ำกว่า แต่คนที่มีสติปัญญาสูงไม่จำเป็นจะต้องเรียนดีทุกคน อาจกล่าวได้ว่าสภาพร่างกายและสติปัญญาส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร แต่อย่างไรก็ตาม เยาวชนกลุ่มนี้ถึงแม้เป็นกลุ่มน้อยและค่อนข้างขาดโอกาสในการพัฒนา เนื่องจากความไม่พร้อมของสภาพร่างกาย และสติปัญญา ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านอื่นที่ระยะทางไกล แต่ก็สามารถทำกิจกรรมในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงได้ ซึ่งเยาวชนกลุ่มก็สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ตามศักยภาพของแต่ละคน

8. ความถนัดและความสนใจของเยาวชน

เมื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนไประดับหนึ่งแล้วให้เยาวชนสะท้อนสิ่งที่เยาวชนอยากปฏิบัติอย่างอิสระในชุมชน พบว่า ความสนใจและความถนัดของเยาวชน เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง จำนวนเยาวชนในกลุ่มนี้มีจำนวนร้อยละ 5.44 ที่มีความสนใจเกี่ยวกับการวาดภาพ สิ่งประดิษฐ์และเครื่องดนตรีกลไกต่าง ๆ ซึ่งทีมวิจัยไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการพัฒนาศักยภาพ ตามความถนัด และความสนใจได้ จึงทำให้มีการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารช้ากว่ากลุ่มเยาวชนที่ได้ส่งเสริมและสนับสนุนตามความสนใจ ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างและความหลากหลายตามธรรมชาติ ทั้งทางร่างกาย วัฒนธรรม ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวกำหนดให้ความสามารถ ความถนัดในการเรียนรู้แตกต่างกัน ดังนั้นวิธีการ ช่วงเวลาของการเรียนรู้จึงแตกต่างกัน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพ ความสามารถของ

เยาวชนจึงไม่อาจจัดในรูปแบบเดียวได้ ต้องมีความหลากหลาย ยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้แต่ละบุคคล ได้แสดงศักยภาพอันหลากหลายของตนเองออกมา ดังนั้นความถนัดและความสนใจของเยาวชนจึง เป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนเยาวชน

9. การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น

การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นเป็นปัจจัยภายนอกหนึ่งที่ทำให้เยาวชนอยากพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มากยิ่งขึ้น การสังเคราะห์จากผลการศึกษาพบว่าทั้งทีมวิจัยเยาวชน และเยาวชนต่างแสดงความคิดเห็นที่เหมือนกันคือ การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น เช่น เพื่อน เยาวชนรุ่นน้อง ผู้ปกครอง และผู้ใหญ่ในชุมชน ทำให้เกิดความภูมิใจในตัวเองที่สามารถทำได้ และเป็นแรงขับภายในที่อยากพัฒนาตัวเองมากขึ้นตามลำดับ เพื่อเป็นที่ยอมรับในวงกว้างขึ้นเรื่อย ๆ เช่น จากการฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมในชุมชน เยาวชนมีทักษะการเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมได้ดี ดูแลเด็กขณะจัดกิจกรรม พูดต่อหน้าชุมชน ได้คล่องแคล่ว ทำให้เยาวชนเป็นที่รู้จักของเด็กใน หมู่บ้าน ทำให้เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจ และอยากที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อที่จะนำมา ถ่ายทอดให้กับเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน ซึ่ง Weiss (1994: 6-10) กล่าวว่าไว้ว่าความรู้สึก มีคุณค่าเป็นการ ได้รับการยอมรับจากสถาบันครอบครัว เพื่อน และสังคม เมื่อบุคคลแสดงพฤติกรรมที่มีบทบาทต่อ สังคม และได้รับการยอมรับ จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นหรือความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้น ดังนั้นควร เปิดโอกาสให้เยาวชนมีโอกาสแสดงศักยภาพของตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของ เพื่อน ๆ และคนในชุมชนตามลำดับ

ปัจจัยภายนอกตัวเยาวชน

1. ศักยภาพของผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้

ผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้เป็นผู้ที่มีบทบาทและมีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในกรอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเป็นอย่างยิ่ง จากการจัดกิจกรรมตามโครงการพบว่า กิจกรรมที่ทีมวิจัยเยาวชนเป็นผู้ดำเนินการให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการประสบผลสำเร็จ ทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้เกิดความประทับใจ และนำกิจกรรมที่ได้เรียนรู้มาถ่ายทอดให้กับกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน แต่พบว่าประสบความสำเร็จน้อยกว่า จึงอาจกล่าวได้ว่าศักยภาพของผู้ถ่ายทอด หรือผู้นำกิจกรรมส่งผลต่อการเรียนรู้ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ดังนั้นทีมวิจัยเยาวชน ที่มีประสบการณ์ และผ่านกระบวนการเตรียมทีมวิจัยให้เข้าใจประเด็นของกิจกรรมอย่างชัดเจน และมีความตั้งใจจริงในการถ่ายทอดกิจกรรมจึงมีศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมทำให้บรรลุ

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมได้มากกว่า และในงานวิจัยนี้มีผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้ที่มีบทบาทความสำคัญดังนี้คือ

1.1 หัวหน้าโครงการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยเยาวชน ผู้นำชุมชน และผู้ปกครองของเยาวชน ซึ่งหัวหน้าโครงการวิจัย ได้ทำความรู้จักทั้งคนในชุมชนทั้งผู้ใหญ่ และกลุ่มเยาวชน ตลอดจนประสานงานทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น นายกองค้การ บริหารส่วนตำบลป่าสัก ศรีบัวบาน ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านที่เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้รับทราบ และมีส่วนร่วมทำงานในทุกขั้นตอน นอกจากนี้พบว่าหัวหน้าโครงการวิจัยจะต้องมีองค์ความรู้ จิตวิทยาวัยรุ่น ต้องเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับเยาวชน ตลอดจนเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของวัยรุ่น จากการทำวิจัย ทั้งนี้เพื่อพัฒนาตนเองไปพร้อมกับทีมวิจัย และเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการทำให้ เยาวชนยอมรับ นอกจากนี้ยังต้องเสียสละเวลาเพื่อคลุกคลีกับกลุ่มเยาวชน ให้เกิดความสนิทสนม คั่นเคย และไว้วางใจ ตลอดจนสนับสนุน ให้คำปรึกษา ในทุกเรื่องให้กับทีมวิจัยเยาวชน และ เยาวชน นอกจากนี้จะต้องแสวงหากิจกรรม แหล่งทุนสนับสนุนทั้งในชุมชน และนอกชุมชนเพื่อให้ เยาวชนได้เขียนโครงการเพื่อขอสนับสนุนในการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และเป็นທີ່ปรึกษา โครงการที่เยาวชนจัดทำขึ้นร่วมกับผู้นำชุมชน

ดังนั้นหัวหน้าโครงการจึงต้องมีทั้งความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ มนุษย์สัมพันธ์ และทุ่มเทเวลาคลุกคลีกับชุมชนที่จะทำให้คนในชุมชนรู้จักและให้ความไว้วางใจในการพัฒนาบุตร หลานของตน และส่งผลให้เกิดความร่วมมือต่าง ๆ ในระยะต่อมา

1.2 ทีมวิจัยเยาวชน ในการวิจัยครั้งนี้ทีมวิจัยเยาวชนซึ่งมีบทบาทสำคัญ 3 กลุ่ม คือ

1.2.1 ทีมวิจัยเยาวชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรม ทีมวิจัยกลุ่มนี้มาจากชุมชน โลกสี่เขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินการจัดกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมในค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน ซึ่งมีกิจกรรมย่อย หลากหลายรูปแบบ ทีมวิจัยกลุ่มนี้จำเป็นต้องมีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมค่ามาก่อน จึงสามารถดำเนินการจัดกิจกรรมได้ดี ตลอดจนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีกับเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ และต้องมีทักษะในการสังเกตพฤติกรรมของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเป็นรายบุคคล อีกด้วย

1.2.2 ทีมวิจัยเยาวชนที่ทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงกลุ่ม ทีมวิจัยกลุ่มนี้บทบาทสำคัญคือกระตุ้นดูแล และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติกิจกรรมแก่ให้เยาวชนในกลุ่มที่ตนเอง ได้รับมอบหมายตลอดจนคอยสังเกตและบันทึกพฤติกรรมของเยาวชนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

เยาวชนในกลุ่มของตนเอง จึงต้องมีทักษะในการกระตุ้นให้สมาชิกมีสนิทสนมกัน และแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ตลอดจนมีมนุษยสัมพันธ์เป็นที่ชื่นชอบของสมาชิก

1.2.3 ทีมวิจัยที่ทำหน้าที่ประสานงานในชุมชน ทีมวิจัยกลุ่มนี้มีทั้งทีมวิจัยที่เป็นผู้ใหญ่ในชุมชนที่อาสาเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย และเยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้าน โดยทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ประสานงานต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนรับทราบถึงช่วงเวลาทำกิจกรรม และทำให้กิจกรรมดำเนินการได้อย่างราบรื่นต่าง ๆ เช่น ดำเนินการขอใช้สถานที่ อุปกรณ์ประกอบการทำกิจกรรม ติดต่อวิทยากรในชุมชน ทีมวิจัยกลุ่มนี้จึงต้องมีความสามารถในการประสานงานกับผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และเยาวชนในหมู่บ้านของตนเองได้ดี

1.3 ตัวแบบ (role model)

ตัวแบบเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ตัวแบบมีทั้งที่เป็นบุคคล (live model) และตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic model) เช่น ตัวแบบในสื่อต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน เป็นต้น สำหรับตัวแบบที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เน้นเป็นตัวแบบที่เป็นบุคคล ซึ่งได้แก่ ทีมวิจัยเยาวชน นักศึกษาปริญญาโทจากคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ทำโครงการเกี่ยวกับเยาวชนและสิ่งแวดล้อมในตำบลที่เข้าร่วมโครงการ แกนนำกลุ่มเยาวชนที่ทำกิจกรรมที่สร้างประโยชน์ให้กับชุมชนในจังหวัดลำพูน เช่นกลุ่มเยาวชนหริภุชชัย กลุ่มที่นี้ลำพูน ตลอดจนผู้ใหญ่ในชุมชนที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน และลำน้ำแม่สาร โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมีปฏิสัมพันธ์ กับตัวแบบให้มากที่สุด ทั้งนี้ตัวแบบจะทำหน้าที่ในการสร้างพฤติกรรมใหม่ ในกรณี que ผู้สังเกตไม่เคยผ่านการเรียนรู้พฤติกรรมนั้นมาก่อน และทำหน้าที่เสริมแรงพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น (Bandura, 1986 อ้างใน นพมาศ ชีรเวทิน, 2546: 338-389) ดังนั้นตัวแบบจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เยาวชนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป จากการศึกษาพบว่าตัวแบบที่เยาวชนชื่นชอบและปฏิบัติตามจะเป็น ทีมวิจัยเยาวชน ทั้งนี้อาจเนื่องจาก มีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องมากที่สุด จากการวิจัยพบข้อค้นพบว่าลักษณะของตัวแบบที่เหมาะสมสำหรับเยาวชนในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารควรมีลักษณะดังนี้

- 1.3.1 มีช่วงอายุที่อยู่ในช่วงใกล้เคียงกับกลุ่มเยาวชน
- 1.3.2 มีมนุษยสัมพันธ์ดีเข้ากับน้อง ๆ หรือเพื่อน ๆ ได้ดี
- 1.3.3 มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ความจริงใจ
- 1.3.4 เป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชน เช่นการแต่งกาย ภาษาพูด
- 1.3.5 มีประสบการณ์ในการเป็นผู้จัดกิจกรรมค่ายด้านการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อม

1.3.6 ระยะเวลาในวันหยุดเพื่อทำกิจกรรมกับเยาวชนและสามารถให้คำปรึกษา แก่เยาวชนได้ดี

จะเห็นได้ว่าผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้ในการวิจัยครั้งนี้ทั้งหัวหน้าโครงการวิจัย ทีมวิจัยเยาวชน ตลอดจนตัวแบบ ทุกกลุ่มต่าง มีบทบาท และหน้าที่ ตามความเหมาะสม ดังนั้นผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้แต่ละกลุ่มจึงควรมีประสบการณ์และศักยภาพที่เหมาะสมกับบทบาทที่ได้รับมอบหมายเพื่อสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ดี ส่งผลให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เกิดการเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่จะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารต่อไป

2. ลักษณะกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนา

2.1 รูปแบบและลักษณะกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชน เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร หากกิจกรรมที่ใช้เหมาะสมกับกลุ่มเยาวชนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม จะส่งผลทำให้กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนประสบผลสำเร็จ สามารถพัฒนาศักยภาพของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการได้ดี ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มีรูปแบบหรือลักษณะกิจกรรม 3 รูปแบบดังต่อไปนี้

2.1.1 กิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน กิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้ชื่อค่าย “พัฒนาศักยภาพเยาวชน” ตามโครงการกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในช่วงแรกของการพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการด้วยกัน และระหว่างเยาวชนกับทีมวิจัย ตลอดจนใช้ศึกษาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา และใช้พัฒนาศักยภาพเยาวชนในช่วงแรกของการพัฒนาจากการวิจัยได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับ รูปแบบและลักษณะกิจกรรมของค่ายดังนี้

1. ประกอบด้วยกิจกรรม 6 ส่วนด้วยกันดังนี้

1.1 กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

1.2 กิจกรรมพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีมและการทำงานร่วมกัน

1.3 กิจกรรมพัฒนาภาวะผู้นำ

1.4 กิจกรรมสร้างเจตคติเพื่อเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของ

สิ่งแวดล้อม

1.5 กิจกรรมสร้างโครงการและกิจกรรม

1.6 กิจกรรมสร้างศรัทธาและความประทับใจ

2. กิจกรรมในค่ายต้องออกแบบให้มีความสัมพันธ์กับแบบสังเกตพฤติกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ทั้งนี้เนื่องจากการที่ทีมวิจัยประเมินศักยภาพเยาวชนโดยการสังเกตพฤติกรรมของเยาวชนขณะทำกิจกรรมในค่ายทุกกิจกรรม โดยบันทึกลงในแบบสังเกตพฤติกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ดังนั้นกิจกรรมทุกกิจกรรมในค่ายจึงต้องสัมพันธ์และสอดคล้องกับแบบสังเกตพฤติกรรม และกิจกรรมควรมีลักษณะของกิจกรรมดังนี้

2.1 เป็นกิจกรรมที่ให้เยาวชนได้ปฏิบัติจริงในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติจากการนำกิจกรรมค่าย

2.2 เป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เยาวชนร่วมคิด ร่วมทำ และค้นหาคำตอบด้วยตนเอง โดยมีบรรยากาศการเรียนรู้ที่อิสระ สนุกสนาน เพลิดเพลิน

2.1.2 กิจกรรมที่ใช้ฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมในชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต้องการให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของตนเองมากยิ่งขึ้นตามศักยภาพเยาวชนที่มีอยู่ ตามถนัดและความสนใจของเยาวชนแต่ละบุคคล ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างกันและมีความหลากหลายตามธรรมชาติ ทั้งทางร่างกาย วัฒนธรรม ประสพการณ์ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวกำหนดให้ความสามารถ ความถนัดในการเรียนรู้ไม่เหมือนกัน ดังนั้นวิธีการในการเรียนรู้จึงแตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพ ความสามารถของมนุษย์จึงไม่อาจจัดในรูปแบบเดียวและตายตัว ต้องมีความหลากหลาย ยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้บุคคลได้แสดงศักยภาพ อันหลากหลายของตนเองออกมา ดังนั้นรูปแบบกิจกรรมจึงเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ร่วมกันวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองตามความต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพได้อย่างเหมาะสมกับความสนใจของเยาวชนใน แต่ละกลุ่ม จากการวางแผนร่วมกันทำให้ได้กิจกรรม ทั้งหมด 10 กิจกรรมของแต่ละหมู่บ้านที่ร่วมกันคิด และนำมาใช้ฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมในชุมชน ตามปฏิทินปฏิบัติการที่ร่วมกันกำหนดขึ้นมา กิจกรรมนี้ทีมวิจัยเป็นผู้เอื้อกระบวนการ โดยคอย กระตุ้น ให้คำปรึกษา และสนับสนุนทุนในการจัดกิจกรรมในแต่ละหมู่บ้านเท่า ๆ และเป็นผู้สังเกตพฤติกรรมในการทำกิจกรรมของเยาวชนแต่ละหมู่บ้าน และดำเนินการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการกิจกรรม ตลอดจนกระตุ้นและให้กำลังใจเยาวชนที่ปฏิบัติการให้มีพลังอยากจะทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ทีมวิจัยจะต้องเปิดโอกาสให้เยาวชนได้สะท้อนถึงศักยภาพของตนเอง และเพื่อนที่ทำงาน ตลอดจนทีมวิจัยเองควรช่วยสะท้อนศักยภาพที่เป็นจุดเด่น และจุดที่ควรปรับปรุงให้สำหรับเยาวชนเพื่อพัฒนาตนเองในการทำกิจกรรมครั้งต่อไป

2.1.3 กิจกรรมที่ใช้ในการเสริมสร้างความต่อเนื่อง เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนตัวอย่างเช่น ในช่วงระหว่างฝึกฝนการจัดกิจกรรมสัญจรไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทีมวิจัยซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงจะต้องเข้าไปร่วมกิจกรรมทุก

ครั้งเพื่อให้กลุ่มเยาวชนที่ดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้านต่าง ๆ มีกำลังใจในการทำงาน และเพื่อเก็บข้อมูลโดยสังเกตการณ์ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน ตลอดจนร่วมกับกลุ่มเยาวชนผู้จัดกิจกรรมสรุปผลการดำเนินกิจกรรม ในระหว่างนี้จะมีเยาวชนบางกลุ่มไม่สามารถมาเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากไม่มีพาหนะในการเดินทาง โดยเฉพาะเมื่อจัดในพื้นที่ต่างตำบลกัน ทำให้ขาดการต่อเนื่องในการทำกิจกรรม ดังนั้นกิจกรรมเสริมสร้างความต่อเนื่องจึงควรเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในชุมชน เช่นการทำบุญเลี้ยงผีฝ่าย การบวชป่า งานเปิดศูนย์ต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเยาวชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้สะดวก หากจัดกิจกรรมนอกหมู่บ้าน ทีมวิจัยหลักควรทำหน้าที่ในการประสานเพื่อให้เยาวชนในพื้นที่ที่มีปัญหาด้านพาหนะและการเดินทางได้เข้าร่วมกิจกรรม และมีโอกาสแสดงศักยภาพของตนเองให้ปรากฏ เพื่อก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ตลอดจนส่งเสริมให้เยาวชนได้ทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์กรต่าง ๆ ทั้งสถาบันการศึกษา และหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อจะได้นำองค์ความรู้ที่ได้มาเผยแพร่ กับเยาวชนในชุมชนของตนเอง ตลอดจนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเยาวชนกลุ่มอื่น ๆ หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมตามปฏิทินปฏิบัติการแล้ว ควรมีการจัดกิจกรรม พบปะเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมดเพื่อมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันเป็นระยะ ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนในแต่ละหมู่บ้านได้สะท้อนเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในหมู่บ้านของตนเอง

กิจกรรมที่เยาวชนเสนอในการดำเนินการต่อไปในชุมชน และกิจกรรมที่อยากให้ทีมวิจัยหลักจัดขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของกลุ่มเยาวชนมีดังนี้

1. กิจกรรมในชุมชน เช่นเยาวชนร่วมกับชุมชนศรีบัวบานทำบุญเลี้ยงผีฝ่าย และบวชป่าจัดนิทรรศการผลงาน และละครชุมชนร่วมงานเปิดศูนย์แสดงสินค้า OTOP ตำบลป่าสัก กิจกรรมกำจัดผักตบชวาในลำน้ำแม่สารร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมจากองค์กรอื่น ๆ เช่นการอบรมการวัดคุณภาพอากาศด้วยไลเคน กิจกรรมการรณรงค์วันสิ่งแวดล้อมโลกของจังหวัดเชียงใหม่
3. กิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนเสนอแนะ การอบรมทักษะการละครชุมชนเบื้องต้นกิจกรรมเส้นทางสู่การเป็นนักกิจกรรมรุ่นใหม่ การศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเยาวชนตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ และเยาวชนบ้านปางจำปี อำเภอดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่
4. จะเห็นได้ว่ารูปแบบกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่กล่าวมาข้างต้นเป็นรูปแบบและแนวทางการเรียนรู้ที่ประกอบไปด้วยแนวทางการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบกิจกรรมเพื่อเสริมสร้าง และกระตุ้นความประทับใจให้กับเยาวชน ทั้งเป็นกระบวนการเรียนรู้ทักษะทางด้านความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เข้าใจการทำงานของระบบธรรมชาติของ

สิ่งแวดล้อม มีประสบการณ์ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองในธรรมชาติโดยตรง ทักษะการคิดและตัดสินใจ ตลอดจนทักษะทางสังคม ที่มีกระบวนการสร้างสรรค์ของฐานกิจกรรมที่สามารถทำให้บุคคล และกลุ่มให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การถือคุณ ปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อมได้ นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ที่เป็นกระบวนการกลุ่ม ซึ่งประกอบไปด้วยการสลายพฤติกรรมของเยาวชนที่มาจากหลากหลายหมู่บ้าน การสร้างมนุษยสัมพันธ์ การสร้างสรรค์เพื่อก่อให้เกิดความคิดริเริ่ม และการระดมความคิด ปลุกฝังการทำงานร่วมกัน ตลอดจนเรียนรู้ ปัญหาของลำน้ำแม่สารทั้งระบบในวงสนทนาแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและความเสมอภาค ไม่มีกิจกรรมตายตัว มีแต่ผู้ที่ร่วมกันวางแผนเพื่อค้นหาคำตอบร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน และสรุปบทเรียนเพื่อสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ส่งผลให้เยาวชนเยาวชนที่ผ่านกระบวนการพัฒนา มีความสนิทสนมคุ้นเคย ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างมีความสุข และเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เกิดความประทับใจและมีความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งการเรียนรู้จากครูและตำราในห้องเรียนเพียงอย่างเดียวไม่อาจสร้างจิตสำนึกให้ถึงเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาได้คือการเฝ้าระวังรักษาและฟื้นฟู คุณแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2544: 46) จึงกล่าวได้ว่าลักษณะกิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการพัฒนา ศักยภาพจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนา ศักยภาพของเยาวชน

2.2 สถานที่ในการจัดกิจกรรม

ปัจจัยหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมตามโครงการคือสถานที่ในการจัดกิจกรรม ตัวอย่างเช่น สถานที่ในการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนา ศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร สถานที่ที่มีความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมต้องเป็นสถานที่ที่มีลักษณะเป็นธรรมชาติที่ทำให้เยาวชน ป่าชุมชน หรือสถานที่ใกล้กับลำน้ำแม่สาร เพราะทำให้เยาวชนได้ปฏิบัติกิจกรรมในสถานการณ์จริง ซึ่งทำให้เกิดความตระหนักและรู้คุณค่าของป่าชุมชนและแหล่งน้ำ ตัวอย่างกิจกรรมได้แก่ กิจกรรมตรวจคุณภาพน้ำในลำน้ำแม่สาร นอกจากนี้ยังทำให้ผู้ปกครองและคนในชุมชนได้รับรู้และเข้าใจถึงกิจกรรม และกระบวนการในการพัฒนา ศักยภาพของเยาวชนของทีมวิจัย ตลอดจนการดูแลอย่างใกล้ชิดของทีมวิจัยที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายกับบุตรหลานของตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นค่ายที่ต้องมีการนอนค้างคืน สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ประวัติความเป็นมาของสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมค่าย ตัวอย่างเช่น สถานที่การจัดค่ายครั้งที่ 2 ของโครงการ จากการสำรวจและลงความเห็นของทีมวิจัยว่าเป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรม บริเวณด้านหลังโรงเรียนเป็นป่าธรรมชาติ มีที่พักสะดวกสบาย และอยู่ในพื้นที่ชุมชนตำบลป่าสัก ก่อนวันจัดกิจกรรม มีเยาวชนหลายคนที่ถอนตัวจากการเข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่ทราบสาเหตุ จากการสอบถามเยาวชนถึงสาเหตุที่ยกเลิกกิจกรรม เยาวชนอ้างถึงผู้ปกครองไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรม แต่ใน

ไบสมักรมีลายมือผู้ปกครองอนุญาตเรียบร้อยแล้ว จากการสืบค้นสาเหตุ ทีมวิจัยพบว่า บริเวณห้องประชุมที่ใช้เป็นที่พักและจัดกิจกรรม เคยมีนักเรียนในโรงเรียนถูกฆ่าตาย และเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่เยาวชนที่ทราบประวัติความเป็นมาเกิดความกลัว ทำให้ไม่มาเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้สถานที่ในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากค่ายควรเป็นสถานที่เยาวชนเป็นผู้เสนอแนะ และกำหนดร่วมกันเพื่อความสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน

จะเห็นได้ว่าสถานที่ในการจัดกิจกรรม เป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องส่งผลให้มีโอกาสฝึกฝนทักษะในการปฏิบัติกิจกรรม และมีการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารมากยิ่งขึ้น

2.3 ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กระบวนการพัฒนาศักยภาพปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ปฏิบัติการ ในการวิจัยและวิธีการที่ใช้ในกระบวนการมากที่สุดคือ ระยะเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งพบว่าผู้ปกครองและคนในชุมชนไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมตามเป้าหมาย จากการสอบถามจึงพบว่า คนในชุมชนต้องประกอบอาชีพแตกต่างกัน เช่น ทำงานในนิคมอุตสาหกรรม ภาคเหนือ ชาวนา ชาวสวน ขายของ ทำให้หาเวลาในการเข้าร่วมประชุมร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่ได้ยาก ดังนั้นทีมวิจัยจึงปรับเปลี่ยนเป็นการประชุมกลุ่มย่อยสัญจรไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ หลาย ๆ ครั้ง และหลีกเลี่ยงฤดูกาลทำนา หรือเกี่ยวเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร เช่น ลำไย นอกจากนี้พบว่าเวลาที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนคือ ช่วงเย็นประมาณ 19.00 น. เป็นต้นไป

สำหรับเวลาที่เหมาะกับกลุ่มเยาวชน คือ วันหยุดราชการ และต้องไม่เป็นช่วงที่โรงเรียนทำการสอบหรือมีกิจกรรมของโรงเรียน เช่น กิจกรรมกีฬา ค่ายลูกเสือ เนตรนารี รวมทั้งงานเทศกาลประจำปีของจังหวัด เช่น งานลอยกระทง งานลำไย งานฉลองน้ำพระธาตุหริภุชชัย งานฤดูหนาวจังหวัด เป็นต้น นอกจากนี้ระยะห่างของกิจกรรมแต่ละกิจกรรมไม่ควรห่างกันมากเกินไป ตัวอย่างเช่น การค้นหาเยาวชนเพื่อให้เข้าร่วม โครงการมีเยาวชนมาสมัครเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อถึงกำหนดเวลาเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน มีเยาวชนจำนวนมากขอยกเลิกการเข้าร่วมโครงการ จากการสอบถามเยาวชนแกนนำในหมู่บ้านพบว่า ระยะของการค้นหาเยาวชนห่างจากการทำกิจกรรมค่ายเกินไป เยาวชนซึ่งอยู่ในวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงความสนใจเร็ว ทำให้เยาวชนเบนความสนใจไปทำกิจกรรมอื่น จึงอาจกล่าวได้ว่าช่วงเวลาที่เหมาะสมมีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน ที่ทำให้กระบวนการพัฒนาศักยภาพเป็นไปตามแผนที่วางไว้

2.4 ความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมตาม โครงการทุกคน เป็นเยาวชนที่อยู่ในระบบการศึกษา ซึ่งมักมีกิจกรรมพิเศษในวันเสาร์-อาทิตย์ เช่นการแข่งขันกีฬา งานประเพณีต่าง ๆ ของ

ชุมชนและของจังหวัดลำพูน ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ได้ขอความร่วมมือมาทางโรงเรียน โดยโรงเรียนจะบังคับให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม ทำให้เยาวชนไม่สามารถมาเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง และมีเยาวชนบางกลุ่มในช่วงฝึกฝนการจัดกิจกรรมตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งหมดถึง 10 หมู่บ้าน ซึ่งใช้เวลานานถึงสองเดือน เยาวชนบางคนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมของหมู่บ้านอื่นได้ทุกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านที่อยู่ต่างตำบล หรือในตำบลเดียวกันแต่ระยะทางห่างกัน ไม่มีพาหนะและผู้ปกครองไม่สามารถมารับและส่งเข้าร่วมกิจกรรม จึงทำให้ขาดความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม ส่งผลให้เยาวชนกลุ่มนี้มีการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ น้อยกว่าเยาวชนกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้จากเยาวชนกลุ่มนี้ ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในกลุ่ม เมื่อลงมือปฏิบัติกิจกรรมทุกครั้งต้องให้ผู้อื่นเป็นคนเริ่มดำเนินการก่อนแล้วจึงเป็นผู้ทำตาม ไม่กล้าตัดสินใจ จึงอาจกล่าวได้ว่าความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมทำให้เยาวชนมีโอกาสได้ฝึกฝนหลายครั้ง ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่า จึงส่งผลให้มีการพัฒนาศักยภาพได้ดีกว่าเยาวชนที่ไม่ได้ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นทีมวิจัยจึงดำเนินการประสานงานกับเยาวชนก่อนการกำหนดเวลา และสถานที่ในการทำกิจกรรมที่สะดวกและเยาวชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้มากที่สุด ทำให้โครงการสามารถดำเนินกิจกรรมได้จนถึงสิ้นสุดโครงการ

2.5 ระยะทางระหว่างสถานที่จัดกิจกรรมและที่อยู่ของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

ปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร คือ ระยะทางที่ห่างกันของแต่ละหมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่วิจัยมีถึง 13 หมู่บ้านใน 3 ตำบล ซึ่งระยะทางในบางหมู่บ้านจะห่างไกลกันมาก เมื่อมีการจัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติการในหมู่บ้านของตนเอง เยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านอื่น โดยเฉพาะต่างตำบลกันที่ระยะทางห่างไกลกันประมาณ 5-6 กิโลเมตรและไม่มียานพาหนะประจำทาง ทำให้เยาวชนไม่สามารถเข้าร่วมสังเกตการณ์ได้ ทั้งนี้เพราะไม่มีพาหนะ หรือผู้ปกครองไม่สะดวกไปรับและส่ง ซึ่งโดยปกติเยาวชนจะเดินทางด้วยจักรยาน ส่งผลทำให้เยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านที่ห่างไกลกันขาดการติดต่อ และประสานงานในการทำกิจกรรมร่วมกัน คงเหลือแต่หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันที่ยังมีการติดต่อขอความช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ตลอดจนเชิญชวนให้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เยาวชนที่อยู่ห่างไกลมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้น้อยกว่าเยาวชนที่อยู่ใกล้สถานที่จัดกิจกรรม จะเห็นได้ว่าระยะทางก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน

3. ความตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนของผู้นำชุมชนคนในชุมชนและสถาบันการศึกษาในชุมชน

ปัจจัยภายนอกตัวเยาวชนที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร คือ ผู้นำชุมชน คนในชุมชน และสถาบันการศึกษา งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบว่าชุมชนใดที่ทุกฝ่ายคือผู้นำชุมชน คนในชุมชนและสถาบันการศึกษาในชุมชนเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ทำให้เกิด การ ส่งเสริม สนับสนุน และให้ความร่วมมือในด้านต่าง ๆ เช่น สนับสนุน ทุนทรัพย์ สถานที่ อุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม ให้ความร่วมมือในการประชุมแสดงความคิดเห็น ระยะเวลาให้คำปรึกษา และเป็นพี่เลี้ยงให้กับเยาวชนในหมู่บ้านนั้น ๆ มีระดับศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารสูงกว่าเยาวชนในหมู่บ้านที่มีผู้นำชุมชน คนในชุมชนให้ความสนใจและสนับสนุนกิจกรรมของเยาวชนน้อย ทั้งนี้เนื่องมาจากการสนับสนุนต่าง ๆ ทำให้เยาวชนมีโอกาสดูแลตนเองในการปฏิบัติกิจกรรมจริงในชุมชน อย่างต่อเนื่อง ทำให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพตนเองมากขึ้นตามลำดับ จึงอาจกล่าวได้ว่าความตระหนักถึงตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของผู้นำชุมชน คนในชุมชน และสถาบันการศึกษาในชุมชน เป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ดังรายละเอียดดังนี้

3.1 การสนับสนุนและความร่วมมือของผู้นำชุมชน จากการวิจัยพบว่าผู้นำชุมชนที่ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง ทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มเยาวชนสามารถขับเคลื่อนไปด้วยดีทำให้เกิดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น บ้านจำจ๋มด บ้านทุ่งยาวเหนือ บ้านทุ่งยาวใต้ บ้านสันคะยอม บ้านหลุก บ้านใหม่จตุจักร การสนับสนุนของผู้นำชุมชนทำให้เยาวชนมีความรู้สึกว่ามีบุคคลที่พึ่งพาได้ หากเยาวชนไม่ได้รับการสนับสนุนจะรู้สึกว่าถูกทอดทิ้ง

3.2 การสนับสนุนของคนในชุมชนและผู้ปกครอง

การสนับสนุนของคนในชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงดำเนินโครงการและเพิ่มความสำคัญมากยิ่งขึ้นในช่วงสิ้นสุดโครงการ ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อเยาวชนได้พัฒนาศักยภาพตนเองไปได้ระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังไม่มีความตื่นตัวที่จะแสดงศักยภาพของตนเองออกมา ดังนั้นคนชุมชนควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนในขณะนี้ โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนได้จัดกิจกรรมสนับสนุนงบประมาณให้เยาวชนได้ทำกิจกรรม และเป็นที่ปรึกษาในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในชุมชนของตนเอง จะทำให้เยาวชนมีความมั่นใจมากขึ้น ดังเช่นชาวบ้านบ้านใหม่จตุจักรที่กลุ่มแม่บ้านนำดอกเบ็ญจก่องทุนหมู่บ้าน สนับสนุนเยาวชนในการทำกิจกรรม ในหมู่บ้านและเจ้าภาพงานศพยังได้บริจาคสมทบทุนกลุ่มเยาวชน ส่วนบ้านสันคะยอมผู้นำชุมชนได้จัดหางบประมาณเพื่อให้เยาวชนได้ทำกิจกรรม สำหรับบ้านจำจ๋มดชาวบ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลได้ร่วมกันบริจาคเงินสมทบทุนการจัดค่ายของเยาวชนในหมู่บ้าน ซึ่งการ

สนับสนุนของกลุ่มแม่บ้าน ชาวบ้าน จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่ทำให้เยาวชน มีกิจกรรมทำอย่างต่อเนื่องในหมู่บ้าน

นอกจากนี้การให้การสนับสนุนจากผู้ปกครองของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการก็เป็นสิ่งจำเป็น ดังจะเห็นได้ว่าช่วงแรกของการดำเนินกิจกรรมมีผู้ปกครองของเยาวชนจำนวนหนึ่ง ร้อยละ 15.87 ไม่อยากให้เยาวชนมาเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากอยากให้ลูกเรียนพิเศษ ผู้ปกครองของเยาวชนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญในการพัฒนาเยาวชนในด้านวิชาการเพื่อเตรียมตัวสอบเข้าเรียนในสถาบันที่การศึกษาที่มีชื่อเสียงเพียงอย่างเดียวจึงไม่ให้การสนับสนุนให้เยาวชนเข้าร่วมโครงการ แต่ผลจากการทำโครงการทำให้ผู้ปกครองจำนวนหนึ่งคือร้อยละ 30.2 ที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ทั้งนี้เนื่องจากบุตรหลานประสบผลความสำเร็จและสร้างชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในชุมชนตลอดจนมีพฤติกรรมดีขึ้นจึงหันมาให้ความสนใจและเห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชน แต่อย่างไรก็ตามกระแสนของการส่งบุตรหลานไปเรียนพิเศษยังเป็นกระแสนิยมที่แก้ไขยาก เพราะมีจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเรียนพิเศษมากถึงร้อยละ 63.5 ทั้งนี้เยาวชนดั่งนั้นที่เข้าร่วมโครงการจะใช้วิธีการสับหลักเวลาในการเรียนพิเศษไม่ให้ตรงกับเวลาทำกิจกรรมของโครงการ ดังนั้นการสร้างความตระหนักของผู้ปกครองถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารจึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน

3.2.1 ทักษะคติของผู้ปกครอง ทักษะคติของผู้ปกครองเป็นสิ่งสำคัญต่อการอนุญาตให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการเป็นอย่างมาก จากการศึกษาที่มีผู้ปกครองของเยาวชนบางคนที่มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการ จัดกิจกรรมของเยาวชน จึงส่งผลให้ไม่อนุญาตให้เยาวชนมาเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง ๆ ที่ได้มีการประชุมชี้แจงให้ผู้ปกครองได้รับทราบ เช่นผู้ปกครองเยาวชนบ้านข้าวแคร่ ที่มีความเชื่อว่าค่ายเป็นกิจกรรม ที่ให้แต่ความสนุกสนาน ไม่มีสาระและยัง เป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนหญิงและชายได้ใกล้ชิดกันและมีความสัมพันธ์เชิงชู้สาว จากนั้นจะสานต่อความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องทำให้ไม่สนใจการเรียน ผู้ปกครองบางหมู่บ้านมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อกิจกรรมเยาวชน โดยคิดว่าการทำกิจกรรมทำให้ เยาวชนมั่วสุมกัน และยังเป็น การชักชวนน้อง ๆ ให้ทำตามแบบอย่างที่ไม่ดี นอกจากนี้ผู้ปกครองเยาวชนบางหมู่บ้านคิดว่าโครงการนี้ใช้เยาวชนเป็นเครื่องมือในการสำรวจการรुकลำน้ำแม่สารของชุมชน จึงไม่ให้เยาวชนเข้าร่วมโครงการ ดังนั้น การทำความเข้าใจ และสร้างความมั่นใจกับผู้ปกครองของเยาวชน ให้เข้าใจในกระบวนการวิจัยเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีต่อ โครงการวิจัยส่งผลให้เกิดการสนับสนุน และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนามากยิ่งขึ้น

3.2.2 พี่เลี้ยงในชุมชน พี่เลี้ยงในชุมชนหมายถึงบุคคลที่อยู่ในชุมชนมีลักษณะเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นที่นับถือ ได้รับความไว้วางใจและเป็นที่ยอมรับของเยาวชนในชุมชนนั้น ๆ และสามารถให้คำปรึกษา และส่งเสริมเยาวชนในการทำกิจกรรม ตลอดจนสามารถไกล่เกลี่ยเยาวชนที่มีปัญหาความขัดแย้ง ได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งพี่เลี้ยงในชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนอยู่ในช่วงวัยรุ่น การเปลี่ยนแปลงอารมณ์เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อรวมกลุ่มทำกิจกรรมด้วยกันมักจะเกิดปัญหาความคิดเห็นไม่ตรงกัน ระหว่างเยาวชนด้วยกัน และระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่ สาเหตุเนื่องจากผู้ใหญ่ยังไม่มี ความเข้าใจเกี่ยวกับวัยรุ่นทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย เยาวชนบางส่วนเริ่มเกิดความท้อถอย และไม่ยอมทำโครงการต่อไป ในสถานการณ์เช่นนี้พี่เลี้ยงในชุมชนมีบทบาทสำคัญที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย และให้ข้อคิดในการทำงานร่วมกัน พี่เลี้ยงในชุมชนจึงมีความสำคัญในการสนับสนุนช่วยเหลือด้านคำแนะนำ หรือกำลังใจเพื่อสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหา

จากการลงปฏิบัติการในพื้นที่วิจัยพบพี่เลี้ยงชุมชนในชุมชนน้อยและยังไม่ครบทุกหมู่บ้านดังตาราง 13 ซึ่งการค้นหาพี่เลี้ยงในชุมชนจากการสังเกตและค้นหาผู้นำตามธรรมชาติในแต่ละหมู่บ้าน การวิจัยนี้ประสบผลสำเร็จได้เนื่องจากมีทีมวิจัยเยาวชนที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในชุมชนด้วย โดยให้คำปรึกษาอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตาม การเป็นพี่เลี้ยงของทีมวิจัยเยาวชนยังไม่สามารถสนองต่อความต้องการของเยาวชนได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากทีมวิจัยเยาวชนบางส่วนไม่ใช่คนในพื้นที่วิจัยทำให้การให้คำปรึกษาได้ไม่ทันท่วงที ทำให้เยาวชนบางกลุ่มเบนความสนใจทำกิจกรรมอื่น ดังนั้นจึงควรมีการสร้างพี่เลี้ยงในชุมชน โดยการพัฒนาเยาวชนที่ผ่านกระบวนการพัฒนาหลังจากโครงการสิ้นสุดให้เป็นพี่เลี้ยงในชุมชนต่อไป

ตาราง 13 การรวมกลุ่มของเยาวชนที่ส่งผลต่อการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในชุมชน

ชื่อหมู่บ้าน	มีพี่เลี้ยงในชุมชน	ไม่มีพี่เลี้ยงในชุมชน
บ้านจำจิมด	✓	
บ้านทุ่งยาวเหนือ	✓	
บ้านทุ่งยาวใต้	✓	
บ้านสันคะยอม	✓	
บ้านหลุก		✓
บ้านใหม่จตุจักร	✓	
บ้านแม่สารป่าขาม		✓

ตาราง 13 (ต่อ)

ชื่อหมู่บ้าน	มีพี่เลี้ยงในชุมชน	ไม่มีพี่เลี้ยงในชุมชน
บ้านจำบอน		✓
บ้านดอนแก้ว		✓
บ้านแม่สารบ้านตอง		✓
บ้านแม่สารป่าแดด		✓

3.2.3 สภาพทางเศรษฐกิจและการดูแลของครอบครัว จากการวิจัยพบว่า มีเยาวชนจำนวนหนึ่งร้อยละ 3.4 ที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อีกและร้อยละ 13.6 ที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่ถึงร้อยละ 80 ของการทำกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากเยาวชน บางคนแม่เสียชีวิต พ่อพิการ เนื่องจากประสบอุบัติเหตุ อยู่ในความดูแลของยาย บางคนพ่อแม่หย่าร้าง และบางคนพ่อแม่มีอาชีพไม่มั่นคง เช่นรับจ้างทั่วไป บางครั้งไม่มีงานทำ ส่งผลให้ครอบครัวประสบปัญหาหารายได้ไม่เพียงพอ กับการจ่าย เยาวชนจึงต้องช่วยทำงานรับจ้างหาเงินมา จุนเจือครอบครัว นอกจากนี้ยังมีเยาวชนอีกส่วนหนึ่งที่พ่อแม่ไม่มีเวลาดูแลใกล้ชิด เนื่องจากทำงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ซึ่งบางครั้งต้องทำงานนอกเวลาทำให้ไม่มีเวลาดูแลลูก ประกอบกับสภาพสังคมปัจจุบันมีสิ่งยั่วยุให้เยาวชนมีเพื่อนต่างเพศในวัยเรียน ประพฤติตนไม่เหมาะสม และมักใช้กิจกรรมของโครงการเป็นข้ออ้างในการออกจากบ้านเพื่อนัดพบกับเพื่อนต่างเพศ ผู้ปกครองจึงไม่อนุญาตให้ออกจากบ้านทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาส่งผลต่ออารมณ์ และความวิตกกังวลของเยาวชน ทำให้บางคนไม่มีโอกาสในการเรียนรู้ บางคนความวิตกกังวลทำให้เรียนรู้ได้น้อยจึงเกิดการพัฒนาศักยภาพช้า ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าเด็กที่มีความวิตกกังวลน้อยจะเรียนรู้ได้ดีกว่าเด็กที่มีความวิตกกังวลสูง (กันยา สุวรรณแสง, 2542: 188) หากเศรษฐกิจของครอบครัวไม่มั่นคง การดูแลเอาใจใส่ และความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดจากครอบครัวจะน้อยลงทำให้เยาวชนมีความวิตกกังวลสูง ทำให้การเรียนรู้ลดลง จึงส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพ แต่หากได้รับการยอมรับในสถาบันครอบครัว ทำให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ที่เป็นแรงสนับสนุนด้านอารมณ์ทำให้คลายความวิตกกังวลทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี

3.3 การสนับสนุนของโรงเรียนในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษาในชุมชน ให้การสนับสนุนกิจกรรมน้อย เนื่องจากกิจกรรมส่วนใหญ่จัดในวันหยุด เมื่อมีการเชิญชวนและขอความอนุเคราะห์นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม ครูจะต้องควบคุมและคอยดูแลนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม จึงเป็น

การเพิ่มภาระสำหรับครู โรงเรียนจึงไม่ได้สนับสนุนอย่างจริงจัง แต่อย่างไรก็ตาม มีบางโรงเรียนในตำบลศรีบัวบาน ได้แก่โรงเรียนบ้านทุ่งยาว ตำบลป่าสัก ได้แก่โรงเรียนบ้านน้ำพุ โรงเรียนบ้านสันป่าสัก และในอำเภอเมืองได้แก่โรงเรียนมงคลวิทยา โรงเรียนอรพิน โรงเรียนอนุบาลลำพูน ที่ให้ความร่วมมืออนุญาตให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับ โครงการการพัฒนาศักยภาพเยาวชนด้านสิ่งแวดล้อม ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือโรงเรียนเอกชนสนับสนุนกิจกรรมมากกว่าโรงเรียนรัฐบาล การสนับสนุนของโรงเรียนทำให้เยาวชนเกิดกำลังใจและมั่นใจที่ได้รับการยอมรับจากโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครู และเพื่อนในโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้าถึงกิจกรรมที่ได้เข้าร่วมโครงการ ทำให้เยาวชนกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากทางโรงเรียนมีการพัฒนาศักยภาพได้ดีว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากทางโรงเรียน จะเห็นได้จากเยาวชนกลุ่มนี้สามารถชักชวนเพื่อนในโรงเรียนให้มาเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนของตนเองได้มากยิ่งขึ้น

4. งบประมาณสนับสนุนกิจกรรม

ช่วงแรกของการดำเนินวิจัยงบประมาณสนับสนุนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทั้งนี้เนื่องจากผู้นำชุมชน เยาวชน และผู้ประกอบการยังไม่แน่ใจ ไม่เข้าใจกระบวนการวิจัย ทำให้ไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ดังนั้นทีมวิจัยต้องทำความเข้าใจกับผู้ปกครองให้เข้าใจกระบวนการวิจัย ทั้งนี้การทำความเข้าใจกับชุมชนให้เข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยด้วยการพูดคุย หรือบอกเล่าเท่านั้นไม่อาจทำให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของงานวิจัยได้ โดยต้องจัดกิจกรรมให้เยาวชนได้ฝึกปฏิบัติจริงเช่นการตรวจคุณภาพน้ำของลำน้ำแม่สาร กิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้งบประมาณ ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้ทีมวิจัยสามารถดำเนินการตามแผนที่วางไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงประชุมเตรียมการการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน การฝึกจัดกิจกรรมของเยาวชนในแต่ละหมู่บ้าน จากนั้นเมื่อ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และคนในชุมชนเห็นความสำคัญของกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ก็จะทำให้การสนับสนุนทุนในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่าหมู่บ้านใดที่มีแหล่งทุนสนับสนุนให้กับกลุ่มเยาวชน ทำให้เกิดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในหมู่บ้านของตนเอง และพัฒนาขึ้นตามลำดับ ดังเช่นกลุ่มเยาวชนบ้านจำขี้มด เยาวชนบ้านใหม่จตุจักร และเยาวชนบ้านสันตะยอม ซึ่งนอกจากจะได้รับการสนับสนุนทุน จากชุมชน แล้วยังเขียนโครงการขอสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งทุนอื่น ๆ เช่นองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน (อบจ.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

5. กลุ่มเยาวชน

5.1 การรวมกลุ่มของเยาวชน จากการศึกษาพบว่าเยาวชนที่มีการรวมกลุ่มกันก่อนเข้าร่วมโครงการมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพทั้งช่วงก่อนเข้าร่วมโครงการ และจะมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงระยะหลังจากสิ้นสุดโครงการ เช่นเยาวชนบ้านจำขี้มดที่เริ่มต้นจากกลุ่มหนุ่มสาวมาก่อน เยาวชนบ้านสันคะยอมรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในหมู่บ้านทำโครงการวิจัยต่าง ๆ ที่เข้าไปในพื้นที่หลายโครงการ ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านการเกษตร เช่นแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรตำบลป่าสัก กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนป่าสัก การพัฒนาฐานข้อมูลโปรแกรมท่องเที่ยว

จากการดำเนินงานที่ผ่านมากลุ่มมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจสมัครเข้าร่วมโครงการ เมื่อสมาชิกในกลุ่มสมัครเข้าร่วมโครงการจะชักชวนสมัครทั้งกลุ่ม แต่หากสมาชิกในกลุ่มไม่เข้าร่วมโครงการทั้งกลุ่มจะไม่เข้าร่วมโครงการเช่นกัน และยังพบว่าเยาวชนที่รวมกลุ่มกันมาก่อน สมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ ที่ดี สนับสนุนกันมากขึ้น ทำให้การขับเคลื่อนการดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปด้วยดี ซึ่งส่งผลต่อเนื่องไปถึงการ ทำกิจกรรมในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง ดังตาราง 14 อาจกล่าวได้ว่าหากเยาวชนมีการรวมกลุ่มกันมาก่อนทำให้เกิดความสนับสนุนกันมากขึ้น เปิดใจยอมรับซึ่งกันและกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในขณะปฏิบัติกิจกรรมส่งผลให้เยาวชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ตาราง 14 การรวมกลุ่มของเยาวชนก่อนโครงการวิจัยและต่อเนื่องหลังจบโครงการ

ลักษณะการรวมกลุ่มของเยาวชน	ลักษณะการทำกิจกรรม	
	ต่อเนื่อง	ไม่ต่อเนื่อง
มีการรวมกลุ่มกันมาก่อน		
บ้านจำขี้มด	✓	
บ้านทุ่งยาวเหนือ	✓	
บ้านทุ่งยาวใต้	✓	
บ้านสันคะยอม	✓	
บ้านหลุก	✓	
บ้านใหม่จตุจักร	✓	
บ้านแม่สารป่าขาม		✓

ตาราง 14 (ต่อ)

ลักษณะการรวมกลุ่มของเยาวชน	ลักษณะการทำกิจกรรม	
	ต่อเนื่อง	ไม่ต่อเนื่อง
ไม่มีการรวมกลุ่มกันมาก่อน		
บ้านจำบอน		✓
บ้านดอนแก้ว		✓
บ้านแม่สารบ้านตอง		✓
บ้านแม่สารป่าแดด		✓
บ้านน้ำพุ		✓
บ้านข้าวแคร่	ไม่มีเยาวชนเข้าร่วมโครงการ	
บ้านป่าดิ่งงาม	ไม่มีเยาวชนเข้าร่วมโครงการ	

5.2 โครงการพัฒนาอื่นที่เข้าไปในหมู่บ้าน

โครงการอื่น ๆ ที่เข้ามาในหมู่บ้าน ช่วงเวลาที่โครงการวิจัยดำเนินกิจกรรม มีโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับเยาวชนเข้าไปในหมู่บ้าน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ซึ่งโครงการพัฒนาเยาวชน เข้าไปทำกิจกรรมกับเยาวชนทั้งในระบบโรงเรียน และเยาวชนในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่เป็นพื้นที่วิจัย ส่งผลทำให้เยาวชนบางกลุ่มไม่สามารถมาเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการได้ เนื่องจากเวลาซ้ำซ้อนกัน จากการสอบถามพบว่า เยาวชนบางกลุ่มผู้นำชุมชนขอความร่วมมือผู้ปกครองให้เยาวชนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมช่วยเหลือหมู่บ้านตนเอง เนื่องจากเป็นกิจกรรมของ อบต. แต่บางกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่เยาวชนบางกลุ่มมีความสนใจ โครงการเหล่านี้มักเป็นโครงการไม่ต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามโครงการที่เข้าไปส่งผลดีและผลเสียต่อกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ทั้งนี้เนื่องจากโครงการที่เข้าไปหากเป็นโครงการที่ทำให้เยาวชนสามารถคิดวางแผนและทำกิจกรรมด้วยตนเองเป็นโครงการที่พัฒนาด้านกระบวนการ เช่น โครงการวิจัยหลายโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้กระบวนการด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เยาวชนมีศักยภาพมากขึ้น แต่หากเป็นโครงการที่ยังไม่เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง เพียงแต่ให้เยาวชนทำตามแผนที่หน่วยงานหรือโครงการกำหนดไว้ จะทำให้เยาวชนเป็นผู้ถูกใส่หรือยึดยึดกระบวนการ

ไม่ใช่ผู้คิดกระบวนการด้วยตนเอง ทำให้เยาวชนยึดติดกับรูปแบบ และพิธีการในการทำกิจกรรมมากกว่ากระบวนการเรียนรู้ที่นำมาซึ่งองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นเองโดยเยาวชน

เงื่อนไขและข้อจำกัดบางประการของการวิจัย

นอกจากปัจจัยดังกล่าวมาแล้วข้างต้นในการวิจัยนี้ยังมีเงื่อนไขและข้อจำกัดบางประการที่ส่งผลกระทบต่องานวิจัยดังนี้ คือ

1. คนในชุมชนและผู้ปกครองต้องมีความคิดว่าต้องลงมือจัดการด้วยตัวเองจะให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงาน หรือโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการในการพัฒนาศักยภาพของลูกหลานของตนเองฝ่ายเดียวไม่ได้ ทั้งนี้เพราะผู้ที่ใกล้ชิดลูกหลานมากที่สุดคือพ่อแม่และคนในชุมชน แต่การทำงานเช่นนี้ต้องมี “กระบวนการ” ที่งานวิจัยสามารถช่วยได้จึงต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงาน โรงเรียนและชุมชนเพื่อให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพครบทุกด้าน
2. ผู้ที่เข้าร่วมทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพเยาวชน จะต้องมีความรู้ด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับเยาวชน ธรรมชาติของเยาวชน โดยเฉพาะวัยรุ่น หรือมีประสบการณ์ทำงานร่วมกับเยาวชน ทุ่มเทและเสียสละเวลาเพื่อเป็นที่ยอมรับ และไว้วางใจของเยาวชน
3. หัวหน้าโครงการวิจัยต้องมีประสบการณ์ และมีเยาวชน ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกันมาก่อน ตลอดจนถึงต้องเป็นเพียงผู้กระตุ้น ประสานงาน (facilitator) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยเยาวชน เยาวชนและผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำชุมชน คนในชุมชน หรือผู้ปกครองด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสนทนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระตุ้นให้เกิดการมีอิสระทางความคิดของทุกคน และให้เยาวชนเป็นผู้เลือกตัดสินใจในสิ่งที่ตนเองต้องการพัฒนา
4. ทีมวิจัยที่ทำงานร่วมกับเยาวชนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่น และสามารถทุ่มเทเวลาคลุกคลีกับเยาวชนเพื่อให้เกิดความศรัทธาและความไว้วางใจ
5. การทำงานกับกลุ่มเยาวชนเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนมีจุดที่ต้องระมัดระวังหลายจุดเพราะเยาวชนมีความเปลี่ยนแปลงเร็ว ทั้งในเรื่องที่การรับรู้สิ่งใหม่ ๆ เร็วกว่ากลุ่มอื่น ความสนใจในสิ่งที่ตนเองทำมักจะเป็นช่วงระยะเวลาที่สั้น ต้องเปิดโอกาสให้เยาวชนหาความแปลกใหม่และท้าทายในการทำกิจกรรมมากยิ่งขึ้นเพื่อสนองกับความสนใจและความสามารถ
6. เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการทุกคนกำลังศึกษาใน ซึ่งมีกิจกรรมพิเศษในวันเสาร์-อาทิตย์ โดยทางโรงเรียนจะบังคับให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมจึงทำให้เยาวชนไม่สามารถมาเข้าร่วมกิจกรรมทำให้เปลี่ยนแปลงแผนปฏิบัติการบ่อยครั้ง

7. ทีมวิจัยเมื่อมีศักยภาพในด้านความเป็นผู้นำสูงมักจะถูกคัดเลือกให้เป็นแกนนำในกิจกรรมต่าง ๆ ของทางโรงเรียนที่สังกัดอยู่ ดังนั้นหัวหน้าโครงการวิจัยจึงต้องมีการบริหารจัดการทีมวิจัยให้มีส่วนร่วมในการดำเนินการทุกขั้นตอน กระตุ้นและสร้างความเข้าใจให้ทีมวิจัยเห็นความสำคัญของกระบวนการวิจัย และมีความรู้สึกว่าเป็นงานของตนเอง และเป็นงานที่ทำแล้วได้พัฒนาศักยภาพตนเองมากยิ่งขึ้น

บทที่ 6

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา และพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ตลอดจนศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการ อนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งเป็น กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน โดยใช้วิธีการจัด กระบวนการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย เช่น การประชุม เสนอความคิดเห็นร่วมกันระหว่างทีมวิจัย และคนในชุมชน เพื่อกำหนดเป้าหมาย กิจกรรมในการพัฒนาและผลของการพัฒนา ตลอดจน ประเมินผลการพัฒนาทั้ง โครงการและประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยทีม วิจัยทำหน้าที่เป็นเพียงผู้กระตุ้นให้เกิด กระบวนการพัฒนา กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยประกอบด้วย เยาวชน ที่มีภูมิลำเนาอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่สาร จากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ทำให้ได้กลุ่ม ตัวอย่างที่สนใจและยินดีเข้าร่วม โครงการ ทั้งหมด เยาวชน 63 คน ขึ้นตอน ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ขึ้นเตรียมการ เพื่อเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย ตลอดจนวางแนวทาง ในการสร้างกระบวนการที่ ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ขึ้นดำเนินการ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีการ นำกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนไปทดลองใช้ และขั้นตอนของการประเมินผลกระบวนการ การวิจัยนี้ ดำเนินการตั้งแต่เดือนเมษายน 2550 – เดือน ตุลาคม 2552 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้วิจัย และทีมวิจัย แบบสังเกตพฤติกรรม แบบบันทึกภาคสนาม กล้องถ่ายภาพ และเครื่องบันทึก เทป การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการพูดคุย สอบถาม ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

สรุปผลการวิจัย

กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

การวิจัยนี้ค้นพบว่า กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ ลำน้ำแม่สาร มีลักษณะเป็นกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สาร โดยให้เปิดโอกาสให้เยาวชน ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงคือ ร่วมกันคิด วางแผน ลงมือปฏิบัติจริง และร่วมกันประเมินตามวงจร PAR ที่มีการขับเคลื่อนตลอดเวลา จึงจะทำให้เยาวชนสามารถพัฒนาศักยภาพในตนเองตามลำดับ โดยศักยภาพเยาวชน แต่ละคนจะพัฒนาเร็วหรือช้าต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบ

ในระยะต่าง ๆ ของการพัฒนา ผลการวิจัยสรุปได้ว่ากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารประกอบด้วย 11 ขั้นตอน ดังนี้

1. เรียนรู้บริบทของชุมชน และบริบทเยาวชนในแต่ละหมู่บ้าน
2. วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสร้างทีมวิจัย
3. การพัฒนาโจทย์วิจัย
4. การเตรียมทีมวิจัย
5. การค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ
6. การประเมินศักยภาพเยาวชนก่อนเข้าร่วมกระบวนการ
7. การวิเคราะห์ และเลือกวิธีการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสม
8. การจัดค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน
9. การฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
10. การจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความต่อเนื่อง
11. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

การประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ผลการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนที่ผ่านการพัฒนาจำนวน 63 คนพบว่า ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาครบทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา มีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเพิ่มขึ้นทุกคน (ดังตาราง 15) และมีการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารใน 6 มิติการพัฒนา ตลอดจนเปลี่ยนกระบวนการทางความคิด วิถีคิด และการสะท้อนความคิดให้มีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ปกป้อง ดูแล และเกิดกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร

ตาราง 15 จำนวนเยาวชนตามระดับศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนและหลังการพัฒนา

ระดับศักยภาพ	จำนวนเยาวชน (คน, %)	
	ก่อนการพัฒนา	หลังการพัฒนา
0	-	12 (19.05%)
1	53 (84.13%)	0 (0.00%)
2	10 (15.87%)	8 (12.70%)
3	-	21 (33.33%)
4	-	22 (34.92%)

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารประกอบไปด้วยปัจจัยภายนอกตัวเยาวชน และปัจจัยภายในตัวเยาวชน ดังตาราง 16

ตาราง 16 ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ปัจจัยภายนอก	
กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบ/ลักษณะกิจกรรม <ul style="list-style-type: none"> - ค่ายพัฒนาศักยภาพ ฯ - กิจกรรมตามปฏิทินปฏิบัติการ - กิจกรรมเสริมสร้างความต่อเนื่อง - สถานที่ในการจัดกิจกรรม - ช่วงเวลาในการจัดกิจกรรม - ความต่อเนื่องของกิจกรรม - ระยะทางระหว่างสถานที่จัดกิจกรรมและที่อยู่ของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

ตาราง 16 (ต่อ)

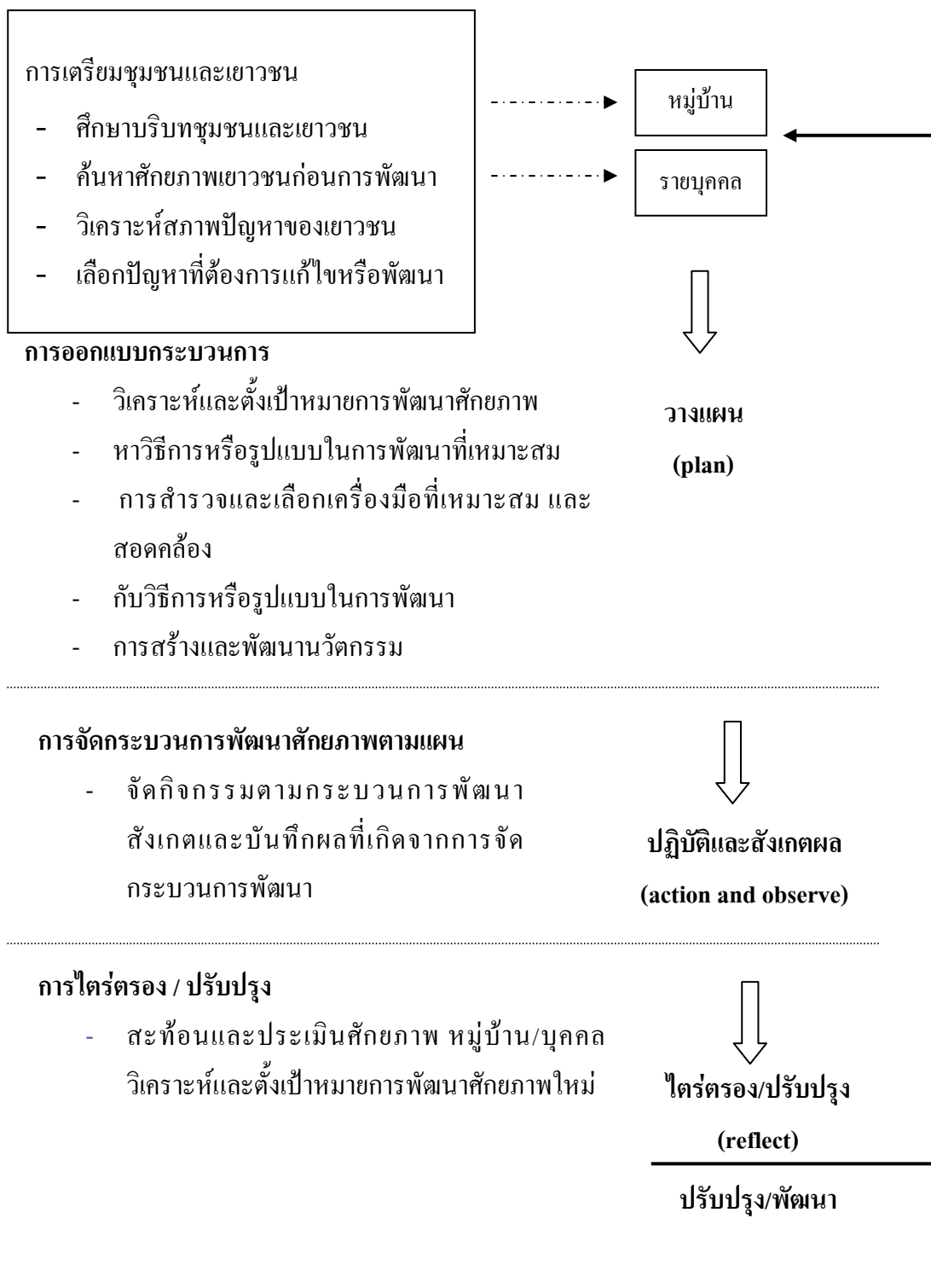
	ปัจจัยภายนอก
ผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้	<ul style="list-style-type: none"> - หัวหน้าโครงการวิจัย - ทีมวิจัยเยาวชน - ตัวแบบ (role model)
ความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชน	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้นำชุมชน - คนในชุมชน <ul style="list-style-type: none"> - ทักษะของผู้ปกครอง - พี่เลี้ยงในชุมชน - สภาพเศรษฐกิจของครอบครัว - สถาบันการศึกษา
แหล่งทุน	<ul style="list-style-type: none"> - สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น - ชุมชน/อบต. ป่าสัก อบต. ศรีบัวบาน
กลุ่มเยาวชน	<ul style="list-style-type: none"> - การรวมกลุ่มของเยาวชนก่อนและระหว่างวิจัย - โครงการพัฒนาอื่นที่เข้าไปในหมู่บ้านก่อนและระหว่างทำวิจัย
	ปัจจัยภายใน
เยาวชนแต่ละคน	<ul style="list-style-type: none"> - อายุ - ประสบการณ์เดิมด้านการผ่านกิจกรรมค่าย - ทักษะของเยาวชนต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม - ความประทับใจ - ธรรมชาติของวัยรุ่น - สภาพร่างกาย สติปัญญา - ความสนใจ/ความถนัด - ความตระหนักในความสำคัญของการพัฒนา - การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น

การอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในศึกษาและพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ตลอดจนศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลโดยเปรียบเทียบกับทฤษฎีและผลงานที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วเพื่อยืนยันผลจากข้อค้นพบ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยพิจารณาตามข้อค้นพบตามกระบวนการวิจัยดังนี้

กระบวนการสร้างและพัฒนากระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

จากการสังเคราะห์กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการสร้างและพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เริ่มตั้งแต่การเตรียมการ โดยเข้าไปทำความรู้จักชุมชน ศึกษาบริบทของชุมชนและเยาวชน ร่วมกับชุมชนค้นหาปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ไขเพื่อนำมาตั้งเป็นโจทย์ในการวิจัยร่วมกัน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อค้นหาที่วิจัย การเตรียมทีมวิจัยเพื่อค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ปฏิบัติการเพื่อค้นหาเยาวชนและปรับปรุงวิธีการที่เหมาะสมในการค้นหาเยาวชน นอกจากนั้นทีมวิจัยและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการยังร่วมกันวิเคราะห์และตั้งเป้าหมายการพัฒนาศักยภาพ หาวิธีการหรือรูปแบบในการพัฒนาที่เหมาะสม พร้อมทั้งสำรวจ และเลือกเครื่องมือที่เหมาะสมเพื่อให้สอดคล้องกับวิธีการหรือรูปแบบ ในการพัฒนา มีการสร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการพัฒนา ได้แก่ ชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพ แบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ตลอดจนร่วมมือกันทำกิจกรรมทุกขั้นตอนจนเกิดการพัฒนาทักษะและคุณลักษณะ ด้านต่าง ๆ ใน 6 มิติของการพัฒนา ได้แก่ มีทักษะแสวงหาความรู้ ทักษะการคิดและตัดสินใจ ทักษะการจัดการ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการเป็นผู้นำ และมีคุณลักษณะที่มีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ส่งผลทำให้ระดับศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนเพิ่มขึ้นตามลำดับ และมีการสร้างสรรค์กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารของเยาวชนตามความสามารถและความสนใจของเยาวชนแต่ละกลุ่มในหมู่บ้านต่าง ๆ ส่งผลทำให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในหมู่บ้านต่าง ๆ ในบริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่สารตามศักยภาพของเยาวชนในแต่ละหมู่บ้านตลอดจนปัจจัยเอื้อในแต่ละหมู่บ้าน เช่นการสนับสนุนของผู้นำชุมชน และคนในชุมชน การสร้างและพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารดังแสดงในแผนภูมิ 10

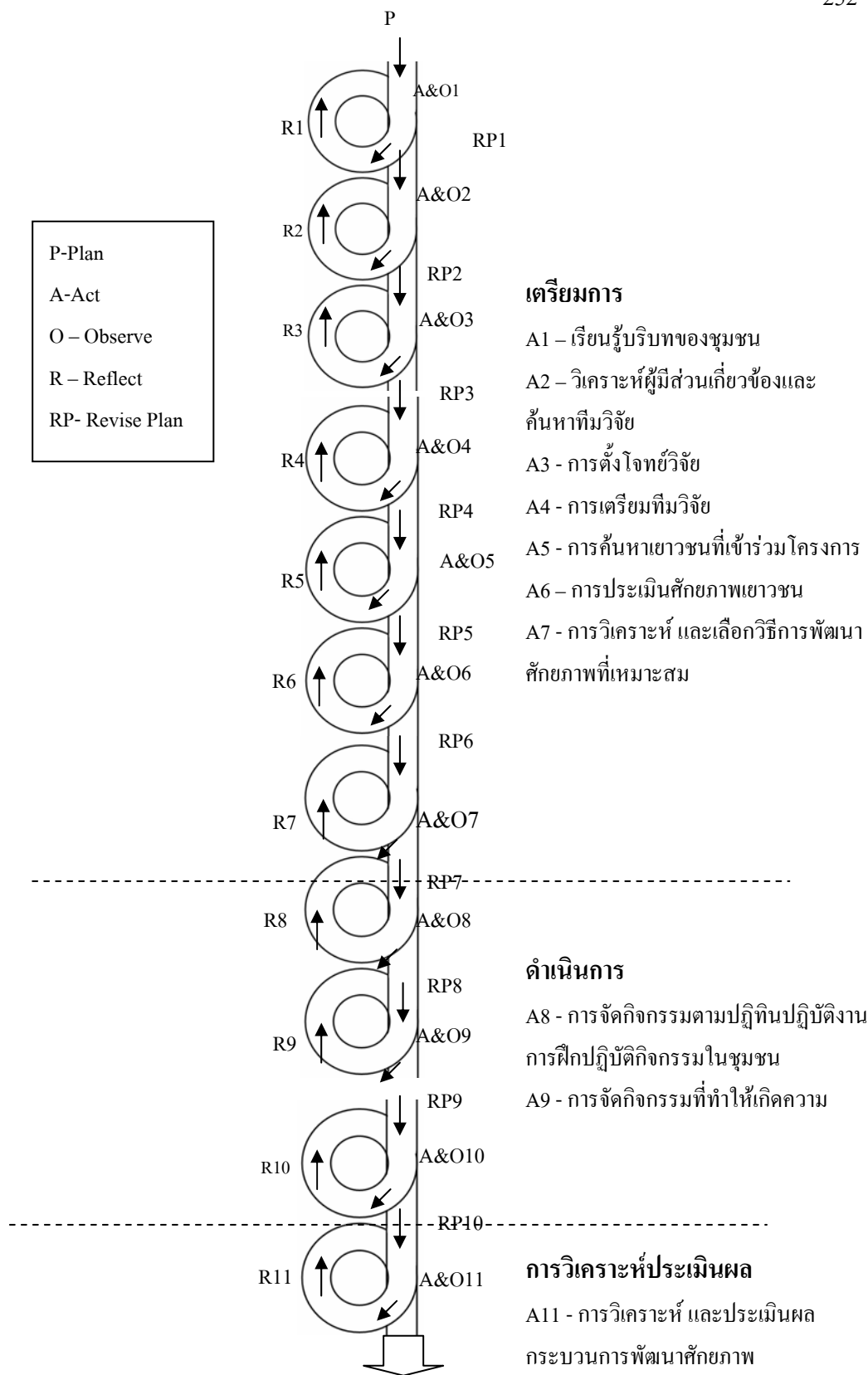


แผนภูมิ 10 กระบวนการสร้างและพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
หมายเหตุ ดัดแปลงจาก สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สปช. (2544: 13)

จากแผนภูมิ 10 พบว่าจากการดำเนินการตามกระบวนการสร้าง และพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารทำให้ค้นพบดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

จากการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อค้นพบที่ได้จากกระบวนการสร้างและพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร พบว่าขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนประกอบด้วย 3 ช่วง คือช่วงเตรียมการ ช่วงดำเนินการ และช่วงวิเคราะห์และประเมินผล รวมทั้งหมด 11 ขั้นตอนดังนี้คือ 1) การเรียนรู้บริบทของชุมชนและบริบทเยาวชน 2) การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและค้นหาทีมวิจัย 3) การตั้งโจทย์วิจัย 4) การเตรียมทีมวิจัย 5) การค้นหาเยาวชน 6) การประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนเข้าร่วมกระบวนการ 7) การวิเคราะห์และเลือกวิธีการพัฒนาที่เหมาะสม 8) การจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน 9) การฝึกปฏิบัติกิจกรรม ในชุมชน 10) กิจกรรมเสริมสร้างความต่อเนื่อง และ 11) การวิเคราะห์ผลการใช้กระบวนการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนา ทีมวิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ โดยเปิดโอกาสให้ เยาวชน ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองและคนในชุมชนที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาทั้ง 11 ขั้นตอน มีลักษณะเป็นวงจรของการเคลื่อนไหวขององค์ประกอบต่าง ๆ ตลอดเวลา ดังแผนภูมิ 11 ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ มีลักษณะสอดคล้องและแตกต่างกับงานวิจัยในพื้นที่ตำบลป่าสักดังสรุปได้ดังตาราง 17



แผนภูมิ 11 กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
 ปรับปรุงจาก Kemmis & McTaggart (1991)

ตาราง 17 เปรียบเทียบขั้นตอนในการพัฒนาของงานวิจัยในพื้นที่ตำบลป่าสัก

โครงการวิจัย	ขั้นการเตรียมการ	ประเด็น/กิจกรรม	ข้อค้นพบด้านศักยภาพ
การมีส่วนร่วมของ เยาวชนในการพัฒนา ฐานข้อมูลลำน้ำแม่สาร	- มี 2 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาบริบทและค้นหา นักวิจัยหลัก 2) ทำความเข้าใจกับ นักวิจัยหลักและผู้มีส่วน ได้ส่วนเสีย	- ประมวลข้อมูลและ องค์ความรู้เกี่ยวกับลำน้ำ แม่สารที่มีอยู่เดิมและ เยาวชนสนใจเพิ่มเติม - อบรมการใช้ โปรแกรมท้องทุ่งไทย - พัฒนาโปรแกรม ฐานข้อมูลใหม่ - นำเข้าข้อมูล	- การแสวงหาความรู้ - การคิดและตัดสินใจ - การทำงานร่วมกับผู้อื่น - ทักษะการลงข้อมูลใน โปรแกรมคอมพิวเตอร์
แนวทางในการพัฒนา ฐานข้อมูล การทำงานโดยการมีส่วน ร่วมของเยาวชน	มี 3 ขั้นตอนคือ 1) การทำความเข้าใจกับ ผู้นำชุมชน 2) เชิญชวนเยาวชนเข้า ร่วมเป็นทีมวิจัย 3) พัฒนาโจทย์วิจัย ร่วมกับเยาวชน และ เตรียมทีมวิจัยเยาวชน	- เก็บข้อมูลการทำงาน - การฝึกทักษะในการใช้ โปรแกรมท้องทุ่งไทย - การบันทึกข้อมูลการ ทำงานลงในโปรแกรม	- การแสวงหาความรู้ - การคิดและตัดสินใจ - การทำงานร่วมกับผู้อื่น - การบันทึกข้อมูล - การใช้โปรแกรม คอมพิวเตอร์
กระบวนการเรียนรู้ของ เยาวชนต่อวิธีการ เปลี่ยนแปลงชุมชน เกษตร ในชุมชน	มี 2 ขั้นตอน คือ 1) การทำความเข้าใจกับ ผู้นำชุมชนในการทำงาน วิจัย 2) การค้นหาแกนนำ เยาวชน	- การฝึกฝนจัดประชุม สัญจรแต่ละหมู่บ้าน - การพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้ แก่เพื่อเรียนรู้การ เปลี่ยนแปลงของชุมชน	- การแสวงหาความรู้ - การคิดและตัดสินใจ - การทำงานร่วมกับผู้อื่น - การจัดการ - การเป็นผู้นำ กล้า แสดงออก

ตาราง 17 (ต่อ)

โครงการวิจัย	ขั้นการเตรียมการ	ประเด็น/กิจกรรม	ข้อค้นพบด้านศักยภาพ
กระบวนการ พัฒนาศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำ แม่สาร	มี 7 ขั้นตอนคือ 1) เรียนรู้บริบทของชุมชน และบริบทเยาวชนแต่ละ หมู่บ้าน 2) วิเคราะห์ผู้มีส่วน เกี่ยวข้องและค้นหาทีม วิจัย 3) การตั้งโจทย์วิจัย 4) การเตรียมทีมวิจัย 5) การค้นหาเยาวชน 6) การประเมินศักยภาพ เยาวชนในการอนุรักษ์ลำ น้ำแม่สารก่อนเข้าร่วม กระบวนการ 7) การวิเคราะห์และเลือก วิธีการพัฒนาที่เหมาะสม	- ค่ายพัฒนาศักยภาพ เยาวชน - ฝึกปฏิบัติกิจกรรมใน ชุมชน - กิจกรรมเสริมสร้าง ความต่อเนื่อง	- การแสวงหาความรู้ - การคิดและตัดสินใจ - การทำงานร่วมกับผู้อื่น - การจัดการ - การเป็นผู้นำ - จิตสำนึกด้าน สิ่งแวดล้อม

จากตาราง 17 ขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร มีความสอดคล้อง และแตกต่างกันในบางขั้นตอนจากผลการวิจัย ของ ณีรัฐฉวี ธัญญชัย (2551: 132-152) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สาร ที่พบว่า กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สาร ประกอบด้วย 11 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ศึกษาบริบทและค้นหานักวิจัยหลัก 2) ทำความเข้าใจกับนักวิจัยหลักและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3) ประมวลข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับลำน้ำแม่สารที่มีอยู่เดิม 4) ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับลำน้ำแม่สารที่เยาวชนสนใจเพิ่มเติม 5) ออกแบบสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล 6) วิเคราะห์ข้อมูล 7) อบรมการใช้โปรแกรมท้องถิ่นไทย 8) พัฒนาโปรแกรมฐานข้อมูลใหม่ 9) นำเข้าข้อมูล 10) สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สารด้านเนื้อหาและกระบวนการ 11) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของเยาวชน

นอกจากนี้ขั้นตอนบางขั้นตอนยังสอดคล้องและแตกต่างกับผลการศึกษาของ กิตติสันห์ ปวนปิ่นคำ (2551: 119-128) ที่ศึกษาพบว่าแนวทางในการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนา

โดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนในตำบลป่าสัก จังหวัดลำพูนมีขั้นตอน 11 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชน 2) เชิญชวนเยาวชนเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย 3) พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับเยาวชนและเตรียมทีมวิจัยเยาวชน 4) เก็บข้อมูลการทำนา 5) สรุปสิ่งที่เรียนรู้ปัญหา อุปสรรคในกระบวนการเก็บข้อมูล 6) การสรุปประสบการณ์และตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล 7) การฝึกทักษะในการใช้โปรแกรมท้องถิ่นไทย 8) การบันทึกข้อมูลการทำนาลงในโปรแกรม 9) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเยาวชน 10) การประชาสัมพันธ์ฐานข้อมูลการทำนาของตำบลป่าสัก เช่นเดียวกับการศึกษาของ ทศนันท์ บุญสวน (2550: 152) ที่ศึกษาพบว่ากระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) การทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนในการทำงานวิจัย 2) การค้นหาแกนนำเยาวชน 3) การฝึกฝนจัดประชุมสัญจรแต่ละหมู่บ้าน 4) การพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของชุมชน 5) การประมวลข้อมูลการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตร 6) การสรุปบทเรียนกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนและตัวบ่งชี้พัฒนาการ

จะเห็นได้ว่างานวิจัยทั้ง 4 โครงการ ใช้กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้มีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกัน ดังเช่น พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2545: 72-73) กล่าวว่าไว้ว่า ขั้นตอนของกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบไปด้วย 1) การเตรียมชุมชน 2) อบรมนักวิจัยร่วมจากชุมชน 3) กำหนดรูปแบบการวิจัย 4) ลงมือเก็บข้อมูล 5) ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล 6) การหาหรือผลการค้นพบกับชุมชน 7) วางแผนร่วมกับชุมชน 8) นำแผนไปปฏิบัติ โดยการระดมทรัพยากรทั้งบุคคลและชุมพลตั้งตลอดจนองค์กรประชาชนต่าง ๆ 9) ติดตามกำกับและประเมินผลในชุมชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการสังเคราะห์กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสินธุ์ สโรบล (2552: 25-33) ที่กล่าวว่า กระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอนคือ การเตรียมชุมชนวิจัย การออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัย การปฏิบัติการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา การวิเคราะห์สรุปบทเรียนเพื่อสร้างทางเลือก

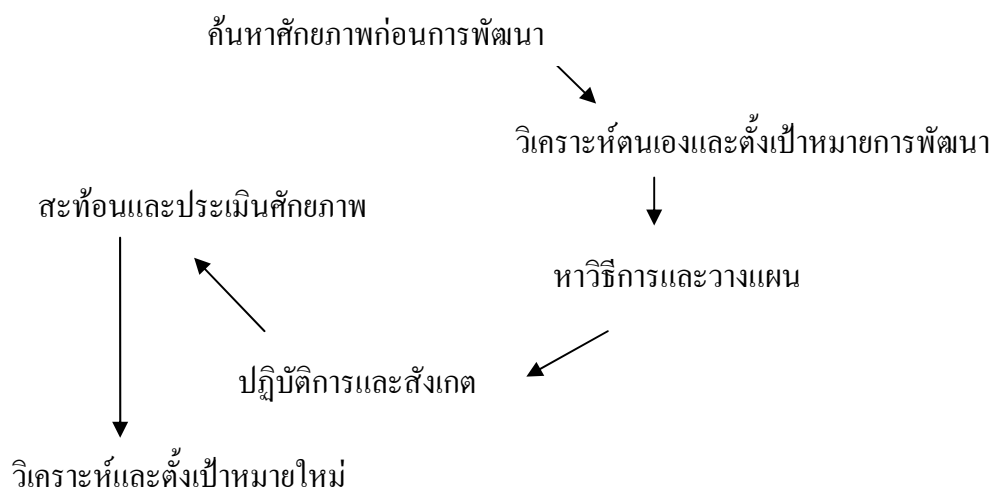
จากการวิเคราะห์ขั้นตอนในช่วงเตรียมการ เนื่องจากหัวหน้าโครงการวิจัยทุกคนเป็นคนนอกพื้นที่ ดังนั้น ช่วงแรกของการดำเนินงานวิจัย ทุกโครงการจึงมีการศึกษาบริบทของชุมชนเพื่อทำความเข้าใจกับชุมชน โดยการเชิญชวน ผู้นำชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ปกครอง และเยาวชน ซึ่งมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาในชุมชนเป็นอย่างดีให้เข้าร่วมศึกษา และวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนพัฒนาโจทย์วิจัย และเตรียมความพร้อมและเข้าใจกระบวนการวิจัย ทั้งนี้สอดคล้องกับกระบวนการที่ค้นวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นกระบวนการที่มุ่งแก้ปัญหาและปรากฏการณ์ของท้องถิ่น โดยโจทย์วิจัย หรือประเด็นปัญหาวิจัยต้องเป็นประเด็นที่ชาวบ้านต้องการ (สินธุ์ สโรบล, 2552: 10) ดังนั้น โจทย์วิจัยต้องมาจากชุมชน ดังนั้นขั้นการเตรียมการจึง

เป็นขั้นตอนที่มีความจำเป็นที่ทุกโครงการที่เป็นงานวิจัยในท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากโครงการวิจัยในพื้นที่ตำบลป่าสักทุกโครงการจะมีขั้นตอนของการศึกษาบริบท และทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชน

สำหรับประเด็นปัญหาในการวิจัยพบว่าทั้ง 4 โครงการเป็นประเด็นปัญหาของคนในชุมชนที่ต้องการแก้ปัญหา และเป็นปัญหาเกี่ยวกับเยาวชนทั้งสิ้น แต่ไม่ได้เกิดจากความต้องการในการแก้ปัญหาของเยาวชน แต่อย่างไรก็ตามการที่หัวหน้าโครงการวิจัยเป็นผู้กำหนดประเด็นการศึกษา ร่วมกับกลุ่มคนในชุมชนที่เห็นปัญหา ก็สามารถทำให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ทุกโครงการ ดังนั้น โจทย์วิจัยที่หัวหน้าโครงการเป็นผู้กำหนดประเด็นก็สามารถดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนได้เช่นเดียวกันกับคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดประเด็นปัญหาขึ้นเอง นอกจากนี้ประเด็นปัญหาที่แตกต่างกันของโครงการวิจัย จะส่งผลกระทบต่อกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนา ซึ่งจะเห็นได้จากงานวิจัย ของ กิตติสัมพันธ์ ปวนปิ่นคำ และณัฐวุฒิ ธัญชัย ที่มีประเด็นในการศึกษาค้นคว้าคล้อยกันทำให้กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนามีความคล้ายคลึงกัน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าประเด็นในการศึกษาส่งผลกระทบต่อกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนา ถึงแม้ว่ากิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาจะมีความแตกต่างกันแต่พบว่าสิ่งที่สอดคล้องกันทั้ง 4 โครงการคือ ทุกกิจกรรมผู้เข้าร่วมโครงการได้ลงมือปฏิบัติการ และมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

นอกจากนี้ข้อค้นพบในด้านการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนพบว่าโครงการวิจัยทั้ง 4 โครงการมีความสอดคล้องกันคือกระบวนการในการวิจัย ทำให้เยาวชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้น โดยสามารถพัฒนาศักยภาพด้าน การคิดและตัดสินใจ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความเป็นผู้นำ และการจัดการ ส่วนศักยภาพที่แตกต่างกันคือคุณลักษณะมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม และทักษะการบันทึกข้อมูลลงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้เนื่องจากวิธีวิทยาของกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างคน โดยกระบวนการเรียนรู้ผ่านการวิจัยทำให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอนของกระบวนการมีศักยภาพในการสร้างทางเลือกของตนเองสู่การขจัดปัญหา (สินธุ์สโรบล, 2552: 24)

วงจรการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ที่เหมาะสมในแต่ละบุคคล ประกอบด้วย 1) การค้นหาศักยภาพเยาวชน 2) วิเคราะห์และตั้งเป้าหมายการพัฒนา 3) หาวิธีการและวางแผน 4) ปฏิบัติการและสังเกต 5) สะท้อนและประเมินศักยภาพ 6) วิเคราะห์และตั้งเป้าหมายใหม่ ดังแผนภูมิ 12



แผนภูมิ 12 วงจรการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารรายบุคคล
ปรับปรุงจาก Lewin (1935: 206)

จากแผนภูมิ 12 วงจรกระบวนการประเมินที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารมีลักษณะเป็นวงจรที่เคลื่อนไหวตลอดเวลาทำให้เยาวชนมีการพัฒนาตนเองอย่างมีเป้าหมาย มีองค์ประกอบดังนี้

1. ค้นหาศักยภาพเยาวชนก่อนการพัฒนา ขั้นตอนนี้เป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนรู้จักตนเองและเข้าใจตนเองมากขึ้น โดยเริ่มจากการสำรวจและพิจารณาข้อบกพร่องของตนเองในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับการค้นหาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนาในครั้งแรก ใช้วิธีการให้ทีมวิจัยเป็นผู้สังเกตพฤติกรรมจากการปฏิบัติกิจกรรมตามเงื่อนไขที่จัดไว้ในกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน แล้วนำมาร่วมกันสรุปและประเมินเป็นระดับของศักยภาพด้านต่าง ๆ หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมนำผลการประเมินสะท้อนให้เยาวชนแต่ละคนทราบถึงศักยภาพที่ได้จากการสังเกต และให้เยาวชนสำรวจและพิจารณาตนเองว่าสอดคล้องกับสิ่งที่ทีมวิจัยสะท้อนหรือไม่

2. วิเคราะห์ตนเองและตั้งเป้าหมายการพัฒนา ขั้นตอนนี้ให้เยาวชนวิเคราะห์ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารทั้ง 6 มิติของการพัฒนา ประกอบกับนำการสะท้อนจากทีมวิจัยมาประกอบการพิจารณาและเลือกศักยภาพที่ต้องการปรับปรุงปรับปรุง และตั้งเป้าหมายในการพัฒนาครั้งต่อไป

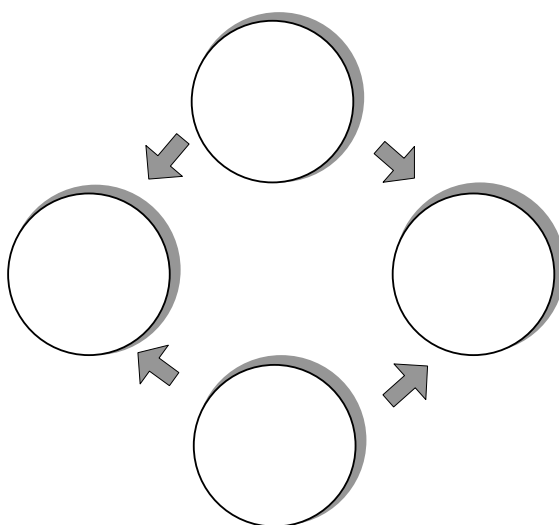
3. หาวิธีการและวางแผนการดำเนินการในการพัฒนาโดยเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับตนเองและกลุ่มที่มีเป้าหมายการพัฒนาที่เหมือนกัน

4. ปฏิบัติตามแผนและสังเกต ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้กัลยาณมิตร คือ เพื่อนและทีมวิจัยสังเกตขณะปฏิบัติกิจกรรมตามแผน เพื่อนำข้อมูลสะท้อนให้ผู้ปฏิบัติกิจกรรมได้ทราบและนำไปประกอบการวิเคราะห์ตนเองครั้งต่อไป

5. สะท้อนและประเมินศักยภาพ เป็นการรวมกลุ่มสนทนาเพื่อสรุปบทเรียน หลังจากปฏิบัติกิจกรรม โดยผู้ดำเนินกิจกรรม เพื่อนเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรม และทีมวิจัยวิจารณ์ และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผู้ดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากบางครั้งเราไม่สามารถทราบสิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเองได้ทั้งหมด การรับคำวิพากษ์และข้อเสนอแนะจากผู้อื่นมาพิจารณาไตร่ตรอง เป็นสิ่ง ที่ช่วยให้วิเคราะห์ตนเองได้ ทั้งนี้ต้องอยู่ในบรรยากาศกัลยาณมิตรคือมีความหวังดี จริงใจ และ สร้างสรรค์ ตลอดจนผู้วิจารณ์ควรมีความคุ้นเคยและสนิทสนมกัน หากเป็นบุคคลที่เยาวชนมีความ ประทับใจ ยิ่งส่งผลทำให้เยาวชนมีกำลังใจในการพัฒนาตนเองมากยิ่งขึ้น

2. วิธีการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญของกระบวนการพัฒนาศักยภาพ เยาวชน คือทำให้ทราบถึงวิธีการที่ทำให้เยาวชน มีความสนใจสมัครเข้าร่วมโครงการ ซึ่งทีมวิจัยได้ ดำเนินการวางแผนเพื่อค้นหาเยาวชนเข้าร่วมกระบวนการ ปฏิบัติการค้นหาเยาวชนตามแผน สะท้อนการปฏิบัติการค้นหาเยาวชนหลายครั้ง โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ประสานขอความร่วมมือผู้นำ หมู่บ้านในการประชาสัมพันธ์และรับสมัครผู้เข้าร่วมโครงการ ทีมวิจัยลงพื้นที่ค้นหาเยาวชนตาม หมู่บ้าน และทำหน้าที่ประสานงานตามโรงเรียน และพบว่าวิธีการที่ได้ผลดี คือ การเคาะประตู บ้าน จากการวิเคราะห์วิธีการค้นหาเยาวชนโดยการ เคาะประตูบ้าน มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน ดังแผนภูมิ 13



แผนภูมิ 13 องค์ประกอบของวิธีการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการ

จากแผนภูมิ 13 วิธีการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการโดยการเคาะประตูบ้านมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบได้แก่

1. แคนนำเยาวชนในหมู่บ้าน ได้จากการเลือกตั้งจากเยาวชนในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ผ่านค่าย ของโครงการกระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร ซึ่งเยาวชนในกลุ่มนี้มีทักษะในการประสานงาน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและได้รับการยอมรับจากสมาชิกค่ายเลือกให้เป็นแกนนำในหมู่บ้าน ซึ่งแกนนำเยาวชนในหมู่บ้านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำงานร่วมกับทีมวิจัยเยาวชนโดยการชักจูงใจของการชักชวนเยาวชนให้สนใจและสมัครเข้าร่วมโครงการไปตามบ้านต่าง ๆ

2. กลไกการประชาสัมพันธ์ เป็นกลไกที่สำคัญในการค้นหาเยาวชนเข้าร่วมโครงการ ดังนั้นหัวหน้าโครงการวิจัยต้องทำหนังสือขอความร่วมมือจากผู้นำหมู่บ้าน และครูในโรงเรียนมัธยมในหมู่บ้านและใกล้เคียง เป็นผู้ประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้การทำหนังสือติดต่อเป็นทางการทำให้เกิดความเชื่อถือ แต่อย่างไรก็ตามหัวหน้าโครงการวิจัยจะต้องเข้าไปพูดคุยด้วยตนเองเพื่อเป็นการกระตุ้นและเป็นการติดตามผลนอกจากนี้ทีมวิจัยเยาวชนเข้าไปประชาสัมพันธ์ด้วยตนเอง

3. กลไกการชักชวน เป็นกลไกที่จำเป็นต่อการค้นหาเยาวชน โดยแกนนำเยาวชนในหมู่บ้านและทีมวิจัยเยาวชนจะต้องร่วมมือกันในการลงพื้นที่ตามบ้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน โดยแกนนำหมู่บ้านเป็นผู้นำทางให้ทีมวิจัยเยาวชนพบและพูดคุยกับเยาวชนและพ่อแม่ของเยาวชน

4. ทีมวิจัยเยาวชนที่มีประสบการณ์ ทีมวิจัยเยาวชนที่ทำให้การค้นหาเยาวชนประสบผลสำเร็จ จะต้องมีความสามารถในการพูดชักชวนและโน้มน้าวผู้อื่นได้ดี ตลอดจนรู้จักคุ้นเคยกับแกนนำเยาวชนในหมู่บ้านมาก่อนเป็นอย่างดี ซึ่งในการวิจัยนี้แกนนำเยาวชนในหมู่บ้านและทีมวิจัยเยาวชนรู้จักและคุ้นเคยกัน เนื่องจากร่วมทำกิจกรรมกับโครงการกระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารมาก่อน

ข้อค้นพบของวิธีการค้นหาเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการนี้สอดคล้องกับทัศนัท บุญสวน (2550: 66) ที่ใช้วิธีการที่เรียกว่า “เด็กดึงเด็ก” ในการค้นหาเยาวชนในตำบลป่าสัก เพื่อเข้าร่วมโครงการวิจัยกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในตำบลป่าสัก วิธีนี้ใช้แกนนำเยาวชนในหมู่บ้านเป็นผู้ชักชวน โดยหัวหน้าโครงการขอความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในพื้นที่วิจัยประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย

แต่ข้อค้นพบนี้แตกต่างจากการค้นหาเยาวชนของ นเรนทร์ ปัญญาภู ที่เลี้ยงกลุ่มเยาวชน ทรัพยากรคลับ และกลุ่มที่นี้ลำพูน ซึ่งผู้วิจัยถอดบทเรียนแล้วพบว่า วิธีการการค้นหาเยาวชนเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดกลุ่มเยาวชนที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจในจังหวัดลำพูนทำได้โดยการค้นหาผู้นำตามธรรมชาติก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นเข้าไปพูดคุยและสร้าง

ความคุ้นเคยกับผู้นำเยาวชนตามธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้ถึงความสนใจของเยาวชนกลุ่มนั้น ๆ และหาช่องทางส่งเสริมสนับสนุนตามความสนใจของแต่ละกลุ่ม และชักชวนให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายเยาวชนกับกลุ่มอื่น โดยที่เลี้ยงเป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดเครือข่าย จะเห็นได้ว่าวิธีการนี้ไม่มีกลไกของการประชาสัมพันธ์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ตามวิธีการค้นหาเยาวชนวิธีมีเงื่อนไขสำคัญคือผู้ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงจะต้องเป็นคนในชุมชนที่ชุมชนรู้จักและให้ความไว้วางใจเป็นอย่างดี

3. ค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน

กิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน เป็นกิจกรรมที่ใช้ในการค้นหาศักยภาพเยาวชนก่อนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนแล้วยังทำให้เยาวชนเพิ่มศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในมิติการพัฒนา 3 มิติ คือ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การเป็นผู้นำ และมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมในค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน เป็นกิจกรรมที่ทีมวิจัยเยาวชนได้ร่วมกันศึกษาค้นคว้า และออกแบบเพื่อสร้างกิจกรรมให้สอดคล้อง และเหมาะสมกับบริบทของกลุ่มเยาวชนที่สมัครเข้าร่วม โครงการ และแบบสังเกตพฤติกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่ได้ร่วมกันพัฒนาขึ้นมา ตลอดจนเป้าหมายของการจัดกิจกรรมค่ายคือการประเมินศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา และทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเกิดความสนิทสนมคุ้นเคยเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่จะส่งผลดีต่อการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพ จากการวิเคราะห์การจัดกิจกรรมในค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนพบว่าวันแรกของกิจกรรม ค่ายเยาวชน มีลักษณะไม่ยอมพูดคุย สนทนากับเพื่อนที่ไม่รู้จักกันมาก่อน แม้กระทั่งทีมวิจัยเยาวชน ซึ่งพยายามเข้าไปทำความรู้จัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปกตินุษย์เมื่อเข้าสู่สังคมใหม่จะมีความรู้สึกไม่คุ้นเคย ไม่ปลอดภัย ระแวง รู้สึกเหมือนถูกจับตามองจากคนที่ไม่รู้จัก จึงเกิดพฤติกรรมที่ปิดกั้นตัวเอง ไม่กล้าพูดคุยกับใคร หลังจากใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์พบว่า เยาวชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการปิดกั้นตนเองพูดคุย และปรึกษาหารือกับคนในกลุ่มที่ไม่รู้จักกันมาก่อนในการทำกิจกรรมในกลุ่มมากขึ้น ทำให้เกิดบรรยากาศของความสนุกสนาน เพลิดเพลิน จึงก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ ทำให้ทุกคนในกลุ่มมีความรู้สึก ว่า ทุกคนเป็นพวกเดียวกัน ไม่รู้สึกอาย กล้าแสดงออกมากขึ้น มีการพัฒนาทักษะของการเป็นผู้นำ เช่นกล้าออกมาแนะนำเสนอผลงานของกลุ่ม ปฏิบัติกิจกรรมตามเงื่อนไขของผู้จัดกิจกรรมโดยที่กลุ่มไม่ต้องกระตุ้นหรือเริ่มต้นก่อน

นอกจากนี้การดำเนินกิจกรรมโดยทีมวิจัยเยาวชนเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมและเป็นผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม และจากการลงมือปฏิบัติจริงได้แก่ การตรวจวัดคุณภาพน้ำแม่สารด้วยสัตว์เล็กน้ำจืดเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของน้ำ สอดแทรกข้อคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจน walk rally สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีลักษณะเป็นฐานกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติของท้องถิ่นในวิถีชีวิตจริงในบรรยากาศการเรียนรู้ที่แทรก

ด้วยความสนุกสนานในการทำกิจกรรม ส่งผลให้เยาวชนมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้จากการพฤติกรรมการใช้ตัวอย่างประหยัดในค่าย ไม่ทิ้งขยะบริเวณป่าที่เข้าไปจัดกิจกรรม ตลอดจนขณะเดินป่าเมื่อพบเห็นขยะพลาสติกที่คนทิ้งไว้จะเก็บมาทิ้งในถังขยะบริเวณค่ายที่พัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544: 7) ที่กล่าวว่าแนวทางการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ 1) การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คือมีความรู้ความเข้าใจระบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนผลกระทบของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม 2) การเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมคือลงมือปฏิบัติจริงในธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมโดยตรง และ 3) การเรียนรู้เพื่อสิ่งแวดล้อมคือการนำสิ่งที่เรียนรู้ทั้งหมดสู่การตั้งใจจริงในการปฏิบัติที่เป็นคุณค่าต่อ ทำให้เยาวชนมองเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชน จึงทำให้เยาวชนมีคุณลักษณะมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น สำหรับกิจกรรมการเปิดโอกาสให้เยาวชนทำกิจกรรมเป็นกลุ่มกระตุ้นให้เกิดการระดมความคิด ปลูกฝังการทำงานร่วมกันในกลุ่ม ทำให้เยาวชนกล้าแสดงออกต่อเพื่อน ๆ ในกลุ่มมากขึ้น กล้าแสดงความคิดเห็นให้สมาชิกในกลุ่มรับฟังและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น เปิดใจให้กว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้เยาวชนมีทักษะความเป็นผู้นำมากขึ้นคือมีลักษณะกล้าแสดงออก ตลอดจนทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี จึงอาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมในค่ายพัฒนาศักยภาพทำให้เยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพในมิติต่าง ๆ ของการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารใน 3 มิติของการพัฒนา คือทักษะการเป็นผู้นำการทำงานร่วมกับผู้อื่นและมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตามพบว่ามิติของการพัฒนาด้านทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการคิดตัดสินใจ และทักษะด้านการจัดการยังมีการพัฒนาน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกิจกรรมส่วนใหญ่ในค่าย ทีมวิจัยเป็นผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้ เป็นผู้ศึกษาค้นคว้า คิดวางแผนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นผู้สังเกตและประเมิน จึงส่งผลให้เยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพด้านนี้น้อย นอกจากนี้ค่ายยังเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการค้นหาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารได้ดี ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมค่ายพัฒนาเปิดโอกาสให้ทีมวิจัยอยู่ร่วมกันกับเยาวชน สามารถสังเกตพฤติกรรมจากการทำกิจของเยาวชนอย่างใกล้ชิด และมีโอกาสสรุป และประเมินศักยภาพของเยาวชนเป็นรายบุคคล ทำให้เห็นการพัฒนาของเยาวชนอย่างชัดเจน

4. กิจกรรมฝึกปฏิบัติการในชุมชน

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการ การเป็นผู้นำ และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพิ่มขึ้น เนื่องจากกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ให้เยาวชนร่วมกันคิดเพื่อแก้ปัญหาด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากความเป็นจริงของหมู่บ้านตนเอง โดยเริ่มจากการประชุมวางแผน การออกแบบ การดำเนินกิจกรรม การสะท้อนและประเมินผลการจัด

กิจกรรม ในบรรยากาศของกลุ่มเพื่อนกลุ่มเดียวกัน มีอิสระด้านความคิดและความเป็นประชาธิปไตย โดยมีทีมวิจัยเป็นผู้เอื้อกระบวนการ จึงส่งผลให้เยาวชนมีทักษะด้านการจัดการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้เกิดจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ทศนันท์ บุญสวน (2550: ง) ที่พบว่ากระบวนการสร้างการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีขั้นตอนหนึ่ง คือ การฝึกฝนการจัดประชุมสังฆจรในแต่ละหมู่บ้านโดยมีการพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกษตร จากนั้นเยาวชนร่วมกันสรุปและประมวลข้อมูลเป็นขั้นตอนที่ช่วยขยายการเรียนรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงได้ดี

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาเพื่อการเสริมพลังของ Bisihopetal (1988: 54-57) และ Arnold & Burke (1983: 50-60) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และทัศนคติ นั้นต้องอาศัยหลักการศึกษาเพื่อเพิ่มพลังที่มีหลักการสำคัญคือ เริ่มต้นจากประสบการณ์แล้วให้คิดวิเคราะห์ เพื่อโยงปัญหา ต่าง ๆ เพื่อหาสาเหตุและวิธีการแก้ไข โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการศึกษา มีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นการศึกษาที่มีความสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ มีการยืดหยุ่นและต่อเนื่องกัน ดังนั้นเยาวชนที่ผ่านประสบการณ์ค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนมาแล้วนำประสบการณ์มาเชื่อมโยงกับปัญหาลำน้ำแม่สารในชุมชน คิดวิธีการแก้ปัญหาโดยให้เยาวชนทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง นำสู่การปฏิบัติ มีการประเมินและสะท้อนผลการประเมินร่วมกัน ทำให้เกิดเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม จึงส่งผลทำให้เยาวชนมีการพัฒนา ด้านทักษะการจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีการพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารส่งผลให้เกิดความตระหนักและรู้คุณค่าของลำน้ำแม่สารมากยิ่งขึ้น

5. กิจกรรมกิจกรรมที่ทำให้เกิดความต่อเนื่อง

เป็นกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนพัฒนาศักยภาพด้านการแสวงหาความรู้ การคิดตัดสินใจ ตลอดจนความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมได้ดี ทั้งนี้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ให้เยาวชน แสวงหาความรู้ด้วยตนเองในชุมชน และนอกชุมชน ตลอดจนประสานทีมวิจัยเพื่อให้มีการจัดกิจกรรมตามความต้องการ และความสนใจ เพื่อพัฒนาตนเองโดยทีมวิจัยผู้ให้คำปรึกษา และให้กำลังใจ การจัดกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนที่ทำกิจกรรมร่วมกันมาก่อน และอยากพัฒนาตัวเอง ตลอดจนพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเอง จากการวิเคราะห์พบว่ากลุ่มเยาวชนที่มีการคิด โครงการ และปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง หรือแสวงหากิจกรรมทำร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน สมัครเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการประชาสัมพันธ์ ทำให้มีการปฏิบัติกิจกรรมบ่อยครั้งและต่อเนื่องมีการพัฒนาศักยภาพด้านการคิดและการตัดสินใจ มีทักษะการแสวงหาความรู้ และมีความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากการฝึกคิดและปฏิบัติ

บ่อยครั้งก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีทำให้เกิดทักษะการคิดและการตัดสินใจ นอกจากนี้ผลจากการแสดงศักยภาพในการปฏิบัติกิจกรรมบ่อยครั้งทำให้ได้รับการยอมรับจากเพื่อน ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่กลุ่มเยาวชนเข้าไปร่วมกิจกรรม ได้รับการเสริมแรง เช่น ได้รับรางวัลเกียรติบัตร คำชื่นชมต่าง ๆ ได้รับเชิญไปสัมภาษณ์ตามสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์รายการวิทยุ และโทรทัศน์ ทำให้เกิดความพอใจในผลการพัฒนาศักยภาพของตนเองเช่นเดียวกับการศึกษาที่พบว่าการรวมกลุ่มของเยาวชนเพื่อสร้างกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับท้องถิ่น ชุมชน และเผยแพร่ไปภายนอกชุมชน เพื่อหาแนวร่วมด้านสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกับองค์กรสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของเยาวชนที่มีความสามารถในการคิดและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งขึ้นอยู่กับ การยอมรับของบุคคลในชุมชน องค์กรต่าง ๆ และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างความภาคภูมิใจ และเห็นคุณค่าของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบันและอนาคตของ (สิริพันธ์ อมรพันธุ์ดีกุล, 2544: 103) ดังนั้นกิจกรรมสร้างความต่อเนื่องจึงเป็นกิจกรรมที่ส่งผลให้เยาวชนได้พัฒนาด้านการคิดตัดสินใจ มีการแสวงหาความรู้เพื่อนำมาสร้างสรรค์กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

6. การวิเคราะห์ผลการใช้กระบวนการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินทุกระยะของการดำเนินการมาร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ เพื่อสรุปผลการใช้กระบวนการกระบวนการพัฒนาศักยภาพทั้งหมด ที่นำมาอภิปรายได้ดังนี้

6.1 กระบวนการประเมินผลแบบเสริมพลังเป็นวิธีการประเมินที่สามารถพัฒนาทัศนคติที่ดีและศักยภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินทุกคนดังนี้คือ

6.1.1 พัฒนาศักยภาพที่มวิชัยเยาวชนทำให้มีทักษะที่ใช้ในการประเมินศักยภาพของเยาวชน มากขึ้น เช่นมีทักษะในการสังเกต จดบันทึกพฤติกรรมเยาวชน ทักษะการสร้างแบบสังเกตพฤติกรรม และพบว่า แบบสังเกตพฤติกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะในการประเมินของทีมวิชัยเยาวชนได้ดี เนื่องจากทีมวิชัย ทำการประเมินศักยภาพเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการทุกกิจกรรมทำให้เกิดการพัฒนาทักษะที่ใช้ในการประเมินจากการปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่องในทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน และพัฒนาแบบสังเกตพฤติกรรม สังเกตพฤติกรรมของเยาวชน ตลอดจนประเมินศักยภาพของเยาวชนร่วมกัน ทำให้ทีมวิชัยใช้โอกาสการสรุปบทเรียนหลังกิจกรรมทุกกิจกรรมในการสะท้อนศักยภาพของทีมวิชัยด้วยกัน มีโอกาสวิเคราะห์ตนเอง และตั้งเป้าหมายของการพัฒนาตนเอง ส่งผลให้ทีมวิชัยมีการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารทุกมิติของการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะด้านการคิดและ

ตัดสินใจซึ่งพบว่าเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีศักยภาพด้านนี้อยู่ในระดับปานกลางเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ทีมวิจัยยังประสบผลสำเร็จ เป็นที่ยอมรับของชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนหรือเยาวชนดีเด่นด้านต่าง ๆ จำนวนถึง 9 คนจากทั้งหมด 12 คน จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ทีมวิจัยเยาวชนมีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพตนเองมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากเข้าร่วมกิจกรรมเกือบทุกครั้ง มีโอกาสฝึกประเมินศักยภาพของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ฝึกดำเนินการสรุปทบทวนหลังปฏิบัติกิจกรรมของเยาวชนในทุกหมู่บ้าน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยด้วยกันตลอดจนเยาวชนที่ทำกิจกรรม ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้เมื่อได้รับการยอมรับจากเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการจะทำให้เกิดแรงกระตุ้นที่จะพัฒนาตัวเองทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนในชุมชนมักขอคำแนะนำบ่อยครั้ง เมื่อชุมชนหรือผู้วิจัยสนับสนุนให้แหล่งข้อมูล ข่าวสารเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ จะมีความกระตือรือร้นสมัครเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ทั้งเป็นโครงการประกวด หรือโครงการที่คัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการ โดยมีทุนสนับสนุนจากผลสำเร็จของทีมวิจัยเยาวชนส่งผลทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเกิดความชื่นชม และศรัทธาต่อทีมวิจัยเยาวชนมากยิ่งขึ้น และนำมาเป็นแบบอย่างของตนเอง นอกจากนี้ผู้ปกครองเยาวชนเริ่มเห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารมากยิ่งขึ้น เริ่มให้การสนับสนุนเยาวชนให้มาเข้าร่วมกิจกรรม

6.1.2 พัฒนาศักยภาพเยาวชนให้มีกระบวนการในการประเมินตนเอง โดยการวิเคราะห์ตนเองสะท้อนจุดเด่นและจุดบกพร่องของตนเอง และยินยอมให้ทีมวิจัยและกลุ่มเยาวชนสะท้อนศักยภาพในการทำกิจกรรมร่วมกัน จากการสรุปทบทวนหลังกิจกรรมที่เยาวชนเปิดผู้ดำเนินการ จึงส่งผลให้เยาวชนนำสิ่งที่ได้จากการสะท้อนของทุกคนที่เกี่ยวข้องมาพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เยาวชนมีทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมของโครงการ มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นในการทำกิจกรรมครั้งต่อไป

6.1.3 พัฒนาทัศนคติของผู้ปกครองและชุมชนให้มีทัศนคติที่ดีต่อโครงการเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ความคุ้นเคยกับหัวหน้าโครงการวิจัยและทีมวิจัยเยาวชนจากการสนทนากลุ่มย่อยหลายครั้งทำให้ผู้ปกครองมีทักษะในการโต้ตอบคำถาม และเสนอความคิดเห็นมากขึ้น ดังนั้นการร่วมกันกำหนดแผนในการประเมิน ดำเนินการประเมิน ทบทวนและสะท้อนภาพการประเมิน และพัฒนารูปแบบการประเมิน ทำให้ผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสร่วมกันระดมสมอง ผ่านกระบวนการกลุ่ม สร้างข้อตกลงร่วมกัน การสนทนากลุ่ม ทำให้ทุกคนเห็นภาพรวมของกิจกรรมและโครงการชัดเจน จึงทำให้ทุกคนเข้าใจกระบวนการพัฒนาของโครงการส่งผลให้มีทัศนคติที่ดีต่อโครงการ

จะเห็นได้ว่ากระบวนการและวิธีการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารทำให้ระดับศักยภาพเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 63 คน ผ่านกระบวนการ จำนวน 51 คน ส่วนใหญ่มีระดับศักยภาพด้านการแสวงหาความรู้ ศักยภาพด้านการคิด และตัดสินใจ ศักยภาพด้านความเป็นผู้นำเพิ่มขึ้นเป็นระดับดี เยาวชนจำนวน 43 คน มีศักยภาพด้านการจัดการ และด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพิ่มขึ้นเป็นระดับดีมาก ในขณะที่เยาวชน จำนวน 26 คน มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นเป็นระดับดีมาก แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาศักยภาพเป็นระดับดีมาก ดี หรือปานกลาง หรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมอีก ไม่มีสูตรสำเร็จในการพัฒนาตนเองเนื่องจากบุคคล แต่ละบุคคลมีลักษณะเฉพาะตัว เช่น ความรู้ความสามารถ และทักษะในด้านต่าง ๆ พื้นฐานครอบครัวสภาพความเป็นอยู่ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์แสดงออกอย่างมีพลังและทิศทาง สิ่งที่อยู่ในความสนใจและต้องการจะมีพลังส่งเสริมให้เกิดพลังจะพัฒนาตนเอง หากสิ่งใดอยู่นอกเหนือจากความสนใจจะทำให้ไม่มีพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสนามของ Lewin (1951: 240) ที่กล่าวว่าบุคคลที่เห็นการปฏิบัติที่แตกต่างกันภายใต้อิทธิพลของสถานการณ์หรือแรง (vactors) ที่ต่างกันก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ต่างกันไปขึ้นอยู่กับอิทธิพลของแรงต่าง ๆ ที่มากระทำและลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลที่ เรียกว่า life space ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในแต่ละคน จะต้องทราบถึง life space ของแต่ละคน วงจรของกระบวนการประเมินน่าจะเป็นสิ่งที่เหมาะสมต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่จะนำไปใช้กับการประเมินทุกครั้งของขั้นตอนทั้ง 11 ขั้นตอนของการพัฒนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการพัฒนาศักยภาพที่ใช้ในการศึกษานี้ สามารถนำไปปรับใช้กับเยาวชนในพื้นที่อื่นๆ โดยคำนึงถึงบริบท และความแตกต่างระหว่างบุคคล ความแตกต่างของระดับศักยภาพหลังการพัฒนา มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศิริพร พานุกินทุ (2544: 137-139) ซึ่งศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาอาสาสมัครทำงานในชุมชนชาวเขาและพบว่า คนแต่ละคนมีศักยภาพที่แตกต่างกัน เมื่อผ่านกระบวนการพัฒนาจะทำให้พัฒนาได้ไม่พร้อมกัน แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ คือ การพัฒนาด้านจิตสำนึกและความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนา หากแก่นนำขาดจิตสำนึกและความตระหนักจะส่งผลทำให้ศักยภาพของแก่นนำลดลง

7. ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน

นอกเหนือจากการค้นพบกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร การศึกษานี้ยังค้นพบปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ ลำน้ำแม่สาร ประกอบไปด้วย ปัจจัยภายในตัวเยาวชนและภายนอกตัวเยาวชน โดย

นำเสนอข้อค้นพบเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาตามระยะของการดำเนินโครงการ ดังนี้

7.1 ระยะเตรียมการ ในระยะนี้เยาวชนให้ความสนใจต่อโครงการน้อยมาก เนื่องจากปัจจัยภายในตัวเยาวชนหลายอย่าง เช่นทัศนคติที่มีต่อกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์เดิมในการทำกิจกรรม ธรรมชาติของวัยรุ่น ความตระหนักของเยาวชนถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร วิธีการที่ทำให้เยาวชนสนใจ คือทีมวิจัยเยาวชนในพื้นที่นำทีมวิจัยเยาวชนที่มีประสบการณ์และทักษะด้านการชักชวนและพูดโน้มน้าวผู้อื่นได้ดี พบปะพูดคุยกับเยาวชนตามบ้าน ในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสนใจและประทับใจกับเยาวชน หมู่บ้านที่มีการรวมกลุ่มของเยาวชนมาก่อน แขนงนำกลุ่มเยาวชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการพูดคุย นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชนในระยะนี้ได้แก่การสนับสนุนจากผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง และสถาบันการศึกษาในชุมชนหรือใกล้เคียง ดังนั้นวิธีการที่จะทำให้คนในชุมชนและผู้ปกครองอนุญาตให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม ในระยะนี้ คือหัวหน้าโครงการและทีมวิจัยเยาวชนต้องลงพื้นที่ในชุมชน เพื่อติดต่ออย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชน และคนในชุมชน ตลอดจนผู้บริหาร โรงเรียนในพื้นที่เพื่อขอความอนุเคราะห์และประชาสัมพันธ์โครงการ การเข้าไปในชุมชนต้องทำหลายครั้งและต่อเนื่องกัน เพื่อสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ ให้เยาวชนเข้าร่วมโครงการ

7.2 ระยะระหว่างดำเนินโครงการ ปัจจัยที่ส่งผลให้เยาวชนประทับใจและเข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง คือ ผู้จัดเงื่อนไขการเรียนรู้ต้องมีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมมาก่อน และมีทักษะการจัดกิจกรรม ทักษะการจัดการ มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีกับเยาวชนได้ กิจกรรมต้องสนุกสนาน และมีการจัดแบ่งกลุ่มเพื่อให้ฝึกการทำงานร่วมกัน ได้ฝึกปฏิบัติจริงในธรรมชาติ และในชุมชนของตนเอง ซึ่งจะทำให้เยาวชนเกิดความประทับใจต่อทีมวิจัย และนำไปเป็นแบบอย่างของตนเอง ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรม และอยากพัฒนาตนเองเหมือนตัวแบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bandura (1986: 23-27) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเกิดจากการสังเกตจากตัวแบบซึ่งตัวแบบสามารถถ่ายทอดได้ทั้งความคิดและการแสดงออก โดยตัวแบบแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ตัวแบบที่เป็นบุคคลและตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ โดยมีกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้จากตัวแบบประกอบด้วยกระบวนการเอาใจใส่ (attention) กระบวนการจดจำ (retention) กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวอย่าง (reproduction) กระบวนการจูงใจ (motivation)

จากการวิจัยนี้พบว่าตัวแบบที่ Bandura กล่าวถึง ก็คือผู้วิจัยที่เป็นหัวหน้าโครงการและทีมวิจัยเยาวชนนั่นเอง ดังนั้น ตัวแบบจะต้องมีคุณสมบัติที่มีอิทธิพลต่อความเอาใจใส่

ของเยาวชน เช่น บุคลิกดี ร่าเริง มีความสามารถสูง คุณเลขาฯ ขณะทำกิจกรรมได้ดี เพื่อให้เยาวชนเกิดความประทับใจและเอาใจใส่และจดจำพฤติกรรมของตัวแบบ ทั้งนี้จะต้องเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เห็นตัวแบบซ้ำ ๆ ค้างนั้นที่มิจัยเยาวชนจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคัดเลือกและพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดี ตลอดจนเสียสละเวลาเพื่อทำกิจกรรมอย่างใกล้ชิดกับกลุ่มเยาวชนเพื่อให้มีโอกาสได้สังเกตตัวแบบอย่างใกล้ชิดและบ่อยครั้ง แต่

อย่างไรก็ตาม Bandura ยังกล่าวอีกว่าการแสดงพฤติกรรมให้เหมือนตัวแบบนี้ไม่ใช่การลอกเลียนแบบอย่างตรงไปตรงมา ดังนั้นในแต่ละบุคคล บางคนทำได้คล้ายคลึงตัวแบบ บางคนคิดว่าตัวแบบทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมและทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในการเลียนแบบ ส่วนกระบวนการสุดท้ายของการเรียนรู้จากตัวแบบคือการจูงใจที่จะให้แสดงพฤติกรรมตามแบบ ที่มิจัยต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับตามถนัดและความสนใจของเยาวชนแต่ละกลุ่ม โดยที่มิจัยประสานงานหน่วยงานที่จัดกิจกรรมในชุมชน และนอกชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ตลอดจนเสริมแรงทางบวกแก่เยาวชน เช่น ชื่นชมผลการจัดกิจกรรมของเยาวชน ติดต่อสอบถามความเคลื่อนไหวในการทำงานและให้กำลังใจอย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้แสดงความสามารถให้ปรากฏแก่ชุมชน ให้รางวัลและ เกียรติบัตร เช่น แกนนำเยาวชนดีเด่นของหมู่บ้าน เป็นต้น เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้กับเยาวชน และเพื่อให้ชุมชนได้รับทราบถึงพัฒนาการของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

7.3 ระยะเวลาหลังสิ้นสุดโครงการ

ปัจจัยที่ส่งผลมากในระยะหลังสิ้นสุดโครงการได้แก่พี่เลี้ยงในชุมชน ทั้งนี้พบว่าในการทำกิจกรรมของเยาวชน บางครั้งเกิดความขัดแย้งทางความคิดในการทำงาน พี่เลี้ยงในชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่คอยไกล่เกลี่ยเพื่อไม่ให้เกิดการแตกแยก นอกจากนี้การสนับสนุนจากผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง แหล่งทุนสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานในท้องถิ่น และองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร จะทำให้เยาวชนมีกิจกรรมทำอย่างต่อเนื่องและพัฒนาศักยภาพตนเองมากยิ่งขึ้นและมีการถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นใหม่ต่อไป

นอกจากนี้สถานที่ในการจัดกิจกรรมและระยะทางระหว่างสถานที่จัดกิจกรรมกับที่อยู่ของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ จะต้องเหมาะสมกับกิจกรรมที่จัดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้แต่ละกิจกรรมบรรลุเป้าหมายของการจัดกิจกรรม ตัวอย่างเช่นการจัดค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ตลอดจนสร้างจิตสำนึกและเห็นความสำคัญของลำน้ำแม่สาร ดังนั้นสถานที่ในการจัดกิจกรรมควรใกล้ ป่าชุมชนและใกล้กับลำน้ำแม่สารตลอดจนสถานที่ที่ไม่ไกลจากที่อยู่ของ

เยาวชน ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกต่อการเดินทาง และเหมาะสมกับฐานกิจกรรม ซึ่งสามารถช่วยให้บุคคล และกลุ่มให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การถือคุณ ปกป้อง และรักษาสีงแวดล้อมได้ ทั้งนี้สมาคม สิ่งแวดล้อมไทย (2548: 15) ได้กล่าวไว้ว่าสถานที่ในการจัดกิจกรรมค่ายไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับประเด็นหรือวัตถุประสงค์ของการจัดแต่มีข้อควรพิจารณาโดยทั่วไปดังนี้สถานที่ หรือชุมชนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างหลากหลาย เช่น ป่าไม้ ภูเขา สัตว์ป่า แหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ มีความปลอดภัย จะเห็นได้ว่ารูปแบบกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาและความต่อเนื่องเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่จะทำให้เยาวชนเกิดการพัฒนาศักยภาพหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้อนุรักษ์ ล้ำน้ำแม่สาร

ปัจจัยต่าง ๆ ในตัวเยาวชนที่ค้นพบดังกล่าวข้างต้นมีความคล้ายคลึงกับปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ที่มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่น สุพัตรา ชาติบัญชาชัย (มปป.) กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ ได้แก่ ปัจจัยภายใน เช่น ตัวผู้เรียน อายุ เพศ ประสบการณ์ ความบกพร่องทางกาย สติปัญญา อารมณ์ ธรรมชาติของผู้เรียนและการปราศจากความวิตกกังวล ซึ่งสอดคล้องกับ กันยา สุวรรณแสง (2542: 187-190) ได้กล่าวว่าปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ได้แก่ วุฒิภาวะ และความพร้อม สติปัญญา ความบกพร่องด้านร่างกาย และประสบการณ์เดิมโดย ประสบการณ์เดิมมีความสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งสามารถถ่าย โยงความรู้ทำให้การเรียนรู้สิ่งใหม่ดีขึ้น และการถ่ายโยงความรู้ที่ทำให้การเรียนรู้สิ่งใหม่ช้าลง ดังนั้นก่อนทำการพัฒนาศักยภาพเยาวชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ล้ำน้ำแม่สาร ก่อนที่จะมีการวางแผนก่อนการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้เหมาะสมกับกลุ่มเยาวชนที่จะพัฒนา

8. การบริหารกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ล้ำน้ำแม่สารอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

จากการวิเคราะห์งานวิจัยกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ล้ำน้ำแม่สาร ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ดำเนินการผ่านเงื่อนไขของคนที่ดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มเยาวชน โดยกลุ่มเยาวชนที่ผ่านการฝึกและมีประสบการณ์ เป็นผู้นำการเรียนรู้ แล้วทำให้พัฒนาศักยภาพของตนเองและเยาวชนคนอื่น ด้วยการนำปัญหาในชุมชน คือ ปัญหาของล้ำน้ำแม่สาร มาสร้างกิจกรรมที่ปฏิบัติร่วมกัน โดยผู้มีส่วนร่วมหลายฝ่ายทั้งในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง คนในชุมชน ร่วมคิดและวางแผน ตลอดจนร่วมประเมินโครงการ และนอกชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้การสนับสนุนและส่งเสริมทั้งด้านงบประมาณ ขวัญกำลังใจ ในบรรยากาศของการเป็นกัลยาณมิตร ทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้และมีการพัฒนา ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการอนุรักษ์ล้ำน้ำ

แม่สารใน 6 มิติของการพัฒนาได้แก่ ทักษะการแสวงหาความรู้ การคิดตัดสินใจ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การจัดการ การเป็นผู้นำ และคุณลักษณะมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เช่น เกิดกิจกรรมของเยาวชนเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพเยาวชน และกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมปลูกต้นไม้คนละต้น ค่ายพัฒนารุ่นน้อง ผู้นำอนุรักษ์น้ำ การสร้างวังปลา เป็นต้นนอกจากนี้ยังเป็นการบริหารความรู้ดีของคน โดยรู้คุณค่าของตนเองและคุณค่าของชุมชนท้องถิ่น

ในทางปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นทั้งการทำวิจัย การบริหาร การพัฒนา และการทำงานเพื่อการแก้ปัญหาในเวลาเดียวกัน โดยทีมวิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์ที่ต้องการเปลี่ยนแปลง จากนั้นกำหนดแผนเพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่พึงประสงค์ มีการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์นั้น แล้วนำแผน ไปสู่การปฏิบัติ ในช่วงการปฏิบัติงานตามแผนมีการติดตาม และตรวจสอบผลการดำเนินงานเพื่อการปรับปรุงแก้ไข เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามแผนจะมีการประเมินผลสรุปโดยภาพรวม ลักษณะดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับกระบวนการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอน 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการวางแผน (planning) การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ (implementation) การติดตามการตรวจสอบการดำเนินงานตามแผน (monitoring/evaluation) และการมีข้อมูลย้อนกลับ (feedback) เพื่อไปสู่วงจรการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ อีก ในลักษณะวงจรแบบเกลียวสว่าน

ดังนั้นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เป็นการบริหารที่ประยุกต์แนวความคิดการบริหารเชิงพฤติกรรม (behavior approaches management) ซึ่งแนวคิดในการบริหารมีสมมุติฐานหลักว่า มนุษย์มีความต้องการเชิงสังคม แสวงหาสัมพันธภาพจากบุคคลรอบข้าง และเชื่อว่าความสำเร็จและความพึงพอใจส่วนตัว (วิทยา คำนารังกุล, 2551: 55) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัย และผู้ร่วมวิจัยทั้งความคิดและพฤติกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร นอกจากนี้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ใช้เป็นวิธีวิทยายังมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวทางการบริหารการยุคใหม่ที่เรียกว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม (participatory management) โดยมีลักษณะของการบริหารจากล่างสู่บน (bottom-up) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2548: 21) นอกจากนี้ยังเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทุกคนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาของชุมชน และร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา ทำให้ทุกคนมีการพัฒนาศักยภาพร่วมกัน เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ร่วมกันในบรรยากาศของการเป็นกัลยาณมิตร ทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้และมีการพัฒนา ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการบริหารเพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้

จะเห็นได้ว่าหากมีการบริหารแบบมีส่วนร่วมจะเป็นแนวทางที่สามารถพัฒนา ศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอย่างยั่งยืนได้ โดยทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันลดปัจจัย ขัดขวางและสร้างปัจจัยเอื้อในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร ดังแนวทางต่อไปนี้

8.1 สร้างสภาพครอบครัวเยาวชน ให้เป็นครอบครัวที่อบอุ่น มั่นคง ทั้งนี้ จากการวิจัยพบว่าเยาวชนที่ไม่สามารถเข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพจนถึงสุดกระบวนการ มาจากครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น และครอบครัวที่ประสบปัญหาหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย พ่อแม่ ไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดจากครอบครัวมีน้อย ทำให้เยาวชนมีความวิตกกังวลสูง เรียนรู้ได้น้อย ทั้งนี้เนื่องจากเด็กที่มีความวิตกกังวลน้อยจะเรียนรู้ได้ดีกว่าเด็กที่มีความวิตกกังวลสูง (กันยา สุวรรณแสง, 2542: 188) ดังนั้นพ่อแม่ต้องมีความเข้าใจ ในการเลี้ยงดูเด็กมีความเข้าใจต่อการพัฒนาการของเด็กในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านจิตใจ ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสร้างโครงการเพื่อสร้างความเข้าใจ และให้ความช่วยเหลือกับครอบครัวที่ประสบปัญหา โดยเน้นการสร้างความเข้าใจอันดีของสมาชิกในครอบครัว เน้นการสร้าง ความภาคภูมิใจให้แก่เด็ก เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก ส่งเสริมให้เยาวชนที่ขาดโอกาสได้รับการพัฒนา อย่างเท่าเทียมกัน เช่นมีจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้ทุกวัยได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่ในท้องถิ่น

8.2 โรงเรียนต้องเป็นโรงเรียนที่เชิงรุกเด็ก สร้างศักยภาพให้เกิดขึ้นกับเด็กทุกด้าน ไม่เน้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างเดียว ซึ่งทำให้เด็กจำนวนมาก ที่ไม่ใช่เด็กเรียนเก่ง ไม่มีภาคภูมิใจในตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่ไม่เคยได้รับความภาคภูมิใจในตนเองจากครอบครัว มาก่อน ทำให้ขาดความมั่นใจในตัวเองที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมด้วยตนเอง ซึ่งจากงานวิจัยนี้ พบว่าสาเหตุที่เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจมาจากการทำกิจกรรมต่อเนื่องทำให้เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากเพื่อนและน้อง ๆ ในชุมชน ทั้งนี้สอดคล้องกับสมบรูณ์ ศิลปรุ่งธรรม (2547: 52-53) ที่กล่าวว่าไว้ว่า หลักสูตรในโรงเรียนส่วนใหญ่ขาดการ บูรณาการ และขาดความต่อเนื่องของเนื้อหา ระหว่างระดับชั้น รวมทั้งการขาดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เหมาะสม ทำให้เด็กจำนวนมากที่ไม่ใช่เด็กที่มีผลสัมฤทธิ์จากการสอบสูง ไม่มีโอกาสสร้างความภาคภูมิใจในตัวเอง และทำกิจกรรมในสิ่ง ที่สนใจ นอกจากนี้ครูต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนที่ท้าทายให้เยาวชนได้คิด จัดบรรยายภาคการรับรู้ที่ผ่อนคลาย เอื้อต่อการเรียนรู้ให้มีอิสระทางความคิด และความสนใจ ซึ่งจะทำให้เยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพได้ดีดังที่ Rogers (1945 อ้างใน ทิศนา แจมมณี, 2545: 68) ที่กล่าวว่าไว้ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ดีหากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ ตลอดจนเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังที่ (Knowles, 1980:

249) กล่าวไว้ว่าผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีหากมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ของมนุษย์เป็นกระบวนการภายในอยู่ในความควบคุมของแต่ละคน โดยจะนำประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ และค่านิยมต่าง ๆ เข้ามาสู่การเรียนรู้ของตน และจะเรียนรู้ได้ดีหากมีอิสระที่จะเรียนในสิ่งที่ตนต้องการและด้วยวิธีการที่ตนพอใจ คนทุกคนมีลักษณะเฉพาะตน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่ควรได้รับการส่งเสริมในการพัฒนาความเป็นเอกลักษณ์

8.3 ชุมชนต้องเป็นชุมชนนำอยู่ มีวัฒนธรรมชุมชนที่ดี ไม่เป็นแหล่งมั่วสุม อบายมุข เป็นพลังหนุน โดยการส่งเสริมสนับสนุนให้เยาวชนทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพจากการเรียนรู้ปัญหาของชุมชน แสดงความศักยภาพในการทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และด้านอื่น ๆ ในชุมชน ตามความถนัดและความสนใจของเด็ก ทั้งนี้จากการวิจัยพบว่าสภาพแวดล้อมรอบหมู่บ้านที่ติดกับศูนย์การค้า แหล่งบันเทิงต่าง ๆ มีผลต่อการรวมกลุ่มของเยาวชนในการทำกิจกรรม และการปรับตัวของเยาวชน ทั้งนี้สอดคล้องกับทศนันท์ บุญสวน (2550: 157-158) ที่พบว่าการปรับตัวเยาวชนในชุมชนตำบลป่าสัก เป็นการปรับตัวตามกระแสสังคม ตามสถานการณ์ เวลา และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ซึ่งมีทั้งทางสร้างสรรค์ และเสื่อมโทรม นอกจากนี้ Erikson (1987 อ้างใน สุรางค์ ไคว้ตระกูล, 2548: 16) ที่กล่าวว่าสังคมปัจจุบันมีความโน้มเอียงที่จะส่งเสริมให้เด็กวัยรุ่นมีปัญหาในการปรับตัว เช่น การค้นพบตนเอง โดยที่เด็กวัยรุ่นจะไปสำรวจเรื่อย ๆ โดยไม่มีการเลือกว่าตนเองจะเลือกบทบาทใดในสังคม ทั้งนี้เนื่องมาจาก เยาวชนเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ และมีความคิดอยากเป็นอิสระ มีการแสวงหา สนใจและอยากรู้จักตัวเอง จึงทำให้เกิดปัญหาในการปรับตัว เกิดขึ้นเสมอ ซึ่ง สุรางค์ ไคว้ตระกูล (2548: 16) กล่าวว่าหากเยาวชนรู้จักตนเองมีความเข้าใจในบทบาทของตนเองในสังคมและความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะไม่มีปัญหาในการปรับตัว มีความคิดเป็นของตนเอง และไม่ตามเพื่อนในทางที่ผิด ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ดี น่าจะส่งผลทำให้เยาวชนสามารถปรับตัวไปในทางสร้างสรรค์

จะเห็นได้ว่าแนวทางพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ล้าหน้าแม่สารอย่างยั่งยืนจะต้องใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ทุกฝ่ายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่สถาบันครอบครัวที่ต้องดูแลเอาใจใส่เยาวชน โรงเรียน ต้องพัฒนาหลักสูตร ที่มีการบูรณาการและสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เหมาะสมกับความต้องการของเยาวชนและชุมชน โดยชุมชนต้องให้ความร่วมมือโดยร่วมกันสร้างชุมชนนำอยู่ ส่งเสริมให้มีกิจกรรมและแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางในการพัฒนา เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนาในมิติต่าง ๆ ซึ่งแนวทางการพัฒนานี้มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย

สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา จะเห็นได้ว่าการพัฒนาคนในอดีตบ้านวัด และโรงเรียนจะร่วมมือกันในการพัฒนาบุตรหลานของคนในชุมชน ซึ่งแนวทางการพัฒนาจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ดังนั้นการประยุกต์ใช้แนวคิดการบริหารเชิงพฤติกรรมและแนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอย่างยั่งยืน และเป็นแนวทางในการบริหารเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ

1. กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเป็นงานที่เน้นให้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วม โครงการทุกขั้นตอนและมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลากหลายกลุ่ม ดังนั้นการบริหารผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้แก่ ทีมวิจัย เยาวชน ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ตลอดจนคนในชุมชนที่เห็นความสำคัญของการพัฒนา ต่างมีความเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติ มีความเป็นประชาธิปไตยสูงซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของการบริหารแบบมีส่วนร่วม (participatory management) โดยมีลักษณะการบริหารจากล่างสู่บน (bottom-up) ซึ่งการบริหารทีมงานจะต้องค่อย ๆ ค้นหา คุณสมบัติและทักษะความสามารถของทีมงาน และให้ทีมงานได้พัฒนาตัวเองให้มีความรู้ในประเด็นเนื้อหา และกระบวนการจัดเวทีเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามเป้าหมายที่วางไว้

2. กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารทำให้เกิดการประยุกต์ใช้แนวคิดการบริหารหลายแนวคิดเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่

2.1 การสร้างนักวิจัยในท้องถิ่น โคนเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสร้างคนในชุมชนให้มีการพัฒนาทางความคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสร้างเยาวชนให้เป็นนักวิจัยน้อย ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนากระบวนการในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ปัญหาของคนในชุมชนอย่างมีส่วนร่วมโดยเยาวชนเกิดการเรียนรู้และวางแผน แก้ปัญหา คัดค้านกิจกรรม ลงมือปฏิบัติ สังเกตและสะท้อนภาพจากการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การวางแผนใหม่ โดยให้ความสำคัญของการระดมความคิดเห็น การทำงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลและข้อมูลความจริง อย่างเป็นเหตุเป็นผล การทำงานเป็นทีม ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในกระบวนการวิจัย

2.2 การสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในท้องถิ่น ทำให้เยาวชนแต่ละหมู่บ้านมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น มีการปรึกษาหารือเมื่อมีปัญหาที่เกิดจากโครงการที่ทำในแต่ ละหมู่บ้าน เพื่อหาทางแนวทางการแก้ปัญหาาร่วมกัน มีการประสานเยาวชนในหมู่บ้านอื่นมาช่วยเหลือ โครงการของหมู่บ้านตนเอง ดังนั้นการบริหารเครือข่ายการเรียนรู้

2.3 การค้นหาทีมวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องค้นหาคุณสมบัติของทีมวิจัยที่เหมาะสมและมีความสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้

3. กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารทำให้เกิดการจัดการองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการวิจัย ซึ่งได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนสองฝั่งลำน้ำแม่สาร ซึ่งสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในพื้นที่อื่น และการพัฒนาศักยภาพด้านอื่นของเยาวชนได้ ตลอดจนชุดกิจกรรม “ค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร” ซึ่งทีมวิจัยเยาวชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นดังจะเห็นได้จาก สันธุ์ สโรบล (2552: 56) ที่กล่าวว่า การบริหารจัดการความรู้เป็นเรื่องของการสร้าง “สังคมแห่งการเรียนรู้แห่งอนาคตในชุมชน” ให้เกิดอย่างยั่งยืน โดยการบันทึกความรู้จากฐานรากของท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนระดับรากหญ้า

กล่าวโดยสรุป การที่ชุมชนสองฝั่งลำน้ำแม่สาร ได้แก่ ผู้นำหมู่บ้าน ผู้ปกครองเยาวชน ผู้รู้ในหมู่บ้าน เยาวชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ ตลอดจนทีมวิจัยที่เป็นทั้งคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ รวมกลุ่มกันปฏิบัติการค้นหากระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เป็นการบริหารเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยการบริหารกลุ่มคนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมกันวางแผน คิดค้นแนวจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชน รวบรวมองค์ความรู้จากการปฏิบัติการในชุมชน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นอกชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งกระบวนการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมกับบริบทของเยาวชนในชุมชน บนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีอยู่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร บนแนวคิดของการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างองค์ความรู้และก่อให้เกิดความยั่งยืนของการพัฒนาในชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากการวิจัยพบว่าเยาวชนที่ผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารระยะหนึ่ง ส่งผลทำให้มีความกระตือรือร้นและสามารถเสนอความคิดเห็น ในที่ประชุมขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทำให้ได้รับคัดเลือกเป็นคณะกรรมการในสภาเด็กและเยาวชนของ อบต. และพบปัญหาด้านการทำงานในสภาเด็กและเยาวชนเนื่องจาก เจ้าหน้าที่

ที่ดูแลงานในสภาเด็กและเยาวชน มีทักษะในการทำงานร่วมกับเยาวชนน้อย ดังนั้น อบต. ศรีบัวบาน ป่าสัก และเวียงของ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการนำกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนไปใช้ในการพัฒนาเยาวชนในสภาเด็กและเยาวชนของตำบล โดยดำเนินการดังนี้

1. ฝ่ายบริหารของ อบต. ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ อบต. ที่มีหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับสภาเด็กและเยาวชนให้มีทักษะความสามารถและนำกระบวนการพัฒนาไปใช้ใน

2. เจ้าหน้าที่จาก อบต. ประสานงาน ให้เกิดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เครือข่ายเยาวชน ในตำบล เพื่อให้หมู่บ้านที่มีเยาวชนที่ผ่านการพัฒนามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสภาเด็กและเยาวชนในตำบลที่ตนเองอาศัยอยู่ และขยายเครือข่ายสู่ช่วยเหลือ หมู่บ้านอื่นต่อไป

3. ฝ่ายบริหารของ อบต. ควรขอความร่วมมือกับสถานศึกษาที่ใช้ กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในการพัฒนานักเรียนและนำนักเรียนช่วยขับเคลื่อนเยาวชนในชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากเยาวชนส่วนใหญ่ในชุมชนยังอยู่ในระบบโรงเรียนและผู้ปกครองยังคงยอมรับในการพัฒนา บุตรหลานในระบบโรงเรียนมากกว่าชุมชนดำเนินการเอง

4. เจ้าหน้าที่ของ อบต. ควรประสาน ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง คนในชุมชน และ โรงเรียนในชุมชน ประชุมและร่วมมือกันวางแผนจัดทำโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการสร้างศูนย์เรียนรู้ของชุมชน และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้าไป แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้ในชุมชน มีการจัดกิจกรรมที่เป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ตามความสนใจของเยาวชนแต่ละกลุ่ม

5. อบต. และหน่วยงานในจังหวัดลำพูนควรร่วมมือกัน ในการส่งเสริม การสร้าง เยาวชนต้นแบบในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ระดับภาค และระดับประเทศต่อไปตาม ศักยภาพของเยาวชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการทุกคนอยู่ในระบบโรงเรียน ในการทำกิจกรรมตาม โครงการซึ่งทำในวันหยุด เยาวชนส่วนใหญ่พบปัญหาที่ต้องทำกิจกรรมกับทาง โรงเรียน ซึ่ง กิจกรรมเหล่านั้นไม่สอดคล้องกับความสนใจของนักเรียนแต่ถูกบังคับให้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งถือว่าเป็นความสูญเปล่า ดังนั้นรัฐควรจัดให้มีหน่วยงานใหม่ที่ทำหน้าที่บริหารจัดการระบบการศึกษา แนวใหม่ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพคนให้ครอบคลุมทุกด้านสำหรับเยาวชนที่สนใจและสมัครเรียน ในหลักสูตรใหม่ โดยกำหนดนโยบาย และสนับสนุนให้มีการจัดหลักสูตรแนวใหม่ที่เกิดจาก

ท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรอย่างแท้จริง สนับสนุนให้ชุมชนสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นศูนย์รวมใจของคนในชุมชนเพื่อให้ชุมชนรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นท้องถิ่น

2. เพื่อก่อให้เกิดการปฏิบัติจริงตามนโยบายตามแนวทางการสร้างหลักสูตรใหม่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ซึ่งมีหน้าที่หลักในการพัฒนาเยาวชน ควรร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งคณะทำงานที่จัดให้นักเรียนในระดับ อนุบาล และประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา เข้าสู่ระบบการศึกษา แนวใหม่ คือการศึกษาที่ให้นักเรียนพัฒนาศักยภาพครอบคลุมทุกด้าน ตามความสมัครใจของสถานศึกษา ควบคู่กับหลักสูตรอื่น ๆ ที่ดำเนินการอยู่ ตลอดจนขอความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเพื่อกำหนดเป็นโควตาที่ชัดเจน สำหรับนักเรียนที่ผ่านหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพคน เพื่อให้ก่อให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ตลอดจนมีการกำหนดเจ้าภาพหลัก เจ้าภาพร่วม ในการดำเนินงานอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม

3. ผลจากการวิจัยทำให้เกิดกลุ่มเยาวชนที่ทำโครงการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง จากผลงานที่ปรากฏทำให้ได้รับการยกย่องและได้รับคัดเลือกเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีผลงานดีเด่น สื่อต่าง ๆ เช่นหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และสถานีวิทยุ เข้ามาขอสัมภาษณ์ และนำไปออกอากาศ ทำให้เยาวชนและชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ องค์กรในท้องถิ่นให้ความสำคัญและให้งบประมาณสนับสนุนมากขึ้น ดังนั้นรัฐควรมีนโยบายให้สื่อต่าง ๆ สร้างและนำเสนอสื่อที่สร้างสรรค์ โดยส่งเสริมให้สื่อทำหน้าที่สร้างเสริมความเข้าใจอันดีของคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่ครอบคลุมทุกด้าน และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแสดงความสามารถ เช่น เชิญเยาวชนที่ทำกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ด้านต่าง ๆ เช่น กลุ่มรักษาน้ำ กลุ่มรักษป่า กลุ่มวัฒนธรรมท้องถิ่น ออกรายการโทรทัศน์ วิทยุ หรือลงหนังสือพิมพ์

4. ระหว่างการทำโครงการพบว่ามีกิจกรรมและโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) เข้ามาในชุมชนหลายโครงการ บางกิจกรรมไม่สอดคล้องกับความสนใจของเยาวชน และส่วนใหญ่เป็นโครงการไม่ต่อเนื่อง ดังนั้น กระทรวง ทบวง หรือ กรมต่าง ๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ควรมีการร่วมมือกันในการวางแผน เพื่อสนับสนุน ส่งเสริม การพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยใช้

กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนครอบคลุมทุกด้าน เพื่อไม่ให้เกิดการซ้ำซ้อนของโครงการ และเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้กระบวนการด้วยตนเอง

5. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่รับผิดชอบงานด้านการพัฒนาเยาวชนในระบบ ควรส่งเสริมการนำกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนไปใช้ในโรงเรียน โดยเริ่มจากโรงเรียน ในชุมชนของพื้นที่สามตำบล คือ ตำบลศรีบัวบาน ป่าสัก และเวียงยอง ที่สมัครใจเริ่มดำเนินการ ก่อน ทั้งนี้เนื่องจากคนในชุมชนบางส่วนมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพ เยาวชนที่ครอบคลุมทุกด้าน ควบคู่กับหลักสูตรในปัจจุบัน โดยดำเนินการอบรมครู เพื่อให้มีความ เข้าใจในการจัดกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนและให้มีการติดตามผลการนำไปปฏิบัติใน โรงเรียนนำร่องเพื่อพัฒนากระบวนการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อ เตรียมชุมชนรอบ ๆ ในโรงเรียนที่นำร่องการใช้กระบวนการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนเห็นความสำคัญ ของการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

7. หน่วยงาน และองค์กรในจังหวัดที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชน และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรร่วมมือกันวางแผน การจัดทำศูนย์เรียนรู้ชุมชน และดำเนินการให้ นักเรียนเข้าไปศึกษาในแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามความสนใจของนักเรียนแต่ละกลุ่ม และสามารถ นำมาเทียบโอนในหลักสูตรพัฒนาผู้เรียนได้ ซึ่งอาจแก้ปัญหาการเรียนพิเศษในวันหยุดได้บางส่วน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขอแนะนำประเด็นของปัญหาามาเป็นฐานในการ พัฒนาสู่การวิจัยต่อไปดังนี้

1. พี่เลี้ยงในชุมชนมีความสำคัญต่อกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร พบว่าหมู่บ้านใดมีพี่เลี้ยงในหมู่บ้านทำให้กลุ่มเยาวชนมีความเข้มแข็ง จำนวนเยาวชนในกลุ่มเพิ่มขึ้น เยาวชนทำกิจกรรมในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง แต่หมู่บ้านใดไม่มีพี่เลี้ยง ในชุมชน การเพิ่มจำนวนเยาวชนในกลุ่มจะน้อย หรือไม่มี และไม่เกิดกิจกรรมของเยาวชนต่อเนื่อง จากของโครงการ ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาวิจัยต่อเนื่องโดยการพัฒนาเยาวชนที่ผ่านการพัฒนา ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารเพื่อเป็นพี่เลี้ยงในชุมชนของตนเองทั้งนี้เพื่อค้นหากลุ่มของ เยาวชนในการขับเคลื่อนงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

2. ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีกลุ่มเยาวชน เพียง 2 หมู่บ้าน จาก 13 หมู่บ้าน สามารถ ดำเนินกิจกรรม และมีความสามารถดำเนินกิจกรรมในการถ่ายทอดความคิดด้านการอนุรักษ์ลำน้ำ

แม่สารให้กับเยาวชนรุ่นน้อง ดังนั้นจึงควรมีการศึกษากระบวนการถ่ายทอดแนวความคิด ของเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง ตลอดจนศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการถ่ายทอดแนวความคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเยาวชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

3. เป็นที่ปรากฏผลอย่างชัดเจนว่าทีมวิจัยเยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารได้รวดเร็วกว่าเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ โดยเฉพาะศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ และการแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในด้านสิ่งแวดล้อม จากผลงานในการทำโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลทำให้เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนและนอกชุมชน โดยได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรด้านการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งสาเหตุน่าจะมาจากกรณีที่ทีมวิจัยมีโอกาสฝึกกระบวนการวิจัย ครบทุกขั้นตอน จึงทำให้มีการพัฒนาศักยภาพได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาวิจัยกระบวนการสร้างและพัฒนานักวิจัยเยาวชนในพื้นที่อย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง

4. จากการประสานงานในพื้นที่ในการทำกิจกรรมตามโครงการ พบว่า อบต. เป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ สถานที่ และบุคลากร แต่ผู้บริหารใน อบต. ยังไม่มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นท้องถิ่นอย่างเพียงพอ ยกเว้น อบต. ป่าสักที่เริ่มเห็นความสำคัญของงานวิจัย ดังนั้น สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรให้การสนับสนุนที่เล็ง และสนับสนุนงบประมาณให้นักวิจัยในพื้นที่ในการวิจัยเพื่อสร้าง อบต. แกนนำโดยเริ่มจาก ตำบลป่าสัก ศรีบัวบาน และเวียงยอง ตามลำดับ

บรรณานุกรม

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538. ชุดวิชาวิจัยทางการศึกษานอกโรงเรียน: การวิจัยปฏิบัติการ
อย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์.
- กรมวิชาการ. 2543. การวิจัยและพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย. กรุงเทพฯ: กองวิจัยทางการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. 2544. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2544. สะพานสีเขียวสู่การปฏิบัติสิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2546. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: วัฒนา
พานิช.
- กันยา สุวรรณแสง. 2542. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ: รวมสาสน์.
- กาญจนา ไชยพันธ์. 2549. แนวคิดจิตวิทยาของโรเจอร์สกับการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็น
ศูนย์กลาง. วารสารวิชาการ 4, 5.
- กิตติศักดิ์ ปวนปิ่นคำ. 2551. แนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาโดยการมีส่วนร่วมของ
เยาวชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย.
- คมสัน วาฤทธิ. 2545. ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ:
กรณีศึกษาชุมชนลำน้ำว่า อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จรวายพร ธรณินทร์. 2552. รายวัน ข่าวสด. 28 สิงหาคม: 18.
- จารุวรรณ พุพะเนียด. 2542. ผลการใช้เทคนิคบททวนความรู้เดิมแบบต่างๆที่มีต่อความพึงพอใจ
การมีส่วนร่วมในการเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียน
มัธยมศึกษาตอนต้น. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินตนา แยกแก้ว. 2545. การพัฒนาศักยภาพของผู้ปกครองด้านการสนับสนุนการศึกษาโดย
กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เฉลียว บุรีภักดี และ นิสารัตน์ ศิลปเดช. 2545. ชุดการศึกษาค้นคว้ารายวิชาทรัพยากรมนุษย์กับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี. (เอกสารอัดสำเนา).
- เจ็ดศักดิ์ ชุมนุช. 2540. รายงานผลการวิจัยเรื่องการนิเทศโดยใช้รูปแบบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์โดยวิธีการทางคุณภาพโรงเรียนบ้านท่ามะขาม ต.ตะนาวศรี อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี. กรุงเทพฯ: เนติกุลการพิมพ์.
- ณัฐวุฒิ ชาญชัย. 2551. การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชอบ เข้มกลัด และ โกวิท พวงงาม. 2547. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2531. “ทิศทางการพัฒนาชนบทในอนาคต”. วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ 28, 4 (ตุลาคม): 542-563.
- ฉิมภัทร ภูมิรัตน์. 2552. “ปลัดศษ. แนะนำยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษารอบที่ 2 มุ่งพัฒนาครูและนักเรียน”. สำนักข่าวแห่งชาติกรมประชาสัมพันธ์. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://thainews.prd.go.th> (16 ธันวาคม 2551).
- ถวิล ธาราโกชน์. 2543. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ทนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ. 2534. การพัฒนาเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ทวีศักดิ์ นพเกษตร. 2541. วิถีสังคมไทย 2540 กับบทบาทของวิทยากรกระบวนการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ทิสนา เขมณี. 2544. “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: CIPPA MODEL”. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (มีนาคม-มิถุนายน): 14-21.
- ทัศนันท์ บุญสวน. 2550. กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธรรมเกียรติ กั่นอริ. 2543. รายงานสถานะการศึกษาไทย ปี 2542/2543: พลิกสถานการณ์บนพื้นฐานกฎหมายปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา.
- นพมาศ ชีรเวทิน. 2546. จิตวิทยาสังคมกับชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นริศว์ ปราบมภ์. 2548. การพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: คูชฎินิพนธ์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- นเรศ สงเคราะห์สุข. 2541. **กรอบความคิดเพื่อส่งเสริมเพื่อการพัฒนา: การมีส่วนร่วมของชุมชน.**
กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- นิเวศน์ กิตติเชฎฐโฐ. 2549. **การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร.**
เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิตย์ ทศนิยม. 2544. **การส่งเสริมสุขภาพ: มิติการสร้างพลังอำนาจ. เอกสารประกอบการบรรยาย**
โครงการวิชาการสัญจรของสมาคมพยาบาลสาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขตขอนแก่น.
(เอกสารอัดสำเนา)
- เนาวรัตน์ พลายน้อย. 2546ก. **การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการถอดบทเรียนด้วยเครื่องมือ**
การวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review). เอกสารประกอบการฝึกอบรมการ
สรุปบทเรียน สะท้อนกลับและปรับตัว.
- _____. 2546ข. **การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการถอดบทเรียนด้วยเครื่องมือการ**
วิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review). เอกสารประกอบการฝึกอบรมการสรุป
บทเรียน สะท้อนกลับและปรับตัว. อ้างถึงใน กันยา สุวรรณแสง. 2542. **จิตวิทยาทั่วไป.**
กรุงเทพฯ: รวมสาสน์.
- บรรชกร กล้าหาญ. 2548. “การบูรณาการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับผู้เรียนโดยใช้กิจกรรมบัตร
คุณธรรมและระบบคู่สัญญา”. **วารสารการศึกษาไทย 2,15.**
- บังอร ภาณุสี. 2544. **การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษา**
ปีที่ 2 โดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์. ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บัณฑิต อ่อนคำ. 2529. **การระดมความคิดเห็นและข้อเสนอต่อปัญหาแนวทางวิจัยเชิงปฏิบัติการ**
แบบมีส่วนร่วม: การวิจัยเพื่องานพัฒนาประสพการณ์จากภาคสนาม. กรุงเทพฯ:
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **อ้างถึงใน** วันเพ็ญ วอกกลาง. **การมีส่วนร่วม**
ของเกษตรกรในการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- บัญญัติ คุ่มภัย. 2542. **พฤติกรรมกรสอนของครู: ศึกษากรณีโรงเรียนลาดทิพรสวิทยาคม.**
นครสวรรค์: โรงเรียนลาดทิพรสวิทยาคม.
- บุญเรือง ไตรเรืองวรรณ. 2548. **การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักสูตรการ**
พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์อย่างครบวงจรสำหรับเยาวชนในสถานศึกษา. การประชุม
วิชาการการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ.

- ประวัติ เอรารวรรณ์. 2539. การเสริมสร้างพลังอำนาจครู: การวิจัยแบบสนทนากลุ่ม. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. 2545. การพัฒนาพลังสร้างสรรค์ขององค์กร: วิธีแก้ปัญหาที่ยากและสลบซับซ้อน. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิยะพร ชุ่มจันทร์. 2546. การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การผลิตเสื้อกของโรงเรียนนาหนังวิทยา อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. 2539. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534. 2534. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 106 ตอนที่ 203: 2.
- พัฒนา สุขประเสริฐ. 2542. ศักยภาพของเยาวชนไทยกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พันธ์ทิพย์ รามสูตร. 2545. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: พี เอ ลีฟวิ่ง.
- พิมพ์พร จันทร์ดี. 2545. การเรียนการสอนแบบให้นักศึกษาเป็นศูนย์กลางและการใช้การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระดับความสามารถทางภาษาของนักศึกษา : การพินิจศึกษา เฉพาะรายโดยการศึกษานักศึกษาปริญญาโทคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.
- ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. 2531. “การมีส่วนร่วมของประชาชน”. วารสารพัฒนาชุมชน 27 (กุมภาพันธ์): 24. อ้างอิงใน กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพ และพิทักษ์เด็ก เยาวชนผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ. ม.ป.ป. “ผลงานการศึกษา วิจัย Best practices เครือข่ายเข้มแข็ง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานพัฒนาสังคม”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://oppn.opp.go.th/research05.php> (8 มกราคม 2550).
- ภูมิธรรม เวชยชัย. 2527. บทบาทขององค์การอาสาสมัครเอกชนในการสร้างสถาบันเกษตรกรเพื่อการพัฒนา: ศึกษากรณีการสร้างกลุ่มธนาคารขององค์การอนุเคราะห์เด็กเปรียบเทียบอ้างอิง การสร้างกลุ่มธนาคารของกรมการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2541. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 8. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- ยาใจ พงษ์บริบูรณ์. 2537. “การวิจัยเชิง ปฏิบัติการ (Action Research)”. วารสารศึกษาศาสตร์ 17 (ม.ย.-ก.ค.): 11-15.
- ยุพิน จงเจริญทรัพย์. 2546. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมนักศึกษา กับการพัฒนาตนเองของนักศึกษาสถาบันราชภัฏจันทรเกษม. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รัตนะ บัวสนธ์. 2541. วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- รัตนา ลือวานิช. 2539. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและการเสริมสร้างพลังอำนาจในงานกับความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวง สาธารณสุข. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วชิรสาร ศรีอรุณ. 2542. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของนักศึกษาในกิจกรรมการออกค่ายอาสา พัฒนาชนบท : ศึกษากรณี ชมรมบำเพ็ญประโยชน์มหาวิทยาลัยรังสิต. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกริก.
- วรภา ชัยเลิศวิชกุล. 2535. คู่มือการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความคุ้นเคยในการฝึกอบรม. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ก.พ. สวัสดิการ.
- วราภรณ์ อยู่วัฒนา. 2544. การศึกษาการมีส่วนร่วมของเยาวชนต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอก โรงเรียนของศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิเชียร เกตุสิงห์. 2552. “คำเฉลี่ยกับการแปรความหมาย : เรื่องง่าย ๆ ที่บางครั้งก็พลาดได้”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://library.uru.ac.th/article/htmlfile/1803382.htm> (15 พฤษภาคม 2551).
- วิทยา ด้านธำรงกุล. 2546. การบริหาร. กรุงเทพฯ: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.
- วิทยากร เชียงกุล. 2544. รายงานสถานะการศึกษาไทย ปี 2543/2544 ปริญญาการศึกษาไทย อย่างไร เพื่อใคร เพื่ออะไร. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- วิลาสินี วิเชียรรัตน์. 2545. ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ” การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน เป็นสำคัญ การสอนแบบ “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: ดับบิว.เจ.พรีอบเพอดี.
- วิไลวรรณ เหมือนชาติ. 2540. การศึกษาพัฒนาการเรียนรู้ : การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้ โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา. สุรินทร์: สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สุรินทร์.
- ศรีเรื่อน แก้วก้งวาน. 2540. จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี. 2545. รายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2544/2545 ฝ่าวิกฤติการปฏิรูปการศึกษาสู่สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ศิริชัย กาญจนวาสิ. 2547. ทฤษฎีการประเมิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมนึก ปัญญาสิงห์. 2536. “การพัฒนาชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน”. วารสารพัฒนาชุมชน 11, 2 (พ.ย.36-เม.ย.37).
- สมบูรณ์ ศาสดาชีวิน. 2526. จิตวิทยาเพื่อการศึกษาผู้ใหญ่. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมบัติ ท้ายเรือคำ. 2547. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาหลักสูตรการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนสำหรับครูสังกัดคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน. พิษณุโลก: ศูนย์นิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน. 2544. คู่มือครูโครงการสิ่งแวดล้อมชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแห่งประเทศเดนมาร์ก.
- สมาคมสิ่งแวดล้อมไทย. 2548. “ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.thaienvi.org/activity/Envi-Camp/Envi_camp.asp (15 กุมภาพันธ์ 2551).
- สินธุ์ สโรบล. 2552. วิธีวิทยาวิจัยเพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชน: บทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเทศไทยและประสบการณ์จากต่างประเทศ. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สิริพันธุ์ อมรพันธุ์บดินกุล. 2544. ศักยภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของเยาวชน: กรณีศึกษากลุ่มเยาวชนเฮออักแม่จริม อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุชา จันท์เอม. 2542. จิตวิทยาวัยรุ่น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุธีระ ประเสริฐสรรพ. 2544. สรรพสิ่งล้วนวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุพัตรา ชาคิปัญญาชัย. ม.ป.ป. กระบวนการเรียนรู้: แนวคิด ความหมาย และบทเรียนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.
- สุภางศ์ จันทวานิช. 2545. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. 2546. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ศุมาลี จันทร์ชลอ. 2540. การศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนักเรียน.
กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- สุรางค์ โคว์ตระกูล. 2548. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุริน คล้ายรามัญ. 2543. การพัฒนากระบวนการอบรมโดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์
และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมเพื่อเสริมสร้างความรู้เจตคติและการมีส่วนร่วมทางการ
เมืองของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุวารี วงศ์ทองแก้ว. 2540. ความขัดแย้งอันเกิดจากการจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำ
แม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2548. ชุมชนวิจัย ชุมชนแห่งการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนา
สู่อนาคตที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550. [ระบบออนไลน์].
แหล่งที่มา [http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/book/บทที่ 2
ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมไทย.pdf](http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/book/บทที่ 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมไทย.pdf) (9 สิงหาคม 2550).
- _____. 2552. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา [http://www.idd.go.th/Thai-
html/05022007/PDF/.../index.htm](http://www.idd.go.th/Thai-html/05022007/PDF/.../index.htm) (9 สิงหาคม 2550).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543. แผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-
2544. กรุงเทพฯ: อรรถผลการพิมพ์.
- สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.
2544. แนวทางการวัดและประเมินผลในชั้นเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ตาม
หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: สำนักนิเทศและพัฒนา
มาตรฐานการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
- แสงเดือน ทวีสิน. 2545. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเส็ง.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. 2548. การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ : บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม.
พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- อกัย โยธินวิภาตะ. 2543. ข้อบกพร่องของกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้. เชียงใหม่:
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- อติศรา ชูชาติ. 2545. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
ประมวลบทความนวัตกรรมการเรียนรู้สำหรับครูปฏิบัติการศึกษา เล่ม 1.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง. 2549. เอกสารการสอนชุดวิชาปัญหาการพัฒนาชนบทไทย. สาขาวิชา
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อารักษ์ กัมปนาทบวร. 2545. ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชน
ปกากะกอบ บ้านแม่ยางล้าน อำเภอมะเขม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Arnold, R., & Burke, B. 1983. **Popular Education Handbook**. Ontario: CUSO Development
Education.
- Bagnall R.G. 1989. Participation by Adults: Some traps for Development Educators. Adult
Education and Development German Adult Education Association. 32 (March): 23-28.
อ้างอิงใน กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก
เยาวชนผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ. ม.ป.ป. “ผลงานการศึกษาวิจัย Best
practices เครือข่ายเข้มแข็ง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานพัฒนาสังคม”. [ระบบ
ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://oppn.opp.go.th/research05.php> (8 มกราคม 2550).
- Bandura, A. 1986. **Social Foundations of Thought and Action**. Englewood Cliffs, NJ:
Prentice-Hall.
- Bishopelal, A. 1988. **Basic & Tool: a Collection of Popular Education Resources and
Activities**. Ontario: CUSO Development Education.
- Dennis, B. 1970. The open society paradox : why the 21st century calls for more openness-- not
less. Washington, D.C.: Brassey's Inc. อ้างอิงใน นริศว์ ปรารมภ์. 2548. การพัฒนา
บทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา.
กรุงเทพฯ: คู่มือนิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Erikson, E. 1950. Childhood and Society. New York: W.W. Norton. อ้างอิงใน สุรางค์
ไคว้ตระกูล. 2548. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

- Erwin C. H. 1975. *The Missing Link : the Study of Implementation of Social Policy*. Washington D.C.: The Urban Institute. อ้างอิงใน กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชนผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ. ม.ป.ป. “ผลงานการศึกษาวิจัย **Best practices** เครือข่ายเข้มแข็ง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานพัฒนาสังคม”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://oppn.opp.go.th/research05.php> (8 มกราคม 2550).
- Fasteau, M. 1975. **The Male Machine**. New York: Delta.
- Franklyn L. 1985. *Popular Participation in Planning for Basic Weed: Concepts Methods and Practices*. Alder Shot: Gower Publishing Co., Ltd. อ้างอิงใน กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชนผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ. ม.ป.ป. “ผลงานการศึกษาวิจัย **Best practices** เครือข่ายเข้มแข็ง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานพัฒนาสังคม”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://oppn.opp.go.th/research05.php> (8 มกราคม 2550).
- Gagné, R.M. 1970. **The conditions for learning** (2nd Ed). New York: Holt Rinehart & Winston.
- Gagné R.M. and Briggs L.J. 1974. *Principles of Instructional Design*. New York: Holt Rinehart and Winston. อ้างอิงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2543. *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมกรุงเทพ.
- Hirsch, P. 1990. *Development dilemmas in rural Thailand*. Singapore: Oxford University Press. อ้างอิงใน ศิริกาญจน์ โกสุมภ์. 2542. *การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ.
- Kagan, J., Rosman, B. L., Day, D., Albert, J., & Philips, W. 1964. “Information processing in the child: Significance of analytic and reflective attitudes”. **Psychological Monographs** 78, 1: Whole No. 578.
- Kanter, R.M. 1977. **Men and women of the corporation**. New York: Basic Books.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. 1991. **The Action Research Planner**. Geelong: Deakin University Press.
- Knowles, M. S. 1980. **The Modern Practice of Adult Education: from Pedagogy to Andragogy**. Englewood Cliffs: Prentice Hall/Cambridge.
- Lewin, K. 1935. **A dynamic theory of personality**. New York: McGraw-Hill.

- Merriam S. and Caffarella R. 1991. **Key The Theories of Learning's, Learning in Adulthood**. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rogers, Carl R. 1945. "The Non-Directive Method as a Technique for Social Research". *American Journal of Sociology* 50: 279-283. อ้างถึงใน ทิศนา แขมมณี. 2544. "การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: CIPPA MODEL". *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* (มีนาคม-มิถุนายน): 18-25.
- Russell, R., and Rus, V. (Eds.). 1991. **International handbook of participation in organization: Vol. 2**. Ownership and participation. Oxford: Oxford University Press.
- Sullivan H. 1953. *Interpersonal Theory*. New York: W.W. Norton. อ้างถึงใน สุรางค์ โคว์ตระกูล. 2548. *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Tandon, R. 1988. "Social Transformation and Participatory Research". Overview article in special issue of *Convergence* Vol.XXI: 2-3. อ้างถึงใน กระทรวงศึกษาธิการ. 2546. *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- Turton A. 1987. *Production, Power and Participation in Rural Thailand: Experiences of Poor Farmers' Groups*. Prologue by Mary Hollnsteiner Racelis. Genev: United Nations Research Institute for Social Development (UNSRISD). อ้างถึงใน กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชนผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ. ม.ป.ป. "ผลงานการศึกษาวิจัย Best practices เครือข่ายเข้มแข็ง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานพัฒนาสังคม". [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://oppn.opp.go.th/research05.php> (8 มกราคม 2550).
- Weiss M. 1994. Ethnographic semi-structured interviews. pp. 6-10. **In Qualitative methods workshop** April 11-29. Tanzania: UNDP/WORLD BANK/WHO.
- Wignaraja, P. 1991. **New Social Movement in South: Empowering the people**. London: Sang Publication.
- Wilson, R.B. 1992. *The Social Dimensions of Sectarianism : Seets and New Religious Movements*. London: Oxford University Press. อ้างถึงใน กัญญา สุวรรณแสง. 2542. *จิตวิทยาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: รวมสาสน์.
- Woodrow. 1946. "The Ability to Learn". *Psychological review* 53: 147-158. อ้างถึงใน กัญญา สุวรรณแสง. 2542. *จิตวิทยาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: รวมสาสน์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

ตารางผนวก 1 ข้อมูลเยาวชนรุ่นที่ 1 ตำบลศรีบัวบานที่เข้าร่วมโครงการวิจัย

ที่	ชื่อสมมุติ	อายุ	โรงเรียน	หมู่บ้าน
1	อารมณั	16	จักรคำคณาทร	จำขี้มด
2	อ้อมแอ้ม	16	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	จำขี้มด
3	นุ่น	16	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	จำขี้มด
4	ที๋อปเท็น	16	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	จำขี้มด
5	ไก้ไต้ง	16	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	จำขี้มด
6	น้ำตาล	16	ส่วนบุญโญปถัมภ์	จำขี้มด
7	เพลินใจ	16	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	จำขี้มด
8	แป้งร่า	16	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	จำบอน
9	น้ำนิล	14	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	จำบอน
10	น้ำอ้อย	16	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	ดอนแก้ว
11	เมืองใหม่	17	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	ดอนแก้ว
12	กวางดาว	17	ส่วนบุญโญปถัมภ์	ทุ่งยาวใต้
13	อันอัน	16	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	ทุ่งยาวใต้
14	บ้อมแป้ม	14	บ้านม้า	ทุ่งยาวใต้
15	นู้ก	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวใต้
16	พลอยใส	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวใต้
17	อิกคิว	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวใต้
18	บอนบอน	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวใต้
19	หนึ้ง	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
20	ลักกี้	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
21	น้ำหนึ้ง	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
22	โทนี่	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
23	อู้กอิก	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
24	ตุ้มตาม	14	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
25	อายะ	15	วิทยาลัยเทคนิคลำพูน	ทุ่งยาวเหนือ
26	นุ่น	16	บ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
27	แอนนี่	14	โรงเรียนบ้านม้า	ทุ่งยาวเหนือ

ตารางผนวก 1 (ต่อ)

ที่	ชื่อสมมุติ	อายุ	โรงเรียน	หมู่บ้าน
28	น้ำใจ	14	โรงเรียนบ้านม้า	ทุ่งยาวเหนือ
28	อามี	14	โรงเรียนบ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
30	โคนัท	14	โรงเรียนบ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
31	กิ่งไผ่	14	โรงเรียนบ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
32	รตเมย์	15	โรงเรียนบ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ
33	เกล้า	15	โรงเรียนบ้านทุ่งยาว	ทุ่งยาวเหนือ

หมายเหตุ ข้อมูล ณ วันที่ 20 ธันวาคม 2550

ตารางผนวก 2 ข้อมูลเยาวชนรุ่นที่ 2 ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงยอง ที่เข้าร่วมโครงการวิจัย

ที่	ชื่อสมมุติ	อายุ	โรงเรียน	หมู่บ้าน
1	ขวัญดาว	14	อนุบาลลำพูน	สันคะยอม
2	นุ่น	14	มงคลวิทยา	สันคะยอม
3	ไฟว์ต๊ิง	14	อนุบาลลำพูน	สันคะยอม
4	ฝนหลวง	14	อนุบาลลำพูน	สันคะยอม
5	กาก้า	14	อนุบาลลำพูน	สันคะยอม
6	แพนเล็ก	14	มงคลวิทยา	สันคะยอม
7	กีฟกาบ	14	มงคลวิทยา	สันป่าสัก
8	น้ำหวาน	14	มงคลวิทยา	สันป่าสัก
9	แลดี้	14	อนุบาลลำพูน	สันป่าสัก
10	ไอศกรีม	14	มงคลวิทยา	สันป่าสัก
11	แพนด้า	14	ส่วนบุญโญปถัมภ์	บ้านใหม่จตุจักร
12	น้ำมึน	14	มงคลวิทยา	บ้านใหม่จตุจักร
13	ลูกหญิง	12	จักรคำคณาทร	บ้านใหม่จตุจักร
14	ทรายขาว	17	จักรคำคณาทร	บ้านตอง

ตารางผนวก 2 (ต่อ)

ที่	ชื่อสมมุติ	อายุ	โรงเรียน	หมู่บ้าน
15	เอมี	17	จักรคำคณาทร	บ้านตอง
16	คัม	17	จักรคำคณาทร	ป่าขาม
17	ค้อย	17	จักรคำคณาทร	ป่าขาม
18	เบญจา	14	อนุบาลลำพูน	ป่าขาม
19	เอ็มร้อย	14	อนุบาลลำพูน	ป่าขาม
20	เบเบ	16	ส่วนบุญโญปถัมภ์	ป่าแดด
21	เบียร์ไทย	14	โรงเรียนบ้านน้ำพุ	น้ำพุ
22	น้ำฝน	14	โรงเรียนบ้านน้ำพุ	น้ำพุ
23	ถักเปีย	14	โรงเรียนบ้านน้ำพุ	น้ำพุ
24	แอนนา	17	จักรคำคณาทร	น้ำพุ
25	นกน้อย	14	ส่วนบุญโญปถัมภ์	น้ำพุ
26	จิงโจ้	12	โรงเรียนบ้านน้ำพุ	น้ำพุ
27	แต้มทอง	15	โรงเรียนบ้านน้ำพุ	น้ำพุ
28	พิมทอง	14	โรงเรียนบ้านน้ำพุ	น้ำพุ
29	สพาย	13	จักรคำคณาทร	น้ำบ่อเหล็ก
30	มาษา	13	จักรคำคณาทร	หนองซิว

หมายเหตุ ข้อมูล ณ วันที่ 20 ธันวาคม 2550

ภาคผนวก ข

แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมของเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ตารางผนวก 3 แบบสังเกตพฤติกรรมเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ชื่อ-สกุล ผู้ถูกประเมิน.....ชื่อเล่น.....

พฤติกรรมที่แสดงออก	ระดับศักยภาพ					บันทึกเพิ่มเติม
	0	1	2	3	4	
1. ความสามารถในการแสวงหาความรู้						
1.1 เมื่อผู้นำกิจกรรมให้ความรู้ หรืออธิบายวิธีการปฏิบัติกิจกรรมจะมีการจดบันทึก						
1.2 จะมีการซักถามปัญหาเมื่อสงสัย หรือไม่เข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติกิจกรรม						
1.3 เมื่อเมื่อทีมงานนำสรุปกิจกรรม หรือโปสเตอร์ความรู้ หรือเอกสารที่แจกให้ จะเข้าไปอ่านและศึกษาหาความรู้ในเวลาพัก						
1.4 เป็นผู้ให้ความรู้ ข้อมูล และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ต่อประเด็นที่นำมาพูดคุยกันในกลุ่ม						
1.5 เมื่อได้ยื่นสัญญาณจะรีบวิ่งเข้ามาทำกิจกรรม ไม่เซื่องช้า						
1.6 อาสาออกมาทำกิจกรรมเมื่อผู้นำกิจกรรมเปิดโอกาสให้อาสาสมัครออกมาทำกิจกรรม						
รวม						
2. ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ						
2.1 สังเกตวิธีการทำงานของกลุ่มและนำข้อสังเกตเหล่านั้นมาอภิปรายเพื่อทำให้สมาชิกในกลุ่มทำงานร่วมมือกันได้ดียิ่งขึ้น						
2.2 สามารถนำความคิด และข้อเสนอต่าง ๆ จากการอภิปรายสมาชิกในกลุ่มมาสรุปทบทวนประเด็นต่างๆ แล้วลงความเห็นเป็นของกลุ่ม						
2.3 ริเริ่มเฝ้าเสนอความคิดในการนำเสนองานกลุ่มด้วยวิธีการแปลกไม่ซ้ำกับกลุ่มอื่น						
รวม						
3. ความสามารถในการจัดการ						
3.1 เป็นผู้เริ่มต้นวางแผนงานของกลุ่มและกระตุ้น สมาชิกในกลุ่มช่วยกันกำหนดทิศทางการทำงานกลุ่มเพื่อให้งานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ						
3.2 จัดแบ่งงานเป็นส่วน ๆ ให้กับสมาชิกแต่ละคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในงานนั้น						
3.3 คอยกระตุ้นและสอบถามว่างานที่กำหนดนั้นดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตามขั้นตอนที่กลุ่มวางแผน						
3.4 เป็นผู้ประสานงานสมาชิกภายในกลุ่มให้ทำงาน ตามที่ได้รับมอบหมาย						
รวม						

ตารางผนวก 3 (ต่อ)

พฤติกรรมที่แสดงออก	ระดับศักยภาพ					บันทึกเพิ่มเติม
	0	1	2	3	4	
4. ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น						
4.1 ให้ความร่วมมือกันในการทำกิจกรรม และรับฟังความคิดเห็นของคนในกลุ่ม						
4.2 ช่วยเหลือ เกื้อกูล สมาชิกในกลุ่ม และนอกกลุ่ม อย่างสม่ำเสมอ						
4.3 เล่าเรื่องตลก หรือทำให้เพื่อนสมาชิกกลุ่ม สนุกสนานระหว่างการทำงานทำให้ทุกคนทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขและไม่เบื่อ						
4.4 ตั้งทำงานที่ได้รับมอบหมายจากกลุ่มให้สำเร็จ						
4.5 ควบคุมอารมณ์ และไม่แสดงพฤติกรรม โกรธ เมื่อเกิดข้อขัดแย้งระหว่างการทำกิจกรรม						
รวม						
5. ความสามารถในการเป็นผู้นำ						
5.1 เป็นที่ชื่นชอบและประทับใจของผู้อื่น						
5.2 สามารถพูด ชักชวน โน้มน้าวให้ผู้อื่นคล้อยตาม						
5.3 เป็นผู้กระตุ้นการทำงานให้ในกลุ่มให้มีความขยันขันแข็งเพื่อบรรลุเป้าประสงค์ที่วางไว้						
5.4 สามารถไกล่เกลี่ยสมาชิกในกลุ่มเมื่อมีปัญหาข้อขัดแย้ง						
5.5 เมื่อมอบหมายงานจะเป็นคนเริ่มต้นพูดหรือทำก่อนเป็นคนแรก						
5.6 นำกิจกรรมต่างๆ ได้ เช่น กิจกรรมนันทนาการ และการนำเสนองานกลุ่ม						
5.7 เป็นผู้กระตุ้นด้วยคำพูด หรือท่าทางที่แสดงถึงการชื่นชม และขอบคุณสมาชิกในกลุ่มเมื่อสมาชิกเสนอแนะความคิดเห็นต่องานของกลุ่ม						
5.8 เป็นผู้สรุปการอภิปรายหรือการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มให้สมาชิกในกลุ่มเพื่อให้สมาชิกทุกคนเข้าใจการตัดสินใจของกลุ่ม						
รวม						
6. จิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม						
6.1 เมื่อคิมน้ำแล้วเหลือจะไม่เททิ้งจะนำไปรดในต้นไม้						
6.2 เมื่อพบขยะตามทางเดินจะเก็บแล้วนำมาทิ้งใน ภาชนะรองรับขยะ						
6.3 เมื่อพบว่ามิไฟจุดอยู่ใกล้บริเวณทางเดินในป่าจะเข้าไปดับทันที						

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน
/...../.....

ภาคผนวก ค

ชุดกิจกรรมค่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

ชุดกิจกรรมค่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร



อุดมลักษณ์ ดวงลกตก และคณะ



คำชี้แจงประกอบการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้นำเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการจัดกิจกรรมที่เน้นให้เยาวชน เกิดเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและมีภาวะผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงจัดให้เยาวชนได้ปฏิบัติและฝึกฝนจริงเป็นส่วนใหญ่ ตลอดจนฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

แบบบันทึกพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมใช้สำหรับผู้นำกิจกรรมบันทึกหลังการจัดกิจกรรมทุกกิจกรรม และ กลุ่มวิทยากร, ผู้ช่วยวิทยากรที่จัดกิจกรรมในค่ายใช้บันทึกหลังจากการจัดกิจกรรมค่ายของทุกวัน ได้แนบไว้ในภาคผนวก ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการประเมินพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเยาวชน

แบบประเมินเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมและแบบประเมินภาวะผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แนบในภาคผนวก

วัตถุประสงค์การใช้ชุดกิจกรรม

1. เพื่อให้เยาวชนเกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ
2. เพื่อให้เยาวชนมีเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมและมีภาวะผู้นำในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสูงขึ้น
3. เยาวชนมีทักษะด้านการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่นเป็นผู้จัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ค่ายสิ่งแวดล้อม สามารถรวมกลุ่มเขียนโครงการ และนำเสนอโครงการ ตลอดจนดำเนินโครงการได้
4. เพื่อให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุดกิจกรรม และกระบวนการจัดกิจกรรมในทุกขั้นตอน
5. เพื่อให้เยาวชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวันในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและ ร่วมมือดูแลรักษาตลอดจนพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนตลอดไป

ขอบข่ายของกิจกรรมชุดกิจกรรมค่ายพัฒนานักเรียนผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชุดกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพนักเรียนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมประกอบด้วย

1. กิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์	5	ชั่วโมง
2. กิจกรรมเพื่อทักษะการทำงานเป็นทีม และการทำงานร่วมกับผู้อื่น	2	ชั่วโมง
3. กิจกรรมเพื่อสร้างภาวะผู้นำ	3	ชั่วโมง
4. กิจกรรมเพื่อสร้างเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม	12	ชั่วโมง
5. กิจกรรมเพื่อสร้างโครงการ/กิจกรรม	3	ชั่วโมง
6. กิจกรรมเพื่อสร้างความประทับใจและเครือข่าย	5	ชั่วโมง
รวม	30	ชั่วโมง
1. กิจกรรมเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพและกล้าแสดงออกในหลักสูตรประกอบด้วย 5		ชั่วโมง
1. กิจกรรมลมพัด..ลมพัด	30	นาที
2. บิงโกสัมพันธ์	30	นาที
3. กิจกรรมร่วางจับคู่	30	นาที
4. กิจกรรมมานประเพณี	30	นาที
5. กิจกรรมทำอะไรอยู่จ๊ะ	30	นาที
6. กิจกรรมสิ่งแต่กรัง	30	นาที
7. กิจกรรมแปะคิน	30	นาที
8. กิจกรรมโป๊ง..ไอ้หย่า	30	นาที
9. กิจกรรมช่วยเปิดที	30	นาที
10. กิจกรรมจัดตามสั่ง	30	นาที
2. กิจกรรมเพื่อทักษะการทำงานเป็นทีมและการทำงานร่วมกับผู้อื่น	2	ชั่วโมง
ประกอบด้วย		
1. กิจกรรมสร้างเมืองใหม่	90	นาที
2. กิจกรรมคิมน้ำสาบาน	30	นาที
3. กิจกรรมเพื่อสร้างภาวะผู้นำ	3	ชั่วโมง
1. ระดมสมองลักษณะผู้นำ	90	นาที
2. กิจกรรมผู้นำแบบไหนดี	60	นาที
3. กิจกรรมแมวเหมียว	30	นาที

4. กิจกรรมเพื่อสร้างเจตคติเพื่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่า ของสิ่งแวดล้อม	12	ชั่วโมง
1. ละครไปซื้อคึกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	60	นาที
2. วัดสีพจนรอากาศด้วยไลเคน	4	ชั่วโมง
3. walk Rally ฐานสิ่งแวดล้อม ฐานที่ 1 น้ำดี น้ำเสีย ฐานที่ 2 โลกที่เหลืออยู่ ฐานที่ 3 การวัดความสูงของต้นไม้ ฐานที่ 4 ฐานศิลปะจากป่า	7	ชั่วโมง
5. กิจกรรมเพื่อสร้างโครงการและกิจกรรม	3	ชั่วโมง
1. ให้ความรู้เรื่องการทำโครงการ	60	นาที
2. การจัดทำโครงการอย่างง่ายและนำเสนอโครงการ	120	นาที
6. กิจกรรมเพื่อสร้างความประทับใจ	5	ชั่วโมง
1. กิจกรรมกวางน้อย	3	ชั่วโมง
2. กิจกรรมพีธีเทียน	2	ชั่วโมง

กำหนดการจัดกิจกรรมค่ายเพื่อพัฒนานักเรียนผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภาคเรียนที่ 2/2550
ระหว่างวันที่ 17 – 19 เมษายน 2550 ณ อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุยที่ 5 น้ำตกหมอกฟ้า เชียงใหม่

วันที่ 1 ของการจัดกิจกรรมค่าย	
เวลา	กิจกรรม
8.30 - 9.00 น.	ลงทะเบียน ณ สวนป่าน้ำจ๋า หมู่ 12 ต.ทุ่งยาว อ.เมือง จ.ลำพูน
9.00 – 09.45 น.	พิธีเปิดโดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ผู้นำกิจกรรม แนะนำสถานที่ ชี้แจงกิจกรรม Buddy
09.45 – 10.45 น.	กลุ่มสัมพันธ์ (ลมเพ..ลมพัด, รำวงจับคู่)
10.45 – 11.15 น.	ระดมสมองลักษณะผู้นำ
11.15 – 12.15 น.	กลุ่มสัมพันธ์ (ลมเพ..ลมพัด, กิจกรรมโป้ง..ไอ้หย่า)
12.15 – 13.00 น.	กิจกรรมบ้านในฝัน
13.00 – 13.30 น.	รับประทานอาหารกลางวัน/mail box
13.30 – 15.30 น.	กลุ่มสัมพันธ์ บิงโกสัมพันธ์ ,จัดตามสั่ง
15.30 – 16.00 น.	กิจกรรมสำรวจคุณภาพน้ำด้วยสัตว์เล็กน้ำจืด
16.00 – 17.00 น.	กลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมผึ่งแดดกรัง
17.00 – 18.00 น.	เตรียมนำเสนอผลการสำรวจคุณภาพของน้ำ
18.00 – 19.00 น.	ทำธุระส่วนตัวตามอัธยาศัย
19.00 – 19.30 น.	รับประทานอาหาร/mail box
19.30 – 21.00 น.	กลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมผึ่งแดดกรัง - การนำเสนอผลการสำรวจคุณภาพน้ำแต่ละกลุ่มสลับกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์
21.00 – 22.00 น.	(มานประเพณี,กิจกรรมทำอะไรอยู่จ๊ะ, อุดรอยรั่วบรรยากาศ)
22.00	ละครใบ้(Mime)ข้อคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ชี้แจงและนัดหมายกิจกรรมวันต่อไป/สวดมนต์ไหว้พระ/เข้านอน

วันที่ 2 ของการจัดกิจกรรมค่าย	
เวลา	กิจกรรม
06.00 - 06.30 น.	ตื่นนอน/ ออกกำลังกาย
07.00 - 08.00 น.	รับประทานอาหารเช้า/mail box
08.00- 9.00 น.	กลุ่มสัมพันธ์ และชี้แจงกิจกรรม walk Rally
9.00 – 12.00 น.	กิจกรรม walk Rally ฐานสิ่งแวดล้อม 3 ฐาน
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหาร ณ. ฐานที่ทำกิจกรรม
13.00 - 16.00 น.	กิจกรรมกวางน้อย
17.00 - 18.00 น.	อาบน้ำ และพักผ่อนตามอัธยาศัยตามมุมสมุดเงา และจุดเขียน mail box
18.00 – 19.00 น.	รับประทานอาหารเย็น/mail box
19.00 – 20.00 น.	กลุ่มสัมพันธ์/เกม
20.00 – 21.00 น.	สรุปกิจกรรม walk Rally ฐานสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมกวางน้อย
21.00 – 22.00 น.	กิจกรรมพิธีเทียน
22.00น.	สวดมนต์ไหว้พระ/เข้านอน
วันที่ 3 ของการจัดกิจกรรมค่าย	
06.00 - 06.30 น.	ตื่นนอน/ ออกกำลังกาย
07.00 - 08.00 น.	รับประทานอาหารเช้า/mail box
09.00- 12.00 น.	การสร้างโครงการ และกิจกรรม
11.00 – 12.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน mail box
12.00 – 13.30 น.	กลุ่มสัมพันธ์ /เฉลยบัดดี้/แจกสมุดเงาของทุกคน
13.00 – 15.00 น.	พิธีปิดโดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน/พิธีปิดค่ายผู้โดยผู้นำ ชุมนุม
15.00 - 15.30 น.	ทำความสะอาดพื้นที่ค่ายและเตรียมตัวกลับ
15.30	เดินทางกลับโรงเรียน โดยสวัสดิภาพ

**กิจกรรมสร้างสัมพันธ์ภาพ
และกล้าแสดงออกในหลักสูตร**

1. กิจกรรมลมเพ..ลมพัด
2. บิงโกสัมพันธ์
3. กิจกรรมร่ำวงจับคู่
4. กิจกรรมม่านประเพณี
5. กิจกรรมทำอะไรอยู่จ๊ะ
6. กิจกรรมผึ่งแดดรัง
7. กิจกรรม แปะดิน
8. กิจกรรมโป่ง..ไอ้หย่า
9. กิจกรรมช่วยเปิดที
10. กิจกรรมแจว

กิจกรรมที่ 1 ลมเพลมพัด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สมาชิการู้สึกคุ้นเคยกันมากขึ้น
2. เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ตื่นตัว และรู้สึกผ่อนคลายในการเข้าร่วมกลุ่มมากขึ้น

ขึ้น

ความคิดรวบยอด

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ใช้ในการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความกระตือรือร้น กระฉับกระเฉง และเตรียมพร้อมในการทำกิจกรรมต่อไป

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ที่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดนั่งเรียงกันเป็นวงกลม และสามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ให้สมาชิกยืนเรียงกันเป็นวงกลม
2. ผู้นำกลุ่มสอนให้สมาชิกร้องเพลง และปรบมือตามจังหวะ

2.1 ผู้นำกลุ่มบอกสมาชิกว่าเมื่อจบเพลง ในตอนที่ว่า “ลมพัดคนที่.....” สมาชิกที่มีลักษณะตามที่ผู้นำกลุ่มบอกนั้น ต้องลุกเปลี่ยนที่นั่งกัน เช่น “ลมพัดคนที่ใส่เสื้อยืด” ทุกคนที่ใส่เสื้อยืด ต้องลุกเปลี่ยนที่นั่งกัน และขณะที่เปลี่ยนที่นั่งกันนั้น ผู้ช่วยผู้นำกลุ่ม 1 คน จะเข้าไปแย่งที่นั่งด้วย ทำให้สมาชิก 1 คนไม่มีที่นั่ง ต้องออกมาอยู่กลางวง

2.2 เล่นประมาณ 4–5 รอบ เมื่อได้สมาชิกที่ถูกแย่งที่นั่งประมาณ 4–5 คนแล้ว ให้ทำกิจกรรมพิเศษให้เพื่อนสมาชิกดู

สื่อ-อุปกรณ์

1. เนื้อเพลงลมเพลมพัด

แนวการสรุปกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ใช้ในการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความกระตือรือร้น กระฉับ และเตรียมพร้อมในการทำกิจกรรมต่อไป ดังนั้นบทสรุปในกิจกรรมนี้จึงไม่มี

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน และกิจกรรมนี้สามารถนำไปใช้ได้ดีในช่วงที่เปลี่ยนอิริยาบถในการจัดกิจกรรม เช่น การเปลี่ยนการยืนเป็นแถวให้นั่งล้อมวงเป็นวงกลม จะช่วยให้ประหยัดเวลาในการทำกิจกรรม

เพลงลมเพลมพัด

ลมเพลมพัด	โบกสะบัดพัดมาไวไว
ลมเพลมพัดอะไร	ลมเพลมพัดอะไร
ฉันจะบอกให้	ลมพัดคนที่.....
	เช่น พัดคนสวมเสื้อแดง
	พัดคนที่สวมนาฬิกา

กิจกรรมที่ 2 บิงโกสัมพันธ์

วัตถุประสงค์

1. รู้จักเพื่อนๆ รู้จักคนอื่นๆ มากขึ้น
2. กล้าที่จะตอบ กล้าที่จะถาม

ความคิดรวบยอด

การเรียนรู้ และวิธีการสร้างเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกควรใช้กิจกรรมที่ให้สนุกสนาน ไม่เบื่อบ้างจะต้องใช้กิจกรรมที่มีการแข่งขันจึงจะเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนสนใจซึ่งส่งผลให้นักเรียนได้ความรู้

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่โล่งกว้าง จะเป็นในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ แต่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ให้ทุกคนเขียนตารางไว้ 9 ช่อง แล้วเขียนเลขไว้ตรงหัวมุมด้านขวาของช่องทุกช่องในตาราง
2. เขียนชื่อเพื่อนหรือพี่ๆ ลงไปในกระดาษ

3. ผู้นำกิจกรรมระบุคำถามให้สมาชิกทุกคนฟัง เช่น ให้ไปถามช่องที่ 1 ว่ากินข้าวกับอะไร ผู้เล่นก็วิ่งไปถามคนในช่องที่ 1 แล้วกลับมานั่งที่เดิม

4. เมื่อครบทุกช่องแล้วผู้นำกิจกรรมจะจับฉลากชื่อสมาชิกทุกคนที่ละใบ หยิบขึ้นมาเรื่อยๆ จนกว่าจะมีคนบิงโก

สื่อ-อุปกรณ์

1. กระดาษ
2. ปากกา ดินสอ

แนวการสรุปกิจกรรม

การทำกิจกรรมนี้ทำให้ได้รู้จักกันมากขึ้นกว่าเดิมทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสมาชิกที่ร่วมกิจกรรมค่ายมากขึ้น ตลอดจนสร้างความสนิมสนมคุ้นเคยระหว่างสมาชิก

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน ควรชี้แจงกติกาในการเล่นบิงโกก่อนเพราะสมาชิกบางคนไม่เคยเล่นบิงโก ซึ่งมีกติกาว่าผู้บิงโกจะต้องทำครบตารางดังนี้

1. ครบตารางตามแนวเส้นทแยงมุม
2. ครบตารางมุมทั้งสี่ ครบตารางเป็นเส้นตรง



กิจกรรมที่ 3 รำวงจับคู่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้รู้จักและคุ้นเคยกัน
2. เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมมีความกล้าแสดงออก
3. เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมมีไหวพริบ
4. สร้างความสนุกสนานในกิจกรรม

ความคิดรวบยอด

การที่จะทำให้สมาชิกคุ้นเคยและกล้าแสดงออกมากขึ้นจำเป็นต้องจัดกิจกรรมให้สมาชิกให้สมาชิกเคลื่อนไหวไปพบปะกับสมาชิกกลุ่มอื่นนอกเหนือจากกลุ่มของตนเอง เพื่อที่จะกล้าสอบถามเพื่อนใหม่

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่โล่งกว้าง จะเป็นในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ แต่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ให้ผู้ร่วมกิจกรรมจับคู่กัน
2. ให้ผู้ร่วมกิจกรรมในแต่ละคู่สอบถามข้อมูลส่วนตัวของคู่ของตน
3. ให้ผู้ร่วมกิจกรรมจับกันเป็นวงกลม 2 วง ซ้อนกัน โดยในแต่ละคู่ของผู้ร่วม

กิจกรรมต้องมีคนหนึ่งอยู่วงกลมใน และอีกคนหนึ่งอยู่วงกลมนอก

4. ผู้นำกิจกรรมร้องเพลงและผู้ร่วมกิจกรรมรำวงกันเป็นวงกลม
5. พอเพลงจบให้ผู้ร่วมกิจกรรมหาคู่ของตนเองแล้วตะโกนว่า “เฮ้!” แล้วนั่งลง คู่

ไหนซ้ำที่สุดให้ออกมาบอกข้อมูลส่วนตัวของคุณเองให้ผู้ร่วมกิจกรรมคนอื่นได้ฟัง

สื่อ-อุปกรณ์

1. เทปเพลง/เนื้อเพลงที่ผู้ดำเนินใช้ร้องในการจัดกิจกรรม

แนวการสรุปกิจกรรม

การทำกิจกรรมนี้ทำให้ได้รู้จักกันมากขึ้นและเกิดความสนิมสนมคุ้นเคยระหว่างสมาชิกมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน หากไม่มีเทปเพลงสามารถประยุกต์ใช้โดยกลุ่มผู้นำกิจกรรมร่วมกันร้องเพลงโดยใช้บทเพลงในชุดกิจกรรมเพลงค่ายดำเนินการแทนก็ได้

กิจกรรมที่ 4 ม่านประเพณี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สมาชิกรู้สึกคุ้นเคยกัน และชื่อสมาชิกได้ครบทุกคน

ความคิดรวบยอด

การทำให้สมาชิกในค่ายรู้จักกัน และจำชื่อสมาชิกในค่าย ตลอดจนจำบุคลิก ลักษณะของคนนั้นๆ ได้ ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเกิดความคุ้นเคยระหว่างกัน

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่โล่งกว้าง จะเป็นในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ แต่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. แบ่งสมาชิกออกเป็น 2 ฝ่ายให้เท่ากัน โดยไม่ควรจะเกินฝ่ายละ 10 คน
2. เปิดโอกาสให้สมาชิกทั้ง 2 ฝ่ายทำความรู้จักและจดจำชื่อของอีกฝ่าย ให้เวลา 3 – 5 นาที ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก
3. เมื่อสมาชิกทั้ง 2 ทีม พร้อมแล้ว ให้แยกกันนั่งคนละฝั่งของผ้าม่าน โดยต้องไม่ให้ทีมตรงข้ามเห็นสมาชิกในทีมของเรา
4. สมาชิกแต่ละทีมส่งตัวแทนมาครั้งละ 1 คน มานั่งประชิดม่านโดยไม่ให้ทีมตรงข้ามรู้ว่า เป็นสมาชิกคนไหน
5. เมื่อทั้ง 2 ทีม พร้อม ผู้นำกลุ่มให้สัญญาณลดม่านลงอย่างรวดเร็ว ตัวแทนของแต่ละทีมต้องชี้มือไปยังตัวแทนทีมตรงข้ามพร้อมทั้งบอกชื่อของตัวแทนทีมตรงข้ามให้ถูกต้องและเร็วที่สุด ทีมใดที่บอกชื่อได้ถูกต้องและเร็วที่สุด ทีมนั้นจะได้สมาชิกเพิ่มคือตัวแทนทีมที่แพ้ตนเอง

6. ดึงผ้ามาขึ้น แล้วเวียนให้สมาชิกคนอื่นออกมาเป็นตัวแทนของทีม ทำเช่นนี้จนครบตามจำนวนสมาชิก ควรมีการเพิ่มจำนวนรอบการแข่งขันให้มากกว่าจำนวนสมาชิกในทีม เพื่อให้สามารถส่งตัวแทนซ้ำได้และสมาชิกทุกคนได้มีโอกาสออกมาเป็นตัวแทน

สื่อ-อุปกรณ์

1. ผ้าขนาดใหญ่และหนาพอที่จะบังสมาชิกทั้ง 2 ทีมไม่ให้เห็นกันได้ เช่น ผ้าปูโต๊ะ, ผ้าห่ม

แนวการสรุปกิจกรรม

การทำกิจกรรมนี้ทำให้ได้รู้จักกันมากขึ้นและเกิดความสนิมสนมคุ้นเคยระหว่างสมาชิก

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน หากหากมีสมาชิกจำนวนมากกว่า 20 คน ให้แบ่งเป็นกลุ่มย่อย แล้วจัดให้ได้พบกันทุกกลุ่มจนครบ



กิจกรรมที่ 5 ทำอะไรอยู่จ๊ะ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อฝึกการสื่อสารโดยใช้ท่าทาง
2. เพื่อสร้างสรรค์การใช้จินตนาการ

ความคิดรวบยอด

ฝึกการแสดงออกด้วยท่าทาง และกระบวนการคิดอย่างรวดเร็วเพื่อใช้ในการสื่อสารระหว่างกลุ่มสมาชิกสามารถเข้าใจในสิ่งที่ตนเองสื่อออกมา

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่โล่งกว้าง จะเป็นในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ แต่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. นั่งล้อมวงเป็นวงกลม ผู้นำเกมจะกำหนดโจทย์ว่า ให้ทำท่าทางในลักษณะไหน เช่น ทำท่าทางชีวิตประจำวัน เป็นต้น
2. ให้คน 1 คนในกลุ่มออกมาทำท่าทาง ในวง
3. คนที่เหลือก็จะถามว่า “ทำอะไรอยู่จ๊ะ” 2 รอบ
4. คนที่ออกมาทำท่าทางก็จะตอบสิ่งที่ตนเองต้องการสื่อสารให้เพื่อนได้รู้
5. จากนั้นคนต่อไปก็จะออกมาจนครบทุกคน
6. ต่อมาก็จะเพิ่มโจทย์ให้ยากขึ้น เช่น จากที่เรา “ถามว่า” “ทำอะไรอยู่จ๊ะ” 2 รอบแล้ว เราให้ผู้ที่ทำท่าทางบอกให้เรา แต่ครั้งนี้เราจะต้องตอบเองว่าจะถูกต้องตามที่เพื่อนต้องการจะบอกหรือเปล่า

สื่อ-อุปกรณ์

-

แนวการสรุปกิจกรรม

การสื่อสารระหว่างคน 2 คน หรือคนหลายๆ คน ผู้ที่จะสื่อสารจะต้องสื่อสารให้เพื่อนได้รู้อย่างชัดเจน มีจุดเด่นของแต่ละกิจกรรมที่ต้องการบอก

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน ผู้นำกิจกรรมควรกระตุ้นให้สมาชิกถ่ายทอดแสดงท่าทางต่างๆด้วยท่าทางชัดเจน และกล่าวคำชมเชยต่างๆ เป็นต้น

กิจกรรมที่ 6 ผึ้งแตกรัง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สมาชิกรู้สึกคุ้นเคยกันมากขึ้น
2. เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ตื่นตัว และรู้สึกผ่อนคลายในการเข้าร่วมกลุ่มมากขึ้น
3. เพื่อเตรียมความพร้อมในการแบ่งกลุ่มย่อยในกิจกรรมต่อไป

ความคิดรวบยอด

การให้สมาชิกทุกคนมีความสนิทสนมมากยิ่งขึ้นควรให้สมาชิกได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยใช้กิจกรรมนี้โดยจะมีการสร้างทักษะในการเคลื่อนไหว

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่โล่งกว้าง จะเป็นในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ แต่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้นำกลุ่มให้สมาชิกนับ 1 - 2 - 3 , 1 - 2 - 3 เรียงกันเรียงไปจนครบทุกคน โดยไม่ให้เหลือเศษ หากเหลือเศษ ให้เจ้าหน้าที่ หรือผู้ช่วยผู้นำกลุ่มเข้าไปร่วมกิจกรรมด้วยเพื่อไม่ให้เหลือเศษ
2. ผู้นำกลุ่มในสมาชิกยืนขึ้น และอธิบายขั้นตอนคือ
 - ให้คนนับ “หนึ่ง” และ “สอง” เป็นรังผึ้ง โดยยืนหันหน้าเข้าหากันแล้วจับมือกันไว้
 - ให้คนที่นับ “สาม” เป็น “ผึ้ง” เดินเข้าไปยืนอยู่ตรงกลางระหว่างคนที่นับ “หนึ่ง” และ “สอง” ที่ยืนจับมือกันอยู่
3. ผู้นำกลุ่มอธิบายคำสั่งทั้งให้สมาชิกฟังและให้ทดลองทำตามคำสั่งทีละคำสั่ง ซึ่งคำสั่งมี 3 คำสั่งดังนี้

คำสั่งที่ 1 “ฝั่งเปลี่ยนรัง”

- สมาชิกที่เป็นฝั่งต้องวิ่งเปลี่ยนรังใหม่ โดยคนที่เป็นรังยืนอยู่กับที่

คำสั่งที่ 2 “รังเปลี่ยนฝั่ง”

- สมาชิกที่เป็นรังทั้งสองคนต้องวิ่งจับมือกันไปครอบฝั่งตัวอื่น โดยคนที่เป็นฝั่งยืนอยู่กับที่

คำสั่งที่ 3 “ฝั่งแตกรัง”

- สมาชิกที่เป็นทั้งฝั่ง และรังฝั่ง แยกออกจากกัน แล้วไปจับกลุ่มใหม่ให้ได้ 3 คน (รังฝั่ง 2 คน ฝั่ง 1 คน) โดยไม่ต้องคำนึงว่าเคยเป็นรังฝั่งหรือฝั่งมาก่อน

4. เมื่อสมาชิกทดลองทำที่ละคำสั่งแล้ว ให้เริ่มทำกิจกรรมจริง โดยบอกคำสั่งสลับกันไปมาให้สมาชิกได้วิ่งเปลี่ยนกันไป - มา ประมาณ 4-5 รอบ

5. ขณะเริ่มกิจกรรมจริง ให้เจ้าหน้าที่หรือผู้ช่วยผู้นำกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมในช่วงแรกออกจากการร่วมกิจกรรมขณะมีคำสั่งให้เปลี่ยนฝั่ง หรือรังฝั่ง เพื่อให้มีสมาชิกเหลือเศษ และหากไม่มีสมาชิกเหลือเศษ ให้ทำการจดชื่อ หรือจำสมาชิกที่จับกลุ่มซ้ำที่สุดไว้ เพื่อให้ทำกิจกรรมพิเศษหลังเสร็จกิจกรรม

สื่อ-อุปกรณ์

-

แนวการสรุปกิจกรรม

ความสนุกสนาน การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มต่อไป ดังนั้น ก่อนที่จะให้สมาชิกทำงานเป็นทีมเราต้องสร้างความคุ้นเคยให้เกิดขึ้นกับสมาชิกก่อน

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน ผู้นำกิจกรรมของผู้ดำเนินกิจกรรมควรอธิบายคำสั่งแต่ละคำสั่ง ให้สมาชิกทดลองทำตามคำสั่งที่ละคำสั่ง ไม่ควรอธิบายจนครบทั้ง 3 คำสั่ง แล้วค่อยทดลองทำเพราะสมาชิกจะเกิดความสับสน กิจกรรมนี้สามารถใช้ในการแบ่งกลุ่มย่อยได้โดยระบุให้ฝั่งแตกรังไปรวมรังใหม่ตามจำนวนที่ และสามารถเปลี่ยนจากการใช้สัญลักษณ์อื่นแทน “ฝั่ง” ได้ เช่นเปลี่ยนจากฝั่งเป็น “หอย” และเปลี่ยนจาก “รังฝั่ง” เป็น “ฝาหอย

กิจกรรมที่ 7 เปะดิน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อฝึกการเคลื่อนไหวทางร่างกาย
2. เพื่อความสามัคคี
3. กระตุ้นให้สมาชิกมีความพร้อมในการทำกิจกรรม
4. เพื่อให้เกิดความตระหนักในการอยู่ร่วมกัน

ความคิดรวบยอด

การให้สมาชิกทุกคนมีความสามัคคี และความตระหนักในการช่วยเหลือผู้อื่นและมีทักษะในการเคลื่อนไหว

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่โล่งกว้าง จะเป็นในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ แต่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแบ่งเป็น 2 กลุ่ม 1.ผู้ไล่ (ตัวเปะ) 2.ผู้วิ่งหนี
2. ให้คน 1-3 คนเป็นตัวเปะ (ซึ่งอยู่กับสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม)
3. ผู้ไล่ทำหน้าที่ไล่เปะผู้วิ่งหนี ผู้วิ่งหนีต้องวิ่งในบริเวณที่กำหนดให้
4. ผู้วิ่งหนี ที่ถูกเปะแล้วต้องแสดงท่าดิ้นแล้วอยู่กับที่ เพื่อรอผู้ที่วิ่งหนีมาช่วยให้วิ่งหนีได้ต่อโดยการที่คนสองคนเอามือมาคล้องตัวจึงสามารถวิ่งต่อไปได้อีก

สื่อ-อุปกรณ์

-

แนวการสรุปกิจกรรม

การอยู่ในสังคมปัจจุบันจะต้องเรียนรู้ที่จะอยู่รอดในสังคมให้ได้ แต่เมื่อมีโอกาสก็ต้องช่วยคนอื่น ๆ ที่อ่อนแอ ให้ฝ่าฟันอุปสรรคไปได้เพื่อที่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน ไม่ควรทำกิจกรรมกับเด็กเล็ก ควรใช้กับเด็กในระดับมัธยมเป็นต้นไปเพราะอาจเกิดอันตรายได้

กิจกรรมที่ 8 โป่ง! ไอ้หยา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สมาชิกรู้สึกคุ้นเคยกันมากขึ้น
2. เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ตื่นตัว และรู้สึกผ่อนคลายในการเข้าร่วมกลุ่มมากขึ้น
3. ฝึกสมาธิในการทำกิจกรรม

ความคิดรวบยอด

เพื่อให้สมาชิกรู้จักกันมากขึ้น โดยสามารถจำชื่อสมาชิกทุกคนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างแม่นยำ และฝึกสมาธิ

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่โล่งกว้าง จะเป็นในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ แต่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ให้สมาชิกยืนเรียงกันเป็นวงกลม
2. ผู้นำกลุ่มอยู่ตรงกลางกลุ่ม เมื่อผู้นำกลุ่มทำท่ายิงปืนโดยส่งเสียง “โป่ง” ไปที่สมาชิกคนใด สมาชิกคนนั้นต้องส่งเสียงร้อง “ไอ้หยา” พร้อมทั้งทำทางเจ็บปวด สมาชิกที่อยู่ทางขวาของคนที่โดนยิงจะต้องแสดงท่าทางตกใจและ ร้องว่า “ไอ้หยา ซี้แล้ว” ขณะเดียวกันสมาชิกที่อยู่ทางซ้ายของคนที่ถูกยิง จะต้องร้องว่า “ช่วยด้วย ช่วยด้วย” พร้อมทั้งทำท่าทางกัวมือเรียกผู้อื่นมาช่วยประกอบด้วย
3. ผู้นำกลุ่มหันไปทำท่ายิงปืนใส่สมาชิก สลับไปมารอบวง
4. สมาชิกคนใดทำซ้ำ หรือผิด จะต้องออกมาเป็นผู้นำ

สื่อ-อุปกรณ์

-

แนวการสรุปกิจกรรม

การอยู่ในสังคมปัจจุบันจะต้องเรียนรู้ที่จะอยู่รอดในสังคมให้ได้ แต่เมื่อมีโอกาสก็ต้องช่วยคนอื่น ๆ ที่อ่อนแอ ให้ฝ่าฟันอุปสรรคไปได้เพื่อที่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน ผู้นำกิจกรรมจะต้องพยายามหาวิธีการให้สมาชิกทำผิดพลาด เช่น เดินผ่านไปแล้วหันหลังกลับมาชี้ เป็นต้น เพื่อให้สมาชิกเกิดความตื่นตัวและสนุกสนานเพิ่มมากขึ้น

กิจกรรมที่ 9 เปิด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อระดมแนวคิดในการแก้ไขสถานการณ์และฝึกความสามัคคีในหมู่คณะ

ความคิดรวบยอด

การทำงานต้องรู้จักการวางแผนและคิดแก้ปัญหาไว้ล่วงหน้าจะทำให้งานประสบความสำเร็จ

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่โล่งกว้าง จะเป็นในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ แต่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ให้แต่ละคนคนกระจายกันยืนตามพื้นที่ที่กำหนดไว้ตามใจชอบ
2. ให้ถอดรองเท้า 1 ข้างไว้ตรงที่ตำแหน่งที่ตนเองยืนอยู่
3. จะมีหนึ่งคนที่เป็นเบ็ด โดยเบ็ดก็จะถอดรองเท้าไว้ 1 ข้าง
4. แล้วทั้งหมดก็จะเหลือรองเท้าไว้ 1 ข้าง
5. โดยเบ็ดก็จะตามหารองเท้าที่ว่างเพื่อเป็นบ้านของตนเอง
6. แต่กำหนดให้ทุกคนช่วยกันไม่ให้เบ็ดหาบ้านได้
7. เบ็ดก็จะเริ่มเล่นเกมโดยการไล่ตามบ้าน แล้วทุกคนต้องช่วยกันแก้ไขสถานการณ์

ไม่ให้เบ็ดหาบ้านได้

สื่อ-อุปกรณ์

-

แนวการสรุปกิจกรรม

ฝึกความสามัคคีในหมู่คณะที่จะช่วยกันแก้ไขสถานการณ์ไม่ให้เปิดหาบ้านได้และจะเห็นความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน ควรใช้เล่นกับเด็กมัธยมขึ้นไป และควรเล่นในที่ร่ม

กิจกรรมที่ 10 แจว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสังเกตพฤติกรรมการกล้าแสดงออก
2. เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน

ความคิดรวบยอด

การศึกษากิจกรรมการแสดงออกของสมาชิกต้องหากิจกรรมให้สมาชิกแสดงออก โดยเริ่มจากกลุ่มใหญ่และพัฒนาเป็นกลุ่มเล็กจนในที่สุดเหลือเพียงคนเดียว เพื่อประเมินพฤติกรรมในเบื้องต้น

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่โล่งกว้าง จะเป็นในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ แต่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้นำกิจกรรมร้องเพลงแจว โดยมีเนื้อเพลงดังนี้ คือ แจวมะแจวจ้ำจึก น้ามันไหล ลีคนึงถึงคนแจว แจวเรือจะไปซื้อ... เช่น แจวเรือไปซื้อ ข้าวแกง ขอเชิญพี่ แต่งลุกขึ้นมาแจว ทีมงานคือพี่แต่งก็จะออกมาแจวกลางวงเป็นตัวอย่าง
2. สมาชิกทุกคนช่วยกันร้องเพลงแล้วผู้นำกิจกรรมจะเป็นผู้บอกว่าแจวเรือไปซื้ออะไร...และให้ใครออกมาออกกลางวง และแสดงท่าทางแจวเรือแล้วแต่ใครจะคิดท่าแจวของตนเอง

สื่อ-อุปกรณ์

-

แนวการสรุปกิจกรรม

การฝึกให้สมาชิกมีความกล้าแสดงออกนั้นควรเริ่มจากกลุ่มใหญ่และพัฒนาเป็นกลุ่มเล็กจนในที่สุดเหลือเพียงคนเดียว จนทุกคนมีความกล้าที่จะลุกขึ้นมาแจวโดยไม่มีกรเงินอาย

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

จำนวนของผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรเกิน 50 คน ควรคิดแจวให้มีความหลากหลายรูปแบบเพราะจะช่วยให้เกิดความสนุกสนาน

**กิจกรรมเพื่อทักษะการทำงานเป็นทีม
และการทำงานร่วมกับผู้อื่น**

- 1. กิจกรรมสร้างเมืองใหม่**
- 2. กิจกรรมดื่มน้ำสาบาน**

กิจกรรมที่ 1 สร้างเมืองใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สมาชิกรู้จักการจัดการกับปัญหา และความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน
2. ให้สมาชิกฝึกการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ความคิดรวบยอด

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนร่วมกันทำงานเป็นทีม รู้จักการวางแผนร่วมกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และรู้คุณค่าในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

90 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ที่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดนั่งเรียงกันเป็นวงกลม และสามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้นำกิจกรรมแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละไม่เกิน 10 คน
2. ผู้นำกิจกรรมบอกโจทย์ให้แก่สมาชิกดังนี้

สมาชิกแต่ละกลุ่มจะสร้างบ้านหลังใหม่ในพื้นที่ 1 ไร่ ในบริเวณสองฝั่งแม่น้ำที่ใสสะอาด อากาศบริสุทธิ์ โดยสมาชิกจะต้องอยู่ด้วยกันในบ้านหลังนี้เป็นเวลา 20 ปี อย่างมีความสุข ให้สมาชิกทุกคนช่วยกันคิดและวางแผนในการสร้างบ้านว่าบ้านหลังนี้ควรมีอะไรบ้าง มีลักษณะเช่นไร มีขนาด ทำเลที่ตั้ง ฯลฯ เป็นอย่างไร

หลังจากทราบโจทย์แล้วให้สมาชิกแต่ละคนเขียนถึงสิ่งที่ควรมีในบ้านตามโจทย์ที่กำหนด แล้วให้สมาชิกทุกคนช่วยกันระดมสมองเพื่อให้ได้ลักษณะของบ้านตามที่กำหนด และเป็นข้อสรุปของกลุ่ม

3. ให้เวลาในการวาดบ้านในพื้นที่ 60 นาที จากนั้นแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอ

ผลงานของกลุ่มตนเอง

4. ผู้นำและสมาชิกร่วมกันอภิปรายถึงความรู้สึก สิ่งที่ได้รับจากกิจกรรม และสรุป

กิจกรรม

สื่อ-อุปกรณ์

1. กระดาษรูปขนาดใหญ่
2. ดินสอ หรือปากกา
3. ปากกาเมจิก

แนวการสรุปกิจกรรม

การทำงานเป็นทีมต้องรู้จักการวางแผนในการทำงานร่วมกัน ขอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และสิ่งที่ต้องคำนึง คือ สิ่งที่คุณทำนั้นไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

ผู้นำกลุ่มควรชี้แจงสมาชิกเกี่ยวกับวิธีการในการตัดสินใจเลือกว่าอะไรสมควรที่จะอยู่ในบ้านบ้าง ซึ่งกติกาที่สำคัญของกิจกรรมนี้คือ จะไม่มีการลงคะแนนนับเสียงข้างมากเพื่อตัดสินใจว่าต้องการให้มีอะไรบ้างในบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้ระดมวิธีจัดการกับปัญหาเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสมาชิกทุกคน ผู้นำกลุ่มควรสร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลระหว่างสมาชิก ไม่สนับสนุนให้มีการแสดงความคิดเห็นคัดค้านกันบ่อยๆ หรือแสดงการยอมรับข้อเสนอของสมาชิกบางคนโดยไม่ได้แย้ง

กิจกรรมที่ 2 ดื่มน้ำสาบาน

วัตถุประสงค์

1. ฝึกความอดทนเพื่อความสำเร็จของทีมงาน
2. ฝึกฝนการควบคุมอารมณ์
3. เสริมสร้างบรรยากาศสนุกสนานร่วมกัน

ความคิดรวบยอด

ในการทำงานเป็นทีมต้องมีความเสียสละ และมีความอดทน เพื่อประโยชน์ของทีมงานทุกคนจึงจะทำให้การทำงานของทีมประสบความสำเร็จอย่างมีคุณภาพ

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ที่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดนั่งเรียงกันเป็นวงกลม และสามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. แบ่งสมาชิกออกเป็นทีม ทีมละ 10 คน
2. จัดเตรียมน้ำอัดลมหรือน้ำหวาน 9 แก้ว 1 แก้วเป็นน้ำรสเค็ม ซ่อนอยู่ในกลุ่มแก้วน้ำหวาน
3. ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้แจงว่าต่อไปนี้จะให้แต่ละทีมออกมาดื่มน้ำสาบานซึ่งเตรียมไว้ให้ 10 แก้ว ในบรรดา 10 แก้วนั้นมี 1 แก้ว เป็นน้ำที่มีรสเค็มซึ่งถือเป็นยาพิษ และสมาชิกใน ทีมตกลงคัดเลือกบุคคลที่จะเสียดื่มน้ำเกลือ ส่วนสมาชิกที่เหลือดื่มน้ำหวาน ขณะที่ทีมใดทีมหนึ่งออกมาดื่มน้ำสาบาน ผู้ดำเนินกิจกรรมแจกกระดาษให้คนละ 1 แผ่น เพื่อใช้สังเกตและบันทึก
4. สมาชิกทีมอื่นๆสังเกตว่า ใครในทีมดื่มน้ำยาพิษแล้วเขียนลงในกระดาษที่ผู้นำกิจกรรมแจกให้ เพราะฉะนั้นคนที่ ดื่มน้ำยาพิษจะต้องแสดงสีหน้าปกติไม่ให้ทีมอื่นจับได้ ส่วนคนที่ดื่มน้ำหวานห้ามแสดงอาการเหมือนดื่มน้ำยาพิษมิฉะนั้นจะถูกปรับแพ้
5. ให้แต่ละทีมออกมาดื่มน้ำสาบานตามกระบวนการข้อ 3 จนครบทุกทีม สมาชิกแต่ละคนส่งกระดาษคำตอบที่ตนเองทำให้ผู้ดำเนินกิจกรรม ทีมใดตอบถูกมากที่สุดเป็นทีมที่ชนะ

สื่อ-อุปกรณ์

1. แก้วน้ำบรรจุน้ำอัดลม 9 ใบ
2. แก้วน้ำบรรจุน้ำเกลือ 1 ใบ

แนวการสรุปกิจกรรม

ในการทำงานเป็นทีมนี้สมาชิกในกลุ่มบางคนต้องยอมเสียดื่มน้ำเกลือเพื่อความสำเร็จของทีมงาน เช่น สมาชิกคนที่เสียดื่มน้ำเกลือจะต้องควบคุมตนเองไม่แสดงอาการออกมาแม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ยากเพื่อที่จะทำให้ทีมตนเองชนะ

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

สีของน้ำอัดลมที่ใช้ในกิจกรรมทั้ง 10 แก้ว ควรจะเป็นสีเดียวกัน และปริมาณเท่ากัน

กิจกรรมเพื่อสร้างภาวะผู้นำ

1. กิจกรรมระดมสมองลักษณะผู้นำ
2. กิจกรรมผู้นำแบบไหนดี
3. กิจกรรมแมวเหมียว

กิจกรรมที่ 1 ระดมสมองลักษณะผู้นำ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สมาชิกได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับคุณสมบัติที่ผู้นำควรมี
2. เพื่อให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. เพื่อให้สมาชิกนำความรู้ไปสำรวจและพัฒนาความเป็นผู้นำของตนเองต่อไป

ความคิดรวบยอด

ผู้นำ คือ ผู้ที่ปรับเปลี่ยนแรงจูงใจหรือความสามารถของบุคคลในกลุ่ม ให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมกับการดำเนินงานและเป้าหมายของกลุ่ม ผู้นำมีความสำคัญและมีอิทธิพลในฐานะที่เป็นตัวการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมและวิธีการทำงานของสมาชิก ผู้นำเป็นผู้ที่จะพิจารณาคำเนิกรใดๆ กับสมาชิกในกลุ่มเป็นรายบุคคล รวมไปถึงเป้าหมายขององค์กรที่คนเหล่านั้นสังกัดอยู่ด้วย

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

90 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ที่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดนั่งเรียงกันเป็นวงกลม และสามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. แบ่งสมาชิกเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละไม่เกิน 10 คน
2. แจกกระดาษ A4 ที่แบ่งเป็น 4 ส่วน ให้แก่สมาชิกคนละแผ่น ให้สมาชิกเขียนถึงลักษณะผู้นำในฝันของแต่ละคนมีลักษณะอย่างไรลงไปกระดาษที่ได้รับแจก
3. ให้สมาชิกช่วยกันระดมสมองด้วยการเสนอความคิดเห็นของตน และฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
4. เพื่อหาข้อสรุปของกลุ่ม จากนั้นให้เขียนข้อสรุปที่ได้จากกลุ่มลงบนกระดาษปรีฟขนาดใหญ่
5. ให้แต่ละกลุ่มออกมานำเสนอข้อสรุปของกลุ่มตน
6. ผู้นำกลุ่มบรรยายลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ เพื่อเป็นการให้ความรู้ และสรุป

สื่อ-อุปกรณ์

1. กระดาษขนาด A4 แบ่งเป็น 4 ส่วน
2. กระดาษรูปขนาดใหญ่
3. ดินสอ และปากกาเคมี

แนวการสรุปกิจกรรม

ผู้นำที่ดีต้องมีลักษณะดังนี้ คือ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล รับฟังความคิดเห็นของส่วนรวม ไม่เผด็จการ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

ผู้ดำเนินกิจกรรมควรกระตุ้นให้สมาชิกคิดลักษณะของผู้นำให้มีหลายลักษณะเพื่อเป็นแนวทางของกลุ่มในการนำเสนอและบรรยายลักษณะของผู้นำที่ต้องการ

กิจกรรมที่ 2 ผู้นำแบบไหนดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ลักษณะของผู้นำแบบต่างๆ
2. สามารถวิเคราะห์ลักษณะของผู้นำแบบต่างๆ กับประสิทธิภาพการทำงานกลุ่ม

ความคิดรวบยอด

ผู้นำ มี 3 แบบ คือ แบบประชาธิปไตย แบบเผด็จการ และแบบตามสบาย ซึ่งลักษณะผู้นำแต่ละแบบก็มีจุดเด่นจุดด้อยต่างกัน เพราะฉะนั้นต้องเลือกผู้นำที่เหมาะสมในการทำงานแต่ละประเภท

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

60 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ที่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดนั่งล้อมวง และสามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้

สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้ดำเนินกิจกรรมแบ่งผู้เข้าร่วมอบรมเป็น 3 กลุ่ม จากนั้นให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนกลุ่มออกมากลุ่มละ 1 คน
2. ผู้ดำเนินกิจกรรมให้ตัวแทนกลุ่มพับดอกบัวหรืออาจพับกระดาษเป็นรูปต่างๆ หรือประดิษฐ์อะไรก็ได้ซึ่งควรเลือกประดิษฐ์ในสิ่งที่สมาชิกคนอื่นไม่สามารถทำได้

3. ผู้ดำเนินกิจกรรมแจกบัตรกติกาให้ตัวแทนกลุ่ม ซึ่งแต่ละคนจะได้รับบทบาทให้แสดงพฤติกรรมต่างๆกันตามลักษณะของผู้นำและบัตรคำสั่งนี้อาสาสมัครแต่ละคนจะต้องเก็บไว้ไม่ให้ผู้อื่นเห็น

4. ตัวแทนแต่ละกลุ่มเข้าประจำกลุ่มของตนเอง

5. ตัวแทนกลุ่มปฏิบัติตามคำสั่งที่ปรากฏภายในบัตรคำสั่งอย่างเคร่งครัด คือ ให้อาสาสมัครสอนสมาชิกในกลุ่มพับดอกบัวกระดาษให้มากที่สุด

6. ผู้ดำเนินกิจกรรมกำหนดเวลาในการทำกิจกรรม 15 นาที

7. นำผลงานของแต่ละกลุ่มมาเปรียบเทียบกันในเรื่องปริมาณและความสวยงาม

8. ให้สมาชิกกลุ่มแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายถึงลักษณะของผู้นำที่มาสอนพับดอกบัว ความรู้สึกของสมาชิกกลุ่มต่อผู้นำของตน ผู้นำของกลุ่มมีผลต่อการทำงานกลุ่มอย่างไร และปัจจัยและองค์ประกอบของความสำเร็จของงานมีอะไรบ้าง (ลักษณะของสมาชิกและผู้นำที่ดี)

สื่อ-อุปกรณ์

1. กระดาษขนาด A4
2. กระดาษรูปฟขนาดใหญ่
3. ดินสอ และปากกาเคมี

แนวการสรุปกิจกรรม

ในการทำงานสภาพจริง จะมีผู้นำหลายๆแบบ ผู้ปฏิบัติต้องศึกษาถึงวิธีการทำงานที่ประสบความสำเร็จกับผู้นำแบบต่างๆ

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นการแข่งขัน สมาชิกกลุ่มต้องพับดอกบัวให้ได้จำนวนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

กิจกรรมผู้นำแบบไหนดี บัตรคำสั่ง กลุ่มที่ 1

หน้าที่ของท่าน คือ สอนให้สมาชิกในกลุ่มพับดอกบัว ขั้นตอนในการสอนมีดังนี้

1. ท่านจะสอนให้สมาชิกพับดอกบัวทีละขั้นตอน
2. แต่ละขั้นท่านจะต้องแน่ใจว่าสมาชิกทุกคนสามารถผ่านขั้นตอนแต่ละขั้นจึงจะ

สอนขั้นต่อไป

3. ถ้าสมาชิกท่านใดไม่สามารถปฏิบัติได้ ท่านจะต้องคอยช่วยเหลือ ดูแลจนกว่าจะทำได้ ท่านจะต้องคอยให้กำลังใจให้คำชมเชย

หมายเหตุ กิจกรรมนี้เป็นการแข่งขัน ขอให้ท่านพับดอกบัวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

กิจกรรมผู้นำแบบไหนดิ บัตรคำสั่ง กลุ่มที่ 2

หน้าที่ของท่าน คือ สอนให้สมาชิกในกลุ่มพับดอกบัว ขั้นตอนในการสอนมีดังนี้

1. ท่านจะสอนให้สมาชิกพับดอกบัวทีละขั้นตอน
2. ท่านจะต้องให้สมาชิกทุกคนปฏิบัติตามสิ่งที่ท่านแนะนำเท่านั้น
3. สมาชิกที่ผ่านแต่ละขั้นตอนจะต้องคอยให้สมาชิกคนอื่นทำเสร็จก่อน จึงจะผ่านไปยังขั้นตอนต่อไป
4. ห้ามไม่ให้สมาชิกคนไหนคนใดทำล่วงหน้า
5. ถ้าสมาชิกไม่ปฏิบัติตาม ท่านมีสิทธิ์จะแนะนำ ตักเตือนว่ากล่าว
6. การพับดอกบัวนี้เป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ใช่เรื่องยาก ดังนั้นถ้าสมาชิกคนใดทำไม่ได้

ตามที่ท่านสอน ท่านมีสิทธิ์จะตำหนิบุคคลนั้น ดังนั้นการทำซ้ำ การทำไม่ได้เป็นสิ่งที่ไม่น่าให้อภัย
หมายเหตุ กิจกรรมนี้เป็นการแข่งขัน ขอให้ท่านพับดอกบัวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

กิจกรรมผู้นำแบบไหนดิ บัตรคำสั่ง กลุ่มที่ 3

หน้าที่ของท่าน คือ สอนให้สมาชิกในกลุ่มพับดอกบัว ขั้นตอนในการสอนมีดังนี้

1. ท่านจะสอนให้สมาชิกพับดอกบัวทีละขั้นตอน จนกว่าสมาชิกจะทำได้
2. เมื่อท่านสอนสมาชิกพับดอกบัวได้แล้ว ท่านสามารถปล่อยให้สมาชิกพับ

ดอกบัวต่อได้ด้วยตนเอง

กิจกรรมที่ 3 แมวเหมียว

วัตถุประสงค์

1. ฝึกการควบคุมอารมณ์
2. สร้างอารมณ์ขันให้ทุกคนสนุกสนานกัน

ความคิดรวบยอด

ลักษณะหนึ่งของการเป็นผู้นำที่ดีควรสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี เมื่อมีปัญหาขัดแย้งของสมาชิกในกลุ่มสามารถที่จะไกล่เกลี่ยทำให้บรรยากาศในการทำงานเป็นทีมดีขึ้น ดังนั้น หากต้องการเป็นผู้นำที่ดีจึงควรฝึกควบคุมอารมณ์ของตนเอง

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

30 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ที่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดนั่งเรียงกันเป็นวงกลม และสามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ให้สมาชิกแต่ละทีมส่งตัวแทนออกมาทีละ 1 คน
2. จัดให้ตัวแทนแต่ละทีมมายืนด้านหน้า
3. ผู้นำกิจกรรมชี้แจงกติกาการเล่นดังนี้ ให้ตัวแทนทีมที่ออกมาเป็นเจ้าของบ้านแต่ละหลัง
4. ผู้นำกิจกรรมจะเป็นแมวไปคุกเข่าต่อหน้าเจ้าของบ้านครั้งละ 1 คน พร้อมกับทำหน้าเหมือนแมว ส่งเสียงเหมียวๆ ขณะที่แมวคุกเข่าส่งเสียงอยู่นั้น เจ้าของบ้านห้ามยิ้ม ห้ามหัวเราะ แต่ให้ยกมือขึ้นพร้อมกับเอ่ยคำว่า “ไปข้างหน้าเถิดเจ้าแมวน้อยผู้นำสงสาร”
5. ถ้าตัวแทนทีมใดยิ้มหรือหัวเราะถือว่าแพ้
6. ดำเนินกิจกรรมดังข้อ 4 จนครบทุกทีม

สื่อ-อุปกรณ์

-

แนวการสรุปกิจกรรม

ผู้นำที่ดีควรสามารถที่จะควบคุมอารมณ์ที่มากกระทบทุกรูปแบบได้เพื่อให้กลุ่มของตนเองเป็นกลุ่มที่ชนะและเป็นที่ยอมรับแก่สมาชิก

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

ผู้ดำเนินกิจกรรมอาจจะแสดงท่าทางที่มีลักษณะแปลกๆ ลักษณะท่าทางที่ตลก หรือหน้าตาหน้าซัน หรืออาจจะหัวเราะเสียงดังไปเลย

กิจกรรมเพื่อสร้างเจตคติเพื่อให้เกิดความตระหนัก
ถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

1. ละครใบ้ข้อคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
2. วัดซีพอรอากาศด้วยไธเคน
3. walk Rally ฐานสิ่งแวดล้อม
ฐานที่ 1 น้ำดี น้ำเสีย
ฐานที่ 2 การวัดความสูงของต้นไม้
ฐานที่ 3 ฐานศิลปะจากป่า

กิจกรรมที่ 1 ละครใบ้ (mime) ข้อคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ เกิดความตระหนักถึง ผลกระทบของน้ำเสียที่มีต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต ในน้ำ และส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคน
2. เพื่อให้สมาชิกมีสมาธิในการติดตาม

ความคิดรวบยอด

การที่ให้ผู้สมาชิกติดตามต้องอาศัยสมาธิ ความตั้งใจ และความเงียบ เพื่อให้ผู้สมาชิกเกิดความคิดตามบทละครที่น่าเสนอซึ่งจะทำให้สมาชิกเกิดความตระหนักในด้านสิ่งแวดล้อมของแม่น้ำที่นำเสนอ

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

60 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ที่สามารถให้ผู้สมาชิกทั้งหมดนั่งเรียงกันเป็นครึ่งวงกลม และสามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้นำกิจกรรมชี้แจงกติกา ดังนี้
 - 1.1 ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนสังเกต สีหน้า กิริยาท่าทางของผู้นำกิจกรรมที่แสดงละครใบ้ในแต่ละฉาก
 - 1.2 ทุกคนต้องใช้เสียงในการทำกิจกรรมทุกคนแต่สามารถใช้ท่าทางได้
2. เริ่มกิจกรรมผู้นำกิจกรรม ออกมาทีละ 2 คนเพื่อแสดงกิริยาท่าทางที่จะสื่อความหมาย ในแต่ละฉากดังต่อไปนี้
 - 2.1 ชวนกันไปว่ายน้ำเล่นอย่างสนุกสนานและมีความสุข จากนั้นเก็บผักบริเวณริมฝั่งนำมาทำเป็นอาหาร
 - 2.2 ไปนั่งตกปลา และรับประทานขนม แล้วทิ้งถุงพลาสติกลงในแม่น้ำ
 - 2.3 ซักผ้าลงในแม่น้ำ
 - 2.4 ชวนกันไปว่ายน้ำเล่นแต่ปรากฏว่าคันไปทั้งตัวจึงรีบกลับบ้าน
3. ผู้นำกิจกรรมให้ผู้สมาชิกแสดงความคิดเห็นว่าจากละครที่ชมไปนั้นมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับอะไรบ้าง โดยใคร ทำอะไร ที่ไหน และเกิดผลอย่างไรบ้าง

สื่อ-อุปกรณ์

1. เสื้อผ้าตามความเหมาะสม
2. บทละคร

แนวการสรุปกิจกรรม

กิจกรรมนี้ขึ้นอยู่กับละครที่นำเสนอ ตัวอย่างในที่นี้ คือ มนุษย์ทำให้น้ำในแม่น้ำลำคลองเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ไม่ดี

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

นักแสดงควรจะทำท่าทางให้ชัดแจ้ง และแสดงออกทางสีหน้า และท่าทางให้ชัดเจน เพื่อให้ได้สื่อให้สมาชิกได้รับรู้ในสิ่งที่ตนแสดง เนื่องจากเป็นละครใบ้(mime)



กิจกรรมที่ 2 วัดชีพจรอากาศด้วยไลเคน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ เกิดความตระหนักถึง ผลกระทบของน้ำเสียที่มีต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต ในน้ำ และส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคน
2. เพื่อให้สมาชิกมีสมาธิในการติดตาม

ความคิดรวบยอด

ไลเคน คือ สิ่งมีชีวิตที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันระหว่างรา และสาหร่ายสีเขียว หรือแบคทีเรียสีเขียวแกมน้ำเงินโดยมีการอยู่ร่วมกันเป็นแบบพึ่งพากัน ว่าจะทำหน้าที่รักษาความชื้นให้สาหร่าย ส่วนสาหร่ายทำหน้าที่สร้างอาหารให้กับ ไลเคน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ไลเคนกลุ่มครัสโตส ไลเคนกลุ่มฟอลิโอส ไลเคนกลุ่มฟรุริโอส ไลเคนมีประโยชน์สามารถใช้เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพสิ่งแวดล้อม

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

5 ชั่วโมง

รูปแบบสถานที่

บริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่และต้นไม้ต้องมีไลเคน

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้จัดกิจกรรมบรรยายเรื่องไลเคนเกี่ยวกับว่าไลเคนคืออะไร และวิธีการจัดกลุ่มไลเคน การสืบพันธุ์ และการใช้ไลเคนเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพอากาศ และสาธิตการสำรวจไลเคน จากนั้นให้สมาชิกดูลักษณะของไลเคนกลุ่มต่างๆบริเวณต้นไม้
2. ผู้จัดกิจกรรมให้นักเรียนแต่ละกลุ่มสำรวจไลเคนตามต้นไม้ต่างๆบริเวณสถานที่จัดกิจกรรมโดยใช้กรอบสำรวจ และใช้แว่นขยายส่องดูไลเคนจำแนกไลเคนที่พบโดยศึกษาจากคู่มือนักสำรวจไลเคน ของ British Councilแล้วบันทึกผลลงในสมุดบันทึก เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นข้อมูลในชุดกิจกรรมต่อไป
3. ผู้จัดกิจกรรมคอยสังเกตนักเรียนและให้คำแนะนำแก่นักเรียนในการจำแนกกลุ่มไลเคน
4. สมาชิกแต่ละกลุ่มนำผลการสำรวจการจำแนกความถี่ของไลเคนประเภทต่างๆมารวมกัน

5. นักเรียนคำนวณหาความถี่เพื่อประเมินคุณภาพอากาศของสถานที่จัดกิจกรรมว่าจัดอยู่ในระดับใด

6. ผู้จัดกิจกรรมอธิบายเพิ่มเติมว่าต้องจำแนกไลเคนที่พบว่าเป็นชนิดใด เช่น กลุ่มทนทานสูง กลุ่มทนทาน หรือกลุ่มอากาศดี โดยจะให้คะแนนสำหรับไลเคนแต่ละกลุ่มไม่เท่ากันโดยกลุ่มทนทานสูง : ความถี่ของไลเคนแต่ละชนิดในกลุ่มนี้ให้เป็นคะแนนติดลบ ถ้าในกรอบการสำรวจพบ

7. เพียงไลเคนกลุ่มทนทานสูงเท่านั้น ไม่พบกลุ่มอื่นเลย ให้เพิ่มคะแนนลบเป็น 2 เท่า แต่ไม่ต้องเพิ่มคะแนนถ้าพบไลเคนกลุ่มอื่นอยู่ในกรอบด้วย กลุ่มนี้ให้คะแนนเป็นบวกตามความถี่จริงที่พบ กลุ่มอากาศดี : กลุ่มนี้ให้คะแนนเป็นบวกและเพิ่มคะแนนให้เป็น 2 เท่า แล้วนำผลรวมที่ได้มาคำนวณจากสูตร

$$\text{คะแนนคุณภาพอากาศ} = \frac{\text{ความถี่รวมจากต้นไม้ทุกต้น}}{\text{จำนวนต้นไม้ทั้งหมด}}$$

8. สมาชิกนำคะแนนที่คำนวณได้มาเทียบกับช่วงคะแนนคุณภาพอากาศ คือคะแนนมากกว่า 10 แสดงว่าคุณภาพอากาศดี คะแนนเท่ากับหรือน้อยกว่า 10 แต่มากกว่า 0 อากาศมีคุณภาพปานกลาง คะแนนน้อยกว่า 0 แต่มากกว่าหรือเท่ากับ -10 อากาศเสีย คะแนนน้อยกว่า -10 อากาศเสียมาก

สมาชิกร่วมสรุปผลการสำรวจคุณภาพอากาศโดยใช้ไลเคน

สื่อ-อุปกรณ์

1. คู่มือนักสำรวจไลเคน ของ British Council
2. แว่นขยาย
3. กรอบสำรวจไลเคน
4. สายวัด

แนวการสรุปกิจกรรม

สภาพอากาศของสถานจัดกิจกรรมจากการคำนวณคุณภาพอากาศโดยใช้ไลเคนปรากฏว่าอากาศของสถานจัดกิจกรรม อยู่ในสภาพว่าอากาศที่ดี แสดงว่าบริเวณจัดกิจกรรมเป็นบริเวณที่ห่างไกลจากแหล่งกำเนิดอากาศเสีย ไม่ว่าจะเป็นแก๊สพิษจากท่อไอเสียรถยนต์ หรือแหล่งโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ตลอดจนการเผาขยะ เป็นต้น จากนั้นให้สมาชิกร่วมกันวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับผลการสำรวจอากาศบริเวณ โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

การนำไลเคนไปใช้สำหรับการตรวจสอบคุณภาพอากาศนักเรียนต้องจำแนกชนิดของไลเคนให้ถูกต้อง จึงจะทำให้การประเมินคุณภาพอากาศถูกต้อง ดังนั้น นักเรียนควรฝึกจำแนกชนิดของไลเคนบ่อย ๆ



กิจกรรมที่ 3 walk Rally ฐานสิ่งแวดล้อม

ฐานที่ 1 น้ำดี น้ำเสีย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เรียนรู้ว่าการทำให้น้ำเสียกลับมาเป็นน้ำที่ดีดั้งเดิมนั้นยากกว่าการทำน้ำดีให้เป็นน้ำเสีย ซึ่งจะนำไปสู่ความตระหนักในคุณค่าของน้ำและการอนุรักษ์น้ำ
2. เพื่อให้เกิดความสามัคคี และสามารถร่วมกันวางแผนในกลุ่มได้

ความคิดรวบยอด

น้ำนับว่ามีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตในโลกนี้ ร่างกายของเรามีน้ำเป็นส่วนประกอบร้อยละ 75 และเกือบทุกสิ่งในโลกต้องเกี่ยวกับน้ำทั้งสิ้นไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม แต่ในปัจจุบันน้ำจืดมีปริมาณน้อยมากดังนั้นเราควรร่วมมือกันอนุรักษ์แหล่งน้ำและใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีคุณค่า

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

60 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ควรเป็นลานโล่งกว้างเพียงพอสำหรับผู้ทำกิจกรรม 1 กลุ่ม จำนวน 10 คน สามารถให้เคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้นำกิจกรรมชี้แจงกติกาโดยให้สมาชิกในกลุ่มทุกเข้าไปอยู่ในเชือกฟางที่ผูกเป็นวงกลมโดยการทำกิจกรรมทุกอย่างจะต้องไม่ให้ออกจากเชือกฟาง
2. ผู้นำกิจกรรมนำแก้วบรรจุน้ำสะอาดมาวางไว้ที่พื้น 1 แก้ว ให้สมาชิกช่วยกันทำให้น้ำสะอาดกลายเป็นน้ำสกปรกให้เร็วที่สุด
3. ผู้นำกิจกรรมนำแก้วน้ำเปล่ามาให้สมาชิกจำนวน 1 ใบแล้วให้สมาชิกช่วยกันทำให้น้ำในแก้วที่ช่วยกันทำสกปรกกลับใสเหมือนเดิมให้เร็วที่สุดโดยมีน้ำสะอาดให้ จำนวน 1 ถังที่ตั้งห่างออกไป ประมาณ 10 เมตร
4. ผู้นำกิจกรรมให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นว่าสิ่งที่เราจะทำให้น้ำดี และทำให้น้ำเสียแตกต่างกันอย่างไร และช่วยกันสรุปได้ว่าการทำน้ำให้น้ำเสียนั้นใช้เวลาเพียงไม่ถึงนาที แต่การจะทำให้น้ำเสียกลับมาเป็นน้ำดีนั้นจะต้องใช้ความพยายามสูงและเสียเวลามาก

สื่อ-อุปกรณ์

1. แก้วน้ำ
2. ถังใส่น้ำ

3. เชือกฟาง

แนวการสรุปกิจกรรม

การเกิดน้ำเสียนั้นเกิดขึ้นได้ในเวลาอันรวดเร็วซึ่งมนุษย์มักจะไม่รู้ตัวมารู้ตัวอีกทีเมื่อน้ำเน่าเสียแล้ว แต่การที่จะทำน้ำให้สะอาดเหมือนเดิมได้นั้นทำได้ยาก จะต้องใช้กระบวนการหลายขั้นตอนและใช้พลังงานจำนวนมาก ดังนั้นเราควรจะหมั่นสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลง และดูแลแหล่งน้ำในท้องถิ่นเพื่อจะได้แก้ไขก่อนที่จะเน่าเสีย ในปัจจุบันแหล่งน้ำหลายแห่งเน่าเสียทั้งนี้เนื่องจากทุกคนไม่ร่วมมือกันดูแลและปกป้องแหล่งน้ำ

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมนี้สามารถใช้จัดกิจกรรมกับสมาชิกที่มีจำนวนเกินกว่า 10 คนได้ โดยที่ให้แบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละเท่า ๆ กัน โดยเพิ่มชุดอุปกรณ์เท่าจำนวนกลุ่มแล้วแข่งขันกันก็ได้ แต่ข้อจำกัดของการจัดกิจกรรมคือควรเป็นนอกอาคาร เนื่องจากอาจทำให้อาคารสกปรกได้



กิจกรรมที่ 3 walk Rally ฐานสิ่งแวดล้อม

ฐานที่ 2 การวัดความสูงของต้นไม้

วัตถุประสงค์

เปรียบเทียบความสูงของต้นไม้โดยใช้คลิโนมิเตอร์วัดค่ามุมแล้วคำนวณหาความสูงของต้นไม้

ความคิดรวบยอด

ต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีคุณค่าอย่างมากมาต่อมนุษย์ เช่น ช่วยให้ร่มเงา ทำให้อากาศบริสุทธิ์ และเป็นอาหารของมนุษย์ ปัจจุบันยังมีการนำต้นไม้มาทำเป็นยาสมุนไพร ใช้รักษาโรค นอกจากนี้แล้ว ต้นไม้ยังช่วยให้สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ มีที่อยู่อาศัยตลอดจนเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของสัตว์ ในขณะที่ประเทศไทยทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตระหนักถึงความสำคัญของต้นไม้ โดยมีการฟื้นฟูสภาพป่า และเกิดโครงการปลูกต้นไม้และปลูกป่าเกิดขึ้นมากมาย

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

60 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ควรเป็นลานโล่งกว้างเพียงพอสำหรับผู้ทำกิจกรรม 1 กลุ่ม จำนวน 10 คน สามารถให้เคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้ดำเนินกิจกรรมร่วมกันศึกษาต้นไม้ บริเวณสถานที่จัดกิจกรรม โดยแต่ละกลุ่มความเห็นเพื่อเลือกศึกษาต้นไม้ แล้วทำกิจกรรม และบันทึกผลการปฏิบัติ ลงในสมุดบันทึก
2. ผู้ดำเนินกิจกรรมและสมาชิกร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับวิธีการคาดคะเนหาขนาดและความสูงของต้นไม้ของแต่ละกลุ่ม
3. ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้แจงและสาธิตเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการใช้คลิโนมิเตอร์ในการวัดมุม เพื่อนำมาคำนวณหาความสูงของต้นไม้
4. สมาชิกแต่ละกลุ่มทำการวัดขนาดและหาความสูงของต้นไม้
5. ผู้ดำเนินกิจกรรมและสมาชิกร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับความแตกต่างของข้อมูลที่ได้จากการคาดคะเนและการวัด โดยใช้เครื่องมือ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า การวัดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องควรจะใช้เครื่องมือช่วยการวัด เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำมากกว่า แต่ในบางครั้งเราไม่สามารถใช้เครื่องมือวัดได้โดยตรง เช่น การวัดความสูงของต้นไม้ จึงต้องใช้การคำนวณ โดยอาศัยความรู้ทางคณิตศาสตร์ร่วมกับ เครื่องมือที่เรียกว่า คลิโนมิเตอร์

สื่อ-อุปกรณ์

1. สายวัด หรือตลับเมตร
2. คลิโนมิเตอร์

แนวการสรุปกิจกรรม

คลิโนมิเตอร์เป็นเครื่องมือที่ใช้วัดมุมเพื่อหาความสูงของวัตถุแทนการวัดโดยตรง โดยเป็นเครื่องมือแบบง่าย ๆ ที่ดัดแปลงมาจาก เครื่องมือที่ใช้บอกทิศทางในการเดินเรือ มีลักษณะเป็นเส้นโค้งวงกลมที่มีขีดช่ององศา ตั้งแต่ 0 ถึง 90 องศา

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมนี้สามารถใช้จัดกิจกรรมกับสมาชิกที่มีจำนวนเกินกว่า 10 คนได้ โดยที่ให้แบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละเท่า ๆ กัน โดยเพิ่มชุดอุปกรณ์เท่าจำนวนกลุ่มการจัดกิจกรรมก็ควรเป็นบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่ที่มีลักษณะความสูงต่างๆ กัน

กิจกรรมที่ 3 walk Rally ฐานสิ่งแวดล้อม

ฐานที่ 3 ศิลปะจากป่า

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ได้แสดงความคิดสร้างสรรค์จากวัสดุธรรมชาติ
2. เพื่อให้เกิดความรู้สึกรักธรรมชาติ รู้คุณค่าและเห็นประโยชน์ของธรรมชาติ

ความคิดรวบยอด

สังคมปัจจุบันเด็กๆจะอยู่ตามลำพังกับธรรมชาติไม่มี เนื่องจากสภาวะเหตุการณ์ปัจจุบันมีเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เด็กๆไม่ค่อยได้สัมผัสความเจ็บสงบของธรรมชาติ ซึ่งในความเจ็บสงบนั้นจะทำให้เกิดสมาธิ และมีโอกาสสร้างแนวความคิดใหม่ๆ เกิดขึ้น

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

60 นาที

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ควรเป็นลานกว้างและเป็นที่ยร่มเย็นสบาย ใต้ต้นไม้ใหญ่ มีลำธารไหลผ่าน มีเสียงนกและแมลง

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้นำกิจกรรมชี้แจงให้สมาชิกในกลุ่มแยกย้ายกันไปนั่งตามบริเวณที่เหมาะสม และอยู่ใกล้บริเวณจัดกิจกรรม จากนั้นผู้ดำเนินกิจกรรมแจกกระดาษขนาด A4 พร้อมดินสอสี คนละ 1 กล่อง
2. ให้สมาชิกแต่ละคนออกแบบทำงานด้านศิลปะมา 1 ชิ้น ตามความถนัด โดยให้เวลาในการทำกิจกรรม 20 นาที
3. สมาชิกแต่ละคนออกมานำเสนอผลงานของตนเอง คนละ 2 นาที นำเสนอแนวคิดชิ้นงานศิลปะที่ทำขึ้นมา
4. ทุกคนร่วมกันสรุปกิจกรรม

สื่อ-อุปกรณ์

1. กระดาษขนาด A4
2. ดินสอสี

แนวการสรุปกิจกรรม

ธรรมชาติทำให้จิตใจของมนุษย์สงบ เขือกเย็น มีสมาธิ และสามารถสร้างสรรค์งานได้ดี เช่น ศิลปินมักจะไปตามแหล่งธรรมชาติเพื่อสร้างสรรค์ผลงาน ดังนั้น มนุษย์จึงชอบไปพักผ่อนตามแหล่งธรรมชาติ และเราควรรักษาแหล่งธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไป

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

ควรให้สมาชิกแยกกันอยู่ตามลำพังเพื่อให้เกิดสมาธิในการคิดสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง ไม่ควรให้สมาชิกจับกลุ่มคุยกัน เพราะจะทำให้สมาชิกไม่มีโอกาสใช้ความคิดตามลำพัง

กิจกรรมเพื่อสร้างโครงการและกิจกรรม

1. ให้ความรู้เรื่องการทำโครงการ
2. การจัดทำโครงการอย่างง่ายและนำเสนอโครงการ

กิจกรรม ให้ความรู้เรื่องการจัดทำโครงการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สมาชิกมีความรู้เกี่ยวกับการจัดทำโครงการ และสามารถเขียนโครงการร่วมกับผู้อื่นได้
2. ฝึกทักษะการทำงานร่วมกัน เช่นรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น เสนอแนะความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานของกลุ่ม

ความคิดรวบยอด

การจัดทำโครงการเป็นการแสดงวัตถุประสงค์ความเป็นมาเป็นไป ความจำเป็นและความสำคัญของการดำเนินงานของโครงการนั้นๆ รวมทั้งมีข้อมูลรายละเอียดการดำเนินโครงการให้ผู้ที่อ่านแล้วสามารถทราบรายละเอียดขั้นตอนของโครงการทุกขั้นตอน พอมองเห็นภาพคร่าวๆ ของการจัดโครงการได้ ดังนั้นผู้ที่จัดทำโครงการใดโครงการหนึ่ง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในการเขียนโครงการ

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

3 ชั่วโมง

รูปแบบสถานที่

เป็นสถานที่ที่สามารถให้สมาชิกทั้งหมดนั่งล้อมวง และสามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้

สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ผู้นำกิจกรรมกล่าวถึงความสำคัญของการจัดทำโครงการ/กิจกรรม
2. ผู้นำกิจกรรมนำเสนอให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นร่วมกันในการจัดทำโครงการของกลุ่ม โดยใช้เทคนิคบัตรคำดังรายละเอียดดังนี้ แจกบัตรคำที่ละบัตรตามลำดับของวิธีคิดหมายเลข 1- 9 แล้วให้กลุ่มช่วยกันคิดและหาคำตอบตามประเด็นคำถามในบัตรคำแล้วบันทึกลงในกระดาษ เมื่อได้ครบทุกข้อแล้วผู้นำกิจกรรมเสนอวิธีการเขียนโครงการอย่างง่ายตาม ตารางทั้งวิธีคิดและวิธีเขียน
3. สมาชิกแต่ละกลุ่มร่วมกันจัดทำรายละเอียดโครงการตามที่กลุ่มสรุปหัวข้อโครงการแล้วเตรียมนำเสนอต่อกลุ่มใหญ่
4. ผู้นำกิจกรรมและสมาชิกทุกคนช่วยกันเสนอแนะข้อดี และสิ่งที่ควรปรับปรุงของโครงการที่ทุกกลุ่มนำเสนอ
5. ผู้นำกิจกรรมสรุปกิจกรรม

สื่อ-อุปกรณ์

1. กระดาษรูป ใบงานรายละเอียดการจัดทำโครงการ กระดาษสำหรับทำบัตรคำ
2. บัตรคำหมายเลข 1- 9 และใบความรู้
3. เนื้อเพลงดอกกลั่นทม และ ตาหูจุมปาก

แนวการสรุปกิจกรรม

กิจกรรม การเขียนโครงการเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควรจะทำให้ทั้งนี้ผู้นำกิจกรรมอาจสร้างโอกาสให้กับตัวเองต้องทำโครงการ

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

ผู้นำกิจกรรมที่ดำเนินการควรมีความรู้และผ่านการอบรมวิทยากรกระบวนการจะได้ผลดีและช่วงนำเสนอโครงการของกลุ่มควรมีกิจกรรมหรือเกมสนุกสนาน เพื่อเป็นการผ่อนคลายและเปลี่ยนแปลงอิริยาบถบาง เช่น กิจกรรมฝึกสมองซีกซ้ายขวา เช่นกิจกรรมนับเลขประกอบท่าทางกิจกรรมปรบมือ เพลงประกอบท่าทาง ในการจัดกิจกรรมค่ายในครั้งนี้ได้ใช้กิจกรรมเพลงประกอบท่าทางเพื่อฝึกความสัมพันธ์ของสมอง 2 ซีก คือเพลงดอกกลั่นทม และ ตาหูจุมปาก โดยแสดงท่าทางประกอบ

กิจกรรม การจัดทำโครงการอย่างง่ายและนำเสนอโครงการ

การจัดทำโครงการเป็นการแสดงวัตถุประสงค์ความเป็นมาเป็นไป ความจำเป็นและความสำคัญของการดำเนินงานของโครงการนั้นๆ รวมทั้งมีข้อมูลรายละเอียดการดำเนินโครงการให้ผู้ที่อ่านแล้วสามารถทราบรายละเอียดขั้นตอนของโครงการทุกขั้นตอนพอมองเห็นภาพคร่าว ๆ ของการจัดโครงการได้ ดังนั้นผู้ที่จัดทำโครงการใดโครงการหนึ่งจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในการเขียนโครงการ ซึ่งการเขียนโครงการสามารถดำเนินการได้อย่างง่าย ๆ ดังนี้ คือ

วิธีคิด	วิธีเขียน
1. ทำอะไร	1. ชื่อโครงการ ควรเขียนให้ชัดเจนว่าต้องการทำอะไรแก่ใคร เช่น ชื่อโครงการ “รณรงค์และป้องกันปัญหาขยะสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา”

วิธีคิด	วิธีเขียน
2. เพราะอะไร	<p>2. หลักการและเหตุผล</p> <p>กล่าวถึงความเป็นมาและความจำเป็นที่ทำให้เกิดโครงการซึ่งทำให้เห็นถึงความสำคัญของโครงการว่าจำเป็นต้องมีโครงการเพราะเหตุใด</p>
3. เพื่อวัตถุประสงค์ใด	<p>3. วัตถุประสงค์</p> <p>ต้องเขียนให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ทั้งไปอย่างชัดเจน เฉพาะเจาะจงว่าต้องการทำอะไรและต้องเป็นสิ่งที่สามารถวัดได้</p> <p>วัตถุประสงค์มีเพียง 1-3 ข้อ ก็เพียงพอ(เพราะโครงการหนึ่งๆ จะมุ่งให้ความสนใจกับการแก้ปัญหาบางประการเท่านั้น)</p>
4. มีวิธีการอย่างไร	<p>4. วิธีการดำเนินงาน ประกอบด้วยวิธีการ</p> <p>เขียนให้เห็นขั้นตอนการดำเนินงานอย่างเป็นลำดับและระบุแนวทางและวิธีการ โดยละเอียดที่สำคัญต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่เขียนไว้ด้วย</p> <p>4.1 ระยะเวลา ระบุระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน</p> <p>4.2 สถานที่</p> <p>4.3 ผู้เข้าร่วมโครงการ</p>
5. ใช้เงินเท่าไร จากไหน	<p>5. งบประมาณ</p> <p>ระบุงบประมาณที่ใช้ทั้งหมด พร้อมทั้งแหล่งงบประมาณอย่างชัดเจน</p>
6. จะทำเมื่อไร	<p>6. ช่วงระยะเวลาของโครงการ</p> <p>ระบุระยะเวลาดำเนินการทั้งหมด เวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการ เช่น 2 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2548-เมษายน 2548</p>

วิธีคิด	วิธีเขียน
7. จะทำเมื่อไร	7. ช่วงระยะเวลาของโครงการ ระบุระยะเวลาดำเนินการทั้งหมด เวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการ เช่น 2 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2548-เมษายน 2548
8. จะทำที่ไหน	8. สถานที่ดำเนินงาน ระบุให้ชัดเจนทั้งจำนวนและสถานที่อย่างเฉพาะเจาะจง
9. ใครรับผิดชอบ	9. ผู้รับผิดชอบ ระบุผู้รับผิดชอบ เช่น ชุมนุมโลกสีเขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน และถ้าผู้รับผิดชอบมีหลายกลุ่มควรมีรายชื่อหัวหน้าโครงการและสมาชิกในกลุ่มด้วย
10.	10. การติดตามประเมินผล เช่น การสังเกตในระหว่างดำเนินงานรวมทั้งหลังสิ้นสุดการดำเนินงาน โดยสอบถามความคิดเห็นผู้เกี่ยวข้อง
11. จะรู้ได้อย่างไรว่าทำแล้วประสบความสำเร็จ	

<p>ดอกกลั่นทม โอ้เจ้าดอกกลั่นทม ฉันเคยเด็ดดม ฉันเคยเด็ดเล่น เด็ดเช้า เด็ดเย็น ฉันเคยเด็ดเล่น เด็ดดม เด็ดดม</p> <p>ตาทูจุมกปาก ตา หู จมูก ปาก จับให้ถูกจุมกตาทู จับใหม่ทำให้ฉันดู (ซ้ำ) จมูก ตา หู ตา หู และปาก (ซ้ำ)</p>
--

กิจกรรมเพื่อสร้างความประทับใจ

1. กิจกรรมทวงน่อย
2. กิจกรรมพิธีเทียน

กิจกรรมที่ 1 กวางน้อย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการฝึกการแก้ปัญหาด้วยตนเองเมื่อออกไปสู่สังคม
2. เพื่อเป็นการฝึกความกล้าเผชิญกับความกลัวของตนเองคือความเจ็บและการอยู่

คนเดียว

3. ฝึกคิดเพราะเมื่ออยู่คนเดียวสามารถใช้ความคิดได้ดีกว่า
4. ฝึกความอดทนเพราะเมื่อจะเป็นนักอนุรักษ์ที่ดีต้องมีความอดทน เนื่องจากสังคม

ภายนอกนั้นมีความคิดที่สวนทางกัน

ความคิดรวบยอด

เป็นกิจกรรมที่ต้องการให้สมาชิกเกิดความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องของสัตว์ป่า และการทำลายป่าซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

ไม่ควรมากเกินไปเพราะต้องทำกิจกรรมทีละคน คนละ 10 นาที

จำนวนผู้ดำเนินกิจกรรมจุดละ 2 คน และระหว่างจุด 2 คน รวม 18 คน

รูปแบบสถานที่

สถานที่อยู่ในธรรมชาติมากที่สุดเช่นเป็นป่า มีลำธารน้ำไหล โดยนำเชือกโยงตามต้นไม้ หากมีลำธารน้ำไหลก็สามารถโยงเชือกลงไปในลำธารเพื่อที่ให้ได้สัมผัสธรรมชาติมากที่สุด และวางจุดต่าง ๆ ดังนี้

A B C D E

จุด A คือ จุดที่เริ่มปิดตา

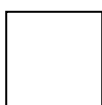
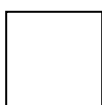
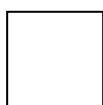
จุด B คือ จุดที่พาเด็กมาเป็นกลุ่มกลุ่มละ 5-6 แล้วนั่งห่างๆกันเหมือนอยู่คนเดียว

(อาจมีการพูดคุยเพื่อถามพื้นฐานนิสัยของแต่ละคน

จุด C คือ จุดเริ่มต้นของเชือก (จุดปล่อยตัว) จะมีการเล่าเรื่องกวางน้อย

จุด D คือ จุดปลายเชือก (จุดรับ) จะมีพี่มาคอยรับ

จุด E คือ จุดที่เปิดตา



ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. คู่มือสถานที่จัดกิจกรรมเพื่อวางจุด
2. และประชุมพี่ให้จำนวนพี่ลงตัวกับจุดที่จะวาง
3. วางจุดจะห่างกันมากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับสถานที่ เพราะต้องไม่ให้น้องที่ปิดตาได้ยินเสียงพี่พูดและน้องที่ปิดตาไม่เห็นการดำเนินกิจกรรมที่เหลือ
4. ให้เด็กปิดตาแล้วสมมติให้ตนเองเป็นลูกกวางที่แม่กวางเพิ่งถูกยิงตาย แล้วต้องมาเผชิญชีวิต
5. ที่ใดคนเดียวโดยมีเส้นเชือกเป็นเส้นทาง แล้วให้เด็กจับเส้นเชือกไปตามทางจนถึงจุดหมายปลายทาง
6. เริ่มกิจกรรมโดยการนำเด็กมารวมที่จุด A อาจมีการพูดคุยสนุกสนานแล้วปิดตาทีละกลุ่ม
7. พาเด็กแต่ละกลุ่มมาจุด B อาจมีพี่พูดถามว่ากลัวหรือไม่ และอาจพูดคุยเพื่อทราบพื้นฐานนิสัยของแต่ละคน

8. ไปยังจุด C พูดเรื่องกวางน้อย

9. ไปยังจุด D รับปลายเชือกไปยังจุด E เพื่อเปิดตา

เทคนิคในการพูดแต่ละจุดในกิจกรรมกวางน้อย

จุด A จะเป็นการสร้างความสนุกสนานคุ้นเคยกับเด็ก

จุด B จะถามถึงพื้นฐานแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็น นิสัย ครอบครัว การคบเพื่อน

จุด C พูดเรื่องกวางน้อยจะมีหลากหลายรูปแบบแต่หลักคือ แม่กวางตายลูก

กวางต้องอยู่ โดดเดี่ยวใช้ชีวิตเพียงลำพังท่ามกลางความมืดมิด

ตัวอย่างวิธีการพูด ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ว่าอยากโน้มน้าวจิตใจให้เกิดความรู้สึกอย่างไร

(ในที่นี้ต้องการให้เกิดความรู้สึกสงสารลูกกวางเมื่อถูกตัดพาดจากแม่เนื่องจากการล่าสัตว์ นอกจากนี้ยังต้องการศึกษาพฤติกรรมแต่ละคนที่แสดงออกมา)

ครั้งหนึ่งพี่เคยไปเข้าค่ายที่อุทยานห้วยขาแข้งมา วันนั้นมันเหมือนกับที่น้องทำกิจกรรมในวันนี้ กำลังสนุกสนาน กับเจ้าหน้าที่และเพื่อนๆ ญู่ก็มีเสียงเสียงหนึ่งดังมาจากชายป่า เสียงมันดัง บัง!!! (การทำเสียงบังให้พยายามทำเสียงให้ดังเพื่อสร้างความกลัว) จากนั้นเจ้าหน้าที่และพี่ก็รีบวิ่งไปดูเสียงนั้น ภาพที่พี่เห็นเป็นแม่กวางตัวหนึ่งนอนจมอยู่กลางกองเลือด ลมหายใจของมันแผ่วลงเรื่อยๆ เรื่อยๆ จนสิ้นใจ แต่ดวงตาของมันไม่ยอมปิดและมีน้ำใสๆไหลออกมา เจ้าหน้าที่บอกว่าแม่กวางมีลูกกวางอยู่ตัวหนึ่ง ตอนนั้นมันตกใจเสียงปืนจึงหนีเขาไปในป่า แม่กวางไม่ยอมหลับตาเพราะมันห่วงลูกที่มันรักยิ่ง สงสารเจ้าลูกกวางเหลือเกินมันต้องอยู่ในป่าอย่าง

เดียวดายแม็กก็ตายแล้ว หนวกก็หนว ทางก็มองไม่เห็นแล้วจะอยู่ในป่าต่อไปได้อย่างไร ถ้าพี่จะให้ น้องเป็นลูกกวางตัวนั้นลูกกวางที่ไม่มีแม่คอยดูแลอีกต่อไป หิวก็ไม่มีใครหาอาหารมาให้หนวกก็ไม่มี ใครกอด แต่น้องยังโชคดีที่ยังมีเชือกเชือกที่จะพาน้องไปสู่จุดหมายปลายทางซึ่งไม่รู้เลยว่าทาง ข้างหน้าจะเป็นอย่างไรหุบเหวหรือขวากหนาม ความมืดมิดซึ่งเต็มไปด้วยอันตราย แต่เมื่อเจ้าเจอกับปัญหาอย่าถอยหลังอย่าปล่อยเชือก จำไว้อย่าปล่อยเชือกเพราะไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น

จุด D จุดรับจะถามเด็กรู้ดีทุกอย่างบ้างแล้วค้นหาให้เป็นอะไรหรือเด็กบางคน ที่กลัวก็ปล่อยเชือก

จุด E เป็นจุดเปิดตาและปล่อยน้องกลับบ้าน

สื่อ-อุปกรณ์

1. เชือกมะนิลา
2. ผ้าสามเหลี่ยมสำหรับปิดตา

แนวการสรุปกิจกรรม

ธรรมชาติเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา และตัวเราเองก็เป็นส่วนหนึ่งของ ธรรมชาติของโลกใบนี้ หากเราทำลายธรรมชาติเช่นน้ำ ป่า ดิน แม้กระทั่งชีวิตสัตว์ในป่าอย่างเช่น กวาง เราก็เหมือนกับว่าเราทำร้ายตัวเอง ฉะนั้นพวกเรามาช่วยกันหยุดทำร้ายตัวเองกันเถอะ และ ช่วยกันชักชวนผู้ที่ไม่รู้ตัวที่กำลังทำร้ายตัวเองอยู่

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

1. กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ต้องการให้ผู้ทำกิจกรรมได้อยู่กับตัวเองให้มากที่สุด เพื่อที่จะให้คิดและทบทวนสิ่งที่ได้รับฟังจากพี่ ๆ ตลอดจนถึงสติเพื่อให้ไปสู่จุดหมายปลายทางของ กิจกรรม ดังนั้นผู้จัดกิจกรรมควรเจียบ เพื่อให้ผู้ทำกิจกรรมคิดว่าอยู่คนเดียว และสังเกตพฤติกรรม นื่อง ๆ ทุกคน และคอยดูแลไม่ให้เกิดอุบัติเหตุแก่ผู้ทำกิจกรรม

2. กิจกรรมนี้ควรมีผู้ดำเนินกิจกรรมจำนวนมากจะได้ผลดี ซึ่งจะทำให้ทราบ พฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นรายบุคคลที่สามารถสะท้อนบางส่วนของชีวิตที่มีปัญหาได้ โดยเฉพาะครอบครัวขาดความอบอุ่น



กิจกรรมที่ 2 พิธีเทียน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างความประทับใจและกระชับความสัมพันธ์ระหว่างชาวค่ายด้วยกัน
2. เพื่อให้ชาวค่ายทุกคนมีโอกาสได้แสดงความรู้สึกในช่วงที่มาเข้าค่าย
3. เพื่อให้สมาชิกค่ายรุ่นน้องได้ให้คำปรึกษาแก่พี่ที่เป็นนักอนุรักษ์ที่ดี
4. เพื่อให้สมาชิกรุ่นพี่ได้ฝากข้อคิดให้กับรุ่นน้องที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมแทน

ความคิดรวบยอด

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้สมาชิกค่ายทุกคนเกิดความผูกพัน และเป็น การให้สัญญาณระหว่างนักอนุรักษ์ร่วมกัน

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

2 ชั่วโมง

รูปแบบสถานที่

เป็นลานกว้างที่ให้สมาชิกค่ายทุกคนนั่งล้อมวงได้ และเป็นบริเวณที่มีทัศนียภาพ

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. หลังจากกิจกรรมตอนกลางคืนสุดท้ายเสร็จสิ้นผู้นำกิจกรรม วิทยากร และผู้ช่วย วิทยากรทุกคน ให้สมาชิกค่ายทุกคนหลับตา และสัญญาว่าจะไม่ลืมตาจนกว่าจะได้รับสัญญาณให้ ลืมตาได้

2. กลุ่มผู้ดำเนินกิจกรรมทั้งหมดช่วยกันดูแลและพาสมาชิกค่ายที่หลับตางมมือตาม กันออกมาโดยไม่ให้มือขาดออกจากกัน จนมาถึงลานจัดกิจกรรมที่เตรียมไว้ ให้ทุกคนยืนล้อมวง เป็นวงกลมเมื่อเรียบร้อยแล้วผู้ดำเนินกิจกรรมให้สัญญาณให้ทุกคนค่อย ๆ ลืมตา

3. ผู้ดำเนินกิจกรรมกล่าวถึงความหมายของพิธีเทียนดังนี้

“พิธีเทียนเป็นพิธีที่เป็นประเพณีสืบทอดกันมาของนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งนัก อนุรักษ์รุ่นพี่ที่เคยผ่านพิธีนี้แล้วจัดทำขึ้นเพื่อถ่ายทอดเจตนารมณ์ สู่รุ่นน้องรุ่นพี่ ๆ นี้ ๆ มีความตั้งใจจัดพิธีนี้ขึ้นมาเพื่อน้อง ๆ ทุกคน ขอให้รุ่นพี่ ๆ ทุกคนจงตั้งใจรับสิ่งดี ๆ ที่พี่ตั้งใจจะมอบ ให้น้อง ๆ ในคืนนี้”

ผู้ดำเนินกิจกรรมพูดจบ ทีมผู้จัดกิจกรรม และวิทยากรร้องเพลง เทียน พร้อมทั้งให้ ครูที่ปรึกษาชุมนุมเป็นคนจุดเทียนเล่มแรก จากนั้นก็จะต่อเทียนออกไปทั้งสองข้างจากพี่ค่ายจนถึง น้องค่าย หลังจากจบเพลงเทียนด้วยเพลงทานตะวัน เมื่อครบทุกคนแล้วครูจะนำเทียนปักตรง กระบะทรายที่ตั้งไว้กลางวงเดินเป็นแถวเรียงกันไปจนครบวงกลับมานั่งที่เดิม พร้อมกับเพลงที่จบ

ลง ผู้นำกิจกรรมกล่าวว่า “ คืบนี้เป็นคืบสุดท้ายของการเข้าค่ายอาจจะมีทั้งสิ่งที่ประทับใจหรือไม่พึงพอใจ เทียนเล่มนี้เป็นเทียนเปิดใจที่ ๆ อยากให้ทุกคนได้มีโอกาสพูดในสิ่งที่อยากพูด ดังนั้นหากเทียนเล่มนี้ผ่านไปถึงผู้ใดแล้วก็ขอให้แสดงความรู้สึกนั้น ๆ ออกมากับเทียนเล่มนี้ ในลำดับแรกขอเชิญอาจารย์....เป็นผู้นำเทียนเปิดใจเป็นลำดับแรก”

4. ผู้นำกิจกรรมส่งเทียนให้อาจารย์ที่ปรึกษาชุมนุมได้พูดเมื่อพูดจบก็ส่งเทียนต่อให้คนถัดไปทางด้านขวามือ เมื่อเทียนเวียนไปอยู่ในมือของใครก็มีโอกาสที่จะพูดแสดงความรู้สึกได้จนครบวง

ผู้นำกิจกรรมกล่าวว่ากิจกรรมพิธีเทียนอันศักดิ์สิทธิ์ของนักอนุรักษได้เสร็จสิ้นแล้วจากนี้ไป ๆ ทุกคนเป็นนักอนุรักษอย่างเต็มตัวแล้วที่ ๆ ก็ขอรับขวัญน้อง ๆ ที่ได้เข้ามาเป็นนักอนุรักษที่จะสานต่อเจตนารมณ์จากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

5. ผู้จัดกิจกรรมนำป้ายผูกข้อมือให้น้องทุกคนพร้อมทั้งฝากน้อง ๆ ให้สืบต่อเจตนารมณ์ของตนต่อไปเป็นเสร็จพิธี

6. ทุกคนกลับมาในอาคารอีกครั้ง ผู้รับผิดชอบชี้แจงกิจกรรมค่ายในวันต่อไป สวดมนต์ไหว้พระและเข้านอน

สื่อ-อุปกรณ์

1. เทียนไขจำนวนเท่ากับสมาชิก
2. เทียนเปิดใจ (เทียนขนาดใหญ่ที่สามารถจุดได้นานตั้งแต่เริ่มกิจกรรมจนจบ)
3. กระดาษทรายสำหรับปัดเทียน
4. ด้ายสำหรับผูกข้อมือ
5. เพลงที่ใช้ในกิจกรรม

แนวการสรุปกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้สมาชิกที่เข้าค่ายเกิดความผูกพัน มีความประทับใจและอยากสานต่อกิจกรรมเหล่านี้ต่อไปอีก มีพันธะสัญญาระหว่างพี่ และน้อง

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมควรทำนอกอาคารจะได้บรรยากาศดีกว่าในอาคาร และสถานที่จะต้องมีคผู้นำกิจกรรมจะต้องเป็นนักพูดที่มีน้ำเสียง โน้มน้าวจิตใจคนให้คล้อยตามได้ดี เทียนเปิดใจควรมีเชิงเทียนเพื่อไม่ให้มือผู้ถือถูกกับน้ำตาเทียน

กิจกรรมอื่นๆ

1. กิจกรรมmailbox
2. กิจกรรมบัดดี
3. กิจกรรมสมุดเงา

กิจกรรม mailbox

วัตถุประสงค์

1. เป็นสื่อกลางระหว่างสมาชิกในค่าย
2. เพื่อความสนุกสนาน และสร้างบรรยากาศในช่วงรับประทานอาหาร

ความคิดรวบยอด

การร่วมกิจกรรมค่ายสมาชิกไม่สามารถที่สื่อสารระหว่างบุคคลภายนอกได้ ดังนั้นสมาชิกค่ายจึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารระหว่างสมาชิกด้วยกัน เพราะบางทีสมาชิกค่ายถือว่าเป็นกลุ่มเพื่อนที่ไม่รู้จักกัน และสมาชิกบางคนยังเขินอาย ถ้าจะเข้าไปคุยด้วยตรงๆ จึงจำเป็นต้องใช้การสื่อสารด้วยวิธี mailbox

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

ทุกเวลาที่มีโอกาสเขียน เช่น เวลาพักจากการทำกิจกรรม

รูปแบบสถานที่

บริเวณที่สมาชิกสะดวกในการเขียน และนำไปใส่ในกล่อง mailbox

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. เตรียมกล่อง mailbox มีลักษณะเป็นกล่องสี่เหลี่ยม มีรูขนาดเล็กตรงด้านหน้ากล่อง คล้ายตู้รับจดหมาย
2. เตรียมกระดาษขนาด A4 ที่เหลือใช้เพียงหน้าเดียวตัดเป็นชิ้นเล็กๆเพื่อใช้เป็นกระดาษบันทึกข้อความ
3. สมาชิกสามารถนำกระดาษมาเขียนข้อความแล้วนำหย่อนลงไป mailbox
4. ผู้ดำเนินกิจกรรมกระตุ้นให้สมาชิกเขียน mailbox และเปิดอ่าน เช่น ในช่วงพักรับประทานอาหาร หรือ ช่วงพักยาวก่อนเริ่มกิจกรรมถัดไป

สื่อ-อุปกรณ์

1. กระดาษขนาด A4 ที่เหลือใช้เพียงหน้าเดียวตัดเป็นชิ้นเล็กๆ
2. ปากกา

แนวการสรุปกิจกรรม

การร่วมกิจกรรมค่ายสมาชิกจำเป็นต้องมีการสื่อสารระหว่างสมาชิกด้วยกัน เพราะบางทีสมาชิกค่ายถือว่าเป็นกลุ่มเพื่อนที่ไม่รู้จักกัน สมาชิกบางคนยังเขินอายในการจะทำความรู้จักกันและกัน ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในค่าย และสมาชิกทุกคนต้องคอยดูแลซึ่งกันและกัน

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

ผู้ดำเนินกิจกรรมควรกระตุ้นให้สมาชิกในค่ายเขียนถึงเพื่อนร่วมค่ายหลายๆอาจจะเขียนแซว เพื่อความสนุกสนานก็ได้ เวลาเพื่อนสมาชิกในค่ายในการทำกิจกรรมที่น่าตลก หรืออาจเป็นการชมเชยระหว่างพี่ค่ายกับน้องค่ายก็ได้

กิจกรรม บัดดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อฝึกสมาชิกได้ดูแลเพื่อนสมาชิกขณะอยู่ในค่าย
2. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในค่ายที่ไม่สนิทสนมคุ้นเคย

ความคิดรวบยอด

ในการทำกิจกรรมค่ายนอกสถานที่จำเป็นต้องอย่างยิ่งที่สมาชิกต้องรู้จักดูแลซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เนื่องจากครูที่ดูแลในค่ายไม่สามารถดูแลสมาชิกได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นกิจกรรมบัดดีจึงเป็นกิจกรรมที่ให้คู่บัดดีดูแลซึ่งกันและกัน โดยที่ไม่ให้คู่บัดดีทราบ นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกความเสียสละโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

ตอนเริ่มต้นจับสลากบัดดีก่อนพิธีการเปิดค่ายและเฉลยบัดดีก่อนพิธีปิดค่าย

รูปแบบสถานที่

ลานโล่ง ที่สมาชิกสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. เตรียมกระดาษขนาด A4 ที่เหลือใช้เพียงหน้าเดียว ตัดเป็นชิ้นเล็กๆตามจำนวนสมาชิกที่มาค่ายในครั้งนั้นๆ
2. เมื่อสมาชิกมาลงทะเบียนให้สมาชิกเขียนชื่อตนเองและหย่อนลงไปในกลุ่มให้ครบทุกคนที่มาร่วมกิจกรรมค่าย
3. ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้แจงวัตถุประสงค์กิจกรรมและกติกาในการทำกิจกรรมบัดดี
 - 3.1 เมื่อจับสลากได้คู่บัดดีแล้วควรคอยดูแลคู่บัดดีของตนโดยไม่ให้รู้ตัว
 - 3.2 ให้สมาชิกจับสลากคู่บัดดี

4. ระหว่างดำเนินกิจกรรมค่ายสมาชิกสามารถคอยดูแลบัดดี้ของคุณตลอดการอยู่ค่าย ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น อาจจะเขียนข้อความลงในสมุดเงา เขียนข้อความฝากในกล่อง mailbox หรือจะฝากขนมให้เพื่อนไปให้อีกทีหนึ่ง เป็นต้น

5. ก่อนปิดค่ายผู้ดำเนินกิจกรรมและสมาชิกร่วมกันเฉลยบัดดี้ของคุณ พร้อมกันนั้นอาจจะมีการมอบของขวัญหรือคำพูด หรือการ์ดให้คู่บัดดี้ก็ได้

สื่อ-อุปกรณ์

1. กระดาษขนาด A4 ที่เหลือใช้เพียงหน้าเดียวตัดเป็นชิ้นเล็กๆ
2. ปากกา

แนวการสรุปกิจกรรม

การอยู่ร่วมกันในค่ายเราควรจะดูแลเพื่อนสมาชิก มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีน้ำใจระหว่างเพื่อนสมาชิก เนื่องจากการมาอยู่ค่ายไม่มีพ่อแม่คอยดูแล ต้องดูแลตัวเองระหว่างเพื่อนสมาชิกค่ายด้วยกัน ดังนั้น กิจกรรมนี้จึงเป็นการฝึกสมาชิกให้ดูแลผู้อื่นได้

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

ผู้ดำเนินกิจกรรมควรกระตุ้นให้สมาชิกในค่ายคอยดูแลบัดดี้ของคนด้วยวิธีการต่างๆ เช่นกระตุ้นให้เขียนสมุดเงา mailbox เป็นต้น



กิจกรรม สมุดเงา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกแต่ละคนในค่ายแสดงความคิดเห็นต่อเพื่อนในค่าย
2. ทำให้สมาชิกได้รับรู้จุดเด่น จุดด้อย ของตนเองจากการสะท้อนของสมาชิกค่าย

ความคิดรวบยอด

การที่สมาชิกมาอยู่ในค่ายร่วมกันย่อมมีสิ่งที่น่าสนใจ และไม่พอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้น สมุดเงาของสมาชิกแต่ละคนจะเป็นที่ซึ่งสมาชิกในค่ายทุกคนเขียนบอกความรู้สึก ข้อเสนอแนะ ต่อสมาชิกคนอื่นๆ

เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

ทุกเวลาที่มีโอกาสเขียน เช่น เวลาพักจากการทำกิจกรรม

รูปแบบสถานที่

มุมใดมุมหนึ่งของค่ายที่สมาชิกทุกคนสามารถเข้าไปนั่งเขียนได้ และสามารถแขวนสมุดเงาของสมาชิกทุกคนได้ครบ

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. เตรียมทำสมุดเงาเขียนชื่อสมาชิกให้ครบทุกคนในค่ายโดยใช้กระดาษขนาด A4 ที่เหลือใช้เพียงหน้าเดียว แบ่งเป็น 4 ส่วนและตัด เชื่อมรวมกัน จำนวนหน้าตามความเหมาะสม ด้านหน้าสมุดให้เขียนชื่อสมาชิกแต่ละคน ตกแต่งให้สวยงาม
2. นำสมุดเงาไปเรียงไว้ในมุมที่เหมาะสมและมีปากกาไว้บริเวณข้างๆ
3. ผู้ดำเนินกิจกรรมกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนอ่านสมุดเงาของตนเอง เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาตนเองต่อไป
4. หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมค่าย ผู้ดำเนินกิจกรรมแจกสมุดเงาคืนให้เจ้าของ

สื่อ-อุปกรณ์

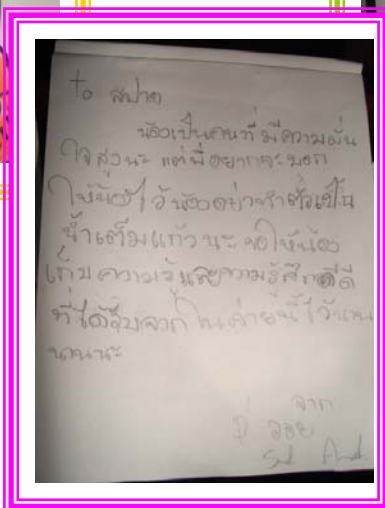
1. กระดาษขนาด A4 ที่เหลือใช้เพียงหน้าเดียว
2. ดินสอสี
3. ลวดเย็บกระดาษ
4. ปากกา

แนวการสรุปกิจกรรม

ในการอยู่ค่ายร่วมกันบางครั้งสมาชิกก็ไม่ทราบถึงจุดเด่น จุดด้อย ของตนเอง ดังนั้นเพื่อนในค่ายเปรียบเสมือนกระจกเงาสะท้อนพฤติกรรม จุดเด่น จุดด้อย ของตัวเราซึ่งเราไม่สามารถมองเห็นและรับรู้ได้ออกมา เพื่อจะพัฒนาและปรับปรุงต่อไป

ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

ผู้ดำเนินกิจกรรมควรกระตุ้นให้สมาชิกในค่ายเขียนถึงเพื่อนร่วมค่ายมากๆ ไม่จำเป็นว่าจะต้องเขียนเฉพาะมุขลบท่อนั้น แต่อาจจะเขียนในมุขบววกก็ได้



เพลงที่ใช้ประกอบกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อม

เพลงที่ใช้ประกอบกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อม

เพลงค่ายเป็นเพลงที่เปี่ยมด้วยพลังแห่งคุณค่าและความหมาย เพลงค่ายจำนวนมาก แต่ที่ชาวค่ายปัจจุบันรู้จักและร้องได้นั้นมีน้อย และเหมือนจะน้อยลงไปเรื่อย ๆ นับเป็นโอกาสดีที่จะได้รวบรวมบทเพลงสร้างสรรค์เหล่านี้ มิให้เป็นเพียงหยาดน้ำค้างแห่งกาลเวลา ที่จะแห้งหายไปอย่างรวดเร็วจากความทรงจำ สำหรับการเริ่มต้นได้คัดเลือกเฉพาะเพลงที่ชาวชุมนุมค่าย ปัจจุบันรู้จัก และจะได้เพิ่มเติมเพลงอื่น ๆ ในโอกาสต่อไป

ประเภทเพลง

1. เพลงเพื่อสิ่งแวดล้อม
2. เพลงเปิด – ปิดค่าย และพิธีเทียน
3. เพลงสันตนาการ

1. เพลงเพื่อสิ่งแวดล้อม

โลกที่เหลืออยู่

ได้ยื่นไหมหัวใจกูร้อง อยากให้ลองหาความพอดี คนใจร้าย เลิกทำลายโลก
เสียที แล้วจะมีเสียงเพลงตอบแทน **ด้วยดวงใจนี้มีความหวัง โลกคงยังสวยและสดใส
ช่วยกันดูแลโลกนี้ต่อไป โลกที่เราฝันใฝ่จะให้ดีช่วยดูแลต้นไม้ ไม้ใช้แค่พอดี เหลือ น้อย
เต็มทีจวนจะไม่มีใช้คงยังมีฝนมา คงยังเหลือป่าใหญ่ และมีเราโตขึ้นไปพร้อมกัน
ลา ลา ลา... (ซ้ำ **)

รักษ์สิ่งแวดล้อม

พวกเรารักษ์สิ่งแวดล้อม พวกเราหวังปองหล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียว รวมใจไว้
รวมใจไว้เป็นเกลียว (ซ้ำ) พวกเรายึดเหนี่ยวร่วมรักษาสีเขียว * จากเมืองที่สงบเรียบร้อย
ถนนและคอกุสสวยสะอาดตา จากลำน้ำที่รินไหลออกมา (ซ้ำ) ต้องถึงเวลาสปรกหน้าเสีย
** พวกเรานั้นต้องช่วยกันร่วมแรงร่วมใจรับผิดชอบมากกว่านี้ ปล่อยเอาไว้ปล่อย
เอาไว้ไม่ดี อย่างง่ายอย่างง่ายนักซิ เป็นคนทั้งที่ต้องรักษาสีเขียว (ซ้ำ * , **)

เพลงปลุกต้นไม้

วันนี้เป็นวันจันทร์ ฉันจะปลูกทานตะวันไว้รอบ ๆ บ้าน
 พรุ่งนี้วันอังคาร บานไม่รู้โรยฉันจะโปรยริมรั้ว
 ต่อมาก็วันพุธ ฉันจะปลูกสายหยุดตรงท้ายครัว
 พฤษ์สแน้นชนิดไปทั่ว มองดูรอบตัวเต็มไปด้วยพันธุ์ไม้
 บี้ม ๆ ๆ ๆ ๆ
 พอถึงวันศุกร์ ฉันก็ลุกขึ้นมาเมียงมอง
 หัวใจฉันคับพอง มองดูต้นไม้ด้วยใจเบิกบาน
 วันเสาร์ตอนบ่าย ๆ ต้นไม้ใบไม้ก็แลละลาน
 ดอกไม้ก็เริ่มเบ่งบาน แสนสุขสำราญกับวันอาทิตย์
 บี้ม ๆ ๆ ๆ ๆ

น้ำสารสัมพันธ์

ปลาเจ้าเอยเจ้าเคยอยู่ในน้ำสาร เวลาผ่านมานั้นนานปลานั้นเจ้าไม่เห็นมี เกิดอะไร
 ทำให้ถึงเป็นอย่างนี้ ธรรมชาติที่ดูเข้าที่ ตอนนี้อยู่ไม่เหลือแม่ปลา ** กู่เรื่องราวอดีตที่เคยรู้สึก น้ำสาร
 ในจิตสำนึก คนเขาเคยใช้กันมา คิมหรือกินเอาไว้ใช้พัฒนา เกษตรใช้ดีหนักหนา อิกยังหาปลาที่มี
 มาตอนนี้มันไม่เหลือน้ำสารที่เคยเหมือนเดิม มันแห้งแล้ง มันน่าเสีย อย่งไหนที่คนชอบกับ เรา
 ต้องร่วมมือในการแก้ไขน้ำสารให้ดีขึ้นนะ ให้เป็นสายน้ำของเราทุกคนได้หล่อเลี้ยงพวกเรา
 เหมือนในอดีต ยามนี้เราจึงมาร้องเพลง เพื่อกล่อมบรรเลงเสียงเพลงจากใจ วอนทุกคนทั้งเด็ก
 ผู้ใหญ่ ร่วมมือ ร่วมไม้ รักษาตำธาร น้ำมีปลา นกหากินบินว่อน โปรดเถิดของวอน อย่าทำให้
 มันสิ้น คนหากิน สัตว์ก็หากิน เราไม่ทำลายกันและกัน คนงดงาม น้ำสารก็งดงาม รวมน้ำใจไหล
 เป็นสายธาร ชุบชีวิตทุกฝ่ายเบิกบาน มีคน มีต้นไม้ น้ำสารมีปลา

ความสมดุลคือคุณตามธรรมชาติ น้ำสารที่ใสสะอาด เต็มวาตชุบชีวิตชน ปลาหลาย
 พันธุ์อยู่กันมาหลายชั่วคน ช่วยกันวันนี้สักหน เพื่อให้คนได้ผลประโยชน์

2. เพลงเปิด – ปิดค่าย และพิธีเทียน

เพลงที่ใช้ในพิธีเปิดค่าย

จะเก็บเธออยู่ในใจเสมอ

และนี่คือเสียง เสียงเพลงที่มาจากใจ เธอจะอยู่แห่งไหนของใจได้รับรู้ หากเธอมี
ทุกซักร้อนใดตอนที่ฉันไม่อยู่ อยากให้เธอรู้ว่ายังมีฉันยื่นเคียงข้างเธอ ** จะยืนอยู่ตรงนี้รอเธอ
ตรงนี้เพื่อเธอคนเดียว ไม่ว่าทางจะคดเคี้ยว ทางจะลดเลี้ยวเท่าใด จะนานสักเพียงไหน
ยาวนานสักเพียงไหน จะนานนานเท่าไร ยังคงเก็บเธอไว้ จะเก็บเธออยู่ในใจเสมอ

เธอกับฉัน

เธอกับฉันเมื่อมาพบเจอจริงนะเออ...หลงเพื่อรำพัน วันที่เธอกับฉันได้เคียงคู่กัน
ความสัมพันธ์มีร่างลาไกล ** กลางลมหนาว บนยอดคอคอย สายลมพัดกระหน่ำ ทำให้เธอและฉัน
ซึ่งใจกันมันมีคลาย อันความรัก เปรียบดุจดังสายลมให้ชื่นชมซ้ำตรมฤทัย โอ้อความรักที่เกิดขึ้น
ในใจ ห่วงอาลัยถึงเธอผู้เดียว

เก็บไว้ให้เธอ

เก็บท้องฟ้าเบื้องบนไว้ให้เป็นเหมือนเก่า เก็บภูเขาเรียงรายไว้ให้จรดฟ้าคราม
เก็บหมอกงามยามเช้าจางๆ จับอยู่บนทิวเขางามๆ ให้ยิ่งงามเมื่อแดดส่องไป
เก็บแม่น้ำลำธารไว้ให้คอยขานขับ คู่กำซับเป็นเพลงไว้คอยกล่อมพิชไพโร
เก็บดอกไม้ร่มไม้ร่มเย็น เก็บให้เป็นที่พักพิงใจ ร้อนนั้นคลายให้ความร่มเย็น

** แล้วเก็บน้ำค้างคงไว้วางอยู่บนใบคอยเหือดไปในแสงตะวัน แล้วเก็บความลับ
คงไว้วางอยู่ตรงนั้น วางลงตรงกลางหัวใจเก็บเอาไว้ให้เธอ ไว้ให้เธอชื่นชมว่ามันสวยรื่นรมย์ สวย
เกินกว่าพูดไป อยากให้เธอมาเห็นด้วยกัน อยากแบ่งปันความสวยในใจไว้ให้เธอผู้เดียว ให้เธอผู้
เดียว

รักน้อง

เจ้านกน้อยล่องลอยโผบิน จากแผ่นดินทะเลสี่คราม ความเหงาเอยเจ้าคอยเหยียบ
 ย่ำให้ทรมาณ ฝ่าลมแรงด้วยแรงทำทลาย สู่จดหมายที่ไกลลิบตา เพียงพบเจอทุกวันเห็นหน้าที่
 อิ่มเอิบดวงมาลัย ** ดอกไม้แย้มกลีบบานแล้วในใจฉัน จงหอมชวีนิรันดร์ มิโรยร่วงผ่าน
 จากใจ เราสอง จะมอบความรัก ด้วยใจภักดี มอบชีวีให้เธอคุ้มครอง ความหวังดีจะมาปกป้อง
 ทั้งต้นและฝืน

เพลงที่ใช้ในพิธีปิดค่าย

คำมั่นสัญญา

ก่อนจากกันขอสัญญาฝากประทับใจตรา จนกว่าจะพบกันใหม่ โบกมืออำลา
 สัญญาด้วยหัวใจ เพราะความรักติดตรึงห่วงใย ด้วยใจผูกพันมั่นคง ด้วยความดีนั้นฝังตรึง จาก
 ไปแล้วคำนึง ตรึงประทับใจ อย่าได้ลืมเลือน สัญญากันไปอย่างไร ขอให้เรามั่นคงจิตใจ
 ก้าวไปสรรค์สร้างชีวิต

โอ้เพื่อนเอย เคี้ยวร่วมสนุกกันมา แต่เวลาต้องพาให้เราจากกัน ไม่นานหรือหาก
 เราจะได้มาพบกัน ไม่มีสิ่งใดขวางกั้น เพราะเรามั่นในสัญญา หากแผ่นดินไม่ฝังกาย จะสุขจะ
 ทุกข์เพียงใด น้อมกายยืมสู้ฝืนฝ่า ร้อยรัดดวงใจ มั่นในคำสัญญา สรรค์สร้างเพื่อมวลประชาชนนี้คือ
 สัญญาของเรา

กว่าจะรัก

แต่ก่อนนั้น ฉันยังแปลกใจ ที่เห็นใครล่าตาจากกัน ด้วยการร้องไห้ แต่บัดนี้
 เมื่อเราต้องไป ก็ถึงวันที่ฉันเข้าใจว่าเพราะอะไร เมื่อเราต้องไป พบเพื่อนใหม่ ซึ่งอาจไม่มีใคร
 เข้าใจเรา เหมือนเพื่อนคนเดิม

** กว่าจะรัก เท่าวันนี้ กว่าจะมี คนมาเข้าใจ ต้องใช้เวลา ไซ้เพียงมองตากันเมื่อไหร่
 อยากจะคิด ต้องจากกัน เป็นแค่ฝัน แต่ความจริงนั้น เรายังอยู่เคียงข้างกัน คั่งวันวาน ก่อนจากกัน
 ฉันมาบอกลา ด้วยน้ำตา ที่รินเอ่อล้น อยู่เต็มหัวใจ อยากบอกเธอ บอกเธอด้วยใจ ว่ารักเรา จะมี
 ให้กัน อย่างนี้เรื่อยไป แล้วเราจะมาพบกันใหม่ กลับมาร่วมทุกข์สุขกันให้เหมือนเมื่อก่อน

รางวัลแด่คนช่างฝัน

อย่ากลับคืนคำเมื่อเธอย้ำสัญญา อย่าเปลี่ยนวาจาเมื่อเวลาแปรเปลี่ยนไป ให้เธอ
 หมายมั่นคง แล้วอย่าหลงไปเชื่อใคร เดินทางไปอย่าหวั่นไหวใครขวางกั้น มีดวงตะวันส่องเป็น
 แสงสีทอง กระจ่างครรลองให้ใฝ่ปองและสร้างสรรค์ ให้ดอกไม้แย้มบาน ให้คนหาญสู้ไม่หวั่น
 คือรางวัลแด่ความฝันอันยิ่งใหญ่ให้เธอ บนทางเดินที่มีขวากหนาม ถ้าเธอขามถอยไปฉันทงก่อก
 ฉันทยังพร้อมช่วยเธอเสมอ เพียงตัวเธอไม่หนีไปเสียก่อน จะปลอบดวงใจให้เธอหายร้าวราน
 จะเป็นสะพานให้เธอเดินไปแน่นอน จะเป็นสายน้ำเย็นดับกระหายยามโหยอ่อน คอยอวยพรให้เธอ
 สมดังหวังได้วันนั้นครั้น

เพลงที่ใช้ในพิธีเทียน

เทียน

เทียนหนึ่งถูกจุดที่นี้ เทียนนี้จุดลูกไสว เทียนนี้ถูกจุดที่ใจ เปลวไฟถูกจุดขึ้นมา
 เปลวเทียนแห่งกานลูกไหม้ เปลวไฟแห่งการศึกษา เปลวไฟต่อสู้อายา เปลวไฟซึ่งทำผองภัย
 บ่อยครั้งเทียนกระพริบหรี่ เมื่อมีลมกรรโชกโบกไถ่ บ่อยครั้งเทียนแทบดับไป
 แทบไม่อาจต้านลมแรง ศักดิ์ศรีที่เทียนส่องอยู่ เชิดชูศรัทธากล้าแกร่ง แม้เป็นเทียนน้อยด้อยแสง
 แต่แผ่สงรัทธาเนื่องนอง

เทียนหนึ่งถึงแก่การมอดดับ ลากลับไปจากเพื่อนผอง แต่ ณ ที่นี้เรื่องรอง ขอเทียน
 นื่องส่องทดแทน

ทานตะวัน

ตะวันส่องแสงแดดฉายลงมาทาบทาทั่วทุ่ง แผ่ลมผ่านโรย
 เหมือนโปรยกลีบปรุง ดอกฟางหอมลอย ดอกหญ้าดาววิบวา
 ทางเกลื่อนเหมือนดังหยาดพลอย แตะนิตต้องน้อยรวมนฉีรว
 พลุพลัดพลายลงดิน จะอยู่แห่งไหนสุดฟ้าแสนไกลคะนึ่งถึงถิ่น
 ค้าวแดนแผ่นดินที่เราจากมาเนิ่นนานแสนนาน ดอกหญ้าดาว
 วิบวาวดังก่อนหรือร่วงราน แดคร้อนดินแล้งลม ระงมแพ้วพาน
 บ้านนาป่าเขา

* * * * *
 ทุ่มกายทุ่มใจเข้าโหมแรงไฟหัวใจแรงเรา ยิ่งสร้างยิ่งทำระกำ
 หนักเบาเดินรบนทาง เจ้ามิ่งขวัญยิ่งวันยิ่งเดือนยิ่งเลื่อนราง ทอด
 ทิ้งทุ่งร้างและวันผ่านเยือนเหมือนเดินทางไกล ตะวันส่องแสงแดด
 ฉายลงมาทาบทาทางใหม่ ร่วมจิตร่วมใจก้าวไปก้าวไปฝ่าภัยร้อยพัน
 มิ่งขวัญเอ๋ยหัวใจเรานั้นเหมือนทานตะวัน เฉิดแสงแรงฝันราวระวี
 ตะวันสีทองส่องใส

(ซ้ำ * *)

เฉิดแสงแรงฝันราวระวีตะวันสีทองส่องใส

ผูกขวัญ

โอ โอ้ โอ ละเนื้อ เออ เอ่อ เอ๋ น้อยเออ

ลา ลา ลัน ลา ลัน ลา ล้า ลา ลัน ลา ลัน ลา

โอ้ โอ น้อยเอ๋ย พี่ขอทรมานเซย บร้างเลยแรมไกล

จะรักเจ้าคงดวงใจ ไม่คลายหน่ายนา... ลา ลัน ลา ลัน ลา

ล้า ลา ลัน ลา ลัน ลา พี่ขอรับขวัญเจ้าเอามาเข้าเป็นขวัญจิต

จะรักเจ้าคงชีวิต ใจที่คิดกรุณา ลา ลัน ลา ลัน ลา ล้า ลา ลัน

ลา ลัน ลา ของจงหายทุกข์โศก ให้พ้นภัยหายโรค ให้มีโชคชนะน้อยยา

ลา ลา ลัน ลา ลัน ลา ลา ลันลา ลา ลา จะเอาด้ายยาวขาวบริสุทธิ์

พันมัดผูกไว้ ที่ข้อมือของเจ้า ลัน ลา ลัน ลา เหมือนตั้งใจที่พี่รักเจ้า

ไว้ไม่หน่ายหนี ลา ลา ลัน ลา ลัน ลา ใจผูกพัน

เพลงประกอบกิจกรรมสันตนาการ

กึ่งก้านใบ

กึ่งก้านใบ ชะ ชะ ใบก้านกึ่ง กึ่งก้านใบ ชะ ชะ ใบก้านกึ่ง

ฝนตกลงมาจริง ๆ ฝนตกลงมาจริง ๆ ชะ ชะ กึ่งก้านใบ

แจว

แจวเขาแจวจ้ำจึก น้า่นิ่งไหลลือก นึกถึงคนแจว
 แจวเขาแจวจ้ำจึก น้า่นิ่งไหลลือก นึกถึงคนแจว
 แจวเรือจะไปซื้อ (ก๋ล้อง) แจวเรือจะไปซื้อ (ก๋ล้อง) ขอเชิญ (น้อง ๆ) ลูกขึ้นช่วยแจว เอ้า!

ดอกถันทม

โอ้เจ้าดอกถันทม นันเคยเค็ดคม นันเคยเค็ดเล่น
 เค็ดเข้า เค็ดเย็น นันเคยเค็ดเล่น เค็ดคม เค็ดคม

ทะเลแสนงาม

โอ้ทะเลแสนงาม ฟ่ำสิครามสคไส มองเห็นเรือใบ แล่นอยู่ในทะเล
 หาดทรายงามเห็นปู่ คูชิดูหมูปลา กุ้งหอยนานา อยู่ในท้องทะเล
 เมื่อเราเดินเที่ยวไป (เดินเที่ยวไป เดินเที่ยวไป) เดินเที่ยวชายทะเล เราแสนฮาเฮ (ฮา ๆ ๆ ๆ)
 เที่ยวทะเลสุขใจ
 เมื่อตะวันตกดิน (ตะวันตกดิน ตะวันตกดิน) เห็นเครื่องบินผ่านไป เราหอนทันใด บรู่ว..สุขใจจริง ๆ

หากว่าเรากำลังสบาย

หากว่าเรากำลังสบายจงปรบมือพลัน หากว่าเรากำลังสบายจงปรบมือพลัน
 หากว่าเรากำลังมีสุข หมดเรื่องทุกข์ใด ๆ ทุกสิ่ง มัวประวิงอะไรกันเล่าจงปรบมือพลัน
 (กระที่บเท้า แลบลิ้น)

ไก่อ่าง

ไก่อ่างถูกเผา ไก่อ่างถูกเผา มันจะถูกไม้เสียบ เสียบตุ๊ดซ้าย เสียบตุ๊ดขวา ร้อนจริง ๆ ๆ ๆ

ค้ำคาว

ฉันเป็นนกแต่ฉันมีหู ฉันเป็นหนูแต่ฉันมีปีก ฉันมีพลังซูเปอร์โซนิค ไร้คอยหลบหลีกสิ่งที่มอง
ไม่เห็น ฉันเป็นคางคาว ฉันเป็นค้ำคาว

เมียง

บาทเดียวดูเพลินอะไรไม่กินเมียง บาทเดียวดูเพลินอะไรไม่กินเมียง
ดูบได้ค้ำได้ ดูบได้ค้ำได้ แต่อย่าเอาไม้แห่รู แห่รู ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ

นกนางนาล

นกนางนวลนอนหนาว เกะกิ้งมะนาวนอนนิ่ง
นกนางนวลนอนนิ่ง เกะกิ้งมะนาวนอนหนาว

รถตุ๊ก ๆ ๆ

รถตุ๊ก ๆ ๆ บรรทุกถ่าน รถขึ้นสะพาน รถลงสะพาน

ตุ๊ด

เกลียดจริง จริง เขาเรียกว่า ตุ๊ด ๆ ๆ ๆ ๆ คำก็ ตุ๊ด สองคำก็ตุ๊ด785
เป็นผู้ชายทั้งแท่ง เป็นผู้ชายทั้งแท่ง ไม่เอา ไม่ตุ๊ด

บิดาอับราฮัม

บิดาอับราฮัม มีบุตร 7 คน
บุตร 7 คน มีบิดาชื่ออับราฮัม
คนหนึ่งตัวเล็ก คนหนึ่งตัวใหญ่ แต่ไม่มีใครแข็งแรง
(ยกมือขวา, ยกมือซ้าย, ยกเท้าขวา, ยกเท้าซ้าย, ผงกหัว, หมุนตัว, นั่งลง)

ภาคผนวก ง

รายละเอียดผลการประเมินศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร
ก่อนและหลังผ่านกระบวนการพัฒนา

ตารางผนวก 4 ระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนาของเยาวชน
ตำบลศรีบัวบาน

ที่	ชื่อสมมุติ	ระดับศักยภาพ							ระดับศักยภาพ
		ความสามารถในการแสวงหาความรู้	ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	ความสามารถในการจัดการ	ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ความสามารถในการเป็นผู้นำ	มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม	ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	
1	อรุณณ์	1	2	2	2	1	2	1.67	ปานกลาง
2	อ้อมแอ้ม	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
3	นุ่นนัม	1	1	2	2	2	2	1.67	ปานกลาง
4	ท้อปเท็น	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
5	โกโก้	1	1	2	2	2	2	1.67	ปานกลาง
6	น้ำตาล	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
7	เพลินใจ	2	2	2	2	2	2	2.00	ปานกลาง
8	แป้งร่ำ	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
9	น้ำนิล	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
10	น้ำอ้อย	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
11	เมืองใหม่	1	1	1	2	2	1	1.33	ต่ำ
12	กวางดาว	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
13	อันอัน	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
14	บ่อมแบ่ม	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
15	นุ๊ก	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
16	พลอยใส	1	1	2	1	1	2	1.33	ต่ำ
17	อิกคิว	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ

ตารางผนวก 4 (ต่อ)

ที่	ชื่อสมมุติ	ระดับศักยภาพ							ระดับศักยภาพ
		ความสามารถในการแสวงหาความรู้	ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	ความสามารถในการจัดการ	ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ความสามารถในการเป็นผู้นำ	มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม	ศักยภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	
18	บอนบอน	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
19	หนึ่ง	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
20	ลัคกี้	1	1	1	1	1	2	1.17	ต่ำ
21	น้ำหนึ่ง	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
22	โทนี่	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
23	อู๋อิก	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
24	คูมตาม	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
25	อายะ	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
26	มีมี	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
27	แอนนี่	1	1	1	2	1	1	1.17	ต่ำ
28	น้ำใจ	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
29	อามี	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
30	โคนนท์	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
31	กิ่งไผ่	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
32	เมรี	1	1	1	1	2	1	1.17	ต่ำ
33	แก้วเกล้า	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ

ตารางผนวก 5 ระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนาของเยาวชน
ตำบลป่าสักและเวียงยอง

ที่	ชื่อสมมุติ	ระดับศักยภาพ						ระดับศักยภาพ	
		ความสามารถในการแสวงหาความรู้	ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	ความสามารถในการจัดการ	ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ความสามารถในการเป็นผู้นำ	มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม		
1	ขวัญดาว	1	1	1	2	1	1	1.17	ต่ำ
2	นุ่น	1	1	1	2	1	1	1.17	ต่ำ
3	ไฟว์ตั้ง	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
4	ฝนหลวง	1	1	1	2	1	1	1.17	ต่ำ
5	กาก้า	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
6	แพนเค็ก	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
7	กิบเก้	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
8	น้ำหวาน	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
9	แคตี้	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
10	ไอศกรีม	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
11	แพนด้า	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
12	น้ำมีน	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
13	ลูกหญิง	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
14	ทรายขาว	1	1	2	1	1	1	1.17	ต่ำ
15	เอมี	1	1	2	1	1	1	1.17	ต่ำ
16	ตั้ม	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
17	คู่ย์	1	1	1	1	2	1	1.17	ต่ำ

ตารางผนวก 5 (ต่อ)

ที่	ชื่อสมมุติ	ระดับศักยภาพ							ระดับศักยภาพ
		ความสามารถในการแสวงหาความรู้	ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	ความสามารถในการจัดการ	ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ความสามารถในการเป็นผู้นำ	มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม	ศักยภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	
18	เบญจา	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
19	เอ็มร้อย	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
20	บอมเบ	1	2	2	2	2	1	1.67	ปานกลาง
21	เบียร์ไทย	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
22	น้ำฝน	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
23	ฉักเป็ย	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
24	แอนนา	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
25	นกน้อย	1	1	2	1	3	1	1.50	ปานกลาง
26	จิ้งจอก	1	1	1	1	2	1	1.17	ต่ำ
27	แต้มทอง	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
28	พิมทอง	1	1	1	1	1	1	1.00	ต่ำ
29	สปาย	2	1	1	1	2	1	1.33	ต่ำ
30	มาษา	2	1	1	1	1	1	1.17	ต่ำ

*0 = (0.00 - 0.49) ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = (0.50 - 1.49) ระดับต่ำ

2 = (1.50 - 2.49) ระดับปานกลาง

3 = (2.50 - 3.49) ระดับดี

4 = (3.50 - 4.00) ระดับดีมาก

ตารางผนวก 6 ระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังการพัฒนาโดยใช้กิจกรรม
ค่ายของเยาวชนตำบลศรีบัวบาน

ที่	ชื่อสมมุติ	ระดับศักยภาพ							ระดับศักยภาพ
		ความสามารถในการแสวงหาความรู้	ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	ความสามารถในการจัดการ	ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ความสามารถในการเป็นผู้นำ	มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม	ศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร	
1	อารมณั์	2	2	3	3	2	3	2.50	ดี
2	อ้อมแอ้ม	2	2	3	3	3	3	2.67	ดี
3	นุ่นนึ่ง	2	2	3	3	2	2	2.33	ปานกลาง
4	ท้อปเท็น	2	3	2	2	3	3	2.50	ดี
5	ไก่อโด้ง	2	2	3	2	3	3	2.50	ดี
6	น้ำตาล	2	2	3	2	3	3	2.50	ดี
7	เพลินใจ	3	3	3	3	2	3	2.83	ดี
8	แป้งร่า	1	1	2	2	2	2	1.67	ปานกลาง
9	น้ำนิล	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
10	น้ำอ้อย	2	2	2	3	3	3	2.50	ดี
11	เมืองใหม่	2	3	2	3	3	2	2.50	ดี
12	กวางดาว	2	2	3	2	3	2	2.33	ปานกลาง
13	อันอัน	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
14	บ้อมแบ้ม	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
15	นู้ก	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
16	พลอยใส	2	3	3	2	2	3	2.50	ดี
17	อิกคิว	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
18	บอนบอน	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
19	หนั่ง	2	2	2	2	2	2	2.00	ปานกลาง

ตารางผนวก 6 (ต่อ)

ที่	ชื่อสมมุติ	ระดับศักยภาพ						ระดับศักยภาพ	
		ความสามารถในการแสวงหาความรู้	ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	ความสามารถในการจัดการ	ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ความสามารถในการเป็นผู้นำ	มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม		ศักยภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
20	ลัคกี้	2	1	2	2	2	3	2.00	ปานกลาง
21	น้ำหนึ่ง	2	2	3	3	3	3	2.67	ดี
22	โทนี่	2	1	2	2	2	3	2.00	ปานกลาง
23	อู๋ก๊อิก	2	2	3	2	2	3	2.33	ปานกลาง
24	คุดตาม	2	2	3	2	2	3	2.33	ปานกลาง
25	อายะ	2	3	3	2	2	3	2.50	ดี
26	มีมี	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
27	แอนนี่	2	2	3	3	2	3	2.50	ดี
28	น้ำใจ	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
29	อามี	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
30	โดนนัท	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
31	กิ้งไผ่	2	3	3	2	2	3	2.50	ดี
32	เมรี	2	3	3	2	2	3	2.50	ดี
33	แก้วเกล้า	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง

*0 = (0.00 - 0.49) ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = (0.50 - 1.49) ระดับต่ำ

2 = (1.50 - 2.49) ระดับปานกลาง

3 = (2.50 - 3.49) ระดับดี

4 = (3.50 - 4.00) ระดับดีมาก

ตารางผนวก 7 ระดับศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังการพัฒนาโดยใช้กิจกรรม
ค่ายของเยาวชนตำบลป่าสักและเวียงยอง

ที่	ชื่อสมมุติ	ระดับศักยภาพ						ระดับศักยภาพ	
		ความสามารถในการแสวงหาความรู้	ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	ความสามารถในการจัดการ	ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ความสามารถในการเป็นผู้นำ	มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม		
1	ขวัญดาว	2	2	3	3	3	3	2.67	ดี
2	นุ่น	2	2	3	3	3	3	2.67	ดี
3	ไฟว์ต๊อง	2	2	2	3	2	3	2.33	ปานกลาง
4	ฝนหลวง	2	2	3	3	2	3	2.50	ดี
5	กาท้า	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
6	แพนเค็ก	2	2	3	3	2	3	2.50	ดี
7	กิบเก้	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
8	น้ำหวาน	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
9	แคตี้	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
10	ไอศกรีม	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
11	แพนด้า	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
12	น้ำมึน	2	2	3	3	2	3	2.50	ดี
13	ลูกหญิง	2	2	3	2	2	3	2.33	ปานกลาง
14	ทรายขาว	2	3	3	3	3	3	2.83	ดี
15	เอมี	2	3	3	3	3	3	2.83	ดี
16	คัม	2	2	3	3	2	3	2.50	ดี
17	คู่ย์	2	2	3	3	2	3	2.50	ดี

ตารางผนวก 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อสมมุติ	ระดับศักยภาพ							ระดับศักยภาพ
		ความสามารถในการแสวงหาความรู้	ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ	ความสามารถในการจัดการ	ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ความสามารถในการเป็นผู้นำ	มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม	ศักยภาพในการอนุรักษ์น้ำแม่สาร	
18	เบญจา	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
19	เอ๋มร้อย	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
20	บอมเบ	2	3	3	3	3	3	2.83	ดี
21	เบียร์ไทย	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
22	น้ำฝน	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
23	ถักเปีย	2	2	3	2	2	3	2.33	ปานกลาง
24	แอนนา	2	2	3	2	2	3	2.33	ปานกลาง
25	นกน้อย	2	2	3	3	3	3	2.67	ดี
26	จิ้งจี้	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
27	แต้มทอง	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
28	พิมทอง	1	2	2	2	2	2	1.83	ปานกลาง
29	สพาย	2	2	3	3	2	3	2.50	ดี
30	มาหยา	2	2	3	3	2	3	2.50	ดี

*0 = (0.00 - 0.49) ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = (0.50 - 1.49) ระดับต่ำ

2 = (1.50 - 2.49) ระดับปานกลาง

3 = (2.50 - 3.49) ระดับดี

4 = (3.50 - 4.00) ระดับดีมาก

ตารางผนวก 8 รายชื่อเยาวชนตามกลุ่มระดับศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการพัฒนา

กลุ่มศักยภาพระดับต่ำ (53 คน)		กลุ่มศักยภาพระดับปานกลาง (10 คน)
1. นางสาวเป็งรำ	22. เด็กชายโดนัท	1. นายอรมณ
2. เด็กหญิงน้ำนิล	23. เด็กหญิงกิ่งไผ่	2. นางสาวอ้อมแอม
3. นางสาวน้ำอ้อย	24. นางสาวเมรี	3. นางสาวนุมนิม
4. นายเมืองใหม่	25. เด็กหญิงแก้วเกล้า	4. นายทอปเห็น
5. นางสาวอันอัน	26. เด็กหญิงขวัญดาว	5. นายไก่อ๊ตัง
6. เด็กหญิงบ่อมเบ้ม	27. เด็กหญิงนุ่น	6. นางสาวน้ำตาล
7. เด็กหญิงนุก	28. เด็กชายไฟว์ดิง	7. นางสาวเพลินใจ
8. เด็กหญิงพลอยใส	29. เด็กหญิงฝนหลวง	8. นางสาวกวางดาว
9. เด็กชายอิกคิว	30. เด็กหญิงกาก้า	9. นางสาวบอมเบ
10. เด็กชายบอนบอน	31. เด็กหญิงแพนเค็ก	10. เด็กชายนกน้อย
11. เด็กหญิงหนึ่ง	32. เด็กหญิงกิบเก้	
12. เด็กชายลัคกี้	33. เด็กหญิงน้ำหวาน	
13. นางสาวน้ำหนึ่ง	34. เด็กหญิงแคดี้	
14. เด็กชายโทนี่	35. เด็กหญิงแพนด้า	
15. เด็กหญิงอุ๊กอิก	36. เด็กหญิงน้ำมิน	
16. เด็กชายคุมตาม	37. เด็กหญิงลูกหญิง	
17. นางสาวอายะ	38. เด็กหญิงไอศกรีม	
18. นางสาวมีมี	39. นางสาวทรายขาว	
19. เด็กหญิงแอนนี่	40. นางสาวเอมี	
20. เด็กชายอามี	41. นายตัม	
21. เด็กหญิงน้ำใจ	42. นายตุ้ย	

ตารางผนวก 8 (ต่อ)

กลุ่มศักยภาพระดับต่ำ (53 คน)		กลุ่มศักยภาพระดับปานกลาง (10 คน)	
43. เด็กชายเบญจา	48. นางสาวแอนนา		
44. เด็กชายเอ็มร้อย	49. เด็กชายจิงโจ้		
45. เด็กหญิงเบียร์ไทย	50. เด็กหญิงแต้มทอง		
46. นางสาวน้ำฝน	51. เด็กหญิงพิมพ์ทอง		
47. นางสาวถักเปีย	52. เด็กหญิงสพาย		
	53. เด็กหญิงมาทยา		

ตารางผนวก 9 รายชื่อเยาวชนตามกลุ่มระดับศักยภาพเยาวชน ในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังการ พัฒนาโดยใช้กิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพ

กลุ่มศักยภาพ ระดับต่ำ	กลุ่มศักยภาพระดับ ปานกลาง (36 คน)	กลุ่มศักยภาพระดับดี (27 คน)	กลุ่มศักยภาพ ระดับดีมาก
ไม่มี	1. นางสาวเป็งร่า	1. นายอาร์มณั	ไม่มี
	2. เด็กหญิงน้ำนิล	2. นางสาวอ้อมแอ้ม	
	3. นางสาวอันอัน	3. นายทอปเท็น	
	4. เด็กหญิงบ้อมแบ้ม	4. นายไก่อโด้ง	
	5. เด็กหญิงนุก	5. นางสาวน้ำตาล	
	6. เด็กชายอิกคิว	6. นางสาวเพลินใจ	
	7. เด็กชายบอนบอน	7. นางสาวเบเบ	
	8. เด็กหญิงหนึ่ง	8. เด็กชายนกน้อย	
	9. เด็กชายลัคกี้	9. นางสาวน้ำอ้อย*	
	10. เด็กชายโทนี่	10. นายเมือง*	
	11. เด็กหญิงอุ๊กอิก	11. เด็กหญิงพลอยใส*	
	12. เด็กชายตุ้มตาม	12. นางสาวน้ำหนึ่ง*	
	13. นางสาวมีมี	13. นางสาวอายะ*	
	14. เด็กชายอามี	14. นางสาวเมรี*	
	15. เด็กหญิงน้ำใจ	15. เด็กหญิงกิ้งไผ่*	
	16. เด็กชายโดนัท	16. เด็กหญิงขวัญดาว*	
	17. เด็กหญิงแก้วเกล้า	17. เด็กหญิงนุ่น*	
	18. เด็กชายไฟว์ดิง	18. เด็กหญิงฝนหลวง*	
	19. เด็กหญิงกาก้า	19. เด็กหญิงแพนเก็ก*	
	20. เด็กหญิงกิบเก้	20. เด็กหญิงน้ำมิน*	
	21. เด็กหญิงน้ำหวาน	21. นางสาวทรายขาว*	
	22. เด็กหญิงแคตี้	22. นางสาวเอมี*	
	23. เด็กหญิงแพนด้า	23. นายตัม*	
	24. เด็กหญิงลูกหญิง	24. นายตุ้ย*	
	25. เด็กหญิงไอศกรีม	25. เด็กหญิงสพาย*	
	26. เด็กชายเบญจา		

* เยาวชนที่มีการพัฒนาจากระดับศักยภาพระดับต่ำมาเป็นระดับดี

** เยาวชนที่มีผลการพัฒนาศักยภาพอยู่ในระดับเดิมคือระดับปานกลางเป็นระดับปานกลาง

ตารางผนวก 10 สักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อน และหลังการพัฒนาของเยาวชนกลุ่มที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการพัฒนา	ศักยภาพหลังการพัฒนา (ระยะที่)		
			1	2	3
1	อรุณณ์	2	3	4	4
2	อ้อมแอ้ม	2	3	4	4
3	ทอปเท็น	2	3	4	4
4	ไก่อ๊ตัง	2	3	4	4
5	น้ำตาล	2	3	3	4
6	เพลินใจ	2	3	4	4
7	น้ำอ้อย	1	3	4	4
8	เมืองใหม่	1	2	4	4
9	พลอย.1	1	3	4	4
10	น้ำหนึ่ง	1	3	4	4
11	อายะ	1	3	4	4
12	แอนนี่	1	3	4	4
13	เมรี	1	3	4	4
14	ขวัญดาว	1	3	4	4
15	นุ่น	1	3	4	4
16	ฝันหลวง	1	3	4	4
17	น้ำมิน	1	3	4	4
18	ทรายขาว	1	3	4	4
19	เอมมี	1	3	4	4
20	บอมแบ	2	3	4	4
21	นกน้อย	2	3	4	4
22	สพาย	1	3	4	4

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

ตารางผนวก 11 สักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อน และหลังการพัฒนาของเยาวชนกลุ่ม
ที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดี

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการพัฒนา	ศักยภาพหลังการพัฒนา (ระยะที่)		
			1	2	3
1	นุ่มน้อม	1	2	3	3
2	อันอัน	1	2	2	3
3	บ้อมแบ้ม	1	2	2	3
4	นู้ก	1	2	2	3
5	อิกคิว	1	2	2	3
6	บอนบอน	1	2	2	3
7	หนั่ง	1	2	2	3
8	ตุมตาม	1	2	3	3
9	มีมี	1	2	2	3
10	น้ำใจ	1	2	2	3
11	ไฟว์ดั่ง	1	2	3	3
12	กาก้า	1	2	3	3
13	แพนเค็ก	1	2	3	3
14	กิบเก้	1	2	2	3
15	แกตี้	1	2	2	3
16	ลูกหญิง	1	2	3	3
17	เบญจา	1	2	3	3
18	เอ็มร้อย	1	2	3	3
19	ถักเปีย	1	2	3	3
20	แอนนา	1	2	3	3
21	มาหยา	1	2	3	3

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

ตารางผนวก 12 สักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อน และหลังการพัฒนาของเยาวชนกลุ่มที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการพัฒนา	ศักยภาพหลังการพัฒนา (ระยะที่)		
			1	2	3
1	ลัคกี้	1	2	2	2
2	โทนี่	1	2	2	2
3	อามี	1	2	2	2
4	โคนนัท	1	2	2	2
5	น้านิล	1	2	2	2
6	เบียร์ไทย	1	2	2	2
7	น้ำฝน	1	2	2	2
8	จิงโจ้	1	2	2	2

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

ตารางผนวก 13 สักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อน และหลังการพัฒนาของเยาวชนกลุ่มที่
เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาไม่ต่อเนื่อง

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการพัฒนา	ศักยภาพหลังการพัฒนา (ช่วงที่)		
			1	2	3
1	แป้งรำ	1	2	0	0
2	กวางดาว	2	2	0	0
3	อุ๊กอุ๊ก	1	2	2	0
4	กิ้งไผ่	1	3	0	0
5	กวางดาว	1	2	0	0
6	น้ำหวาน	1	2	0	0
7	ไอศกรีม	1	2	0	0
8	แพนด้า	1	2	0	0
9	ตุ้ม	2	3	0	0
10	ตุ๋ย	2	3	0	0
11	แต้มทอง	1	2	0	0
12	พิมทอง	1	2	0	0

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

ภาคผนวก จ
รายละเอียดผลการฝึกปฏิบัติการจัดกิจกรรมในหมู่บ้าน
ตามปฏิทินปฏิบัติงาน

กิจกรรม Rally เก็บขยะริมน้ำสาร

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือ จัดขึ้นบริเวณริมฝั่งน้ำแม่สาร หน้าวัดทุ่งยาวเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2550 โดยออกแบบ และการดำเนินกิจกรรม Rally เก็บขยะริมน้ำสาร ตามขั้นตอนที่วางแผนไว้ตามขั้นตอนดังนี้

1.1 ลงทะเบียน

1.2 เริ่มต้นด้วยการแนะนำ ชื่อตามแบบฉบับค่าย

1.3 พิธีกรเชิญผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12 มาทำพิธีเปิดกิจกรรม

1.4 แบ่งกลุ่มน้องเป็น 4 กลุ่มแล้วแจกถุงดำแล้วชี้แจงกิจกรรม จากนั้นให้แต่ละกลุ่มทำกิจกรรมตามฐานให้ครบ 4 ฐานขณะเดินตามเส้นทางระหว่างฐานซึ่งเป็นทางเดินเลียบริมฝั่งแม่น้ำสารให้สมาชิกในกลุ่มเก็บขยะใส่ถุงดำที่แจกให้ โดยกิจกรรมตามฐานมีดังนี้

ฐานที่ 1 ฐานวงกลมในอ้อมกอด

ฐานที่ 2 ฐานความสามัคคี

ฐานที่ 3 ฐานน้ำสารในอนาคต

ฐานที่ 4 ฐานรวมพลคนหน้าตาดี

แต่ละฐานจะมีเยาวชนผู้รับผิดชอบฐาน ๑ละ 2 คน ที่เหลือทำหน้าที่ปล่อยตัวน้องที่แต่ละกลุ่มหลังเสร็จกิจกรรมฐานรับประทานอาหารว่าง ซึ่งเป็นขนมวุ้นเย็นที่ช่วยกันทำ

1.5 สรุปกิจกรรม และแจกรางวัลกลุ่มที่ทำกิจกรรมได้ดี และน้องที่กล้าแสดงออกตลอดจนเก็บขยะได้มากที่สุด

1.6 พิธีปิดกิจกรรม

2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติกิจกรรม

เยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือหมู่ 12 เป็นกลุ่มเยาวชนที่มีจำนวนมากถึง 14 คน ในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้เยาวชนมีระดับของศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการปฏิบัติกิจกรรม และระดับศักยภาพหลังการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ดังตารางผนวก 14

ตารางผนวก 14 เปรียบเทียบระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรม และระดับศักยภาพหลังการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือ

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
1	อายะ	3	4
2	น้ำหนึ่ง	3	4
3	เมรี	3	4
4	แอนนี่	3	4
5	กิ่งไผ่	3	4
6	หนึ่ง	2	2
7	ลัคกี้	2	2
8	โทนี่	2	2
9	ตุ้มตาม	2	3
10	มีมี	2	2
11	น้ำใจ	2	2
12	อามี	2	2
13	โดนัท	2	2
14	อูกอิก	2	2

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1= ระดับต่ำ 2=ระดับปานกลาง 3=ระดับดี 4=ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 14 พบว่าหลังจากสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม Rally เก็บขยะริมน้ำสาร เยาวชนมีการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้นจากระดับดีไปเป็นระดับดีมากจำนวน 4 คนจากระดับปานกลางไปเป็นระดับดีจำนวน 1 คน จากระดับปานกลางยังคงอยู่ในระดับปานกลางจำนวน 8 คน และมีเยาวชนไม่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 1 คน จึงไม่สามารถประเมินศักยภาพได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับดีมาเป็นระดับดีมาก

เยาวชนกลุ่มนี้มีจำนวน 4 คือ นางสาว อายะ, นางสาวน้ำหนึ่ง, นางสาวพลอยใส, เด็กหญิง แอนนี่ จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับทีมวิจัยพบว่าทั้ง 4 คนจะทำงาน

ประสานงานได้ดี เมื่อมีปัญหาในการดำเนินกิจกรรม เขาชนทั้ง 4 คนจะปรึกษากันส่วนเขาชนคนอื่น ๆ จะทำตาม ทั้งนี้อาจเนื่องจากเขาชนกลุ่มนี้มีศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลางซึ่งสูงกว่าเขาชนคนอื่น ๆ ในกลุ่ม ดังนั้นจึงเป็นผู้ริเริ่มในการนัดหมายการประชุม เสนอความคิดเห็น การวางแผนส่วนใหญ่จึงมาจากเขาชนในกลุ่มนี้ เขาชนคนอื่น ๆ จะเป็นผู้ทำตาม และอาสาทำงานตามที่ตนเองคิดว่าทำได้ ยกเว้นกิจกรรมฐานที่ให้เขาชนที่รับผิดชอบในแต่ละฐานเป็นผู้คิดกิจกรรมเอง แล้วนำมาพูดคุยให้กลุ่มได้รับทราบ เมื่อนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสอบถามเขาชนมาวิเคราะห์พบว่าเขาชนมีการพัฒนาการโดดเด่นต่างกันดังนี้

1. นางสาวอายะ เป็นเขาชนที่มีความสามารถในการจัดการได้ดี จึงทำหน้าที่เป็นหัวหน้าทีมในการวางแผนและเตรียมสถานที่ในการทำกิจกรรมฐานให้เหมาะสมกับกิจกรรมตามฐานที่ได้ตกลงในที่ประชุม แต่อายะยังไม่มีความเชื่อมั่นในตนเองที่จะพูดและนำกิจกรรมต่อหน้าคนกลุ่มใหญ่ ขอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น จึงสามารถทำงานกับผู้อื่นได้ดีและอาสาทำงานโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

2. นางสาวน้ำหนึ่ง และเด็กหญิงแอนนี่ เขาชนทั้งสองคนมีลักษณะที่คล้ายคลึงและสนิทสนมกันมาก ทำงานได้ละเอียด รอบคอบ ทำงานด้วยกันตลอดมา เมื่อผู้วิจัยถามจะสังเกตพบว่าทั้งสองมักจะช่วยกันตอบ และนำแผ่นกระดาษที่บันทึกไว้มาแสดง

3. นางสาวพลอยใส เป็นเขาชนที่มีลักษณะทำงานกับผู้อื่นได้ดีทั้งผู้ใหญ่และเขาชนด้วยกัน จึงสามารถประสานงานกับผู้ใหญ่ในชุมชนได้ดี เช่นติดต่อขอใช้อุปกรณ์ และสถานที่ในการทำกิจกรรม ตลอดจนเชิญผู้ใหญ่มารับรู้และเป็นที่ปรึกษาในพิธีเปิดกิจกรรม และยังทำหน้าที่เป็นพิธีกรดำเนินรายการทั้งหมด แต่พลอยจะมีลักษณะเรียบร้อยและเสียงเบา อย่างไรก็ตามพลอยยังไม่มีความมั่นใจในตัวเองมากนัก ในการประชุมทุกครั้งจึงมักชวนทีมวิจัยเขาชนซึ่งอยู่ในพื้นที่คือนางสาวจุฑาทิพย์ อุปเวียงเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลางมาเป็นระดับดี

ในกลุ่มนี้มีเพียง 1 คน คือ เด็กชายต๋อมตาม จากการสังเกต พบว่าเป็นผู้มีความสนใจในการวาดภาพ ก่อนหน้าการจัดกิจกรรมในครั้งนี้มีลักษณะเงียบ ไม่พูด และไม่แสดงความคิดเห็นในกลุ่ม แต่จะมีความตั้งใจฟังตั้งใจทำกิจกรรม ในการจัดกิจกรรมครั้งนี้เนื่องจากได้รับผิดชอบฐาน “น้ำสารในอนาคต” จะคิดกิจกรรมและ เตรียมอุปกรณ์เอง เนื่องจากเป็นคนชอบวาดรูปจึงให้น้อง ๆ รวมกลุ่มกันคิดจินตนาการอยากให้น้ำสารในอนาคตเป็นอย่างไร โดยให้เด็ก ๆ ช่วยกันถ่ายทอดจินตนาการออกมาโดยการวาดภาพลงในกระดาษที่แจกให้ การจัดกิจกรรมฐานในครั้งนี้สามารถดำเนินกิจกรรมได้ดีถึงแม้ว่าจะใช้คำพูดที่เตรียมมาไม่กี่ประโยค แต่สามารถทำให้น้อง ๆ ตั้งใจช่วยกันวาดภาพ อย่างมีความสุข นอกจากนี้หลังเสร็จสิ้นกิจกรรมทั้งหมดตามจะเป็นผู้เริ่มต้น

เก็บ กวาดทำความสะอาด และซักชวนเพื่อนในกลุ่มคืนของที่ขโมยมาจากวัด ขณะล้างแก้ว ล้างชาม เพื่อนเปิดน้ำที่ใช้ล้างภาชนะจะ รีบไปปิดน้ำ ทันที และตำหนิเพื่อนที่เปิดน้ำทิ้งไว้

กลุ่มที่มีศักยภาพพระดับปานกลางยังคงอยู่ในระดับปานกลาง

กลุ่มนี้มีจำนวน 8 คน คือ เด็กหญิงหนึ่ง, เด็กชายลัคกี้, เด็กชายโทนี่, นางสาวมีมี, เด็กหญิงน้ำใจ, เด็กชายอามี, เด็กชายโดนัท, เด็กหญิงอุ๊กอิก เขาชนกลุ่มนี้รับผิดชอบกิจกรรมแต่ละฐาน ฐานละ 2 คน ยังไม่สามารถใช้ศักยภาพของตนเองที่มีอยู่เดิม ในการออกแบบกิจกรรม ดังนั้นจึงทำให้กิจกรรมแต่ละฐานเลียนแบบมาจากกิจกรรมค่ายเพียงแต่เปลี่ยนชื่อฐานเท่านั้น การจัดกิจกรรมยังไม่สามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นบทสรุปของกิจกรรม ดังนั้นกลุ่มที่มีศักยภาพสูงกว่าจึงเข้ามาช่วยเสริมทำให้กิจกรรมลุล่วงไปด้วยดี

ในการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในครั้งนี้ครั้งนี้มีเยาวชนจำนวน 1 คน ที่ไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมคือ เด็กหญิงกิ่งไผ่ จากการสอบถามเพื่อนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมทราบว่ากิ่งย้ายตามผู้ปกครองไปอยู่ต่างจังหวัด

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรม Rally เก็บขยะริมน้ำสาร

การออกแบบกิจกรรม ของเยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือพบว่า เยาวชนมีการออกแบบและวางแผนร่วมกันตามขั้นตอนการเขียนโครงการ อย่างง่ายที่ได้รับความรู้จากค่ายได้อย่างถูกต้อง โดยมีวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน คือให้เยาวชนหันมาสนใจลำน้ำแม่สาร เกิดความสามัคคีในกลุ่ม ฝึกฝนให้กล้าแสดงออก และใช้เวลาว่างทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง จะเห็นได้จากการค้นหาเยาวชนมาร่วมกิจกรรม ซึ่งพบว่าเยาวชนกลุ่มนี้เข้าไปประสานครูในโรงเรียนทุ่งยาว และเชิญชวนนักเรียนในโรงเรียนทุ่งยาวซึ่งเป็นโรงเรียนที่เยาวชนบางคนในกลุ่มกำลังศึกษาอยู่ จึงทำให้มีเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก มีการประชุมวางแผนก่อนล่วงหน้ามาเป็นอย่างดี มีการเตรียมพร้อมก่อนวันจัดกิจกรรม สังเกตได้จากขนมที่นำมาจัดอาหารว่างให้กับน้องเป็นขนมที่จัดทำขึ้นมา แต่สังเกตได้ว่ากิจกรรมที่ออกแบบส่วนใหญ่จะนำกิจกรรมที่นำมาจากกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนมาถ่ายทอดให้กับน้อง ๆ โดยเปลี่ยนชื่อฐานกิจกรรม ซึ่งบางครั้งไม่ได้มีความหมายที่สอดคล้องกับกิจกรรมเลยยกเว้นฐานที่ตามรับผิดชอบคือฐานน้ำสารในอนาคต

ส่วนการดำเนินกิจกรรมพบว่า เยาวชนมีความสามารถในการทำงานร่วมกันได้ดี และมีความสุขในการทำงาน จัดเตรียมงานต่าง ๆ ได้ดี ทั้งสถานที่ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมตลอดจนประสานงาน ต่าง ๆ ได้ดีแต่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมมาก่อน ขาดทักษะการจัดกิจกรรม การอธิบายกิจกรรมและเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นระหว่างที่มีการทำกิจกรรม เช่น น้อง ๆ ไม่กล้าออกมานำเสนองานกลุ่ม ยังไม่สามารถแก้ปัญหาที่จะกระตุ้นให้น้อง ๆ ออกมา

นำเสนองานได้ จึงส่งผลให้ดำเนินกิจกรรมไม่ราบรื่นผู้นำกิจกรรมยังประหม่า เสียใจเบา ไม่มั่นใจ ในตัวเอง ตัดสินใจปรับเปลี่ยนกิจกรรมยังไม่ได้ ตลอดจนถึงดูแลน้อง ๆ ที่มาเข้าร่วมกิจกรรม ไม่ทั่วถึงกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นการลอกเรียนแบบการดำเนินกิจกรรมจากค่ายที่ผ่านมา ซึ่งบาง กิจกรรมไม่เหมาะสมกับเด็กเล็ก แต่เยาวชนทุกคนช่วยเหลือซึ่งกันและกันตลอดกิจกรรม เห็นได้จากเสียงสะท้อนของทีมนักวิจัย และตัวเยาวชนที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมดังนี้

“...น้อง ๆ ทุกคนทำงานร่วมกันได้ดีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผมเห็นน้องทุกคนช่วยกันทำเก็บกวาดทำความสะอาดสถานที่ตอนเลิกงานแล้ว แม้แต่น้องผู้ชายยังทำเลยครับ”

(นที ปิติสาร, สนทนากลุ่มย่อย)

“... การทำกิจกรรมครั้งนี้ทำให้เราได้ฝึกตนเองทุกอย่าง ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่เป็นคนนำกิจกรรมเคยเห็นแต่พี่ ๆ ทำในค่าย จึงคิดอยากจะทำอย่างพี่ ๆ แต่พอมาทำเองมันไม่ถนัดอย่างที่คิดแต่ทำให้ได้ประสบการณ์มากที่สุด ได้จัดการเรื่องต่าง ๆ เช่นประสานงานผู้ใหญ่ ขอใช้สถานที่ เป็นประธานในพิธีเปิดประสานงานครูของน้อง ๆ มาเข้าร่วมกิจกรรม และได้ฝึกการทำงานร่วมกับเพื่อน ๆ...”

(แอนนี่ ศรีบัวบาน, สนทนากลุ่มย่อย)

กิจกรรมปลูกต้นไม้ประจำตัว

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านทุ่งยาวใต้ จัดขึ้นบริเวณริมลำเหมืองสาขาของของน้ำแม่สารและศาลาเอนกประสงค์หมู่บ้านทุ่งยาวใต้ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2550 โดยออกแบบและดำเนินกิจกรรมปลูกต้นไม้ประจำตัว ตามขั้นตอนที่วางแผนไว้ดังนี้

1.1 ลงทะเบียน

1.2 เริ่มต้นด้วยการแนะนำ ชื่อตามแบบฉบับค่าย

1.3 พิธีกรเชิญ ประธานป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวเปิด กิจกรรม

1.4 ร่วมกันปลูกต้นไม้ประจำตัวคนละต้น

1.5 กิจกรรมตามฐานจำนวน 4 ฐานดังนี้

ฐานที่ 1 สไปเดอร์

ฐานที่ 2 มหัศจรรย์ใบไม้วิเศษ

ฐานที่ 3 โขว์ออฟ

ฐานที่ 4 เส้นทางชีวิต

1.6 สรุปกิจกรรม มอบรางวัลสำหรับเยาวชนที่มีผลงานดีเด่น

1.7 พิธีปิดกิจกรรม

2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติกิจกรรม

เยาวชนบ้านทุ่งยาวได้หมู่ 7 มีจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมด 7 คน ซึ่งเยาวชน มีระดับของศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน และระดับศักยภาพ หลังการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ดังตารางผนวก 15

ตารางผนวก 15 ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านทุ่งยาวได้

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
1	กวางดาว	2	0
2	พลอยใส	3	4
3	อันอัน	2	2
4	แบ้ม	2	2
5	นู้ก	2	2
6	คิว	2	2
7	บอล	2	2

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 15 พบว่าก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนเยาวชนบ้านทุ่งยาวได้มีระดับศักยภาพอยู่ในระดับปานกลางจำนวน 6 คนคือ นางสาวอันอัน, เด็กหญิงบ่อมแบ้ม, เด็กหญิงนู้ก, เด็กชายอิกคิว, เด็กชายบอบอนและนางสาวกวางดาว ระดับดี 1 คน คือ เด็กหญิงพลอยใส

หลังจากฝึกปฏิบัติกิจกรรม ในชุมชนของเยาวชนบ้านทุ่งยาวใต้ พบว่ามีเยาวชน ที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดีพัฒนาอยู่ในระดับดีมากจำนวน 1 คือ เด็กหญิงพลอยใส แต่เยาวชนที่มีศักยภาพปานกลางจำนวน 6 คนยังคงมีศักยภาพอยู่ในระดับระดับปานกลางเช่นเดิม และมีเยาวชนไม่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 1 คน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับดีเป็นระดับดีมาก

เยาวชนที่อยู่ในกลุ่มนี้มีเพียง 1 คนคือ เด็กหญิงพลอยใส ก่อนการจัดกิจกรรมมีศักยภาพสูงที่สุดในกลุ่มที่ทำกิจกรรมในครั้งนี้ การคิดตัดสินใจ การจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความเป็นผู้นำ และมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม จากการสังเกตของทีมนักวิจัยพบว่าทุกคนจะให้ความไว้วางใจและยอมรับ พลอยใสมากกว่าทุกคน การดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอนที่เตรียมมาไม่ราบรื่น ทุกคนต้องปรึกษาพลอยใส ทุกครั้ง จึงมาดำเนินการ ดังนั้นในกิจกรรมครั้งนี้พลอยใส จะเป็นคนตัดสินใจทั้งหมดและเหนื่อยมากที่สุด จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมพบว่าพลอยใส ทำหน้าที่ประสานงานกับทุกคนในกลุ่มเพื่อประชุมวางแผน โดยมีนางสาวกวางดาว ซึ่งเป็นพี่ใหญ่ ดำเนินการประชุมแต่กิจกรรมส่วนใหญ่ที่วางแผนไว้มักเป็นความคิดของกวางดาวเพียงคนเดียว ทั้งนี้เนื่องจากกวางผ่านค่าขามากทำให้สมาชิกในกลุ่มที่อายุน้อยกว่าและมีประสบการณ์น้อยคล้อยตาม แต่พอถึงวันจัดกิจกรรมกวางดาวไม่สามารถมาดำเนินกิจกรรมได้เนื่องจากทางโรงเรียนส่งกวางไปเป็นตัวแทนเข้าค่ายผู้นำนักเรียน ทำให้กิจกรรมครั้งนี้ไม่ราบรื่นและสมาชิกแก้ปัญหาไม่ได้ แต่มีพลอยพยายามที่จะขอความเห็นจากสมาชิกแต่ไม่ได้คำตอบจึงดำเนินกิจกรรมและตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ เพียงผู้เดียว

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลางยังคงอยู่ในระดับปานกลาง

เยาวชนกลุ่มนี้มีจำนวน 6 คน จากการวิเคราะห์สาเหตุที่ส่งผลให้เยาวชนมีศักยภาพยังอยู่ในระดับเดิม เนื่องจาก การปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนเป็นกิจกรรมที่มีปัจจัยที่มากเกี่ยวข้องกับหลายอย่างที่ไม่สามารถจะควบคุมได้ เช่นกรณีของกวางที่นับได้ว่าเป็นผู้นำ แต่เป็นผู้นำในลักษณะวิวุฒิและคุณวุฒิเพราะกวาง เรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนสวนบุญโญปถัมภ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนมีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดลำพูน ส่วนเยาวชนอื่น ๆ อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และเรียนอยู่ในโรงเรียนขยายโอกาสใกล้หมู่บ้าน ได้แก่ เด็กหญิงบ่อมแบ่ม, เด็กหญิงนุก, เด็กชายอิกคิว, เด็กชายบอนบอน จึงทำให้เยาวชนอื่นยอมรับว่าเก่งกว่าตนเอง จึงเห็นด้วยและทำตามทั้งที่กิจกรรมบางอย่างตนเองไม่เข้าใจ หรือไม่สามรถจะดำเนินการกิจกรรมได้ แต่ก็ไม่กล้าขัดแย้ง จึงส่งผลให้การจัดกิจกรรมไม่ดีเท่าที่ควร เมื่อกวางดาว ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรม มีเพียงพลอยใสที่สามารถที่จะจัดการแก้ปัญหาได้ดีที่สุด และในการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนครั้งนี้มีเยาวชนที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรม 1 คน คือ นางสาวกวางดาว ซึ่งทางโรงเรียนส่งเข้าร่วมค่ายแก่นนำนักเรียน

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรมปลูกต้นไม้ประจำตัว

การออกแบบกิจกรรมปลูกต้นไม้ประจำตัว ของเยาวชนบ้านทุ่งยาวได้พบว่า เยาวชนมีการประชุมและวางแผนการจัดกิจกรรมร่วมกัน แต่การออกแบบ กิจกรรมจะเป็นความคิดของกวางดาว เพียงผู้เดียว ทั้งนี้เนื่องจากมีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมจากที่อื่นมามาก และมีอายุโตมากกว่าคนอื่น ๆ จึงทำให้เยาวชนคนอื่นซึ่งมีประสบการณ์น้อยเชื่อฟังและทำตาม ดังนั้นเมื่อกวางดาวไม่สามารถมาดำเนินกิจกรรมได้ จึงทำให้เยาวชนคนอื่น ๆ ไม่สามารถดำเนินการจัดกิจกรรมได้ มีเพียงพลอยใสที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ ส่วนการวางแผนด้านอื่น ๆ เช่นการประสานงาน การหาเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม การจัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ สามารถดำเนินการได้ดี เพราะเยาวชนสามารถช่วยกันดำเนินการได้โดยเฉพาะพลอยใสจะดำเนินการติดต่อประสานงานได้ดี แต่การวางแผนด้านการจัดกิจกรรมยังไม่ดีเท่าที่ควร

สำหรับการดำเนินกิจกรรมพบว่าเยาวชนมีความสามารถในการทำงานร่วมกันได้ดี จัดเตรียมงานต่าง ๆ ได้ดี ทั้งสถานที่ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมตลอดจนประสานงานต่าง ๆ แต่การจัดกิจกรรมไม่ราบรื่นและไม่เป็นไปตามกำหนดการที่ตั้งไว้ ควบคุมเวลาไม่ได้ตามกำหนด จากการสอบถามพบว่า จากการประชุมก่อนจัดกิจกรรม กวางจะเป็นผู้นำในการประชุมและเป็นผู้คิดและออกแบบกิจกรรมเอง ตลอดจนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม แต่พอถึงวันจัดกิจกรรมกวางเข้ารับการอบรมแกนนำของโรงเรียน ทำให้กิจกรรมที่วางไว้ไม่มีใครสามารถดำเนินการแทนได้ พลอยจึงเสนอแนะให้นำกิจกรรมจากค่ายที่ผ่านมาจัดกิจกรรมให้กับน้อง ๆ โดยมีเยาวชนบ้านทุ่งยาวเหนือที่มาร่วมงานเป็นผู้ช่วยดำเนินกิจกรรม ทำให้การจัดกิจกรรมไม่ราบรื่น หลังจากจัดกิจกรรมให้เยาวชนร่วมกัน ปลูกต้นไม้คนละต้นตลอดบริเวณลำเหมืองที่แยกมาจากลำน้ำแม่สารในหมู่บ้าน เยาวชนที่สามารถนำกิจกรรมได้มีเพียงคนเดียวคือพลอยใส ส่วนคนอื่น ๆ คอยเป็นผู้ช่วยให้พลอยใสเป็นผู้ตัดสินใจ และสั่งการเพียงผู้เดียว จึงทำให้การจัดกิจกรรมไม่ราบรื่น แต่เยาวชนจากบ้านทุ่งยาวเหนือที่ผ่านการจัดกิจกรรมในชุมชนมาแล้วช่วยนำกิจกรรม จึงทำให้บรรยากาศการจัดกิจกรรมดีขึ้น

4. ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม

หลังจากการจัดกิจกรรมเสร็จสิ้น ทีมวิจัยและเยาวชนได้ร่วมกันการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม ผลการสรุปบทเรียนมีดังนี้

4.1 อายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน เยาวชนที่มีอายุน้อยกว่ามักจะให้ความสนใจและเชื่อมั่นว่ามีศักยภาพมากกว่า จึงให้ความไว้วางใจ เมื่อพี่ไม่สามารถมาดำเนินกิจกรรมได้จึงทำให้ไม่มีความมั่นใจและไม่ความสามารถดำเนินกิจกรรมได้

4.2 เยาวชนไม่พอใจในการจัดกิจกรรมของกลุ่มในครั้งนี้ ซึ่งทำให้เกิดแรงกระตุ้นที่เยาวชนอยากทำกิจกรรมใหม่อีกครั้ง โดยเยาวชนให้เหตุผลกับทีมวิจัยเพื่อต้องการนำข้อบกพร่องในการทำกิจกรรมครั้งนี้มาพัฒนากิจกรรม และพัฒนาตนเองให้ดีกว่าในครั้งนี

4.3 การสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมนอกจากให้เยาวชนที่จัดกิจกรรมและทีมวิจัยได้ร่วมกันประเมินผลการจัดกิจกรรมว่าเป็นไปตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ และทำให้ทราบข้อดีและจุดบกพร่องของการจัดกิจกรรมแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ทีมวิจัย กระตุ้น ให้กำลังใจเสนอแนะ เพื่อให้เยาวชนอยากทำกิจกรรมอย่าง

กิจกรรมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านจำบอน จัดขึ้น ณ อาคารเอนกประสงค์ บ้านจำบอน เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2550 โดยออกแบบ และการดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนที่วางแผนไว้ดังนี้

1.1 ลงทะเบียน

1.2 เริ่มต้นด้วยการแนะนำ ชื่อตามแบบฉบับค่าย

1.3 พิธีกรเชิญผู้ใหญ่บ้านจำบอนเปิดกิจกรรม

1.4 แบ่งกลุ่มน้องเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน โดยให้จับสลากกระดาษสี

1.5 ทำกิจกรรมเกมสร้างความคุ้นเคย

1.6 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ลำน้ำสารบ้านเรา โดยให้แต่ละกลุ่มวาดรูปลำน้ำแม่สารที่ท่านรู้จักเป็นอย่างไร

1.7 แต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานที่วาดรูปมาอธิบายถึงความรู้และความคิดเห็นของกลุ่ม 1.8 ผู้ดำเนินกิจกรรมสรุปกิจกรรม และให้ความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำ

แม่สาร ตลอดจนแจกรางวัลกลุ่มที่มีความคิดริเริ่มดี และน้อง ๆ ที่กล้าแสดงออก

1.9 ให้น้อง ๆ เขียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในครั้งนี้

2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนบ้านจำบอน ที่เข้าร่วมโครงการมีเพียง 2 คนคือ นางสาวน้ำอ้อย และนายเมืองใหม่ ก่อนการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนทั้งสองคนมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับดี ซึ่ง

หลังจากผ่านกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนแล้วมีศักยภาพอยู่ในระดับดีมากทั้งสองคน ดังตาราง 16

ตารางผนวก 16 ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านจำบอน

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
1	น้ำอ้อย	3	0
2	เมืองใหม่	3	4

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 16 เยาวชนบ้านจำบอนที่เข้าร่วมโครงการมีจำนวน 2 คนคือนางสาวน้ำอ้อย และนายเมืองใหม่ ทั้งสองคนมีศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมมีระดับศักยภาพอยู่ในระดับดี หลังจากปฏิบัติกิจกรรม เยาวชนทั้งสองคนมีศักยภาพเพิ่มขึ้นเป็นระดับดีมาก คือ ด้านการจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม สังเกตได้จากทั้งสองคน จะมีความสนใจและแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองตลอดโดยจะเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกปฏิบัติการในชุมชน ทุกหมู่บ้านและนำข้อสังเกตที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมของหมู่บ้านอื่น มาพัฒนาและวางแผนการจัดกิจกรรมในหมู่บ้านของตนเอง ดังนั้นจึงทำให้ทั้งสองคนสามารถดำเนินกิจกรรม ได้ราบรื่นและเป็นไปตามแผนที่วางไว้ ทั้ง ๆ ที่มีเพียง 2 คนเท่านั้น สามารถประสานงานและเตรียมงานได้ดีจากการสอบถามพบว่า เยาวชนทั้งสองบ้านใกล้กันจะพูดคุยและเตรียมงานร่วมกันตลอดทุกวันก่อนวันดำเนินกิจกรรม และชักชวนเยาวชนที่เป็นสภาเยาวชนตำบลศรีบัวบานมาช่วยจัดกิจกรรม แต่ที่มวิชัยสังเกตพบว่าเยาวชนที่มาช่วยงานไม่ได้แสดงบทบาทในการดำเนินกิจกรรมแต่เป็นผู้ร่วมงานมากกว่า ดังนั้นการจัดกิจกรรมในครั้งนี้จึงเป็นความสำเร็จของเยาวชนทั้งสองเมืองใหม่มีลักษณะกล้าแสดงออกและนำกิจกรรม กิจกรรมได้มี สามารถการกระตุ้นเด็กที่มาเข้าร่วมกิจกรรมให้เกิดความสนใจในกิจกรรม ทำให้บรรยากาศในการจัดกิจกรรมสนุกสนาน แต่ไม่รักษาเวลาในการทำกิจกรรม แต่มีความกระตือรือร้นในการจัดทำกิจกรรม ทำให้เมืองใหม่เป็นที่ชื่นชอบของน้องที่มาร่วมกิจกรรม ส่วนน้ำอ้อยยังไม่กล้าเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม ก่อนเข้าร่วมโครงการน้ำอ้อยไม่กล้าพูด ไม่กล้าแสดงออก และไม่กล้าทำอะไรเลย ที่มวิชัยคิดว่าไม่ให้ความร่วมมือ แต่หลังจากกิจกรรมค่าย

น้ำอ้อยมีพัฒนาการเร็วมาก มีลักษณะเป็นนักจัดการที่ดี จะจัดวางอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมไว้อย่างเป็นระเบียบ คอยเตือน และควบคุมเวลาในการจัดกิจกรรม และดูแลน้อง ๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมประสานงานกับผู้นำชุมชนที่มาเปิดพิธีและต้อนรับที่มิวิชัย นอกจากนี้ เมื่อจัดอาหารว่างให้น้องจะฝึกให้ เข้าแถวและรับของอย่างเป็นระเบียบ ส่วนศักยภาพด้านการตัดสินใจแก้ปัญหาซึ่งอยู่ในระดับดี ทั้งนี้เนื่องจากการตัดสินใจยังไม่สามารถใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ เช่นในการวางแผนกิจกรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากการสอบถามเยาวชนพบว่า เป็นกิจกรรมที่เคยทำกับ กลุ่มสภายาวชนศรีบัวบาน และจากการประชุมวางแผนการจัดกิจกรรมกลุ่มสภายาวชนเสนอให้ตั้งชื่อกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำกิจกรรมมาใช้ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากผู้มาร่วมกิจกรรมเป็นเด็กเล็ก

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การออกแบบกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเยาวชนบ้านจำบอนพบว่ากิจกรรมส่วนใหญ่เป็นเพลงและเกมทำให้น้อง ๆ มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน มีการวางแผนวิธีการแบ่งกลุ่มที่ดีทำให้ไม่เกิดความวุ่นวาย กิจกรรมที่วางแผนไว้มักจะเป็นกิจกรรมที่พบเห็นมาจากการทำกิจกรรมของเยาวชนในหมู่บ้านอื่นที่ประสบผลสำเร็จจึงเลือกมาดำเนินการ ทั้งนี้เยาวชนทั้งสองคนมีความสนใจและเข้าร่วมสังเกตกิจกรรมการฝึกปฏิบัติของเยาวชนในหมู่บ้านอื่น แล้วนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงในการวางแผนของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามการออกแบบกิจกรรมยังไม่สอดคล้องกับชื่อกิจกรรมคือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นเด็กเล็ก จึงไม่สามารถดำเนินการได้

ส่วนการดำเนินกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่า เยาวชนมีความสามารถในการทำงานร่วมกันได้ดี มีทักษะในการจัดการที่ดีทั้งสถานที่ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมประสานงานต่าง ๆ ผู้ดำเนินกิจกรรมมีความกล้าและจะฉานทำให้การดำเนินกิจกรรมราบรื่น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นระหว่างที่มีการทำกิจกรรม เช่น น้อง ๆ ไม่กล้าออกมานำเสนองานกลุ่มสามารถกระตุ้นให้น้อง ๆ ออกมาร่วมนำเสนองานได้ จึงส่งผลให้ดำเนินกิจกรรมเป็นไปด้วยดี มีการประเมินความพึงพอใจของน้อง ๆ ที่มาเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งยังไม่มีเยาวชนกลุ่มใดทำ แต่การประเมินผลกิจกรรมโดยให้น้องเขียนแสดงความคิดเห็นไม่ได้ผลเพราะเด็ก เล็ก ๆ บางคนไม่รู้จะเขียนอะไรจึงส่งกระดาษที่มีแต่ชื่อของตนเองส่งพี่ ๆ แต่กิจกรรมบางกิจกรรมเช่นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไม่เหมาะสมกับวัยของเยาวชนเนื่องจากมีเด็กเล็กจำนวนมาก

4. ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม

จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนของเยาวชนบ้านจำบอนมีดังนี้ การยอมรับจากบุคคลอื่น เช่นน้อง ๆ ในหมู่บ้านที่มาร่วมกิจกรรม และทีมวิจัยที่ชื่นชมผลสำเร็จของการจัดกิจกรรม เป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้เยาวชนอยากพัฒนาศักยภาพตนเอง สังเกตได้จากท่าทางปลื้มปิติ และภาคภูมิใจของเยาวชนผู้จัดกิจกรรมขณะที่อ่านกระดาษที่น้อง ๆ ช่วยกันเขียน และสะท้อนได้จากคำพูดต่อไปนี้

“...น้ำออย คูชิ น้องเขียนบอกว่าอยากให้มีกิจกรรมอย่างนี้อีก
ที่เมืองใหม่เก่งมากและใจดีด้วย...”

(เมืองใหม่ ฅ จำบอน, สันทนาการกลุ่มย่อย)

“...จัดกิจกรรมครั้งนี้เหนื่อยมาก แต่พอ เห็นรอยยิ้ม และสิ่งที่
น้องเขียนมาให้หายเหนื่อย และมีความสุข อยากทำอะไรเพื่อน้อง ๆ
อีก...”

(น้ำอ้อย สิ้นคงคา, สันทนาการกลุ่มย่อย)

กิจกรรมปลูกจิตสำนึกผักพื้นบ้าน

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านดอนแก้ว จัดขึ้น ณ อาคาร
เอนกประสงค์ บ้านดอนแก้ว เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2550 โดยออกแบบและการดำเนินกิจกรรม
ปลูกจิตสำนึกผักพื้นบ้าน ตามขั้นตอนที่วางแผนไว้ดังนี้

1.1 ลงทะเบียน

1.2 เริ่มต้นด้วยการแนะนำ ชื่อตามแบบฉบับค่าย

1.3 พิธีกรเชิญ พิธีกรเชิญโดยครูสมบูรณ์ นามวงศ์ ซึ่งเป็นคุณครูโรงเรียนบ้าน

ดอนแก้ว

1.4 แบ่งเยาวชนออกเป็นกลุ่ม ๆ ละเท่า ๆ กัน

1.5 แข่งขันเกมวิบาก มีจุด 4 จุด คือ ตักน้ำใส่ขวด เป่าแป้ง กินขนม และตะเกียบ

คิบลูกโป่งปอง

1.6 ให้เยาวชนแต่ละกลุ่มสำรวจพืชผักพื้นบ้านต่างๆบริเวณริมลำเหมืองที่แยกมาจากลำน้ำแม่สารในบริเวณหมู่บ้านใกล้ศาลาเอนกประสงค์ พร้อมทั้งสอบถามคนในชุมชนเกี่ยวกับพืชผักที่พบ เช่นประโยชน์ วิธีการใช้ประโยชน์ พร้อมทั้งวาดรูปประกอบ โดยให้สมาชิกในกลุ่มช่วยกันให้ได้มากที่สุด โดยพืชจะมีรางวัลให้สำหรับกลุ่มที่ทำกิจกรรมได้ดี

1.7 แต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานของกลุ่ม

1.8 สรุปกิจกรรม/พร้อมทั้งมอบรางวัลแก่น้อง ๆ

1.9 พิธีปิดกิจกรรม

2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนบ้านดอนแก้วหมู่3 ที่เข้าร่วมโครงการมีจำนวน 2 คน ที่เข้าร่วมโครงการ คือ เด็กหญิงแก้วเกล้า และ เด็กหญิงน้ำนิต ซึ่งเยาวชนมีระดับศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการปฏิบัติกิจกรรม และระดับศักยภาพหลังการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ดังตารางผนวก 17

ตารางผนวก 17 ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ของเยาวชนบ้านดอนแก้ว

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
1	แก้วเกล้า	2	0
2	น้ำนิต	2	2

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1= ระดับต่ำ 2=ระดับปานกลาง 3=ระดับดี 4=ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 17 พบว่าเยาวชนในหมู่บ้านดอนแก้วจำนวน 2 คน คือ เด็กหญิงแก้วเกล้า และเด็กหญิงน้ำนิต มีศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนอยู่ในระดับปานกลางทั้งสองคน แต่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรม 1 คน คือเด็กหญิงแก้วเกล้า

สำหรับเด็กหญิงน้ำนิต หลังจากปฏิบัติการจัดกิจกรรมในชุมชนยังคงมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลางคงเดิมทั้งนี้เนื่องจาก มีลักษณะเป็นคนเงียบ ไม่พูดไม่กล้าแสดงออกมาตั้งแต่ต้นในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ทีมวิจัยสังเกตพบว่ายังไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้เอง สังเกตได้จากช่วงพิธีเปิดกิจกรรม ได้ทำหน้าที่เป็นพิธีกรเชิญประธานเปิดพิธี จะเสียงเบามากเด็ก ๆ ด้านหลังไม่ได้ยินจึงพูดคุยเสียงดังมาก เมืองใหม่และน้ำอ้อย จึงช่วยปรามเด็กด้านหลัง การจัดกิจกรรมในครั้งนี้สำเร็จ

ไปด้วยดีเพราะความช่วยเหลือของน้ำอ้อย และเมืองใหม่ จากการสอบถามเยาวชนที่มาช่วยจัดกิจกรรมทั้งสองคนทราบว่า น้ำนิลไม่สนใจในการจัดกิจกรรม ประสานงานขอช่วยจัดกิจกรรม กระชั้นชิดมาก ไม่มีวางแผนและประสานงานกับคนในชุมชน น้ำอ้อยเป็นครูช่วยทุกอย่าง จากการร่วมกันประเมินศักยภาพของทีมวิจัยจึงลงความว่าน้ำนิลยังมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดิม

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรมปลูกจิตสำนึกผักพื้นบ้าน

การออกแบบกิจกรรมปลูกจิตสำนึกผักพื้นบ้านของเยาวชนบ้านคอนแก้ว พบว่าไม่มีการวางแผนกิจกรรมล่วงหน้า เนื่องจากเยาวชนที่รับผิดชอบในการทำกิจกรรมมีเพียง 2 คน แต่อีกคนหนึ่งไม่สามารถจัดสรรเวลามาประชุมวางแผนและทำกิจกรรมได้ เนื่องจากต้องรับภาระของครอบครัวที่ ต้องช่วยยายทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัว ดังนั้นจึงทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมในหมู่บ้านได้ มีแต่เยาวชนบ้านจำบอน ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง คือเมืองใหม่และน้ำอ้อยที่รู้จัก ซึ่งรู้จักและคุ้นเคยกัน เพราะเคยเรียนในโรงเรียนเดียวกันมาก่อน ที่อยากให้มีการจัดกิจกรรมจึงอาสาช่วย จากการสอบถามน้ำอ้อย พบว่าน้ำนิลประสานงานช้าเกินไป ก่อนการจัดกิจกรรมเพียงวันเดียว และไม่ได้เตรียมกิจกรรมใด ๆ เลย ทุกอย่างน้ำอ้อย และเมืองใหม่ ช่วยเกือบ ทั้งหมด เช่นไปประสานงานครูที่โรงเรียนเชิญมาเป็นประธานเปิด น้ำนิลไม่กล้าพูด เมืองใหม่ และน้ำอ้อยจึงเป็นผู้ดำเนินการแทน ส่วนการวางแผนกิจกรรมน้ำนิลคิดเอง แต่มีเมืองใหม่และน้ำอ้อยคอยเพิ่มเติม เพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมของหมู่บ้านคอนแก้ว และต้องใช้เค้าโครงกิจกรรมเดิมที่เคยเสนอไว้ในช่วงการวางแผนปฏิทินปฏิบัติงาน

ส่วนการดำเนินกิจกรรมปลูกจิตสำนึกผักพื้นบ้าน ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากมีผู้ดำเนินกิจกรรมเพียงคนเดียว ประกอบกับมีลักษณะไม่กล้าแสดงออก จึงทำให้วางแผนไม่ชัดเจน และมีเตรียมการล่วงหน้าน้อยการดำเนินกิจกรรมของเยาวชนหมู่บ้านคอนแก้ว ไม่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เป็นกิจกรรมแข่งขันเกมวิบาก เน้นความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว ส่วนกิจกรรมสำรวจผักพื้นบ้าน น้อง ๆ ก็ไปสำรวจผักบริเวณใกล้ ๆ ไม่ไปบริเวณริมน้ำแม่สาร และไม่ได้ไปสอบถามคนในชุมชนตามที่ระบุไว้ในกิจกรรม จึงเป็นการวาดภาพผักพื้นบ้าน บอกชื่อ และประโยชน์ ส่วนใหญ่เด็ก ก็รู้จัก เช่นผักตำลึง การจัดกิจกรรมไม่ดึงดูดความสนใจของเด็กที่มาร่วมกิจกรรม ทีมวิจัย จึงต้องช่วยเพื่อให้บรรยากาศการจัดกิจกรรมดีขึ้น

4. ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม

จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนของเยาวชนบ้านดอนแก้วมีดังนี้

4.1 มีการวางแผนน้อย และเขียนขั้นตอนการจัดกิจกรรม ทำให้กิจกรรมไม่ราบรื่น และไม่เป็นที่วางแผนไว้ ผู้จัดกิจกรรมคือน้องนิลมีลักษณะเฉยๆ และไม่คอยพูดจูงใจ เหมือนว่าไม่มีความกระตือรือร้น เมื่อทีมวิจัยพูดให้กำลังใจ และเสนอแนะ สังเกตได้ว่าน้องน้านิล จะเฉยมาก ไม่แสดงอาการโต้ตอบหรือพูดเพิ่มเติมจะเฉยจึงไม่ทราบว่าจะคิดอย่างไร

4.2 เยาวชนที่มีอยู่ระหว่างการคบเพื่อนต่างเพศ เป็นปัจจัยที่ทำให้ไม่อยากทำกิจกรรม จากการสอบถามเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมพบว่าแต่สาเหตุที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากผู้ปกครองเข้มงวดเนื่องจากคบเพื่อนต่างเพศจึงหาโอกาสจะออกนอกบ้านโดยการสมัครเข้าร่วมโครงการ

กิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเฉลิมพระเกียรติ

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านจำจิมค จัดขึ้น ณ ศูนย์เยาวชนบ้านจำจิมค ซึ่งตั้งอยู่ในโรงเรียนบ้านจำจิมคเดิมที่ปิดดำเนินการไป ตามปฏิทินปฏิบัติการเยาวชน กลุ่มนี้ได้วางแผนกิจกรรม คือสำรวจคุณภาพลำน้ำแม่สาร โดยจัดขึ้นวันที่ 1 กรกฎาคม 2550 ต่อมาผู้วิจัยได้รับการประสานงานจากกลุ่มเยาวชนบ้านจำจิมคเพื่อเปลี่ยนแปลงกิจกรรม เนื่องจากเยาวชนที่มาสมัครเข้าร่วมโครงการมี จำนวนมากและเป็นเด็กเล็ก การสำรวจน้ำแม่สารอันตรายเกินไป ดูแลไม่ทั่วถึง จึงเปลี่ยนแปลงกิจกรรมเป็นค่ายพัฒนาศักยภาพเด็ก และเยาวชนเฉลิมพระเกียรติ ในวันที่ 22-23 กรกฎาคม 2550 กิจกรรมที่จัดขึ้นเน้นสร้างวินัยให้เกิดเยาวชน เช่นการเข้าแถวรับประทานอาหารอย่างเป็นระเบียบ การทำความเคารพผู้ใหญ่ การทำงานร่วมกับผู้อื่น แทรกกิจกรรมด้วยเกม และเพลงต่าง ๆ และมีกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำ คือกิจกรรมคุณค่าของน้ำสาร โดยให้น้อง ๆ ช่วยคิดประโยชน์ของน้ำสารที่มีต่อคนในหมู่บ้านแล้วให้วาดภาพ และนำเสนองาน

โดยออกแบบ และดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนดังนี้

1.1 พิธีเปิดโดยผู้ใหญ่บ้านจำจิมค

1.2 เยาวชนแกนนำแจ้งกำหนดการระยะเวลาในการจัดกิจกรรม คือ 2 วัน 1 คืน

1.3 เพลง เกม

- 1.4 คุณค่าของน้ำสาร
- 1.5 พระคุณของแม่
- 1.6 กิจกรรมกลางคืนเป็นกิจกรรมสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนรู้จักบุญคุณของแม่ โดยให้แม่ของเยาวชนเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ด้วย
- 1.8 สำนักirkบ้านเกิด
- 1.7 สรุปกิจกรรม/พร้อมทั้งมอบรางวัลแก่น้อง ๆ
- 1.9 พิธีปิดกิจกรรม
2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนบ้านจำเริญ ตำบลศรีบัวบาน ที่เข้าร่วมโครงการมีจำนวน 7 คน มีระดับของศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารก่อนการปฏิบัติกิจกรรม และระดับศักยภาพหลังการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน ดังตารางผนวก 18

ตารางผนวก 18 ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนบ้านจำเริญ

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
1	อรุณ	3	4
2	อ้อมแอ้ม	3	4
3	ท็อปเท็น	3	4
4	ไก่อโด่ง	3	4
5	น้ำตาล	3	3
6	เพลินใจ	3	4
7	นุ่น	2	3

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 18 พบว่าเยาวชนในหมู่บ้านจำเริญจำนวน 7 คน มีศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนอยู่ในระดับดีจำนวน 6 คน และระดับปานกลางเพียงคนเดียวคือนางสาวพัชราพร ชันนา และหลังจากฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนแล้ว พบว่าเยาวชนมีศักยภาพอยู่

ในระดับปานกลางพัฒนามาเป็นมาเป็นระดับดี 1 คน และเยาวชนที่อยู่ในระดับดีพัฒนามาอยู่ในระดับดีมากจำนวน 6 คน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับดีเป็นระดับดีมาก

เยาวชนกลุ่มนี้มีจำนวน 6 คน คือ นายอารมณ, นางสาวอ้อมแอ้ม, นายทอปเท็น, นายไก่อโด่ง, นางสาวน้ำตาล และนางสาวเพลินใจ จากการสังเกตของทีมวิจัยและการสรุปทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมพบว่าเยาวชนกลุ่มนี้มีการประชุมวางแผนร่วมกันเป็นอย่างดีตลอดจนสามารถวิเคราะห์และปรับเปลี่ยนแผนการทำกิจกรรมอย่างมีเหตุผลตัวอย่างเช่น ช่วงวางแผนทำปฏิทินปฏิบัติการฝึกจัดกิจกรรมในชุมชนเยาวชนกลุ่มนี้นำเสนอกิจกรรมการสำรวจคุณภาพลำน้ำแม่สาร แต่เมื่อประชุมวางแผนจัดกิจกรรมในหมู่บ้าน ได้ขอเปลี่ยนกิจกรรมโดยให้เหตุผลว่าเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมมีจำนวนมาก และเป็นเด็กเล็ก อาจเกิดอันตรายในการลงสำรวจน้ำ ได้ปรับเปลี่ยนกิจกรรมเป็นค่ายพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งแสดงถึงศักยภาพของเยาวชนที่สามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ส่วนศักยภาพที่โดดเด่นของเยาวชนรายบุคคลมีดังนี้คือ

นายอารมณ มีความสามารถในการจัดการประสานงานขอความร่วมมือจากผู้ใหญ่ในชุมชนได้ดี

นางสาวอ้อมแอ้ม และนางสาวน้ำตาล กล้าแสดงออก สามารถเป็นผู้นำกิจกรรมให้กับน้องได้ดี

นายทอปเท็น มีความสามารถในการกระตุ้นน้องให้สนใจในกิจกรรมที่กำลังดำเนินอยู่ตลอดจน และควบคุมดูแลน้องได้ดี

นายไก่อโด่ง มีความสามารถด้านการควบคุมดูแลเครื่องเสียงที่ใช้ในงานตลอดจนติดตั้งไฟฟ้าที่จะใช้ในช่วงกลางคืน

นางสาวเพลินใจ มีลักษณะทำงานอย่างเป็นระบบมีการจดบันทึกขั้นตอนในการทำกิจกรรม และคอยกำกับเวลา และจัดเตรียมอาหาร ของว่างสำหรับเด็ก และผู้มาร่วมงาน

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลางเป็นระดับดี

เยาวชนกลุ่มนี้มีจำนวน 1 คน คือนางสาวนุมนิม มีความสามารถพิเศษ ในการตีกลองประกอบการดำเนินกิจกรรม แต่ทีมวิจัยลงความเห็นให้อยู่ในระดับดีทั้งนี้เนื่องจาก นุมนิมจะมีลักษณะขี้อาย ไม่ค่อยพูด ไม่ค่อยเสนอความคิดเห็น แต่ไม่ได้แข็ง จะทำตามทุกอย่างที่เป็นความเห็นของกลุ่ม หากไม่มีกิจกรรมตีกลอง จะนั่งดูน้อง ๆ ทำกิจกรรม และไม่เข้าไปกระตุ้นหรือร่วมกิจกรรม

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเฉลิมพระเกียรติ

การออกแบบกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเฉลิมพระเกียรติของเยาวชนบ้านจำจิมัด จากการสังเกตของทีมวิจัยและการสรุปทบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมพบว่าเยาวชนกลุ่มนี้มีการประชุมวางแผนร่วมกันเป็นอย่างดีตลอดจนสามารถวิเคราะห์และปรับเปลี่ยนแผนการทำกิจกรรมอย่างมีเหตุผลตัวอย่างเช่น ช่วงวางแผนทำปฏิทินปฏิบัติการฝึกจัดกิจกรรมในชุมชนเยาวชนกลุ่มนี้นำเสนอกิจกรรมการสำรวจคุณภาพลำน้ำแม่สาร แต่เมื่อประชุมวางแผนจัดกิจกรรมในหมู่บ้าน ได้ขอเปลี่ยนกิจกรรมโดยให้เหตุผลว่าเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมมีจำนวนมาก และเป็นเด็กเล็กเกรงว่าจะเกิดอันตรายในการลงสำรวจน้ำ จึงขอปรับเปลี่ยนกิจกรรมเป็นค่ายพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเฉลิมพระเกียรติ

ส่วนการดำเนินกิจกรรมพบว่าประสบผลสำเร็จมากเป็นที่พอใจของเยาวชนที่ เป็นผู้จัดกิจกรรม และทีมวิจัย จัดกิจกรรมเป็นตามแผนที่วางไว้ กิจกรรมภาคกลางคืน มีผู้ปกครองมาเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมากเกินเป้าหมาย สามารถจัดกิจกรรมในระยะเวลาถึง 2 วัน1 คืน โดยใช้เงินสนับสนุนเพียง 500 บาท โดยเยาวชนขอบริจาคตามห้างร้านในตัวเมืองลำพูนมาสมทบในการจัดกิจกรรม เยาวชนทุกคนสามารถทำงานร่วมกันได้ดี แต่กิจกรรม จะเน้นการพัฒนาเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการด้านคุณธรรม เช่นฝึกกิริยามารยาท กล้าแสดงออก มีน้ำใจ สามัคคี สำนึกถึงบุญคุณของแม่ และเชื่อ โยงให้เห็นถึงความสำคัญของลำน้ำแม่สารที่มีต่อคนในหมู่บ้าน

4. ผลการสรุปทบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม

จากการสรุปทบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนของเยาวชนบ้านจำจิมัด มีดังนี้

4.1 เยาวชนมีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมมาก และอยากทำให้ยิ่งใหญ่กว่าเยาวชนกลุ่มอื่น

4.2 เยาวชนกลุ่มนี้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมกันมาก่อนเนื่องจากพัฒนามาจากกลุ่มหนุ่มสาว ดังนั้นจึงผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันมาบางส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมของวัด และชุมชน เช่นกิจกรรมงานปอยหลวง ทอดผ้าป่า งานวันสงกรานต์ ลอยกระทง จึงมีทักษะการวางแผนและการเตรียมการที่ดี ส่วนการดำเนินการจะมีทักษะด้านการจัดการที่ดี และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านตนเอง

4.3 เยาวชน กลุ่มนี้มีพี่เลี้ยงที่เป็นที่ปรึกษาของกลุ่มคือลูกสาวของผู้นำชุมชน ดังนั้นเมื่อมีการประชุมบ้านกำนันจึงเป็นจุดประสานงาน และนัดพบ พูดคุยกัน

4.4 หมู่บ้านจำจิมัดมีผู้นำชุมชนให้การสนับสนุนส่งผลทำให้กลุ่มเยาวชนเข้มแข็งและเกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มเยาวชนได้ดี เช่นอนุญาตให้บุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรม ช่วยทำอาหาร จัดเวรยามมาดูแลในตอนกลางคืน และมาเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก จึงทำให้กิจกรรมในครั้งนี้ได้ผลเกินวัตถุประสงค์ของกิจกรรม

กิจกรรมระดมพลคนบ้านใหม่

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร จัดขึ้น ณ ลานเอนกประสงค์ บ้านใหม่จตุจักร เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2550 โดยออกแบบ และดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนดังนี้

1.1 ลงทะเบียน

1.2 เริ่มต้นด้วยการแนะนำ ชื่อตามแบบฉบับค่าย

1.3 พิธีเปิดโดยผู้ใหญ่บ้านใหม่จตุจักร

1.4 แบ่งเยาวชนออกเป็น 3 กลุ่ม ๆ ละเท่า ๆ กัน

1.5 เยาวชนแกนนำแจ้งกำหนดการการจัดกิจกรรม และวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้

1.6 สันทนาการ/เกม

1.7 กิจกรรมหา R C เป็นกิจกรรมแข่งขันของแต่ละกลุ่มเพื่อหาคำว่านักรัก โดยที่ผู้จัดกิจกรรมได้ซ่อนตัวอักษรต่าง ๆ ไว้ตามบริเวณต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน แล้วมีคำถามปริศนาให้คิดและหาตัวอักษรที่ซ่อนไว้ให้ครบ กลุ่มไหนหาอักษรได้ครบก่อนเป็นทีมชนะ

1.8 ให้แต่ละกลุ่มนำเสนออักษรปริศนาที่ทำได้

1.9 ผู้ดำเนินกิจกรรมสรุปกิจกรรม/มอบรางวัลแก่ทีมชนะ

1.10 พิธีปิดกิจกรรม

2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติกิจกรรม

เยาวชนบ้านใหม่จตุจักร ที่เข้าร่วมโครงการมี 3 คน คือ เด็กหญิงแพนด้า, เด็กหญิงน้ำมิน, เด็กหญิงลูกหญิง ก่อนการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนทั้งสามคนมีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งหลังจากผ่านกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนแล้ว มีศักยภาพอยู่ในระดับดี

ตารางผนวก 19 ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรม
ในชุมชนของเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการ ปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลังการ ปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
1	น้ำมิน	3	4
2	ลูกหญิง	2	3
3	แพนต้า	2	0

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 19 พบว่าเยาวชนในหมู่บ้านใหม่จตุจักร 3 คน มีศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมอยู่ในระดับดี 1 คน ปานกลาง 2 คน หลังจากผ่านการฝึกการปฏิบัติกิจกรรมแล้ว เยาวชนมีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก จำนวน 1 คนคือ เด็กหญิงน้ำมิน และระดับดีจำนวน 1 คน คือ เด็กหญิงลูกหญิง สำหรับเด็กหญิง แพนต้า ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งศักยภาพเยาวชนที่พัฒนาขึ้นดังรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับดีเป็นระดับดีมาก

เด็กหญิงน้ำมิน เป็นเยาวชนที่เป็นเพื่อนที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับทีมวิจัย เยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้าน เข้าร่วมโครงการเนื่องจากทีมวิจัยในหมู่บ้านชักชวน ทำให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมมาโดยตลอด มีโอกาสได้รับรู้ได้รับประสบการณ์การทำกิจกรรม ตลอดจนปรึกษาหารือวางแผนกิจกรรมร่วมกัน เตรียมงานร่วมกัน บางครั้งฝึกซ้อมการจัดกิจกรรมมาก่อนล่วงหน้า จึงส่งผลให้มีพัฒนาการด้านศักยภาพดีขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าเยาวชนอีก 2 คนที่เข้าร่วมโครงการ แต่ยังไม่มั่นใจในตัวเองว่าจะดำเนินการได้ ดังนั้นการติดต่อประสานงานหรือนัดประชุมจะต้องให้ฟังไปด้วยเสมอ แต่เป็นคนดำเนินการประชุมเองได้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลางเป็นระดับดี

เด็กหญิงลูกหญิง เป็นเยาวชนที่มีอายุน้อยที่สุดในกลุ่ม ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมจึงไม่กล้าแสดงบทบาทมากนัก เมื่อประชุมยังไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น แต่จะทำตามที่ตกลงกันได้ ี่ ๆ ทำอะไรจะช่วยทำ แต่ยังไม่สามารถดำเนินการ ประสานงานผู้ใหญ่ด้วยตนเอง แต่จะมีความรับผิดชอบงานที่กลุ่มมอบหมายให้ทำ แต่การเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นได้ชัด คือกล้าแสดงออกและ

สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกับพี่ ๆ ได้อย่างเป็นอย่างดี แสดงถึงศักยภาพในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีความเป็นผู้นำมากขึ้น แต่การตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้ายังไม่สามารถดำเนินการได้

สำหรับเด็กหญิงแพนด้า หลังจากผ่ากิจกรรมค่ายแล้วไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากต้องช่วยแม่ขายของในตลาดจตุจักรทุกวันหยุด

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรม และการดำเนินกิจกรรม ระดมพลคนบ้านใหม่

การออกแบบกิจกรรมเยาวชนมีวางแผน และเขียนขั้นตอนการจัดกิจกรรมได้ชัดเจน ทำให้กิจกรรมราบรื่น เนื่องจากในหมู่บ้านนี้มีทีมวิจัยเยาวชน เป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษา จึงทำให้สามารถวางแผนได้ดี แต่จากการสอบถามเยาวชนทั้งสองพบว่าส่วนใหญ่กิจกรรมเป็นความคิดของทีมวิจัยในหมู่บ้าน เนื่องจากยังไม่มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรม และช่วงแรกของการเตรียมงาน เกิดความท้อถอยไม่อยากทำกิจกรรม เนื่องจากพบปัญหาไม่มีเยาวชนให้ความสนใจร่วมกิจกรรมที่ตั้งใจจัดขึ้นในหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพพื้นที่บ้านใหม่จตุจักรใกล้กับตลาดจตุจักรมาก และมีมหรรมขายสินค้า และร้านเกม ทำให้เยาวชนใช้เวลาว่างไปเดินตลาด เข้าร้านเกม การรวมกลุ่มเยาวชน เข้าร่วมกิจกรรมจึงทำได้ยาก ดังนั้นทีมวิจัยจึงช่วยเหลือและให้กำลังใจ โดยร่วมกันนำปัญหาที่พบปรึกษาผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและคนในชุมชนเห็นความสำคัญให้การสนับสนุน โดยให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานมาเข้าร่วมกิจกรรม ได้ฝึกซ้อมก่อนจัดกิจกรรมจึงทำให้จัดกิจกรรมได้ราบรื่น

ส่วนการดำเนินกิจกรรมพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพราะเยาวชนมีการฝึกการจัดกิจกรรมมาก่อน ทำให้กิจกรรมดำเนินไปด้วยดีตามแผนที่วางไว้ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเยาวชนและ รู้จักสนิทสนมกันมากขึ้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการทำกิจกรรม อนุรักษ์ลำน้ำแม่สารร่วมกันช่วงต่อมา ช่วงดำเนินกิจกรรมพบปัญหา คือเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่จะถูกพ่อแม่บังคับให้เข้าร่วมกิจกรรม และมีความแตกต่างด้านอายุมาก (7-18 ปี) ทำให้มีเยาวชนกลุ่มหนึ่งไม่ยอมรับเยาวชนผู้ดำเนินกิจกรรมเนื่องจากมีอายุน้อยกว่า ผู้นำกิจกรรมมีความรู้สึกท้อ และไม่มั่นใจในตัวเองทั้ง ๆ ที่ทำได้ดี และเยาวชนกลุ่มเด็ก ๆ ให้ความสนใจกิจกรรม ทีมวิจัยจึงส่งตัวแทนทีมวิจัยเยาวชนที่มีประสบการณ์ และมีความสามารถในการพูดโน้มน้าวให้ผู้อื่นเชื่อถือได้ดี พูดคุยชี้แจงให้เข้าใจกันทำให้กิจกรรมดำเนินไปจนถึงสิ้นสุดกิจกรรม ส่งผลให้เยาวชนรวมตัวกันคิดทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสืบมา

4. ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม

จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนของเยาวชนบ้านใหม่จตุจักร มีดังนี้

4.1 ผู้ใหญ่บ้าน และคนในชุมชนให้ความสนใจ และช่วยเหลือ สนับสนุน และเข้ามาร่วมกิจกรรมกับเยาวชน จำนวนมาก ได้แก่ผู้ใหญ่บ้านประชุมขอความร่วมมือให้ส่งบุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรม ทำอาหารเลี้ยงเยาวชน จัดสถานที่ในการจัดกิจกรรม

4.2 อายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการยอมรับของเยาวชน เยาวชนที่มีอายุมากกว่า จะไม่ให้ความเชื่อถือในความสามารถของเยาวชนรุ่นน้องส่งผลให้เยาวชนผู้ดำเนินกิจกรรมไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเองและท้อถอย ทีมวิจัยจึงต้องสร้างความเชื่อมั่น และให้กำลังใจ

4.3 สภาพแวดล้อมรอบหมู่บ้านติดกับศูนย์การค้า ทำให้มีแหล่งบันเทิง และ สิ่งยั่วยุดึงดูดความสนใจเด็กมากกว่ากิจกรรม จึงรวมกลุ่มเยาวชนได้ยาก

กิจกรรมชั้รถถีบแม่ขึ้นดอย

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านบ้านสันคะยอม ณ ลานเอนกประสงค์ บ้านสันคะยอม ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2550 โดยออกแบบ และดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนดังนี้

1.1 ลงทะเบียน

1.2 เริ่มต้นด้วยการแนะนำ ชื่อตามแบบฉบับค่าย

1.3 พิธีเปิดโดยผู้ใหญ่บ้านสันคะยอม

1.4 เยาวชนแกนนำแจ้งกำหนดการเกี่ยวกับกิจกรรม ชี้แจงเส้นทางในการปั่น

จักรยาน

1.5 แบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็น 4 กลุ่ม แล้วให้แต่ละกลุ่มปั่นจักรยานไปยังจุดนัดหมายบริเวณป่าชุมชนของหมู่บ้าน เยาวชนแต่ละกลุ่มจะต้องสังเกตเครื่องหมายและเดินตามเส้นทางไปยังฐานต่าง ๆ จนครบฐานกิจกรรมซึ่งมีฐานต่าง ๆ ดังนี้

ฐานที่ 1 สัมถ้องหน

ฐานที่ 2 เธอคือใคร

ฐานที่ 3 ปลอดภัย

1.6 สรุปกิจกรรมและมอบรางวัลแก่ทีมที่ชนะ

1.7 พิธีปิดกิจกรรม

2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติกิจกรรม

เยาวชนบ้านสันคะยอม ที่เข้าร่วมโครงการมี 6 คน คือ ก่อนการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน มีเยาวชนที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับดีจำนวน 3 คน ระดับปานกลางจำนวน 3 คน ซึ่งหลังจากผ่านกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนแล้วมีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก 3 คน ระดับดีจำนวน 3 คน ดังตารางผนวก 20

ตารางผนวก 20 ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนบ้านสันคะยอมและบ้านหลุก

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
1	ขวัญดาว	3	4
2	นุ่น	3	4
3	ฝนหลวง	3	4
4	ไฟว์ดิ่ง	2	3
5	แพนเค็ก	2	3
6	กาก้า	2	3

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 20 พบว่าเยาวชนในหมู่บ้านสันคะยอม และบ้านหลุกจำนวน 6 คน มีศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมอยู่ในระดับดี 3 คน ระดับปานกลาง 2 คน หลังจากผ่านการฝึกการปฏิบัติกิจกรรมแล้ว เยาวชนมีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก จำนวน 3 คนคือ เด็กหญิงขวัญดาว, เด็กหญิงนุ่น, เด็กหญิงฝนหลวง และมีระดับศักยภาพในระดับปานกลางจำนวน 3 คนคือ เด็กชายไฟว์ดิ่ง, เด็กหญิงกาก้า, เด็กหญิงแพนเค็ก รายละเอียดของศักยภาพที่พัฒนาดังรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับดีเป็นระดับดีมาก

เยาวชนที่อยู่ในกลุ่มนี้มี 3 คน ซึ่งแต่ละคนมีศักยภาพที่แตกต่างกันดังรายละเอียดดังนี้

- เด็กหญิงขวัญดาว มีความสามารถในการประสานงานผู้ใหญ่ได้ดี มีทักษะในการจัดการ

- เด็กหญิงนุ่น เป็นเยาวชนที่มีความรับผิดชอบสูง และได้รับการยอมรับจากกลุ่มเยาวชนมากที่สุดในกลุ่ม มีลักษณะเป็นผู้นำจะประสานงานเยาวชนในการประชุมเพื่อร่วมกันวางแผนกิจกรรม ติดต่อประสานงานกับผู้ใหญ่ได้ดี สามารถเป็นผู้นำในการประชุมวางแผนได้ดี

- เด็กหญิงฝนหลวง เป็นเยาวชนที่กล้าแสดงออก มาสารณำกิจกรรมได้ดีเป็นที่ชื่นชอบของเด็ก ๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรม กระตุน้อง ๆ ให้สนใจในกิจกรรม

กลุ่มปานกลางเป็นดี

เด็กชายไฟว์ดิง และ เด็กหญิงแพนเค้ก เป็นเยาวชนที่มีสภาพร่างกายที่ไม่พร้อม คือไฟว์ดิง มีรูปร่างอ้วนเคลื่อนไหวช้า ส่วนแพนเค้ก ลื่นไถลขึ้นมาแต่กำเนิด ทำให้พูดไม่ชัด ทั้งสองคนสนิทสนมกัน และมีความสนใจและความสามารถที่คล้ายกัน ได้แก่ชอบแสดงออกนำกิจกรรมทำงานร่วมกันได้ดีน้อง ๆ ล้อเลียนเมื่อจัดกิจกรรม ทำให้เกิดปมด้อย ไม่กล้าแสดงออกเท่าที่ควร แต่ในการปฏิบัติกิจกรรมในหมู่บ้านครั้งนี้ทำให้กล้าแสดงศักยภาพออกมากขึ้น

เด็กหญิงกาน้ำ เป็นผู้ตามที่ดี ไม่ค่อยพูดและเสนอความคิดเห็นในกลุ่ม แต่มาร่วมกิจกรรมทุกครั้ง และจะคอยช่วยเหลือกิจกรรมทุกอย่างที่เพื่อนทำ

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรม และการดำเนินกิจกรรมชี้ชัดถึงเป้าหมายชัดเจน

เยาวชนบ้านต้นคะยอมมีวางแผน และเขียนขั้นตอนการจัดกิจกรรมได้ชัดเจน สามารถรวมกลุ่มวางแผนการทำงานได้ดี มีการเตรียมงาน และประสานงานต่าง ๆ กิจกรรมที่วางแผนไว้แสดงให้เห็นถึงการนำประสบการณ์ในการทำกิจกรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม และตัดสินใจเลือกกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล เช่นการใช้รถจักรยานเป็นพาหนะในการเดินทางในการทำกิจกรรมเพื่อช่วยลดภาวะโลกร้อน ระหว่างเส้นทางมีฐานกิจกรรมให้เยาวชนเรียนรู้เส้นทางเดินป่าและสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในป่าของชุมชนเพื่อให้เด็ก ๆ รู้คุณค่าของป่า

ส่วนการดำเนินกิจกรรมพบว่าประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้คือให้เยาวชนรุ่นน้องในหมู่บ้านได้เรียนรู้ถึงประโยชน์ และคุณค่าของป่าชุมชนในท้องถิ่น เพื่อนขยายจำนวนเด็กและเยาวชนให้มีความสนใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเพื่อจะช่วยเหลือกันอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนต่อไป แต่ปัญหาของการจัดกิจกรรมคือระยะทางในการเดินทางไปยังฐานต่าง ๆ ห่างไกลกันมาก และการทำเครื่องหมายเส้นทางไม่ชัดเจนทำให้บางกลุ่มหลงเส้นทาง ทำให้เวลาคลาดเคลื่อนไม่เป็นไปตามที่วางแผนไว้

4. ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการกิจกรรม

จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการกิจกรรมเยาวชนของเยาวชนบ้านสันคะยอม และแม่สารบ้านหลุก มีดังนี้

4.1 เยาวชนผู้ดำเนินกิจกรรมมีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมมากมีความมุ่งมั่นที่จะทำให้กิจกรรมออกมาดี เมื่อพบปัญหาแล้วไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทำให้ไม่พอใจในผลการจัดกิจกรรมของกลุ่มตนเอง และมองเป็นความผิดของเพื่อนที่ร่วมจัดกิจกรรมทำให้บรรยากาศการสรุปบทเรียนหลังการปฏิบัติการกิจกรรมไม่ค่อยดีนัก แต่ทีมวิจัยได้ช่วยกันพูดและชี้ให้เห็นถึงส่วนที่ดีในการปฏิบัติการกิจกรรมในครั้งนี้ ให้กำลังใจ ชื่นชมทำให้บรรยากาศดีขึ้น ดังนั้นการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติการกิจกรรมเป็นสิ่งที่ดี ที่สามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติการกิจกรรมครั้งต่อไป แต่พี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์ในการเอื้ออำนวยให้การสรุปบทเรียนเป็นไปอย่างราบรื่นเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง เนื่องจากเยาวชนในวัยเดียวกันที่มีความขัดแย้งด้านความคิดและไม่สามารถคลี่คลายได้จะทำให้กลุ่มเกิดความแตกแยกได้

4.2 เยาวชนในหมู่บ้านสันคะยอมมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมหลายกิจกรรม ซึ่งเป็นทั้งโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น(สกว.) และกิจกรรมของหมู่บ้านที่ต้องทำเพื่อให้ความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่น ทำให้เยาวชนที่เคยผ่านกิจกรรมเชิงพัฒนาด้านกระบวนการมาก่อน ได้รับการขอร้องจากผู้ใหญ่ของชุมชนเป็นแกนนำในการทำกิจกรรม ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ทำให้เยาวชนเริ่มสับสน เมื่อทำกิจกรรมหลายอย่าง ไม่มีเวลาทำงานส่วนตัว ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายกับกิจกรรม แต่บางกลุ่มที่เข้าไปทำกิจกรรมที่พัฒนาด้านกระบวนการที่แท้จริงเพิ่มเติมทำให้เยาวชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้เป็นผู้คิดกระบวนการเอง ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ที่เข้าไปในชุมชนหากเป็นกิจกรรมที่ผู้จัดไม่เข้าใจกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริงจะส่งผลให้เยาวชน เป็นผู้ถูกใส่กระบวนการไม่ให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง ดังนั้นลักษณะกิจกรรมที่จะใช้ในการพัฒนากระบวนการจริงก็ต้องเกิดจากเยาวชนวางแผน ปฏิบัติกิจกรรม สรุปบทเรียนเพื่อพัฒนาเอง โดยมีพี่เลี้ยงที่มีความรู้ด้านกระบวนการพัฒนาที่แท้จริงคอยเป็นผู้เอื้ออำนวย

4.3 สภาพร่างกาย และกลุ่มเพื่อน ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร

กิจกรรมน้ำสารปลดขยะ

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านบ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ณ โรงเรียนสันป่าสัก ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2550 โดยออกแบบและดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนดังนี้

1.1 ลงทะเบียน

1.2 พิธีเปิดโดยผู้ใหญ่บ้านสันป่าสัก

1.3 แนะนำตัวเยาวชนโดยใช้กิจกรรมสนทนาการ

1.4 เยาวชนแนะนำแจ้งกำหนดการการจัดกิจกรรม

1.5 แบ่งกลุ่มเยาวชนเป็น 3 กลุ่ม แล้วให้เยาวชนเข้าทำกิจกรรมตามฐานต่าง ๆ

ดังนี้

ฐานที่ 1 ฐานประสาทสัมผัส

ฐานที่ 2 ฐานขยะรีไซเคิล

ฐานที่ 3 การแยกขยะ

1.6 กิจกรรมสนทนาการ เพื่อความสนุกสนานและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

1.7 สรุปกิจกรรม มอบรางวัลและพิธีปิดกิจกรรม

2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติ

กิจกรรม

เยาวชนบ้านสันป่าสักและน้ำบ่อเหลืองที่เข้าร่วมโครงการมี 5 คน คือ ก่อนการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน มีเยาวชนที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับดีจำนวน 2 คน ระดับปานกลางจำนวน 3 คน ซึ่งหลังจากผ่านกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนแล้วมีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก 1 คน ระดับดี จำนวน 4 คน

ตารางผนวก 21 ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนบ้านสันป่าสักน้ำบ่อเหลือง

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อน ปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลัง ปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
1	สพาย	3	4
2	มาษา	3	3
3	กิบเก้	2	3
4	แคตี้	2	3
5	น้ำหวาน	2	0
6	ไอศกรีม	2	0

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1= ระดับต่ำ 2=ระดับปานกลาง 3=ระดับดี 4=ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 21 พบว่าก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนเยาวชนบ้านสันป่าสักและน้ำบ่อเหลืองมีระดับศักยภาพอยู่ในระดับดีจำนวน 2 คน คือ สพาย, และมาษา, ระดับปานกลางจำนวน 3 คนคือ กิบเก้, แคตี้, น้ำหวาน หลังจากฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน พบว่ามีเยาวชนที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาเป็นระดับดีมาก 1 คน แต่มีเยาวชนที่อยู่ในระดับดีพัฒนามาอยู่ในระดับดีมากจำนวน 1 คือ และจากระดับปานกลางมาเป็นระดับดี 2 คนจำนวน 1 คน ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้จำนวน 2 คน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับดีเป็นระดับดีมาก

เยาวชนที่อยู่ในกลุ่มนี้มีเพียง 1 คนคือ สพาย อายุน้อยที่สุด และมีศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมสูงที่สุดในกลุ่ม ที่ การทำกิจกรรมในครั้งนี้ทั้งหมด การคิดตัดสินใจ การจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความเป็นผู้นำ และมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม จากการสังเกตของทีมวิจัยพบว่า สพายมีพี่สาวที่อยู่ในชุมชนมูโลกสีเขียวที่ผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพมาก่อนคอยให้คำแนะนำและเป็นพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงทำให้มีความคิด และกล้าเสนอความคิดเห็น มีความเชื่อมั่นในตัวเอง จึงได้รับการยอมรับในกลุ่มที่ทำงานร่วมกัน ถึงแม้ว่าอยู่คนละหมู่บ้าน ดังนั้นการวางแผนการประชุม การประสานงาน สพายจึงมีศักยภาพที่โดดเด่นกว่าทุกคน

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับดียังคงอยู่ในระดับดีเช่นเดิม

กลุ่มนี้มีจำนวน 1 คน เช่นกันคือ มาหาซึ่ง เป็นเพื่อนสนิทกับสพาย ลักษณะเป็นเด็กขยันเรียน เรียนกวดวิชาเกือบทุกวัน ยกเว้นวันเสาร์ที่มาเข้าร่วมโครงการ ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมอื่นมาก่อน ลักษณะโดดเด่นคือใฝ่เรียนรู้ เช่น มักถามคำถามบ่อยครั้ง มีความคิดสร้างสรรค์ สังเกตได้จากการเสนอความคิดเห็นในกลุ่มทุกครั้งความคิดของมายมักได้รับความเห็นชอบ จากสมาชิกในกลุ่ม แต่ยังไม่กล้าออกต่อหน้าที่ประชุม ชอบทำงานคนเดียวหรือเพื่อนสนิทเท่านั้น ดังนั้นจึงอาสาทำงานของกลุ่มไปทำที่บ้านเอง

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลางเป็นระดับดี

ในกลุ่มนี้มีจำนวน 2 คนคือ กิบเก้ และ แคตี้ เขาชวนทั้งสองคนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน แต่ยังไม่มีความประสพการณ์ในการทำกิจกรรมประกอบกับมีบุคลิกเรียบร้อย ขี้อาย ไม่กล้าแสดงออก และพูดเสียงเบามากโดยเฉพาะแคตี้ ไม่สามารถจะชักชวนน้อง ๆ ในหมู่บ้านมาเข้าร่วมกิจกรรมได้เนื่องจากเขาชวนในหมู่บ้านเข้าร่วมโครงการเรียนธรรมะวันหยุด และไม่กล้าตัดสินใจการจัดกิจกรรมครั้งนี้มีเขาชวนหมู่บ้านอื่นมาร่วมจัดกิจกรรมด้วยคือสพาย ซึ่งมีลักษณะเป็นผู้นำมากกว่า เป็นผู้ริเริ่ม และดำเนินการ นัดหมายประชุม แต่การจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์และอาหารว่างสำหรับน้อง ๆ จะเตรียมไว้อย่างดี ตลอดจนเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมทั้งสองคนจะเก็บกวาดสถานที่อย่างเรียบร้อย

สำหรับน้ำหวาน และไอศกรีม เขาชวนทั้งสองคนเป็นเพื่อนที่สนิทสนมกัน ในวันจัดกิจกรรม น้ำหวานไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากติดตามผู้ปกครองไปต่างจังหวัด ทำให้ไอศกรีมไม่มาร่วมกิจกรรม แต่อย่างไรก็ตามเขาชวนทั้งสองคน ได้เข้าร่วมประชุมและเตรียมงานร่วมกับสมาชิกกลุ่มมาก่อน

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรม และการดำเนินกิจกรรม
นำสารปลอดภัย

เขาชวนบ้านสันป่าสักและน้ำบ่อเหลืองมีวางแผน และเขียนขั้นตอนการจัดกิจกรรมไว้ไม่ชัดเจน เช่นมีรายละเอียดในการทำงานยังไม่ดีเท่าที่ควร สาเหตุมาจากเขาชวนทั้งสองกลุ่ม อยู่หมู่บ้านที่ใกล้กันและไม่สนิทสนมกันเท่าที่ควร จึงเป็นการแบ่งงานกันเป็นส่วน ๆ ระหว่างเขาชวน 2 หมู่บ้าน จึงทำให้ไม่ทราบในรายละเอียดของอีกกลุ่มหนึ่ง และการประสานงานหาเขาชวนในหมู่บ้านป่าสักเข้าร่วมกิจกรรมช้าเกิน ดังนั้นเมื่อไม่มีเขาชวนเข้าร่วมโครงการจึงประสานเขาชวนบ้านน้ำบ่อเหลืองให้เป็นผู้ดำเนินการแทน ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมไม่ปฏิบัติตามที่วางแผนไว้ ตลอดจนมีเขาชวนมาเข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าทุกหมู่บ้านคือ 15 คน

ส่วนการดำเนินกิจกรรมพบว่าสพายเป็นผู้มีทักษะในการดำเนินกิจกรรมได้ดี ทั้ง ๆ แต่อายุน้อยที่สุดในกลุ่มผู้จัดกิจกรรม และเป็นการจัดกิจกรรมเป็นครั้งแรก พูดชัดเจน เสียงดัง อธิบายกิจกรรมให้น้องเข้าใจได้ง่าย สามารถนำเกมน้อง ๆ ได้ดีแต่เยาวชนคนอื่น ๆ ยังไม่กล้า แสดงออก ดังนั้นทีมวิจัยจึงเข้าไปช่วยบ้างเป็นบางครั้ง สำหรับกิจกรรมตามฐาน ทุกคนสามารถ เลือกกิจกรรมตามฐานตามที่ตนเองถนัด เช่นกิบเก้ แลเคตีมีลักษณะจื้อายไม่กล้าพูด จะใช้วิธีการ เขียนชาร์จแล้วให้น้อง ๆ อ่านพร้อมกันจากนั้นให้น้องลงมือทำ โดยมีตัวอย่างประกอบทำให้เด็ก ๆ สนุกกับการประดิษฐ์ของเล่นจากเศษวัสดุเหลือใช้ ส่วนฐาน อื่น ๆ เช่นฐานแยกขยะก็ทำได้ดี ให้น้อง ๆ แข่งขันกันเป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนุกสนานและได้ความรู้

4. ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม

จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนของเยาวชนบ้านสันป่าสักและ น้ำบ่อเหลือง มีดังนี้

4.1 เยาวชนมาร่วมกิจกรรมตาม โครงการน้อย เนื่องจากการประสานงาน เยาวชน เร่งด่วนเกินไป เยาวชนในหมู่บ้านไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เนื่องจากต้องร่วมกิจกรรม เรียนธรรมะวันอาทิตย์และเลื่อนกำหนดการจัดไม่ทัน ดังนั้นเยาวชนที่มาเข้าร่วม โครงการส่วนใหญ่ ไม่ใช่เยาวชนในหมู่บ้านสันป่าสักตามเป้าหมายของกิจกรรมที่ทำโดยผู้ปกครองของเยาวชนน้ำบ่อ เหลืองทำหน้าที่รับและส่งเด็กที่มาเข้าร่วมกิจกรรม

4.2 เยาวชนที่จัดกิจกรรมทั้งสองกลุ่มอยู่ต่างหมู่บ้านที่จัดกิจกรรมร่วมกัน และ ยังไม่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันส่งผลทำให้การประสานงานต่าง ๆ ยังไม่เรียบร้อยเท่าที่ควร

กิจกรรม จักรยาน Rally EM ขจัด Problemน้ำสาร

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง และแม่สารป่าแดด จัดขึ้น ณ ศาลากลางหมู่บ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงยอง และบริเวณน้ำแม่สาร เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2550 แต่มีเยาวชนบ้านแม่สารป่าขามจำนวน 2 คน ขอเข้าร่วมจัดกิจกรรมด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากในหมู่บ้านของแม่สารป่าขามไม่สามารถจัดกิจกรรมได้ โดยออกแบบ และดำเนินกิจกรรม ตามขั้นตอนดังนี้

1.1 ลงทะเบียน

1.2 พิธีเปิดโดยผู้ใหญ่บ้านแม่สารบ้านตอง

1.3 แนะนำตัวเยาวชนโดยใช้กิจกรรมสันทนาการ

- 1.4 เยาวชนแกนนำแจ้งกำหนดการการจัดกิจกรรม
- 1.5 แบ่งกลุ่มน้อง โดยตั้งชื่อกลุ่มดังนี้ กลุ่มกุหลาบไฟ กลุ่มธารน้ำใส และกลุ่มดอกไม้ป่า
- 1.6 การบรรยายเรื่องการทำปุ๋ยชีวภาพด้วย EM และความสำคัญของปุ๋ยชีวภาพ
- 1.7 นำน้ำปุ๋ยชีวภาพที่เตรียมไว้แจกให้น้องแต่ละกลุ่มจากนั้นให้แต่ละกลุ่มปั่นจักรยานไปยังบริเวณลำน้ำแม่สารในหมู่บ้าน
- 1.8 สรุปกิจกรรม
- 1.9 ให้ตัวแทนออกมาเล่าความรู้สึกที่ได้ทำกิจกรรมในวันนี้
- 1.10 ปิดกิจกรรม
2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติการ

เยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง แม่สารป่าแดดที่รับผิดชอบจัดกิจกรรมจักรยาน Rally EM ขจัด Problem น้ำสารมี จำนวน 3 คน และมีเยาวชนบ้านแม่สารป่าขามมาร่วมจัดกิจกรรมอีกจำนวน 2 คน รวมทั้งหมดจำนวน 5 คนพบว่า ก่อนการฝึกปฏิบัติการกิจกรรมในชุมชน มีเยาวชนที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับดี จำนวน 5 คน ระดับปานกลางจำนวน 2 คน ซึ่งหลังจากผ่านกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนแล้ว มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก 3 คน ระดับดีจำนวน 2 คน และไม่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 2 คน

ตารางผนวก 22 ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติการกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติการกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง แม่สารป่าขาม และแม่สารป่าแดด

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการปฏิบัติการกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลังการปฏิบัติการกิจกรรมในชุมชน
1	เอมี	3	4
2	ทรายขาว	3	4
3	บอมเบ	3	4
4	เบญจา	2	3
5	เอ็มร้อย	2	3

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1= ระดับต่ำ 2=ระดับปานกลาง 3=ระดับดี 4=ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 22 พบว่าก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนเยาวชนที่ทำกิจกรรมในกลุ่มนี้มีระดับศักยภาพอยู่ในระดับดีจำนวน 3 คน คือ นางสาวเอมี, นางสาวทรายขาว, นางสาวบอมเบ ระดับปานกลาง จำนวน 2 คนคือ เด็กชายเบญจา และเด็กชายเอ็มร้อย แต่หลังจากฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน พบว่ามีเยาวชนที่มีศักยภาพ อยู่ในระดับดีมาเป็นระดับดีมาก 3 คน แต่มีเยาวชนที่อยู่ในระดับปานกลางพัฒนามาอยู่ในระดับดี จำนวน 2 คน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับดีเป็นระดับดีมาก

นางสาวเอมี และนางสาวทรายขาว เป็นเยาวชนบ้านแม่สารบ้านตองและเป็นเพื่อนสนิทกัน ปกติเยาวชนทั้งสองคนมีชีวิตประจำวันอยู่กับการเรียนในโรงเรียนและเรียนพิเศษ ไม่เคยสนใจและเปิดโอกาสตัวเองในการทำกิจกรรมเลย ยกเว้นเป็นกิจกรรมที่ทางโรงเรียนบังคับในหลักสูตร เพราะมีความเชื่อว่าเสียเวลา และไม่ได้ความรู้ แต่เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมค่ายแล้วทำให้เปลี่ยนความคิดสิ่งที่เขียนสะท้อนถึงค่ายที่ผ่านมาดังนี้

“...ในความคิดของฉันทันการเข้าค่ายคืออะไรที่น่าเบื่อที่สุด แต่ค่ายนี้ทำให้ความคิดของฉันทัน เปลี่ยนไป ค่ายให้อะไรมากมายความปรองดอง มิตรภาพจากพี่ ๆ ความสนุกสนาน ได้ทำในสิ่งที่ไม่เคยทำ ทำให้ฉันทันกล้าแสดงออกมากขึ้น...”

(เอมี รักน้ำสาร , สนทนากลุ่มย่อย)

“ความรักความรู้ ที่พี่ให้มา น้องจะรักษามันไว้อย่างดี
ศักยภาพที่ได้พัฒนา จะนำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่
ช่วยอนุรักษ์ลำน้ำสารของเรา ให้คงมีสืบไปชั่ววันรันด...”

(ทรายขาว สุขสาร, สนทนากลุ่มย่อย)

หลังจากค่ายเยาวชนทั้งสองก็มุ่งมั่นและตั้งใจทำกิจกรรมมาโดยตลอด เมื่อลงปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนได้ร่วมกันคิดกิจกรรมจักรยาน Rally EM ขจัด Problem น้ำสารเพื่อกระตุ้นเยาวชนรุ่นน้องให้สนใจลำน้ำแม่สารในหมู่บ้านตนเอง จากความตั้งใจ มุ่งมั่นในการทำงานและรู้จักการวางแผน ตลอดจนฝึกฝนตนเองมาตลอดทำให้มีศักยภาพพัฒนาอย่างรวดเร็วจนถึงระดับดีมากโดยสามารถวางแผน และดำเนินกิจกรรมเองทั้งหมด

นางสาว บอมเบ เป็นเยาวชนบ้านแม่สารป่าแดดเพียงคนเดียวที่มาเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องจากสนิทสนมกับทีมวิจัยเยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน แต่ไม่สามารถที่จะทำกิจกรรมใน

หมู่บ้านของตนเองได้ เนื่องจากมีเพียงคนเดียว จึงรวมกับหมู่บ้านแม่สารป่าขาม ต่อมาเยาวชนในหมู่บ้านแม่สารป่าขามไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ จึงขอร่วมจัดกิจกรรมกับเยาวชนหมู่บ้านแม่สารบ้านตอง บอมเบเป็นเด็กที่มีความสนใจกิจกรรมมาก่อน ทำกิจกรรมในโรงเรียนมาตลอด ประกอบกับสนิทสนมกับทีมวิจัยเยาวชน และเข้าร่วมประชุม สรุปรบทเรียนหลังกิจกรรมกับทีมวิจัยบ่อยครั้ง ทำให้ให้มีทักษะ ทั้งการวางแผน การนำกิจกรรมตลอดจนการสรุปรบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม ทำให้มีการพัฒนาศักยภาพอย่างรวดเร็ว

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลางเป็นระดับดี

เยาวชนกลุ่มนี้เป็นเยาวชนมาจากบ้านแม่สารป่าขาม คือ เด็กชายเบญจา และเด็กชายเอ็มร้อย เนาอายุน้อย ไม่เคยทำกิจกรรมมาก่อน ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมเอง แต่ให้ความร่วมมือกับเยาวชนรุ่นพี่อีก 2 คนที่มีความเป็นผู้นำมากกว่า ดังนั้นเมื่อพี่ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้านตนเอง จึงทำกิจกรรมร่วมกับเยาวชนแม่สารบ้านตอง มีความรับผิดชอบและช่วยเหลือกิจกรรมดีตามที่พี่ ๆ มอบหมายให้มีความสนใจในกิจกรรมมาก

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรม และการดำเนินกิจกรรม
กิจกรรม Rally EM จัด Problem นำสาร

เยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง แม่สารป่าขาม และแม่สารป่าแดด มีวางแผน และเขียนขั้นตอนการจัดกิจกรรมไว้ชัดเจน ส่วนใหญ่จะเป็นการวางแผนของเยาวชนแม่สารบ้านตอง และดำเนินการประสานงานสถานที่ และหาเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนเยาวชนแม่สารป่าขามหลังจากในหมู่บ้านตนเองไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ จึงมาช่วยจัดกิจกรรมและสรุปรบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม

นอกจากนี้ยังพบว่าเยาวชนในหมู่บ้านแม่สารบ้านตองมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี เช่นรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้การวางแผน การดำเนินกิจกรรม และการสรุปรบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมจึงชัดเจนและทีมงานรับทราบอย่างทั่วถึง ถึงแม้ว่าในกลุ่มจะมีเยาวชนที่ไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน

ส่วนการดำเนินกิจกรรมพบว่าเยาวชนแม่สารบ้านตอง มีความสามารถถ่ายทอดกิจกรรมได้ดีมีขั้นตอนชัดเจนเข้าใจง่าย มีความรู้ทางวิชาการสลับกับเกม ถึงแม้ว่าในช่วงแรกเด็ก ๆ ไม่ให้ความสนใจและพูดรบกวนตลอดเวลา แต่ก็สามารถแก้ไขปัญหาได้ ประกอบกับมีเยาวชนบ้านแม่สารป่าแดด คือ บอมเบ ซึ่งมีทักษะในการจัดกิจกรรมเกมได้ดี จึงส่งผลให้กิจกรรมราบรื่นและบรรยากาศสนุกสนาน กิจกรรมต่อเนื่องและเป็นไปตามกำหนดการที่ตั้งไว้ เยาวชนแกนนำในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ มี 3 หมู่บ้านรวมกันแต่สามารถทำงานร่วมกันได้ดี แต่กิจกรรมบางกิจกรรมได้แก่การทำปุ๋ยชีวภาพด้วย EM และความสำคัญของปุ๋ยชีวภาพ เป็นการบรรยายความรู้เน้นวิชาการ

มากเกินไป ตามความสนใจของเยาวชนที่เป็นผู้นำกิจกรรม ไม่เหมาะกับเด็กเล็ก ทำให้เด็กไม่สนใจ ประกอบกับเด็กที่มาเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มนี้มีลักษณะของค่อนข้างกล้าแสดงออก เกินขอบเขต เสียความมั่นใจ บางคนเรื่องเพื่อสร้างจุดเด่นให้กับตนเอง แต่ผู้จัดกิจกรรมมีทักษะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ได้ปรับเปลี่ยนจากการบรรยายประกอบการสาธิต เป็นตั้งคำถาม และเลือกให้เด็กที่ชอบแสดงออกตอบคำถาม เมื่อตอบไม่ได้จึงเงียบ สำหรับเด็กที่ตั้งใจฟังก็จะตอบได้ และได้รับรางวัลเป็นขนม สำหรับช่วงการชี้แจงยานานาน้ำหมัก EM ไปเทบริเวณน้ำสารที่เริ่มเน่าเสีย เด็กมีความสนใจและสนุกสนาน สังเกตได้จาก การชี้ชวนกันให้ดูปลาตายที่ลอยน้ำมา และจะสอบถามที่ตลอดเวลาเกี่ยวกับ EM ทำให้น้ำมีคุณภาพดีขึ้นได้อย่างไร การพูดแทรกเพื่อรบกวนการดำเนินกิจกรรมเริ่มหายไปนอกจากนี้ระยะทางจากสถานที่จัดกิจกรรมและบริเวณลำน้ำแม่สาร ไม่ไกลจนเกินไป สร้างความประทับใจและความภาคภูมิใจให้กับทีมแกนนำที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรม

4. ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม

จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนของเยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง,แม่สารป่าขามและแม่สารป่าแคดพบข้อสรุปได้ดังนี้

4.1 กิจกรรมที่ใช้จัดกับเด็กเล็กไม่ควรให้เนื้อหาวิชาการโดยการบรรยายและสาธิต

4.2 เยาวชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านมาสารบ้านตองเป็นเด็กเล็กแต่มีลักษณะ กล้าแสดงออกมาก ช่วงแรกของการจัดกิจกรรมจะพูดแทรก แสดงท่าทางไม่สุภาพ และก้าวร้าว หลังจาก กิจกรรมช่วงหนึ่ง มีพฤติกรรมเปลี่ยนไป คือทำกิจกรรมอย่างมีความสุข และซักถามบ่อย ๆ ทำให้ทีมแกนนำจัดกิจกรรมเกิดความประทับใจและภาคภูมิใจที่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของน้อง ๆ ได้

4.3 กิจกรรมที่จัดส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เยาวชนใช้ประสบการณ์จากการศึกษาดูงานแล้วนำมาคิดประยุกต์เป็นกิจกรรมได้อย่างดี แสดงให้เห็นถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเยาวชน แลพบว่าการศึกษาดูงานจากแหล่งอื่นเป็นการจุดประกายความคิดของเยาวชนได้

นอกจากนี้ยังมีปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนบ้านแม่สารป่าขามซึ่งเยาวชนมีจำนวน 4 คนคือ คือนายคู่ย, นายคุ้ม, เด็กชายเบญจา และเด็กชายเอ็มร้อย ไม่สามารถดำเนินการจัดกิจกรรมในหมู่บ้านตนเองได้ทั้งนี้เนื่องจาก เยาวชนในหมู่บ้านรุ่นพี่ทั้ง 2 คนไม่สามารถจัดสรรเวลาที่จะดำเนินกิจกรรม เนื่องจากผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร แต่สนใจที่จะให้เยาวชนพัฒนาด้านวิชาการเพื่อเตรียมตัวสอบเข้าในมหาวิทยาลัยเท่านั้น จึงไม่เปิดโอกาสให้เยาวชนทำกิจกรรมโดยให้เยาวชนเรียนพิเศษในวันหยุดเนื่องจากฐานะค่อนข้างดีมากช่วงปิดภาคเรียนก็จะพาเยาวชนไปท่องเที่ยวต่างจังหวัด สำหรับนาย

ไทรวุฒิ บุตรนุชิตเป็นเยาวชนอยู่อำเภอบ้านโสัง แต่ย้ายมาอาศัยกับญาติที่บ้านแม่สารป่าขาม เพื่อความสะดวกในการมาเรียนที่โรงเรียนจักรคำคณาทร และเป็นเพื่อนสนิทร่วมชั้นเรียนกับคู่ๆ ดังนั้นเมื่อเพื่อนไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมจึงไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ประกอบกับพื้นที่หมู่บ้านแม่สารป่าขามเป็นพื้นที่มีปัญหาการค้นหาเยาวชนมาตั้งแต่ต้นและยังพบว่า ชุมชนในหมู่บ้านนี้เห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารน้อยกว่าการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในด้านวิชาการเพื่อสอบเข้าเรียนต่อระดับสูงขึ้น ดังนั้นเยาวชนอีกสองคนซึ่งอายุยังน้อยไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ตามลำพัง จึงไปร่วมจัดกิจกรรมกับเยาวชนแม่สารบ้านตองซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงกันดั่งนำเสนอไปแล้วข้างต้น

กิจกรรมเติกรักต้นไม้

1. การออกแบบกิจกรรม

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านน้ำพุ ณ โรงเรียนบ้านน้ำพุ ตำบลป่าสัก และบริเวณ ป่าชุมชนหลังโรงเรียน เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2550 โดยออกแบบ และดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนดังนี้

1.1 ลงทะเบียน

1.2 พิธีเปิดโดยผู้ใหญ่บ้านน้ำพุ

1.3 แนะนำตัวเยาวชนโดยใช้กิจกรรมสนทนาการ

1.4 การบรรยายเรื่องภาวะโลกร้อน และระดมความเห็นในการลดภาวะโลกร้อน

1.5 การนำเสนองานกลุ่ม แทรกด้วยกิจกรรมสนทนาการ

1.6 เยาวชนทำกิจกรรมตามฐานต่าง ๆ ดังนี้

ฐานที่ 1 ลูกโป่งเชื้อสัมพันธ์

ฐานที่ 2 ลอดช่องพิศวง

ฐานที่ 3 ร่วมแรงแข่งขัน

ฐานที่ 4 เสียน้อยเสียยากเสียมากเสียง่าย

1.7 รับประทานอาหารกลางวัน

1.8 ร่วมกันปลูกต้นไม้คนละต้นบริเวณป่าใกล้โรงเรียน

1.9 สรุปกิจกรรม และมอบรางวัลกลุ่มที่มีความสามัคคีและทำกิจกรรมดีเยี่ยม

2. การเปลี่ยนแปลงศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารหลังปฏิบัติกิจกรรม

เยาวชนบ้านแม่สารบ้านน้ำพุที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 8 คน พบว่าก่อนการฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนมีเยาวชนที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารอยู่ในระดับดีจำนวน 1 คน ระดับปานกลาง จำนวน 7 คน ซึ่งหลังจากผ่านกิจกรรมค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนแล้วมีศักยภาพอยู่ในระดับดีมาก 1 คน ระดับดี จำนวน 2 คน ระดับปานกลาง 3 คน และไม่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 2 คน ดังตารางผนวก 23

ตารางผนวก 23 ระดับศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมและระดับศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนของเยาวชนบ้านแม่สารบ้านตอง แม่สารป่าขาม และแม่สารป่าแดด

ลำดับ	ชื่อสมมุติ	ศักยภาพก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน	ศักยภาพหลังการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน
1	นอยส์	3	4
2	ถักเป็ย	2	3
3	แอนนา	2	3
4	เบียร์ไทย	2	2
5	น้ำฝน	2	2
6	จิงโจ้	2	2
7	พิมทอง	2	0
8	แต้มทอง	2	0

*0 = ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1 = ระดับต่ำ 2 = ระดับปานกลาง 3 = ระดับดี 4 = ระดับดีมาก

จากตารางผนวก 23 พบว่าก่อนการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนเยาวชนกลุ่มนี้มีระดับศักยภาพอยู่ในระดับดีจำนวน 1 คน คือ เด็กชายกนน้อย, เด็กหญิงน้ำฝน, ระดับปานกลาง จำนวน 7 คนคือเด็กหญิงถักเป็ย, นางสาวแอนนา, เด็กหญิงเบียร์ไทย, เด็กชายจิงโจ้, เด็กหญิงพิมทอง, เด็กหญิงแต้มทอง หลังจากฝึกปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน พบว่ามีเยาวชนที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดีมากเป็นระดับดีมาก 1 คนคือ เด็กชายกนน้อย, ระดับปานกลางพัฒนามาอยู่ในระดับดี จำนวน 2 คือ

เด็กหญิงถักเปีย และนางสาวแอนนา, นอกจากนี้ยังมีเยาวชนที่ยังอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดิม จำนวน 2 คนคือ เด็กหญิงเบียร์ไทย และเด็กชายจิงโจ้ และไม่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 2 คนคือ เด็กหญิงพิมทอง และเด็กหญิงแต้มทอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับดีเป็นระดับดีมาก

เยาวชนที่มีศักยภาพในกลุ่มนี้มี 1 คนคือ เด็กชายนกน้อย ซึ่งเป็นเยาวชนที่มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมมาก เนื่องจากเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเยาวชนจังหวัดลำพูน ทำให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม เป็นผู้ดำเนินการนัดเยาวชนมาประชุมวางแผนจัดกิจกรรม ประสานงาน ผู้ใหญ่ในชุมชนและนำประสบการณ์ที่ผ่านมามาประยุกต์จัดกิจกรรมได้ดี มอบหมายงาน ให้แต่ละคน ได้มีบทบาทอย่างทั่วถึง

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลางเป็นระดับดี

เยาวชนที่มีศักยภาพในกลุ่มนี้มี 2 คน คือเด็กหญิงถักเปีย และนางสาวแอนนา

- นางสาวแอนนา มีอายุมากที่สุดในกลุ่มแต่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมนอกเหนือจากในระบบโรงเรียน ไม่กล้าแสดงออกต่อหน้าชุมชน ไม่สามารถนำกิจกรรมได้ แต่มีลักษณะเด่นคือสามารถจัดการได้ดี สามารถเตรียมงานตามที่ประชุมตกลงกัน และประสานงานต่าง ๆ แทนนกน้อยทั้งนี้เนื่องจากนกน้อยไม่มีเวลาดำเนินการเอง ต้องเข้าร่วมประชุมเครือข่ายเยาวชนจังหวัดลำพูนบ่อยครั้ง

- เด็กหญิงถักเปีย จะช่วยจัดเตรียมงานร่วมกับแอนนาโดยตลอดทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนในกลุ่มคนอื่น ๆ ที่เหลืออายุน้อย และไม่คล่องตัวในการติดต่อประสานงาน

กลุ่มที่มีศักยภาพระดับปานกลางเป็นระดับดี

เยาวชนกลุ่มนี้มีจำนวน 2 คน คือเด็กหญิงเบียร์ไทย และเด็กชายจิงโจ้ เป็นเยาวชนอายุน้อยและ ไม่มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรม มีความสนใจในการทำกิจกรรมมาก ไม่แสดงกล้าแสดงความคิดเห็น แต่ทำตามสิ่งที่ให้ทำ ยังไม่สามารถคิด หรือทำกิจกรรมเองได้ จิงโจ้ชอบเต้น และร้องเพลงมาก

นอกจากนี้ยังมีเยาวชนอีก 2 คนคือเด็กหญิงพิมทอง และเด็กหญิงแต้มทอง ที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมคือเนื่องจากติดตามผู้ปกครองไปร่วมงานทำบุญ ในหมู่บ้านอื่น

3. ผลการวิเคราะห์การวางแผน การออกแบบกิจกรรม และการดำเนินกิจกรรม
เด็กรักต้นไม้

เยาวชนบ้านน้ำพุ มีการวางแผน และเขียนขั้นตอนการจัดกิจกรรมไว้ชัดเจนแกนนำหลักของเยาวชนกลุ่มนี้คือเด็กชายนกน้อย ซึ่งเป็นเยาวชนที่มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมมาก นอกจากนี้ยังมีการประชุมกันบ่อยครั้ง เนื่องจากเยาวชนศึกษาอยู่ในโรงเรียนเดียวกัน ทำให้การ

วางแผนกิจกรรมได้ดี มีขั้นตอนชัดเจน และเยาวชนทุกคนเข้าใจงานที่ตนเองรับผิดชอบ ทำให้มีเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก ถึง 43 คน เพราะการประชาสัมพันธ์เยาวชนในโรงเรียน

ส่วนการดำเนินกิจกรรมพบว่าเยาวชนในหมู่บ้านน้ำพุ พบว่าการปฏิบัติกิจกรรมประสบความสำเร็จเกินกว่าเป้าหมายและงบประมาณที่โครงการสนับสนุนให้ เนื่องมาจากผู้ใหญ่ในชุมชนให้การสนับสนุนอาหารกลางวันสำหรับเยาวชนที่มาทำกิจกรรม ทำให้มีการจัดกิจกรรมทั้งวัน สำหรับผลการดำเนินกิจกรรมพบว่าน้อย ดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองทั้งพิธีกร ผู้บรรยายด้านความรู้ ดำเนินกิจกรรม ตลอดจนเกมเพื่อให้เยาวชนเกิดความสนุกสนาน โดยมีอีกเปียและแอนนา อำนวยความสะดวกด้านอุปกรณ์และดูแลเมื่อกิจกรรมแยกตามกลุ่ม ส่วนกิจกรรมฐาน เยาวชนแกนนำที่ทำหน้าที่ประจำฐาน ดำเนินกิจกรรมไม่ดีเท่าที่ควร เพราะไม่มีทักษะในเป็นผู้นำกิจกรรม นอกจากนี้ยังอายุน้อยกว่าเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรม ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือในการทำกิจกรรมเท่าที่ควร

4. ผลการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรม

จากการสรุปบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมเยาวชนของเยาวชนหมู่บ้านน้ำพุพบข้อสรุปได้ดังนี้

4.1 ผู้ใหญ่ในชุมชนเห็นความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการสนับสนุนกิจกรรมของเยาวชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมให้การจัดกิจกรรมเยาวชนบ้านน้ำพุประสบความสำเร็จเกินเป้าหมาย

4.2 ประสบการณ์ของเยาวชนเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพเยาวชนอีกปัจจัยหนึ่ง พบว่า เยาวชนที่มีประสบการณ์ต่างกันจะเกิดการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับเพื่อนในกลุ่มเพื่อที่จะทำให้การจัดกิจกรรมของกลุ่มประสบผลสำเร็จ

ภาคผนวก ฉ

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล	นางอุดมลักษณ์ ดวงลกตก
วัน เดือน ปี เกิด	3 มีนาคม พ.ศ. 2503
ภูมิลำเนา	จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2519 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2524 ปริญญาตรี ศึกษาศาสตร์บัณฑิต (ชีววิทยา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒวิทยาเขตพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2530 ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (การสอนชีววิทยา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2524- 2536 อาจารย์ 1 ระดับ 3 โรงเรียนจุนวิทยาคม อำเภอจุน จังหวัดพะเยา พ.ศ. 2537-2542 อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนแม่แตง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2543-ปัจจุบัน ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนจักรคำคณาทร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
ผลงานวิจัย	การคัดเลือกสายพันธุ์เห็ดกระดุม 7 สายพันธุ์นอกฤดูกลาง